

92
504

197.5442

INSTITUTUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ DIN BUCUREȘTI

NICOLAE TINCU VELIA

(1816—1867)

VIATA ȘI OPERA LUI

DE

I. D. SUCIU

Șef de lucrări la Institutul de Istorie Națională
din București

Pentru sala de lectură

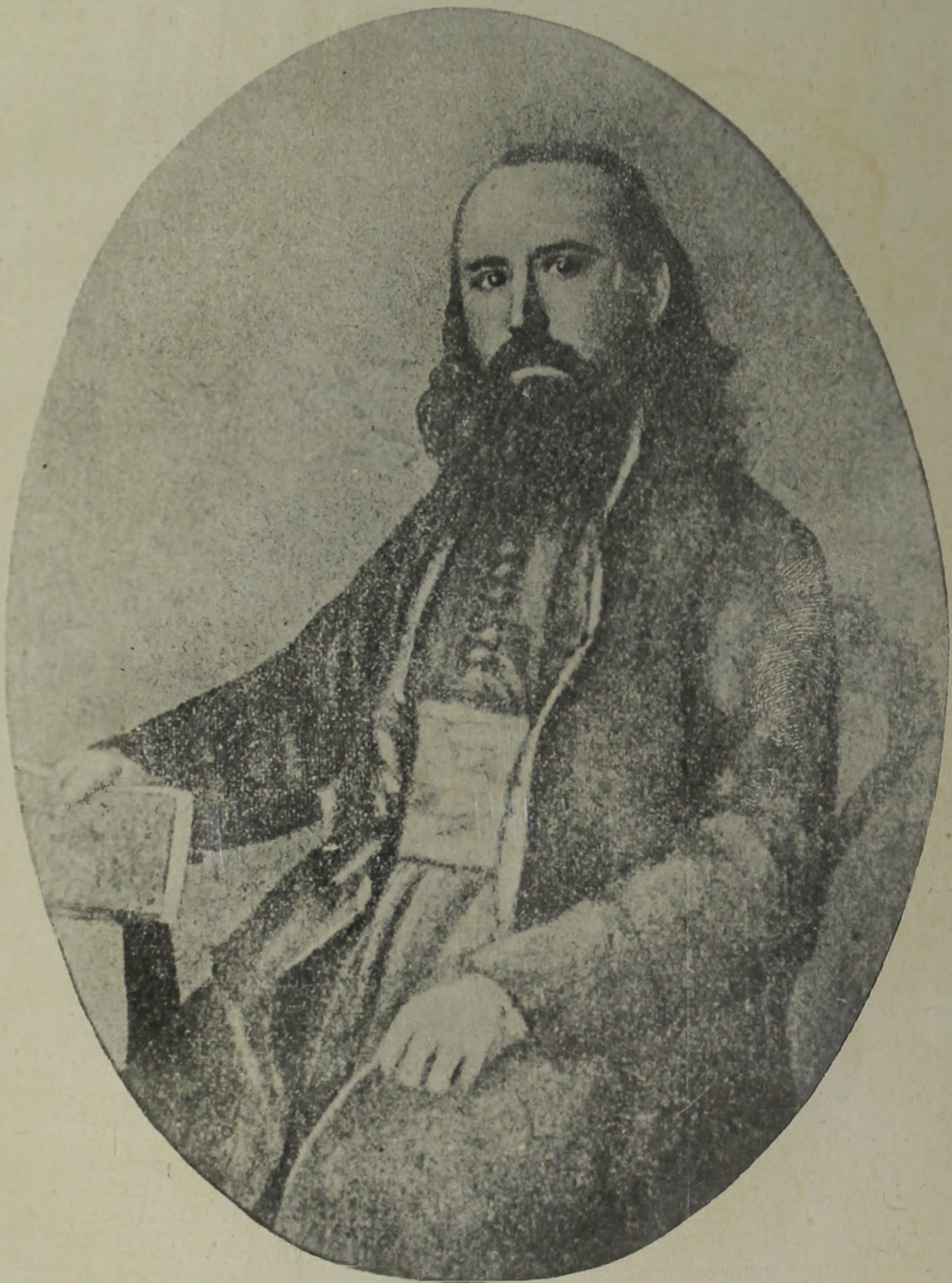


BIBLIOTECA
MUNICIPALĂ
ARAB

BUCUREȘTI 1945

Teză de doctorat la Facultatea de Filosofie și Litere din București, specialitatea Istoria Românilor, susținută la 16 Iunie 1943 în fața următoarei comisiuni:

1. D-l George Brătianu, decan, președinte.
2. » Constantin C. Giurescu, prim-referent.
3. » Victor Papacostea, al doilea referent.
4. » P. Cancel, membru.
5. » I. D. Ștefănescu, membru.



Nicolae Tincu Velia

Portret din 1851

(Originalul în Biserica gr. ort. rom. din Vârșeț)

PREFAȚĂ

In ultima vreme, interesul pentru viața și activitatea istoriografului bănățean Nicolae Tincu-Velia a crescut mereu, astfel că se simțea nevoia unui studiu care să desvăluie viața și faptele ultimului reprezentant al mișcării de desrobire ierarhică începută încă dela sfârșitul secolului al XVIII-lea de Mihail Roșu, Paul Iorgovici, Dimitrie Țichindeal și Moise Nicoară. Această mișcare se încheie abia în 1865 prin înființarea mitropoliei greco-ortodoxe române din Sibiu, cu cele două dieceze sufragane, de Arad și de Caransebeș, încheindu-se astfel un important capitol din Istoria Românilor Ardeleni și Bănățeni și conflictul cu poporul Sârbesc transformându-se în prietenie spre a înlătura jugul comun al agresiunii maghiare.

De aceea, astăzi, conflictul cu ierarhia sârbească aparține trecutului și dacă am insistat în prima parte a lucrării asupra atitudinii ierarhilor sârbi față de credincioșii lor români și asupra pretențiilor lor de ordin teritorial în Bănăt, am făcut-o numai spre a explica acțiunea lui Velia și a contemporanilor lui împotriva acestei ierarhii, pentru a dovedi încă odată că în tot cursul istoriei noastre, noi n'am făcut altceva decât să ne apărăm și a evita în viitor un nou conflict. De aceea, lucrarea de față, scrisă de un prieten și admirator al poporului sârb și bazată pe informații verificate, urmărind numai stabilirea adevărului va putea constitui și o sursă de informații nepărtinitoare pentru acei dintre istoriografii sârbi cari se interesează de trecutul ierarhiei sârbești asupra bisericii române din Transilvania și Banat.

* * *

Lucrarea aceasta nu ar fi putut apare fără sprijinul profesorului Constantin C. Giurescu. Datorită sprijinului acordat de Domnia-Sa am putut face călătoria de studii din vara anului 1941, în Jugoslavia, unde în arhiva protopopiatului greco-ortodox român din Vârșeș, am copiat și studiat majoritatea actelor privitoare la Velia. Căci corespondența lui cu Barișiu, care se păstrează între manuscrisele Academiei Române, deși inedită, nu putea să completeze nici pe departe numeroasele lacune privitoare la viața și activitatea marelui istoric bănățean, De aceea mi-am permis a închina profesorului meu rezultatul muncii tinereții mele.

* * *

Izvoarele inedite, folosite la întocmirea acestei lucrări sunt:

- 1. Actele rămase de pe urma lui Velia în arhiva protopopiatului greco-ortodox român din Vârșeș, inventariate sub numerile 1—1075.*
- 2. Corespondența lui Velia cu Barișiu dintre anii 1844—1867 păstrată în Biblioteca Academiei Române în mssele Nr. 1003, 1005, 1015.*
- 3. Două scrisori a lui Andrei Vasici păstrate tot la Academia Română, mss. 1005 și*
- 4. Două scrisori puse la dispoziție cu multă bunăvoință de domnii Aurel Mureșeanu din Brașov și Virgil Birou din Timișoara.*

Din cele 1075 acte privitoare la activitatea lui Velia ca protopop al Vârșeșului am publicat numai pe cele mai importante în număr de 169. Aceste acte s'au păstrat în două feluri: a) originale, cele primite de Velia dela diferite autorități și dela prieteni și b) concepte, sau mai bine zis copii după actele trimise de Velia. De aceea după fiecare document, am specificat din ce categorie face parte: original sau copie.

În ceea ce privește transcrierea acestor acte, am căutat pe cât posibil să înlătur ortografia latinistă, mult prea greoaie, care nu mai prezintă vreun interes, nici din punct de vedere istoric, nici filologic. Respectarea acestei ortografii ar fi contribuit la îngreunarea lecturii documentelor, care descătuse de forma latinistă se pot ceti de oricine cu multă plăcere.

Pentru indicarea depozitului, am adoptat următoarele prescurtări: Arh. Prot. V. = Arhiva protopopiatului greco-ortodox român din Vârșeș; Ac. Rom. = Biblioteca Academiei Române.

* * *

Nu pot încheia aceste cuvinte, fără a nu mulțami domnului Traian Oprea, protopop al Vârșetului, în pensie, pentru comunicarea fotografiilor de sub Nr. 3, 4; părintelui Gruia Roșu, parohul Vârșetului, pentru bunăvoința ce mi-a arătat-o în timpul cercetărilor și d-lui Aurel A. Mureșianu și Virgil Birou pentru amabilitatea ce au avut-o de a-mi pune la dispoziție anexele de sub Nr. 84 și 229.

București, Aprilie, 1943.

I. D. SUCIU

INTRODUCERE

Situația politică a Românilor Bănățeni în prima jumătate a secolului al XIX-lea

În prima jumătate a veacului al XIX-lea, când își începe Nicolae Tincu Velia activitatea publică, Neamul Românesc din Banat era preocupat de realizarea a două mari probleme: prima de ordin politic și social, urmărirea creării unei autonomii locale românești, pentru ca prin aceasta să se ajungă mai apoi la realizarea așa numitului Dacoromanism sau Panvalahism, care tindea să unească într'un singur stat, puternic și independent, toate provinciile românești; alta, de ordin religios, urmărirea separării ierarhice de Sârbi și înființarea unei mitropolii românești, independente, pentru toți Românii din Imperiul Austriac.

La realizarea acestor deziderate, conducătorii Românilor Bănățeni au fost împiedecați în afară de cercurile conducătoare din Viena, mai ales de coloniștii Sârbi, cari acaparând instituțiile religioase ale Românilor Bănățeni, urmăreau să-și facă din această provincie un teritoriu național în cadrul Imperiului Austriac.

Emigrarea Sârbilor în Banat a fost împărțită în 8 grupe dintre care cele mai însemnate sunt în anii 1481 când Pavel Chinezu aduce mai multe familii ¹⁾ și cea din 1690 când patriarhul Arsenie Cernojevici vine în fruntea refugiaților din Serbia supusă Turcilor ²⁾.

Pentru a-și asigura independența bisericească, Patriarhul Cernojevici reușește să obțină în 1690, de la împăratul Leopold I, faimoasa diplomă din 21 August prin care se acordă poporului

¹⁾ Dr. G. Popovici, *Istoria Românilor Bănățeni*, p. 201.

²⁾ P. Nemoianu, *Sârbii și Banatul*, p. 22.

Sârb următoarele drepturi: să-și păstreze nestingheriți toate obiceiurile conform legilor bisericii orientale; arhiepiscopul să fie ales de clericii și mirenii « de limbă și naționalitate sârbească »; arhiepiscopul sârb să aibe jurisdicțiune bisericească asupra tuturor bisericilor « de rit grecesc » din monarhia austriacă; arhiepiscopul sârb are dreptul autonom să dispună asupra tuturor gradelor ierarhice « de rit grecesc » din biserici și mănăstiri; toate bunurile bisericilor « de rit grecesc » trec în proprietatea arhiepiscopului sârbesc; bisericile creștine reocupate dela Turci se vor restitui Sârbilor; în vizitele canonice, ierarhii sârbi se vor bucura de toată bunăvoința autorităților ¹⁾.

Nouă ani mai târziu (1699), când încă Banatul nu era în întregime eliberat de ocupația turcească, mitropolitul Atanasie Anghel face unirea cu Roma. Prin acest act, atât Românii Bănățeni cât și cei Ardeleni, rămân fără conducător spiritual deoarece cercurile vieneze, la îndemnul iezuiților, pentru a încuraja răspândirea catolicismului, împiedecau reorganizarea Românilor rămași la vechea credință. Se aflau sedii de episcopi români în acest timp (1690) la Timișoara, Caransebeș și Arad ²⁾.

Conform diplomei din 1690, mitropolitul sârb avea jurisdicțiune asupra tuturor bisericilor greco-ortodoxe din Imperiu. Cum Unirea nu a fost cunoscută în Banat decât în anul 1831 ³⁾, cele trei episcopii bănățene ajung sub ierarhia sârbă care avea « un pronunțat caracter național, fiind însăși biserica Sârbilor dintru început mai mult o instituție națională decât religioasă » ⁴⁾.

Incurajați de Impărat, care voia să facă din ei o națiune puternică, aliată dinastiei, spre a contrabalansa reacționarismul maghiar ce devenise foarte provocător la sfârșitul veacului al XVIII-lea, Sârbii încep o acțiune de desnaționalizare a elementului românesc din Banat. Astfel, la insistența lor, împărăteasa Maria Terezia decretează ca în toate școlile românești din Banat să fie predată limba sârbească ⁵⁾.

¹⁾ Idem, p. 28, publică în întregime diploma.

²⁾ N. T. Velia, *Istoria Bisericească Politico-Națională*, p. 114, 135, 140.

³⁾ I. Boroș, *Unirea Românilor din Lugoj*, p. 13.

⁴⁾ I. Lupaș, *Mitropolitul Andrei Baron de Șaguna*, p. 30.

⁵⁾ Francisc Grisellini, *Istoria Banatului Timișan*, p. 76.

George Barițiu ne relatează un caz interesant de persecuție a intelectualilor români ¹⁾: « Inainte de a se hotărî pentru plecarea « în Moldova, Bojinca fusese la Carlovăț la mitropolitul Stratimirovici să-l roage să-l primească la călugărie! Mitropolitul îi « răspunse sincer: vād eu care-i scopul tău, dar îți spun că în « clerul meu niciodată nu voiu suferi valahi trecuți prin atâtea « științe prin câte ai trecut tu ». O altă metodă de sârbizare ne-o relatează tot Barițiu: în dieceza Vârșețului se făcuse oareșicum regula, ca tinerii veniți la cursul de teologie să fie obligați a locui în timpul studiilor la câte o familie sârbească și în deosebi la familii unde erau fete de măritat. După ce terminau cursul li se impunea să se căsătorească cu sârboaice ²⁾.

Afirmațiile lui Barițiu sunt întărite de toți intelectualii bănățeni contemporani, în frunte cu Eftimie Murgu ³⁾ și Nicolae Tincu Velia ⁴⁾. O corespondență din Banat din 1851 anunță: « comuna « Lățunaș asuprită de proprietarul sârb a trecut toată la unire » ⁵⁾. Un alt caz, caracteristic pentru atitudinea ierarhilor sârbi față de cultura românească, ni-l dă cronicarul Nicolae Stoica de Hațeg: « Popa Constantin, tipograful râmnicean, în a. 1767 venise în « Timișoara la episcopul Vikentie Ioanovici Vidak și ceru a-și « scoate slobozenie să facă aici tipografie cu cheltuiala popii Constantin, eu fui de față la aceea... episcopul nu primi » ⁶⁾.

La toate acestea trebuie să adăugăm situația privilegiată în care se găsea clerul sârbesc: din totalul de 2340 de parohii ortodoxe, câte se aflau în Ungaria, după naționalitate erau repartizate astfel: Române 1734, Sârbe 584, Grecești 20, Muntenegrene 2. Deci Românii aveau majoritatea absolută! Și totuși n'aveau decât un singur episcop român, la Sibiu, în timp ce Sârbii aveau

¹⁾ *Transilvania*, (Brașov), a. IV, (1871), p. 65.

²⁾ G. Barițiu, *Părți Alese din Istoria Transilvaniei*, t. III, p. 136.

³⁾ Eftimie Murgu, *Widerlegung der Abhandlung welche unter dem Titel Vorkömmmt: Erweis dass die Wallachen nicht römischer Abkunft sind, und diess nicht aus ihrer italienisch-slavischen Sprache folgt*, Ofen 1830, p. 8, 9, 42, 60, 68, 101, 102, 128.

⁴⁾ *Istoriara Bisericească Politico Națională...*, p. 275, n. 156, p. 305, n. 168, p. 281.

⁵⁾ Publicată în *Gazeta Transilvaniei*, a. 1851, nr. 40 (17 Mai), p. 171.

⁶⁾ I. D. Suciu, *Literatura Bănățeană...*, p. 267.

8 episcopi (Carloviț, Buda, Karlstadt, Pakracz, Neoplanta, Arad, Timișoara și Vârșeț). Asupra veniturilor acestor episcopi mă mărginesc să citez pe Bogdan Duică care nu poate fi acuzat de antiortodoxie: « Episcopii Sârbi aveau de încasat taxe convenționale și sidoxiale. Dela a. 1771 convenționalele înlocuiseră prin « bani darurile care le încasau dela preoți și comune, când făceau « vizitații canonice diecezane. Sidoxialele erau 3 creștari de fiecare « casă a parohiei, încasați de preoți și trimișii episcopului. Urma « taxa de antimis când se sfințeau bisericile sau altarele; urma « singelia la sfințire, câte 30 creștari de fiecare casă a parohiei. « Fiind sărăcie la Karlstadt și Pakracz episcopii dela Neoplanta, « Vârșeț și Timișoara trebuiau să le completeze acele venituri « (2574 florini și 4 creștari pentru Karlstadt, 3250 florini pentru « Pakracz, anual). Deci bani românești din Vârșeț și Timișoara « plecau la sârbul din Karlstadt și Pakracz. Urma stola. Și « preoții aveau și pământ, liber de 'ndatoriri urbariale, cedat de « proprietari. Urmau abuzurile popești, despre care literatura « contemporană vorbește de ajuns. Despre acestea numai din « gazetele românești s'ar putea culege o crestomație enormă »¹⁾.

La sfârșitul veacului al XVIII-lea Ungaria devenind din ce în ce mai ostilă cercurilor conducătoare din Viena, acestea dau sugestia Sârbilor de a ține un congres la Timișoara în care între altele « la invitația comisarului (imperial) de a-și fixa mai de aproape « granițele unui teritoriu național, congresul hotărăște să ceară « ca atare Banatul pentru că aci nu era încă introdusă administrația « comitatensă »²⁾, adică Banatul fiind guvernat încă de Viena, puteau obține mai ușor realizarea acestui deziderat. Dintre toate doleanțele lor, numai chestiunea teritorială nu va fi rezolvată până în 1849, când tot spre a înlătura acțiunea ungară se va înființa Voivodina. Ideea însă aruncată se va desvolta tot mai mult și pretențiile lor de ordin teritorial vor crește mereu.

Sprijiniți de biserică, Sârbii bănățeni ajunseseră în prima jumătate a secolului al XIX-lea la un stadiu destul de înaintat în cultură. Aci s'a născut Dositei Obradovici (1742—1811) care în localizarea fabulelor lui Esop cerea unirea tuturor Sârbilor.

¹⁾ G. Bogdan Duică, *Eftimie Murgu*, p. 147.

²⁾ P. Nemoianu, *op. cit.*, p. 40.

P. I. Schafarzik (1795—1861) se mutase la 1819 în Neoplanta, ca director de liceu, unde scrie celebra lui operă panslavistă, *Istoria limbii și literaturii slave în toate dialectele sale*; la Pesta trăia poetul panslavist Jan Kollar (1793—1852). Toți aceștia în frunte cu episcopii sârbi aveau legături intense cu Rusia, de unde primeau ajutoare și încurajare în acțiunea lor.

Însăși patriarhii sârbi ce s'au perindat în timpul din urmă aveau o atitudine fățiș ostilă Neamului Românesc. Este suficient să amintim pe Ștefan Stratimirovici (1790—1837) și Iosif Rajacici (1842—1861) cari nu-și ascundeau sentimentele ostile față de Români ¹⁾. De aceea primii cari au sesizat pericolul ierarhiei sârbești au fost Românii Bănățeni. Cunoscându-i mai bine, ei și-au dat seama că pe lângă pericolul local, Sârbii, prin legăturile ce le aveau cu Rusia puteau deveni mult mai primejdioși; și asta cu atât mai mult, cu cât pe lângă exploatarea nemiloasă a credincioșilor români, în tot timpul ierarhiei sârbești (1718—1865), se urmărea atât prin biserică, cât și prin școală, o energică acțiune de desnaționalizare a Românilor Bănățeni, care este foarte intensă mai ales între anii 1830—1860, datele între care se desfășoară activitatea publică a lui Tincu-Velia ²⁾. Scopul urmărit de Sârbi

¹⁾ I. Lupaș, *op. cit.*, p. 31 și 117; Barițiu, *op. cit.*, III, p. 50; Raiaici susține cu vădit cinism că Românii Bănățeni nu pot avea episcop din sângele lor pentru că « nu prea sunt aplecați spre călugărie ».

²⁾ Situația grea a Românilor în timpul ierarhiei sârbești este împărtășită și de Barițiu: « sclăvia spirituală cea mai crudă și mai apăsătoare din toate domnise peste Românii locuitori în comitatele Banatului din cauza predominării sârbești, după cum recunoaște și enunțiasse Iosif II însuși. Au trebuit să vină oameni ca Petru Maior, Țichindeal, Iorgovici, Diaconovici-Loga cu scrierile lor pentru ca să strige la urechile acelei părți de popor și așa să mijlocească cel puțin emanciparea diecezei Aradului cu aproape ½ milion de Români din robia limbei slavone. (Părți Alese din *Istoria Transilvaniei*, I, p. 607).

De asemeni canonicul Gavril Pop întărește afirmațiile privitoare la situația Românilor în timpul ierarhiei sârbești: « Ce se atinge de starea culturii « Românilor Bănățeni, de pre timpul consolidării Sârbilor în Banat... a fost « întristătoare, cauzele acestei stări rele și deplorabile au fost foarte multe, « dintre acelea memorăm aci următoarele: a) Dăunoasele și tristele urmări a bătăliilor celor multe și sângeroase purtate cu Turcii; b) Iobăgia sau servitutea cea neumană, care până în 1848 a enervat foarte pre iobagi și în Banat și eschiderea poporului neprivilegiat dela drepturi; c) *Neștiința*

prin această desnaționalizare era să se ajungă la o masă compactă sârbească pentru ca pretențiunea lor de a avea un teritoriu propriu în cadrele monarhiei Austriece să aibe și o justificare etnică.

* * *

Era natural ca și din partea Românilor să se producă o reacțiune. Școala Latinistă din Ardeal prin cei trei reprezentanți străluciți: Samuel Micu-Clain, Gh. Șincai și Petru Maior reușise să trezească o conștiință națională panromânească, ridicând o serie de personalități care prin cultură luptau pentru ridicarea Românilor de pretutindeni. Ardealul fiind supus administrației maghiare, era natural ca lupta lor să se îndrepte contra Ungurilor. Aceasta însă nu însemna că toți aderenții acestui curent să-și îndrepte acțiunea împotriva Ungariei. Programul lor fiind ridicarea românismului de pretutindeni, lupta lor se îndrepta împotriva tuturor acelor care urmăreau vreo hegemonie fie politică, fie spirituală asupra neamului lor. Astfel se explică atitudinea lui Gh. Lazăr față de Grecii din Principate și a lui Aron Pumnul față de Austrieceii din Bucovina. Deci era normal ca și mișcarea de renaștere a Românilor Bănățeni să nu fie îndreptată contra Maghiarilor ci contra Sârbilor, care-i stăpâneau în școală și biserică.

Intemeetorii acestei acțiuni — care prin ideologia lor de ridicare a Românismului erau alături de Școala Ardeleană, însă prin rezultatele ce le urmăreau se deosebeau de ardeleni, sunt Mihail Roșu, Paul Iorgovici și Dimitrie Țichindeal. Datele între care putem cuprinde mișcarea lor sunt 1780—1820. În 1779 Mihail Roșu e numit profesor pentru secția românească a teologiei din Timișoara. De aci începe traducerea Evangeliei și creează o serie de discipoli entusiașmați pentru tot ceea ce e româ-

preoților Românilor, carii în timpii mai vechi au fost mai toți Sârbi și cari nici voiau nici știau a învăța poporul grijei lor incredințat; d) Lipsa școalelor trebuincioase, a cărților necesare și a dascălilor apți pentru creșterea tinerimei române; e) Desbinarea confesională a Românilor; f) Despărțirea Românilor din Banat de metropolia Transilvană de Alba-Iulia și devenirea lor sub supremația bisericeii sârbești. . . care a slavizat o mulțime de Români; g) Introducerea limbei slavone și a literilor cirile în bisericile și în școalele Românilor. (Geografia Banatului și cunoștințe istorice și etnografice despre locuitorii Banatului, Lugoj, 1864, p. 41).

nesc, al căror reprezentant mai însemnat va fi Dimitrie Țichindeal. Paul Iorgovici (1764—1808) dovedește din punct de vedere filologic latinitatea limbii române și caută să o îmbogățească cu termeni luați din limbile neolatine. Intre 1812—1818 Dimitrie Țichindeal, secundat de Constantin Diaconovici-Loga, continuă cu multă energie acțiunea începută de Mihail Roșu. Li se atașează și Moise Nicoară. Țichindeal intră în relații cu episcopul Orășii, Samuil Vulcan, care-l sprijinește la Curtea Imperială, apoi localizează fabulele lui Dositei Obradovici ce au o influență covârșitoare asupra contemporanilor. Constantin Diaconovici-Loga continuă traducerea cărților bisericești și încearcă reforma gramaticii. Dându-și seama de pericolul acestei mișcări Sârbii reușesc în scurt timp să o înăbușe: Țichindeal e destituit din postul de profesor al preparandiei din Arad. Iorgovici moare subit, Loga e trimis la Caransebeș, iar Moise Nicoară, în urma intrigilor episcopului Iosif Putnic, e silit să treacă în România ¹⁾.

Scopul urmărit de această mișcare a fost desrobirea ierarhică și ridicarea culturală a Românilor. Dacă n'au reușit să-și realizeze programul urmărit, au reușit în schimb să formeze o generație de luptători conștienți și hotărâți cari vor încerca prin toate mijloacele realizarea celor două mari idealuri românești. Este generația anilor 1830—1865 care va da pe Eftimie Murgu până la 1860, iar de aci înainte pe Andrei Mocioni ce va conduce cu mai mult noroc destinul Românilor Bănățeni, având marea satisfacție de a vedea realizată separarea ierarhică. Cu cât pretențiile de desnaționalizare urmărite de Sârbi se măreau, cu atât reacțiunea Românilor devenea mai hotărâtă. Locul lui Țichindeal îl luase Eftimie Murgu ²⁾, care-și avea partizanii lui în diferitele centre ale Banatului. Astfel, la Timișoara erau Petru Cermena ³⁾, Paul Vasici ⁴⁾ și Petru Lupu-

¹⁾ Vezi pt. toată această acțiune: I. D. Suci, *Literatura Bănățeană dela început până la Unire (1582-1918)*, p. IX, X, și 39, 43, 57, 67.

²⁾ V. pt. acțiunea lui E. Murgu, G. Bogdan Duică, *op. cit.* și Traian Topliceanu, *Eftimie Murgu, Timișoara, 1938.*

³⁾ V. pt. activitatea lui: Pavel Rotariu, Petru Cermena, căpitan suprem al Timișorii, « Luminătorul » (Timișoara), a. 1882, Nr. 47; cf. și I. D. Suci, *Un ecou în Banat a planurilor lui Câmpineanu, în Revista Istorică Română*, a. X, (1941), p. 374—376.

⁴⁾ C. Rudneanu, Dr. Pavel Vasici, « Luceafărul », (Timișoara), a. V (1939), seria II, Nr. 10—12, p. 31—37.

lov ¹⁾. La Lugoj, protopopul Ioan Marcu, Ștefan Bercean ²⁾ și învățătorul Miescu. La Lipova, protopopul Dimitrie Petrovici Stoichescu și Moise Bota. La Caransebeș, Constantin Diaconovici-Loga și Ioan Tomiciu. La Oravița, Ignatie Vuia, iar la Vârșeț, Tincu-Velia secundat de Andrei Vasici. Un spirit de înviorare cuprinsese întreaga regiune. Așa se explică faptul că printre cei dintâi colaboratori și susținători a foilor lui G. Barițiu sunt bănățenii ³⁾.

Prin Barițiu și prin Eftimie Murgu, prietenul lui Felix Colson, ajung și ei să cunoască și să împărtășească ideea unirii tuturor Românilor într'un singur regat. Barițiu împărtășește planurile lui Câmpineanu lui Petru Cermena și primește dela acesta răspunsul atât de categoric: « Oh! Cum mă bucur că au izbutit D. Câmpineanu. Acest bărbat este vrednic de a purta cărma guvernului românesc; Domnul meu! mari schimbări va fi în amândouă Prințipaturi; influența Rușilor întrânsele este mare și bagă în seamă că în scurt va să se prefacă în stăpânire, apoi atunci să-și ia Români zioa bună dela nația sa, că aceasta va să se șteargă atunci dintre celelalte nații ai Europei » ⁴⁾. Deci antisărbismul Bănățenilor avea un caracter mult mai general: era teama de panslavism, care dacă va reuși, de sigur că Neamul Românesc va trebui să dispară.

Prin Eftimie Murgu ideea Dacoromânismului își câștigă și mai mulți aderenți. Murgu adoptase și răspândise ideile lui Felix Colson care în 1839 încă, spunea « că unirea tuturor Românilor este riguros necesară; și că numai unirea Moldovei cu Muntenia nu ar rezolva chestiunea românească întru cât cei rămași afară, mereu vor căuta să răstoarne toate piedecile care îi vor despărți de frații lor ». Indesebi Transilvănenii « sunt Români și nutresc nădejdea de a se uni cu frații lor din Moldo-Muntenia. Ideea unirii

¹⁾ I. D. Suciu, Petru Lupulov, epigon al renașterii bănățene, « Vestul », a. 1938, Nr. 2116, 2117.

²⁾ Ioan Boroș, *op. cit.*, p. 103—111.

³⁾ Colaborau la ele N. T. Velia, Ioan Tomici, C. D. Loga etc., iar Barițiu a avut o lungă corespondență cu majoritatea intelectualilor bănățeni din acea epocă.

⁴⁾ I. D. Suciu, *Un Ecou în Banat a planurilor lui Câmpineanu*, Rev. Ist. Rom., a. 1941, p. 376.

se popularizează din ce în ce »¹⁾. Gazeta « Toldalek »²⁾ din Cluj pune pe primul plan noile agitații « pan-valahiste ». Dintre aceste mișcări se menționează următoarea informație: « In biserica greco-
« neunită din Transilvania ar fi un ins nu tocmai din starea de
« jos, sau că se află și mai mulți — cari mergând din sat în sat
« sau și cu alte prilejuri provocând cu dragoste creștinească pe
« ai săi credincioși, ar dori a-i convinge prin sfaturi și prin feluri
« de pricini căutate a-i întări în acea prejudecată cum că după
« ce Maghiarii i-au scos pe ei cu nedreptate din a lor stăpânire,
« luându-le tot, acuma se silesc a-i lipsi de limbă și de naționali-
« tate și cu aceasta firește și de sfânta lor religie, pentrucă s'au
« apucat cu dinadinsul a lucra, ca limba Maghiară în patria aceasta
« să fie domnitoare ». Chiar de nu ar fi adevărat acest svon,
Ungurii trebuie totuși să privegheze toate mișcările lor cu atât
mai mult cu cât « birăul » unui sat de lângă Cluj a raportat
domnului de pământ alte idei ciudate ce circulă printre Ro-
mânii din acele părți cari zic: « dacă va trece Dieta, va veni
« o putere mare din acea parte de loc din cătrău suflă vântul de
« miază-noapte; atunci slujba poporului pământean va înceta
« cu totul și iobagii vor fi ca și proprietarii de pământ ». O altă
veste despre reacțiunea Românilor a venit din Iclod (Jud. Turda)
unde fiind numit un preot cu sentimente ungurești, poporenii
i-au spus că « dacă el vrea a trăi cu dânșii în pace, ba dacă
« poștește a rămânea cu ei, nădragi de postav să nu poarte și un-
« gurește să nu vorbească ».

Acestui articol îi răspunde Barițiu³⁾ scurt și hotărît: « Dacă
« prin panvalahism voiești d-ta a înțelege o deșteptare a nației
« românești, preste tot, către cunoașterea drepturilor sale ome-
« nești, patriotice și naționale, atunci Românilor nu le poate fi

¹⁾ G. B. Duică, *op. cit.*, p. 94.

²⁾ No. 2 din 6 Ianuarie 1843. Tot în privința Dacoromânismului vezi și
părerile preotului sas Roth, apud G. Barițiu, *op. cit.*, III, p. 577—8, la care
Barițiu adaugă: « Incât pentru aceasta adversarii pot să-și stea în cap și o
« Dacoromânie tot există și va exista totdeauna iară aceasta este Dacoromânia
« reprezentată și oareșicum încarnată în unitatea limbii și a literaturii Ro-
« mâne, care este una unică pentru zece milioane de locuitori împărțiți în
« câteva staturi » (p. 583).

³⁾ Foaie pentru minte, inimă și literatură, a. 1843, p. 46.

«ruşine de această nouă caracterizare; iar dacă înţelegi prin «panvalahism altceva orice, atunci panvalahismul rămâne o fantomă produsă prin felinaru magic al unor creeri exaltaţi».

Deci Românii de pretutindenii începuseră să se mişte şi încă destul de serios.

În Banat, mişcările revoluţionare româneşti încep încă înainte de anul 1830 prin întemeierea asociaţiei secrete din Lugoj «Constituţia» al cărei conducător era protopopul de mai târziu, Dimitrie Petrovici-Stoichescu, secundat de preoţii Ioan Lăpădat, Constantin Popovici, Ştefan Bercean, apoi nobilul Dimitrie Faur şi «maistorii» Teodor Ştefanovici, Ioan Teodor, Ioan Vancea, Damaschin şi Iosif Nedelcu, George Bercean şi George Radu cari «s'au constituit într'o societate secretă primejdioasă şi oprită, unde membrii s'au adunat noaptea, până spre miezul nopţii au ținut convenţiunile, ar fi făurit şi compus felurite scrisori false, îndreptate împotriva cinstei şi averii concetăţenilor»¹⁾. Pierzându-se o parte din dosarul procesului, nu se poate stabili cu precizie caracterul acestei societăţi secrete. Totuşi, dat fiind că avea în fruntea ei pe Dimitrie Petrovici-Stoichescu, care mai târziu s'a manifestat ca un neîmpăcat duşman al ierarhiei sârbeşti, cred că pe lângă caracterul politico-social urmărea şi tendinţe naţional-religioase.

Societatea aceasta e continuată după 1842 de Eftimie Murgu, care în urma expulzării din Țara Românească se stabileşte la Lugoj, unde începe cunoscuta-i acţiune cu tendinţe naţionale şi sociale pe care o extinsese prin 1845 peste tot Banatul. Nu poate avea nici această mişcare vreun rezultat, deoarece în 1845, fiind trădat este prins şi închis, întâi la Lugoj, apoi la Budapesta, unde va sta până în 1848. Cercetările au dovedit că avea un partid al său, iar acuzaţiile ce i se aduceau erau «crima de a fi agitat împotriva stăpânitorilor de pământ» şi tendinţa de «a emancipa naţionalitatea Românilor şi a întemeia un stat românesc»²⁾. De altfel acuzaţia aceasta e adevărată de însăşi declaraţia lui Murgu în faţa Tablei Regeşti prin care susţine «că dânsul nu se recunoaşte pe sine supus al Țării Ungureşti, nici nu se ține de juris-

¹⁾ Ioan Boroş, *Constituţia, Societate secretă română în Lugoj (1830—1843)*, Lugoj, 1924, p. 7 şi urm.

²⁾ G. B. Duică, *op. cit.*, p. 124.

dicțiunea ungurească »¹⁾. Mai clar reiese această luptă de independență din scrisoarea lui Vasile Bojincă din 31 Octomvrie 1844: « Acuma vrem și noi a fi în țara noastră. Caută domnule să poți ajunge ce dorim toți că toți se bucură »²⁾.

De sigur că încurajați de acțiunea lui Murgu preoții din Arad și Lipova scoaseră cărțile slavone din biserici. Exemplul lor fu urmat și de protopopul Marcu al Lugojului care înainte de 20 Iulie 1844 le scoase « singur de voia sa »³⁾.

Concomitent, Barițiu în Foile lui dă ospitalitate cu multă generozitate articolelor privitoare la raporturile dintre ierarhia sârbească și poporul român. În 1845⁴⁾ apare o corespondență scrisă de « un mirean de legea greco-răsăriteană neunită » în acest sens. Trecerile la confesiunea greco-catolică nu se fac în urma vreunor convingeri dogmatice ci din cauza nemulțămirilor de ordin material mai ales a stolei. Ierarhii sârbi numesc în fiecare sat câte 3—4 preoți pentru a-și mări venitele lor personale, cari de sigur că nu pot trăi dacă nu vor exploata în mod grosolan poporul. De aceea se impune o reducere simțitoare a parohiilor și preoților: « destul va fi unul și în locuri mai lățite cu un capelan sau mai mult cu doi, că din Duminecă până în Duminecă are destulă vreme preotul să alcătuiască o foaie de vorbe cuviincioase, care spuindu-le cu o declamație potrivită să pătrundă inima omului ca să facă bine și să se păzească de rău ». « Este peste o zecime de ani de când se făcu întrebare dela mai înaltele locuri pentru reducerea parohiilor și pentru mai buna subsistență a parohilor; însă cei mai mari din cler au răspuns că cu reducerea aceasta nu se va mai îmbunătăți starea popilor. Intrebe buna și îndurătoarea noastră stăpânire pe noi mirenii ce gândim despre aceasta și vom răspunde: reducere, reducere ».

Românii din dieceza Aradului, în 1845, fac recurs pentru schimbarea normelor de alegere a deputaților din congresul național cerând ca în viitoarele alegeri să se aleagă din cler 25 deputați, dintre confiniile militare 25, iar din statul civil « potrivit cu popu-

¹⁾ G. B. Duică, *op. cit.*, p. 126.

²⁾ Ibidem, p. 122.

³⁾ G. Barițiu, *op. cit.*, t. III, p. 135; cf. și anexele, scrisoarea Nr. 62 din 8/20 Iulie 1847.

⁴⁾ *Gazeta de Transilvania*, a. VIII (1845), Nr. 26 (29 Martie), p. 101—102.

lația » 50 deputați, iar nu cum era până atunci, când statul civil trimitea același număr de deputați ca și clerul și miliția grănicerească. Un colaborator al *Gazetei de Transilvania* împărtășește și cititorilor temeuriile pe cari se bazează cererea Românilor Arădani de a se modifica numărul membrilor și modul de reprezentare ¹⁾: vechiul regulament de reprezentare este « smintit și nedrept » deoarece « poporul mirean este în partea cea mai mare scos din dreptul de alegere »; apoi diecezele Carlovăț, Baci, Carlstad, Buda și Pacraț deși au numai 581.442 suflete totuși trimit 50 de deputați, pe câtă vreme diecezele Aradului, Timișoarii și Vârșetului ce numără 1.314.351 suflete « adică mai mult cu încă odată pe atâta » trimit numai 25 deputați dintre cari fiind numai 13 mireni, « urmează că marele popor neunit din aceste trei dieceze este foarte nedreptățit în reprezentația sa. Aci se cuvine a însemna cu luare aminte că locuitorii neuniți români grăitori de limba română se află așezați tocmai în diecezele Arad, Timișoara și Vârșeț și precumpănesc departe cu numărul pe toți ceilalți; de aci urmează iarăși că tocmai de două ori mai numeroasa nație română este mai puțin reprezentată în congres, ba tocmai e lipsită de toată influența, măcar că datorința purtării sarcinilor comune fiind măsurată după numerositatea locuitorilor, românimea a împlinit întotdeauna și îplinește cea mai mare parte ». Pentru aceste motive « vechiul regulament reprezentativ este vătămător de drepturile naționale românești, căci fiind interesele noastre rău apărate nu pot avea rezultatele dorite și așa înaintarea și cultivarea noastră rămâne numai o dorință deșartă ».

Recursul acesta are ecou și în Banat. Andrei Vasici dela Vârșeț, care scrisese și primul articol, privitor la simonia preoților, printr'o nouă corespondență ²⁾, cere ca în privința congresului « mai înainte să ne sfătuim dimpreună cum se va putea prin adunări particulare, prin corespondențe dar și prin jurnale ». Apoi « să fie cunoscută administrația fondului ambelor nații ca să știm cât este într'însul și cum se întrebuințează venitul... Iar ca să ni se taie cât de bine prilejul a ne văita împotriva simoniei să se deschidă seminariuri cu o reducție până la un paroh în toată comunitatea, cu

¹⁾ *Gazeta de Transilvania*, a. VIII (1845), Nr. 95 (26 Nov.), p. 378—379.

²⁾ Din Bănat, 21 Decembrie 1845, *Gazeta de Transilvania*, a. 1846, p. 6.

tineri aleși și bine nădăjduiți în cari mintea să strălucească iar nu metalul ».

* * *

Cu aceste nemulțămiri, înăbușiți de ierarhia sârbească din toate punctele de vedere, fără a avea vreo instituție culturală, fără a avea vreo reprezentare în congresul sârbesc, fără a avea vreun sprijin economic, era normal ca în 1848 acțiunea Românilor din Banat și Crișana să se îndrepte cu toată energia împotriva asupra sârbești. Cîm însă Sârbii erau ca de obicei, sprijiniți de Viena, pentru a încurca pe Unguri, prin forța lucrurilor, Români trebuiau să lupte alături de Unguri contra Sârbilor. De altfel, Bănățenii considerau mult mai periculos panslavismul decât șovinismul ungar de a cărui pericol nu și-au putut da seama decât mult mai târziu. Emanoil Gojdu zicea încă la 1869: « Amîndouă popoarele (adică Ungurii și Români) fiind amenințate de panslavism trebuie să se ajute și stimeze reciproc » ¹⁾. De aceeași părere era și Gheorghe Ioanovici de Dulău și Valea Mare care de teama panslavismului « din împăcarea Românilor cu Ungurii își făcuse încă de atunci un ideal pe care l-a urmărit toată viața » ²⁾.

La toate acestea trebuie adăugată atitudinea Sârbilor, hotărît ostilă Neamului Românesc încă din primele lor manifestări. Corespondentul Gazetei de Transilvania din 15 Aprilie relatează că « Sârbii din Biserica Albă aruncară afară toate cărțile românești introduse acolo în ritul bisericesc prin decret mai înalt » ³⁾.

Românii din Arad sunt primii cari dau expresie nemulțămirilor privitoare la biserică. In 30 Aprilie ei își exprimă doleanțele în petiția ce-o prezintă episcopului Gherasim Rațiu prin care cer: îndepărtarea unor funcționari sârbi din consistor fiindcă « sânt străini n'au nici cea mai mică însuflețire română ». Sfințirea proto-

¹⁾ I. Lupaș, *Emanoil Gojdu*, p. 19.

²⁾ D. Braharu, *Un colaborator al lui Șaguna, Secretarul de Stat G. Ioanovici de Dulău și Valea Mare*, Cluj, 1932, p. 3.

³⁾ « Gazeta de Transilvania » a. XI (1848), Nr. 31 (15 Aprilie) p. 129, (Informații din Ungaria) adăugând: « Preste tot în Ungaria elementele murmură și ferb tare: acum sau niciodată se va alege lucru între Români și Sârbi; cea mai bună măsură va fi a-i despărți sub o mitropolie deosebită; almintrea niciodată nu se vor împăca ».

diaconului Ghenadie Popescu întru singhel și protosinghel: « dânsul este omul păcii, omul dreptății și al înțelepciunii ». Denumirea câtorva Români harnici, ca asesori consistoriali. Poruncirea parohilor români ca să nu mai blagoslovească ci să binecuvânteze poporul român. Introducerea limbii române în bisericile din Arad. « Trimiterea de loc a unui cerculariu cătră toți preoții români din această diețeză cu svatul și porunca, ea aceia să se sârguiască în tot chipul a deschide mintea poporului, ca să vază adevărat frățescul cuget al Maghiarului și amăgitorul blăstemat cuget al Sârbilor cătră Români. Deci de cei dintâi să se lipească cu iubire iară pe Sârbi și pe toți cei ce-l întărâtă în contra fraților săi, să-i alunge dela sine ca pe ciumă » ¹⁾. Deci, adunarea Românilor Arădani avea un caracter religios național cum îl vor avea și adunările dela Pesta și Lugoj.

Același corespondent al Gazetei ne relatează mișcările revoluționare ale Sârbilor. La Kikinda-Mare, sub conducerea avocatului Radek, cer împărțirea pământului. Judele Kengelaț îi convoacă, pentru ora 2 să le împartă; 80 de soldați îi imprăștie; Sârbii se înarmează, resping soldații și timp de 3 zile ard, omoară și jefuiesc. Joi, o armată de 6000 soldați și 18 tunuri vine să-i potolească. La Neoplanta, comunitatea sârbească se adună la biserică în frunte cu deputații cari au fost pentru subscrierea celor 17 « puncturi » la Pojon. Ard protocoalele scrise în limba maghiară, apoi cântând imnuri revoluționare merg la Carloviț, la mitropolit, silindu-l să convoace adunarea poporală. Mitropolitul convoacă adunarea națională la Neoplanta pe ziua de 1/13 Mai. « Dar Români nu vor merge la acea adunare, căci pe lângă nelegiuirea sa, are încă scopul a pretinde despot sârbesc, sub carele să zacă Banatul, Bacica și districtul Ciaicașilor, Sirmiul și marginile militare; în toate acestea limba sârbească să fie diplomatică. Despoția aceasta să se încopcie cu Dalmația, Croația și Slavonia sub un ban, carele odată să fie horvat, altădată sârb » ²⁾.

Guvernul maghiar, sesizat de mișcările Sârbilor, trimite un comisar pentru adunarea dela Neoplanta și introduce legea marțială. În urma acestor măsuri se prezintă o delegație comisarului

¹⁾ « Gazeta de Transilvania », a. 1848, Nr. 36 (3 Mai), p. 150. (Un bănațean: Mișcări Banatice și Slavonice); cf. și G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 165—6.

²⁾ *Ibidem*, p. 150.

Cernovici, cerându-i să suspende legea marțială pe tot timpul consfătuirii. Nesatisfăcându-li-se cererea, conducătorii hotărăsc ca adunarea să se țină la Carloviț unde nu era publicată legea marțială. Aci, în dimineața de 1/13 Mai, după ce se arde proclamația lui Cernovici, adunarea se proclamă congres național și alege ca președinte pe George Stratimirovici, general în armata austriacă¹). Noul congres decide: 1. Poporul Sârbesc din Austria se decretează de națiune liberă și independentă politicește sub dinastia Austriei și sub protectoratul coroanei Ungare. 2. Mitropolitul Raiacici și urmașii lui vor purta titlul de patriarh. 3. Să se creeze un teritoriu național, numit Voivodină, compus din Sirmiu, Barania, Bacica, batalionul Ciaicașilor, iar din Banat districtul Chichinda și granița militarizată. Voevod se alege Ștefan Suplicaț, iar capitala va fi la Timișoara. 4. Voivodina va fi unită din punct de vedere politic cu Croația, Slavonia și Dalmația²). Apoi adunarea, la propunerea mitropolitului Raiacici, aprobă manifestul către poporul românesc intitulat «Către nația românească dela nația sârbească» semnat de Iosif Raiacici «alesul patriarh sârbesc», plin de vorbe măgulitoare pentru Români, însă prin care nu se amintea de niciuna din marile dorințe ale Neamului Românesc: separarea ierarhică și înființarea mitropoliei române³).

Dezideratele Sârbilor erau cunoscute opiniei publice românești încă înainte de Adunarea dela Carloviț. De aceea la invitația mitropolitului Raiacici ca și Români să participe la acest congres i se răspunde prin protestul Românilor Bihoreni semnat de Ioan Dragoș și publicat cu câteva zile înainte de adunare, prin care Români declară că nu vor participa la acel congres deoarece este o adunare politică și nu confesională, iar interesele politice ale Românilor nefiind identice cu ale Sârbilor «nu pot fi turnate în opera Sârbilor»⁴). Români Bănățeni de asemeni, prin adu-

¹) T. V. Păcățianu, *Cartea de Aur*, v. I, p. 230.

²) *Ibidem*, p. 230—231; cf. G. Barițiu, *Părți Alese din Istoria Transilvaniei*, t. II, p. 34—35 și P. Nemoianu, *op. cit.*, p. 43—44; Dr. Anton Marchescu, *Grănicerii Bănățeni și Comunitatea de avere*, p. 193—194.

³) Publicată de T. V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 231 și N. Popeia, *Memorialul Arhiepisc. și Mitrop. Șaguna*, p. 142. E datată Carloviț 5 Maiu.

⁴) Protestul e publicat de T. V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 232.

narea din 3 Maiu dela Lugoj, ținută sub președenția lui Vasile de Fogarași, hotărâsc «între cele mai asurzitoare strigări-proteste că nicidecum să nu se trimită reprezentanți » la adunarea din Carloviț : « In 3 Maiu a. c. ¹⁾ adunându-se aci tot poporul prin respectivii săi deputați, legitimi aleși unul după 500 de suflete din comitatul Krașovei, clerul de vericare relegiunele și învățătorii fieștecare în persoană spre auzirea noilor legi, acele legi su[b] cerul liber se și publicară în trei limbi: maghiară, română și germană și se ascultară în cea mai deplină liniște și între cele mai vii simțăminte de bucurie, ce se vedeau la auzul nouelor legi pe palidele fețe a apăsăturii oarecând popor. In urma publicării acestor legi, prin reprezentanții poporului din comitatul Krașovei se aleasă un comitet din 150 persoane păstrându-se și la această alegere liniștea și ordul onest între cele mai entusiaste: vivat! să trăiască! La acest act unde erau [de] față mai mult decât 1000 persoane, întocmitorii reprezentanți românești cu clerul și poporul într'un cuget și o voie cerură prin o deputație îndreptată către vice-comitele și dobândiră solemnă îngăduință de consultare despre trebile naționale relegionare și pentru trimiterea ablegaților la congresul național determinat pre 15 Maiu a. c. la Carloviț în salonul pomposului pretoriu al provinciei Crașovei, în carele se adunară pre lângă numeroasa mulțime de reprezentanți, încă și alți prea mulți de toată ginta și din multe părți la fața locului. Aci D. Vasile de Fogarași, ca președinte a numitei adunanțe, începu a descoperi poporului nostru scopul adunanței lui provocându-l a-și arăta voia despre trimiterea sau nu a deputaților săi la mai sus numitul congres în Carlovăț, la care adunanța între cele mai asurzitoare strigări protestă, că nici de cum să nu se trimită. Intre aceste luă firul vorbirii domnului președinte un învăpăiat june român Bojmca, de curând dela Pesta venit, care cu mare energie, sănătoasă logică și plăcută elocință spre marea poporului plăcere începând a vorbi, mulțimea adunată setoasă de a-l auzi, neputând a mai încăpea în sală îl chemă afară sub cerul liber a vorbi unde mai departe continuându-și firul vorbirii sale, poporul își arată mulțămitoare plăcere prin întrerumpătoarele vivate și să trăiască

¹⁾ Darea de seamă e publicată în « Gazeta de Transilvania » a. 1848, no. 40, p. 166—167 (17 Maiu).

Bojinca! iar ascultătorii străini nu încetau a-și însămna laudatul nume a înflăcăratului orator român dar plin de modestie și generozitate.

« După aceasta vorbi D. Pascu, directorul școalelor române, iar cu mare energie și înțelepciune. Și în fine d. Ștefan Ioanovici, un așa învățat naționalist și patriot cât zelul și ferbinta amoroasă d-sale patriotico-națională par'că nu se poate descrie. După toate aceste desbateri adunarea se învoi a nu trimite nici de cum deputați la numitul congres ci-și alese o deputațiune: D. protopopi I. Marko al Logoajului. Vuia al Vărădiei, C. Gruici al Hasiașului, N. T. Velia profesor de teologie, Murgu, E. Gojdu, M. Pascu, G. Ioanovici, G. și A. Atanasievici, V. Fogarași, D. Petrovici [Stoichescu], A. Bojinca, A. Vasici, A. Capra, S. Ioanovici care deputațiune se'npoteri în fața numeroșilor privitori (între care nu lipsi nici d. vice-comitele între multe dame de pe balcon a-și arăta marea sa plăcere către oratorii români) spre a lucra în înțelegere cu ceilalți Români pentru trebile religioase a Românilor din Ungaria, această deputațiune îndată în următoarea zi și așternu recurs la d. vice-comitele spre a împedea oficios trimiterea deputaților din comitatul Crașovei la mai sus numitul congres sârbesc; după care se învoi a merge la noul ministeriu unguresc însoțită și de altă asemenea comisiune din partea fraților noștri lipoveni, timișoreni, arăzeni spre a descoperi acolo starea Românilor religioasă cu Serbii și a mijloci în puterea noilor legi un congres curat românesc în care întreaga națiune română prin alegândii săi deputați să se consulte pentru alegerea unui mitropolit român și trebile noastre din lăuntru scolastice-bisericești ».

« În următoarea zi se rândui Te-Deum su[b] cerul liber în curtea comitatensă de toate 3 confesiunile catolică și română neunită și unită între care cea neunită serbată de D. protopresviter a Logoajului și zelos român Ioan Marco, însoțit de majoritatea clerului și a poporului atrasă atențiunea publicului privitor. Acestei solemnități a ajutat garda națională care părțile mai [în]semnate ale serviciului dumnezeiesc le anunța cu tunetul pușcăturilor și cu muzica de față stătătoare. Iară seara opidul întreg fu iluminat și înfrumusețat cu transparente felurite, la mai multe locuri, între care unul înfățișa pre un ungar ținând lângă sine de mâna dreaptă

pre un român bănăţean, iar cu mâna stângă, mai depărţişor, pre un croat ».

Intr'adevăr deputaţiunea pleacă la Pesta după ce face o adresă lui Cristofor Iakabffi, prin care cere să nu execute invitaţia ce eventual ar sosi din partea Sârbilor pentru participarea Românilor la Congresul din Carloviţ ¹⁾.

La Timişoara, Românii din Fabric făcură o adunare asemănătoare cerând asigurarea limbii, asigurarea naţionalităţii, numiri de funcţionari români şi aleg deputaţii pentru Pesta ²⁾. Gazeta de Transilvania ³⁾ anunţă pe de altă parte că Petru Cermena, după ce fusese ales «căpitan al cetăţii» Timişoara, mulţami publicului numai în limba română ca şi inginerul Rădulescu.

Când au plecat deputaţii lugojeni cu cei din Timişoara şi Lipova nu putem preciza. Fapt sigur este că în 9/21 Maiu sunt la Pesta unde împreună cu reprezentanţii Românilor din Crişana iau hotăriri importante ⁴⁾. În primul rând, adunarea protestează în contra proclamării lui Raiacici ca patriarh «fiindcă după legile civile şi după canoane alegerea e ilegală, dat fiind că s'a făcut cu evidenta călcare în picioare a drepturilor naţiunii române; şi în urmă şi pentru aceea pentrucă cetăţenii de buze române într'o rugare înaintată guvernului cer sistarea apartinerii lor la ierarhia sârbească şi peste tot scoaterea lor de sub conducerea şi păstoria bisericii greco-neurite astfel ca să poată fi predată conducerea afacerilor bisericesti şi şcolare unei autorităţi proprii ecle-

¹⁾ Ioan Boroş, *Evenimentele revoluţiei de libertate din anii 1848/49 desfăşurate în Lugoj*, p. 8.

²⁾ G. B. Duică, *op. cit.*, p. 167.

³⁾ a. 1848, p. 206 (21 Iunie).

⁴⁾ T. V. Păcăţianu, *op. cit.*, p. 343 spune că «erau întruniţi la Pesta următorii»: Emanoil Gojdu, George Ţapoş, protopop, Paul Boţco, preot, Ioan Arcoşi, Paul Petrilă, Ioan Dragoş, George Fonnai, Nicolae Zsiga, David Niccoară, Moise Suci, Ioan Szabo, Ioan Misici, Petru Cermena, George Munteanu, Blasiu Brâncovan, Simeon Popovici, Atanasiu Raţiu, Ioan Petrovici, Ştefan Ilici, Nicolae Iorgovan, Nicolae Ţăran, Vichentie Bogdan, Vasile Bogdan, Iulian Ianculescu, George Stupa, Teodor Serb, Ioan Auran, Sigismund Pap, Ioan Putici, Petru Farchici, Petru Şaguna, Blasiu Fogaraşi, Ignatie Vuia, Axentie Bojinca, Teodor Fogaraşi, Nicolae Tincu Velia, Ioan Marcu, Maximilian Pascu şi alţii.

siastice, aleasă din fii proprii »¹⁾). Apoi printr'un manifest intitulat « Inștiințare către Români de legea răsăriteană neunită » anunță o nouă întrunire cu popor mai mult, pe data de 13/25 Iunie la Timișoara. Pentru această adunare « toată comunitatea să trimită un mădular din sânul său și de cumva nu ar putea însăși a trimite, atunci binevoiască satul sau orașul cu pecetea satului și a sfintei biserici pe cel mai aproape din prejur care va să meargă a-l împuternici în numele său »²⁾). Hotărârile adunării sunt înaintate guvernului în numele « Neamului Românesc din Ungaria și Banat » în petiția generală din 9/21 Maiu 1848 prin care cer: independența bisericească « cu totul neatârnată dela mitropolitul Carlovițului » iar până atunci să fie numit imediat un vicar mitropolitan care să conducă afacerile bisericești ajutat de « doi bărbați adevărați români » unul dintre clerici și altul dintre mireni; să fie numită o comisiune româno-sârbă care sub conducerea unui comisar ministerial să cerceteze situația fundațiilor bisericești, mănăstirești și școlare în vederea separării ierarhice. Biserica și școala română să-și aibe independență deplină. Limba română să fie neîmpiedecată în biserici, școale și « în toate trebile nației noastre cele din năuntru ». Pe lângă ministerul cultelor să funcționeze o secție românească cu funcționari români; Români să fie tratați « cu mai mare băgare de seamă » iar în regimentele militare să fie numiți ofițeri români »³⁾).

Încă din 8 Aprilie, Eftimie Murgu e eliberat din închisoare. Întrunirea ce avea să se ție la Timișoara, pe data de 13/25 Iunie fiind împiedecată de episcopul Jivcoviți, Murgu lansează în 5/17 Iunie apelul către « Frații Români Bănățeni » convocându-i pe data de 15/27 Iunie la Lugoj « spre a ne sfătui împreună despre mijloacele trebuitoare pentru asigurarea țării împotriva Sârbilor cari se sumeșesc a socoti țara noastră a Banatului ca o țară slavonă sârbească »⁴⁾. Lugojul era mult mai avantajos pentru acea-

¹⁾ T. V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 236 publică manifestul-protest.

²⁾ *Ibidem*, p. 343—344.

³⁾ *Ibidem*, p. 344—345; cf. Bogdan Duică, *op. cit.* p. 167—169 și I. Lupaș, Em. Gojdu, p. 13.

⁴⁾ T. V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 347 publică apelul; reprodus și de P. Nemoianu, *op. cit.*, p. 51.

stă adunare deoarece majoritatea funcționarilor erau români¹⁾. Corespondentul din Timișoara al Gazetei de Transilvania o și anunță: « Marți în 27 Iunie se ține în Lugoj un congres național-românesc pentru că Sârbii nu vor veni la el. Adunarea va fi populară; vom cere și noi ca și frații ardeleni naționalitate, limbă și egalitate »²⁾. Adunarea se ține pe ziua fixată la Lugoj pe locul numit de atunci « Câmpia Libertății ». Participă cam 10.000 oameni. Președinte era Eftimie Murgu, iar secretar Aloisiu Vlad. Se depune jurământul pe noua Constituție și credință către Națiunea Română. După ce Murgu deschide ședința printr'un discurs « scurt dar bun » vorbesc mai mulți pentru autonomia Banatului formând o țară românească, deoarece Românii sunt cel mai numeros popor³⁾. Apoi adunarea votează următoarele hotărâri: înarmarea poporului român; înființarea mitropoliei române pentru Banat de care să țină toți Românii Bănățeni; destituirea episcopilor Pantelimon Jivcovici din Timișoara și Ștefan Popovici din Vârșeț și înlocuirea lor cu Dimitrie Petrovici Stoichescu ca vicar mitropolitan și Ignatie Vuia ca vicar al episcopiei Vârșețului; se alege căpitan suprem al Banatului, Eftimie Murgu; limba română e declarată ca limbă oficială în toate instituțiile din Bănat, afară de corespondențele cu guvernul central care se vor face în limba ungară⁴⁾. Din Pesta, în 13/1 Iulie, Murgu, ca pre-

¹⁾ În 23 Mai sub conducerea lui Fogarasy s'a terminat înlocuirea funcționarilor. Jude nou a fost ales Constantin Udrea iar senatori: Paul Dragomir, Constantin Petrovici, Ștefan Dragoj, Ioan Cristea, Iosif Feszler, Matei Kis, iar notar Ștefan Ioanovici (I. Boroș, *op. cit.*, p. 11).

²⁾ « Gazeta de Transilvania », a. 1848, (21 Iunie), p. 206.

³⁾ T. V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 349—350; cf. G. B. Duică, *op. cit.*, p. 157 zice luându-se după Vukovics că n'au participat la adunare decât vreo 1500 de oameni; toate celelalte izvoare contemporane spun însă că poporul adunat era în jurul a 10.000 suflete.

⁴⁾ Hotărârile adunării sunt publicate în « Gazeta de Transilvania » a. 1848, p. 224 (1 Iulie). Se dau și motivele pentru care sunt destituiți cei doi episcopi: Jivcovici « pentru că la tot prilejul mai vârtos în lunele din urmă se arăta vrăjmaș Românilor » iar Popovici « pentru că totdeauna juca rolă echi-vocă, fățarnic dându-se acum de Român, acum de Sârb »; cf. pt. hotărârile adunării și T. V. Păcățianu, *op. cit.*, I, p. 350, unde privitor la înarmarea poporului adaugă că urma să se facă « în răstimp de 6 zile pentru defensivă », iar « după ce poporul va fi înarmat de stat să se pășească în ofensivă ». Apoi « armele confiscate din partea oficianților de stat să se predea poporului ».

ședințe al adunării, înaintează ministerului de interne hotărârile luate cerând înarmarea poporului după putință în 6 zile, recunoașterea lui de « mare căpitan » al Banatului și destituirea episcopilor Pantelimon Jivcovici și Ștefan Popovici « pentru că ușurându-i din posturile lor, le luăm din mână puterea sufletească prin care ne pot deveni primejdioși »¹⁾. Dar Ungurii nu puteau avea încredere deplină în Murgu. De aceea nici înarmarea poporului nu s'a făcut și nici recunoașterea lui ca « mare căpitan » al Banatului. S'a recunoscut doar destituirea celor doi episcopi și înlocuirea lor prin Dimitrie Petrovici Stoichescu și Ignatie Vuia²⁾.

Eftimie Murgu a trebuit să se mulțamească doar cu mandatul de deputat în Dieta maghiară³⁾ unde se va mărgini a susține cauza separării ierarhice și a înarmării, fără vreun rezultat. Este o nouă ocazie în care Românii se pot convinge de tendințele imperialiste ale poporului maghiar. Cu toate acestea, ura împotriva Sârbilor se menținea încă: în 2/14 Iulie 1848, Andrei Vasici comunică faptul că « satele românești din graniță, cele de căpetenie nu țin cu ei (adică cu Sârbii) pentru aceea Sânt-Mihai și fu aprins și jefuit de ei »⁴⁾. Abia la sfârșitul lui Iulie 1849, în ultima ședință a Dietei din Seghedin se iau în considerare propunerile lui Murgu. Dar era prea târziu, căci în August va fi capitularea dela Șiria. De acuma tot visul lui Murgu se va spulbera. Ignatie Vuia, administratorul episcopiei Vârșeșului va muri în pribegie, la Negotin⁵⁾, iar Eftimie Murgu și Dimitrie Petrovici Stoichescu vor înfunda temnița.

* * *

¹⁾ Raportul e publicat de T. V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 350, 353; G. B. Duică, *op. cit.*, p. 158; Tr. Topliceanu, *op. cit.*, p. 120.

²⁾ Dr. G. Popovici, *op. cit.*, p. 376: « Fiind ocupat la 3 Mai 1849 de maghiari Vârșeșul de nou, la 30 Iulie acest an s'a adus la cunoștința Senatului Opidan de protopretorele Vârșeșului că administratorul episcopiei este Ignatie Vuia ales de adunarea dela Lugoj ». Dim. Petrovici Stoichescu a fost recunoscut și întărit în 31 Mai 1848 (Dr. G. Ciuhandu, Șase documente..., *Analelele Banatului*, a. IV, (1931), fasc. 9, p. 150).

³⁾ Mai erau deputați dintre fruntașii bănățeni: Aloisiu Vlad, Axentie Bojincă, M. Pascu și Emanoil Gojdu.

⁴⁾ Anexa Nr. 6.

⁵⁾ Pr. P. Bizerea, Ignatie Vuia, Episcopul Vârșeșului, Biserica Ortodoxă Română, a. 1928, Nr. 7 (Iulie), p. 605.

Dezideratele Sârbilor de a avea voievod, patriarh și teritoriu național, sunt recunoscute încă dela 15 Decembrie 1848 când se confirmă alegerea lui Suplikaț ca Voievod și a lui Raiacici ca Patriarh; în paragraful 72 al Constituției din 4 Martie 1849 existența Voivodinei este prevăzută și asigurată ¹⁾, iar prin patenta imperială din 16 Noembrie 1849, i se fixează teritoriul, cuprinzând județele Bacibodrog, Torontal, Timiș și Caraș cu circumscripțiile Ruma și Ilok din județul Sirmiu. Administrarea provinciei se încredințează unui șef provincial cu sediul în Timișoara ce va purta titlul de vicevoievod, ajutat în administrație de un comisar ministerial. Intreaga voivodină se va împărți în trei circumscripții, după cele trei națiuni principale, iar circumscripțiile se vor împărți în plase ²⁾.

Persecuțiile Sârbilor nu întârzie. Încă din 26 Iunie 1848, episcopul Jivcovici veștejește în termeni violenți acțiunea lui Murgu și cere ca preoții să-i dea ascultare și pe mai departe, « deci fieștecarele preot, cel ce se lapadă de aceasta însăși Majestății Sale Atotpreaînduratului domn Impărat și Craiu al nostru se împotrivește » ³⁾. După ce revoluția Ungară e potolită și ia naștere Voivodina Sârbească pedepsele sunt continuate în mod îngrozitor. Sunt suspendați 70 de preoți și aduși la Timișoara pentru motivul că au participat la adunarea dela Lugoj ⁴⁾ iar fostul vicar mitropolitan Dimitrie Petrovici Stoichescu și preoții Ștefan Petcu din Șag, Ștefan Iliev Bebanu din Fabric și Ștefan Chirilescu din Murani

¹⁾ T. V. Păcățianu, *op. cit.*, v. I, p. 529: « Voivodatului Sârbesc i se vor asigura acele instituții cari spre păstrarea bisericii și a naționalității se razimă pe diplome mai vechi și pe scrisori împărătești din timpul mai nou. Unirea Voivodatului cu o altă provincie a coroanei se va stabili după ascultarea deputaților prin decret special ».

²⁾ P. Nemoianu, *op. cit.*, p. 44; cf. Dr. G. Popovici, *op. cit.*, p. 366.

³⁾ Circularul e publicat de Ioan Damșa în Biserica și Școala, a. 1879, Nr. 35 (26 Aug.—7 Sept.) p. 285; D-l Aurel Cosma îl publică totuși ca « inedit și până acum necunoscut », în *Analele Banatului*, a. 1928, Nr. 2, p. 93. Reprodus și de Tr. Topliceanu, *op. cit.*, p. 125—127.

⁴⁾ G. Barițiu, *op. cit.*, III, p. 660; Pr. Caius Pascu ridică numărul celor suspendați la peste 90 (Un preot bihorean în revoluția din 1848/49 din Banat, Ștefan Chirilescu, Buc. 1941, p. 9); cf. și ziarul « Bucovina », a. I, (1849), p. 223: Episcopul Jivcovici « depuse șaptezeci de preoți români din deregătoria lor și-i aduse la Timișoara în prinsoare sub cuvânt că au publicat prochiemăciunile date de către ministerul Ungar ».

Înainte de a fi trimiși la închisoare sunt umiliți în Timișoara: «Episcopul Pantelimon Jivcovici a arădicat spre acest scop o tribună în mijlocul piațului numit Domplatz ca în mod public și în fața lumii să-i desprețască; apoi să-i hulească și mai tare a strâns o mulțime de Sârbi prin a cărora șiruri ducându-i la locul de desprețire, îi schipia în față și cofarițele sârbești îi lovea peste față și-i trăgea de păr și de barbă. La toate acestea protopopul Dimitrie Petrovici Stoichescu n'a zis alta decât ce a zis Christos către fariseii și cărturarii ce-l băteau: «de am grăit de rău, mărturisește de rău, iar de am grăit de bine ce mă bați!». Prin aceasta a împlinit episcopul Pantelimon ceremoniile de depunere care mai întâiu au început cu protopopul Demetriu Petrovici Stoichescu suindu-l pe tribună și luând foarfecele de mâini și zicând «nevrednic este» i-a tăiat barba de amândouă laturile și l-a dat unui bărbier chemat, pentru a-l rade; apoi când a zis a doua oară «nevrednic este» i-a tăiat reverenda jurîmprejur pre din jos; și când a zis a treia oară «nevrednic este», i-a tăiat pălăria preoțească jurîmprejur și i-a pus în cap alta înaltă, veche și mânjită; așa au făcut cu al doilea și al treilea; se zice că când a atins Mihailovici foarfecele în barba lui Ștefan Iliev carele era o persoană frumoasă și mai mare orator între preoții români bănățeni, acesta ar fi zis: dară bate-te-ar Dumnezeu cum îmi poți tăia aceea ce mi-a dat natura »¹⁾.

În 13 August 1849 același episcop, dă o nouă circulară prin care obligă pe fiecare preot, ce și-a reluat numele românesc cu ocazia evenimentelor din 1848, să revină la numele sârbizat ce i s'a dat când «s'a diaconit sau preoțit, căci întru întâmpinare protivnică neamânat va urma suspensia»²⁾. Ghenadie Popescu a cărui avansare o cerură arădanii în moțiunea către episcopul Raț, e internat într'o mănăstire din Sirmiu (Verdnicul), iar Pa-

¹⁾ Ioan Damșa, «*Ținuta Sârbilor față de Români în cauza despărțirii ierarhice*», «*Biserica și Școala*» (Arad), a. III (1879), No. 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40; cf. pentru persecuțiile îndurate de clerul român dela episcopul Jivcovici și «*Bucovina*», a. 1849, Nr. 37, p. 223—224 (Suplimentul) și a. 1850, Nr. 1; cf. și Tr. Topliceanu, *Două documente . . . , Luceafărul*, (Timișoara), a. I, (1935) No. 4, p. 184—185 publică sentința Curții Marțiale și a episcopului Jivcovici pentru pedepsirea celor 3 preoți.

²⁾ Circulara e publicată de Damșa, *loc. cit.*, p. 318, are nr. 377.

trichie Popescu fostul administrator episcopesc al diecezii Vârșețului după întoarcerea din Țara Românească fu mutat ca arhimandrit la mănăstirea Gergeteg, departe de neamul lui ¹⁾). Acțiunea de pedepsire merge atât de departe încât patriarhul Iosif Raiacici prin circulara din 15 Nov. (Nr. 530) 1851, oprește întrebuințarea literelor latine pentru scrisul românesc ²⁾).

Din fericire nu toți Românii Bănățeni au aderat la principiile lui Murgu. Erau în primul rând locuitorii din confiniul militar cari dintru început au fost alături de împărat și i-au adus mari servicii prin faptele lor de arme ³⁾. Murgu care era fiu de ofițer român grănicer, încearcă să-i atragă de partea lui fără a reuși ⁴⁾. Erau apoi câțiva intelectuali în frunte cu Andrei și Ioan Mocioni, Dr. Ion Dobran și Petru Cermena care în timpul revoluției încă s'au alăturat curentului dinastic. Pentru această atitudine, odată cu înființarea Voivodinei, Andrei Mocioni este numit la stăruințele lui Șaguna, comisar ministerial pe lângă vice-voievodul din Timișoara în care calitate va rămâne până la 1852 ⁵⁾. De acum Andrei Mocioni va fi acela care va conduce destinele politice ale Românilor Bănățeni, urmărind realizarea programului lui Murgu, adică autonomia politică și separarea ierarhică, însă firește, prin alte mijloace.

După ce prin Constituția din 4 Martie 1849 se recunoaște Voivodina, deputații români prin memoriul din 15 Aprilie 1849 protestează împotriva încorporării Românilor Bănățeni în Voivodină: « Dorim ca națiunea sârbă să se afirme ca națiune în comunele locuite exclusiv de ea și să-și prefacă în teritoriu propriu partea de țară locuită exclusiv de ea, dar protestăm în contra extinderii asupra părților locuite de alte naționalități în special de națiunea română și cerem ca pentru stabilirea limitelor, acolo unde Sârbii vin în coatingere cu alte națiuni și unde locuiesc amestecat cu ele, să fie persoane aparținătoare națiunilor intere-

¹⁾ Circulara e publicată de Damșa, *loc. cit.*, p. 318, are nr. 305.

²⁾ I. Damșa, art. cit. p. 318. Cf. și *Foaie pentru Minte...*, a. 1851, nr. 31, (2 August).

³⁾ Dr. Antoniu Marchescu, *Grănicerii bănățeni și comunitatea de avere*, p. 183—199.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 192.

⁵⁾ Dr. T. Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, p. 32.



Imigrarea Sârbilor în Banat la 1690
Tablou de Paia Ioanovici

BIBLIOTECA
MUNICIPALA
1924

sate cari sub conducerea unui president cu totul imparțial să se ocupe cu regularea pe baza principiilor fundamentale, stabilite în general și să-i dea fiecărei națiuni ceea ce îi compete ». Până la numirea acestei comisiuni să nu se facă nicio delimitare teritorială, mai ales în Banat « unde Sârbii conform datelor statistice abia numără 200.000 suflete pe când Românii sunt la 800.000 de suflete »¹⁾.

În 20 Iulie același an (1849), tot din Viena, Andrei Șaguna, Ioan Popasu și bănățenii Ioan Mocioni, Petru Cermena și Dr. Ioan Dobran cer numirea arhimandritului Patriciu Popescu ca administrator al diecezei Vârșețului, deoarece « acest episcopat numără peste 300 parohii între cari abia 30 sunt sârbești însă foarte amestecate cu Românii... se cuvine ca Românii cari locuiesc în ea să formeze o societate religioasă, în înțelesul paragrafului 2 al drepturilor fundamentale date de Maiestatea Sa în 4 Martie a. c. ...prin care paragraf li se încredințează și administrarea afacerilor bisericesti ». Fiindcă războiul civil care încă bântuia în Banat nu le permitea Românilor să-și pună în aplicare acest drept, petiționarii cer ca ministerul cultelor « să denumească administrator provizor al Diecezei Vârșeț-Caransebeș pe arhimandritul Patriciu Popescu... dela care bărbat născut și crescut fiind în dieceza Vârșețului — se poate aștepta că va fi în stare, mai mult decât oricare altul, să mângâie pe Românii din Banat ». În continuare cer ca patriarhul sârb să fie oprit de a se mai amesteca în afacerile române și să se dea voie Românilor să țină un congres « pentru constituirea lor bisericească, dându-li-se și dreptul de alegere pentru episcopi și pentru un mitropolit ». Până atunci clericii absolvenți la Vârșeț să fie hirotoniți la Arad sau Sibiu românește, de către unul dintre episcopii români²⁾.

După ce în 18 Noemvrie 1849, Voivodina a luat ființă Bănățenii își manifestă nemulțămirea printr'un nou memoriu, cu peste

¹⁾ T. V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 544—45; N. Popeia, *Memorialul...*, p. 287.

²⁾ În 23 Decemvrie « Gazeta de Transilvania » (a. 1849, p. 425) aduce știrea scrisă de sigur de un bănățean monarhist că « Patriciu Popescu este denumit de episcop românesc al Vârșețului în locul lui Popovici pe care l-a suspendat Raiacici din cauză că ar fi ținut și el cu rebelii din Ungaria. Noul episcop s'a așezat în Caransebeș de unde a dat o prochiemare frumoasă către Români ». Apoi, vorbind despre starea generală a Românilor Bănățeni continuă: « Partea

600 de semnături, care a fost dus la Viena de o delegație compusă din Nicolae Capra, proprietar, Constantin Udrea, primarul Lugojului, Alexandru Atanasievici procuror și Iova Popovici neguțător. De data aceasta memoriul este adresat direct Impăratului și are termeni categorici: Românii Bănățeni au primit « cu consternațiune » și cu « sentimente de durere » încorporarea lor în Voivodină.

Durerea lor e cu atât mai mare, cu cât după ce Românii din Imperiu au cerut să fie uniți « într'un singur întreg național » acum se văd o parte uniți cu Voivodina, « pe când Românii din comitatele Arad, Bihor, Satmar și Maramureș sunt dați pradă altui element, iar cei din Țara Sașilor din nou creată iarăși unui al treilea element ». Pentru înlăturarea acestei nenorocirii, Impăratul să separe « Districtul locuit de Românii din Timiș și Caraș, la care aparține și o bună parte din Torontal, de către Voivodina Sârbească și... să fie împreunat cu celălalt teritoriu, locuit de Românii de peste Mureș ¹⁾ ». Cu toate protestele acestea, Voivodina se menține și în Mai 1853, se organizează în cinci districte: Lugoj, Timiș, Bacica, Neoplata și Zombor ²⁾.

Sistemul absolutist inaugurat în 1849 durează până în Septembrie 1850, apoi fu înlocuit cu altul provizoriu, până în 8 Iunie

inteligentă a Românilor din Banat a început a cugeta serios la toată starea morală și materială ce o iau lucrurile în Banat. E nădejde că Românii după ce luară odată armele în mână nu vor înceta până când nu-și vor câștiga toate acele drepturi care prin nedreptate și tirănie se răpiseră dela străbunii lor. Sângele celor căzuți și până acum pentru apărarea monarhului, pentru susținerea integrității monarhiei, pentru libertatea națională și deplina egalitate a tuturor națiunilor va fi privit și stimat pururea ca o unor martiri care se jertfiră pentru naționalitatea lor! Alte furtune și vijelii trecură peste Români și Dumnezeu îi păstră până astăzi: acel tată ceresc și părinte al tuturor nu ne va lăsa nici până acum să perim de mâna rebelului dușman ». De altfel Patriciu Popescu a și funcționat ca administrator al eparhiei de Vârșet dela 8 Noembrie 1848—3 Mai 1849 fiind recunoscut de imperiali și având sediul când la Caransebeș, când la Vârșet. I. D. Suci, *Câteva precizări privitoare la Arhimandritul Patriciu Popescu*, *Revista Istorică Română*, a. XIII (1943) fasc. 3, p. 544—546.

¹⁾ T. V. Păcățianu, *op. cit.*, I, p. 636—7; Popeia, *Memorialul...*, p. 391.

²⁾ G. B. Duică, *op. cit.*, p. 210 dă după o statistică dubioasă și populația Voivodinei « sârbești »: Sârbi: 389.643; Români 300.821; Germani 292.681; Unguri: 249.798. Menționăm că în acest număr era cuprins și județul Bacibodrog precum și circumscripțiile Ruma și Iloc din județul Sirmiu, cu populație în majoritate sârbească.

1853, iar din 1853 până la 20 Octombrie 1860, funcționează sistemul administrativ birocratic ¹⁾. Murind Suplikaț imediat după numirea lui de voievod, urmașii săi sunt în majoritate austrieci cari nu puteau avea vreo afecțiune pentru interesele Voivodinei. Totuși cererea Românilor de a avea episcop român la Vârșeț nu avu rezultatul dorit căci nouii episcopi de Timișoara și Vârșeț, numiți în 1851 fură tot doi Sârbi: Craguevici pentru Timișoara și Mașirevici la Vârșeț (fost arhimandrit al Bezdinului) ²⁾.

Deci, după atâtea lupte și sbuciumări, Românii Bănățeni erau în situația cea mai tristă: cererile lor de autonomie sau de unire cu ceilalți Români din Imperiu nu erau luate în seamă, iar ierarhia sârbească continua să-i stăpânească manifestând acțiunea de sârbizare și mai intens. În fața acestei situații, desiluzionat, în 1856, Andrei Mocioni se retrage din funcțiile ce le ocupa, adoptând o atitudine de pasivitate ³⁾. Doar Gazeta de Transilvania, continua să releveze abuzurilor Sârbilor. Astfel, «Un Timișorean», relatează cum în școala comunității sârbo-română din Fabricul Timișorii «se propune învățătura numai și numai sârbește fără vreo privință la învățăceii români, cari de nu întreceau, dar totdeauna erau asemenea la număr cu cei sârbești» spre indignarea comisarului ministerial Griț de Ronze de «nedreptățile care se fac pruncilor de a învăța în limba sârbească cu totul necunoscută științele ce poftesc o limbă bine înțeleasă» ⁴⁾.

Chestiunea învățământului e desbătută și de corespondentul Arădan al Gazetei, care după ce amintește din nou, că în dieceza Aradului sunt 478 biserici românești, una sârbească și 6 mixte, în cea a Vârșețului 236 biserici românești, 23 sârbești și 11 mixte, iar în dieceza Timișorii 232 biserici românești, 67 sârbești și 18 mixte, izbucnește: «Așoi Doamne Dumnezeule, până când vor tot încăleca aicea Sârbii pe Români; dela cine să câștige Românii dreptate în privința acestora!... Așa dară pe episcopii sârbi, arhimandriții, protopopii, preoții și învățătorii sârbi pe satele curate românești și amestecate ce-i doare mai tare și ce le zace mai tare la inimă decât să propagheze sârbismul între Români

¹⁾ Dr. G. Popovici, *op. cit.*, p. 374;

²⁾ «Gazeta Transilvaniei», a. 1851, p. 166.

³⁾ Dr. T. Botiș, *op. cit.*, p. 374.

⁴⁾ «Gazeta Transilvaniei», a. 1851, nr. 17 (26 Febr.), p. 76—77.

adică să-i tâmpească în simțirile sale ca să nu știe ei că sunt români. În școli să nu învețe, în biserici să nu cânte românește ci sârbește sau sârbește și românește zicând că așa este frumos a lăuda pre Dumnezeu în mai multe limbi »¹⁾).

Pierderea Lombardiei în urma luptelor dela Magento și Solferino precum și nemulțămirea generală ce era în Imperiu, determină cercurile conducătoare din Viena să-și schimbe sistemul de guvernare, complectând Senatul Imperial cu 45 de membri, numiți « consilieri imperiali extraordinari » cari reprezentau diferitele popoare ale Monarhiei. Românii erau reprezentați prin Andrei Șaguna, Andrei Mocioni și baronul Nicolae Apostol de Petrino. Acum Mocioni avea ocazia să iasă din pasivitate și să continue lupta pentru realizarea celor două mari idealuri ale Românilor Bănățeni: desrobirea ierarhică și crearea unei autonomii sub conducere românească. În ședința din 22 Septembrie, Mocioni cere « egală îndreptățire politică, națională și confesională pentru toți », iar pentru Banat cere autonomie pe care o documentează prin memoriul ce-l așterne Impăratului peste câteva zile:²⁾ « Chestiunea despre încorporarea sau neîncorporarea Banatului la Ungaria se poate lua, cerceta și judeca din trei puncte de vedere, adică din cel istoric, din cel național și din cel administrativ ». Din punct de vedere istoric, în decurs de 872 de ani Banatul nu a fost deloc încorporat la Ungaria. Doar dela anul 1780 până la anul 1849, adică numai 69 ani, a fost anexat la Ungaria și administrat în sensul fostei constituțiuni ungurești. « În consecință, după istorie, Banatul a format mai în toate timpurile o individualitate istorică proprie. Deci a-l uni cu Ungaria înseamnă a repeți o eroare care acum cu atât mai puțin se poate întâmpla cu cât însăși Ungaria e de prezent numai o țară de coroană a Austriei, prin urmare Banatul ar ajunge sub supunerea dublă: a Vienei și a Pestei, ceea ce ar fi evident o anomalie. *Totala contopire a Banatului la Ungaria pot să o ceară numai dușmanii acelei țări și a popoarelor ei* ». Din punct de vedere național și administrativ, după ce guvernul a și făcut « oarecari pași pentru introducerea publicității, a pro-

¹⁾ « Gazeta Transilvaniei », a. 1851, nr. 9, (29 Ian.), p. 34.

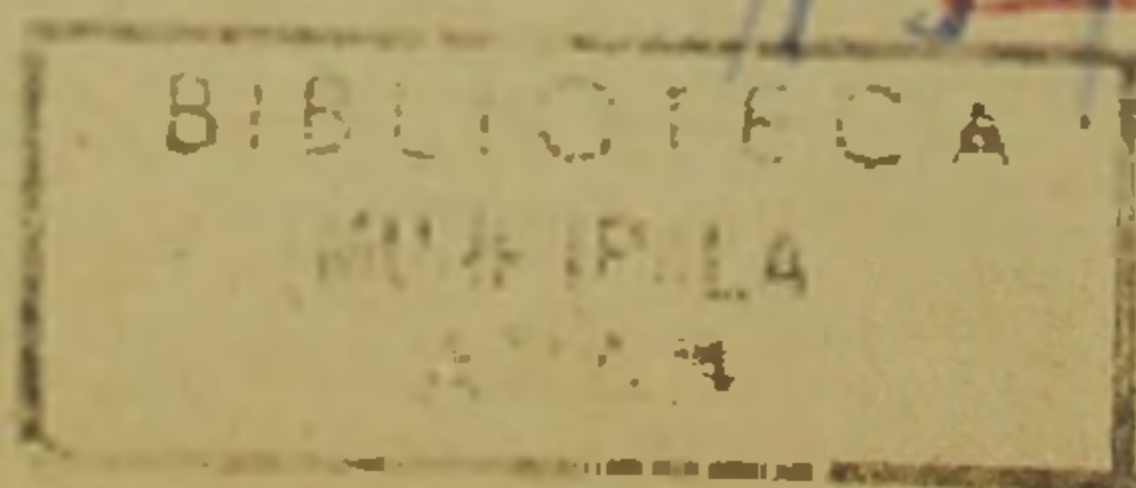
²⁾ Dr. T. Botiș, *op. cit.*, p. 42—46, reproduce memoriul după Teodor V. Păcățianu, *Cartea de Aur*, II, p. 94—99.

cedurii orale și a unei specii de autonomie pentru toate popoarele, fără deosebire — este evident că interesul Banatului și al Voivodinei Sârbești în această privință nu numai că nu poate dori unirea cu Ungaria ci tocmai din contră crede că ar fi cu totul insuportabilă din motivul că publicitatea, procedura orală și guvernul autonom în adevăratul înțeles al cuvântului nicidecum nu se poate cugeta în altă limbă decât în cea a poporului. Maghiarii din contră, nu doresc altceva decât ca peste tot, până unde se extind frontierele Ungariei, cu administrația lor să-și introducă și limba lor. Pentru aceea nu pricep cum în Banat, unde populațiunea constă mai vârtos din Români și în număr mai mic de Sârbi și Germani... s'ar putea justifica introducerea unei administrațiuni maghiare în concordanță cu egalitatea de drepturi proclamată popoarelor de către prea înaltul tron ».

Prin diploma din 20 Octomvrie 1850 Ardealul capătă autonomie iar pentru Banat e trimis contele Alexandru Mensdorff-Pouilly spre a cerceta situația la fața locului. În baza acestei hotărîri, Andrei Mocioni convoacă la Timișoara, Adunarea Națională a Românilor din Banat care se ține în zilele de 18 și 19 Noemvrie 1860 sub președinția episcopului Alexandru Dobra și în prezența contelui Mensdorff. Adunarea, după sfârșitul desbaterilor, formulează următoarele desiderate: 1. Autonomie, adică o situație de neatârnavare a Banatului față de Ungaria. 2. Un teritoriu român care să cuprindă pe cât posibil pe toți Românii din Banat. Acest teritor să se numească « căpitănat român ». 3. Garantarea vieții naționale a poporului prin crearea de instituțiuni constituționale, întemeiate pe viața poporului. 4. Șeful politic al Căpitanului să poarte titlul de « Căpitan român » și să fie de naționalitate română. 5. Limba oficială în căpitănat să fie cea română. 6. Căpitanul și funcționarii superiori să fie aleși de popor și confirmați de Impărat ¹⁾).

După cum se vede, cu mici modificări, desideratele acestea erau aceleași ca și ale lui Murgu, din 1848. Numai mijloacele pentru realizarea lor difereau. Cu toate demersurile lui Andrei Mocioni,

¹⁾ « Gazeta de Transilvania », a. 1860, nr. 53; Cf. și Dr. T. Boțiș, *op. cit.*, p. 51; Cf. G. Bariț, *op. cit.*, III, p. 66; cf. T. V. Păcățianu, *op. cit.*, II, p. 128—131.



Mensdorff-Pouilly raportează că Banatul nu se poate conduce și administra singur. Atunci Andrei Mocioni recurge la ultimul mijloc pentru salvarea situației: prin memoriul din 18 Decembrie 1860 ce cuprindea peste 12.000 semnături cere ca Banatul să fie pus sub Cancelaria Aulică designată pentru Transilvania și administrat separat. Pentru garantarea intereselor celor 600.000 de Români să fie admisă ținerea unei diete provinciale la Timișoara. Provincia să fie împărțită în trei teritorii administrative cu un șef național. Asupra teritoriului român să fie pus un șef numit «căpitan român». Dacă Sârbii s'ar declara pentru unirea cu Croația atunci Banatul să fie alăturat Transilvaniei ¹⁾.

Nu este luat în seamă nici acest memoriu și prin rezoluția din 27 Decembrie 1860 Impăratul decretează încorporarea Banatului la Ungaria, motivând acest act prin pretențiile de drept public ale coroanei Ungare asupra acestei provincii ²⁾.

La 28 Martie 1861, Sârbii, la îndemnul Vienei, țin un nou congres național la Carloviț, prin care reactualizează desideratele din 1848, de data aceasta în cadrul statului maghiar, adică teritoriu separat, autonomie deplină, voievod sârb, reprezentare colectivă în dieta Ungariei și justiție națională. Deoarece prin teritoriul separat Sârbii voiau să încorporeze încă 167.000 de Români din comitatele Timiș, Torontal, regimentul de graniță germano-banatic și sârbo-banatic, A. Mocioni redactează un nou memoriu-protest către Impărat: Români Bănățeni nu sunt împotriva Voievodinei, însă vor să atragă atenția cercurilor conducătoare «că Sârbii chiar când se roagă spre asigurarea naționalității lor, amenințată de Maghiari, tocmai atunci năzuesc la acea hegemonie pentru care ei înșiși poftesc de a se despărți de maghiari». Cu toate că ei pretind «respect și imunitate» pentru națiunea lor comit nedreptatea bătătoare la ochi care stă în contra dreptului naturii și al popoarelor, ba cu privire la modernele principii naționale, chiar și în contra oricărui posibil drept pozitiv, având de scop a supune 167.000 de Români teritoriului Sârbesc și așa tratându-i ca pe o națiune despoiată de toată libertatea și de toate

¹⁾ Dr. T. Botiș, *op. cit.*, p. 52; Cf. Dr. G. Popovici, *op. cit.*, p. 374. Evaluarea numărului Românilor aparține autorului memoriului.

²⁾ A. Papiu Ilarian, *Independența constituțională a Transilvaniei*, «Foaie pentru minte», a. 1861, p. 205.

drepturile sale, mai ales când în teritoriul sârbesc se cere exclusivul drept al limbii sârbești de limbă oficială, precum și exclusivitatea pentru celelalte atribute naționale sârbești, iar pentru dreptul alegerii unui voievod se condiționează naționalitatea sârbă ». Luând ca bază declarația împăratului « că numai instituțiunile libere prin conștiincioasa conservare și executare a principiilor egalei îndreptățiri a tuturor popoarelor Imperiului, a egalității tuturor cetățenilor înaintea legii și a participării reprezentanților poporului la legislațiune — vor duce la o transformare salutară a monarhiei întregi », Românii Bănățeni și regimentele de graniță cer « ca formându-se cumva Voivodina, Românii propuși de Sârbi a se subordona ei cu atât mai tare să nu se încopcie în teritoriul ei, cu cât prin încopcierea aceasta cu referințe la Români s'ar vătăma principiul coordinării națiunilor și noi Românii — cari și așa aflându-ne de mai mult de o sută de ani și cu durere încă și până în ziua de azi sub jugul bisericesc al Sârbilor, contribuind numai spre ridicarea gloriei națiunei sârbe, prin încopcierea aceasta de acuma înainte nu numai bisericește ci și în privința național-politică am fi subordonați Sârbilor ¹⁾ ».

Cererile Sârbilor n'au mai fost satisfăcute și Voivodina nu s'a mai înființat, Banatul în întregime a fost încorporat Ungariei. Congresul din 1861 a fost ultima încercare sârbească de supremație politică asupra Românilor Bănățeni. Cu el se încheie epoca hegemoniei sârbești începând alta, cea a supremației maghiare. De acum înainte Sârbii vor trebui să lupte alături de aceia pe cari i-au asuprit spre a înlătura pe cutropitorul comun, statul maghiar. Incepe o nouă luptă care nu mai aparține generației lui Velia.

Desrobirea ierarhică.

Dacă în această epocă emanciparea politică nu a putut fi realizată, în schimb Românii din Imperiu reușesc după multe lupte să îndeplinească dorința unanimă care ajunsese de mare actualitate: înlăturarea ierarhiei sârbești și înființarea unei ierarhii naționale.

¹⁾ T. V. Păcățianu, *op. cit.*, II, p. 608—10; publicat și în « Foaie pentru Minte » . . . , a. 1861, p. 203—204.

Acțiunea pentru separarea ierarhică începe cu mult înainte de 1848 și a atras pe toți intelectualii români cari mai apoi au avut mult de suferit dela ierarhii sârbi pentru atitudinea lor.

Printre primele încercări de separare ierarhică trebuie să amintim Petiția Românilor din dieceza Aradului înaintată Impăratului Francisc I în anul 1814 ¹⁾. Neamul Românesc din această dieceză cere ca după moartea episcopului Pavel Avacumovici, Impăratul « să binevoiască a le da lor episcop de neam român cu sângele și inima română ». După ce s'a înființat pe seama Românilor Preparandia din Arad nu se mai poate ca păstorirea poporului român să fie încredințată, « acelorași cari până acum la atâta număr de om au împiedecat și întârziat luminarea ». Prin diploma lui Leopold I din 1690 clerul sârbesc « cu vicleană măiestrie a căutat și a lucrat ca nesimțit să înșele și să prindă pe Români în lanțul său, cari Români dimpreună cu clerul său pentru prostia și neștiința sa fiindcă de-o lege sunt n'au priceput înșelălciunea Sârbilor și deabia în ziua de astăzi s'au deșteptat din somnul cel păgubitor ». Continuând cu originea noastră romană petiționarii arată situația bisericii române sub Unguri și Turci, și trec apoi la descrierea situației din diecezele române conduse de episcopii sârbi: « Dieceza Aradului care după Declaratorul dat în anul 1777 cu multă îndurare, cuprinde în sine 14 protopresbiterate cu 480 de locuri mame și 126 filiale parohii atâtea și biserici. Toți numai Români sunt, și deabia se află numai trei locuri amestecate cu Sârbi ». « Dieceza Timișoarei, 10 protopresbiterate, în care s'au arătat a fi 287 de locuri mame, numai unul al Chichindei cu 17 parohii se află în care sunt numai Sârbi, iar a Cenadului și a Becicherecului Mare cu 40 de parohii amestecate cu Sârbi. Celelalte locuri sunt toate românești! Iar în dieceza Vârșețului din 6 protopresbiterate cu 239 parohii și 19 filiale, atâtea și biserici numai protopresbiteratul Vârșețului este cu Sârbi amestecat, căci în celelalte în toate sunt numai Români de legea grecească neunită. Așa dară prin conscripția locuitorilor făcută la anul 1769 de Clary, graful și presidentul Banatului, se spune clar că din 450.000 locuitori nu sânt nici 80.000 Sârbi, însă de altă parte, Români s'au aflat

¹⁾ T. V. Păcățianu, *op. cit.*, II, p. 140—148; pentru recensământul lui Clary, v. Fr. Grisellini, *op. cit.*, p. 145.

300.000. Cum de înalta luare de seamă, la atâta număr de supuși credincioși nu le-a dăruit căpetenie duhovnicească de neamul și sămânța lor care să poarte chilină grijă de îndreptarea lor? ». Petiționarii cred că nu s'au dat Românilor păstori din neamul lor pentru că cercurile conducătoare nu cunoșteau diferența de naționalitate dintre Români și Sârbi. După ce arată diferențele de limbă, port și obiceiuri dintre Sârbi și Români, comportarea clerului sârbesc față de Români și desavantagiile faptului că viitorii preoți învață în limba slavonă, cer ca viitorul episcop al Aradului să fie ales de clerul diecezan ce va propune trei candidați dintre cari monarhul va întări pe unul.

La alcătuirea acestei petiții alături de Moise Nicoară avusese un rol precumpănitor și Dimitrie Țichindeal. Petiția Arădanilor a avut un puternic ecou printre Români din Banat. Astfel, în 1820 protopopul Timișorii, Vasile Georgevici, bazându-se pe relațiile lui cu cercurile conducătoare din Viena, după moartea episcopului Ștefan Avacumovici cere împreună cu alți Români din dieceza Timișoarii ca Impăratul să numească și la Timișoara un episcop Român « pentru care avu a suferi multe goane și arest dela Sârbi » ¹⁾.

Rezultatul acestor mișcări a fost instalarea primului episcop român din dieceza Aradului în persoana lui Nestor Ioanovici la 1826, iar pentru diecezele Timișoara și Vârșeț episcopii sârbi erau obligați să cunoască și limba română ²⁾. Dar aceste mici schimbări nu puteau satisface nici pe departe dorințele Românilor și în deosebi ale celor din Banat unde ierarhia sârbă se menținea încă foarte puternică.

Pentru a scăpa de ierarhia sârbească foarte mulți dintre intelectualii bănățeni începând cu Dimitrie Țichindeal s'au îndreptat spre unirea cu Roma, privind cu multă simpatie confesiunea Românilor greco-catolici. Totuși unirea n'a pătruns în Banat decât după 1830 ³⁾.

¹⁾ I. Damșa, *art. cit.*, p. 273; Cf. Aurel Cosma, *Din trecutul Românilor Timișoreni*, Timișoara 1938, p. 17—19. A. Cosma analizează memoriul lui Georgevici cu toate că el însuși declară că această petiție s'a pierdut!

²⁾ I. Lupaș, *op. cit.*, p. 28.

³⁾ I. Boroș, *Unirea Românilor din Lugoj*, Lugoj, 1926, p. 104: În 1831 Izvin; 1832, Chizdia, 1836 Lugoj de unde se răspândește și în județul

Unirea
Țichindeal

Românizarea clerului superior și desrobirea ierarhică continuă să preocupe pe conducătorii spirituali ai Banatului. Încă din 1847, Petru Mocioni și ceilalți deputați români reușesc să treacă articolul de lege XX prin care se hotăra ca congresul mitropoliei sârbești din Carloviț să aibe 100 de deputați, aleși cu respectarea limbii poporului. Este primul pas pe cale legislativă pentru separarea ierarhică de mai târziu ¹⁾.

În toate adunările din 1848, dela Blaj, Lugoj, Pesta și Arad, separarea ierarhică a fost punctul de căpetenie. În vederea realizării ei, Murgu a abandonat principiile lui politice și sociale de mai nainte. Iar între hotărârile de pe Câmpia Libertății dela Blaj, Șaguna care-și petrecuse tinerețea între Sârbi și și-a putut da seama de pericolul acestei ierarhii, strecoară în petiția ce urma să fie prezentată Impăratului la Insbruk între doleanțele Românilor și rugămintea « ca biserica română, fără deosebire confesională să fie liberă, independentă de oricare altă biserică și egală cu celelalte biserici din țară în toate drepturile și foloasele. Ea se roagă pentru restaurarea mitropoliei române și a sinoadelor anuale după dreptul antic care să constea din deputați preoți și laici și în care episcopii români să se aleagă liber după numărul voturilor fără candidațiune » ²⁾.

Din acest moment, Șaguna va conduce personal și cu toată energia realizarea acestui desiderat și cel mai devotat sprijin îl va avea dela Bănățeni. Plecând la Viena, ca șeful delegației române din Ardeal, Șaguna compune « Promemoria » ³⁾ în care dovedește dreptul istoric al autonomiei bisericii românești din Transilvania. « Am împărțit-o și mitropolitului din Carloviț, arătându-i necesitatea reînființării mitropoliei noastre vechi române... dar Car-

Caraș pe la Iladia (1838), Ciuchici (1840), Ticvaniul Mare (1852). Până în 1856 erau unite comunele: Bocșa, Budinț, Coștei, Cârnecea, Ciuchici, Gârliște, Iladia, Lugoj, Reșița, Surduc, Zgribești, Zorlenț și Vermeș.

¹⁾ Dr. T. Boțiș, *op. cit.*, p. 29.

²⁾ N. Popea, *Memorialul Arhiepiscopului și Metropolitului Andrei Baron de Șaguna*, I, (1846—1873), p. 133, punctul 2.

³⁾ Promemorie despre dreptul istoric al autonomiei bisericești naționale a Românilor de rit răsăritean în cesaro regeștile provincii ale monarhiei Austriece, Sibiu 1849, p. 15.

lovițul se arată neaplecat spre aceea » ¹⁾ zice Șaguna în memoriile sale. În petiția generală din 25 Februarie 1849 se cere și « o administrație națională de sine stătătoare în privința politică și bisericească și . . . un cap bisericesc căruia să i se subordine toți ceilalți episcopi naționali » iar în memoriul din 5 Martie 1849 se amintesc drepturile istorice ale mitropoliei române ²⁾.

În 2 Octombrie 1849 « deputații națiunii române » Ioan Popasu, Dr. Ioan Dobran, Dr. Constantin Pomuțiu, Petru Mocioni, Petru Cermena și Teodor Serb cer printr'o petiție specială separarea de Sârbi și ținerea unui sinod general ³⁾. După ce enumeră drepturile națiunii române de a avea un cap bisericesc de sine stătător din punct de vedere istoric, canonic și dogmatic, arată cum « biserica orientală română căzu spre cea mai mare a ei nenorocire sub apăsarea cea despotică a arhiepiscopilor celor Sârbești cari exerșară asupra ei cea mai dăunoasă influență în privința intelectuală, morală și materială ». Din punct de vedere intelectual, s'au desinteresat complet de școalele Românilor, pe multe desființându-le, mai ales în timpul mitropolitului Stratimirovici care zicea că « nu-i este nimic mai odios decât limba română ». Toți intelectualii Românilor « erau expuși persecuțiunii care mai cu seamă se isprăvea cu exilul ». Din punct de vedere moral, poporul având conducători cari nu-i cunoșteau limba și urmăreau slavizarea lui, s'a născut ura și neîncrederea față de biserică. În privința materială, toate fondurile religioase la care contribuia și poporul român erau administrate de mitropolitul sârb care le utiliza numai pentru susținerea instituțiilor sârbești.

Pentru înlăturarea acestor neajunsuri deputații cer: « Incuviințarea unui mitropolit pentru națiunea română de tot independent de ierarhia sârbească și ca acesta să se aleagă prin deputații unui congres chemat din sânul națiunii și să se subștearnă spre întărire Maiestății Sale »; Sinodul episcopilor sârbi

¹⁾ Memoriile Arhiepiscopului și Mitropolitului Andrei Șaguna din anii 1846—1871, Sibiu 1923, p. 28. Memoriul e publicat în traducere de T. V. Păcățianu, *op. cit.*, I, p. 623—627.

²⁾ N. Popea, *op. cit.*, p. 247—250. *Vechea Mitropolie...*, p. 156; T. V. Păcățianu, *op. cit.*, I, p. 519—22.

³⁾ N. Popea, *Memorialul...*, p. 385—9; tradus în *Vechea Mitropolie*, p. 157—163; Cf. T. V. Păcățianu, *op. cit.*, I, p. 623—627;

ce urmează să se țină « să se mărginească numai pre lângă afacerile bisericeii sârbești » și să nu se pună în acel sinod, unde Românii sunt în minoritate, chestiunea separării ierarhice care se va dispune printr'un decret Impărătesc în urma unei propuneri motivată din partea Ministerului și a celor 2 episcopi români.

Cu toate că petiția era atât de clară și categorică nu a fost învrednicită cu vreun răspuns. Intorcându-se Șaguna dela Viena reușește să obțină aprobarea pentru ținerea unui sinod diecezan care se și întrunește în 24 Martie 1850 și manifestă ca « cea mai fierbinte rugare a soborului către majestatea sa » ca « să se milostivească... a concede un sobor unde eparhiile române să fie reprezentate prin trimișii săi preoți și mireni, cari apoi să pășească la consolidarea metropoliei și la alegerea metropolitului, a episcopilor și a celorlalți demnitari bisericești » ¹⁾.

În anul 1850 Șaguna scoate un nou memoriu în care dovedește din punct de vedere canonic dreptatea cererilor românești ²⁾.

Rezultatul tuturor acestor memorii și petiții fu înființarea Mitropoliei gr.-cat. de Blaj și a episcopiilor gr.-cat. de Lugoj și Gherla ³⁾.

Sârbii înțelegând că mai curând sau mai târziu, Mitropolia Românească se va realiza, încearcă să treacă mănăstirea Hodoș Bodrog la Dieceza Timișoarii, fără a reuși însă ⁴⁾. O nouă încercare de a-și întinde jurisdicțiunea și asupra episcopiilor din Transilvania, Bucovina și Dalmația o face mitropolitul Raiacici în Iulie 1860 în timp ce era în Senatul Imperial lărgit din Viena. Atunci Șaguna, Andrei Mocioni și Petrino fac contramemoriul înaintat în 21 August prin care cer din nou restaurarea vechii mitropolii pentru Românii din diecezele Ardealului, Aradului, Timișoarii și Vârșetului, iar pentru cei din eparhia Bucovinei ținerea unei adunări din preoți și mireni pentru a-și orându-i chestiunile bisericești ⁵⁾.

¹⁾ Actele Soboarelor Bisericii greco-răsăritene din Ardeal din anii 1850 și 1860, Sibiu, 1861.

²⁾ Adaos la Promemorea despre dreptul istoric al autonomiei bisericești naționale a Românilor de religia răsăriteană în cesaro-regeștile provincii ale Monarhiei Austriece, Sibiu, 1850, p. 23.

³⁾ G. Barițiu, *op. cit.*, II, p. 734.

⁴⁾ *Memoriile Arhiepiscopului și Mitropolitului Șaguna*, p. 73.

⁵⁾ N. Popea, *Vechea Mitropolie*, p. 180—187; polemici în presă, p. 183—188; reprodus și de T. V. Păcățianu, *op. cit.*, II, p. 100—102.

În 27 Septembrie 1860 Împăratul provoacă pe Raiacici să convoace un sinod al tuturor episcopilor gr.-ort. din monarhie pentru a se consulta în privința separării ierarhice. Totodată i se aduce lui Șaguna la cunoștință că Suveranul nu este împotriva înființării mitropoliei; de aceea el să convoace un nou sinod spre a lua hotărâri în această privință și să se consulte cu episcopul Bucovinei ¹⁾. În virtutea acestei rezoluții, Șaguna convoacă sinodul diecezan pe data de 24 Octombrie 1860 care cere ca Împăratul să nu condiționeze îndeplinirea cererii sinodului, «dela opiniunea unui sinod irregular și anticanonic față cu biserica ortodoxă română ci de-a dreptul cu aceeași deplină putere împărătească să te înduri a ne elibera de acel legământ antibisericesc și a reîntoarce în chipul acesta ordinea cea legală bisericească, pacea și odihna cea sufletească a creștinilor români răsăriteni din monarhie » ²⁾. Printr'o adresă către sinodul mitropolitan din Carloviț, sinodul român dovedește legalitatea restaurării mitropoliei române și cere sinodului sârbesc să-l ajute la această mare operă ³⁾. Concomitent, Șaguna publică un nou memoriu prin care dovedește dreptatea cererilor românești din punct de vedere istoric și canonic ⁴⁾.

În 13 Decembrie 1861 murind patriarhul Raiacici care, prin influența ce-o avea la curte, reușise să împiedece desideratul românesc, sosi momentul ca acțiunea pentru restaurarea Mitropoliei să înceapă cât mai energic și de vreme. De data aceasta inițiativa pornește din Banat și anume dela Andrei Mocioni. Din Timișoara, la 1 Ianuarie 1862 scrie celebrul articol manifest: «Ortodoxia noastră și Carlovițul» în care cere Românilor să se abțină dela alegerea noului patriarh sârbesc «chiar dacă unul sau altul dintre noi prin influența episcopilor ar fi chemat a lua parte la alegerea patriarhului ori mitropolitului din Carloviț » ⁵⁾.

¹⁾ N. Popea, *Vechea Mitropolie*, p. 190—191.

²⁾ *Ibidem*, p. 201.

³⁾ *Ibidem*, p. 202—6.

⁴⁾ Memoriu prin care se lămurește cererea Românilor de religia răsăriteană din Austria pentru restaurarea mitropoliei lor din punct de vedere al Sfintelor Canoane, Sibiu, 1860, p. 23. Așternut c. r. Ministeriu pentru Culte și Instrucție.

⁵⁾ Popea, *op. cit.*, p. 210—217 publică articolul; Cf. Botiș, *op. cit.*, p. 62, despre ecoul acestui articol cf. G. Barițiu, *op. cit.*, III, p. 128.

În sensul acestui articol-manifest tot el convoacă la Timișoara pe data de 21 Ianuarie 1862 o primă conferință a intelectualilor din diecezele Arad, Timișoara și Vârșeț în frunte cu episcopul Procopiu Ivacicovici, în care se hotărăsc următoarele: nici un Român să nu ia parte la alegerile pentru congresul sârbesc; să se facă o nouă petiție monarhului prezentată de o deputațiune generală, care să ceară din nou reînvierea mitropoliei române; să se aleagă o comisiune care în coînțelegere cu comisiunea delegată de congresul sârbesc să înlesnească lucrările pregătitoare pentru începerea despărțirii ierarhice; delegațiunea ce va înmâna petiția monarhului să fie condusă de episcopul Șaguna ¹⁾. După ce înștiințează pe Șaguna despre hotărârile aduse, Andrei Mocioni convoacă o a doua conferință pe data de 10 Februarie tot la Timișoara spre a stabili norma de alegere a deputaților ce vor prezenta memoriul împăratului și data sosirii la Viena ²⁾. Bănățenii își aleg ca reprezentanți pe frații Andrei și Anton Mocioni, iar ca reprezentanți locali se aleg la Lugoj doi, la Biserica Albă unul și la Sasca unul. Din totalul de 16 membri ai delegației (4 ardeleni, 4 bucovineni și 2 ungureni) Bănățenii aveau șase ³⁾.

Lipsind Impăratul din capitală la data sosirii deputației la Viena se decise ca memoriul să fie înaintat în 3/15 Martie 1862 Arhiducelui Rainer, locțiitorul suveranului, după care majoritatea membrilor se întoarseră la vetrele lor, iar Șaguna, Ivacicovici, Mocioni și Hurmuzachi rămăseseră până la reîntoarcerea Impăratului când într'o audiență (6 Aprilie) îi spuseră și « cu graiul cel viu » doleanțele Românilor. În memoriu, deputațiunea se roagă « pentru reșezarea în starea de mai 'nainte a ierarhiei noastre bisericesti suprimată în faptă prin fatalitatea timpurilor și măsurilor politice ». Neamul Românesc cere reînființarea mitropoliei: pentru a-și câștiga « o poziție regulată canonică în biserică » și stat; pentru a dovedi Impăratului că « pierderea constituțiunii noastre canonice, bisericesti încă și astăzi după 170 de ani o simțim

¹⁾ Popea, *op. cit.*, p. 217; Dr. Botiș, *op. cit.*, p. 68 v. și declarația lui Mocioni privitoare la aceste conferințe în T. V. Păcățianu, *op. cit.*, II, p. 708—711.

²⁾ *Idem*, p. 218; mai desvotat la Botiș, *op. cit.*, p. 69—71.

³⁾ Andrei Mocioni de Foeni; Anton Mocioni de Foeni; Emanoil Gojdu; Filip Pascu; Constantin Udrea; Vasile Radulovici. Vichentie Babeș reprezenta dieceza Orăzii Mari.

din adâncul inimii »; pentru ca Românii să câştige o situație conformă canoanelor față de Sârbi; ca credincioșii români ortodocși «pe temeiul poziției ce o va dobândi religia noastră după dreptul de stat să ne împărtășim de aceleași drepturi și libertăți » ca și Sârbii; pentru ca și Românii să se poată bucura de dreptul « de a-și organiza, administra și conduce cu autonomie afacerile bisericesti și școlare în spiritul canoanelor sub o supraveghere regulată prin lege din partea statului »; pentru ca să se elibereze de decretele din 1783 și 1786 cari prevăd că «privilegiile națiunii neunite transilvane nici decât n'au de a se face unele cu ale națiunii ilirice din Ungaria » și «episcopul transilvan e înlăturat dela toate privilegiile de care se bucură națiunea ilirică din Ungaria ».

După ce se amintesc legile din 1791 și legea 60 din anul 1791 prin care biserica ortodoxă din Transilvania se «întărește în liberul său exercițiu » nemai fiind doar tolerată, apoi patenta imperială din 31 Decembrie 1851 prin care orice biserică recunoscută prin lege e susținută de stat și rezoluția din 27 Sept. 1860 prin care Impăratul nu se declară împotriva înființării vechii mitropolii, se citează canoanele 34 apostolic, 6 al Soborului I ecumenic, doi al Soborului II ecumenic și 8 al Soborului III ecumenic, apoi înșiră datele istorice la cari se amintește vechea mitropolie și cer să țină un congres bisericesc compus din 40 preoți și «60 onorațiori mireni din dieceza Ardealului, Bucovinei, Aradului și din cele două dieceze din Banat pentru constituirea noastră bisericască și a însărcina cu convocarea și conducerea acestui congres bisericesc pre episcopul nostru din Ardeal, Andrei Baron de Șaguna, și de a-l împuternici ca să poată face cele de lipsă pentru conscrierea comunităților bisericesti, a sufletelor de naționalitate română, precum și pentru alegerea de deputați din Banat la congresul acesta, «fiindcă noi în ținutul acesta nu avem niciun episcop propriu ». Congresul s'ar ocupa de următoarele chestiuni: să stabilească poziția bisericii față de stat; să organizeze «arondarea » episcopatelor, protopopiatelor, parohiilor și mănăstirilor « precum și peste tot despre școale — care sunt problema cea mai sfântă a unei biserici creștine »; să se sfătuiască despre organizarea internă, ordinea și împărțirea obiectelor privitoare la bunurile temporale, de a lua contact cu congresul sârbesc pentru punerea

definitivă în lucrare a obiectelor ce ating amândouă părțile ». De încheiere, petiționarii amintesc monarhului « căci comitenții... nici decât nu ar putea lua parte la un congres bisericesc pentru ei anticanonic, care ar fi poate să se țină pe baza privilegiilor ce s'au dat fraților noștri coreligionari Sârbi »¹⁾.

În Sinodul din Mai 1864 dela Sibiu chestiunea mitropoliei e reactualizată și printr'o nouă petiție către suveran prin care-l roagă să le aprobe « cât mai curând reînființarea mitropoliei... cu extinderea acum îndată asupra tuturor conaționalilor și coreligionarilor noștri » din Ardeal, Banat, Ungaria și Bucovina, ca așa să ne putem și noi constitui odată bisericește, în sensul canoanelor bisericeii noastre »²⁾.

La 1 August 1864 se întrunește sinodul sârbesc pentru alegerea noului mitropolit. La congres au venit și deputații Românilor în frunte cu episcopul Procopiu Ivacicovici, Andrei Mocioni și Vichentie Babeș. Prezentându-se comisarului împărătesc îi înmânează declarația de abținere; « ...considerând că populațiunea română din cele trei dieceze ortodoxe orientale, Arad, Timișoara și Vârșeț care numără un milion de suflete și care singură face cu mult mai mult decât jumătate decât întreaga populațiune ortodoxă a celor opt dieceze, ce se țin de congresul iliric, nu se ține nici decât de biserica națională sârbească și nu tinde după interese de cultură și dezvoltare naționale bisericești, ci din contra posedă biserica sa proprie română națională, după ființa-i externă cu totul deosebită de cea sârbească », precum și pentru alte motive expuse în declarație, deputații comunică că nu pot participa la alegerile congresului național sârbesc. « Însă nu numai gata ci foarte fericiți am fi noi și întreaga națiune română de a lua parte la un congres național român pentru alegerea unui arhiepiscop și mitropolit român »³⁾. În aceeași ședință înmânează

¹⁾ Reprodușă de Popea, *op. cit.*, p. 219—226; și T. V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 699—707.

²⁾ Popea, *op. cit.*, p. 245.

³⁾ *Ibidem*, p. 249—54, Memoriul e semnat de următorii deputați bănățeni: din dieceza Timișorii, Constantin Gruici, Andrei de Mocioni, Vicențiu Babeș, George de Fogarași; din dieceza Vârșețului: Ioan Marcu, Nicolae Andreevici, Filip Pascu, Alexandru de Atanasievici, Dr. Dem. Hațieganu, Aurel Maniu, iar din dieceza Aradului de trei deputați.

comisarului un memoriu către Monarh prin care cer cu hotărîre reînființarea mitropoliei și românizarea episcopiiilor de Timișoara și Vârșeț ¹⁾. După alegerea noului mitropolit sârb în persoana lui Samuil Mașirevici, sinodul sârbesc mitropolitan întrunindu-se în 13 August 1864 dă aviz favorabil pentru restaurarea mitropoliei greco-ortodoxe române: « Posibilitatea înființării unei mitropolii române, coordonată cu cea sârbească în cesaro-regeștile staturi austriece sub condițiunea de a se păstra între ele în cele esențiale legătura prin sinodul general se pronunță » ²⁾.

După atâtea memorii și așteptări, prin autograful din 24 Decembrie 1864 către Șaguna, publicat în 3 Ianuarie 1865, împăratul aprobă înființarea Mitropoliei: « Ascultând rugările Românilor greco-ortodocși din Transilvania și Ungaria în consonanță cu intențiunea manifestată prin rezoluțiunile mele din 27 Septembrie 1860 și din 25 Iunie 1863 am încuviințat ca pentru dânșii să se înființeze o mitropolie independentă, coordonată cu cea sârbească și ca biserica episcopească din Transilvania să se ridice la demnitate mitropolitană. Tot deodată aflu de a te denumi predomnia ta de arhiepiscop și mitropolit al Românilor greco-orientali din Transilvania și Ungaria » ³⁾. Prin diploma din 8 Iulie 1865 se înființează cele două dieceze sufragane, a Aradului și Caransebeșului. Prima cuprindea pe lângă protopopiatele din dieceza Aradului și protopopiatele Hasiaș, Lipova, Timișoara, Cenad, Chichinda Mare și Becicherec din dieceza Temișoarei, iar dieceza Caransebeș va cuprinde protopopiatele Caransebeș, Mehadia, Lugoj, Făget, Vărădia sau Oravița, Jebel, Vârșeț, Palanca, Panciova și Ciacova ⁴⁾.

Prin aceasta se realizează marele ideal al Neamului Românesc din Ardeal, Banat și Crișana: despărțirea ierarhică și înființarea unei mitropolii naționale, de sine stătătoare, care să conducă trebile spirituale ale poporului român. Este un pas uriaș înființarea Mitropoliei, căci de acum înainte, Neamul Românesc robit încă

¹⁾ P'opea, *op. cit.*, p. 254—266, v. și Dr. T. Boțiș, *op. cit.*, p. 73—76.

²⁾ *Ibidem*, p. 276.

³⁾ *Ibidem*, p. 295.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 325; reprodusă și de G. Barițiu, *op. cit.*, III, p. 329. Deci data exactă a înființării mitropoliei greco-ortodoxe din Transilvania este 3 Ianuarie 1865 când se publică Decretul Imperial.

politicește, va putea în schimb, la adăpostul bisericii să-și formeze instituții de cultură, și prin mitropolie să fie unit într'un singur corp național pentru a putea rezista imperialismului maghiar ce devenise foarte puternic și intolerant. Este cea mai frumoasă victorie a generației lui Velia la realizarea căreia își are și el meritul.

SITUAȚIA ROMÂNILOR DIN VÂRȘEȚ ÎNTRE 1800—1865

În Vârșeț, unde Nicolae Tincu Velia și-a făcut studiile și a fost mai apoi profesor la secția românească a teologiei de acolo, Românii în această vreme erau în mare parte copleșiți de Sârbi.

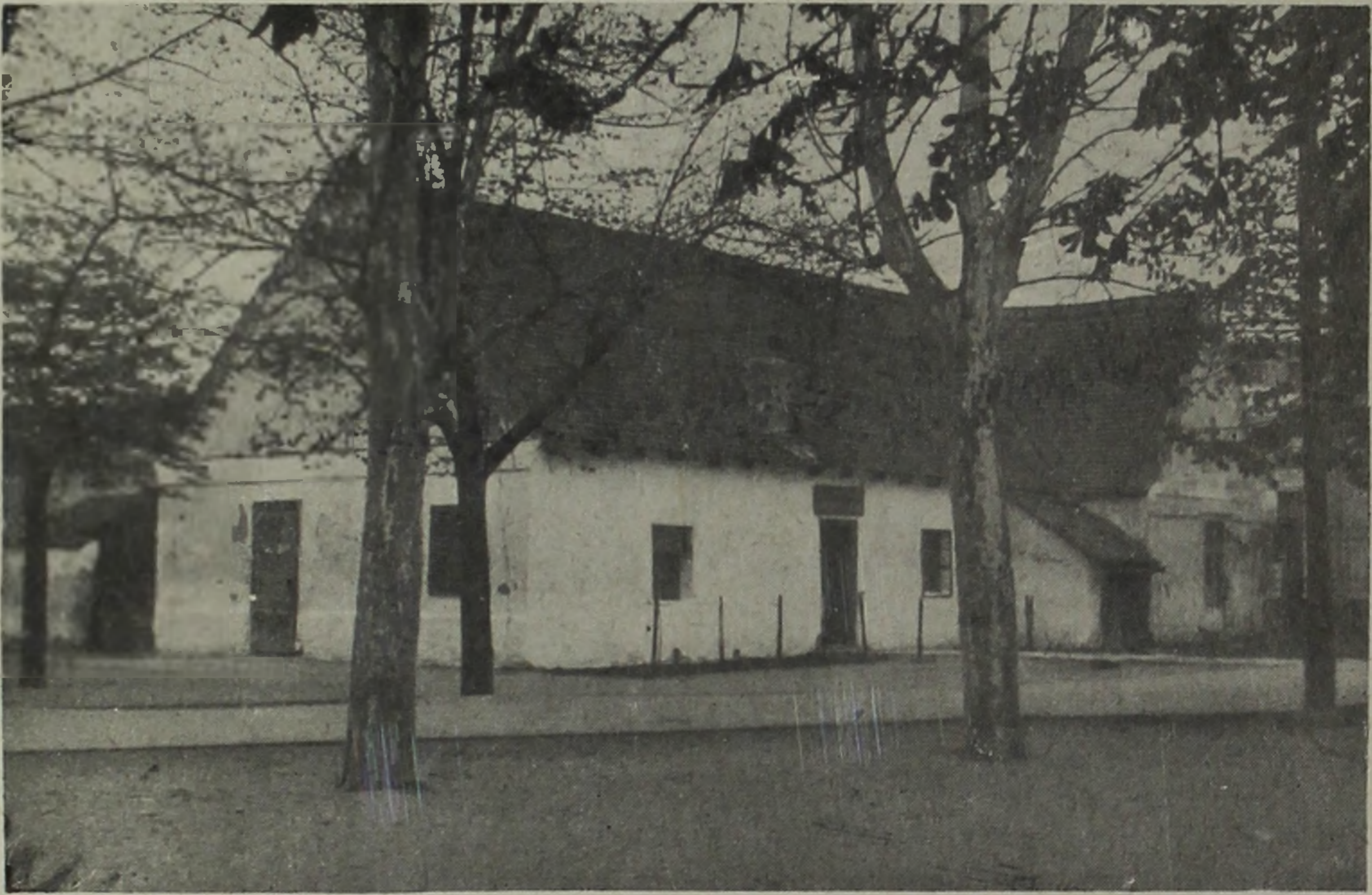
Velia susținea că Vârșețul a fost înființat de un păstor din Țara Almăjului, din comuna Bănia, care de groaza lupilor s'a refugiat la Păuliș (lângă Vârșeț). Aci îmbogățindu-se s'a mutat cu locuința mai aproape de dealuri, într'un șes frumos însă părăsit. Având lemne, pește și pășune s'a întemeiat orașul de azi numai din Români ¹⁾.

În 1750 episcopul Ioan Georgevici mută sediul eparhiei dela Caransebeș la Vârșeț unde se menține până în prezent. Prin această schimbare, Vârșețul capătă o importanță primordială în istoria bisericii bănățene. Dar în același timp și caracterul lui românesc dispare fiind înlocuit de elementul sârbesc. Totuși la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primii ani din secolul al XIX-lea Românii se țineau destul de bine. Între 1789—1804 funcționează aci ca profesor Ioan Tomici, protopopul de mai târziu al Caransebeșului, adus de Paul Iorgovici care din 1797 era avocatul Consistorului din Vârșeț ²⁾. Până la instalarea episcopului Petru Ioanovici Vidac (1806) serviciul divin în biserică se făcea numai în limba română ³⁾. Între timp, crescând numărul Sârbilor și acțiunea de sârbizare intensificându-se, începu să se întrebuițeze și limba sârbească pe lângă cea română. Sub administrarea arhimandritului Radivoevici (1819—1829) cărțile românești sunt complet înlăturate din biserica Vârșețului. În 1829 ocupând

¹⁾ N. T. Velia, *Scurtă istorie despre începutul Vârșețului și Românii lui*, « Foaie pentru Minte », a. 1846, nr. 46, p. 361—3.

²⁾ Nic. Tomiciu, *Protopopul Ioan Tomici*, « Dacia » a. II, (1940), nr. 50 (19 Febr.).

³⁾ N. T. Velia, *art. cit.*, p. 363.



Secția sârbească a Teologiei din Vârșeț
(După o fotografie comunicată de Protopopul Traian Oprea)

scaunul episcopesc Maxim Manuilovici, de origine românească, încearcă să introducă din nou limba română în serviciul divin. Sârbii însă, care în această vreme ajunseseră foarte puternici, nu admit măsura episcopului. Atunci Maxim Manuilovici deschise limbii românești « capela sa rezidențială unde tânărul cler românesc și sub următorul episcop, Iosif Raiacici și până astăzi... sub Ștefan Popovici ascultă și ia parte la slujbele dumnezeiești »¹⁾.

În 1820, după planul arhiepiscopului Stratimirovici, se înființează teologia pentru pregătirea clerului eparhial. Limba de predare era cea sârbească. Cum însă situația devenise prea abuzivă, întru cât dieceza Vârșețului era aproape exclusiv românească²⁾, peste doi ani (1822) « stăpânirea cea mai înaltă ocârmuitoare » înființează o secție românească pe lângă acest institut pentru ca « fețele care doresc sarcina preoțească să învețe mai bine cetitul, scrisul, cântările, unele molifte mai obișnuite și catichisul pe de rost pentru a putea primi darul »³⁾. Cursurile durau 2 ani. Cu acest program atât de rudimentar, evident că nu se putea aștepta mare lucru dela preoții ieșiți din acest institut. Dar trebuie să ținem seama că episcopii sârbi aveau tot interesul să nu pregătească un cler superior românesc. O încercare de ridicare a nivelului intelectual din această școală o va face episcopul de origine română Maxim Manuilovici. Imediat după instalare, el ridică durata cursurilor la trei ani, iar printr'o circulară din 14 Martie 1830 stabilește următoarele condiții de primire a clericilor în școală: să fie trecuți de 18 ani; să fie născuți din « părinți cinstiți, pașnici și întru toate de omenie »; să aibe « năravuri bune și purtarea vieții cinstite »; să cunoască bine scrisul și cetitul și « în rânduelile bisericesti să fie înainte gătiți »; să fie necăsătoriți; înainte de a veni la teologie, tinerii să urmeze o școală secundară unde să

¹⁾ *Ibidem*, p. 363; Șaguna care și el era contemporan cu Manuilovici afirmă că ar fi introdus limba română și în catedrală: « pe timpul lui, cântările bisericesti în catedrala dela Vârșeț se săvârșeau românește și sârbește ». (I. Lupaș, *op. cit.*, p. 28). Noi credem că Velia afirmă mai exact.

²⁾ Avea 10 protopopiate cu 287 parohii dintre cari nu erau decât 17 sârbești, 40 sârbo-române, iar restul de 230 românești (Dr. G. Popovici, *op. cit.*, p. 368).

³⁾ R. S. Molin, *Școalele Cliricești sistemiziriute pră limba rumânească la anul 1822 în Vârșeț*, « Foaia Diecezană », a. 1924, nr. 8, p. 3.

învețe și alte limbi ca: sârbească, nemțească, ungurească și latinească; să fie deplin sănătoși ¹⁾).

Aceste măsuri au adus o ameliorare simțitoare în viața intelectuală a preoților bănățeni. În 1846 secția românească avea 4 profesori dintre cari trei erau « din clerul cel parohial » ²⁾. Nivelul studiilor era mult mai ridicat. Se predau următoarele studii: Anul I: gramatica, pedagogia, catihetica și dogmatica; Anul II: dogmatica, istoria bisericească, cronologia și omiletica; anul III: teologia pastorală, morală și polemică, metodică și tălmăcirea Evangheliilor; iar ca studii generale pentru « toate clasele » ritualul, cântările bisericești și tipicul ³⁾. Ni s'au păstrat câteva manuscrise de ale cursurilor predate acolo care ne dovedesc că profesorii români încă din 1832/3 începuseră să facă carte serioasă cu clericii lor. Nicolae Gruici preda Morala, Retorica și Istoria Bisericească în acești ani ⁴⁾. Dimitrie Petrovici Stoichescu preda Teologia Dogmatică ⁵⁾, iar Ignatie Vuia preda în 1843 Teologia Pastorală ⁶⁾. Alături de acești profesori la cari se va adăuga pentru un foarte scurt timp și Andrei Șaguna (1842), iar mai târziu George Peșteanu — va munci N. T. Velia și va lupta pentru drepturile românești. Toți au avut o ținută cum nu se poate mai demnă în conflictul sârbo-român. După cum profesorii dela preparandia din Arad la începutul secolului al XIX-lea au condus destinele Românilor Bănățeni putem spune că acum această sarcină a trecut pe seama profesorilor dela Vârșeț. Dimitrie Petrovici-Stoichescu pe lângă activitatea revoluționară din 1830 va fi vicarul mitropoliei Banatului în 1849, îndurând persecuțiile cunoscute pentru atitudinea lui; Ignatie Vuia va trebui să moară în exil pentru îndrăzneala lui de a fi ocupat pentru câteva luni scaunul episcopesc al Vârșe-

¹⁾ R. S. Molin, *Școalele Clivicești sistemiziriute pră limba rumânească la anul 1822 în Vârșeț*, « Foaia Diecezană », a. 1924, nr. 8, p. 3.

²⁾ Un mădular din crerul bănățean neunit, *Descrierea institutelor clericale din ierarhia sârbo-românească gr. n. u. din Ungaria, Sirmiu și Slavonia înfiintate*, « Gazeta de Transilvania », a. 1846, p. 1, 5.

³⁾ *Ibidem*, p. 5.

⁴⁾ V. mss. 680, 682, 683 din *Bibl. Ac. Rom.*

⁵⁾ Mss. 681 din *Bibl. Acad. Rom.*; cf. I. D. Suciș, *O operă necunoscută a lui Dimitrie Petrovici-Stoichescu, Societatea de Măine*, a. 1932, nr. 4, p. 145—146.

⁶⁾ Mss. acestei lucrări se află în posesia profesorului Lighezan din Oravița.



Secția românească a Teologiei din Vârșeț
(După o fotografie comunicată de Protopopu Traian Oprea)

țului, iar Andrei Șaguna tot de aici va porni să dea o viață nouă Neamului Românesc prin înființarea Mitropoliei. La toți aceștia trebuie să adăugăm și pe Andrei Vasici, primarul orașului, care în repetate rânduri dă numeroase dovezi de iubire de neam și lege. Cu toate că era mirean, problemele religioase îl interesau de aproape și în numeroase rânduri își dă părerea asupra lor ¹⁾, cerând cu insistență ridicarea nivelului intelectual al clericilor, reducerea numărului preoților și criticând lăcomia ierarhilor sârbi: « O câte variații s'ar putea face după tema aceasta însă exempla sunt odiosa ci știu că tot preotul care va înțelege va zice în sine: zău, asta-i așa; nu eu dădai atâta și atâta ca să pot să fiu popă; vai de feciorul sărac; fie el cât de harnic nu se va feri fără bani sau fără nepoție. Se bagă în datorii apoi trebuie să jăfuiască și el » ²⁾. Burghezia românească încă nu dispăruse complet din Vârșeț. Ba erau unii dintre ei cari se interesau în deaproape și sprijineau cărțile românești. E cazul cu Antropologia lui Pavel Vasici — fratele lui Andrei — la care erau prenumerați și « Dumnealor: Iencovici Axente, moaler, Băloi Dimitrie, speculant, Megerovici Nic., Cuișor Constantin, Sterea Popovici și Iorgovici Simeon, neguțători » ³⁾.

CUM E CUNOSCUȚ VELIA

Primul care s'a ocupat de Velia și opera sa a fost poetul bănățean Iulian Grozescu (1839—1872). În ziarul Albina din Viena ⁴⁾ el face următoarele considerații privitoare la Istoria Bisericească Politico-Națională: « Cam de mult a ieșit de sub tipar acest op lucrat cu diligență și talent de binemeritul autor, în prezent, protopop în dieceza de Caransebeș și fost profesor de teologie în Vârșeț... și totuși abia în una sau două foi am văzut-o anunțată pe scurt că a ieșit de sub tiparul arhidiecezan și că prețul e de 1 f. 10 cr. fără ca să arate publicului că merită părtinirea cea mai călduroasă. Adevărat că numele eruditului autor e cunoscut și prin alte lucrări celebre și deplin dă garanția și despre

¹⁾ « Gazeta de Transilvania », a. 1845, p. 101 și 1846, p. 6.

²⁾ Anexa nr. 4.

³⁾ Antropologia sau scurtă cunoștință despre om și despre funcțiunile sale... Buda, 1830.

⁴⁾ A. 1866, nr. 23.

interesul acestui op frumos însă nici decât nu e de a justifica acea nepăsare — așa zicând — cu care se arată jurnalistica română față cu opurile literare ce apar și au apărut. Onoare excepțiilor foarte rari dar trebuie să condamn purtarea acelor mai de frunte ziare române cari, deși fără voie (precum îmi place a crede) comit o eroare prea esențială prin tăcerea peștelui sau prin acele recenzii făcute ca de zălog — precum zice țăranul — cari față cu interesul literaturii nici decât nu-l pot numi conștiincios!... Opul nu e istorie sistematizată ci mai mult un elaborat prețios ce servește de material gata spre a se folosi spre aridicarea edificiului istoriei politice-naționale. Intr'adevăr, acest material, adunat cu talentul de specialitate, va fi de mare folos bărbatului chemat și rezolvat de a scrie istoria națiunii. El conține prețioase date cunoscute și până acum, însă pre lângă aceasta și o mulțime de date atât scrise cât și susținute prin tradițiuni credibile, cari însă erau necunoscute literaturii noastre. Și aceste date istorice sunt culese cu judecata strictă a adevăratului cronicar și puse în ordinea cea mai bună. Vorbind despre cetatea Cheva și acolo e la locul său acea descriere către care se mai adaugă și un cântec frumos, făcut de popor, despre acea întâmplare memorabilă. Despre care cântec însă fie-mi iertat a mă îndoi că l-ar fi făcut poporul, ci eu cuget că d-l autor îl va fi primit dela cutare cărturar prea binevoitor. Limba e corectă, ici coela numai aflăm câteva provincialisme cari însă sunt explicate; dar nu-mi place acea purificațiune prea forțată prin care în loc să ne înfrumusețăm limba, mai mult o scintim. Supremațiune, întrebațiune, dreptate, mindciună și alte ca aceste cel puțin pe mine mă vatămă la ureche. Daună mare și neci decum nu-mi pot explica că după ce literatura noastră așa zicând în genere a primit literele străbune de ce s'a tipărit acest op frumos cu ruginitele slove și încă ce slove, să te sperii de ele; nu cred ca să mai fie alte slove mai totonate în toată tipografia metropolitană. Adevăr că domnul autor ne spune că după trecerea acestei edițiuni are de cuget s'o tipărească cu litere și că acum a făcut aceasta cu privire la «cărturarii țărani și cea mai mare parte din preoți cari nu ar putea ceti cu litere», însă aceasta nu e motivare căci domnii cărturari fie chiar țărani, dar mai ales partea cea mai mare din preoți sunt îndatorați ca ei să se acomode după literatură și

să urmeze cu diligență pasiunilor de înaintare iar nu literatura să se acomode lor și să se lege de neștiința unuia și altuia. « Preoți cu crucea 'n frunte ».

Acestea le spunea Iulian Grozescu la 1866 despre personalitatea și opera lui Velia. Intre timp Velia moare; ziarele vremii, înregistrează în mod fugitiv trecerea lui din lumea aceasta ¹⁾. Era prea retras, pentru ca moartea lui să aibe vreun ecou în opinia publică. Opera lui însă va face epocă și se va impune tot mai mult, devenind modelul acelor cari se interesau de trecutul bănățean.

Doar mult mai târziu, în 1878, când G. Barițiu își va publica o parte din corespondența cu diferitele personalități decedate, între cari era și N. T. Velia, publică ca introducere la cele patru scrisori o serie de considerații asupra istoricului bănățean. Barițiu îl considera ca pe « un bărbat ale cărui cunoștințe frumoase erau întrecute prin nobilitatea sentimentelor și prin un sublim zel național. Clerul sârbesc avea lipsă de știința lui, îl ura însă din suflet după ce aflase că pe sub mână propagă bărbătește idei românești, cumpără cărți românești și le lățește prin ținuturi pe unde până atunci nu erau cunoscute nici cărțile bisericesti tipărite în limba noastră, adună totodată și abonați la Gazetă și Foaie, la Curierul de Ambe Sexele și la alte foi periodice dinainte de 1848, iar în anul 1846 avu și curajul, căci între Sârbi se cerea curaj la așa ceva, să-și tipărească o cărticică a sa: Cele Șapte Virtuți și Păcate, în Brașov la J. Gött. Din aceste cauze, în 1848/49 Tincu Velia se aflase de câteva ori în pericol de a-și pierde vieța. Mai târziu, îl depărtară din Vârșeț la o parohie dintre cele mai sărace... În periodul absolutismului s'a mai adaus și spionajul austriac. Din acestea se explică multe pasagii ale scrisorilor lui Tincu Velia în care cerea ca epistolele să i se trimită sub adrese străine, când la un loc, când la altul, iar alte dăți nu prin poștă, ci prin ocaziuni

¹⁾ Informații mai amănunțite dau învățătorii Alex. Jebeleanu și Simion Savul în « Albina », a. II, (1867), nr. 52, p. 4; « Telegraful Român » a. 1867, nr. 40, p. 160 rezumă într'o scurtă notă informația din « Albina »; « Concordia » (Pesta), a. 1867, nr. 39/606, p. 156 adaugă că « Repausatul și-a sacrificat cea mai mare parte din vieța pentru binele public al națiunii și și-a câștigat merite și pentru literatura noastră »; « Gazeta Transilvaniei », a. 1867, nr. 41, p. 164 reproduce informația din « Concordia ».

private... Durerea cea mai mare a lui Tincu Velia era desbinarea religioasă și dependența unora de Carloviț, a altora de Strigon, apoi stupiditatea multor Români în chestiuni de acestea »¹⁾. Tot în această evocare, Barițiu ne dă prețioase lămuriri privitoare la corespondența lui cu Velia: « Din multele corespondențe ale lui Tincu Velia ne-au mai scăpat câteva de pierire, dar nici acelea nu sunt toate de natură a fi cunoscute în cercuri mai largi, mai ales că se ocupă cu afaceri mai mult particulare, din toate însă vânzarea de cărți românești cuprinde părți multe de scrisori, căci vindea în acele ținuturi de câte 50 până la 200 fl. și era foarte exact în compturile sale ».

Tot George Barițiu când în 1891 își va publica memoriile sub titlul « Părți alese din Istoria Transilvaniei » va aduce ca cea mai serioasă dovadă a raporturilor româno-sârbești din epoca robiei ierarhice scrisorile lui Velia, reproducând fragmente din ele²⁾ și adăugând câteva noi informații despre el: « Nicolae V. Tincu comanda la Brașov toate cărțile câte se anunțau în Gazetă și Foaie din Ardeal și din România pentru sine și pentru alți bănățeni unele în câte 10—20 până la 100 de exemplare, însă mai totdeauna numai la mine în secret și ca să i le trimit prin case comerciale anume la Timișoara de unde el știa cum le primea și le împărțea »³⁾. Incheierea mărturisirilor lui Velia, o face Barițiu așa de frumos: « Aș mai putea cita pasagii adevărate de goanele sârbești întreprinse asupra Românilor încă și dela alți bărbați contemporani... Aceia însă, cari nu vor da crezământ la intimize descoperiri ale blândului bărbat N. V. Tincu nu vor da la nimeni pe lume »⁴⁾.

Prin 1896 învățătorul Iuliu Birou din Ticvaniul Mare întreprinde o serie de cercetări privitoare la George Velia și Nicolae Tincu Velia⁵⁾. Rezultatul cercetărilor lui le publică în Enciclopedia Română, editată de Dr. Cornel Diaconovici și într'un studiu publicat

¹⁾ G. Barițiu, *Corespondențe de ale repausărilor*, Transilvania, a. XI (1878), nr. 7, p. 79—81.

²⁾ C. Barițiu, *Părți Alese din Istoria Transilvaniei*, 1891, III, p. 132—134, 139, 136.

³⁾ *Ibidem*, p. 134.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 136.

⁵⁾ Anexa, 263.

mult mai târziu în ziarul *Progresul* din Oravița. Iuliu Birou are marele merit, de a fi fost primul dintre bănățeni care s'a ocupat în mod sistematic de viața lui Velia, căutând să completeze cât mai bine datele ce le avea. Reproducem deci nota din Enciclopedie: « Tincu Velia Nicolae, corect Petru, scriitor român, născut 1 Noembrie 1814 în Ticvaniul Mare, comitatul Caraș; a fost adoptat și crescut de vestitul învățător poporal George Velea, mort 4/16 Mai 1867 în Vârșeț și s'a înmormântat în cimitirul Sârb de acolo. A fost profesor la secția română dela teologia din Vârșeț, iar după despărțirea ierarhică preot în Secaș și la urmă protopresbiterul Vârșețului. A scris și publicat în «Gazeta și Foaia pentru minte și literatură» dese articole în materie politico-națională. Cea mai valoroasă operă a sa este cartea *Istorie Bisericească Politico-Națională*, tipărită la Sibiu 1865 în tipografia arhidiecezană, care cuprinde foarte prețios material istoric, în deosebi în ce privește trecutul Românilor din Banat. Tincu Velia a cunoscut bine limba sârbă și vechea slavă, a fost mare orator și predicator, distins ceremonier și cântăreț bisericesc iar mai presus de toate înflăcărat naționalist»¹⁾.

Datele acestea le completează mai târziu cu articolul din «*Progresul*»²⁾ stabilind numele părinților «Gheorghe Mișu și Ghila Avram» și numele său adevărat Petru Tincu, Nicolae Tincu Velia, fiind luat prin adopțiune. Gheorghe Velia era văr cu tatăl său. «Primele cunoștințe le-a primit dela unchiul său George Velia, dascălul școlii din Ticvaniul Mare, care școală pe timpul său era considerată ca un mic focalar de cultură pe care o cercetau și alți tineri din vecinătate. Ca să învețe limba germană și maghiară a fost dus la unchiul său la școala nemțească din Oravița, apoi la cea ungurească din Rittberg. Apoi după ce a absolvit cele 6 clase gimnaziale în Seghedin, după sistemul de atunci, l-a dus să studieze teologia din Vârșeț și Carloviț. După terminarea teologiei a ocupat mai întâi catedra de profesor de teologie și de cant la secția română din Vârșeț și postul de ceremonier episcopesc la catedrala sârbească de acolo, apoi după despărțirea ierarhică a fost numit preot în Secaș și în urmă protopresbiter al Vârșețului... Se șoptește — nu fără oarecare temeii — că Sârbii n'ar

¹⁾ *Enciclopedia Română*, Sibiu 1904, t. III, p. 1100.

²⁾ A. III (1923), nr. 43 (10 Nov.), p. 1—2.

fi fost străini de stingerea așa de timpurie a povățuitorului și binefăcătorului lor. Căsătorit a fost cu Marta, fiica lui Ioan Popa, un om bogat din Secaș, care căsătorie n'a fost binecuvântată cu nicio odraslă fiască ».

În 1909 Andrei Ghidiu și Iosif Bălan caută să completeze datele din Enciclopedia Română menționând « cât de greu este la noi a compune datele biografice, chiar și a bărbaților noștri celor mai valoroși. Să nu amintesc decât numai pe Tincu Velia, despre care chiar Enciclopedia Română publică date greșite »¹⁾. Ei afirmă că datele noi, privitoare la Tincu Velia ce le aduc le-au luat « după autobiografia lui scrisă într'un lexicon latin care se află în posesiunea parohului Ștefan Popa din Seleuș, lângă Alibunar »²⁾. Deci ei completează biografia în felul următor: « S'a născut respective botezat în 4 Noemvrie 1814 în Ticvaniul Mare. După ce a absolvit studiile sale în 18 Aprilie 1937, adică în Dumineca Paștilor a fost hirotonit întru diacon. În anul 1840 tot în Dumineca Paștilor a fost hirotonit întru Protodiacon, iar în anul 1842 întru presbiter și a fost numit preot în Sinersig lângă Lugoj. În 17/29 Aprilie 1843 a fost numit asesor consistorial, iar în 17/29 Mai 1845 a ajuns preot în Secaș. În acest an, a ajuns profesor la Vârșeț și a funcționat ca atare până la anul 1860. În acest an a ajuns paroh în Mârcina. A murit în 4/16 Octomvrie 1867 ». Cu toate acestea, partea a doua, privitoare la activitatea și opera lui, e luată după Enciclopedie aproape cuvânt cu cuvânt, autorii mulțumindu-se doar să adauge că a știut bine « limbile sârbă, slavonă bisericească și latină » și « probabil că a cunoscut » limba franceză, germană și engleză, pentru că « aflăm în cartea lui dese citate din aceste limbi ». Tot ei mai adaugă că « mama părintelui Ștefan Popa din Seleuș s'a căsătorit la 1855 cu fratele vitreg al lui Velea »³⁾.

În 1914, cu ocazia împlinirii a 100 de ani dela nașterea lui, protopopul Traian Oprea îi face un parastas la biserica din Vârșeț, și într'o predică frumoasă îi reactualizează vieța, aducând unele informații noi: « pe la 1843 era profesor de teologie la despărțământul românesc în timp ce Șaguna era la despărțământul sârbesc.

¹⁾ *Monografia orașului Caransebeș*, prefața, p. 1.

²⁾ *Ibidem*, p. 193, nota 2. Eu nu am dat de acel Lexicon la Seleuș.

³⁾ *Ibidem*, p. 193—194.

Intre cei doi bărbați români se dezvoltă o adâncă amiciție... Un timp, după anul 1848 a fost paroh în Secaș, iar după despărțirea ierarhică, în 1865, administrator apoi protopop... Moare în 17 Mai 1867, în propria lui casă din Str. Zmaj Ioanovič, după biserica mare sârbească și a fost înmormântat în cimitirul nostru de aci (din Vârșeț) în cripta mare de sub capelă »¹⁾.

După unirea din 1918 interesul pentru viața și activitatea lui Velia crește mereu. Cărturarii din Banat încep să scrie tot mai mult despre el, reactualizându-i opera. Scriitorul R. S. Molin publică versurile cu care se încheie Istoria Bisericească, însoțindu-le de o notă introductivă în care menționează că Velia și-a scris ultima operă la Secaș, după retragerea dela teologia din Vârșeț ²⁾. Din nenorocire însă, toți biografi lui Velia de după unire nu au făcut cercetări personale ci s'au mulțămît să ia datele, fără niciun control și de multe ori chiar fără a menționa izvorul după cei trei biografi: Iuliu Birou, Ghidiu-Bălan și Traian Oprea. În 1926 C. Rudneanu îl reactualizează sub titlul « Un istoric bănățean uitat » ³⁾ luându-se după datele publicate de Ghidiu Bălan. În 1930 preotul Petru Bizerea ⁴⁾ și Liviu Jurchescu ⁵⁾ îi refac viața combinând datele publicate de cei trei biografi. În 1933 Aurel Cosma-Junior, îl încadrează între cele 42 de figuri bănățene luând datele tot după primii biografi ⁶⁾. În același an profesorul Ioan Lupaș în antologia istoricilor Ardeleni îi dă locul de cinste reproducând pasagiile privitoare la însemnătatea istoriei bisericești și la necesitatea publicării documentelor ⁷⁾.

Intre timp ridicându-se problema înființării unei mitropolii românești la Timișoara, Sever Bocu îi actualizează atât viața

¹⁾ Publicată în « Calendarul Nădejdei » pe anul 1929, Vrsac, j. a., p. 70-73.

²⁾ R. S. Molin, *Ultimele pagini din Istoria lui Nicolae Tincu Velia*, *Semencul*, a. I (1928), nr. 4, p. 14—16; sunt informat că R. S. Molin a publicat despre Velia și un studiu mai vast de care n'am putut da.

³⁾ Banatul, (Timișoara), a. I, nr. 8—9, p. 17-19.

⁴⁾ Nicolae Petru Tincu Velia, *Almanahul Invățătorilor pe anul 1930*. Lugoj, 1929, p. 33—34.

⁵⁾ *Vestul*, a. I (1930), nr. 204, 206.

⁶⁾ *Bănățeni de altă dată*, Timișoara, 1933, p. 33—34.

⁷⁾ *Cronicari și istorici români din Transilvania*, v. I, ed. 1, p. 216—223, ed. 2, p. 232—239.

cât și opera ¹⁾. În primul rând sub titlul « Istoricul Credințelor » apare un articol în care se fac următoarele considerații asupra lui Velia: « În a sa Istorie Bisericească politică și națională a fixat tot sbuciumul din jurul bisericii noastre naționale și a fixat el acolo și starea și rostul unor posturi în anumite locuri și Istoria lui Tincu Velia nu este numai o înșiruire de date, ci este cartea cuprinzătoare a profesiei de adâncă intuitivitate și credință, este cartea unui suflet ce stelează ca o vie lumină din ceața asupririlor trecute. O flacără a fost sufletul popei Tincu-Velia, flacăra ce a pălpăit din dragoste de neam sub convingerea unei orânduiri divine. Și acum, ca și în trecut, crezul lui Tincu-Velia poate fi orientare cu valori istorice și mare iubire peste înțelegeri temporare și meschinării din cotidian. Nici cartea și nici mormântul nu i-au fost învrednicite de marile merite. Azi, Tincu-Velia, prietenul lui Andrei Baron de Șaguna, marele arhiepiscop al ortodoxismului ardelean, este într'un cimitir al Vârșetului, unde a trăit ca protopop și profesor de teologie. Este în Vârșetul la care a ținut mult, dar despre care niciodată nu și-a închipuit că va rămâne al Sârbilor, contra cărora și-a scris el întreaga operă. Ironică i-a fost răsplata pentru sbaterea din viață și pentru aceasta trebuie să i se înțeleagă mai mult semnificația operei. Fie ca să înțeleagă cei de azi semnificația rândurilor umilului popă, luminat bănățean și creștin, ce s'a învrednicit de renumele de istoric al credințelor noastre » ²⁾.

În același număr, Sever Bocu, face următoarele considerații asupra operei lui: « Tincu-Velia admirabilul și entuziastul reconstructor al aceluia trecut de glorie românească în Banat, mâhnit că o critică științifică prea riguroasă i-ar putea cere dovezi pe care nu le are « pentru că acelea ce au scăpat de focul mistuitor al Turcilor au fost distruse de bunii noștri frați Sârbi », ne cere un credit aproape nelimitat pentru izvoare, bunăoară ca aceste: « știm acestea din spusele faimosului protopop din Vărădia care a murit la 1801 în vârstă de 97 ani, s'a născut așa dar prin anii 1704—1705 ». El are dreptate. Relativitatea « documentului » istoric

¹⁾ *Vestul*, a. 1933, nr. 859, 860, 861 reproduce capitolul « Despre dieceza Timișoarei și a Lipovei » din *Istoria Bisericească*.

²⁾ *Vestul*, a. IV, (1933), nr. 859.

este bine stabilită. Purtăm trecutul în noi și el renaște nu din atingerea cu cutare « document » ci din forțele de evocare ce lucrează în noi, din elementul mistic mai mult decât din cel rațional »¹⁾.

O diversitate încearcă să aducă profesorul Nicolae Grivu prin faptul că-și bazează studiul său pe tradiția rămasă la una dintre rudele (?) lui. În biografie, adoptă datele cunoscute, adăugând că e îngropat în « biserica română » din Vârșeț (?). Informațiile bazate pe tradiție sunt: « cea mai mare parte a vieții sale a trăit-o în Secaș de unde mergea cu trăsura la Vârșeț spre a-și face lecțiile de profesor. Și azi mai trăește în casa în care a locuit Tincu Velia o bătrână, nora lui (soția feciorului celei de a doua nevastă a sa Lenca din familia spăiei Petrovici din Biserica Albă) care povestește o mulțime de amănunte din viața dânsului. Din gura ei am aflat că Tincu Velia se ocupa cu folklorul, punându-și secretarul, un anume Alexe, să noteze orice cuvânt pe care-l auzea și-l socotea mai interesant. A purtat corespondență cu A. Șaguna cu care era în strânse relații de prietenie și cu George Barițiu. Andrei Șaguna a scris că vrea să-l viziteze la Secaș, dar T. V. a amânat această vizită dorind să-l primească la Vârșeț ». Tot Grivu menționează că o parte din baladele adunate de Velia, au fost publicate de At. Marienescu la Viena în 1867.

Fără a spune ceva nou, Ion B. Mureșeanu se mărginește a compila datele anterioare pe care le publică în două articole²⁾ susținând fără temei că Velia a scris « 12 poezii, 7 traduceri, 11 articole de istorie și filosofie (sic!) și 29 cu subiecte diferite ».

În 1940 N. Corneanu îl reactualizează în Monografia Eparhiei Caransebeșului dovedind că e la curent cu ultimele cercetări³⁾.

Tot în 1940, am publicat un studiu bazat pe corespondența lui Velia cu Barițiu, prin care încercam să înlătur unele afirmații

¹⁾ Sever Bocu, *Mitropolia Banatului*, « Vestul », a. IV (1933), nr. 859, (19 Iulie).

¹⁾ Nicolae Tincu Velia, *Calendarul asociației Generația Nouă*, anul 1937, p. 63—64.

²⁾ Apărute în *Dacia*, (Timișoara), a. 1940, nr. 75, p. 2 și a. 1941, nr. 76, 77, 78.

³⁾ La p. 73. El menționează și în articolul *Din trecutul cultural-bisericesc al Banatului* apărut în « Vestul », a. 1934, nr. 1113, 1114, 1115.

greșite privitoare la viața lui Velia ¹⁾. Tot în același an, apărea și lucrarea mea de sinteză asupra literaturii bănățene, în care publicam pentru prima oară bibliografia lucrărilor lui Velia și a studiilor ce s'au scris despre el ²⁾.

Confruntând studiile de mai sus, constatăm o mulțime de contradicții din care nu putem avea nimic precis. Astfel unificând datele și informațiile aduse de biografii lui Velia le putem rezuma în felul următor: s'a născut la 1 sau 4 Noemvrie 1814 în Ticvaniul Mare ca unicul fiu al lui Gheorghe Mișu Tincu și Ghila Avram. Ghidiu-Bălan susține că mai avea un frate vitreg. Adoptat de unchiul său, George Velia. Aci i se înlocuește numele de Petru cu acela de Nicolae. Studii: școala primară la Ticvaniul Mare de unde merge la Oravița pentru a învăța limba germană și la Rittberg pentru limba ungară. Face șase clase la liceul din Seghedin și teologia la Vârșeț și Carloviț. După terminarea studiilor s'a căsătorit cu Marta Popa din Secaș. Intre 1837—1840 este diacon; apoi din 1840—1842 protodiacon; în 1842 preot în Sinersig; 1843, asesor consistorial; 1845, preot în Secaș și profesor « de teologie și de cant » la teologia din Vârșeț unde se împrietenește cu Șaguna; După Oprea a fost « pe la 1843 » profesor și « după 1848 » preot în Secaș; din 1860 paroh în Mârcina, iar din 1855 paroh în Secaș, apoi administrator protopopesc al Vârșețului, « iar nu peste mult » protopop al Vârșețului. Data morții 4/15 Octomvrie 1867 după Ghidiu-Bălan, 2/14 Mai și 4/16 Mai 1867 după Iuliu Birou, 17 Mai 1867 după Tr. Oprea. Mort în Vârșeț « în propria casă » și înmormântat în capela cimitirului după unii, în cimitir după alții, și « în biserica română » ce nu exista, după Birou. Cauza morții: a fost otrăvit de Sârbi.

Opera: studii publicate în *Gazeta de Transilvania*, *Foaie pentru Minte* și *Telegraful Român*, iar în volum, *Cele Șapte Virtuți* și *Istoria Bisericească Politico-Națională*.

¹⁾ Câteva lămuriri în legătură cu Nicolae Tincu Velia, *Societatea de Măine*, a. 1940, nr. 2, p. 60—61.

²⁾ *Literatura Bănățeană*, p. 282—288 iar în « *Vestul* », a. 1938, nr. 2207 am publicat o scrisoare a lui Velia către Barițiu.

VIATA ȘI ACTIVITATEA LUI VELIA PÂNĂ ÎN 1849

a) Originile și tinerețea până la stabilirea în Vârșeț

Din lipsa arhivelor, originea și tinerețea majorității intelectua-
lilor bănățeni și ardeleni ne sunt foarte puțin cunoscute, cu toate că
aceste elemente au o importanță primordială pentru pătrunderea
și înțelegerea vieții de mai târziu a lor. Căci sufletul și caracterul
unei personalități se formează în acest timp, până la o anumită
vârstă, dela care nu se mai poate schimba.

Același caz îl avem și la Velia, nefiindu-ne până azi cunoscută
nici data exactă a nașterii. Toți biografilor lui dau ca dată a nașterii
1 Noiembrie și 4 Noiembrie 1814, întemeindu-se pe Iuliu Birou ¹⁾
și Ghidiu-Bălan ²⁾. Verificând data de mai sus la oficiul parohia-
din Ticvaniu Mare am constatat că la 1 Noiembrie 1814, într'a-
devăr s'a botezat un prunc Petru, fiu al lui Gheorghe Mișu și al
Ghilei; iar în aceeași rubrică, însemnat mult mai târziu, cu litere
latine: « Botezu lui Petru Nicolae Velia Tincu ³⁾. La o cercetare
mai atentă însă, însemnarea aceasta este neîntemeiată, deoarece
nu se poate ca din cele două nume de familie Tincu și Velia,
niciunul să nu corespundă cu numele de familie al tatălui său,
Mișu. Apoi avem câteva mărturii prețioase care dovedesc că Velia
nu s'a născut în acel an. Astfel, în 12 Octombrie 1856, vorbind
despre Vârșeț, Velia scrie lui Barițiu: Acesta e prospectul locului
unde necăjesc eu de 21 de ani, cu un an mai mult ca jumătatea
vârstei mele » ⁴⁾; ceea ce înseamnă că în 1856 avea vârsta de
40 de ani. În al doilea rând, avem actul de moarte, în care e trecut
la 1867 ca având 51 de ani ⁵⁾. În al treilea rând, însuși contempo-
ranii lui știau că avea 51 de ani când a murit ⁶⁾.

Deci, în urma celor de mai sus, putem stabili data nașterii în
anul 1816, fără a preciza luna și ziua.

¹⁾ *Progresul* (Oravița), a. V (1923), nr. 43 (10 Noiembrie), p. 1.

²⁾ *Op. cit.*, p. 192.

³⁾ Anexa 3, reproduce presupusul act de naștere a lui N. T. V.

⁴⁾ Anexa 72.

⁵⁾ Anexa 36.

⁶⁾ Simione Savul în « Albina » (Viena), a. II (1867), nr. 52/159, p. 4.

Asupra familiei, de asemeni nu avem nicio dată precisă. Iuliu Birou¹⁾ susține că era «unicul fiu al părinților săi» în timp ce Ghidiu-Bălan amintesc de un «frate vitreg» al lui Velia care s'a căsătorit în 1856²⁾. Pare însă mai adevărată afirmația lui Birou, deoarece nici Velia nu amintește nici unde despre vreun frate. Tot Iuliu Birou ne informează că rămânând orfan de mic, educația i-a fost făcută de ruda sa, învățătorul George Velia din Ticvaniul Mare. Asupra gradului de rudenie cu George Velia, de asemeni nu avem nimic precis³⁾. În tot cazul, în mod sigur, putem afirma că era înrudit cu George Velia și că acesta a avut un rol hotărâtor la formarea rudei lui. Despre George Velia, avem date destul de complete lăsate de Iuliu Birou⁴⁾: s'a născut la 1773 în Ticvaniul Mare și după ce face cursul de 6 luni la episcopia din Vârșeț, trece ca învățător în Zăguzeni unde stă până în 1805 când se mută în comuna natală. Murind, între timp, părinții lui Nicolae Tincu Velia, acesta trece sub îngrijirea lui George Velia la care învață și primele noțiuni de cultură. Obiectele ce le preda George Velia în acest timp erau: «citirea și scrierea românească și sârbească, aritmetica, istoria biblică, catechismul, cântarea românească și sârbească, rânduiala bisericească și economia câmpului»⁵⁾. Durata școlii era de 6—8 luni. Despre seriozitatea cu care George Velia își făcea datoria, Virgil Birou ne informează că mulți tineri «după ce terminau la el, se duceau la cursul normal sau clerical și se întorceau acasă dascăli sau preoți»⁶⁾. În această școală, de sigur că prin anii 1821—22, începe și Nicolae Tincu Velia să cunoască primele noțiuni de cultură și în mintea lui de copil, se va fi lovit dela început de greutatea ce o întâmpinau tinerii elevi români trebuind să învețe citirea și cântarea în limba sârbească pe care ei nu o vor fi deprins decât foarte greu dat fiind mediul curat

¹⁾ *Art. cit.*, p. I.

²⁾ *Op. cit.*, p. 192.

³⁾ Avem două informații date de I. Birou: prima, că era, «nepot al soției» lui George Velia («Progresul», a. 1923, nr. 36, p. 2) și a doua că George Velia era «vărul tatălui său» («Progresul», a. 1923, nr. 43, p. 2).

⁴⁾ Dascălul Gheorghe Velia, «Progresul», a. 1923, nr. 43, p. 2; cf. Virgil Birou, *Năzuințe și realizări*, p. 9—11.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 9.

⁶⁾ *Ibidem*, p. 10.

românesc al regiunii. Este primul lui conflict cu hegemonia sârbească asupra culturii românești. Tot aci, tradiția susține că soția lui George Velia i-a schimbat numele din Petru, în Nicolae, pe care-l va adopta toată viața. Se pare că micul elev dădea dovezi de înclinații deosebite pentru carte și însuși George Velia i le recunoștea și avea de gând să-i dea o cultură superioară. De aceea, după însușirea primelor noțiuni este trimis pentru a învăța limba germană la Oravița, apoi merge la Rittberg spre a se deprinde cu limba maghiară de care va avea nevoie la gimnaziul din Seghedin ¹⁾. Nu putem preciza cu exactitate anul când a plecat la Seghedin. Făcând însă unele deducții bazate pe logică acest timp trebuie să fi fost în jurul anului 1828. Despre stagiul lui ca elev la Seghedin, pe lângă informațiunea lui Iuliu Birou avem chiar o mărturisire de-a lui ²⁾. De altfel se pare că în această epocă, liceul din Seghedin ajunsese un punct de atracție pentru Românii din Bănat și sudul Crișanei, cu atât mai mult, cu cât în acest deceniu (1820—1830), cu toate că materiile se predau în limba maghiară, sentimentul șovinist nu era încă prea dezvoltat, liceul fiind condus de călugări piariști ³⁾. În timpul celor șase ani, cât a stat la Seghedin, a audiat următoarele materii: filosofia morală, logica, metafizica, istoria filosofiei, istoria bisericească, istoria pragmatică, literatura maghiară și istoria împăraților, apoi matematica, fizica și economia ⁴⁾. Profesorii, călugări piariști, cu alte sentimente, de sigur că nu au putut avea vreo influență mai accentuată asupra viitorului istoric. De altfel, în niciunul din actele lui de mai târziu nu-i va pomeni și nici nu va avea vreo legătură deosebită cu ei, după terminarea studiilor. În schimb avea câțiva colegi aci, cari încă la această vârstă fragedă erau pătrunși de sentimente înalte pentru neamul lor. Studiau în acest timp aci Eftimie Murgu, Damaschin Bojinca, Mihail Velceanu și un descendent al lui Ioan Raț de Mehadia care se mândrea cu originea lui română «de o familie înaltă, nobilă, care se chiamă Rațiu de Mehadia» ⁵⁾. Dintre

¹⁾ I. Birou, art. cit., p. 1.

²⁾ Anexa 89: «pre Velceanu ca pre conșcolarul meu, în liceul Seghedinului și în teologia din Vărșeț, îl cunosc bineșor».

³⁾ G. B. Duică, *op. cit.*, p. 22

⁴⁾ *Ibidem*, p. 19.

⁵⁾ Tincu Velia, *Istorieoară Bisericească...*, p. 297.

Sârbi, aci și-au făcut studiile episcopul Kengelaț și patriarhul Raiacici ¹⁾. Influența naționalismului începe să pătrundă până și între zidurile liceului și de sigur că tinerii elevi vor fi învățați să-și iubească neamul din care făceau parte. E foarte semnificativ cum dintre elevii acestui liceu se vor ridica doi miniștri în guvernul revoluționar din 1849 (Horvath Mihaly și Klapka György), patriarhul Raiacici va conduce destinele neamului său, iar Murgu pe cele ale Neamului Românesc din Bănat. Despre durata timpului cât a stat Velia la acest liceu, Iuliu Birou spune că a fost de 6 ani, deci cu aproximație între 1828—1834, adică dela 12 până la 18 ani. Academia de drept, care se înființase în acest timp acolo, nu o mai urmează. Era tendința generală a tinerilor intelectuali bănățeni de a intra în cler ca să nu mai audă dela episcopii sârbi că Românii nu pot avea episcop din sângele lor, pentru că nu au încă persoane destul de pregătite pentru chemarea arhierescă. De aceea și Damaschin T. Bojinca când se va întoarce dela Academia de drept din Oradea va încerca să intre în cinul călugăresc întocmai ca Șaguna în 1829, care după terminarea studiilor universitare se va înscrie la teologia din Vârșeț.

Deci aci vor veni și cei doi elevi din liceul Seghedinului: Nicolae Tincu Velia și Mihail Velceanu. Data când se înscriu la această școală cred că e în anul școlar 1834—1835. Un lucru e sigur: în 1830 nu era încă la Vârșeț ²⁾. Indemnul de a se înscrie la teologie i-a venit și în urma faptului că noul episcop, Maxim Manuilovici fiind de origine românească, sprijinea în limita posibilităților, formarea unui cler român, superior înzestrat. E foarte semnificativ faptul că odată cu instalarea lui în scaunul Vârșețului și Șaguna lasă Pesta pentru a se înscrie la modesta școală clericală din Vârșeț. Secția românească a teologiei fusese reorganizată încă din 1830 când episcopul Maxim Manuilovici ridică durata cursurilor la trei ani, având ca profesori pe Nicolae Gruici și Dimitrie Petrovici-Stoichescu, iar, după ce Dimitrie Petrovici e numit protopop, locul lui va fi luat de Ignatie Vuia. Din puținele însemnări câte ni s'au păstrat, rezultă că profesorii își predau cursurile

¹⁾ G. B. Duică, *op. cit.*, p. 21, nota 2.

²⁾ Dr. P. Vasici, *Antropologia...*, nu figurează între clericii prenumerați.

cu multă conștiinciozitate ¹⁾. Dar, în afară de cursuri, profesorii aceștia, cari mai târziu s'au dovedit a fi cei mai hotărâți adversari ai ierarhiei sârbești, de sigur că întrețineau și altfel de legături cu elevii lor: era inițierea în spiritul desrobirii și ridicarea conștiinței naționale cât mai puternice, pentru ca viitorii preoți să fie pregătiți la momentul oportun. Procesul lui Dimitrie Petrovici-Stoichescu cu societatea secretă Constituția s'a descoperit tocmai în acele vremuri și a avut o influență mare asupra clericilor lui, mai ales că toți cunoșteau adevăratul scop al acestei societăți. Din însăși o relație de-a lui Petrovici de mai târziu, în care spunea că dintre cei 200 de preoți adunați în 15/27 Iunie la Lugoj, majoritatea i-au fost elevi și l-au proclamat vicar mitropolitan al Banatului « în semn de mulțămire către învățătorul lor » ²⁾, rezultă că avea strânse relații politice cu elevii lui. Încă în timpul studiilor la teologie, Maxim Manuilovici se mută ca episcop la Timișoara, fiind ales în locul lui, Iosif Raiacici, neîmpăcatul dușman al Românilor. Sub noul episcop își va termina Velia școala clericală și el însuși îl va sfinți ca diacon al Secașului la 1837 ³⁾. Aci se căsătorește cu Maria Popa fiica unui țăran înstărit, Ion Popa, cu care va trăi până în 13 Aprilie 1860, când Maria va muri ⁴⁾.

Ca diacon al Secașului stă până în 1839, când este numit profesor la secția românească a teologiei și avansat protodiacon episcopesc și notar consistorial pe lângă episcopia Vârșetului. În

¹⁾ De exemplu dăm capitolele câtorva cursuri: 1) Morala propusă de N. Gruici în 1833/34 cuprindea: partea I-a, *Despre Dragostea de Dumnezeu*; partea II-a, *Despre dragostea către sine însuși și către de aproapele*. 2) Teologia Dogmatică propusă de Dimitrie Petrovici-Stoichescu avea 4 părți dintre care ni s'au păstrat trei: *Despre Dumnezeu fiul ca înoinitorul firii omenești*, *Despre Dumnezeu Duhul Sfânt, dătătorul, mijlocitorul către ajungerea hotărârii omenești*, *Despre Dumnezeu dimpreună cu alte lucruri ce au săvârșit în lumea aceasta*. Tot în 1832/33 Nicolae Gruici mai propunea *Retorica și Istoria Bisericeii*. (Vezi mss. nr. 680, 681, 682, 683 din *Bibl. Acad. Rom.* și I. D. Suci, *O operă necunoscută a protopopului Dimitrie Petrovici-Stoichescu, Societatea de Măine*, a. XVI (1939), nr. 4, p. 145—6).

²⁾ Curgerea întâmplărilor cu Dimitrie Petrovici alias Stoichescu în timpul revoluției maghiare, « Albina », a. 1868, nr. 12 (31 Ian.—12 Febr.).

³⁾ Anexa 45. Ghidiu-Bălan precizează: « în 18 Aprilie 1837, adecă în Duminica Paștilor ».

⁴⁾ Versurile lui « La mormântul scumpei mele soții repausată în 13 Aprilie a. 1860 », « Foaie pentru Minte », a. 1860, p. 160.

1838, Barițiu îi trimitea Foaia la Secaș, ceea ce înseamnă că nu era mutat încă la Vârșeț¹⁾. Deci la Teologia din Vârșeț începe a funcționa încă din anul școlar 1839/40²⁾. Astfel afirmația Ghidiu-Bălan că ar fi fost numit profesor abia în 1845, cade³⁾. În lista abonaților la foile lui Barițiu pe anul 1842, din Vârșeț avem pe « Nicolau de Velia, secretar consistorial » și « Andrei Vasici, vice-notar ». Iar din corepondența lui cu George Barițiu reiese că încă în 1844 funcționa ca profesor la teologie având rosturi bine stabilite în Vârșeț. De altfel avem și mărturii oficiale care îl arată funcționând în 1843/4 ca profesor⁴⁾. Deci stabilirea lui la Vârșeț o putem fixa în vara anului 1839 când este numit protodiacon, notar consistorial și profesor la secția română a teologiei de acolo. În această situație stă până în toamna anului 1842, când fiind avansat ca preot este desărcinat și din funcția de notar consistorial, dându-i-se ca recompensă parohia Sinersigului însă continuând să rămână la Vârșeț⁵⁾.

b) Preocupări culturale

Încă din primul an al apariției Fcii lui Barițiu, Velia este abonat, locuind la Secaș. După stabilirea lui la Vârșeț, legăturile dintre cei doi oameni de cultură se intensifică, încât în anul 1843, Velia apare printre colaboratorii Foilor lui Barițiu, iar peste un an este și colector de abonați.

Între timp, prin numirea lui, în 1842, ca paroh al Sinersigului, situația i se consolidează. Și în această privință avem o precizare de făcut. Numirea ca paroh al Sinersigului era mai mult onorifică,

¹⁾ Vezi lista prenumeranților la « Foaie pentru Minte » pe a. 1838.

²⁾ I. D. Suci, *Câteva precizări în legătură cu Nicolae Tincu Velia, Societatea de Măine*, a. 1940, nr. 2, p. 60; cf. și anexa 45 scrisoarea din 15/24 Iulie 1846: Acum e « al șaptelea an de când țin catedra profesorală în institutul clerical de aici ».

³⁾ Ghidiu-Bălan, *op. cit.*, p. 192: « În acest an (1845) a ajuns profesor la Vârșeț ».

⁴⁾ *Universalis Schematismus Ecclesiasticus venerabilis cleri orientalis gr. n. uniti ritus etc. pro anno 1843/4 redactus Budae* p. 143, apud I. Lupaș, *Mitropolitul Andrei Baron de Șaguna*, p. 33, ed. I.

⁵⁾ Anexa 45, scrisoarea din 24 Iulie 1846: « Doi ani am fost diaconul Secașului, trei ani și mai bine protodiacon episcopal și consistorial notariu și acum e al patrulea an de când sum paroh ».

deoarece Velia continua să-și îndeplinească atribuțiunile lui dela Vârșeț. Era un obicei sârbesc ca pentru a răsplăti munca preoților mai distinși să li se dea folosința unei sesii parohiale, fără ca acei preoți să fie obligați a servi în comuna respectivă. Acesta era și cazul lui și de aceea e greșită afirmația biografilor cari susțin că ar fi locuit în Sinersig. Deci tot timpul, Velia a rămas în Vârșeț, ca profesor, fără a se muta la Sinersig. Colegii lui de profesorat au fost Ignatie Vuia până la 1847, care funcționa încă din 1834, iar la secția sârbească, Lazăr Ștefanovici și pentru un foarte scurt timp (1843 /44) Andrei Șaguna ¹⁾.

În aceste împrejurări, situația lui depinzând de episcopul sârb, era normal ca în preocupările lui să dea întâietate chestiunilor culturale, fără a neglija întru totul pe cele politice.

În epoca aceea, când toți intelectualii români își îndreptau atenția asupra limbii românești și a cizelării ei — nu se putea ca și Velia să nu fie preocupat de această problemă atât de delicată. Partea frumoasă a amestecului său în chestiunile filologice constă în faptul că el nu-și asumă rolul de arbitru al limbii, nici nu dă norme noi de ortografie, ci doar ridică cu timiditate anumite chestiuni filologice, urmărind ca din discuția lor să iese adevărul. De altfel, el însuși într'o scrisoare către Barițiu, susține că polemicele acestea nu pot avea decât o influență bună asupra evoluției limbii românești ²⁾.

Încă din 1844, Foaia pentru Minte ³⁾ publică articolul intitulat « Niște întrebări gramaticale » semnat de el, prin care întreabă dacă « nu ar fi mai bine » a pune « ii » (latinește « ii ») în loc de « ei » pentru ca să se facă deosebire între persoana aceasta « multoratecă » masculină și între « dativul persoanei a 3-a singularice, femești care e așijderea « ei » (latin « ei ») ».

Aceeași confuzie se face și cu « pronumele împreunătoare multoratice, ne, vă, le, pre care mai toți și în dativ și în acuzativ, fără deosebire le întrebuințează p. e « ne »: « ne face », « ne dă », aici se poate înțelege și pre noi și nouă ».

¹⁾ I. Lupaș, *op. cit.*, p. 33.

²⁾ Anexa 59: « Mi se pare că nu dorește altul mai mult ca mine a vedea lupte, însă fără patimi în câmpul literaturii. Unde e norocul să se încadre bine și aceștia ca să vedem a cui rămâne cununa învingerii ».

³⁾ Nr. 27, p. 209.

« De mirare că pronumele acestea când se iau în dativ, lângă verbe pasive, se schimbă, p. e.: ne face, vă face, le face cinste, în formă pasivă se zice: ni se face, vi se face, li se face cinste, adecă « ne », « vă », « le » se strămută în « ni », « vi », « li » dar înțelesul dativului acelaș rămâne. Deci e mai bine a da numai una din aceste două forme dativului, și anume cea din urmă, adecă « ni », « vi », « li » și atunci ar semăna acestea cu singuraticile lor « mi », « ti », « i » și s'ar păstra uniformitatea precum în forma pasivă așa și cea activă: mi-a dat, ți-a dat, i-a dat, mi-au dat, v-au dat, le-au dat și ți s'a dat, i s'a dat, ni s'a dat, vi s'a dat ».

În ceea ce privește litera « șt » (ШТ) propune să fie înlocuită cu șci, șce, (« чч ») pentrucă « precum toate mumele fie înființătoare, fie însușitoare și toate verbele care au în silaba cea mai de pe urmă litera c (К), litera aceasta aplecându-se și conjugându-se, numele și verbele după natura sa se strămută în « ч » (ci, ce); ex. salcă, sălci, vacă, vaci, nuc, nuci, fac, faci, face, zac, zaci, zace, întorc, întorci, întoarce. Tot așa și cuvintele ce sfârșesc în « esc » și « iască » fie orice nume, sau verbe toate trebuie să strămute pre « c » (k) în « ce », « ci » (ч) fără a pătimi și « s » (c) strămutare. P. e.: împărătesc, împărătești, domnesc, domnești, cresc, crești, încălzesc, încălzești, iar nu împărătești, crești, încălzești. Iar altele încă dela început iau « чч » (sce, sci) care după natura sa purced din latinele « sc »: sciu, știința, cunoștința etc. La alte cuvinte, care nu se sfârșesc în « c » (К) nici « esc » sau « iască » nici nu purced din cele latine cu « sce », « sci » începute, socotesc că ar fi bine să se întrebuițeze « șt » p. e.: stația, stalul, streangul, asternutul, iar nu ștația, ștalul, așternutul ».

La aceste propuneri gramaticale răspunde un « mult prețuitor cunoscut » pe care nu l-am putut identifica ¹⁾: « Să nu facem schimbări în limbă numai după capriț, căci ce-am ajunge dacă tot am schimba unul una și altul alta, cu cale și fără cale, căci ne-am pomeni în loc de a scrie românește, scriind turcește ». Deci « să rămână tot « ei » în multoratecul bărbătesc, căci altminteala ar trebui să zicem și în singuratec « il » în loc de « el » de unde se

¹⁾ Insemnări filologice cu privire la cele din nr. 27 a Foaiei, « Foaie pentru Minte », a. 1844, Nr. 31, p. 240.

trage « ei ». « Iar încât pentru deosebirea ce s'ar câștiga, scriind « îi » pentru bărbătesc și « ei » pentru femeesc este de prisos, că dacă în voroava de obște nu se face nici o gâlceavă din potrivirea acestor două pronume, negreșit că n'avem de a ne teme de mai mare gâlceavă în scriere ». În ceea ce privește « pronumele multoratece « ne », « vă », « le », și « ni », « vi », « li » zice « mi », « ți », legate cu alt cuvânt următor întrânsul, sânt nu numai în dativ, dar și în acuzativ, precum acelaș am zis și despre « mi », « vi », « li ». Schimba-vom dar pre acestea toate ca să avem pretutindenea uniformitate? A mea părere este că nu; pentrucă ce a dires duhul simetriei în limbă noi trebuie să respectăm și să ne ajungă regularitatea ».

« Pentru III (șt) « bine știe oricine că e numai un compediu de scris ca să nu trebuiam a scrie două slove groase « IIII » (șt) precum era în alfabetul vechiu ». Interesantă e digresiunea ce o face autorul, acuzând pe ardeleni că sunt imitatori: « să ne ferim de scâlcieturi noi, ce ne dovedesc necunoștința limbii noastre și imitarea celor streine, mai ales celor ungurești, carele gem pline de « ș » (III) ». La aceasta Bariț îi răspunde în notă: « ce se ține de imitat și maimuțărit, crede domnule, că în punctul acesta frații Români din Țara Românească întrec pe toți Ungurenii și doar pe toate altele nații ».

Velia nu întârzie cu răspunsul, susținându-și teza cu argumente noi ¹⁾: « Ce se atinge de cele spuse la punctul 2, nu mă pot învoi la toate cu d. n. pentrucă nu am cuvânt a crede că pronumele multoratece « ne », « vă », « le » și « ni », « vi », « li » toate atât pentru dativ cât și pentru acuzativ se întrebuițează: Pronumele împreunătoare « ne », « vă », « le » (dacă nu le mai schimbăm cu « ni », « vi », « li »), cum stau acum, sunt a dativului. Ex.: ne place, vă place, le place. Dar se pot întrebuița și pentru acuzativ, însă atunci se mai adaugă și îi (ii) — dacă îi nu place — pentru genul bărbătesc că « le » e numai pentru cel femeesc; p. e. ne laudă, vă laudă, îi și le laudă. Dar că și pronumele « ni », « vi », « li » s'ar putea întrebuița pentru acuzativ, aceasta eu nu pociu pricepe, mai vârtos că și exemplele la punctul acesta aduse, sunt tocmai în contra părerii d-lui n[ecunoscut] pentrucă în acestea:

¹⁾ Foaie pentru Minte, a. 1844, nr. 41, p. 325—7, nr. 42, p. 324—6.

nii face, viți duce, nu sunt pronumele « ni », « vi », « li » ci prin compediu sunt lăsate afară precum obișnuit face poporul cel de rând — pronumele împreunătoare ale acuzativului, « ne », « vă » și « vei », « veți » sunt în « iî », « îți », scurtate, ce mai clar se poate vedea din următoarele: m'oiu duce, ti duce, s'o duce, ne-om duce, v'iți duce, s'or duce, unde în exemplul dintâi nu se atinge de pronumele « ne », « vă », « se », care legate de vorbe, întorc înțelesul iară la persoana aceea de care se face vorba.

Din toate acestea clar se vede că vorbele scurtate: oi = voiu; iî = vei; o = va; om = vom; îți = veți; or = vor, numai legate cu pronumele « me », « te », « se », « l », « o » și « ne », « vă », « se », « i », « le » vin în acuzativ iar cu « mi », « ti », « i », în dativ.

Pronumele « mă », « te », zice d. n. legându-se cu verbele scurtate « i », « ți » = vei, veți, se schimbă în « mi », « ti », precum mi-ți bate, tii duce, în loc de mă veți bate, te vei duce, de unde deduc că « mi », « ti », legate cu alt cuvânt următor, într'unul sunt nu numai în dativ, ci și în acuzativ. Eu însă după priceperea mea zic cum că « mi » și « ti » în m'iți bate, t'ii duce nu sunt niciun fel de pronume ci aice sunt contrase pronumele împreunătoare ale acuzativului: « me », « te » cu verbul ajutător « veți » și « vei » în « miți » și « tii » și pentru aceea astfel de ziceri sunt în acuzativ.

« St » (Ш) nu e bine să fie întrebuințat în limba noastră din următoarele motive: e de origine slavică și se pronunță după natura sa ca « Шч ». Mai toți Ungurenii, Bănățenii dar cred că și în alte părți încă, vor fi mulți cari pronunțau pe « Ш » ca « Шч » și aceasta fără îndoială pentru aceea căci « Ш » în limba noastră se deduce din « CK » sau din « sc » în cuvintele cele de origine latină, care litere precum voi arăta mai jos, după firea lor, prind urmare fiologică, nu în « ШТ » ci în « Ч » sau « Шч » se mută ».

« Las judecării tuturor literațiilor noștri, oare nu am putea întrebuința « Ч » sau « Шч » în loc de « Ш » deoarece « K » (c) la noi fie în cuvintele cele de origine latină, fie în cele de orice altă origine, nicicând nu poate după natura sa să se mute în « T » ci totdeauna în « Ч » precum bine știe oricine iară « C » (S) în « Ш ». Din multe să luăm câteva de exemplu: dacă bazându-ne pe compediul lui « Ш », în locul lui am scrie « ШТ » precum: știre, naștere, paștere, muște, crește, pește, oare nu am vătămă etimologia lui « CK » și nu ar fi mai bine a scrie: scire, nascere,

pesce ș. a. Sau « Ш » în loc de « C » = scire, nascere, pesce ș. a. Și aceasta de pe urmă cu cuvânt căci « c » în limba noastră în multe cuvinte se află mutat în Ш precum în: arșița, eșirea, cășița, rămășița și în unele urzite din latină unde au « c » (s) precum în șerpele, veșmântul, șezutul, deștertul, înșelăciunea, mișelia, șese, șapte, pașuri, ș. a. Ce se atinge de cuvintele cele de origine latină cu « C T » (st), eu și acum sunt pre lângă părerea aceea, ca pentru păstrarea etimologiei să se scrie toate, fără deosebire cu « C T », însă să se pronunțe fiecare cum s'au pronunțat până aci ».

« Ce să facem cu cuvintele de origine slavică ce le avem în limba noastră cu « Ш »? (însă acestea aduc din originea slavică iară nu deduc din « C K » (sc) al nostru). Lucru natural este că unele ca acestea având etimologia sa, nu putem să le scriem cu « C ч » (sci) ci sau cu « Шч » sau cu « ШТ » precum le scriu Sârbii și alte popoare de viță slavică. Mai avem încă un gen de cuvinte, care silaba de pre urmă « ШC » o pot — după părarea mea — muta în « Шч » fie acelea ori de ce origine precum: linișce, grânișce, verzișce, ș. a. Dar cuvintele linișce și așeptare mi se pare că și din acea pricină trebuie să se scrie cu « Чч » au « Шч » pentru că de se vor scrie cu literele latine: leniște, așeptare se va putea desvălui originea lor, adică în: lenișce cetind mai întâi « is » din dărăpt « și », după aceea întâia « leu », și a treia silabă « ce », iasă d'aci silence care a cam asemenea latinului silentium. Așa și din așeptare vei putea ceti: aspectare, ce seamănă cu expectare, dacă vei urma după acest mod al cetirei.

« Din toate aceste însemnări ale mele va putea oricine vedea părerea și dorința mea a fi una aceea, ca orice vom scrie să scriem cu păstrarea și susținerea etimologiei, ca cel puțin în scriere să nu o pălmuim. Bine au văzut trebuința aceasta mai multe nații, când au început a-și cultiva limbele și pentru aceea nu au căutat atât la pronunția limbei cât la aceea ca etimologia să ni se păstreze în limba scrisă, precum vedem astăzi pre cea frâncă, anglică, germanică ș. a. care în multe locuri, dar mai ales în cea dintâia, altmintrelea se scrie și altmintrelea se pronunță ». Pentru aceea « să nu fim de acea părere, nici să ne temem atâta, că dacă se vor face puținele schimbări după cererea etimologiei în limba noastră cea scrisă și în pronunție ne vom pomeni în loc d'a scrie românește, scriind turcește, celticește sau Dumnezeu știe ce fel

de limbă cum se tem unii; au doară nu viețuim în lumea schimbărilor? Au doară a ajuns limba noastră la culmea perfecției și nu e ce s'ar mai putea reforma sau și adauge într'însa? »

Problemele de îndreptare și unificare a limbei le va relua peste trei ani (1847) cu ocazia desvăluirii principiilor de literatură a lui Timotei Cipariu și Ion Maiorescu ¹⁾. În primul rând, « Domnii literatori și filologi să nu denege sfatul și păreriile d-lor la orice întrebări sau însemnări și păreri limbistice. Pentru aceea cer și eu asupra însemnărilor filologice dela Nr. 41 și 42 ²⁾ ale Foii literare să binevoiască careva dintre d-nii literatori a-și da părerea deplin ca să știm, ori sunt a se primi, ori a se lepăda, cele acolo înșirate » ³⁾. Pe lângă acest răspuns cere o gramatică și un dicționar: « Până când vom orbeca fără de o gramatică bună, deplină? Până când vom călca legile drept scrierii? Dee-ne acei domni literatori, mai întâi o gramatică perfectă, de care mai multă lipsă avem deocamdată decât de unele cărți ce se publică în jurnalele noastre, după ce prea tare se plănuiește ortografia nu atât din voință cât din neștiința urzinzii ori naturei cuvintelor. După aceasta nu întârzie a da la lumină aceea ce de mult ar fi trebuit să avem, un vocabular ori lexicon etimologic, care să se poată numi vistierul ori mândria limbei românești ». Atât gramatica cât și dicționarul ar fi bine să fie alcătuite de « cei mai de frunte literatori și filologi ai națiunii » uniți într'o « Societate de literați » căci « multă sudoare și timp se cere până când toate regulele și excepțiunile care le are gramatica se află și se pun în rândul cuvenit » ⁴⁾. Deosebirea confesională nu poate fi un impediment pentru alcătuirea acestei societăți, deoarece « o națiune poate avea mai multe forme de religie în care pot fi desbinați fiii ei, însă nu și în naționalitate, altmintrelea corpul națiunii cu puterile despărțite puțin va putea face » ⁵⁾.

Este și el pentru purificarea limbei « tot ce e element strein și contrar creșterii ei, ca un ce disarmonic în cultivarea limbei

¹⁾ Simțămintele unui bănățean, Foaie pentru Minte ..., a. 1847, nr. 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49.

²⁾ A. 1844.

³⁾ *Simțămintele unui bănățean...*, p. 353.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 363.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 364.

noastre să se lepede afară, să se suplinească prin cel de element românesc ori roman și cele de reformat să se reformeze după rămășițele ce ni le păstră pân' acum limba curată și nestricată din sâmburele și inima romanității »¹⁾. Pentru a se ajunge la unificarea limbei e nevoie în primul rând de unire și înțelegere între filologi, care de comun acord să aleagă un dialect « care se pare mai curat și mai regulat; însă așa ca aceea ce în dialectul primit s'ar cunoaște de neregulat să lepădăm iar ce în altele, mai frumos și mai deplinit am afla, liber și fără toată reținerea să întrebuițăm. Apoi ca acel dialect prețuit să-l poată toți de comun ști și după acela a se purta, mai întâiu și mai întâiu e de lipdă un dicționar ori vocabular a avea, care ne-ar arăta cum dreptul înțeles al cuvintelor așa și modul după care e drept a se scrie »²⁾.

Mult mai târziu aveau însă să se realizeze și « Societatea de literați » și Dicționarul și Gramatica și unificarea limbei cerute de Velia în 1847. Totuși desideratele lui din 1847 merită să fie relevate cu atât mai mult cu cât sunt o dovadă de perspicacitatea ce-o arăta chiar în chestiunile de nespecialitate.

* * *

Tot din această vreme încep și preocupările lui poetice. Evident, că fără a avea o limbă cultivată, fără a avea talentul necesar, Velia nu a putut crea ceva de valoare literară. Limba versurilor lui e greoaie, stângace, imaginile prea puțin poetice iar fondul naiv. A tradus după Schiller iar ca producții originale a cultivat oda, elegia și poezia patriotică fără a reuși în vreuna. Dintre ode menționăm pe cea închinată episcopului Ștefan Popovici³⁾ cu ocazia instalării lui în scaunul Vârșețului. Ștefan Popovici era de origine românească și Velia se aștepta să aibe pentru neamul său aceleași sentimente binevoitoare ca Maxim Manuilovici. De aceea exclamă:

Nația română se bucură foarte
Că sub a ta cârmă bunule stăpân
Va fi ușurată cândva a ei soarte
Și dreapta plânsoare primită în sân.

¹⁾ *Simțămintele unui bănățean...*, p. 356.

²⁾ *Ibidem*, p. 362.

³⁾ Publicată în Foaie pentru Minte, a. 1843, p. 143.

Dintre elegii merită o mențiune deosebită «La mormântul scumpei soții»¹⁾ scrisă mult mai târziu (1860):

Intâi a noastre două ființe ne ucise
Apoi părinți și-un frate ce-n casa ta a mai fost.
Cerescule părinte! Ce faci și dai și iară
Desfaci și iei la tine cu sfatu-ți necurmat
Noi suntem o nimica, ca ființele de ceară
Mă plec voinței tale și numelui lăudat!

Nici în poezia patriotică, — încleștat de aceleași expresii greoaie, preocupat prea mult de actualitate, nu a putut crea:

Sculați! — încă mai odată, cu zel, cu virtute,
Și lavrele prefăcute în lături le dați!
Sculați! Căutați-vă singuri dreptele pierdute
Și naționala stare o mai ridicați!²⁾

Sau în versurile «De ași fi Atotputernic» în care e copleșit de actualitate:

«De-aș fi Atotputernic singur numai într'o zi
«Tot ce strică naintării Românilor aș stârpi,
«Aș deschide ochii minții, i-aș uni în zel, lucrare
«In a sa literatură, dulcele limbi desvoltare³⁾»

* * *

Dar erau încă o serie de probleme ce continuau să fie preocuparea intelectualilor români, cerând o realizare cât mai grabnică. În primul rând era cultura foarte înapoiată a preoților. Chestia era cu atât mai actuală, cu cât Andrei Vasici în două articole atinsese această problemă. Velia cere și el să se dea libertate preoților pentru a se cultiva căci «preotul trebuie să fie lumina lumii ca să lumineze cu învățătura și cu moralitatea înaintea oamenilor, însă cum va putea lumina dacă el însuși e întunec»⁴⁾.

Tot în acest sens face și o descriere a institutelor teologice din ierarhia sârbo-românească tratând despre localurile institutelor, despre calitățile clericilor, felul traiului, viața și moralul clericilor,

¹⁾ Publicată în Foie pentru Minte, a. 1860, p. 160.

²⁾ Mss. 987, f. 335, *Bibl. Acad. Rom.*: Sincerul Graiu a unui Român patriot din Bănat către toți Români.

³⁾ Foaie pentru Minte, a. 1847, p. 319—320.

⁴⁾ Puține idei despre cultura din afară a preoților, *Gazeta de Transilvania*, a. 1846, nr. 71.

profesori și studiile ce se predau ¹⁾. La studii spune că lipsește gramatica care « mai în toate școalele bănățene și mai vârtos ungurene e așa rară, întocmai ca sănătatea în spital »; apoi « cunoștința limbelor, dreptul canonic, exegeza și altele; însă suntem înapoi, nu a sosit încă timpul spre aceea. Timpul și dela timp trebuie să așteptăm crescămintele mijloacelor și îndemâneala spre a face putincioase acestea care acum sunt neputincioase și care sunt acum subțiri începuturi la un mai înalt grad de covârșitate vor putea să se ridice ».

Tot pentru ridicarea culturii preoțești propune înființarea unui « institut muzical » unde să se cultive cântările bisericesti cerându-se tuturor comunităților bisericesti să reformeze cântarea bisericească după muzica ce se va preda în acel institut. Suma necesară înființării lui s'ar putea strânge prin cotizații. Inspecția să fie făcută de o persoană cu renume în muzică ²⁾. Incheierea acestui articol o face printr'un cald apel la unire: « să lăsăm odată în lături desarmonia și tot leghionul vechilor noastre slăbiciuni și prejudețe. Să revărsăm și să lățim cât ne e prin putință, în toate părțile, lumina înțelegerii și buna căldură a simțămintelor. Să ne unim cu o tare și neclintită voie întru tot ce ne va duce la bunul și frumosul scop ca să arătăm lumii că și în piepturile noastre nu s'a stins simțul pentru tot ce e bun și frumos ca dela contemporanii noștri onoare și dela posteritate laudă și binecuvântare să merităm ».

* * *

Tot din cadrul preocupărilor lui intelectuale dinainte de 1848, face parte și prima lui carte *Cele Șapte Virtuți*, tipărită la Brașov în 1847. Vom insista puțin asupra ei, mai ales din punct de vedere istoric, întru cât literar și științific nu are o valoare deosebită fiind doar o prelucrare din limba germană. Din fericire ni s'a păstrat corespondența lui Velia cu Barițiu privitoare la tipărirea acestei lucrări, astfel încât putem stabili o serie de considerațiuni. Lucrarea o avea gata de tipar încă din 28 Iunie 1845 însă nu vroia s'o dea la tipar până nu va aduna prenumerații. Pentru

¹⁾ Gazeta de Transilvania, a. 1846, p. 1, 5.

²⁾ De cultura muzicală, Foaie pentru Minte, a. 1846, p. 348—352. și 355—358.

Transilvania și Țara Românească roagă pe Barițiu să-i adune abonați. Termenul prenumerației îl pune la sfârșitul lui August 1845. Vrea s'o tipărească în 500, «sau mai multe» exemplare ¹⁾. În 20 Octombrie 1845 amână trimiterea cărții la tipar pe luna Decembrie, deoarece nu a primit decât 4 prenumerați. Tot atunci roagă pe Barițiu să-i comunice numărul penumeranților și durata tipăririi în 500—700 exemplare ²⁾. În 22 Ianuarie 1846 era deja trimisă la tipar căci se interesează de data când va ieși de sub tipar ³⁾. În 24 Februarie 1845 comunică lui Barițiu că nu va fixa numărul exemplarelor de tipărit și nici nu va trimite vreun aconto pentru tipar până când nu va primi dela toți colectanții numărul prenumeraților. El avea deja 800 subscriitori. Barițiu să publice un nou anunț în Gazetă pentru a stabili literele cu cari se va tipări. Printre culegătorii de prenumerați erau: Heliade Rădulescu, Damaschin Bojincă, Timotei Cipariu, Alutan, Dimitrie Constantini, Grama, apoi protopopii Petrovici-Stoichescu dela Lipova, Vasici dela Timișoara, Gruici dela Hasiaș și parohul Șerban dela Comloș. Până i se va comunica hotărîrea prenumeraților, Gött să-i comunice prețul coalei la 1200 exemplare cu litera Gazetei și a Macrobioticeii ⁴⁾. În 24 Iulie 1845 anunță că a trimis 60 fl. aconto pentru tipărirea cărții în 1200 exemplare, literele Gazetei, formatul median octav. Totodată trimite două maxime, ca Barițiu să aleagă pe cea mai potrivită pentru a o pune în fruntea cărții: «Virtuos e numai omul, dacă cu energie sugrumă în sine răul, pre sine însuși se învinge. Sfânt e numai Dumnezeu întru care nu e nicio schimbare a întunerecului și a luminei, nici luptă a bunului în contra răului». Iar a doua, tot o traducere din germană:

¹⁾ Anexa 35; cf. și Foaie pentru Minte, a. 1845, nr. 47, p. 380 unde publică următorul anunț: «Ni se face cunoscut, că la cartea intitulată «Cele șapte păcate» lucrată de d-l profesor de teologie Nicolae Velia din Vârșeț, a cărei programă s'a publicat și în nr. 55 a Gazetei noastre, s'au adunat atâți subscriitori, încât e nădejde bună, ca în curând se va și începe tipărirea ei. Subscripția se mai poate face atât la colectorii arătați în nr. 55 cât și la d-nii directori districtuali a școalelor naționale banatice și ungurene: Constantin D. Loga, Dimitrie Constandini și Macsimilian Pascu. Sunt semne, că anume preoțimea română va îmbrățișa cartea aceasta cu interes».

²⁾ Anexa 39.

³⁾ Anexa 41.

⁴⁾ Anexa 42.

« Religia numai dânsa ca fiică a treimei ridică firea slabă la locul strălucit, ea însă dă la pulber valoarea mai înaltă, ea însă bucuriei cu luna de sfârșit. Ea cerul cu pământul prin dragoste-l îmbină, trecutul cu eternul prin ea se întrunesc și un eden aicea printr'însa se înfloare și-o patrie eternă la tatăl cel ceresc »¹⁾. În scrisoarea din 16 Septemvrie adaugă încă șase sentințe dintre cari una în versuri, pentru ca Barițiu să aleagă²⁾. La 13 Octomvrie 1846 tipăritul încă nu începuse. De aceea cere să se tipărească în 1500 de exemplare, întru cât numărul prenumeranților se ridicase peste 1000, iar directorul Pascu îi adunase încă 200 cumpărători³⁾. Lămuriri comparative interesante asupra cărții dă în scrisoarea din 26 Februarie 1847: « Predicele domnului Aron le-am văzut și cetit. De ce să am teamă? El scrie despre păcate și eu despre virtuți. El se scrie acolo autor dar e ca și mine slobod traducător a originalului german, numai ce nu s'a ținut strâns de firul originalului ». Comunică apoi că lucrează la o meditație în versuri care să fie adausă la sfârșitul volumului. La tipărirea cărții vrea să se întrebuițeze literele Gazetei mai « mărișoare »⁴⁾. Meditația anunțată o și trimite în 22 Martie rugând pe Barițiu s'o corecteze. A primit revizia și are multe greșeli⁵⁾; abia în 20 Iulie 1847 va fi isprăvită⁶⁾. Deci de fapt cartea a apărut în 1847 și nu în 1846 cum e indicat pe copertă.

1) Anexa 45.

2) Anexa 46.

3) Anexa 47.

4) Anexa 51. E vorba de cartea « Cuvântări besericești despre cele șapte păcate ale căpeteniei, pe duminicile păreasimilor prelucrate de Theodor Aaron », tipărită în Buda, 1847, p. 66, tratând despre păcatele « sumeției, scumpetei, necurăției, pizmei, lăcomiei, mâniei, lenei sau trândăviei ».

5) Anexa 52.

6) Anexa 53. Nici în 1861 Velia nu va vinde toate exemplarele căci o corespondență din Vârșeț, scrisă de sigur de el și publicată în Gazeta Transilvaniei », (a. 1851, 25 Ianuarie, p. 32) îndeamnă la cumpărarea ei: « Sunt acum vreo 3 ani de când se tipărise cartea « Cele Șapte Virtuți și păcate de moarte » și încă tot se mai află exemplare neîntrebuițate la d-l profesor de aici Nicolau Tincu a căror preț fiind numai 30 crițari m. c. ar fi de dorit ca să se cumpere. Sunt însă unii domni cari au rămas îndărăt cu trimiterea prețului pe care sunt poftiți a-l trimite. Trebile pe aici merg încet. Românii așteaptă cu dorință realizarea egalității și reformele dorite ».

Intreaga lucrare e împărțită în șapte capitole tratând: I) Despre umilință, p. 1—12; II) Despre sărăcia cu duhul, p. 15—24; III) Despre curățenie, p. 27—36; IV) Despre iubire, p. 39—48; V) Despre cumpătate, p. 51—60; VI) Despre blândețe, p. 63—70 și VII) Despre râvna spre fapta bună, p. 73—83. Cartea se încheie cu o « Meditație poetică asupra celor șapte păcate capitale, contrare celor șapte virtuți sau fapte bune », (p. 84—90). O mențiune deosebită merită precuvântarea, în care expune motivele ce l-au îndemnat la tipărirea lucrării: « Omul e făptura cea mai nobilă, mai înaltă și mai de căpetenie între toate ființele lumii acesteia; el e înzestrat dela Atotputernicul său Făcător, cu suflet nemuritor și cu o substanță pricepătoare, care « minte » se zice, prin care să poată dânsul întrebuița toate celelalte ființe și fapte lumești spre ajutorul și folosul său, să laude și să mărească pre făcătorul său și deschilind binele de rău, să se ferească de păcate, să umble pe calea dreptății, prin care să devină mai pe urmă la fericitatea spre care e orânduit. Inșă acea substanță pricepătoare, ce o numim « minte » s'a scrântit prin păcatul cel dintâiu și inima omului — fiind legată prin aceea — s'a stricat și așa, din vătămarea acestora a urmat necunoașterea și nevoirea și prin urmare lăpădarea lucrurilor acelor care mijlocesc fericirea. Dureroasă cu adevărat e rătăcirea aceasta, când lucră omul drept în contra dorinței sale care-i zice: caută te fă fericit, dar se poate totuși îndrepta, dacă dorința după fericire, — care și așa e dela Făcătorul în inima fieștecăruia adânc pusă, s'ar curăți, direge și îndrepta după regulele sfintei religii și ale moralului, care cerescul nostru Mântuitor le-a întemeiat spre vindecarea vătămărilor făcute prin păcatul cel strămoșesc.

Astfel de fapte bune sau virtuți se cuprind în cărticica aceasta, voi să se înțeleagă povățuirea către acelea virtuți care eu din limba germană — nemțească — traducând-o, o pun pe altarul prea iubitei mele nații — ca întâiul fapt al ostenelilor mele — în semnul nemărginitei iubiri și prețuirii, ce am către dulcii mei frați români, poftind și rugând cu deadinsul, ca fieștecare doritor de aceste neprețuite visterii morale și de mântuirea sa să nu se lipsească de această cărticică, care deși e simplă și de mic preț în țesătură-i, totuș în privința spre vrednicia morală a cuprinsului ei nu mai poate fi de prisos nici la o nație cât de cultivată să fie.

I 74269.

Ч Е Л Е

ШЕАПТЕ ВІРТОЎЦІ,

с а щ

Fapte bune de căpetenie.

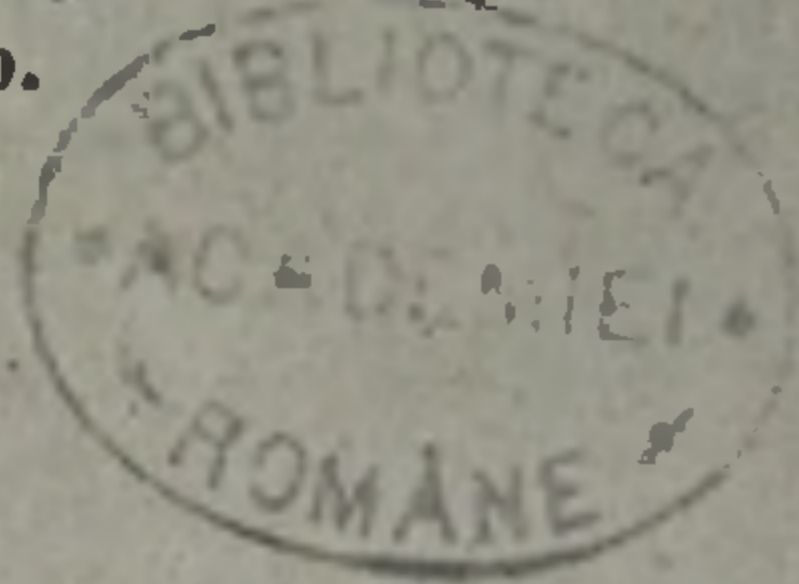
Дн шеапте предічі катедрале пентрѣ тімнѣа чел
сфалт ал постѣлѣі ка аптітесѣ ла челе

„шеапте пѣкате де кѣпетеніе.“

Традѣсе ші днтокміте пентрѣ орі че крещіп кѣлтіват
d e

НИКОЛАЎ ВЕЛІА ТІНКѢ,

парох ші професор де теологіе ші ла преачіпстіта
консісторіе а де Дхитнезеѣ тѣлгвітеі діецесе а Каран-
себешо-Вернецѣлѣі асесор.



Кѣ вінекѣвѣнтареа стѣлндріі дѣховнічесі.

Б Р А Ш О В.

Дн тінографіеа лѣі Іоан Гѣтт.

1847.

B·A·R

74269

IKITZULESCU

Cele Șapte Virtuți

(După exemplarul aflat în Bibl. Ac. Rom.)

BIBLIOTECA
MUNICIPALĂ

Când scriu acestea și cumpănesc cu mintea lăudatele virtuți și binecuvântatele roduri, ce calde lor raze pretutindenea le produc, îmi vin suspinuri dureroase din lăuntrul sufletului, că aceste cerești lumini ale soarelui dreptății așa de puțini le primesc, iară cei mai mulți se subtrag razelor lor celor binefăcătoare îmbland întru întunericul cel rece și perzător al patimilor și prihănilor sale, îmi vin suspinuri dureroase, că isvorul iubirii cei adevărate așa de tare a secat întru inimile oamenilor de viiforoasa secetă a urgiei, pismei, trufiei, scumpetei, lenei și altor vijelii morale. Dar mai vârtos îmi suspină sufletul pentru aceea, căci tocma aceste furii ale iadului sânt care astupă despre o parte fântâna culturii, din care ar isvorî lumină și fericire la biata noastră nație, tocmai acestea care fac să nu grijească cei ce ar putea și cărora s'ar cuveni pentru a sa și a nației sale lumina și fericire, tocma acestea care înstrăină pre mai mulți și dintre învățații și literații noștri dela râvnoasa lucrare pentru bunul comun. Dee Dumnezeu, ca negura acestor patimi și nevirtuți să piară odată dintre noi prin răsărirea zorilor iubirii cei adevărate, frățesti și naționale care încălzindu-ne pre toți, dar mai vârtos pre primarii, literații și puternicii nației, pre cari dumnezeiasca Providență în atâtea părți i-a împrăștiat — să le aprindă acestora inimile, ca într'o înțelegere și uninimie, cu puteri unite, să ducă pre poporul nostru, cel cu totul părăsit în ceața neștiinței, pe calea culturii mai departe și să se lase de atâtea intrigi și lovituri inverșunate, care sfâșie cele din lăuntru și rod complet la firul moralei și politiceii vieți a națiunii. Așa e iubiții mei! Numai prin puterea uninimei și a statornicieii într'o serioasă lucrare, lăsând toate patimile și slăbiciunile la o parte, putem scăpa de deasa negură a stricăciunii, ce stă gata să ne înfășure; numai prin aceste două se poate scăpa nația noastră de moartea morală ce stă înainte-i, se poate cultiva, lumina și împuternici, după acel drept cuvânt: « Concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur ». Prin concordie — uninimie — lucrurile cele mici cresc; iar prin discordie, neunimie, neînțelegere și cele mai mari se surpă »¹⁾.

¹⁾ *Cele Șapte Virtuți...*, p. XIV—XVI.

Nu în vreo valoare teologică sau literară constă importanța acestei cărți, ci în faptul că acolo, în Vârșețul atât de înstrăinat, se găsea acum un secol un suflet care să vibreze atât de cald pentru neamul său, urmărind prin toate mijloacele ridicarea și cultivarea lui.

c) Activitatea politică până la 1849

Cu toate că preocupările lui principale până la 1848 erau de ordin cultural, nu a neglijat nici pe cele politice. Evident că acestea și le manifesta într'o măsură mult mai redusă, dat fiind situația lui care depindea de episcopii Vârșețului. Totuși dintr'o analiză mai atentă a puținelor corespondențe ce ne-au rămas din acești ani, constatăm că Velia avea un rol destul de important în politica bănățeană, reușind să-și formeze chiar un grup al său.

Cunoscând limba sârbească și stând într'un mediu aproape exclusiv sârbesc, la început, Velia își luase mai mult rolul de informator al opiniei publice românești, asupra planurilor sârbești. Caracteristică în acest sens este traducerea discursului mitropolitului Raiacici pe care acesta îl ține în 4 și 6 Sept. 1843 în Casa Magnaților ¹⁾. Deși majoritatea credincioșilor erau de naționalitate română, Raiacici nu amintește nimic despre ei. Toate drepturile le cere pe seama națiunii sârbești; situația mizerabilă a școalelor românești nu este relevată; mănăstirile românești nu există; cele două fundații naționale sunt numai pentru ajutarea institutelor sârbești; reforma calendarului o privește numai din punct de vedere sârbesc. Tendința întregului discurs era să înlăture amestecul deputațiunii regnicolare — impusă de guvernul ungar — în afacerile bisericesti și culturale, lăsând ca această grijă să o aibe și mai departe episcopii diecezani cari în această vreme erau sârbi. Deci pentru opinia publică românească discursul lui Raiacici era edificator.

Dar în afară de acest rol, Velia avea relații de strânsă prietenie cu Petru Cermena dela Timișoara care în acest timp discuta cu Barițiu despre planurile lui Câmpineanu. Se poate oare ca Cermena să nu-i fi împărtășit și lui aceste planuri? cu atât mai mult cu cât foarte multe cărți le primea chiar prin Cermena ²⁾.

¹⁾ Publicat în Foaie pentru Minte, a. 1844, p. 137—9, 145—9, 153—6.

²⁾ Anexele 41, 50.

Tot legături de prietenie avea cu Ignatie Vuia, Maxim. Pascu și cu protopopul Ioan Marcu din Lugoj. Ioan Heliade Rădulescu îl interesează și cere lui Barițiu relații despre el ¹⁾. Despre Murgu nu amintește, dar știm precis că avea legături cu el. Murgu era la Lugoj de unde conducea cunoscuta lui acțiune; învățătorul Vasile Bojincă scrie în 31 Octomvrie 1844 lui Murgu că a reușit să adune pe o cerere de-a lui « peceturile » comunităților Săcaș, Jurjova, Corbea, Gârliște și Docnecea. Ori Secașul era « locul socriei » lui Velia unde socrul său avea situația cea mai bună și unde și el fusese diacon. Deci era exclus ca Velia să fie strein de aceste recursuri. De altfel chiar el comunică lui Barițiu în 22 Martie 1847 că « la guvern ne-am văitat de multe ori și de curând iar ne văităm » ²⁾. Pe de altă parte nu era strein nici de acțiunile Lugojenilor: în 21 Iunie 1840 dă detalii lui Barițiu asupra înființării unei societăți literare la Lugoj care voind să se aboneze la toate cărțile românești ce vor apare « dorește a ști... dacă s'ar pierde cumva vreun tom din vreun op, putea-va afla să cumpere altul în loc sau și opul întreg » ³⁾. În anul următor (20 Iulie 1847) îi comunică cum « protopopul nou, Marcu, după exemplul altora (Lipova, Arad) scoase cărțile slovene din biserica Lugojului singur de voia sa » ⁴⁾. Deci Velia avea strânse relații cu lugojenii și Murgu, în tot intervalul dintre 1840—1848. Nu era strein de nicio acțiune politică cu toate că nu avea inițiativa.

Idealul politic urmărit de el în acești ani este cel al majorității contemporanilor lui: *unirea tuturor Românilor, indiferent de confesiune — care nu trebuie pusă deasupra naționalității și înființarea unei mitropolii românești naționale*. Crezul lui politic și-l expune uneori cu o sinceritate dureroasă în corespondența cu Barițiu. În 24 Februarie 1846, cerându-i informații asupra confesiunii lui, consideră pe « românii... care învâluie naționalitatea cu religia » ca « nerumâni » ⁵⁾. După toate probabilitățile Barițiu aprobă acest punct de vedere, evocând și jugul sârbesc în favoarea unirii. Peste o lună, Velia îi răspunde stabilind un acord în privința

¹⁾ Anexa 42.

²⁾ Anexa 52.

³⁾ Anexa 44.

⁴⁾ Anexa 53.

⁵⁾ Anexa 42.

ierarhiei sârbești. Sârbii își manifestă ura împotriva unirii deoarece dacă Românii ar trece la catolicism « ar păți Sârbii o sguđuire prea mare... care le-ar strica prea mult, detunând starea lor și cea materială dar și cea morală ». Și totuși dacă « congresul ce ne stă înainte — nu va lua în judecare energică toate greutățile naționale, dar mai ales cele ale Românilor și nu va concede și acestora tot ce aduce cu sine dreptatea », nu-i exclus ca Românii pentru a scăpa de jugul sârbesc să pășească la Unire ¹⁾. Acest pas nu ar fi făcut din vreo ură personală împotriva Sârbilor ci din cauza urei lor asupra Românilor și a dorinței « de a ținea încât li se poate pre Români în negura neștiinței și a prostiei spre folosul și binele lor ». Astfel, sunt foarte multe sate curat românești, în a căror școale pentru 2-3 elevi sârbi se propun toate materiile în limba sârbească « care limbă le stăpânește și în biserică și în slujbele parochiale »; în alte sate unde nu există nici un elev sârb, proprietarii sârbi au adus școalele într'o mizerie atât de mare « încât numai numele își poartă » ²⁾. Este foarte edificatoare această scrisoare care pe lângă tendințele politico-religioase a lui Velia ne desvăluie și o serie de abuzuri sârbești necunoscute istoriografiei noastre.

Legăturile lui cu Barițiu devin din ce în ce mai intense. Velia se ocupă de abonarea foilor dela Brașov, căutând să le răspândească în cercuri cât mai largi. În Noiembrie 1846 erau abonați următorii: Ignatie Vuia, Dimitrie Sârbu, paroh în Marghita Mare, frații Radulovici, neguțători în Biserica Albă, Nicolae Drăghici și Aron Ioanovici cleric la Vârșeț ³⁾. Pentru semestrul I din anul 1847 la cei de sus se adaugă și Alexandru Sfera, parohul Sân Mihaiului și Grigore Popescu, parohul Bocșei ⁴⁾. Tot din acest an, la îndemnul lui Velia de sigur, clericii teologiei din Vârșeț roagă pe Barițiu să le trimită și lor foile ⁵⁾. Până în 1848 numărul abonaților ajunge la 15, adăugându-se profesorul Trifon Iancu, parohul Leonte Avramescu, parohul Ioan Tămășel, ieromonahul Serafim Scrietoriu, capelanul Mihail Popovici, capelanul Teodor Panciovan,

¹⁾ Anexa 43.

²⁾ Anexa 43.

³⁾ Anexa 48.

⁴⁾ Anexa 49.

⁵⁾ Anexa 49.

Andrei Vasici și învățătorul Iosif Novac ¹⁾. Cam aceștia erau oamenii pe a căror devotament, Velia se sprijinea în acțiunea lui. Discuțiile cu Barițiu privitoare la unire sunt continuate cu multă însuflețire. În Martie 1847 primește cu bucurie să i se trimită și Gazeta de Blaj ²⁾. În aceeași scrisoare se interesează «dacă unirea Românilor în cele patru puncturi cu biserica catolică... ar putea asigura Românilor ce li-e mai scump: neperirea limbei și înflorirea culturii naționale? Asta e domnul meu ce doresc a ști și eu și alții mai mulți». Deci curentul de unire ajunsese foarte răspândit încă din acel timp și se pare că «alții mai mulți» erau ceilalți abonați, cari adoptaseră convingerile lui Velia. Și pentru ca situația să fie clarificată, în continuare, Velia face noi precizări: «în ce confesie voiți d-voastră să-și caute Românii acea unire frățească națională? care la care se vor pleca mai întâi? Unirea frățească națională, cere numai o confesie... într'una dintre cele două românești, ce sunt până acum, în care să se împreune toți și pe carea mai rafinând-o încâtva să se șteargă de tot mai târziu numele de unit și neunit... apoi cum să se facă începutul și propășirea către ajungerea unui așa mântuitor scop de a fi laolaltă concentrați sub mitropolit român? O, când va răsări, când va străluci pe cerul bisericii noastre acel soare încălzitor și fericitor!».

Deci Velia era hotărât a face o schimbare confesională spre a scăpa de ierarhia sârbească. Și pentru a nu face acest pas izolat se și interesează «dacă au uniții ardeleni, nescar bonificații? Plătesc ei pre popă, dascăl, fac biserică, școală etc?» ³⁾.

Evident că odată cu această hotărâre se pune o întrebare: dacă gestul pe care era pornit să-l facă poate fi condamnat — fiind luat ca o slăbiciune a caracterului său. Cred că nu, deoarece, departe de a avea vreun dedesubt personal, l-ar fi făcut numai din marea lui iubire de neam și limbă. Pentru el naționalitatea și limba erau întâi și apoi deosebirea confesională. Caracteristice sunt considerațiile ce le face încă din Iulie 1846 în acest sens: «De oprirea literilor Curierului îmi pare foarte rău. Am cam prevăzut noi pe aici că sau mai timpuriu sau mai târziu se va pune piedecă acestei începeri mari și mântuitoare de întunericul în care

¹⁾ Anexa 54.

²⁾ Anexa 51.

³⁾ Anexa 51.

zecem cu limba și literatura noastră și firește prin R. Dar tot cred că va veni timpul când toată oprirea va fi deșartă sau mă înșel eu în credința-mi? Ce zici d-ta la aceasta? Ajunge-vor Români cândva acest ferice timp și prin ce mijloace? Și dacă voi ajunge, putea-vor rămâne neturburați pentru totdeauna, în starea lor naintătoare, au va veni cândva asupra lor vreun orcan nesperat, care le va smulge din rădăcină limba, acea neprețuită avere părintească, după care de sine singură va pica și literatura noastră și toate celelalte?»¹⁾ O nouă dovadă că acțiunea lui Velia din această vreme era făcută din interese superioare, urmărind înlăturarea ierarhiei sârbești o avem și în bucuria cu care relatează scoaterea cărților sârbești din Lugoj complectând în mod semnificativ: «Vezi mișcări și în astă diețeză, apoi ideile comunicate de M. R. s. a. ș. a. le semănăm cu zi cu noapte și să vezi c'or început a încolți, vor răsări și vor produce faptele dorite. Inșă nu știu cum, în felul ce zici d-ta, au într'alt fel?»²⁾

Deci înclinarea lui Velia spre o eventuală unire cu biserica Romei era făcută cu intenția de a scăpa de ierarhia sârbească și nicidecum din interese personale. De aceea prin aceste intenții personalitatea lui nu se micșorează întru nimic.

d) Velia și Revoluția Românilor Bănățeni din 1848

Evenimentele anului 1848 îl apucă absorbit de atâtea preocupări, urmărind prin toate mijloacele înlăturarea ierarhiei sârbești și unirea tuturor Românilor sub un mitropolit național. În prima adunare, ținută sub presidiul lui Vasile Fogarași în Lugoj, la 3/15 Maiu 1848, Velia ia parte activă fiind ales în deputațiunea celor 16 cari aveau să conducă trebile confesionale ale Românilor Bănățeni până la clarificarea situației politice și religioase. În această calitate va lua atitudine oficială împotriva Sârbilor. În primul rând, alături de ceilalți deputați, intervine la vice-comitele Carașului spre a împiedeca trimiterea deputaților români la congresul național sârbesc dela Carloviț.

Apoi, împreună cu delegațiile Lipovenilor, Timișorenilor și Arădanilor pleacă la Pesta pentru a se ocupa de organizarea unui

¹⁾ Anexa 45.

²⁾ Anexa 53.

congres național românesc alcătuit din deputații « întregii națiuni române » care urmau să facă alegerea viitorului mitropolit român și să conducă « trebile din năuntru școlare și bisericesti ». Când pleacă la Pesta nu putem ști. Fapt precis e, că în 9/21 Maiu 1848 era acolo, unde participă la consfătuiri și iscălește petiția de separare ierarhică din 9/21 Maiu 1848. Bogdan Duică ¹⁾ publicând numele celor ce iscălesc această petiție citește « Velea Mihail ». Confruntând cu originalul ²⁾ am constatat că numele de botez este într'adevăr Mihaly (Mihail), cel de familie este însă « Velyia » iar nu « Velea ». Deci « Vélya Mihaly m. k. Theologiai Tanito », adică profesor de teologie, ceea ce înseamnă că nu putea fi altă persoană decât el. Nu știm ce-l va fi determinat să iscălească Mihail Velia în loc de Nicolae Velia. Poate să fie o greșală de tipar, întru cât manifestul ce-l cunoaștem este tipărit.

Nu putem preciza nici timpul cât stă la Pesta și nici dacă a participat la adunarea din 19/27 Iunie dela Lugoj prezidată de Murgu. In mod sigur știm că la 27 Iunie /9 Iulie era la Secaș, desiluzionat de desbinarea Românilor: « Mă bucur de cele ce-mi scrii pe coperta foilor de Miercuri despre Țara Românească. Dea cerul emanciparea tuturor Românilor, dar zău, pericolul ce ne amenință e mare, apoi și neînțelegerea între noi încă e mare. Unii trag într'o parte, alții într'alta » ³⁾. Probabil își dădea seama că acțiunea Românilor Bănățeni alături de Unguri a pierdută, deoarece la aceeași dată comunică lui Barițiu că « la noi e rău » pentrucă « regimentele germano-banatic, ilirico-banatic, districtul ceai-chistic și toți Sârbii din toate părțile sunt pe picior de războiu contra Maghiarilor » ⁴⁾. In 30 Iunie st. v. era la Vârșeț de unde avea de gând să plece peste câteva zile ⁵⁾. Se pare că vara anului 1848 o petrece la Secaș, unde dându-și seama că Murgu a pierdut partida, caută să îndrepte lucrurile întru câtva, mai ales în ceea ce privea acțiunea lui personală.

¹⁾ *Op. cit.*, p. 168.

²⁾ Ms. 1061, f. 257, verso, unde sunt iscăliturile iar nu ms. 1060 pe care-l citează Bogdan-Duică.

³⁾ Anexa 55.

⁴⁾ *Ibidem.*

⁵⁾ *Ibidem.*

În acest timp la Vârșeț și Timișoara se petreceau lucruri care îl interesau de aproape. Pentru dieceza Vârșețului fusese ales vicar episcopesc Ignatie Vuia, iar pentru dieceza Timișoarei ca vicar mitropolitan Dimitrie Petrovici-Stoichescu. Cu amândoi avea strânse relații de prietenie. Se pare că Velia nu luase nicio atitudine față de noua situație, — urmând să stea la Secaș până în toamna anului 1848. La începutul anului 1849 este în Vârșeț trăind sub teroarea revoluționarilor sârbi: « Aici e de căutat cauza că la anul 1849 aflându-mă eu în primele 4 zile au fost aduși la mine în toată ziua câte 60—70 servieni cari m'au despoiat de tot ce au aflat de mâncare și băutură, iar într'una din zile 6 serviani înarmați cu puști, pistoale și iatagane, conduși de un sârb de aici, intră în casa mea, îmi aruncă că sunt Român naționalist, că sunt dușmanul Sârbilor ș. a. și zău de nu mă știam apăra cu o limbă exactă sârbească, poate că făceau întrebuintare de armele lor, căci hoții aceștia, ieșind dela mine înverșunați, după ce mi-au luat banii câți au aflat, afară în uliță au împușcat pe un neamț. Destule de astea care numai cu gura ți le-aș putea toate împărtăși » ¹⁾.

Din corespondența ulterioară aflăm că locuința i-a fost răvășită și o bună parte dintre cărți și corespondență distruse ²⁾.

În Ianuarie 1849 mitropolitul Raiacici destitue pe episcopul Ștefan Popovici pentru atitudinea-i echivocă. În locul lui este numit ca administrator al diecezei, arhimandritul Patriciu Popescu — pentru care Velia avea sentimente de admirație. Totuși nici de data aceasta nu mai apare în viața publică. Aștepta de sigur lămurirea lucrurilor care avea să vină mai curând decât o așteptau toți. La începutul toamnei din 1849 situația era clarificată: Sârbii rămăseseră stăpâni pe situație, ba încă și-o consolidară din punct de vedere politic, prin înființarea Voivodinei, începând cunoscutele prigoane împotriva clerului românesc ce avusese vreun amestec în revoluția din 1848/49.

Printre cei persecutați era și Velia cu toată atitudinea lui de ezervă din ultimele luni. Se pare, după o scisoare a lui ulterioară ³⁾, că Sârbii au încercat să-l înlăture din calitatea de pro-

¹⁾ Anexa 71.

²⁾ Anexa 62.

³⁾ Anexa 68.

fesor de teologie. Lupta va trebui luată dela început după atâtea eforturi zadarnice.

ACTIVITATEA POLITICĂ DUPĂ 1849

a) Continuarea tratativelor cu Barițiu în vederea unirii

După potolirea revoluției s'au ivit noi preocupări cari atrăgeau opinia publică românească. În primul rând, Șaguna ieșise cu prestigiul foarte ridicat, luând în mână cu toată energia problema despărțirii ierarhice. Apoi, de o mare actualitate era numirea arhimandritului Patriciu Popescu ca episcop al Vârșețului. Velia era în corespondență cu Popescu și luptă pentru ca acesta să pună mâna pe scaunul episcopesc. În 16 Februarie 1850 comunică lui Bariț, că « Popescu a scris că va veni curând la Caransebeș, doară ca administrator că episcopul se va alege în sinod la primăvară » ¹⁾.

În 2 Martie același an, deoarece Popescu « încă se află în mănăstirul său ca administrator », Velia scrie un articol cerând numirea ca administrator episcopesc pe care Barițiu să-l îndrepte la ziarul Bucovina, foile lui fiind suspendate ²⁾. Deci lupta pentru înscăunarea arhimandritului Popescu ca episcop al Vârșețului o duce și prin presă. Toate aceste sforțări erau zadarnice, deoarece în anul următor (1851) noul episcop al Vârșețului fu ales tot în persoana unui sârb: fostul arhimandrit al mănăstirii Bezdin, Samuil Mașirevici.

O altă problemă ce-l preocupa era conferința dela Viena a episcopilor ortodocși din Austria, spre a discuta principiile de organizare a bisericii ortodoxe din Imperiu. Aici începe conflictul dintre Hakman, episcopul Bucovinei și Andrei Șaguna. Hakman cerea să se înființeze o mitropolie și pentru el — ceea ce a și reușit mai târziu — și prin aceasta a zădărnicit planul lui Șaguna de a uni pe toți Românii ortodocși din Imperiu sub o singură conducere bisericească. Evident că Velia care urmărea și el aceleași planuri nu putea admite punctul de vedere al lui Hakman, de aceea și scrie lui Barițiu că declarația lui Hakman a fost primită cu nemulțămire de Românii Bănățeni, iar de Sârbi e foarte bine văzută.

¹⁾ Anexa 56.

²⁾ Anexa 59.

Incearcă chiar să convingă pe Barițiu a începe o polemică cu el: « Ce socoți, n'ar trebui scărmanat? Eu sunt de această părere și încă așa ca să se răspândească norii și lămurească cerul cugetătorilor în arieptul acesta. Seperez că d-ta ai putea face aceasta cu bun succes »¹⁾.

În fața nouilor desbinări, dându-și seama că problema desrobirii ierarhice nu se poate rezolva decât prin unirea tuturor Românilor într'o singură confesiune, Velia redeschide încă din Mai 1856 chestiunea unificării celor două confesiuni românești, mai ales că în ultima vreme persecuțiile sârbești luaseră un caracter foarte acut: « Noi înșine, toți preoții români mai deștepți și naționaliști din ambe diecezele Banatului suntem parte suspendați, parte persecutați până la ori depunerea revendei ori adieu vară! Apoi cei mai mulți nu cutează nici a se mișca căci se tem că nu vom putea scăpa de supremația sârbească și așa ar fi și mai vai de ei »²⁾. De aceea printre preoții români din Banat circula svonul că la Sinodul dela Sibiu « s'ar fi determinat împreunarea tuturor Românilor din monarhie cu ștergerea numirii de « uniți și neuniți » sub un cap mitropolit român »³⁾. Velia cere lămuriri lui Barițiu asupra felului cum se face această unire din punct de vedere dogmatic dându-și părerea, pe care și-o exprimase și în 1847: « noi să ne desunim de Sârbi (aci înțeleg numai jurisdicțiunea ierarhiei sârbești) iar uniții de catolici (aci înțeleg și dogmele) și să ne unim între noi sub titula Ecclesia greco-răsăriteană a Românilor, sub un mitropolit cu mai mulți episcopi în Transilvania, Ungaria, Banat și cu comunicația numai dogmatică și rituală către toți ceilalți răsăriteni ». În aceeași scrisoare se întreabă însă dacă « cei mai mari vor concede ca Românii uniți să se desbine odată de catolicism și să accepte în masă dogmele neuniților, iară neuniții de jurisdicțiunea ierarhiei sârbești » și « ca Românii să se reunească într'un corp religios așa impozant după numerozitate ».

¹⁾ Anexa 58.

²⁾ Anexa 60.

³⁾ Această teză a unirii celor două confesiuni românești sub un singur mitropolit român o susținea și Ion Maiorescu la Viena în 1850. (I. Lupaș, *op. cit.*, p. 133).

Dacă unirea celor două confesiuni nu s'ar putea face, de sigur că e mai bine ca toți Români să treacă la confesiunea greco-catolică întru cât: « Limba și literile străbune la d-voastră ni se cultivă mai bine, aveți școale mai bune — iar la noi și acestea și luminătorii ni se apasă, se sugrumă ». Vorbind apoi despre sinodul dela Sibiu — după ce cere informații mai amănunțite — zice: « Și noi Bănățenii țineam sinod dacă căpătam până acum episcop, ori pre Popescu carele și acu se află în ghiarele Sârbilor în mănăstirea Hopova ca administrator. Inșă dieceza asta e în mâinile patriarhului iar cea Temișană în ale lui Jivcovici, apoi ce poți aștepta dela aceștia? Consistorul de aici e acum mai sârbesc ca cum a fost înainte cu 50 ani. Preoții mai deștepți și naționaliști români sunt persecutați ca și martirii în timpurile păgânității gonitoare de creștini ». Pentru înlăturarea acestei situații el însuși declară că « era parat a face un pas contra procedurii masonice și barbare a unui monopolist care învârte toate după capriciul său; înșă caut să mai aștept. Apoi sunt și singur domnule, cei mai mulți sunt cu natură de iepure: nici tremurul și suspinul nu și-l fac decât numai subt mantauă ».

Deocamdată se pare că încearcă să înceapă acțiunea împotriva Sârbilor prin presă. In acest sens trimite un articol — prin Barițiu — la ziarul Bucovina pe care înșă nu l-am găsit — în care arată pe față abuzurile sârbești cu intenția de a atrage simpatia stăpânirii: « Ticăloșia dată de gol după părerea-mi s'ar imputa mai mult supremației și influenței sârbe iar aceasta doară ar stârni către noi simpatia podiscului neconrupt și drept judecător, de ceilalți nu ne pasă. Până nu vom scăpa de acele două cangrene vom fi tot ticăloși și aceasta nu o vom putea ascunde dinaintea străinilor ».

Problema unirii este reactualizată cu multă pasiune și în scrisoarea din 21 Iunie 1850 ¹⁾. Deoarece în urma suprimării foilor lui Barițiu și deoarece « Bucovina » vine foarte neregulat — intelectualii bănățeni au rămas lipsiți de informații privitoare la situația politico-religioasă și îndeosebi la « intrigile sârbilor și energicilor pretutindeni pășire în contra înființării petițiilor noastre ». De aceea îi cere lui Barițiu știri în această privință. « Dar mai

¹⁾ Anexa 61.

așteptată ne este știrea cum că oamenii noștri, mai vârtos uniții, nu au de țintă realizarea planului ce l-ai comunicat d-ta cu mine la 1847? Au nu vor ei aceia, au curtea și presulii catolici...?» Reproducând dintr'o scrisoare de-a lui Șaguna din 22 Mai, în care acesta arăta că nu poate fi vorba de o unificare a celor două confesiuni și că numai Românii ortodocși vor obține adevărata emancipare națională iar uniții «tot aceia vor rămâne, ce au fost din început dela Strigoniu atârători» amărăciunea devine și mai dureroasă, văzându-și spulberate visurile. Simpatia lui pentru unire crește mai ales când își dă seama «în ce urgie ne suspină limba; în ce catene ne geme literatura în partea de dincoace, sub cârmă străină e togma atât cunoscută cât mai liberă și mai bună desvoltare a fraților de ceia parte iar sub cârma străină».

Tratatativele cu Barițiu în vederea unirii sunt continuate până în 1861 și de multe ori Velia se lasă complet convins de binefacerile unirii. În Septembrie 1850 cere răspuns la scrisorile lui din 17 Mai și 21 Iunie 1850 privitoare la unire ¹⁾. Discuțiile sunt întrerupte până în Noembrie 1852 în care interval se pare că încearcă o apropiere de Șaguna ale cărui calendare le răspândește în 1851 ²⁾. Nu cunoaștem motivele ce l-au apropiat din nou de Barițiu. Fapt precis e, că în 22 Noembrie 1852 îi comunică că «va să reînceapă firul întrerupt» și că i-a câștigat 33 prenumerați la Dicționar și 100 la Călindarul scos de el ³⁾.

De răspândirea acestor calendare se ocupă și în anii 1852, 1853, 1854, 1855, 1856 și chiar în 1861 ⁴⁾. Este foarte semnificativă această răspândire a călindarelor, întru cât în urma unui articol scris de Barițiu în Calendarul pe anul 1856, Șaguna interzice credincioșilor săi cetirea Gazetei de Transilvania și a Calendarelor scoase de Barițiu pentru atitudinea hotărât ostilă lui ⁵⁾. În 3 Noembrie 1856 și episcopul Kengelaș al Vârșetului recomandă «numai calendarele lui Șaguna iar celelalte calendare ca uniețești și vătă-mătoare dreptei credințe se opresc» ⁶⁾. De altfel, la această dată

¹⁾ Anexa 62.

²⁾ Anexa 63.

³⁾ *Ibidem.*

⁴⁾ Anexele 64, 65, 66, 70, 72, 73, 75.

⁵⁾ I. Lupaș, *op. cit.*, p. 137.

⁶⁾ Anexa 73.

se pare că relațiile dintre Șaguna și Velia erau destul de încordate încât acesta-l consideră chiar ca vrăjmaș: « Aceasta (interzicerea calendarelor în dieceza Vârșetului) avem să mulțămim vrăjmașului cunoscut carele are mare influență asupra cestui de aice; dar acesta e cam supărat asupra celui, căci o arhipăstorală a lui întăritoare în credință nu vru a i-o tipări acolo la Sibiniu pentru stilul ei cel necioplit și provocator, cu fraze vătămătoare de toți uniții. Cu toate acestea arhipăstorală se publică aici în dieceză, o ceti episcopul în două comunități care trecură deunăzi la unire, apoi mai dete a se ceti și o predică compusă de un preot dela Lipova și tipărită în Timișoara... Acest preot căpătă deunăzi scrisoare lăudătoare împreună cu o carte de predici în dar dela Șaguna. Dar toate acestea nu ajută nimica, căci unirea merge înainte, în mai multe comunități se scriu oamenii la unire »¹⁾.

Cu toate acestea nu face pasul decisiv spre unire. Motivele nu se cunosc. Se pare însă că influența lui Șaguna crescând mereu, Velia își dădea seama că independența ierarhică va deveni fapt împlinit în curând. Târziu doar, în Ianuarie 1861 — când se retrăsese ca paroh în Secaș — îi spune lui Barițiu că-i va comunica și « motivele » pentru care nu a putut face « pașul despre carele cerusem dela d-ta îndrumare »²⁾. În scrisorile ce ni s'au păstrat după aceea nu mai amintește nimic însă.

b) Necazuri

Deși făcute în mare secret, de sigur că Sârbii cunoșteau relațiile lui Velia cu Barițiu, mai ales având în vedere și faptul colaborării lui la Foile dela Brașov. La acestea dacă mai adăugăm atitudinea lui din 1848, care nu putea fi uitată, ne putem explica ura ce i-o purtau Sârbii. Cum însă și ei se temeau ca Velia să nu producă o spărtură, printr'o eventuală trecere la unire, au utilizat metoda cea mai lașă și mai dureroasă: aceea a boicotului nesimțit, care omoară sufletul și zădărnicește încrederea în sine mai mult decât o acțiune fățișă și loială. De aceea Velia este unul dintre martirii neamului românesc, învins ca atâția alții în luptă cu

¹⁾ Anexa 73.

²⁾ Anexa 75.

rezistența streină și numai opera lui încununată de rezistența timpului l-a făcut un învingător.

Prima ocazie de a-l lovi se ivește în anul 1855 cu prilejul alegerii noului protopop al Caransebeșului. Sunt trei candidați: Gavril Iancovici, Lazăr Ștefanovici și Velia. Cu toate că fusese cerut prin mai multe petițiuni de Caransebeșeni, cu toate că activitatea lui de profesor și scriitor precum și studiile lui îl îndreptățeau a ocupa acest post, episcopul sârb încă din August chemându-l la el, încearcă să-l convingă a-și retrage candidatura dându-i să înțeleagă că nu-l va numi protopop al Caransebeșului: «că el recunoaște meritele mele dar nu poate să dea în lături pe Ștefanovici nici pe namesnicul care e om bun și smerit; că lucrul acesta e foarte critic, că nu știe ce să facă, a așteptat ceva dela vreme, dar vremea nu i-a adus nimic... că el va lăsa oieptul acesta consistorului spre decideră și se va retrage». Totdeodată însă îi dă noi speranțe, vagi, pentru ca Velia să nu facă «pașul» mult temut: «că el mă va mângâia dacă voi rămâne în afară din alegere cu alt beneficiu care mi-l va spune atunci»¹⁾. În 16 Decembrie 1855 rezultatul alegerii era împărțit lui Barițiu: numai protopopul Marcu al Lugojului votase pentru Velia, ceilalți membri al consistorului au fost pentru Iancovici²⁾. La această lovitură Velia exclamă frumoasele cuvinte: «Cauza antipatiei e prea firească și domnia ta o știi. Dar eu și aici, între vrăjmași, în labirintul ispitelor am rămas neschimbat, acela ce sunt, ce m'a făcut natura: mai bucuros a jertfi totul ce am, decât a mă face renegat pentru interes material. Aceasta o știu tiranii și pentru aceia mă tratează așa vitregește»³⁾. Desgustul lui ajunsese aproape de disperare: «îți spun domnule adevărul că chiar de m'ar îmbiia cu Domnul știe ce beneficiu mi-am propus vârtos a nu-l primi, numai din cauza că avui acum ocaziunea de a vedea fapte mai mult ca degradatoare, de autoritatea și demnitatea ce o poartă. Îți spun și alt adevăr despre carele te-ai putut convinge și până acum: că pe mine nu m'a tras nicicând inima către acești despoți; de nu eram constrâns de socrul meu și de alții, nicidecum nu eram

¹⁾ Anexa 68.

²⁾ Anexa 71.

³⁾ *Ibidem.*

unde și ce sunt »¹⁾. În urma acestei lovituri abia, începe să-și dea seama de zădărnicia luptei duse și gândul demisiei din calitatea de profesor spre a trece la unire sau a se retrage ca preot în Secaș, îl urmărește mereu până în toamna anului 1856²⁾. Mai ales în Decembrie 1855, după căderea lui, reactualizează această tendință: « mai mult decât toate aș dori ca să nu mor până ce nu voi vedea pe toți Români încă și pe cei austrieci îmbrățișându-se într'un Sion ». Și pentru a preciza mai de aproape, cere lui Barițiu să-i comunice dacă clauza impusă de Sârbi în jurământul ce-l depun preoții la hirotonire prin care se legau să nici nu cugete a trece la altă credință are vreo bază în constituția bisericii creștine și prin aceasta « puteri legante »³⁾. Nu cunoaștem răspunsul lui Barițiu, știm doar rezultatul: Velia a continuat « să necăjească » între acei oameni până când puterile i se vor slei și când rezistența lui va fi învinsă se va retrage în liniștea Secașului contemplând zădărnicia sbuciumului vieții și încheinduși-o prin opera care-l va face nemuritor: *Istoria Bisericească Politico-Națională*.

c) Stabilirea raporturilor Româno-Sârbești

Dacă împiedecat de împrejurările vitrege Velia nu a putut ajunge un om de acțiune ca Murgu sau Șaguna, în schimb prin opera lui a reușit să concretizeze câteva idei care îl vor face mereu actual în conștiința Românilor Bănățeni, iar în cadrul istoriografiei românești îi vor da un loc aparte.

Ideile pe care le formulează în opera lui au mai mult caracter politic decât istoric și constă în stabilirea raporturilor româno-sârbești, Dacoromânismul și crearea Bănățenismului, mișcare locală, care va avea o influență binefăcătoare asupra urmașilor.

Raporturile româno-sârbești, ce le dezvoltă în *Istoria* le împarte în mai multe categorii:

1) *raporturile bisericești româno-sârbe în trecut*; 2) *acțiunea de desnaționalizare întreprinsă de Sârbi după revoluția din 1848 și* 3) *polemicele cu istoriografii sârbi pe chestia teritoriului Voivodinei*. Toate aceste probleme aveau în acea vreme un caracter de mare

¹⁾ *Ibidem*.

²⁾ Anexele 68, 69, 72.

³⁾ Anexa 71.

actualitate și opinia lui Velia reprezenta punctul de vedere al cărturarilor bănățeni contemporani. De aceea pe lângă caracterul istoric, opera lui are în mare parte un caracter politic și polemic militant.

* * *

În privința raporturilor sârbești din trecut, Velia aduce nenumărate dovezi că « *biserica română n'a fost niciodată subordinată ierarhiei sârbești, neci prin canoane, neci prin legile țării* »¹⁾. Românii din diecezele Austriei « încă dela început și pre la 1650 și până la înființarea ierarhiei carlovițane împreună cu Sârbii colocuitorii și coreligionarii săi antecernovieni au avut aceeași mitropolie, cea de Alba-Iulia din Transilvania »²⁾. Patriarhia Carlovițului a fost « ridicată pe ruinele mitropoliei românești și sârbești și susținută mai mult de fiii acesteia »³⁾. Pentru a dovedi netemeinicia pretențiilor sârbești asupra bisericii românești, începe prin analizarea privilegiilor privitoare la dreptul coloniștilor sârbi precum și « valoarea și extensiunea » acestor privilegii. Din analizarea lor constată că Românii nu au ajuns sub ierarhia sârbească prin vreo lege specială sau prin Diploma Leopoldină ci prin unirea mitropolitului Atanasie Anghel din 1700 când au rămas fără conducător spiritual⁴⁾. Primul prelat sârb' ce s'a intitulat mitropolit al Românilor a fost Arseniu Ioanovici « carele ca să poată fi recunoscut și de metropolit al Românilor austriei, favorindu-i timpul și pentru aceea netemându-se de vreo răspundere, la anul 1743 a usurpat titlul mai lățit, adecă a început a se numi cel mai dintâiu și de capul său, în contra expresului înțeles al diplomelor împărătești Arhiepiscop și metropolit al Belgradului sârbesc și al Carlovițului Ungariei, Serbiei, Slavoniei și Croației, al Banatului Temișan și al Valahiei Austriece, primate al națiunii ilirice, consilier al regimentului iliric de husari protector »⁵⁾. Dar nici titlul de « metropolit în Belgradul Serbiei nu era... ci... numai după anul 1769 s'a înființat⁶⁾ ».

¹⁾ *Istoria Bisericească...*, p. 59.

²⁾ *Ibidem*, p. 60—61.

³⁾ *Ibidem*, p. 62.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 90.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 42.

⁶⁾ *Ibidem*, p. 93.

Pentru aceste motive «asupra bisericii Românilor din Bănat, Ungaria și celelalte părți ale Austriei, nu va putea istoria bisericii sârbești nici odată adevări vre un drept formal de superioritate al ierarhiei sârbești, fie aceasta din Ipec au din Carloviț. Chiar și ordinațiunile politice pentru subordonarea diecezelor românești greco-răsăritene din Transilvania și Bucovina sub cârma ierarhiei Carlovițiane au ieșit mult mai târziu, adecă 35 ani după moartea lui Arseniu Ioanovici, iară pentru subordonarea României din Ungaria și Bănat o mai repețim că noi până astăzi nu am cetit nici una iotă »¹⁾.

Chiar titlul de patriarh al Carlovițului ce și l-a luat conducătorul bisericii sârbești din Austria e ilegal: «Arseniu III Cernoevici... a putut părăsi scaunul său și a trece în părțile austriece, dară nu a avut dreptul de a strămuta din Ipec în părțile austriece și scaunul patriarhal. Drept aceea mitropolitului Carlovițian nu i se cade titlul de patriarh sârbesc, ci după cercustările de astăzi se cade acest titlu mitropolitului din Belgradul Serbiei pentrucă acesta este următorul primului arhiepiscop sârbesc, Sava, cela ce a fost fundatorul ierarhiei sârbești și pentrucă dânsul reșede în provincie națională autonomă. Va să zică: Serbia ca o țară autonomă poate da dreptul la titlul de patriarh sârbesc, iară un voivodat nici decum; Mitropoliile cele ce prin scrisori împărătești s'au cinstit, numai cinstea dobândesc și ele și episcopul lor; iară dreptățile și pronomiile neschimbate se păzesc Mitropoliei celei ce a fost mai înainte și care după adevăr este Mitropolie. Așa zice canonul 12, sinodul ecumenic IV. Iată că Mitropolia dela Carloviț nu are bază canonică și așa nici drept de cârmuire asupra bisericii Sârbilor din așa numitul Voivodat sârbesc carele se află în împărăția austriacă și cu atât mai puțin asupra bisericii Românilor »²⁾.

La venirea coloniștilor sârbi, în 1690, Români din Ardeal și Banat aveau o biserică națională, condusă de un mitropolit român, cu sediul în Alba Iulia³⁾. Sub jurisdicțiunea acestei arhidieceze stătea mitropolia titulară din Temișoara «strălocată» mai apoi la Ienopolea de unde «și-a continuat chemarea de exarcat și a

¹⁾ *Istoria Bisericească...*, p. 93—94.

²⁾ *Ibidem*, p. 94—5.

³⁾ *Ibidem*, p. 164—8.

rămas dependentă de adevărata și canonică mitropolie românească de Alba-Iulia » ¹⁾).

Dieceza Orăzii Mari «și cea din aceasta născută Arădană a ținut de Mitropolia din Alba-Iulia » până în 1695 când episcopul Efrem Veniamin a fost întărit de sufragane al mitropoliei sârbești din Carloviț ²⁾. După alungarea Turcilor, episcopul Isaia Diacovici s'a mutat dela Ienopolea la Arad ³⁾. Murind episcopul Efrem Veniamin «și fiindcă o parte a României din vacanța diecezei a Orăzii Mari prin intrigi streine s'a unit, iar scaunul cel vechiu al ortodoxiei noastre de acolo din cauza acelor cercustări turburoase nu s'a mai putut reîntregi, așa creștinii noștri din zisa dieceză a Oradei Mari, în trebuințele lor spirituale au năzuit la Arad, la Isaia Diacoviciu ca la cel mai aproape episcop ortodox » ⁴⁾. Iată cum dintr'odată, Sârbii au acaparat două dieceze românești: cea de Oradea Mare și de Arad.

O a treia dieceză românească — a Lipovei — «a fost așezată pentru Români de prin prejur și... a viețuit ca românească la anul 1726, când apoi încorporându-se cu cea nouă sârbească dela Temișoara i-a apus lumina vieții » ⁵⁾.

Aceeași soartă a avut-o și dieceza Caransebeșului care «a existat înainte de înființarea ierarhiei sârbești... » având «sustența de sine și independența sa și după nașterea [diecezei] Vârșeșului... și până la anul 1722 stând fără nici una provisiune... atunci abia, nu prin privilegii, nici prin voința Curții ci prin singura usurpațiune favorită de cercustările aceluși timp, prin tăcerea și răbdarea dară și nepăsarea Românilor și de aci înainte prin usul ne'nterupt s'a făcut sufragane mitropoliei sârbești » ⁶⁾. La început, dieceza era administrată separat de episcopii sârbi până în timpul episcopului Vichentie Popovici când «în urmarea decretului sinodal sârb din 1774 prin care s'au stins toate rămășițele ierarhiei românești, nu s'a mai dat rugământ deosebit pentru administrarea diecezei Caransebeșului ci candidații au cerut sim-

¹⁾ *Istoria Bisericească...*, p. 99.

²⁾ *Ibidem*, p. 106.

³⁾ *Ibidem*, p. 106.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 107.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 127.

⁶⁾ *Ibidem*, p. 162.

plu dieceza Caransebeșo-Vârșețană, și nu s'au mai numit ca până aci episcopi ai Caransebeșului ori ai Vârșețului ci ai Caransebeșo-Vârșețului » ¹⁾).

* * *

Deci coloniștii sârbi, profitând de unirea lui Atanasie Anghel din 1700, în loc să ajute turma rămasă fără păstor, prin usurpare au pus mâna pe diecezele românești, numind în mod abuziv episcopi de naționalitate sârbească care nu cunoșteau limba poporului și care au făcut din biserică un instrument de desnaționalizare a elementului românesc, ce începe între 1720—1751 când « dăm de năzuințe a ierarhilor sârbești de a vâri elementul sloveno-sârbesc în viața bisericească, familiară și națională a Românilor » ²⁾. Intre 1759—1778 « a început mai cu deadinsul a se introduce slavismul în bisericile și școalele Românilor » ³⁾. Epoca cea mai dureroasă a istoriei bănățene, în care Sârbii acaparaseră complet vechile instituții românești este între 1740—1790: « Atuncea s'a stins lumina vieții mănăstirilor românești bănățene. Atuncea, dieceza Caransebeșului până aci separat administrată s'a încorporat formal diecezei privilegiate vârșețene, precând dieceza Lipovei se încorporase ceva mai înainte celei dela Temișoara. Atuncea și dieceza ortodoxă orientală din Transilvania împreună cu soru-sa bucovineană cea ruptă de către matca sa din Moldova au devenit prin măsuri politice sub jurisdicțiunea mitropoliei dela Carloviț. Atuncea au venit primii episcopi sârbi în aceste două țări și dieceze românești. În sfârșit tot atuncea începând încă de pre la anul 1738—1740 s'a dat pre față sistematica lucrare a Sârbilor întru a desnaționaliza pre coreligionarii lor Români » ⁴⁾. Incheerea acestui capitol o face printr'o exclamație patetică: « Iacă mult onorate public cetitor și iubiți frați români fatalitățile ce suferiră Români și în speță Bănățenii într'un timp ca de jumătate de veac (1740—1790)! Iacă date și fapte pentru toți Români din Austria triste și storcătoare de lacrimi, cari se născură din vitregia viacu-

¹⁾ *Istoriaara Bisericească*, p. 163—4.

²⁾ *Ibidem*, p. 273.

³⁾ *Ibidem*, p. 273.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 275.

rilor și din viața practică sau mai drept zicând, din abuzul privilegiilor sârbești »¹⁾).

Ceea ce e mai dureros, e faptul că Sârbii au continuat acțiunea de desnaționalizare tot mai intens, culminând cu abuzurile în deosebi după încercarea de eliberare a Românilor Bănățeni din 1848: « Tendința Sârbilor, mai vârtos a celor ce stau în fruntea poporului de a desnaționaliza și nimici viața românească este o faptă mai mult decât incontestabilă, un adevăr ce nu se poate reînfrânge ». Dintre numeroasele dovezi menționează încercarea Sârbilor de a schimba nomenclatura satelor. Comunei Marcovăț, întemeiată de un păstor Marcu și numită înainte Valea lui Marcu i s'a schimbat numele în Marcovăț; apoi comuna Mărul a fost numită Iabuca; comunele Curcubăta Mare și Curcubăta Mică au fost schimbate în Ticvaniul Mare și Ticvaniul Mic; Greoniului i s'a zis Greovăț etc.: « Această politică de desnaționalizare o au urmărit și practicat ierarhii sârbi prin episcopii, protopopii și directorii școlii prin aceea că au scos cu încetul și pre nesimțite din toate bisericile limba românească și cărțile românești cu multe spese din Ardeal și Țara Românească aduse și au întrebuințat tot felul de mijloace ca Românii să lapede numele de familie sau conumele românești și să ia altele sârbești sau ale lor proprii să le sârbească. Și de atuncea avem atâtea comune sârbești în sânul națiunii și mai ales între preoți și învățători ca cei mai subordinați și mai dependenți dela ierarhii bisericești »²⁾).

« Dacă de atari fapte să ne indignăm și înfiorăm noi strănepoții, adecă de fapte din veacurile trecute, pre când Românii se leneveau în leagănul neștiinței și al nepăsării de naționalitatea și cultura lor, ce să mai zicem când atari afurisite încercări se mai practică chiar și până astăzi, când numai orbii nu văd cu ce energie își apără Românii naționalitatea? Dară să nu fie numai o potcă pre episcopia dela Temișoara cumcă ea nu prea de mult prin mandat înscris, nu știm către toți învățătorii românești, au numai către cel din suburbiul temișorean « Fabrica » a ordonat sârbirea numelor de familie ale școlarilor români. In cât pentru episcopia dela Vârșeț, cercularele de acolo, carile cu terorisări și cu

¹⁾ *Istoria Bisericească*, p. 276.

²⁾ *Ibidem*, p. 280.

amenințări cu casare vor să susțină slavismul în biserică și școală sânt și mai bine și mai departe cunoscute » ¹⁾). Altă metodă a ierarhilor sârbi de a ține în întunec clerul românesc: « Consistoriile din Timișoara și Vârșeț, dela tinerii sârbi cari vor a învăța teologia cer dela opt clase gimnaziale în sus, iară Românii se primesc adesea și de aceia cari știu numai limba maternă și și aceasta destul de rău. Incercări și fapte de desnaționalizare am putea cita destule dar exemplele sunt urite mai vârtos la noi ²⁾). Aceasta va să zică subsăparea Românilor, spre a le stinge viața lor cea română și aceasta o a cercat sârbismul cu clerul său în frunte, într'un timp când tot acest sârbism însuși se luptă cu maghiarismul pentru existența sa politică, apelând la mărimea numerică a Românilor coreligionarilor săi de sub aceeași mitropolie! Vai de acel popor care-și pune speranțele viitorului său numai pe calculul ruinei altuia » ³⁾).

* * *

Revenind la raporturile ierarhice româno-sârbești privitoare la independența mitropoliei de Alba-Iulia încheie printr'o energică punere la punct: « Frații sârbi aceia cari cred, cum că ierarhia sârbească ar avea vre-un drept istorico-canonice de superioritate asupra bisericii și mitropoliei româno-ortodoxe din Austria, sunt provocați a adeveri prin vre-un așezământ legal, recunoscut și primit de biserica noastră ortodoxă orientală cum că mitropolia ortodoxă română dela Alba-Iulia Transilvaniei a fost întru adevăr supusă jurisdicțiunii patriarcatului sârbesc fie pre când a esta își avea încă scaunul în Ipecul Epirului, fie după ce dânsul s'a strălocat în Carlovițul Austriei: au să adeverească d-lor că metropolia românească de Alba-Iulia nu a existat nici de cum și nici când, așa cum o arată Românii și că dânsa și exarhatele ei și sufraganele ei eparhii din Severin, Mureșana-Cenad-Timișoara, Ienopolea, Oradea-Arad, Căvăran-Sebeș, Lipova și cele din Transilvania, s'au ținut și cu tot dreptul și de ici înainte ar avea a se ținea de altă careva străină ierarhie ⁴⁾). Documenteze-ne domnia lor cele mai sus zise precum . . . documentăm și noi cumcă canonice mitro-

¹⁾ *Istoriouara Bisericească*, p. 281.

²⁾ *Ibidem*, p. 305, nota 168.

³⁾ *Ibidem*, p. 307.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 284—5.

polie de Alba Iulia se privește înaintea bisericeii după S. S. Canoane și acum ca existentă, după ce dânsa în Bănat și Ungaria nici până astăzi, nu prin vre'un așezământ canonic, ci neci prin oarecare împărătească ordinațiune, formal nu este ridicată, iară în Transilvania și Bucovina numai ce prin măsuri politico-administrative anticanonice (decretul din anul 1786) și iară numai pieziș s'a împiedecat chiar pre atuncia pre când biata noastră biserică era persecutată și se făcea vânat formal asupra ei »¹⁾.

Neputând Sârbii răspunde la aceste întrebări concluzia logică este că « arhiepiscopul și metropolitul dela Carloviț e numai al Sârbilor și jurisdicțiunea și puterea lui se extinde numai și numai asupra Sârbilor din diecezele prin diploma leopoldină din anul 1695 — desemnate »²⁾. Ba mai mult, chiar Sârbii din Austria înainte de mutarea patriarhului din Ipec erau sub jurisdicțiunea mitropolitului românesc din Alba-Iulia³⁾.

E inadmisibilă și afirmația istoriografilor sârbi cari susțin că au fost documente ce dovedeau supremația patriarhiei sârbești din Ipec asupra Românilor — dar s'au pierdut — deoarece e absurd să credem că Românii ar fi acceptat să stea sub supremația unei bisericeii prigonită și maltratată de Turci, cum era patriarhia din Ipec⁴⁾:

« Noi Românii bănățeni chiar să nu putem arăta nici un privilegiu și nici un document scris din timpuri întunecoase și furtunoase despre starea noastră politică și ierarhică nu ne pasă. Privilegiile castelor, claselor, confesiunilor și națiunilor nu sânt decât zăvorirea unora cu nepăsarea altora. Astăzi în veacul luminei, toate națiunile au unul și același privilegiu: legea naturală. Așa e dreptul de a se conserva pre sine și dreptul personalisim al unei națiuni, cari purced din această lege nu se lasă a fi supuse prescripțiunei, nu pier nici odată...⁵⁾. Va să zică: ierarhia sârbească... a lucrat și lucră în contra legii naturale, a vătămat și vatămă dreptul strein, drepturile cari le are poporul român dela Dumnezeu și dela natură și l-a împiedecat, și-l împiedecă, pre

¹⁾ *Istoria Bisericească*, p. 266.

²⁾ *Ibidem*, p. 287.

³⁾ *Ibidem*, p. 289.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 290.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 240.

acesta întru dezvoltarea sa națională intelectuală și morală, întru procurarea fericirii private și onoarei publice; prin urmare ierarhia sârbească a fost poporului românesc nu numai spre scădere și chiar și spre stricăre». Dacă hegemonia streină e folositoare, de ce în veacul al XIV-lea s'au lepădat Sârbii de «domnia bisericească a Grecilor»¹⁾. Poporul român și-a arătat nemulțămirea față de ierarhia sârbească prin nenumăratele cereri către tron, în adunările naționale de protest și în numeroase articole de ziare²⁾. «Intrigile și persecuțiunile asupra naționaliștilor noștri în specie și preste tot nedreptățirea și respingerea Românilor oriunde numai se poate, ca ei bieții să fie întru toate cei mai din urmă sunt viile adevăruri despre voia cea rea a ierarhilor sârbi către Români, care voie nu o mai schimbă decând au trecut de preste Dunăre încoace și au venit în patriile Românilor»³⁾.

Concluzia acestor considerațiuni o face printr'o exclamație plină de avânt: «Până când să meargă Românii cu ochii deschiși spre peirea lor? Până când toate ale lor: biserica, școala și cultura adică viața și sufletul națiunii lor să stea în mâinile unei ierarhii străine, cu străine graiuri, cu străine învățături, cu străine tendințe? Până când să sufere Românii batjocura, nedreptatea și împilarea? Până când să tot fie dânșii hiloții tuturor națiunilor și confesiunilor? Oare să nu le mai pese lor nici de ici înainte de stoarcerea sudoarei sale mai numai în interes strein și spre cultivarea celor ce-i urăsc pre ei?! Să nu-i doară văzând apriat sfâșierea și slăbirea elementului său spre înmulțirea și împoterirea mai vârtos a elementului ce domnește în biserică?! Să nu-și cunoască ei nici acum în preseara veacului XX și să nu-și plângă ținerea sa într'adins întru întunericul neștiinței și în umbra morții?»⁴⁾. . . . Dar a trecut timpul desnaționalizării. Românii nu-i mai duc frica. . . . Românii astăzi în veacul luminei și al vieții nu mai pot pieri! Simțul național care-l lăuda odată și istoricul Bonfiniu în Români a reînviat pentru că a căzut pielea de pre ochii Românilor, a dispărut ceața ce le întuneca ochii minței până acum și ei astăzi văd mai departe... văd că mai bine ca de un veac și jumătate sunt deși nu după

¹⁾ *Istoria Bisericească*, p. 293.

²⁾ *Ibidem*, p. 295.

³⁾ *Ibidem*, p. 296.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 305.

drept și dreptate, dar în faptă fără mitropolit; văd că capul de acum al bisericii răsăritene ortodoxe din Austria, adică arhiepiscopo-mitropolitul dela Carloviț e numai și numai al colonilor sârbi pentru că aceasta se adevărește: *a)* După înțelesul privilegiilor cari au dat originea și viața acestei mitropolii; *b)* după titlul acelui cap bisericesc care de când și-a așezat scaunul în Carloviț peste câteva decenii, fiind acuzat numai arhiepiscopo-mitropolit, acuzat și patriarh s'a numit « Arhiepiscop al Ipekiei și patriarh al tuturor Sârbilor, Bulgarilor, al Bosniei și al Iliricului; *c)* Mitropolitul Sârbilor și pentru aceea nu poate fi cu tot dreptul și al Românilor pentru că deși dânsul cam de pe la anul 1749 a început a se numi « mitropolit al poporului slavono-sârbesc și românesc » totuși... această modificare e numai o usurpațiune, pentru că mitropolitul Sârbilor nu e și alesul Românilor în înțelesul Sfintei Scripturi și al Canoanelor sfinților părinți, căci mitropolia Românilor ortodoxi răsăriteni din Austria când s'a înființat și s'a organizat cea sârbească în Carloviț, în anul 1690—1695 îi sta acesteia față, în egalitate de drept și pentru că mitropolia Românilor nu e până astăzi prin nicio lege desființată »¹⁾. De sigur că stabilirea raporturilor ierarhice dintre biserica română și sârbă — prin care se dovedeau abuzurile ierarhilor sârbi a avut o influență covârșitoare asupra contemporanilor, mai ales că chestiunea despărțirii ierarhice era la ordinea zilei. Nevoia unei opere care să arate dela început aceste legături se simțea intens și cel mai indicat s'o făcă era Velia care trăind atâta timp între Sârbi era în măsură să cunoască cel mai bine adevăratele lor scopuri și la timpul oportun să le demaște.

De aceleași idei va fi călăuzit și în polemicile lui cu istoriografii sârbi privitoare la « Voivodină » și la pretențiile lor de a face din Banat un teritoriu național sârbesc.

* * *

Sârbii au venit în Banat în calitate de coloniști ce au emigrat de groaza Turcilor ²⁾ iar despoții lor din Austria dintre anii 1460—1688 aveau putere numai asupra Sirmiului și a Bacicăi nu și

¹⁾ *Istoria Bisericească*, p. 309.

²⁾ *Ibidem*, p. 68.

asupra Banatului ¹⁾. Deci istoriograful sârb Stoiacovicici nu are dreptate când susține că prin « Vlașca » Impăratul Leopold I, în diploma sa, ar fi înțeles Banatul Timișan ci « prin așa numita Vlașca din cuprinsul Ienopolei vin a se înțelege numai acele ținuturi mărginare de pe lângă Mureș și Tisa, cum curg aceste râuri în Dunăre și în comitatul Bihorului cari le-au înlocuit printre Români colonii sârbești. Cu adevărat popoarele slavice ce ne înconjoară, Servianii, Croații și Muntenegrenii prin « Vlașca » înțeleg țările pe unde Românii viază în majoritate absolută între cari e și Banatul. Dar această numire « Vlașca-România » își are temeiul său în istorie, care departe de a da Sârbilor vreun drept de despoție asupra Banatului Temișan și a României aci locuitoare ea mult mai vârtos demustă primitivul drept al Românilor asupra acestei țări și mărginirea despoților sârbești numai asupra ținuturilor cuprinse de coloniile sârbești » ²⁾).

Primele colonii sârbești s'au așezat în « ținuturile cele mari dela Dunăre pe lângă Tisa până la Mureș... de unde numai după recuperarea Bănatului și-au mutat locuințele mai către mijlocul acestei țări » ³⁾. Comentând tradiția sârbească care susține că Românii au emigrat în Banat abia după căderea Imperiului de Răsărit de groaza Turcilor și a Tătarilor exclamă uimit: « Mai vreți istorie? Așa dară Românii au venit în Banat din Impărăția grecească au de unde? după anul 1453!!! Aceasta e mai mult decât o ironie de cele mai grosolane. Sau poate autorul acestui manuscript a fost vreun om preocupat știe Dumnezeu cum, ori vreun idiot, însă altmintrelea om bun și drept, fără intențiune rea; în ambele cazuri zicem că dacă toate tradițiile Sârbilor, câte vor mai fi ei având despre biserică și națiunea Românilor, vor fi tot de așa calibru atuncea niciun fiu al națiunei lor nu va putea fi maestrul care să edifice din ele ceea ce ar fi scopului lor corespunzător » ⁴⁾).

« Pentru timpurile mai vechi avem date chiar sârbești, după cari se vede apriat că Banatul Temișan nu a fost sub domnire

¹⁾ *Istoria Bisericească*, p. 79.

²⁾ *Ibidem*, p. 81—2.

³⁾ *Ibidem*, p. 135.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 133.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 133.

sârbească, nici în veacul al VI-lea când au venit Sârbii mai întâiu în Europa căci ei au cuprins atuncia vechiul Iliric (provinciile de astăzi: Serbia, Bosnia, Herțegovina, Muntele Negru, Boco di Cataro, Dalmația, Croația și Slavonia); nici cât au stat Sârbii împărțiți în jupanate sau comitate sau sub domnirea împărăției romano-grecești dela veacul VII—XII; nici de aci încolo sub regii, împărații, chinezii sau principii și sub despoții lor până la căderea Serbiei în anul 1389 »¹⁾. Iar pentru timpurile mai noi fi provoacă să « arate privilegiul care ar da Sârbilor dreptul de pretențiune asupra cutăruia teritoriu din Banatul Temișan »²⁾.

«Oare cum să armonieze îngâmfata ostentațiune a Sârbilor, cari nu vor să mai înceteze a trâmbița în lume pretențiunea lor de oarecare teritoriu propriu sârbesc în Bănat cu datele și actele istorice autentice ce nu dau în această țară niciun loc voivodinei sârbești?! Cum să acordeze atari sunete plausibile cu plângerosele vaiete cari naționaliștii sârbi și anume zelosul literat sârb, Alexandru Stoiaciovici în mai multe locuri a des citatului său opuscul le lasă să izbucnească din duioasa sa inimă; « cum că regimul a recunoscut totdeauna marile merite ale Sârbilor în sângeroasele lor jertfe pentru tronul împărătesc; însă această goală recunoaștere a fost până astăzi singura remunerațiune pentru toate jertfele și meritele lor. Iară sârbul nu a căutat altă remunerațiune pentru fericirea sa afară de aceea una ca și împărăția să-și plinească partea sa contractuală și să reîntoarcă privilegiilor naționale reținuta putere de viață și activitate căci neavând teritoriul său propriu, nici mai înaltă sferă de guvernare și reprezentarea sa, Sârbii nu au putut nicicând să ajungă la maiorenitate, independență și la adevărata viață politică » (Stoiaciovici, Certe Jivota... p. 58)³⁾. « Și renumitul congres național dela Temișoara, din anul 1790, afară de altele a avut mai vârtos de scop hotărîrea unui teritoriu pentru coloniile sârbești din Austria; dar în deșert, căci precum mai înainte fură Sârbii frământați cu Deputațiunea Aulică în Illiricis (1552), cu Regulamentul Privilegiilor (1770), cu Cancelaria Ungurească (1777) și cu Rescriptul Declarațorii (1779), așa și după congres, cu Cancelaria Aulică Sâr-

¹⁾ *Ibidem*, p. 283—4.

²⁾ *Ibidem*, p. 281.

³⁾ *Ibidem*, p. 281.

bească (1791) și în sfârșit iară cu atotputernica Cancelarie Ungurească »¹⁾. Iacă cum stă treaba cu teritoriul și independența Sârbilor în Banatul Temișan și în Voivodina lor, iacă viața practică a privilegiilor lor, spre carea basează ei toate pretențiunile lor »²⁾.

Tocmai pentru motivul că pretențiunile lor teritoriale asupra Banatului Temișan nu aveau vreun temei istoric sau etnic, Sârbii au căutat să înăbușească pe toți patrioții români cu merite deosebite care încercau să reacționeze împotriva abuzurilor lor nelăsând să se ridice decât renegații care serveau interesele lor³⁾. Familiile mai însemnate românești din Banat ca Radu, Băniaș, Deju, Câmpianu, Vlad, Lucăi, Raț de Mehadia și Raț de Caransebeș cari între 1695—1720 erau în fruntea Românilor Bănățeni nu au căutat să se apere de cucerirea slavă⁴⁾. Paul Iorgovici este primul, care prin publicarea operei sale, se ocupă de « cultivarea, curățirea și înavuțirea limbei românești »⁵⁾. Alături de el, Dimitrie Țichindeal prin petiția din 30 Iulie 1812 pentru dobândirea unui episcop român în eparhia Aradului și prin cărțile lui, începe mișcarea de desrobire⁶⁾. După moartea lui Țichindeal și emigrarea lui Moise Nicoară, protopopul Georgevici într'o petițiune de 120 coale cu numeroase « documente autentice » dovedește împăratului « nenumăratele nelegiuiri ale ierarhiei sârbești ». În urma acestui memoriu se decide ca viitorii episcopi ce vor fi numiți în diecezele Arad, Timișoara și Vârșeț să fie de naționalitate română, însă după moartea împăratului Francisc fu uzurpat din nou acest drept⁷⁾. Au urmat apoi nenumărate cereri de autonomie politică și bisericească, însă fără vreun rezultat, deoarece națiunea română era neglijată căci nu avea un reprezentant mai cu influență pe lângă cercurile conducătoare⁸⁾. Pe de altă parte, ierarhii sârbi cari ca păstori sufletești ai Românilor aveau toată datoria să-i

1) *Istoria Bisericească*, p. 282.

2) *Ibidem*, p. 283.

3) *Ibidem*, p. 296.

4) *Ibidem*, p. 297—8.

5) *Ibidem*, p. 299.

6) *Ibidem*, p. 300.

7) *Ibidem*, p. 300.

8) *Ibidem*, p. 301—2.

apere, în toate ocaziile îi ponegreau și apăsau în loc să-i ajute și protejeze: « Aducă-și aminte națiunea sârbească cea din Austria de epoca care a readus în viață patriarhatul ei, aducă-și aminte de frumoasele, frățeștile promisiuni cu cari dânsa prin sfințitul cap al bisericei sale patriarhul Iosif Raiacici în 1 Mai 1848 s'a adresat către soru-sa de cruce, către națiunea română ortodoxă din Austria. Acea scrisoare subscrisă de patriarhul, promițătoare de tot putinciosul ajutor, de restituirea pierdutelor drepturi și într'alte de reactivarea mitropoliei românești ortodoxe de Alba-Iulia împreună cu altă scrisoare, prin care tot patriarhul Raiacici încriminează pe Românii din Temișana de inamici ai cauzei prea înaltei Dinastii, ca două documente istorice vor rămânea pururea în memoria Românilor nu pentru altă ce, decât ca să știe toată Româניה și cea de acum și cea venitoare pre ce cale și cu ce argumente a vrut ierarhul bisericei sârbești să-și vadă realizat opul său « Voivodatul Sârbesc », să știe toată Româניה, cum că acest ierarh văzându-se în agonia de a pierde jurisdicțiunea sa mitropolitană asupra Românilor se desparte de aceștia cu aceea că-i pătează cu necredință către tronul împărătesc »¹⁾.

Fiind înșelată de atâtea ori, națiunea română nu mai poate pune preț « pre niciun fel de promisiuni gâdilitoare; ea așteaptă cu tot dreptul ca promisiunile să devină odată fapte, declarându-se cu toată bărbăția cum că nu mai vrea să fie sclavă politică, civilă și bisericească a altor națiuni »²⁾. Reprezentantii poporului român, încă la congresul poporului sârbesc din 1837, în frunte cu Maxim Pascu au cerut ca numirea de « Națiunea Ilirică » în care erau înglobați și Românii « să se transforme așa: Ilirico Sârbească și Românească Națiune ». Această enunțiațiune a produs o ceartă lungă, unde deputații sârbi s'au provocat spre mai înaltul rescript și spre decretul suscris de însuși monarhul, unde despre națiunea românească nicio vorbă nu se face și au arătat că ei au primit pe frații lor români în sânul lor și i-au însoțit loru-și și că ei doresc din toată inima cu Românii în armonie a trăi și cu ei în concordanță una națiune a rămânea. De aci e lesne a vedea că numirea « Națiune Ilirică » care după istorie, cum arătarăm mai înainte

¹⁾ *Istoria Bisericească*, p. 303.

²⁾ *Ibidem*, p. 304.

are înțeles și însemnare geografică, adică căutând la Sârbi, iară nicidecum genetică e numai o numire himerică de politică într'adins născocită și că ierarhii sârbi nesuferind să intre în privilegiile lor numirea « popor român » au atras pe Români la sine nu cu cugetul de ași împlini datorința apostolică cu această turmă vecină rămasă fără păstori, nu ca să pună sufletul său pentru pășunea ei, ci ca după plăcere să o mulgă și tundă și să se nutrească din sudoarea ei, cum zicea odată și nemuritorul Țichindeal, apoi și cu răutăcioasa intențiune ca bieții Români de toate părțile părăsiți să se prefacă cu încetul în Sârbi ». Deci atât din punct de vedere religios cât și politic, pretențiile Sârbilor sunt neîntemeiate. De aceea ei vor trebui să renunțe la hegemonia asupra poporului român lăsându-l să se desvolte în libertate. Aceasta cu atât mai mult cu cât Neamul Românesc are o cultură mai veche decât cea sârbească, un trecut mai glorios și în Banat a avut o organizație politică cu mult anterioară venirii Sârbilor. Vechimea elementului românesc din Banat precum și evoluția lui politică în decursul veacurilor vor fi dezvoltate într'o serie de considerațiuni din care apoi va lua naștere Bănățenismul, mișcare ce va da un loc aparte din punct de vedere politic, Banatului Temișan și trecutului său.

d) Bănățenismul

În trecut, Banatul totdeauna a fost o « țară », un principat autonom, ce nu trebuie confundat cu Ardealul; cu atât mai mult, cu cât are un teritoriu separat, o istorie proprie și o organizație bisericească autonomă, deosebită de cea a Transilvaniei. De aceea Banatul fiind considerat ca o țară separată, îl numește « Țara Românilor Bănățeni », sau « Țara Banatică »¹⁾.

Intinderea acestei « țări » este dela marginile Transilvaniei până la Dunăre și dela Mureș și Criș până la Severin și Vidin²⁾. La aceasta « se pare că ținuturile învecinate precum: comitatul Cianad, apoi din comitatul Temișului partea cea mai mare vest-sudică și o parte de către Lipova și în fine comitatele Kevia, Horom și ... Severinul le-a ținut Cianad și următorii comiți ai

¹⁾ *Istoria Bisericească*, p. 71, 100, 155, 197, 237, 241.

²⁾ *Ibidem*, p. 232.

Temişului; iară cealaltă parte a țării, toată, împărțindu-se în cunoscutele opt districte s'a dat cu privilegiile locuitorilor de acolo români, cari și de aci înainte cu cosnângenii și compatrioții săi din mărginașele districte ce se întindeau până la Mureș, Tisa și Dunăre se considerau între sine de frați și de fiii acestei patrii, numindu-se comitele acestor din urmă nu numai «Comite al Temişului» ci și «Comite al Românilor Bănățeni»... după ce neci nu era între toți Români Banatului Temișan decât numai acea unică desclinire că Români din privilegiatele districte erau oameni liberi în puterea privilegiilor, iară frații lor din vecinele districte erau oameni de soarta celorlalți locuitori ai Ungariei »¹⁾.

În ceea ce privește trecutul acestei provincii, Banatul totdeauna a fost considerat de regii Ungariei ca o provincie autonomă: «demnitatea comiților Țării Banatului se socotea în aceeași categorie cu a ducilor Transilvaniei, iară țara lor, deși supusă de a doua oară prin regele Ștefan I, totuși se consideră mult timp ca o provincie specială sub comiții săi proprii, pe cari istoria dela Cianad încolo nu ni-i înseamnă într'o serie neîntreruptă »²⁾. Mai târziu «regele Andrei II prin o lege de țară în anul 1212 a pus provincia Banatului în rangul autonomului principat al Transilvaniei iară de comite al Temişului a denumit — pe oarecare Martin »³⁾. «Români din Bănat — știură a-și asigura independența politico-națională a provinciei sale prin tractatele primitive nu după rugăciuni și lingușiri, ci după multă vărsare de sânge cu Maghiarii încheiate. Și... dacă nu erau atât de expuși incursiunilor externe în veacurile trecute, puteau să-și susțină integritatea autonomiei provinciale și a individualității sale naționale mai ușor decât frații lor ceialalți: dar apărarea cea lungă produsă de răsbelele turcești îi aruncă întru întuneric și într'o adâncă letargie și privilegiile garantătoare de atare independență se anticuară și se deteră uitării »⁴⁾. Cele opt districte bănățene aveau o situație autonomă față de Ungaria, iar până la anul 1537 nu erau formal îmbinate nici cu Transilvania. Din punct de vedere

¹⁾ *Ibidem*, p. 236—7.

²⁾ *Ibidem*, p. 223—4. Acelaș lucru îl susține și A. Mocioni în memoriul său din 1860 privitor la autonomia Banatului.

³⁾ *Ibidem*, p. 225.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 227.

administrativ erau organizate în județe comunale și cercuale a căror căpetenie erau așa numiții chinezi și obărchinezi; aceștia la rândul lor erau subordonați comiților sau prefectilor districtuali având de curte apelativă județul curiei de unde apoi trecea recursul la persoana regelui. « Comiții sau prefectii Timișului erau totodată supremi comandanți ostășești, fără altă influență asupra privilegiatelor districte românești decât numai cea de conducător a armatei acestora în operațiuni răsbelnice »¹⁾. Se dă cu socoteala cum că districtele românești de când au devenit îmbinate cu Transilvania și de când s'au împreunat ele între sine sub numele de Banat al Lugojului și al Caransebeșului aveau în Lugoj universitatea lor, va să zică un guvern central, în persoana supremului prefect, prin care ele împreună cu prefectii săi au stat dar numai cu numele sub scutul Turcilor și sub puterea Principilor Transilvaniei »²⁾.

« După mântuirea Banatului de Turci, districtele românești, acum desbinate de Transilvania, împreună cu celelalte părți ale țării, Timiș-Torontal și confiniile, prin supremul prefect ostășesc provincial de atunci, generalul Claudiu Merți, sub influența principelui Francisc Eugen de Savoia se împreună toate sub vechiul nume de « Banatul Temișan ». Aceasta după date istorice cari necunoscând în această țară neci o Voivodină Sârbească cu teritoriul său propriu politico-național, spun mai departe că țara toată s'a împărțit în 12 districte bănățene: Temișoara, Ceanad, Lugoj, Făget, Lipova, Panciova, Noua Palanca, Orșova-Mehadia, Almaș și Caransebeș și în trei districte serviane: Cluici, Craina și Grivina; fiecare district a căpătat câte un prefect și subprefect cari erau subordonați supremului prefect reșezător în Temișoara, capitala Provinciei, iară supremul prefect a fost supus în cele militarești împărătescului Consiliu de Răsboiu și în cele camerale, Camerei Aulice Superioare »³⁾.

Guvernarea « militaro-camerală » ține între 1720—1751. În acest timp, în districtele românești aflăm ca prefect pe Ioan Raț de Mehadia⁴⁾.

¹⁾ *Istoria Bisericească*, p. 263—5.

²⁾ *Ibidem*, p. 264.

³⁾ *Ibidem*, p. 264—5.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 273.

« Dela 1751 înainte, nu aflăm prefecti, ci de pre la anul 1759—1778 aflăm obărchinezi și în speță doi districtuali cu scaunul în Lugoj: Gavrilă Gureanu și Alexandru Petrașcu » ¹⁾.

« Tot de pre atunci (1764—1768) fosta până aci sistemă de guvernare spre baza hotărîrei din anul 1751 s'a schimbat așa: districtele Timiș, Cenad, Sânt-Miclăuș, Becicherec, Ciacova, Vârșeț, Lugoj, Făget, Lipova s'au făcut camerale-provinciale, iară celelalte patru au rămas ca și până aci militare, din cari apoi la anul 1770 s'au făcut modernele trei cercuri de regimente: cel Româno-Banatic, cu scaunul la Caransebeș, cel Sârbo-Banatic, la Biserica Albă și cel Germano-Banatic, la Panciova. Tot așa și cele opt districte provinciale după ce și ele în anul 1775 — mai trecură odată prin purgatoriul reorganizării ce le reduse numai la patru — în urma urmelor s'a străformat în cele trei comitate: Timiș, Torontal și Caraș în anul 1779. De aci înainte nu mai amintim câte schimbări de sisteme de guvernare, bune, rele, au intervenit până astăzi; ci ne luăm voia numai de a continua arătarea fazelor ce le-au petrecut bieții Români mai vârtos în acea jumătate a veacului XVIII: atuncia partea provincială a Banatului, din carea s'au făcut zisele trei comitate, prin împărăteasa Maria Terezia s'a subordonat guvernului administrațiunei centrale a regatului Ungariei prin deciziunea legii « Privilegia Valachorum Tollantur ».

« Atuncea ni s'au stins în Bănat deregătoriile de juzi supremi sau oberchinezi districtuali și perind și această rămășiță și umbră din avuta autonomie s'a dat cea mai din urmă lovitură de moarte districtelor și privilegiilor Românilor Bănățeni, precum ei bieții nici în privința bisericeii nu erau pre atuncia mângăiați din partea superiorității politice, căci religiunea ortodoxă-răsăriteană din Ungaria și Bănat trăgea rău încătușată și despectată până ce abia în anul 1791 prin articolul de lege 27 s'a garantat de acceptată și liberă » ²⁾.

Deci, din punct de vedere politic, Bănatul se bucura de o largă autonomie până după cucerirea lui de Austrieci, când acest privilegiu i-a fost știrbit. El era condus de « domnitori bănățeni » cari aveau reședința în « Timișoara, Kevia, Mureșana, Lugoj,

¹⁾ *Ibidem*, p. 273.

²⁾ *Ibidem*, p. 274.

Caransebeș, Mehadia, Almaș, Carașova, Bersava, Comeat și Iladia »¹⁾. Și din punct de vedere religios, Bănatul avea toate prerogativele unei provincii autonome: la Timișoara a existat încă din timpuri imemorabile a mitropolie a Românilor ca « exarhat al adevăratei mitropolii de Alba-Iulia din Transilvania »²⁾.

« Vechimea metropoliei Timișorii este . . . mult înainte de timpul pre când mitropolia Timișoarei nu-și strămutase scaunul în Ienopolea și că așa dară vechiul episcopat metropolitan al Timișoarei . . . ridicându-se dieceza Ienopolei s'a reșezat în scaunul său primitiv — dar acum sub altă ierarhie — numai după un timp de ani 180 și mai bine »³⁾. Dintre mitropoliții Timișorii se ocupă în deosebi de Sfântul Iosif cel Nou, înmormântat în mănăstirea dela Partoș. El era Român deoarece « nu vine înainte în registrul arhieriei sârbești care-l avem în mână și care cuprinde pe toți arhierii din ierarhia greco-carlovițană dela anul 1214 până astăzi »⁴⁾; a păstorit în Timișoara « înainte de înființarea ierarhiei sârbești în Austria » și avea jurisdicțiune « asupra creștinilor greco-orientali din Temișana și Ungaria și asupra episcopatelor acestor țări »⁵⁾.

Din punct de vedere cultural și artistic, Românii Bănățeni au avut o serie de mănăstiri cari nu sunt întemeiate de Sârbi ci « de Românii Bănățeni ca și cea marmoroșană și . . . vreunele se trag din timpul și numărul celor nouă greco-răsăritene despre cari Papa Silvestru II (999—1003) face comemorare în scrisoarea cea trimisă regelui Ștefan I »⁶⁾. Dintre vechile mănăstiri bănățene se ocupă de: mănăstirea dela Srediștea Mică, mănăstirea dela Vărădia, mănăstirea Morava; mănăstirea Partoș unde e îngropat Sf. Iosif cel Nou, mitropolitul Timișorii și mănăstirea dela Ciclovă⁷⁾.

Dintre toți istoriografii români, Velia este primul care dă acest caracter istoriei Bănățene atribuindu-i o largă autonomie

¹⁾ *Istoria Bisericească*, p. 240.

²⁾ *Ibidem*, p. 119.

³⁾ *Ibidem*, p. 119.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 185.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 186. Asupra Mitropolitului Iosif cel Nou v. și studiul preotului P. Bizerea: « Sfântul Iosif cel Nou, Mitropolitul Timișoarei în Biserica Ortodoxă Română, a. XL VIII, (1930), nr. 5 (Mai), p. 416—422.

⁶⁾ *Ibidem*, p. 204.

⁷⁾ *Ibidem*, p. 178—213.

politică, bisericească și teritorială. Și înainte de el, Nicolae Stoica de Hațeg s'a ocupat de trecutul Banatului însă cronica lui nefiind tipărită nu a putut avea influența necesară asupra urmașilor ¹⁾, iar istoricii streini cari s'au ocupat până la el de trecutul Banatului, nu dădeau decât o importanță minoră Neamului Românesc.

Din punct de vedere științific, datele privitoare la trecutul bănățean, precum și felul aparte de a considera această provincie ca o « țară a Banatului », cu un trecut propriu, independent, românesc și nu strein, vor avea o mare influență asupra urmașilor, servind ca model istoriografilor de mai târziu Patriciu Drăgălina, Dr. George Popovici și Iuliu Vuia.

Pe lângă aceasta, luând parte activă la viața politică a Banatului din anii 1840—1860, era în măsură să cunoască în deaproape toate idealurile de cari erau frământați conducătorii politici ai Banatului și să le concretizeze în opera lui. « Căpitanatul românesc » cerut de Eftimie Murgu și Andrei Mocioni, bazați tocmai pe trecutul politic separat al Banatului își are rezonanță în Istoria lui. Prin stabilirea relațiilor politice și bisericești cu Sârbii, Velia atrage atenția intelectualilor români contemporani asupra pericolului sârbesc, care era mai accentuat în Banat. De aceea Neamul Românesc din Banat, înainte de a se teme de alte popoare, trebuie să se scape de hegemonia sârbească așa cum susținea și Eftimie Murgu.

e) Dacoromânismul

Dacă prin felul în care tratează trecutul bănățean Velia reușește să creeze o mișcare ce va avea consecințe politice în istoria românească, la rândul-i, nici el nu va fi scutit de influențele contemporanilor și în deosebi e conștient de unitatea Neamului Românesc. De aceea în opera lui se ocupă și de situația diecezei de Bucovina precum și de « ierarhia românească greco-răsăriteană în Principatele Românești Unite și în Besarabia » ²⁾.

În ceea ce privește originea Neamului Românesc el este un adept întârziat al Școlii Latiniste; unii istorici streini « vor a susține cum că Românii de astăzi nu sunt descendenții acelor

¹⁾ I. D. Suci, *Literatura Bănățeană...*, p. 266—268.

²⁾ *Istoria Bisericească*, p. 168—177.

coloni (romani) fără numai un fel de alte soiuri veniți mai târziu în țările unde ei se află astăzi: va să zică acei domni deneagă Românilor originea latino-romană. Apoi sunt cari ne dispută încă și încreștinarea noastră a Românilor, din primele patru veacuri ale creștinismului. Ne dispută mai departe însemnătatea politico-națională avută înainte de a veni Maghiarii și alte popoare preste noi; ne dispută în sfârșit preste tot orișice drepturi... »¹⁾. Toate acestea însă fără nicio justificare, deoarece poporul Român are originea curat romană iar din punct de vedere religios suntem cei mai vechi creștini dintre popoarele înconjurătoare, Dacia fiind încreștinată încă dela începutul secolului al IV-lea²⁾. La venirea Maghiarilor, Românii aveau o situația politică înfloritoare, fiind « moșneni, proprietari și militari potenți »³⁾.

« Orișice popor venind la cunoștința de sine năzuiește a-și procura și asigura aceste două atribute a vieții sale, cari pun fundământul la un viitor mai ferice: adică libertatea bisericească-religioasă și libertatea politico-națională. Noi Românii... avusem odinioară aceste libertăți după cum ne spune istoria »⁴⁾. « ...Da! El (Poporul Român) avea odată, ca fiul celei mai mărite ginte, o stare mai bună, viață deplin națională, autonomă, un trecut plin de fapte mari: dar în prezent poartă dânsul pre fruntea sa marca unor lungi și grele suferinți, însă în toată întâmplarea e demn de o soartă mai bună pentru viitor »⁵⁾.

Dar partea cea mai interesantă privitoare la conștiința unității neamului Românesc o aflăm de sigur în atențiunea ce o dă Românilor din dreapta Dunării, așezați în Bulgaria și Serbia. Despre Românii din Bulgaria ne spune următoarele: « ...In vecinătatea Severinului și a Vidinului, pre malul drept al Dunării, anume în districtul Negotinului viază și până astăzi Românii în cele trei districte mai mult românești: Cluici, Craina și Grivina cari pre un timp până la 1739 s'au ținut de dieceza Română a Caransebeșului și cari poate că în timpurile vechi vor fi fost în oarecare mai strânsă legătură de comuniune bisericească poate și politică

¹⁾ *Istoria Bisericească*, p. 207.

²⁾ *Ibidem*, p. 4—5.

³⁾ *Ibidem*, p. 232.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 205.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 213.

cu frații săi consângeni și vecini din ambele Banate. Acei Români din Serbia fac astăzi la 100.000 suflete. Dintr'acolo, de către Vidin (în Bulgaria) ne spune istoria a fi venit domnitorul Banatului Temișan, Optum, adică dintre Români, căci se știe că Bulgaria în acea parte de către Dunăre a fost și este și până astăzi împovărată mai numai cu Români »¹⁾. Mai larg se ocupă de aceste districte românești în partea privitoare la dieceza Vârșeșului: « Aceste Districte se află pe malul drept al Dunării, mai jos de Rușava și adică în districtul Cladovei, vecin cu Banatul Severinului, oare cândva chinezatul Cluici și în vecinătatea acestuia în districtul Negotin, cercurile Cluici și Craina unde mai toți locuitorii sunt Români. Aicea vine a considera cum că districtul Negotinului prin tractatul dela Pasaroviț (1718) a rămas în posesul regimului Austriei; nu aflăm fost-a și mai înainte, ci aflăm că până la anul 1759. Și fapta aceasta împreună cu istoria acelor districte românești ne deslușesc cauza că acele districte s'au îmbinat iară cu o dieceză românească și că în titlul mitropolitului A. I. Șacabent aflăm pre la anul 1737 și adausul al « Valahiei Austriace »²⁾.

În ceea ce privește pe Românii din Serbia sunt acolo așa de numeroși încât formează o altă « Românie »: « Este o baladă care o cântă poporul românesc și cel sârbesc și până astăzi, unde descriindu-se nunta lui Ioan Uniade, sub numele Iancu Sibineanu, într'altele se zice că dânsul și-a adus soață din țara latină care după istorie și după numirea și până astăzi uzuată de poporul sârbesc este Dalmația. Descrierea acestei nunți împreună cu istoria poporului sârbesc de Medacovici, cum și celelalte însemnări mai jos următoare adevăresc cum că Sârbii când au venit în Serbia bătrână și în cea nouă au aflat aci colonii romani. În numita baladă cântă poporul sârbesc că cumătru mare la nunta lui Iancu Sibineanu a fost ducele Țării Latine și că acesta a dus mireasa din țara Latină prin muntele « Romania ». Acest munte stă între Bosnia și Herțegovina. Acolo în acest munte a petrecut restul vieții sale bătrânul Martin Novac și fii-su Gruită, după ce dânsii au umblat până atunci prin Temișana, prin Bulgaria și muntele

¹⁾ *Istoria Bisericească*, p. 239 nota 135.

²⁾ *Ibidem*, p. 154, nota 101.

Emu[s] ca cei mai faimoși pre atunci haiduci cari nemțește mai curând se vor numi Helden decât Răuber precum s'au și ținut acești oameni de eroi și apărători în contra Turcilor vezi bine că făcând ici colea și excesuri. Tot în Bosnia sunt munții Durmitor, Vlasici (Românuț) și Țerii. Acest nume nu e doară dela latinul *cerrus*, cer, au dela românescul Țeară? Pre culmea Țerului, lângă Românuț, sunt niște ruine cari se chiamă și astăzi de popor « Traian ». Pre marginile Serbiei de către Bosnia ba și în mai multe părți, portul țăranilor sârbi de ambe sexe seamănă mult cu al țăranilor români. In districtul Crușevaț, lângă Morava răsăriteană stau ruinele ce se chiamă « Corvin-grad », Cetatea lui Corvin. In ținutul Sienița, între râul Ibru și Lim este un chinezat care se chiamă « Stara-Valahia » România veche. In Slavonia este România Mică sau Morlachia cu capitala Posega, care mai întâiu se cunoștea sub numele « Reatina » sau « Revenata », iară mai târziu « Romana-Valeriană » sau « Vasiana ». Dacă unii Sârbi cu niște numiri slavice a unor ape, munți, văi și sate din Temișana, vor să adeverească că Sârbii în această țară sunt mai bătrâni ca Români, atunci le spunem că atari numiri se trag din comunitatea ce aveam odată Români cu Bulgarii. Dar apoi întrebăm și noi pre Sârbi: de unde sunt rămășițele romane în Serbia, cele aci mai sus atinse cari se țin de țeară, munți și de ruine, de fortărețe, apoi și locurile acestea, orașele Valeva, într'o vale și Negotin; satele: Bucur, Batușa, Țarina, Serbani, Suceni, Lucițe, June, orașele Ursuli, Vlașca, Vlaski, Cuman, Mariam, La-Ole, Giurgiu și altele multe? Aceste sate le aflăm la Dr. Vuk Stefanovici-Caragici în « Danița » tipărită la Viena 1827, pp. 4, 51, 56, 57, 18, 73, 91, 92 și « Serbski recinic » s. h. v. 4 »¹⁾.

De asemeni comitatele Cenad, Kiave-Kiăvia și Horom-Clisura au caracterul românesc²⁾. Analizând din punct de vedere filologic numirile Chiave și Horom « la noi Români impropriu înseamnă pas strâmt, râpă, țărm, coborâș ». Ori « toate aceste înțelesuri corespund scopului și pozițiunei locului »³⁾.

Meritul cel mare al lui Velia constă că încă din 1865 își îndreaptă atențiunea dela Români din Principate până la cei, așa de înde-

¹⁾ *Istoria Bisericească*, p. 222—3, nota 124.

²⁾ *Ibidem*, p. 189.

³⁾ *Ibidem*. p. 189.

părtați și uitați, din Bulgaria și Serbia, cari constituie o adevărată « Românie ». Este o viziune cum nu se poate mai frumoasă a Panromânismului care preocupa așa de mult generația lui, căutând să adune, cel puțin în scris, toate ramurile Neamului Românesc el însuși declarând că urmărește să arate că Românii în decursul celor 18 secole de istorie, după toate suferințele îndurate « nu au putut alta secera decât plâns, suspin și oftări cari țin și până astăzi »¹⁾. Dar încrederea în destinul Neamului Românesc nu trebuie să dispară, căci « un popor viază numai... până când își cunoaște trecutul și este însuflețit pentru al său viitor; îndată ce aceste două scânteile se șterseră din inima lui, el a murit deși se pare că mai viază sau a căzut foarte adânc și apoi cu cât un popor a căzut mai adânc, cu atâta mai greu și mai încet se poate renaște »²⁾. De aceea « aceste cuvinte să nu le pierdem niciodată din vedere dacă dorim a figura odată între popoarele cultivate »³⁾.

ACTIVITATEA CULTURALĂ DUPĂ 1849

a) Continuarea colaborării la Foile din Brașov

După eșecul revoluției bănățene, cu toate că relațiile de prietenie între Velia și Barițiu sunt continuate cu aceeași statornicie, colaborarea la Foile de Brașov nu va mai fi atât de rodnică ca în prima perioadă.

Acum, preocupările filologice vor trece pe planul al doilea. Nici poezia nu-l va mai interesa atât de aproape. Doar cu ocazia morții soției lui, Maria Velia, în 13 Aprilie st. v. 1860, va compune o elegie « La mormântul scumpei mele soții » fără vreo valoare literară. În schimb începe să-l intereseze de aproape trecutul Banatului publicând o serie de considerații asupra trecutului preistoric și a dominațiunii romane din Banat⁴⁾.

Chestiunile politice îl interesează în schimb mai mult ca înainte de 1848. Încă la începutul anului 1850, trimite lui Barițiu un articol sub formă de scrisoare « în interesul bieteii națiuni de toate

¹⁾ *Istoria Bisericească*, p. 206.

²⁾ *Ibidem*, p. 313.

³⁾ *Ibidem*, p. 313.

⁴⁾ Foaia pentru Minte, a. 1858, nr. 18, 19, 20.

părțile vândută și apăsată »¹⁾. Ce conținea acel articol nu putem ști, deoarece nu s'a mai publicat; în tot cazul era vorba de chestiuni politice, întru cât, în aceeași scrisoare spune că trebuia « să pună » ceva despre episcopul Hakman dar, uitând, îl roagă pe Barițiu să adauge el aceasta « unde și cum va vrea ».

În același an, la 21 Februarie 1850, trimite lui Barițiu un nou articol tradus din sârbește: « alaltăieri citii aci închisul articlu în Gazeta Sârbilor și din cauza începutului lui însemnat, socotind cumcă publicarea lui se va face în interesul națiunii, nu întrelas a vi-l trămete deloc, tradus, cu rugarea ca însuși d-ta să-i faci cuvenitele băgări de samă. Cauza pentru ce nu făcui eu însumi asta vei cunoaște-o îndată dacă vei judeca puțintel despre aceea ce făcu a ți să trămete pre cale strâmbă și mie neplăcută surorile cele din urmă ale acesteia »²⁾. Sistându-se foile lui Barițiu, în 2 Martie 1854, Velia îl roagă să trimită articolul la « Bucovina » ce apărea la Cernăuți³⁾. În 5/17 Mai 1850, avea trimis lui Barițiu un nou articol pentru « Bucovina » cu scopul de a arăta abuzurile ierarhilor sârbi⁴⁾. În Iunie 1850 articolul încă « nu văzu lumina tiparului »⁵⁾. De altfel nici celelalte două articole nu au fost publicate de Bucovina deoarece în 30 Septemvrie 1850 când reapare Gazeta de Transilvania, Velia amintește din nou de ele: « Articollii cunoscuți, dacă încă nu i-ai trămes la Bucovina rog a-i da să se publice în una din foile noastre transilvane »⁶⁾. Nu au mai apărut nici în Gazeta de Transilvania, fie din cauza censurii, fie că Barițiu nu le credea oportune. De altfel, acumă înființându-se « Telegraful Român » al lui Șaguna, atenția lui se va îndrepta cu toată însuflețirea în spre acest ziar. Totuși legăturile de prietenie intelectuală cu Barițiu continuă și în 1857 îi trimite un mic ajutor pentru Dicționarul Româno-German la care lucra Barițiu: « Dacă nu-mi vei primi de rău, iată io-ți trămet aci câteva cuvinte dela « O » înainte, câte putui în pripă afla, care versază mai mult între popor; dar cred că nici acestea nu ți-au scăpat din vedere numai nu știu

¹⁾ Anexa 56.

²⁾ Anexa 58.

³⁾ Anexa 59.

⁴⁾ Anexa 60.

⁵⁾ Anexa 61.

⁶⁾ Anexa 62.

socoti-se-vor toate demne de dicționar » ¹⁾. În 1761 trimite lui Iacob Mureșeanu un nou articol despre care în Aprilie 1861 se plângea lui Barițiu că « nu știe din ce cauză nu se publică » ²⁾. În 2 Iulie 1862 lucrează la o « Disertațiune » ce o trimite lui Barițiu spre publicare ³⁾. În August 1862 îl roagă că « dacă Disertațiunea e destinată a se publica în Foaia Asociațiunii, atunci voesc domnule ca aceea să se publice anonim » ⁴⁾. Nu putem preciza despre ce fel de « Disertațiune » e vorba ; în tot cazul se pare că e un fragment din Istoria Bisericească Politico-Națională.

Prin Barițiu a făcut o prietenie durabilă cu Iacob Mureșeanu, fratele poetului Andrei Mureșeanu și mai apoi director al Gazetei de Transilvania. Încă din 1850 în scrisoarea din 16 Februarie — trimisă lui Barițiu — se interesează cu admirație de Mureșeni: « Rog a spune închinăciunea mea d-lor profesori A. și I. Mureșeanu, cari deși nu am personala d-lor cunoștință dar de pre poeziile d-lor, care le cetim cu mare plăcere îmi sunt foarte stimați » ⁵⁾. Nici în Maiu 1850, legăturile directe cu Mureșeanu nu erau făcute, deoarece se interesează prin Barițiu dacă Mureșeanu « a fost provocat a lua asupra-și redacțiunea ? » ⁶⁾. În Septembrie 1850 era în relații directe cu Mureșeanu deoarece îl roagă și pe el să-i publice articolele ⁷⁾. Incepând din 1854 aproape toată corespondența lui cu Barițiu se face prin Iacob Mureșeanu: astfel în 28 Sept. 1854 îi trimite bani prin Mureșeanu, cerându-i răspuns în scrisoarea ce i-o trimite Mureșeanu ⁸⁾. În Decembrie acelaș an, cere cărți tot prin Mureșeanu ⁹⁾. Se pare că după 1854, relațiile cu Mureșeanu deveniseră foarte strânse: astfel în 20 Martie 1855 îi comunică lui Barițiu că Mureșeanu îi cunoaște cauza necazurilor lui ¹⁰⁾; iar în August 1855, după ce nu reușește să ocupe protopopiatul

¹⁾ Anexa 74.

²⁾ Anexa 76.

³⁾ Anexa 79.

⁴⁾ Anexa 80.

⁵⁾ Anexa 56.

⁶⁾ Anexa 60.

⁷⁾ Anexa 62.

⁸⁾ Anexa 65.

⁹⁾ Anexa 66.

¹⁰⁾ Anexa 67.

Caransebeșului în primul rând se va plânge lui Iacob Mureșeanu ¹⁾. Mai târziu, Iacob Mureșeanu își va lua și însărcinarea să-i trimită cărțile de care avea nevoie, mai ales că Barițiu ajunsese ocupat cu chestiuni mai înalte. În 1856 Mureșeanu îi trimite Istoria lui Petru Maior ²⁾, iar mai târziu, în 1861, până și pentru Calendarele lui Barițiu se adresa tot lui Mureșeanu ³⁾. Se pare că legătura aceasta cu Iacob Mureșeanu a durat până la moarte, cu atât mai mult, cu cât în 1862 încă, îi scria lui Barițiu tot prin Mureșeanu ⁴⁾. Din nenorocire nu ni s'au păstrat decât două scrisori din lunga lui corespondență cu Iacob Mureșeanu și acelea fără vreo prea mare importanță ⁵⁾.

Tot prin Barițiu a încercat să se apropie și de Timotei Cipariu pe care înainte de 1848 îl provocase la discuții filologice prin Gazeta de Transilvania. Nu știm dacă au ajuns la relații directe, se pare însă că nu, cu toate că primea « Organul Luminării » ⁶⁾ de care se interesează și în 16 Februarie 1850 dacă va fi continuat ⁷⁾.

Velia ținea mult la activitatea ce a depus-o la foile lui Barițiu și în 1855 când acesta îi va cere să nu mai aibe « dispute seci » cu Sârbii, Velia îi răspunde: « n'aș crede că înțelegi aci puținii articoli ce mi-ai publicat domnia ta și domnul Mureșeanu în foile noastre transilvane, cu care m'am încercat a adaoga și eu câte ceva la cuvintele îndreptate de mai mulți Români către publicul cetitor și mai vârtos către Românii Bănățeni, ca cei ce nu aud să audă și ceiace nu văd să vadă... și am îndrumat și cu cuvântul pre cei asupriți în privința limbei ș. a. Acestea nu sunt dispute seci ci poate și eu cred că am făcut bine căci văd pre unele locuri fructe bune; deșteptare, limbă românească, reînviere, ș. a. » ⁸⁾.

Aceeași atitudine binevoitoare o avea și față de Asociația « Astra » înființată în 1860, căutând să se apropie cât mai mult de ea: « Ajutându-mi Dumnezeu să scap până pre toamnă — cum

¹⁾ Anexa 68.

²⁾ Anexa 73.

³⁾ Anexa 75.

⁴⁾ Anexa 80.

⁵⁾ Anexele 84, 85.

⁶⁾ Anexa 62.

⁷⁾ Anexa 56.

⁸⁾ Anexa 69.

zice Românul — deasupra de nevoie, voi împlini-mi și io dato-
rința-mi de Român către salutarul Institut al Asociațiunii noastre
Române din Ardeal »¹⁾. Nu-și va mai putea realiza însă planul,
deoarece boala care începuse să-l macine și evenimentele ce au
urmat i-au îndreptat preocupările în alte direcții.

b) Colaborarea la «Telegraful Român»

Când în 1853 Șaguna pune bazele noului ziar cu program orto-
dox și personal, Velia este printre primii colaboratori. Însă deoarece
ierarhia sârbească în Banat domina încă și lui Șaguna nu-i con-
venea să se pună rău cu ierarhii sârbi — ortodocși și ei — cu atât mai
mult cu cât Mitropolia Română din Sibiu încă nu devenise realitate,
era normal ca nici articolele lui Velia împotriva Sârbilor să nu fie
bine primite de Șaguna. De aceea majoritatea colaborărilor lui
la Telegraful Român constă din scurte informații privitoare la
instalarea episcopului Chengelaț sau la Ioan și Lucian Mocioni de
Foeni sau simplamente corespondențe din Vârșeț²⁾. Mai târziu
va trimite și studii cum e acel despre Paul Iorgovici publicat în
anul 1862³⁾.

De altfel se pare că Șaguna nici nu avea o încredere prea mare
în Velia — căci cunoștea colaborarea lui la foile lui Barițiu precum
și legăturile lui cu acesta. Am văzut mai sus cum la un moment
dat relațiile erau atât de încordate încât Șaguna îl considera ca
«vrăjmaș» cunoscut. Cu toate acestea, după ce Șaguna prin meri-
tele lui excepționale reușește să înfăptuiască mitropolia și prin
aceasta să facă mult dorita desrobire ierarhică, Velia va ține tot
mai mult la el, cu toate că mulțămît nu va fi niciodată de Șaguna.
De aceea nici nu va fi atât de sincer cu el precum era cu Barițiu.
În 1866 își dădea și el seama că și Șaguna avea o rezervă față de el,
de aceea caută să o înlăture, cerându-i «să-și schimbe inima»
către el: «M'a întrebat un amic să nu fie cauza răcelii că doară
cugetați Excelența Voastră că eu țin Gazeta și corespund cu redac-
torii ei și cu Barițiu. Dacă să fie aci răceala, atunci Excelența

¹⁾ Anexa 78.

²⁾ Telegraful Român, a. 1554, p. 50, 169, 185.

³⁾ Nr. 92, ca o complectare a studiului d-rului Andrei Vasici publicat în
nr. 71 a Telegrafului Român.

Voastră sunteți înșelat, căci eu din anul 1858 nu mai țin nici Gazeta, nici corespondență cu acei oameni ale căror tendințe vătămătoare în partea noastră sunt în comun cunoscute »¹⁾. Pentru a-i dovedi că nu-l urăște, Șaguna îi răspunde printr'o scrisoare politicoasă dar rece, anunțându-l că nu-i poate satisface nimic din ceea ce ceruse Velia, cu toate că recapitulează fiecare desiderat în parte²⁾. De sigur că din cauza acestei atitudini a lui Șaguna, colaborarea lui la Telegraful Român nu a fost nici pe departe atât de rodnică ca la foile lui Barițiu.

c) Preocupări folklorice

În afară de Istoriografa Bisericească, de sigur că una dintre cele mai interesante preocupări a lui Velia era atenția ce o dădea producțiilor populare, în deosebi baladelor cu subiect istoric. De aceea singurele produse populare culese de el, care ne-au rămas până astăzi sunt balade populare istorice. Interesul lui pentru folklor provine din mai multe motive. Totuși, e foarte interesant cum acest adept întârziat al Școlii Latiniste, care disprețuia tot ce provenea dela popor, în deosebi limba, se va entuziasma și va aduna cu o sârguință rară produsele populare din regiunea lui.

Se pare că acest interes, în primul rând i-a fost provocat de Bălcescu care în Magazinul Istoric pentru Dacia, la care Velia era abonat, consideră « poeziile și tradițiunile populare » printre izvoarele istoriei: « Oamenii întâiu cântă pe urmă scriu. Cei d'întâi istorici au fost poeți. Poeziile populare sânt un mare izvor istoric. Într'însele aflăm nu numai fapte generale, dar ele intră și în viața privată, ne zugrăvesc obiceiurile și ne arată ideele și simțămintele veacului »³⁾. La aceasta trebuie să adăugăm și influența lui Vuk Ștefanovici Caragici, marele folklorist sârb, a cărui operă folklorică o cunoștea și vorbea chiar cu admirație despre ea: « Dânsul (Vuk Caragici) și-a pus însuși problema vieții a se coborî în puțurile inimei poporului spre a scoate de acolo la lumină odoare cari sunt mai prețioase ca aurul și piatra nestimată. Și pentru aceasta

¹⁾ Anexa 91.

²⁾ Anexa 92.

³⁾ N. Bălcescu, *Cuvânt preliminar despre izvoarele Istoriei Românilor, Magazinul Istoric pentru Dacia*, t. I, Buc., 1845, p. 3.

spiritele cele mai bune ale tuturor națiunilor jelesc pre răposatul, căci popoarele sunt solidare în interesele lor cele adevărate și nu întreabă totdeauna după limbi, naționalități, patrii, după veștmântul din afară, ci se uită mai vârtos la lumina și meritul ce-l aduce bărbatul științelor spre binele și folosul omenirii »¹⁾.

Dar chiar printre bănățenii din generația lui Velia, preocupările folklorice nu lipseau. Astfel, Eftimie Murgu încă din 1827 în polemica cu Sava Tököly se ocupă și de « cântecele naționale comune » care « exprimă specificul gustului național » prelucrând chiar câteva²⁾. Apoi în 1839, Gh. Barițiu publică un entuziast îndemn pentru culegerea poeziilor populare. Articolul lui are răsunet și în Banat, de unde-i vin câteva culegeri pe care le publică în Foaie pentru Minte. Mai târziu, după 1848, apare Atanasie Marian Marienescu, primul editor al poeziilor populare bănățene, cu care Velia avea relații de prietenie³⁾. Pe Vasile Alexandri, cu colecția lui se pare că nu-l cunoștea; în tot cazul, nu-l menționează în niciuna din corespondențele cu Barițiu.

Asupra datării culegerii lui de poezii populare nu avem nimic cert deocamdată. În tot cazul, încă din anul 1860, pe când era profesor la teologia din Vârșeț, Atanasie Marian Marienescu publicând balada Iovan Jorgovan și Șarpele menționează că face parte din « colecția » lui Velia⁴⁾, ceea ce înseamnă că în acest timp Velia adunase un număr mai mare de balade pe care le trimite încă de atunci lui Marienescu. În același an, Marienescu publică și balada « Corbul și Mihai Vodă » culeasă tot de Velia⁵⁾. Deci calculând cu oarecare aproximație, putem data preocupările folklorice a lui Velia între 1850—1860. În niciun caz înainte de 1848 nu s'a ocupat de folklor. Putem susține aceasta, bazați pe următoarele: în niciuna dintre numeroasele lui poezii publicate înainte de 1848 la Foile de Brașov nu se simte vreo influență populară; nu menționează nimic în corespondența lui cu Barițiu. Interesul pentru baladele populare i-a venit în urma preocupărilor lui istorice care se accentuiază mai ales începând cu anul 1850.

¹⁾ *Istoria Bisericească...*, p. 284, nota 158.

²⁾ Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, p. 49—51.

³⁾ Anexa 97.

⁴⁾ Foaie pentru Minte, a. 1860, p. 94.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 111.

Din nenorocire însă nu cunoaştem decât foarte puţine dintre baladele culese de el şi anume zece lucrăţi, dintre cari nouă au fost publicate de Atanasie Marian Marienescu în colecţia lui de Balade ¹⁾ iar a zecea e publicată în Istorioară ²⁾. Dintre acestea, la patru balade nu cunoaştem redacţia exactă a lui Velia deoarece au fost prelucrate de Marienescu după mai multe versiuni. Astfel « Corbul şi Mihai Vodă » care a fost culeasă de Velia în « exemplar complet » în jurul Secaşului a fost culeasă şi în fragment de Teodor Man din Cluj ³⁾. Deci nu putem şti dacă Marienescu a utilizat şi fragmentul lui Teodor Man sau numai redacţia lui Velia. « Iovan Iorgovan şi Şarpele » cea mai specifică şi frumoasă creaţie a geniului popular bănăţean a fost culeasă de Velia în comuna Comorişte lângă Oraviţa.

Marienescu a publicat această baladă în trei rânduri, menţionând că a « prelucrat-o » după mai multe versiuni, deci nu putem preciza care era versiunea culeasă de Velia: În prima versiune, publicată în Foaie pentru Minte ⁴⁾, Marienescu precizează că « e culeasă în trei exemplare. Două sunt din poeziile culese de Dr. Atanasie Şandor prin preparanzi. Una din colecţiunea d-lui Nicolae T. Velia, profesor de teologia română în Vârşeţ ». În a doua versiune, publicată în ziarul Albina ⁵⁾ se menţionează că a fost prelucrată după exemplarele culese de N. T. Velia din Comorişte, Z. Botoşiu din Bocşa Montană, Iosif Olariu din Doman şi alţii, fără a preciza care. La versiunea publicată în volum ⁶⁾ se completează lista culegătorilor cu I. Găină din Bozovici, Adam Angel şi Avram Corbu « din loc necunoscut în Banat ». Meritul lui Velia totuşi rămâne prin faptul că a fost printre primii bănăţeni cari au relevat frumoasa baladă.

« Mihai Viteazul şi Boerul Dobricean » a fost prelucrată de Marienescu după versiunea culeasă de Velia în Ticvaniul Mare şi fragmentul cules de C. Văraru în comuna Târnova din judeţul

¹⁾ Balade, culese şi corese de At. Marian Marienescu, v. II, Viena, 1867.

²⁾ P. 241, nota 137.

³⁾ At. M. Marienescu, *op. cit.*, p. 1, nota; cf. « Albina » (Viena), a. 1866, nr. 1.

⁴⁾ A. 1860, p. 94.

A. 1866, p. 296.

⁶⁾ P. 9.

Caraș¹⁾. Nici la balada « Ștefan Vodă și Gegiu » nu putem stabili, cel puțin cu aproximație versiunea lui Velia, deoarece Marienescu a prelucrat-o după 3 exemplare: a lui Velia, a lui Bartolomeu Băiulescu din Brașov și a lui Iosif Olariu din Doman. Marienescu spune că Velia a cules balada « în ținutul regimentului român grănicer » și era exemplarul cel mai bun și complet dintre cele trei ce le cunoștea²⁾.

În ceea ce privește celelalte șase balade, dela început trebuie să eliminăm balada privitoare la Chevia, care este o poezie cultă, având doar subiectul inspirat din literatura populară, cu toate că Velia susținea că e « cântec poporal »³⁾. Motivele care ne îndreptățesc a susține aceasta sunt: Velia nu dă nici titlul, nici locul sau persoana de unde a cules acest cântec cu toate că la celelalte balade dă și locul și persoana; analizând poezia din punct de vedere al măsurii, ritmului și rimei nu corespunde întru nimic creațiilor populare; în niciuna dintre colecțiile de folclor ce le cunoaștem, nu apare numele Chevia; însuși poetul Iulian Grozescu, care cunoștea bine poezia populară bănățeană, recunoaște în această baladă o creație cultă, susținând că poezia a fost primită « dela cutare cărturar prea binevoitor »⁴⁾. Deci părerea noastră este că doar subiectul baladei, care descrie puterea iubirii, atât de răspândită în poezia populară, e de origine populară iar forma a fost complet refăcută de Velia, dându-i aspectul de poezie cultă.

A șasea baladă, Ștefan Vodă și Vlădica Ion, a fost culeasă de Velia în Secaș⁵⁾. Tratează tema foarte cunoscută în poezia populară: la un chef, Vlădica Ion își arată intenția de a domni. Ștefan-Vodă aude și-l omoară pentrucă:

« Popă mare te făcui
« Că ți-am dat protopopie
« Te-am 'nălțat la vlădicie
« Nici aceasta nu-ți mai place
« Diavolul în tine zace ».

¹⁾ P. 133.

²⁾ *Ibidem*, p. 134.

³⁾ *Istoria Bisericească...*, p. 241.

⁴⁾ « Albina » (Viena), a. 1866, nr. 23.

⁵⁾ Marienescu, *op. cit.*, p. 134.

« Coconul Răducanu și Iancu Sibineanu » a fost culeasă în comunele Dobreni și Pădureni din județul Caraș. Marienescu nu cunoștea altă versiune decât cea comunicată de Velia ¹⁾. Atât Răducan cât și Iancu Sibineanu sunt personagii cântate în numeroase poezii populare. Chiar în volumul lui Marienescu aflăm încă o baladă privitoare la « Iancu-Vodă » ²⁾.

O altă variantă, complet schimbată, o aflăm în colecția Gheorghe Cătană, sub titlul de Iancu Săbianu ³⁾. În colecția Jarnik-Bârseanu, aflăm o variantă privitoare la boierul Răducan ⁴⁾. În ceea ce privește identificarea lui Iancu Sibineanu, Velia era de părere că e vorba de Iancu de Huniedoara voievodul Ardealului ⁵⁾. Probabil că la o variantă a acestei balade face Velia aluzie în Istorioară: « Este o baladă care o cântă poporul românesc și cel sârbesc și până astăzi, unde descriindu-se nunta lui Ioan Uniade sub numele Iancu Sibineanu, într'alte se zice că dânsul și-a adus soață din țara latină, care după istorie și după numirea și până astăzi usuată de poporul sârbesc este Dalmația » ⁶⁾. Subiectul acestei balade îl aflăm și în colecția Vasile Alecsandri ⁷⁾ însă cu titlul schimbat în « Bogdan » cu personagiile mult mai precizate, amintindu-se de Alexandru Lăpușneanu și fiul său Bogdan, care merge în Polonia spre a peți pe fiica unui nobil polonez. Spre deosebire de redacția Velia, Bogdan al lui V. Alecsandri nu are decât trei părți, partea ultimă în care se vorbește despre moartea și învierea lui Răducan nefiindu-i cunoscută.

Salabeg Impăratul a fost culeasă « pe la Ticvaniul Mare și Secaș ». Marienescu ⁸⁾ o considera « de mare însemnătate și veche » deoarece amintește de contribuția Românilor Bănățeni la Cruciata regelui Andrei al II-lea din 1217. Evident însă că argumentele lui Marienescu nu mai pot rezista astăzi la o cercetare cât de

¹⁾ Marienescu, *op. cit.*, p. 134, 137.

²⁾ *Ibidem*, p. 60, 63.

³⁾ *Balade populare din gura poporului bănățean*, ed. III, Brașov, 1916, p. 57—61.

⁴⁾ *Doine și Strigături din Ardeal*, București, 1885, p. 505.

⁵⁾ Marienescu, *op. cit.*, p. 138.

⁶⁾ *Istorioara Bisericească*, p. 138.

⁷⁾ V. Alexandri, *Poezii populare ale Românilor*, Buc. 1866, p. 175—178.

⁸⁾ *Op. cit.*, p. 139.

sumară, tema baladei mărginindu-se a arăta pedeapsa luată de împăratul trufaș care încearcă să înfrunte atotputernicia dumnezească:

« Cerul vruși să-l biruești
« Dară ești nutreț la pești! »

Spre deosebire de aceste balade, cele două ce vor urma au personajii exacte, bine cunoscute în istoria Bănătului, cu subiecte recente, încât e de mirare cum au putut intra atât de mult, acești doi generali austrieci în conștiința poporului românesc.

« Ginerariul Vitoran » a fost culeasă la Secaș. Cântă faptele generalului Veterani, mort în luptele cu Turcii (1695—6). Versiunea lui Velia este singura pe care o cunoaștea Marienescu ¹⁾:

Arde focul
In tot locul
Arde para focului,
Pe drumul Logojului!
Și la foc cine ședea
Și în sfat se petrecea?
Ginerariul Vitoran
Și Drăgoi, bun căpitan,
Cu vr'o cinsprăzăce mii
Toți feciori de-a ostăși
Cu ei lumea a birui!
Impăratul Otoman
Scrise cărți lui Vitoran:
Vitorane! Domnia Ta
Te cam dă din calea mea,
Că nu-ți gândesc nici un rău
Temișoara-i drumul meu!
Vitoran carte primea
Dar el tare se mânیا
Ș'altă carte el scria:
Inălțate Impărate!
Să trăești cu sănătate,
Eu în lături nu mi-oi da
Ci-oiu căuta în fața ta
Să văd, cum te ști lupta!
Impăratul când cetea
De mânîe se 'nvolba,
Numai una se 'ntorcea

¹⁾ *Op. cit.*, p. 140.

Numai una că zicea
 Turcii toți se îmbulzea
 Turcii toți îmi năvălea
 Și pornea din Borlovoc
 Ca și roiul, folomoc
 Satele să le-aprindă
 Temișoara s'o cuprindă!

II

Vitoran de-atât alai,
 Simte tropot, simte zai,
 La pământ el se culca,
 Cu urechia asculta,
 Pricepea că-i oaste mare
 Și decât a lui mai tare,
 Pe căruță se punea
 Căii lui că se spăria
 Și căruța 'n spini prindea
 Când la punte ajungea,
 Colo 'n partea Gianobolii
 P'unde trec mai toți feciorii.
 Turcii bine îl ochea
 Și la el că se grăbea
 Ș'atunci Doamne că începea
 Ginerariul Vitoran
 Și Drăgoi bun căpitan
 Lupta cruntă 'nfiorată
 Ca de niște lei purtată
 Dară Turcii-i tăvălea
 Capetele le tăia
 Și pe sulii le punea
 La 'mpăratul le ducea
 Impăratul când vedea
 Cu mânie le zicea:
 Dacă sunteți voi voinici
 Ce nu i-ați adus aici
 Vii legați, nevătămați, —
 Că nu voi să-i judecați!
 Și 'mpăratul semnul da
 Capul Turcilor pica.
 P'urmă pe cel Vitoran
 Pe cumplitul alian,
 Turcii burduș îl belea
 Pielea cu paie-o împlea,
 Lângă punte o punea,

Și toți Turcii când trecea
 Din poruncă o bătea!
 Vitorane! Ce mai vrei,
 Dela Impărat să ceri
 Galbeni mulți tu ai dorit
 Și noi pofta ți-am plinit!

« Lăudan Viteazul » a fost culeasă tot în Secaș. Cântă vitejiile generalului austriac Laudon (1716—1790). Versiunea lui Velia este singura pe care o cunoștea Marienescu ¹⁾:

Inălțatul împărat
 Vestea rea a căpătat
 Turcii 'n țară c'au intrat
 Și 'mpăratul carte scrise
 Și de loc o și trămise
 La maiorul Panciovii
 Pe cel țărm al Dunării,
 Carte albă, scrisă neagră,
 Panciova ca să se spargă!
 Domnii toți de aduna
 Până ei se sfātuia
 Maiorul din Panciova
 Jos pe Dunăre privia,
 Și-o tiligă el zărea
 Dela Țarigrad venia
 Tiligă cu două roate
 Alergând pe cât se poate!
 Când tiliga ajungea,
 Un păgân cărți aducea
 Domnii cărțile cetea:
 Panciova să se predea
 De vrea casele să-i stea!
 Nici minutul nu trecea
 Pân' și Laudan ajungea,
 Cu o carte 'mpărătească
 Panicova s'o prăpădească
 Și el cartea o cetea
 Și în carte așa suna:
 « Să-mi răspunzi curând Laudane!
 Au nu-i săptămâna mâne,
 Cam de când cărți ai primit
 Și porunca n'ai plinit

¹⁾ *Op. cit.*, p. 140—141.

Panciova ca să se spargă,
 Să se facă lume largă! »
 Laudan cartea o 'nchidea,
 Și la tunuri semn dădea,
 La repaus nu se da
 Până Panciova-o sfărma,
 Arde focul, merge bulgăr
 Dunărea-i mare de fulger.
 Panciovenii 'nfiorați
 Și de moarte 'nspăimântați,
 Unii juguri înjuga
 Și bagajele 'ncărca, —
 Alții toate le lăsa
 Ca să scape ei fugea
 Țipet, vaet răsunând
 Panciovenii tremurând, —
 Lăudan Panciova-o spârgea,
 La Alibunari pleca,
 Și 'n mijloc d'Alibunari
 Urduca tobele mari,
 Și de-aice el pornea
 La Palanca se 'ndruma
 Din Palanca la Bosniag
 Cu voinicii în șireag.

II

Atunci Laudan mai stătea,
 Carte lungă el scria
 Și 'n Serbia o trămetea
 Viteazul cel din Banat
 La Pașa cel din Belgrad
 O scria tot latinește
 Că deloc să-i s'aplece
 Până ce la el nu trece!
 Dară Pașa răspundea:
 Eu atunci m'oiu apleca
 Și cetatea ți-oiu preda
 Când mi s'a aprinde mie
 Cârpa 'n tașcă de mintie!
 Lăudan foarte se mânia
 La Boșovăț trămetea
 Niște tunuri bibolești
 Numai vreo șaizeci
 Și aduse Moș Lăudan
 Și putinteiu « Scirban »

Ca un balaur de cumplit
Și decând nu-i slobozit
A sosit și ruginit.
Moș Lăudan atunci grăi:
« Pe Scirban de-l veți trăcni
De-un deget și jumătate
Bate tocma în cetate! »
Putinteul se 'ntorcea
Angelirul îl chitea,
Dup' ochian îl mai țintea
Și-i da foc de-l slobozea
Nouă bule detuna
Alte nouă le sfărma
Și Belgradul îl spârgea
Cât putură de-a intra
Noă cară-alătura
Și Lăudan se apuca
Punți pe Dunăre-arunca
Una pentru de intrat
Alta pentru re'nturnat
In cetate când intra
Pașa pe Lăudan mâna
Ca să treacă peste un pod
Dar Lăudan nu e nărod
Ca să cadă în potop
Că Scirban cel necrezut
Drum de 'ntrebare i-a făcut.
Pașa mi se 'nfiora,
Un clentaș infierbânta
Și 'n Lăudan îl îndrepta
Pe Lăudan nu-l nimeri
Dară calu-i sodomi
Trei picioare îi scrânti!
Trei voinici se aruncară
Pe Lăudan îl apucară
Pe alt cal îl așezară
Și el în frunte ca un leu
Bate p'alienul său!
Lăudan pe Turci i-a învins
Și cetatea o-a cuprins,
Luna lor e 'ntunecime
Crucea iară e 'n mărire
Turcul zace sfărâmat
Căci creștinii s'au luptat!

Nu cunoaștem să fi apărut nici această baldă în altă versiune. Ceea ce îi dă un caracter aparte este faptul că orășelul Panciova din fața Belgradului este cântat în baladele române.

Am dat o atenție deosebită activității folklorice a lui Velia, deoarece această preocupare a lui nu a fost deloc studiată, biografia mărginindu-se a menționa că s'a ocupat și cu adunarea baladelor populare, cu toate că și în folklor poate fi considerat printre primii cărturari români ce se ocupă în mod sistematic cu adunarea poeziilor populare. Din nenorocire nu ni s'a păstrat colecția despre care vorbește Marienescu așa încât nu ne putem da seama de valoarea adevărată a activității lui în acest domeniu. Totuși din cele câteva balade ce ne-au rămas, putem preciza că activitatea lui folklorică s'a redus la culegerea baladelor și anume a acelor cu subiect istoric; că întocmai ca și ceilalți contemporani, din dorința de a da o formă cât mai aleasă producțiilor populare, le-a prelucrat, introducând prin unele părți chiar cuvinte latinizate.

d) Istorioara Bisericească Politico-Națională

Opera cu care-și încheie activitatea culturală după 1849 este Istorioara Bisericească Politico-Națională tipărită la Sibiu în 1865, la Tipografia Arhidiecezană. În această operă, care va avea o mare influență asupra urmașilor, stabilește raporturile româno-sârbești, concretizează concepția politică a istoriei bănățene, din care va ieși apoi Bănățenismul și dă o largă atenție tuturor Românilor începând cu cei din Basarabia până la cei din Bulgaria și Serbia.

Asupra originelor acestei opere avem o serie de corespondențe care ne dau oarecari lămuriri despre sbuciumul ce l-a avut când a compus-o. Mutându-se la Secaș, în liniștea minunată a acelei regiuni, după ce și-a dat seama de zădărnicia luptei lui, încă în Decembrie 1860 începe să lucreze la ea ¹⁾. În 24 Ianuarie s. v. 1861 o anunță lui Barițiu: «Ceva mai încolo, dacă vom fi mai în viață, după ce se va mai limpezi cerul politice naționale — dacă nu-l va tulbura bellona — ne vom reîntâlni că voiu să comunic cu d-ta propusul meu de a da la lumină o Istorioară

¹⁾ Anexa 75.

scurtă a bisericeii Românilor și mai ales a Bănățenilor »¹⁾. În 1862 era deja anunțată în Foaia lui Barițiu²⁾, iar în 12 Aprilie s. v. 1862 îl anunță că « e compusă gata. Voi purica-o cu încetul căci cu prenumerațiunea merge more consueto, bani gata pentru tipar nu am și încă sunt tot valetudinar »³⁾. În aceeași scrisoare comunică lui Barițiu capitolele cărții, cerându-i un titlu. Din capitolele enumerate, vedem că deși planul general este definitiv, îl va desvolta ulterior. Astfel, în acest plan sunt omise capitolele: Despre emigrările conșilor sârbești în Austria; Despre privilegiile, patriarhatul și teritoriul lor și Despre starea prezentă a Românilor; Paralizarea pretensiunilor sârbești prin drepturile Românilor. Tot odată îi comunică mai multe titluri urmând ca Barițiu să aleagă unul, precum și un « motto » din Cicero. Ii cere apoi părerea dacă poate să tipărească cartea cu litere « latine românești » precum și o tipografie care « ar tipări mai ieftin ca să nu fiu silit a căuta la toate »⁴⁾.

În 27 Iunie 1862 anunță pe Barițiu că a scris lui Șaguna, președintele Astrei, pentru tipărirea cărții care nu poate ieși la lumină decât cu ajutorul Astrei, deoarece Mocioni i-a refuzat banii ceruți cu împrumut, pentru tipar, iar prenumerații nu avea decât 69. Totodată îl întreabă — deoarece Șaguna nu primește să-i dedice cartea « din cauza anonimității autorului » iar Mocioni i-a « reieptat ajutorul » — dacă n'ar fi bine s'o dedice Astrei⁵⁾. Deoarece titlul ales de Barițiu s'a pierdut, îi trimite o nouă serie de titluri și « Motto »-uri pentru ca acesta să aleagă pe cel mai potrivit⁶⁾.

În 21 August 1862 anunță pe Barițiu că manuscrisul « așteaptă decisiunea soartei sale dela d-voastră; până atunci voi începe a-l descrie pre curat »⁷⁾. Cu toate acestea rezultatul era defavorabil, Astra refuzând și ea să-i dea cu împrumut banii necesari tipării. Descurajat, Velia face apel la avocatul Aurel Maniu,

¹⁾ Anexa 75.

²⁾ Anexa 77.

³⁾ Anexa 77.

⁴⁾ Anexa 77.

⁵⁾ *Ibidem.*

⁶⁾ *Ibidem.*

⁷⁾ Anexa 80.

deputat, care-și ia obligația să tipărească cel puțin un extras din carte ¹⁾. Intre timp intervine momentul hotărîtor pentru despărțirea ierarhică. Nevoia unei lucrări care să pună în lumină raporturile româno-sârbești se simțea mult. Aurel Maniu, cu această ocazie arată manuscriptul deputaților Andrei Mocioni și Vichentie Babeș. După ce-l citesc, Mocioni își ia angajamentul « să esopereze tipărirea opului întreg » ²⁾. Cu toate acestea Mocioni nu s'a ținut de promisiune și cartea se va tipări abia în anul 1865 în tipografia lui Șaguna din Sibiu. În 10 Noemvrie 1865, Velia anunță cu bucurie pe Barițiu că « opul » a ieșit « la lumină », adică s'a tipărit și-i cere sprijin pentru difuzarea lui ³⁾.

În 18 Decemvrie 1865 cere lui Barițiu să anunțe și în Foaie apariția Istorioarei « care e deja tipărită în 22 coale și costă 2 fl. 20 în broșură, au 2 fl. dacă nu va fi broșurat » ⁴⁾. Dar prenumerația mergea foarte greu și banii pentru tipărire trebuiau depuși la tipografie, mai ales că secretarul îl ținea din scurt ba îi și urcase prețul cu care convenise la tipărirea cărții, de 400 fl. Atunci el scrie lui Șaguna: « Să binevoiți a lăsa să fie prețul tipăririi opului precum mi-ați însemnat însăși Excelența Voastră sub 30 Octomvrie 1865, adică cu 400 fl. căci susținerea d-lui secretar din 15 August 1866 că în anul 1865 nu se știa că câte coale va avea opul tipărit nu stă, deoarece tot atuncea în 30 Octomvrie când mi-a însemnat prețul 400 fl. mi-a trămes totodată și un exemplar tipărit spre vedere. Dacă binevoiți a-mi da această grație, mă rog și să se oprească pentru restul de 86 fl. numai 100 exemplare, iară celelalte să mi să trămită căci îmi trebuesc » ⁵⁾. Șaguna aprobă prețul tipăririi la 400 fl. însă oprește restul exemplarelor până ce autorul « va depune pe deplin prețul de 400 fl. » ⁶⁾. Amărit, Velia comunică lui Barițiu severa măsură a lui Șaguna: « cum îți place aceasta: să ceară cineva vreun op ca să-l cetească, să-ți scrie apoi că l-a dat la tipar, în cutare lună va fi gata tipărit și va costa atâta; să-ți scrie că se opresc 400 exemplare ca zălog

¹⁾ Anexa 87.

²⁾ *Ibidem.*

³⁾ Anexa 81.

⁴⁾ Anexa 82.

⁵⁾ Anexa 91.

⁶⁾ Anexa 92.

pentru 400 fl. spesele tiparului... După aceea să-ți scrie că nu 400 fl. ci 470 fl. sunt a se plăti ca spese! Și nu 400 ci 700 exemplare ți se vînculează! Din ce în ce tot mai a dracului — cum zicem noi pre aici — și nu știu pentru ce — ghicește domnia ta »¹⁾.

La 29 Noemvrie 1855 anunță că e tipărit însă « se poate iară întârzia venirea lui în public, dacă frații Români cu o prenumerațiune mai mare nu vor da ajutorul de lipsă »²⁾. În 24 Noemvrie episcopul Ioan Popasu al Caransebeșului trimite o circulară prin care recomanda cu toată căldura opera protopopului său: « La un astfel de isvor istoric-bisericesc-național a lucrat și fiul cel ales al episcopiei noastre, bărbatul cel binemeritat de biserică și națiune, mult onoratul Administrator Protopopesc al Vârșețului și Asesor Consistorial, Părintele Nicolae T. Velia și tipărit gata vine să mi-l prezenteze, ca până când națiunea noastră va produce pre bărbatul cel mare și de secolii dorit carele să scrie cu deplinătate istoria bisericii și națiunii noastre, până atunci să ne folosim noi cu îmbelșugare de acest isvor bisericesc-național, mult prețios. Deci mult onorat d-ta vei obliga pre toți preoții și învățătorii noștri ca să se prenumere la câte un exemplar din sus lăudata carte istorică. Asemenea vei sprijini ca nu numai inteligența noastră ci și alți membrii ai comunelor noastre cu ceva stare și cu zel către cetire să-și câștige această carte prea folositoare și mult așteptată... Precât se va interesa preoțimea și învățătorimea mie încredințată de lățirea acestei cărți, pre atâta voi prețui și eu cu această ocasiune ortodoxia și naționalitatea preoților și învățătorilor mei »³⁾. Cu toată recomandăția, deosebit de călduroasă a episcopului, cu toată intervenția lui la Șaguna, direcția tipografiei Arhidiecezane încă din 25 Martie 1866 îi sechestraseră 500 de exemplare în contul celor 300 fl. v. a. ce-i avea de achitat tipografiei. Pentru achitarea lor, în 30 Martie 1866 Velia cere printr'o nouă circulară, celor ce n'au plătit decât căpara, să dea prețul întreg, cu care să-și poată scoate și restul exemplarelor »⁴⁾.

Acesta a fost sbuciumul lui până a reușit să-și tipărească opera. Dacă, din punct de vedere material i-a adus atâta necaz opera

¹⁾ Anexa 83.

²⁾ Anexa 105.

³⁾ Anexa 11.

⁴⁾ Anexa 12.

cu care și-a încheiat viața, în schimb din punct de vedere moral a avut un succes ca foarte puțini alții, de care însă în cele câteva luni cât a mai supraviețuit nu s'a mai putut bucura.

Pe lângă cele trei concepții politico-istorice noi ce le aduce: stabilirea raporturilor româno-sârbești; Bănățenismul și Daco-romanismul, Velia are interesante observații din punct de vedere istoric.

În general, Istorioara-Bisericească-Politico-Națională, după cum mărturisește însuși el, «cu unele înfățișări nouă aruncă ceva lumină asupra trecutului și prezentului bisericeii românești și mai cu distincțiune [asupra] aceleia din Banatul Timișan »¹⁾. De aceea după ce se ocupă de încreștinarea Românilor «în timpul Romanilor și Goților» susținând cu tărie că suntem cel mai vechiu popor creștin dintre neamurile vecine, care am avut o mitropolie încă dela începutul veacului al IV-lea²⁾, încearcă o sinteză a Istoriei Neamului Românesc între 800—1494, în mod cronologic, ajungând la concluzii cari evident azi nu mai pot rezista³⁾; trece după aceea la descrierea ierarhiei românești gr. ort. din Ungaria și mai apoi Austria⁴⁾. Desvoltarea bisericeii sârbești e amănunțit tratată în două capitole: «Despre originea patriarhatului la Sârbi: schițe din viața patriarhatului Ipechian», și «Despre emigrările coloniilor sârbești în Austria. Despre privilegiile, patriarhatul și teritoriul lor »⁵⁾. O largă desvoltare dă trecutului diecezelor gr.-ort. din Austro-Ungaria, vechei mitropolii românești gr.-ort. de Alba-Iulia, care susține că a existat înainte de 1600 și mai ales felului în care au reușit Sârbii să pună mâna pe aceste dieceze⁶⁾. Descrierea mănăstirilor Românești din Banat completează partea istoriei religioase a acestei provincii⁷⁾. În partea doua se ocupă de «drepturile Românilor din Banatul Temișan asupra districte or Lugoș, Căvăran-Sebeș, Meadia, Almaș, Carașova, Bersava, Comeat și Iladia » în comparație cu coloniștii sârbi «din această

¹⁾ *Istorioara Bisericească...*, p. XIX.

²⁾ *Ibidem*, p. 1—11.

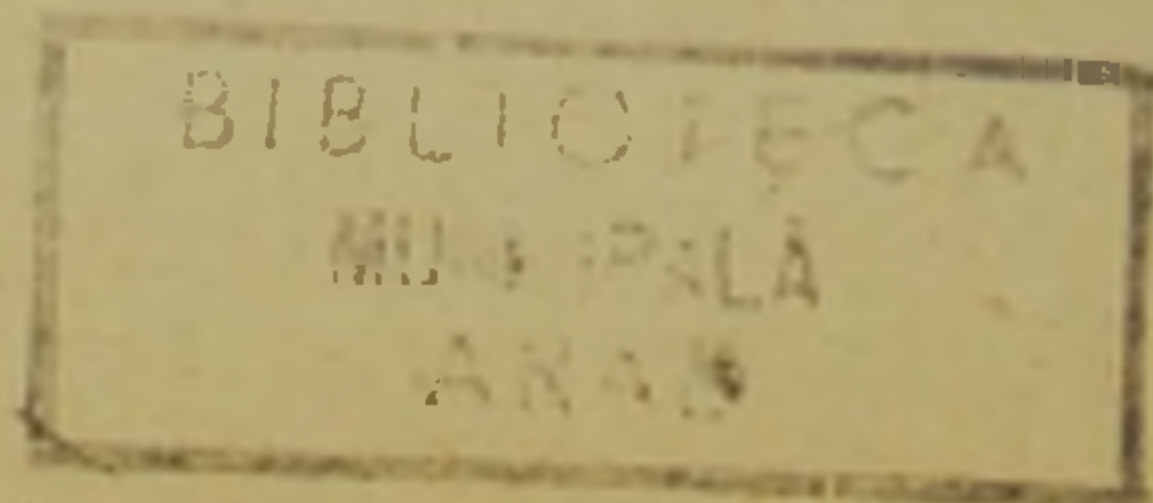
³⁾ *Ibidem*, p. 11—35.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 36—62.

⁵⁾ *Ibidem*, p. 62—95.

⁶⁾ *Ibidem*, p. 96—168.

⁷⁾ *Ibidem*, p. 178—213.



țară »¹⁾. În ultima parte a lucrării se ocupă de situația contemporană a Românilor, arătând nenumăratele suferinți prin care a trecut neamul nostru și prevăzându-i un viitor fericit²⁾.

Demnă de amintit e atenția ce o dă diecezii de Bucovina și ierarhiei românești greco-răsăritene în « Principatele-Românești Unite și în Basarabia »³⁾.

Din punct de vedere a metodei de lucru, Velia face trecerea dela cronicari la istoricii critici de mai târziu; el dă o importanță deosebită tradiției și « argumentelor minții sănătoase » motivând în felul următor: « istoria bisericii Românilor încât o avem până acum tipărită și preste tot luând-o e încă mancă, nedeplinită, iar căutând la Banatul Timișan mai că putem zice mută. De aci ne simțim nevoiți din lipsă de documente autentice a ne folosi și cu ceea ce ne dă tradițiunea. E adevărat că prima autoritate sunt operele istorice, că după acestea locul cel mai însemnat îl ocupă monumentele și documentele singuratice; dar după acestea toate, ne'ndoit urmează tradițiunea, care și ea merită a fi considerată verbală, păstrată prin străplântare din veac în veac »⁴⁾.

Deși în Istorioară nu se face « o istorie sistematică » cetitorul « trecând prin părțile ei și combinându-le își va face dela sine o idee clară de un ce întreg »⁵⁾. Cauza acestei lipse de continuitate o explică însuși el: « Fiindcă Istorioara aceasta amăsurat devizei sale era să înceapă dela întâia răsărire a Evangheliei lui Hristos și dela revărsarea acestei lumini cerești peste poporul român din Dacia lui Traian și apoi să-și ducă firul prin toate veacurile următoare până'n timpul de față și fiindcă între aceste timpuri intervin multe și felurite evenimente politico-religioase cari ating și pe alte popoare ce au viețuit cu Românii ori numai în coatingere socială ori chiar și în comerțul religios: pentru aceea atari evenimente — încât nu se pot lăsa afară, le vom aminti așa cum le-a adus timpul, în șirul cronologic. Aceasta ne va face să nu putem observa un curs neîntreput ci mai mult unul rapsodic; dar socotim că ceti-

¹⁾ *Ibidem*, p. 214—278.

²⁾ *Ibidem*, p. 277—323.

³⁾ *Ibidem*, p. 28.

⁴⁾ *Ibidem*, p. XIV—V.

⁵⁾ *Ibidem*, p. XIX.

torii luminați pentru interesul material ne vor ierta defectul formal »¹⁾).

Scopul urmărit în Istorioară ni-l explică în felul următor:

« Noi sperăm că această Istorioară — ori mai drept tragedie bisericască rapsodică — care e o icoană vie a suferințelor noastre și ale cărei pagini sunt înmuiate de lacrimi va folosi cetitorilor noștri atât Români cât și streini. Românii desmorțiți se vor căi de nepăsarea care o au arătat în decursul veacurilor, se vor sătura de lungile suferințe și binecuvântând mâna care a șters apăsarea lor, binecuvântând pe conducătorii și luminătorii lor se vor deștepta și îndemna spre conlucrarea la un viitor mai fericit. Străinii cari defaimă pe poporul Român și biserica lui și se scândălesc de cultura lui, văzând trecutul cel vitreg al Românului, unde acesta era mărginit la o viață asemenea animalelor: a purta jugul, a trage, a lucra numai pentru interesele streine; văzând că pentru Român statul era țarc, o îngrăditură ca să nu fugă, iar nu o societate românească în care și el să se cultive și să se ferească; văzând cu o vorbă că Românul mai până ieri, alaltăieri și politicește și bisericăște era apăsător și împilat își vor îndrepta opiniile lor cele strâmbe și ne vor compătimi. Iar cei cari au fost cauza apăsării și nefericirii Românilor se vor rușina de barbaria lor și dacă nu s'a stins în pieptul lor tot simțământul de umanitate — vor căuta să îndrepte faptele sale neomenesti chiar spre interesul lor propriu »²⁾).

Și înainte de Velia au fost cercetători cari s'au ocupat de trecutul Banatului. Astfel, dintre cei mai vechi amintim pe Francisc Grisellini, abatele italian, care în 1780 își tipărește nemuritoarea lui *Istorie a Banatului Timișan*³⁾. Apoi dintre Români, înainte de Velia, protopopul Nicolae Stoica de Hațeg își scrie cronica prin 1827⁴⁾ iar August Treboniu Laurian publică la București în 1848 *Timișana sau Scurtă Istorie a Banatului Temi-*

¹⁾ *Istoria Bisericească*, p. XIX.

²⁾ *Ibidem*, p. XIX.

³⁾ Versuch einer politischen und naturalischen Geschichte der Temesvarer Banat in Briefen an Standespersonen und Gelehrte, I-II Theil, Viena, 1780, tradusă în românește de N. Bolocan la 1926.

⁴⁾ I. D. Suci, *Literatura Bănățeană...*, p. 267.

șan ¹⁾. Vasile Maniu în cunoscuta lui Disertațiune Istorico-Critică și Literară, dă o atenție deosebită « Istoriei Românilor Banatici » consacându-le un întreg capitol în care tratează în linii generale istoria Banatului, ocupându-se în deosebi de cele opt districte române până la căderea lor sub Turci ²⁾.

Însă atât Griselini cât și Laurian și Maniu tratează istoria Banatului doar din punct de vedere politic, limitându-se la descrierea diferitelor stăpâniri politice ce s'au perindat asupra Banatului. Istoria Neamului Românesc din Banat însă nu a fost tratată de niciunul dintre cei trei istoriografi anteriori lui. Și tocmai în aceasta constă marele merit al operei lui Velia: el este primul care se interesează de trecutul poporului Românesc care a viețuit în Banat atâtea secole, într'o stare de somnolență, căutând din cele câteva — așa de puține, — urme istorice să reconstitue istoria neamului său. La această reconstituire însă se va izbi de două inconveniente: lipsa complectă a mărturiilor istorice, sigure, care singure au valoare în fața științei și de atacurile istoriografilor sârbi la adresa neamului său.

Pentru înlăturarea lipsei de izvoare își va baza o bună parte din informații pe tradiție, mai ales că Bălcescu o recomanda cu toată căldura: « Tradițiile sau poveștile populare sunt un izvor care slujesc la aceeași țintă ca și poeziile. Treaba agerei critici a istoricului este să deosebească dintr'aceste daturi ca și din toate

¹⁾ Cu următorul cuprins: 1) Temișana pe timpurile Dacilor și ale Romanilor; luptele cu Goții; 2) T. sub Huni; Deputațiunea lui Teodosiu II la curtea lui Atila; 3) T. sub Gepizi și Avari; Luptele Românilor cu aceștia la Dunăre; 4) T. ducat românesc sub suzeranitatea Ungurilor; luptele cu Bizantinii; venirea Tătarilor; 5) T. sub regii Ungariei de viță străină; luptele cu Turcii; Ioan Corvin Huniadi comitele Temișanei; moartea lui I. Huniadi; uciderea fiului său Ladislau; 6) T. sub domnia lui Mathia Corvinul; Pavel Chinezu și Josa de Somu comiții Temișanei; răscoala țăranilor sub Vladislav al II-lea; bătălia dela Mohaci; ocuparea Temișanei de Turci; 7) T. sub Turci; legământul între Rudolf II, Sigismund Batori, Mihai Viteazul și Aron, Domnul Moldovei în contra Turcilor; victoriile și moartea lui Mihai Viteazul; încurcăturile Impăraților Germani cu Principii Transilvaniei; pierderile Turcilor după împresurarea Vienei; 8) Temișana teatrul războaielor între Germani și Turci. Victoriile lui Eugen de Savoia; luarea Temișoarei dela Turci; luarea Belgradului și a fortărețelor dela Dunăre; totala curățire a Temișanei de Turci.

²⁾ Disertațiune istorico-critică și literară, tractând despre originea Romanilor din Dacia Traiană, Timișoara, 1857.

ІСТОРИОРА

БІСЕРІЧЕАСКЪ ПОЛІТИКО-НАЦІУНАЛЕ

А

Ромънілор преста тотъ,
май алесъ а челор ортодокші-оріенталі дин
Івстріа ши къ дістінкціѡна князцѣнілоръ
фацъкъ претенсіѡнне іерархіче ши политиче
але колонилор сербесчї дин Івстріа

двѣ традиціѡнї, монументе ши документе істориче,
компѡсе

Л

НІКОЛАУ ТІНКЪ-ВЪЛЪВЪ

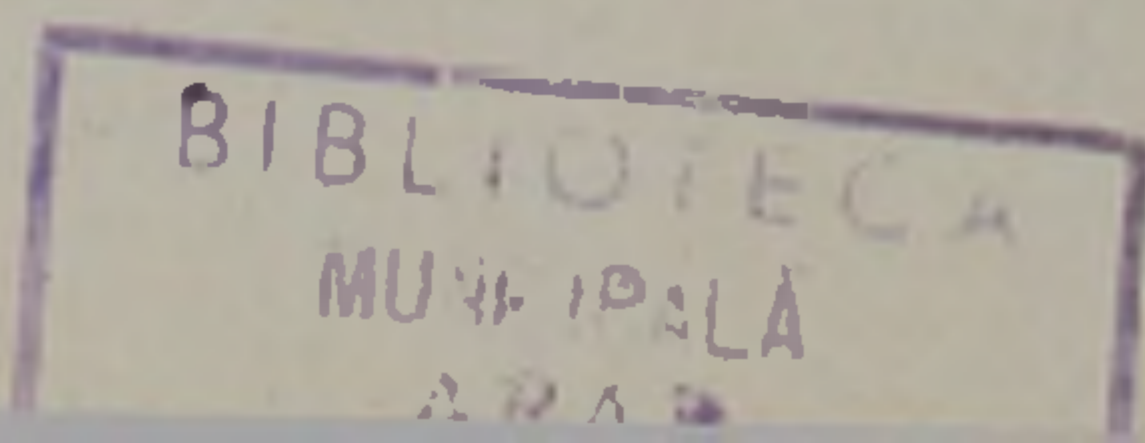
Парохъ гр. орїент. дин Сикашіѡ комїт. Кара-
шолдї, аскѡфъ конзїстор. ши ємїрітъ Проф.
де теологіѡ

Сїбіѡ

дї типографїа архїдїєцїанз

1865.

Istoriaara Bisericească Politico-Națională



celelalte adevărul de falsitate și să se poată bine folosi »¹⁾. Velia într'adevăr caută să aleagă cu toată seriozitatea persoanele după care reproduce tradițiile. De aceea la fiecare tradiție va aminti numele aceluia care i-a transmis-o. Cele mai multe le reproduce după protopopul Petru Șutu (1705—1801) din Vărădia și Paul Iorgovici — nepotul filologului — care prin 1864 avea 72 de ani, deci era în situația de a fi cunoscut multe evenimente la fața locului. Cercetările ulterioare au dovedit că unele dintre aceste tradiții corespund perfect adevărului istoric, ceea ce dovedește seriozitatea cu care au fost discernate de Velia. Istoriografii sârbi cu cari polemizează mai des sunt Daniil Medacovici autorul Istoriei Poporului Sârbesc tipărită în 1852 și Alexandru Stoiaciovici autorul cărții « *Черте живота народа Гербскога* » care încercau să dovedească drepturile politice ale coloniștilor sârbi asupra teritoriului bănățean și asupra bisericii greco-ortodoxe din Austria.

Velia care cunoștea limba sârbă și era la curent cu literatura istorică sârbă, va demonstra contrariul, tocmai după izvoarele sârbești, reușind să creeze, doar din câteva urme și tradiții istoria Neamului Românesc din Banat dela primele lui începuturi de încreștinare până la desrobirea ierarhică. Va utiliza aproape pe toți istoriografii sârbi sau slavi: Dlugoss cronicarul polon, Karamzin istoriograful rus, apoi pe panslaviștii P. I. Schafarzik, Kopitar, Papanek, Bayuliansky, filologii Miklosich și Vuk Karagici și istoricii sârbi Daniil Medacovici, Alexandru Stoiaciovici, Luca Ilici, Milan Miatovici, chiar și broșuri răslețel ca: *Кратка историја србског народа* tipărită la Belgrad în 1860 sau *Малі Земліопис Кнеажества Гербіє* tipărită la Belgrad în 1860 sau chiar desbaterile congresului sârb dela Neoplanta din 1839: *Гербскі народні Конгрес*.

Dintre istoriografii vechi utilizează pe Tertulian, D. Papelbrochius, Leon Gramaticul, Kedren, Zonoras, Kuvopolat, Tit Liviu și alții.

Istoriografia maghiară îi este foarte cunoscută începând cu Notarul Anonim al Regelui Bela, și Acta Sancti Gerhardi, până la cronicarii Katona, Thuroczy, Pray și Timon și chiar istoriografii mai recentii ca Szalay László (1852).

¹⁾ N. Bălcescu, *art. cit.*, p. 3.

Dintre Germani cunoaște pe I. C. Engel cu cele două lucrări ale lui privitoare la Români, pe Hansius, Schwardtner cu Analele lui Ungare, Tröster I. (Das alte und neue Deutsche Dacia), Svartz (Initia religionis christianis inter Hungaros ecclesiae orientalis Adserta, eademque a dubiis et fabulosis narrationibus repurgata), pe frații Artur și Albert Schött (Die Walachische Märche), F. H. Ungewiter (Östereichische Monarchie), Bartenstein, Rotek (Allgemeinde Geschichte). Cunoștea și pe englezul Gibbon, cu Istoria Declinului Imperiului Roman pe care-l citează în original deși se pare că nu cunoștea engleza.

Dintre francezi utilizează pe Fleury cu Istoria lui bisericească în latinește și pe Lequien. Dintre Români cei mai utilizați sunt George Șincai, Samuel Micu Clain și Petru Maior apoi cei trei istoriografi ai Banatului: F. Griselini, A. T. Laurian și Vasile Maniu. Dacă la aceștia adăugăm Crestomația și Acte și Fragmente a lui T. Cipariu, apoi Istoria Bisericii Ortodoxe a lui Șaguna, Istoria Bisericească a Paharnicului Alexandru Geanoglu Lesviodacs și studiile publicate în Magazinul Istoric pentru Dacia putem completa atât de săraca bibliografie românească a Istoriei.

Insă nu prin erudiția ce-ar aduce-o în Istorie a rămas Velia în actualitate încă după atâția ani dela moartea lui, ci prin sufletul cald și plin de patriotism ce-l va manifesta în această carte, prin concepția lui politică nouă, ce-o va desvolta aici și mai ales prin vibrația dragostei de neam ce reese din fiecare pagină, neegalată de niciunul dintre istoriografii bănățeni de mai târziu, opera lui va rămâne un îndreptar al ideilor conducătoare ale Românilor Bănățeni.

ACTIVITATEA RELIGIOASĂ DUPĂ 1849

a) Intoarcerea la Secaș

O mențiune specială merită de sigur activitatea lui Velia pe tărâmul religios care a fost destul de importantă mai ales pe vremea despărțirii ierarhice.

Dar chiar înainte de despărțire, în timpul stagiului său ca profesor la teologia din Vârșeț, Velia a avut o frumoasă activitate pentru ridicarea bisericii românești. Numit în 1839 profesor la această școală în locul lui Dimitrie Petrovici Stoichescu care

trece ca protopop, el începe încă de atunci — cu toată râvna lupta pentru ridicarea clericilor români. În acest sens trebuie să menționăm traducerea lucrării « Cele Șapte Virtuți » precum și articolele scrise la Gazetă și Foaie pentru ridicarea culturală a preoților ¹⁾. De altfel intenția lui de a ridica conștiința națională a clericilor reese și din faptul că reușește încă din anul 1845 să obțină dela Barițiu un abonament al Foilor brașovene pentru clericii teologiei din Vârșeț ²⁾ iar pe clericii cu o situație mai bună îi și abonează la aceste organe cum e cazul cu Aron Ioanovici « în anul I de Teologie auzitor » ³⁾. De sigur că articolele atât de pline de avânt național și de « dispute » între intelectualii națiunii au avut o influență cum nu se poate mai binefăcătoare asupra dezvoltării simțului național al viitorilor preoți cari își priveau profesorul cu iubire și admirație. Caracteristică e corespondența din Vârșeț a unui « Auzitoriu de Teologie » în care descrie serenada și manifestația de simpatie ce i-au făcut-o studenții și populația română din Vârșeț profesorului N. T. Velia în noaptea de Sfântul Nicolae a anului 1854 ⁴⁾. Chiar mai târziu, când în calitate de protopop al Vârșețului va avea sub conducerea lui pe unii dintre foștii elevi se va resimți această dragoste filială pentru profesorul de altădată ⁵⁾. Ca profesor la teologia din Vârșeț stă până în anul 1860 și anume până în 11-12 Iulie când anunță pe Iacob Mureșeanu că se va muta definitiv la Secaș ⁶⁾. În anul școlar 1860/61 nu a mai activat la acea teologie. Deci activitatea lui ca profesor a fost de 20 de ani, începând cu anul 1839-40 până la 1859/60. Asupra materiilor ce le-a predat nu avem certitudine, după cum nu cunoaștem din nefericire nici un manuscris a vreunui curs ținut de el așa cum ne-au rămas dela Dimitrie Petrovici-Stoichescu sau George Peșteanu.

¹⁾ V. capitolul Preocupări culturale.

²⁾ Anexa 41: « Clericii mei nu mai căpătară dela un timp încoace Gazeta și Foaia, eu speriez că și pe viitor veți binevoi a le trămite-le ».

³⁾ Anexa 48.

⁴⁾ Darea de seamă e publicată în « Telegraful Român », a. 1854, p. 407, (29 Dec.).

⁵⁾ Arh. Prot. V., Scrisoarea adm. parohial Gavril Munteanu din 16 Oct. 1866, fără nr.

⁶⁾ Anexa 85.

Intr'adevăr toată corespondența lui, începând din acest an e datată din Secaș — unde se mută desiluzionat, singur și părăsit — după moartea soției lui și după pensionarea din calitate de profesor al teologiei din Vârșeț. Moralul foarte scăzut cu care se întoarce la Secaș îl mărturisește și lui Iacob Mureșeanu: « Nu pociu mai multe; dorul... singurătatea și alte necazuri îmi storc măduva vieții. Numai plânsul mi-e unicul credincios soț care nu mă mai părăsește »¹⁾. Intr'adevăr sunt unele firi expansive, vioaie, cu înclinații spre luptă cari au nevoie de un sprijin moral. Pentru aceștia cea mai grozavă durere e singurătatea, groaznica singurătate, în care trebuie să-și innăbușe vieața. De aceea ei caută mereu prietenia altora, se încred cu totul în ea și de multe ori sunt lesne înșelați. Velia avea o astfel de fire cu înclinații spre luptă, dar și cu momente de decepții, având nevoie de cineva care să-i înțeleagă și împărtășească sbuciumul. Ori bilanțul cu care se întorcea acum în Secaș, după douăzeci de ani dela plecare era cum nu se poate mai dureros: din punct de vedere familiar, în Vârșeț îi murise unica fiică Elena precum și soția Maria, deci se întorcea bolnav, fără vreun sprijin și mai ales singur. Din punct de vedere politic și religios, niciunul dintre marile idealuri cu care pornise la drum în tinerețe nu s'au putut realiza: Banatul în loc să capete autonomia românească mult cerută, tocmai în acest an se va încorpora Ungariei; Biserica Românească continua să fie sclava ierarhilor sârbi a căror acțiune de desnaționalizare era tot atât de intensă ca la începutul carierii lui. Nici de vreo satisfacție personală nu putea fi vorba: de unde toți ceilalți profesori ai teologiei din Vârșeț ajunseseră protopopi, el se întorcea după atâția ani de muncă ca simplu paroh, într'una din cele mai sărace parohii ale diecezei — în ocaziile de avansări ce i se iviră fiind înlăturat sistematic. Dacă la toate acestea adăugăm starea sănătății lui șubrede, în care se afla încă de pe acum ne putem face o idee asupra moralului cu care se întorcea la Secaș. Aci va funcționa ca paroh până în 1865 alături de preotul Alexa Măruță (1796—1863) celălalt paroh, Teodor Buzilă murind la câteva luni după stabilirea lui Velia în Secaș (13 Nov. 1860). Totuși în protocoalele parohiei îl vedem iscăbind pentru

¹⁾ Anexa 85.

prima dată abia în 6 Februarie 1862 ¹⁾ continuând a semna până în 3 August 1866 ²⁾).

Secașul, așezat într'o vale peste care se ridică dealurile cu livezile bogate ale Banatului, șerpuite de drumuri cu duzi ce merg până la Ticvaniul Mare, dă liniștea sufletească necesară omului istovit de atâta sbucium și o atmosferă de siguranță și încredere care, dacă nu-i va putea reface sănătatea, îi va ridica în schimb moralul atât de mult, încât după atâta chin și zădărnici va mai avea curajul să înceapă scrierea nemuritoarei lui Istorie.

Ba, ce-i mai mult, va relua corespondența cu Barițiu, întreruptă încă din 1857. Il bucură ridicarea Românilor din Transilvania: « Cele ce se întâmplă la d-voastră prin care vedeți unanimitate și energie și care promet mai bun venitor pentru d-voastră ne îmbucură și pre noi — frații voștri — foarte tare; apoi cea mai puteroasă impresiune făcu publică recunoaștere de deunăzi în Brașov a meritelor bărbatului doririlor și luminătorului nostru de 23 de ani încoace. Eu cetind aceasta alaltăieri, în pat beteag, am vărsat lacrimi de bucurie » ³⁾. Boala care-l rodea însă îl mobiliza și nu-i mai dădea puterea necesară pentru o eventuală acțiune: « Încă nu mă părăsiră de tot blestematele de quartane. Ce supărare, ce necaz aceasta atunci când ar trebui să fiu mai sănătos » ⁴⁾. Căci zice el mai departe: « Suntem puțini Domnule aicea în Bănat, cari cunoaștem deplin prețul luptei ce o susțin bărbații națiunii noastre iar aceștia adecă cei adevărați și rezoluți sunt de tot puțini » ⁵⁾.

Timp de trei ani, adică până în 1865, când în urma alegerii episcopului Popasu la Caransebeș, Velia este numit și el administrator protopopesc al Vârșețului, nu mai știm decât foarte puțin despre el. În tot cazul se pare că despărțirea ierarhică îl interesa în de aproape, întru cât încă în 4 Septembrie 1864 avocatul Aurel Maniu îl ține la curent cu evenimentele: « Cauza

¹⁾ Protocolul botezațiilor din parohia Secașului pe anul 1862.

²⁾ *Idem*, pe anul 1866.

³⁾ Anexa 75.

⁴⁾ Anexa 76.

⁵⁾ *Ibidem*.

Metropoliei e decisă, mulțămim cerescului părinte că ne-a lăsat să ajungem și aceasta » ¹⁾).

Intre timp, realizându-se mult dorita independență bisericească, în 23 Septembrie 1865, Velia e numit administrator protopopesc al Vârșețului « ca un bărbat luminat și bine meritat pentru biserica și națiunea noastră, înzestrat cu știință întinsă... fiind încredințati că un preot bun și evlavios, un protopresbiter luminat și aprins de râvnă și dragoste către legea noastră strămoșească și către cultura mult cercatei noastre națiuni, un astfel de preot și protopop este cea mai mare binecuvântare și cel mai bogat dar dumnezeesc pentru poporul și comunele noastre românești » ²⁾). Noua lui demnitate o comunică cu bucurie și lui Barițiu: « Cred că vei fi auzit că făcui și eu un pas înainte. Domnul Episcop Popasu m'a îmbiat să mă facă arhimandrit au protopop, însă eu ca cel ce vreau să trăiesc în lume și să lucr pentru popor, prefer postul al doilea » ³⁾).

De acumă cu puteri noi, nebănuite la un om bolnav și cu moralul așa de scăzut după atâtea încercări, Velia va începe o muncă uriașă care însă după un an și ceva de efortări îl va duce în mormânt. Rolul lui ca administrator protopopesc al Vârșețului — va consta în deosebi din executarea despărțirii ierarhice în comunele mixte și organizarea acestui protopopiat, ultimul protopopiat român delă granița de sud-vest a românismului.

b) Contribuția la despărțirea ierarhică

Protopopiatul Vârșețului încredințat spre administrare lui Velia era compus din comune cu populație românească și sârbească. Prima și cea mai grea de îndeplinit, dintre obligațiunile lui ca protopop, era despărțirea ierarhică care trebuia făcută cât mai grabnic, spre a fi salvate cele câteva mii de suflete din comunele mixte delă o desnaționalizare sigură.

Până acum, în istoriografia română s'au relevat abuzurile sârbești săvârșite cu ocazia împărțirii fondurilor confesionale pe care

¹⁾ Anexa 87.

²⁾ Anexa 4.

³⁾ Anexa 81.

Sârbii le considerau ca averi naționale ¹⁾. Nu s'a cercetat însă mai de aproape felul în care s'a realizat această despărțire cu toate că din punct de vedere istoric și național, desrobirea ierarhică este unul dintre cele mai importante acte politice ale Neamului Românesc din Ardeal și Banat.

Încă în luna Ianuarie a anului 1865 o delegație impozantă condusă de Șaguna se prezintă monarhului spre a-i exprima recunoștința pentru cele două autografe privitoare la înființarea mitropoliei și la despărțirea ierarhică ²⁾. După întoarcerea delegației dela Viena, la începutul lui Martie, Șaguna prezidează ședința delegațiilor români la Carloviț spre a continua lucrările de despărțire ierarhică ³⁾. Pentru Banat, Românii cer două episcopii: una la Caransebeș și alta la Timișoara care să li se cedeze împreună cu palatul și catedrala din acest din urmă oraș iar dintre mănăstiri cer Hodoș-Bodrog, Bezdin, Sânt-George și Mesiciu. Conform invoieii, dieceza (Caransebeșului urma să cuprindă protopopiatele Caransebeș, Mehadia, Oravița și Lugoj cu populație curat românească și protopopiatele Biserica Albă cu 32 comune românești și 9 mixte și Vârșețul cu 25 comune românești și 10 mixte ⁴⁾. În principiu se admite regula că unde prevalează credincioșii unei naționalități cu 5% comuna bisericească să fie anexată la ierarhia respectivă.

Imediat după declararea despărțirii ierarhice mitropolitul Șaguna preia conducerea diecezei Caransebeșului până în 6 Iulie 1865 când e numit ca episcop, arhimandritul Ioan Popazu. La 15 August 1865 Popazu e sfințit ca arhiereu iar la 31 Octomvrie 1865 se face instalarea prin episcopul Procopiu Ivacicovici al Aradului. Încă înainte de instalare, Popazu începe administrarea diecezei cu o energie puțin întâlnită. Aici însă se izbește de intrigile Sârbilor cari aveau tot interesul să provoace desordine în eparhie și să amâne cât mai mult despărțirea ierarhică din comunele mixte

¹⁾ N. Popea, *Vechea Mitropolie*, p. 311; Dr. T. Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, p. 76—78; cf. și « Acte Oficiale privitoare la înființarea Mitropoliei Greco-răsăritene a Românilor din Transilvania, Ungaria și Bănat », tipărită la Sibiu în 1867.

²⁾ Vezi capitolul « Desrobirea ierarhică ».

³⁾ Acte Oficiale..., p. 35—68.

⁴⁾ *Ibidem*, p. 115.

provocând incertitudini în rândurile preoților români cari încă nu cunoșteau adevărata situație. Astfel, la 15 August 1865, deci la 8 luni după declararea despărțirii ierarhice, protopopul sârb al Vârșețului, Filip Trandafirovici cere preoților români sidoxia episcopului sârb și birul protopopesc, cu toate că preoții din comunele curat românești nu mai aparțineau de mult ierarhiei sârbești ¹⁾. În fața acestei situații, în urma indicațiilor episcopului, Velia dă preoților din tractul lui un circular prin care îi anunță de despărțirea ierarhică, și de numirea lui ca administrator protopopesc al Vârșețului, cerându-le: « Convenția și sidoxia privitoare la episcopia noastră dela 3/15 Iunie înainte sunt a se încasa și a se trimite numai la mine, spre socoteală episcopiei române din Caransebeș; acei preoți cari nici până astăzi nu pomenesc în sfintele slujbe pre Arhiereul lor, au să-și țină de strânsă datorie de aci înainte a-l pomeni așa: pe prea sfințitul arhiereul nostru Ioan etc., și a-l însemna și pomeni și în dipticul bisericesc » ²⁾.

Adevărata activitate în vederea despărțirii ierarhice din comunele amestecate începe prin circulara din 5 Octombrie 1865 emisă de episcopul Popazu cu următoarele dispoziții: ³⁾ 1) Toți Românii din comunele mixte să facă cât mai grabnic petiție prin care să ceară desfacerea de Sârbi, formarea lor într'o comună bisericească deosebită, supusă episcopiei Caransebeșului și comisie la fața locului « spre a pune în lucrare desfacerea dorită ». 2) Preoții și învățătorii în înțelegere cu Velia să adune actele în care se arată contribuția Românilor la zidirea bisericii și școlii din comuna respectivă. 3) Să fie evitate orice fel de excese, îngrijindu-se ca Românii « să nu se lase a se mitui, a se duce în rătăcire prin făgădueli sârbești care nu sunt decât vorbe goale ». 4) Până la ieșirea comisiei de despărțire, Românii din comunele amestecate vor rămâne sub « stăpânirea sârbească » cu un cuvânt « să rămână în starea în care au fost până acum căci nepăzind acestea, Sârbii deabea vor apuca să le vină în mână Românii, să-i pedepsească amar și cu chipul acesta înspăimântându-i, să-i silească a se declara că rămân sub ierarhia sârbească. Au răbdat Românii sute de ani, mai rabde încă puțin și vor scăpa și bucura văzându-și împlinite

¹⁾ Anexa 98.

²⁾ Anexa 156.

³⁾ Anexa 99.

dorințele lor cele fierbinți ». Dispozițiile episcopului sunt transmise de Velia locuitorilor săi Ștefan Popovici și Alexandru Ioanovici în 10 Octomvrie 1865, menționându-se și comunele mixte din vecinătatea protopopiatului: Vlaicovăț, Parta, Oreșnița, Găitaș și Iabuca-Mare ¹⁾. În 12 Noembrie 1865 consistorul anunță pe Velia că unele comune ca Alibunar, Oreșnița, Vlaicovăț, Jamul Mic și Marghita Mare au înaintat petiția de despărțire iar pentru comunele Iabuca Mare, Srediștea Mare, Dejan, Parta, Găitaș și Mesici îi trimite câte un formular de petițiune care să fie trimisă Românilor « din prezisele comune pe calea care ți se va părea mult onorat dtale mai sigură spre dechiarare, respective subscrierea acelei petițiuni și subșternerea ei cât mai cu grabă încoacea » ²⁾.

* * *

Dintre toate comunele ce urmau să ceară despărțirea ierarhică de sigur că cea mai importantă era Mesiciul întru cât avea celebra mănăstire care fusese cerută dela început de Români. De aceea, fără întârziere, Velia cere Consistorului relații asupra situației acestei comune ³⁾. Consistorul îi răspunde « că deoarece ierarhia sârbească a petrecut Mesiciul în listele ei de comună mestecată și prin urmare comuna a rămas sub consistorul din Vârșeț va fi de lipsă, ca să-și declare nainte de toate voința sa prin obțiune că sub care episcopie voiește să rămână ea, urmând ca pe baza acestei obțiuni să se facă intervențiile necesare » ⁴⁾. Sârbii însă nu vor lăsa să le scape din mână așa ușor această comună, atât de prețioasă pentru menținerea bogatei mănăstiri, încât vor începe încă din 21 Octomvrie 1865 uneltirile. În acea zi vin în comună protosincelul Stanoilovici, protopopul Trandafirovici, avocatul Cveici împreună cu arhimandritul mănăstirii și anunță pe Români că sunt « desfăcuți » de ierarhia sârbească cu toate că această comună fiind trecută între comunele mixte trebuia să urmeze alt procedeu, nu atât de insinuant și brusc. În urma acestui incident, Velia cere relații consistorului: « Dacă preotul român să preia protocoalele dela călugări » și « dacă să se lase oamenii a

¹⁾ Anexa 101.

²⁾ Anexa 102.

³⁾ *Ibidem.*

⁴⁾ *Ibidem.*

merge și de aci înainte la biserica monastirei, au să se esopereze estrădarea cărților bisericesti române din mănăstire și să li se sfințească o casă de rugăciune? » ¹⁾).

În 10 Noemvrie 1865 preotul Gabriel Muntean, numit ca administrator parohial interimar al Mesiciului, se prezintă arhimandritului mănăstirii, Svetici, cerându-i să oprească pe călugării sârbi de a mai săvârși nevoile spirituale ale locuitorilor din Mesici întru cât comuna a trecut sub dieceza Caransebeșului ²⁾). Episcopul Kengelaț nu numai că nu oprește pe călugări, dar trimite și pe protopopul Trandafirovici care intensifică agitațiile, cerând Românilor din Mesici să nu se îndepărteze de dieceza Vârșetului ³⁾). Pentru a contrabalansa propaganda sârbească, Velia profitând de instalarea ce trebuia să o facă preotului Gavril Munteanu ⁴⁾), se deplasează la Mesici în 24 și 25 Decemvrie unde adunând « până la 200 suflete » prin mai multe discursuri caută să-i convingă de rostul instalării preotului român Gavril Munteanu și mai ales de necesitatea sfințirii unei capele române într'o casă particulară, până se vor putea aduna fondurile necesare zidirii unei noi biserici pe seama Românilor. Locuitorii însă nu voiau în niciun chip să primească această propunere, cerând cu insistență biserica mănăstirii zidită de strămoșii lor, printr'o petiție înaintată Cancelariei Imperiale. Și această propunere era o manevră sârbească după cum o mărturisește Velia: « Mâne zi am mers la arhimandritul și am priceput din vorbele lui cele acoperite că dânsul a îndemnat pre oameni să ceară dela Impăratul biserica mănăstirii și să nu primească capela din casa sfințită cu malițioasa intențiune ca rămânând dânșii — locuitorii acestei comune — cu rugământul lor prejos, să devină iară sub călugări și sub episcopia Vârșetului ⁵⁾ ».

Deci Consistorul Român, după părerea lui Velia, va trebui să insiste asupra ridicării capelei, însă deocamdată să se amâne, până spiritele se vor liniști și până se vor găsi banii necesari sfințirii acestei capele; iar « până atunci, până când se va sfinți casa, încet, încet să se prepare și oamenii spre acest scop, e de lipsă să

¹⁾ Anexa 104.

²⁾ Anexa 105.

³⁾ *Ibidem.*

⁴⁾ Anexa 106.

⁵⁾ Anexa 107.

piară toată cerbicoșia lor, să se familiarizeze tot mai mult cu preotul nostru, în lipsele lor să-l caute pre el, iară nu pre alți preoți din vecinătate » ¹⁾). Consistorul aprobă propunerea lui Velia: « de a nu sili pre poporeni noștri din prezisa comună, ci a amâna lucrul cu sfințirea casei de rugăciune se află de înțeleaptă » ²⁾), adăugând că totul constă în capacitarea poporenilor care urmează să fie făcută de Velia. « De aceea Consistorul reușirea sau nereușirea în prezisa comună nu se îndoește a o atribui dtale. De aicea încă va cunoaște acesta dacă zelul dtale, energia și amoarea către biserică și națiune este adevărată » ³⁾). Concomitent, Consistorul lansează un apel în vederea adunării de bani și odoare pentru ridicarea casei de rugăciuni din Mesiciu ⁴⁾). În aceeași adresă episcopul îi cere să depună mai multă energie în această chestiune atât de delicată și importantă. Velia răspunde printr'un memoriu în care-și expune mai desvoltat punctele de vedere pentru realizarea despărțirii ierarhice din Mesici: ⁵⁾ 1) « Să se facă cele de făcut la județul comitatului Timișoarei în contra antistelui Iovan Putnic și a casirului Mihuța Marila, ca aceștia să înceteze a agita între oameni în contra episcopiei românești și în interesul ierarhiei sârbești și să nu mai persecute și alunge pre preotul nostru din sat ». 2) « Având odată pace preotul Munteanu, să se procure speșele neapărate și să se pășească la deschiderea casei de rugăciune în încăperea cea mare a școlii comunei ». 3) « Dacă s'ar iv la aceasta ceva opunere din partea comunei, aceia o va preîntâmpina veneratul ordinariat cu măsurile corespunzătoare ». 4) « Având odată o bisericuță, care e factorul cel mai de căpetenie, ce adună și ține la olaltă pre fii aceleiași națiuni și confesiuni și e dulcea maică ce iubește pre fii săi, voi servi și eu de câteva ori și voi da cuvântări și așa cred că încetul cu încetul se vor lăsa frații noștri cei rătăciți de vitrega lor, de carea atât i-a alipit comuniunea religioasă, orbia lor și un timp de mai multe veacuri! ». 5) « Eu cuget că învățătorul comunei noastre Mesici nu e dator a merge în biserică monastirei ci să meargă cu școlarii la biserică celei

¹⁾ *Ibidem.*

²⁾ Anexa 108.

³⁾ *Ibidem.*

⁴⁾ Anexa 112.

⁵⁾ Anexa 109.

mai aproape comune române și acolo să cânte cu frații săi consângeni ».

Consistorul aprobă în întregime propunerile lui Velia, așa încât meritul desrobirii acestei comune îi revine exclusiv lui. Astfel în 27 Ianuarie 1866, comunică lui Velia că a făcut demersuri pe lângă episcopia sârbească din Vârșeț și pe lângă prefectura județului Timiș-Torontal « ca pe judele și casirul comunal din Mesici ce nu înceată (sic!) a agita poporul împotriva întreprinderilor eparhiei noastre, pentru agitațiunile lor să-i tragă la aspră răspundere, îndrumându-i ca să înceteze în viitor cu atari agitațiuni »¹⁾.

Cu repetate intervenții, mergând până la admonestare, reușește să oblige pe învățătorul Ioan Mersici, om bătrân și cu puțină cultură²⁾, a nu mai frecventa slujba dela mănăstirea sârbească și a preda cursurile în limba română: « de ici nainte să te lași de a mai propune școlarilor cântările în limba sârbească și a mai merge în biserica monastirei și a cânta acolo tocmai ca când ai fi subordonatul episcopiei Vârșețului, ci dta ești îndatorat a propune cântările românești și de ici nainte, în toate zilele de slujbă dumnezeiască a merge cu școlarii la biserica din Strejiștea Mică, împreună cu poporul, care și el va fi îndreptat a merge acolo până când vom câștiga banii trebuincioși ca să deschidem și să sfințim o casă de rugăciune și ceva mai târziu o biserică potrivită. Văzându-te pe dta oamenii că te-ai despărțit de Sârbi și de monastirele lor și împlinești poruncile episcopului român se vor îndemna și ei a face așa și dta vei arăta în faptă că ești om cuvios, ascultător și vrednic de încrederea stăpânirii; iar dacă nu te supuni rânduelii stăpânirii de acuma, vei fi depus din post și depunerea se va publica prin toată dieceza »³⁾. Cu aceste măsuri situația devine mai calmă și se face un mare pas spre biruința definitivă a Consistorului român: primarul și casierul nu vor mai îndrăzni să agite

¹⁾ Anexa 110.

²⁾ Cf. anexa 107: « Invățătorul, un om de 70 de ani se ține mai mult de sistema veche; trudește destul dar nu-i pasă de dezvoltarea de acu, de naționalitatea română; propune cântările bisericesti slavonește și e partinitor al călugărilor ».

³⁾ Anexa 114.

pe față, iar prin introducerea limbii române în școală poporul își va da seama de binefacerile desrobirii ierarhice.

Urma însă partea cea mai grea: desobișnuirea poporului de a mai frecventa mănăstirea. Pentru aceasta, în primul rând, trebuia înființată o capelă. Încă din 23 Decembrie 1865 Consistorul emite o circulară în vederea adunării de bani și odoare necesare aranjării capelei ¹⁾. În 8 Ianuarie 1866 Velia transmite această circulară preoților din protopopiatul Vârșețului, îngrijindu-se minuțios de adunarea a cât mai multe danii: « ... sunt provocați preoții și epitropii din comunele mai avute: Coștei, Voivodinți, Râtișor, Sân Ianăș, Fizeș, Jidovin, Gherteniș, Gătaia și Morava a da spre zisul scop ceva din odoarele ce le vor mai fi având de prisos: vreo carte bisericească, cădelniță, sfită, epatrachil, stihat ș. a. » ²⁾. Până și Românii din comunele mixte au fost provocați să doneze pentru Mesiceni: « M.O.D. asesor Giurcovici să caute să provoace la darea de oferte și pre bunii noștri frați din vecinele comune: Dejan, Jamul-Mic și Marghita », iar asesorul consistorial Ștefan Popovici să provoace pe Românii din Oreșnița, Parta, Iabuca, Vlaicovăț, « nu prin scrisori oficiale ci private, spunându-le cum stă treaba » ³⁾. Tot în acest sens, încă din 31 Decembrie, Velia trimite episcopului o « consemnare » privitoare la suma necesară aranjării capelei ⁴⁾. În 24 Ianuarie 1866 Mesicienii sunt anunțați oficial de lansarea circularilor « și ... din banii cei ce se vor aduna se va lua atâta cât e de lipsă și se va pregăti iute o chilie care se va sfinți de capelă și aci se va sluji până când va fi biserica gata, a cărei zidire se va începe îndată când se va aduna o sumă bunăsoară de bani » ⁵⁾. Totodată convoacă pe fruntașii satului la Caransebeș « ca să le spună domnul episcop tot lucrul cum stă, ca să se încreadă odată cum că Mesiciul nu va mai fi în veac al Sârbilor ». Până la aranjarea capelei poporenii să meargă la biserica română din Srediștea-Mică, unde preotul Munteanu va îndeplini toate funcțiile religioase. Munteanu va rămâne mereu în comună, între poporeni, supraveghind ca să nu se facă serviciile religioase

¹⁾ Anexa 112.

²⁾ *Ibidem.*

³⁾ *Ibidem.*

⁴⁾ Anexa 111.

⁵⁾ Anexa 113.

de alți preoți; să nu întârzie a prelua « protocoalele » și cărțile liturgice românești dela arhimandritul Svetici ¹⁾.

În 21 Mai, capela fiind aranjată rudimentar, într'una din încăperile școalei, Velia vine din nou la Mesici spre a o sfinți: « Eșind în 20 Mai cu câțiva preoți ca să sfințesc capela în 21, care e hramul și nedeea comunei Mesici, se strânseră îndată — ca și totdeauna când am fost acolo — numai partea contrară, vreo 15-20 inși și deși în cuvântarea mea le-am spus toate și i-am făcut adecă pre Mesiceni să creadă că străbunii lor au avut oare cândva preoți laici români și biserică ce adeverește hramul bisericii lor: Constantin și Elena, pre când monastirea de aci are chramul Sfântului Ioan, totuși acești oameni simpli striga[ră]: toate sunt bune, vă mulțămim, dar școala nu o dăm de capelă, ci puneți capela în soba mică, căci de aceia nu face nimica că altarul ar fi întors către apus, căci mai mult prețuim noi școala decât capela și pre preotul Munteanu nu-l vrem, că nu l-am pus noi, ci noi vrem să ne punem de preot pre clericul nostru Lațco » ²⁾. Din această cerere a Mesicenilor va rezulta biruința finală: Consistorul, la propunerea lui Velia, condiționează numirea clericului Lațco ca paroh al Mesiciului numai dacă locuitorii își vor da învoirea în scris ca încăperea cea mare a școlii să se sfințească deocamdată de capelă ³⁾. Cu toate că aderarea locuitorilor devenise completă, intrigile sârbești continuau cu înfocare, iar primarul îi sprijinea. Astfel în ziua Anului nou din 1866 venind episcopul Kengelaț la mănăstire, unde se adunaseră și Mesicienii, « a început... a le spune câte toate, numai ca să-i atragă în partea Sârbilor, promițându-le totdeodată, că dacă se învoiesc oamenii să rămână la monastire să-i deie în scris și atunci episcopul sârb va face pasurile mai departe pentru a-i câștiga la ierarhia sârbească » ⁴⁾. Pentru înlăturarea acestor noi neplăceri, Lațco cere lui Velia deschiderea grabnică a capelei. Într'adevăr, în 22 Ianuarie 1867, Velia scrie primarului să podească și văruiască școala spre a se putea instala capela ⁵⁾. Totodată însărcinează pe preotul Munteanu

¹⁾ Anexn 113.

²⁾ Anexa 115.

³⁾ Anexele 116, 117.

⁴⁾ Anexa 120.

⁵⁾ Anexa 121.

care încă era administrator parohial interimar, să se informeze despre ceea ce « a grăit episcopul Chengelaț oamenilor noștri la Anul Nou în biserică » ¹⁾.

Intre timp și Zaharia Lațco e hirotonit ca paroh al Mesiciului. Deci cererea fiindu-le îndeplinită nu mai era niciun impediment pentru aranjarea capelei. Totuși primarul găsește un nou pretext pentru amânarea despărțirii: deoarece nu vor să strice în zadar școala, ei cer afilierea la biserica Srediștei Mici « până când adunând un capital vor putea să-și ridice o bisericuță » ²⁾. Consistorul însă se menține la hotărîrea dela început, cerând cu insistență aranjarea capelei și instalarea lui Zaharia Lațco, ca paroh al Mesiciului ³⁾. In 22 Aprilie 1867, din Vârșeț, bolnav, Velia anunță Consistorului instalarea preotului Zaharia Lațco, ca administrator parohial al Mesiciului ⁴⁾. Prin aceasta comuna va rămâne definitiv ierarhiei românești, salvându-se dela o desnaționalizare sigură, numai datorită priceperii lui Velia.

* * *

Despărțirea ierarhică din Mesiciu nu era singura care cerea o rezolvare urgentă. Sârbii recurgeau la cele mai nepermise mijloace pentru a provoca agitații în comunele mixte. Astfel, învățătorul Alexandru Jebelean din Marghita Mare, îi relatează următoarele: « Grăbesc a mă adresa către Prea Cinstiia Ta, ca necunoscut, în numele meu și a 1500 de suflete Români cari suferim cele mai neauzite batjocuri dela 400 suflete de Sârbi ce se află în comuna noastră Marghita Mare. Agitația cea mai mare o face preotul local Milan Ianu pela protopopul Vârșețului și pela oficialatul cercual din Banloc; fiind judele cercual sârb, pe judele comunal dela noi Ștefan Păsulă, cu mijlocirea mai sus amintitului preot l-a casat; tot acel preot și pe mine cu ai lui Sârbi umblă a mă păta pela județul cercual și la prota lui. Ce e mai mult, preotul Milan Ianu, arhiva bisericeii a ascuns-o. In acea arhivă a fost protocol românesc unde a adevărit că Românii au făcut biserica și în biserică s'au ridicat Sârbii cu larmă ca să nu se mai slujească

¹⁾ Anexa 122.

²⁾ Anexa 124.

³⁾ Anexele 125, 126, 127.

⁴⁾ Anexa 128.

românește, unde amenințau și bătae Românilor și în casa satului și afară în public au strigat și amenințat Românilor că-i va scoate afară din biserică și ei să facă biserica lor unde vreau și le place că aceasta e sârbească »¹⁾. După relatarea acestor abuzuri, Alexandru Jebelean cere o intervenție cât mai grabnică « ca să ne putem bucura ca și ceilalți frați ». Intr'adevăr Velia se grăbește să comunice Consistorului dureroasa situație²⁾, care în 17 Februarie 1866 îl delegă împreună cu avocatul Dr. Demetru Hațegan ca plenipotențiar al episcopiei de Caransebeș în comisiunea mixtă ce trebuia să vină la Marghita pentru despărțire³⁾.

Comisia nu se întrunește decât în 28 Septembrie 1866 și Velia face următoarea propunere pentru despărțirea ierarhică din Marghita Mare: « ... deoarece Românii, după conscrierea făcută în sus numita zi (28 Sept.) fac 1155 suflete, iar Sârbii 658 suflete, așa Sârbilor s'ar cuveni să capete din importul realităților prețuite $\frac{1}{3}$, dară Românii le dau $\frac{1}{3}$ întreg și această sumă oferă dânsii să o plătească fraților săi Sârbi în cinci ani sau cinci rate, socotindu-se aceasta dela sosirea deciziunii aulice înainte. Cifra desdăunerii se va afla după prețuirea bisericeii... ». « Românii, după ce prin înalta această decizie li se va aproba și întări dreptul de proprietate asupra bisericeii și celorlalte realități și imobile bisericești — școlești, din momentul sosirii acelei deciziuni — se considerează pre sine de eparhioți și pretind să intre atunci îndată sub jurisdicțiunea episcopiei românești de Caransebeș... Fraților Sârbi le este lăsat în voie, după sosirea deciziunii aulice până la totala despăgubire să poată servi cultul Dumnezeesc în biserica cea prin prea înalta decizie dată Românilor, se înțelege de sine, în limba lor bisericească sârbească totdeauna a treia săptămână, ținându-se de jurisdicțiunea episcopiei lor din Vârșeț; reflectez aci că mulți locuitori, mai vârtos Români din Marghita — de aceștia vre'o 30 de case — nu s'au prezentat la conscriere înaintea onoratei comisiuni, cum se crede din cauze invinuitoare de amăgitori sau fie din ori și ce cauze. Asupra acestui scăzământ s'ar cuveni să urmeze vreo decizie ca să se suplinească. Dacă acești Români s'ar întreba și declara pentru Caransebeș — de ce nu mă îndoesc —

¹⁾ Anexa 129.

²⁾ *Ibidem.*

³⁾ Anexa 130.

Sârbii ar rămâne mai puțin de a treia parte și aceasta se va și întâmpla căci cu sila nu se pot reține Românii ». In ceea ce privește evaluarea bisericii « mă declar în respectul prețuirii a mă conforma determinării veneratului meu ordinariat de Caransebeș » ¹⁾).

Consistorul aprobă aceste propuneri și în 17 Octomvrie 1866 învățătorul Jebelean preia evaluarea averilor școlare și bisericești cerând lui Velia să se opună doar la evaluarea bisericești ²⁾. Cu aceasta se eliberează și a doua comună din protopopiatul Vârșețului de ierarhia sârbească.

* * *

Una dintre cele mai agitate faze ale despărțirii ierarhice a fost de sigur în comunele Găitaș și Iabuca unde au avut loc incidente sângeroase. Este o parte absolut necunoscută a istoriei acestor vremuri care ne dovedește încă odată că neamul nostru nu a căpătat dela nimeni niciun avantaj fără enorme sacrificii, fiecare pas din istoria noastră fiind cucerit cu sânge. Acțiunea în vederea despărțirii începe încă la începutul lunii Noemvrie 1865 când Velia trimite pe preotul Ilie Panciovan din Voivodinți să cerceteze situația la fața locului ³⁾. Panciovan merge întâi la Găitaș: « acolo am tras la preotul Vuici și cu dânsul m'am înțeles cam cum stă treaba despre Români și Sârbi, ce se vorbește între oameni? el se resulta că despre așa ceva nu se vorbește între oameni; apoi l-am întrebat că cam ce aş face ca să vorbesc eu cu vreo câțiva oameni; el îmi rezultă că acum cu oamenii nu putem vorbi nimic, că-s oamenii răsfirați pela patronați, care-s cu patronul caselor...; numai zisă că el va vorbi cu oamerii Dumineca la biserică și așa voiu vedea opiniunea lor și atuncea îți voiu trimite în scris. Eu am așteptat după vorba lui, însă el n'a avut nici în capătul cugețului a-m trimite vreun rezultat fiindcă-i încarnat sârb și pre oameni a sfătuit a fi cu Sârbii; și așa văzând niște Români din sat ce-i și cumu-i, că-i sfătuește popa ca să fie cu Sârbii nu cu Românii, zicând popa că episcopul românesc le va strămuta cărțile în școală și în biserică cu cărți latinești, atuncea Românii de acolo,

¹⁾ Anexa 131.

²⁾ Anexa 132.

³⁾ Anexa 136.

mai vârtos vorstandu și senatoru foarte urât s'au disputat cu popa, zicându-i popii că ei nu mai vreau să fie cu Sârbii și destul or fost cu ei, că până acuma n'au avut încotro, așa dară fiindcă a venit întrebarea, acuma vrem și noi să fim cu frații noștrii români și așa vorstandu și un senator anume George Ladaru și Vicenție Promu or venit la mine ca o deputăție în numele Românilor din comuna Găitaș, că ei toți Români, Dumnezeu le știe bucuria lor, câtu-s de bucuroși ca să să înbine și ei cu frații lor români; așa dară aici nu rabdă nici o îndoială. La Iabuca, acolo de mult așteaptă și preotul și oamenii ca să-i întrebe cineva de opiniunea lor, aci iar nu rabdă nici o îndoială »¹⁾.

În urma scrisorii atât de optimiste a preotului Panciovan, Velia îi trimite la 3 Decembrie 1865 două formulare pe care să le subscrie Români din Găitaș și Iabuca, dându-i și câteva indicații: « să adune la locuința unui om de încredere cam 10-15 fruntași Români cari să subscrie petiția în numele tuturor Românilor din comuna respectivă; să se ferească de agenții Sârbilor spunându-le că el a venit la cererea Românilor nu din proprie inițiativă. Peste tot îi recomandă să se poarte « înțelept »²⁾.

În 13 Decembrie 1865, Velia întorcându-se dela Mesici, se oprește la Iabuca unde este întâmpinat de credincioșii români cari îi cer lămuriri asupra formalităților necesare despărțirii ierarhice înștiințându-l și despre « scandalele ce făcu[ră] co[n]locuitorii lor, Sârbii, cu ei ». După ce le dă « cu cea mai mare moderare și cuvință » lămuririle necesare, le ia o declarație despre scandalul cu Sârbii pe care o înaintează Consistorului³⁾. Deci atât Români cât și Sârbii erau întărâtați încă înainte de a se face vreun demers oficial din partea Românilor. Această ațâțare va lua proporții de scandal cu ocazia vizitei ce-o face preotul Panciovan spre a lua semnăturile pe petiția de despărțire trimisă de Velia. La Iabuca, în timp ce Români erau adunați spre a iscăli petiția adusă de Panciovan « deodată veni popa sârbesc din loco Iabuca, începu a mă ataca pre mine că ce caut eu, numindu-mă hoț, lotru blestemat și alte mai multe neplăcute vorbe. Văzând aceasta frații români îl luară pre sârb și-l lăpădară afară, zicându-i că până

¹⁾ Anexa 136.

²⁾ Anexa 134.

³⁾ Anexa 107.

când să fim noi Sârbi; nu ne poruncești tu nouă, aceasta noi am cerut și așa s'a finit lucrul foarte bine ».

Nu tot așa de bine s'a « finit » lucrul și la Găitaș unde preotul Vuici avea mai multă influență. Pentru a evita o nouă provocare sârbească, cere căpitanului Megeleş, comandantul companiei din Vrincevcai să-l însoțească în vizita ce urma s'o facă la Găitaș. Vuici are însă grijă din vreme să ațâțe populația prin intrigi și să intervină la Megeleş pentru a-i refuza asistența. Atunci Panciovan vine singur, trăgând la Vuici. Acesta însă îl amenință spunându-i « că s'a înțeles cu ai câțiva Sârbi ce-i are el cu neamurile lui, că dacă mai odată voi veni la Găitaș, ei mă vor lega și m'or duce la Vlădica din Vârșeț. Ei nu vreau să știe de Români » ¹⁾. În urma acestor amenințări Panciovan se întoarce la Voivodinț fără vreun rezultat, cerând sfatul lui Velia « ca să luăm capăt la lucrul acesta » ²⁾. Velia trimite pe asesorul consistorial Ștefan Popovici, om cu prestigiu, să cerceteze situația la fața locului și să-i refere dacă e cazul să-i trimită un nou formular pentru subscrierea petiției de despărțire ³⁾. Nu cunoaștem rezultatul vizitei lui Ștefan Popovici. Fapt cert e că în urma acestor conflicte provocate de Sârbi, Consistorul din Vârșeț mai are curajul să se plângă Excelsului Regiu Consiliu al Ungariei cerând Consistorului Român explicații asupra atitudinii lui Velia și Panciovan ⁴⁾. În 24 Martie 1866 Velia trimite Consistorului explicațiile necesare spre a fi înaintate Excelsului Regiu Consiliu al Ungariei, iar în 3 Martie încă, Consistorul îl anunță că împreună cu avocatul Hațeganu sunt numiți plenipotențieri ai diecezei Caransebeșului în comisiunea mixtă pentru despărțirea ierarhică din Găitaș ⁵⁾. Prin aceasta se pune capăt vărsărilor de sânge și cele două comune Iabuca și Găitaș sunt încorporate diecezei de Caransebeș.

* * *

Chiar în comunele curat românești, Sârbii căutau să profite de slăbiciunea preoților. În Butin, la 10 Ianuarie 1866 preotul

¹⁾ Anexa 137.

²⁾ Ibidem.

³⁾ Anexa 135.

⁴⁾ Anexa 138.

⁵⁾ Anexa 133.

Șerban Stoilă se plânge că « cercularele cu demanțațiuni consistoriale din Vârșeț îmi tot vin spre a le deplini » ¹⁾. Velia îi răspunde foarte energic precizând situația ierarhică a comunei Butin și cerând preotului de acolo să nu mai asculte sub nicio formă de episcopul sau protopopul din Vârșeț: « ești provocat a-mi înștiința numaidecât ce porunci ai primit dela Vârșeț și ce ai făcut cu ele, ca în cazul dacă servești la doi domni și te clatini în credința celor dela noi împărțășită, — pentrucă stăpânirea sârbească încă nu vă spuse că se lasă de voi, — în cazul, zic, acesta, să știu a-mi căuta preot și învățător, pentru comuna curat românească Butin » ²⁾. Preotul îi relatează că a primit o circulară dela protopopul Trandafirovici privitoare la alegerile dietale din 30 Noemvrie 1865 și alta dela Consistorul sârbesc din 16 Decemvrie pe care nu le-a introdus în protocolul circularilor. Credința lui față de dieceza Caransebeșului nu poate fi pusă la îndoială deoarece de când a fost înștiințat că Butinul aparține diecezei românești nu a mai fost la Vârșeț. În schimb a făcut un memoriu Consistorului din Caransebeș cerând ca episcopul român să oprească pe Consistorul sârb de a mai trimite « circularile consistoriale sârbești la această parohie » ³⁾. Totuși despărțirea ierarhică definitivă se va face abia în Iunie 1866 când Velia anunță pe preoții din Butin de apropiata ieșire la fața locului a Comisiei mixte « pentru totala lor desfacere de către Sârbi » ⁴⁾.

Pe lângă cele cinci comune unde despărțirea ierarhică a fost organizată cu atâta chin, în 2 Iunie 1866, Velia cere unui preot să-l însoțească în comisia mixtă ce se va ține în comunele Jamul Mic, Gaiul Mic și Vlaicovăț, fără a preciza data la care va începe lucrările ⁵⁾. În 4 Iunie 1866 preotul Ștefan Popovici e trimis la Vlaicovăț, iar Iosif Giurcovici la Jam cu misiunea de a pregăti poporenii pentru apropiata sosire a comisiei mixte și de a le întări patriotismul: « Românii să nu se uite la momelile Sârbilor cu vorbe dulci și cu bani căci mai târziu ei și următorii lor se vor da cânilor că s'au întemnițat sub Sârbi, ci Românii să se declare

¹⁾ Anexa 141.

²⁾ Anexa 142.

³⁾ Anexa 143.

⁴⁾ Anexele 144, 145.

⁵⁾ Anexa 149.

că ei vreau să fie sub episcopia română din Caransebeș, tocmai așa cum vreau să fie Sârbii sub cea sârbească »¹⁾). Totuși comisiunea nu a ieșit nici până la 8 Ianuarie 1867 când Velia scrie preotului Iosif Giurcovici să comunice parohului Ștefan Ciobanu dela Jam « că comisiunea va ieși curând și să învețe pre oameni cum să vorbească și să fie toți la un cuget »²⁾).

Cât despre locuitorii din Gaiul Mic avem scrisoarea lămuritoare a lui Iosif Giurcovici: « In 20 Ianuarie a. c. (1867) au venit doi oameni dela Gaiul Mic la mine cu însemnarea aceasta, ca să o trimit la Domnia-Ta spre vederea majorității Românilor și minoritatea Sârbilor cari cu totul îi asupresc. Dâșii ar dori să iese cât mai curând comisia despărțirii lor de către Sârbi, să încete odată certele, batjocorile și sudalmile cu care îi asupresc Sârbii. Aceștia au fost și la Timișoara pentru cererea comisiei unde li s'a promis venirea comisiei cât mai în grabă. Fost-au văzând că iese comisia și la prota Ciacovei, carele îi i-a îndreptat la d-ta, zicându-le « duceți-vă la d-l protă Velia că el mai bine va ști despre Gaiul Mic cum stă treaba »³⁾. In 1 Februarie 1867, Velia răspunde că « s'a rânduit comisia dar nu s'a fixat încă data ieșirii ei la fața locului »⁴⁾).

Alte comune ce trebuiau eliberate erau Parta, Oreșăț și Satul-Nou. La Parta trimite încă din 23 Decembrie 1865 pe preotul Ștefan Popovici cerându-i să-l încunoștințeze « despre voia comunei Parta »⁵⁾. In 3 Ianuarie 1866, Popovici îi trimite un răspuns dureros care-l silește să amâne realizarea despărțirii: « Pentru trecerea Românilor din comuna militară Parta, cu astădată nu se poate lucra nimica, ei spun că lor le servește preotul lor românește, ei sunt îndestulați, ei aud că tot o dreptate la Români ca și la Sârbi și mi-au spus multe care aicea n'au loc »⁶⁾. De Oreșăț începe a se ocupa abia din Iunie 1866 deoarece nu se stabilise până atunci de care protopopiat urma să depindă⁷⁾. Cât despre

¹⁾ Anexa 150.

²⁾ Anexa 146.

³⁾ Anexa 147.

⁴⁾ *Ibidem*; Cf. și anexa 221.

⁵⁾ Anexa 135.

⁶⁾ Anexa 103.

⁷⁾ Anexa 149.

Românii din Satul Nou, abia în 5 Noemvrie 1866 i se comunică aprobarea Ministerului de Războiu pentru «totala desfacere de ierarhia sârbească»¹⁾ așa încât nu a mai putut organiza lucrările de despărțire din cauza bolii care se agravase foarte mult.

Deci, din datele aduse, putem stabili contribuția lui Velia la despărțirea ierarhică în felul următor: a realizat-o în cinci comune mixte (Mesici, Marghita-Mare, Jabuca, Găitaș și Butin); a pregătit-o în Jamul Mic, Gaiul Mic, Vlaicovăț și Parta; a inițiat-o în Satul-Nou și Oreșăț. E o muncă uriașă pentru un om către sfârșitul vieții, doar într'un an și jumătate, această ultimă luptă cu ierarhia străină din care el va ieși de data aceasta biruitor.

c) Organizarea Protopopiatului de Vârșet

Pe lângă despărțirea ierarhică, în calitate de protopop al Vârșetului, Velia va avea o a doua misiune și mai grea de îndeplinit, întru cât va trebui să lupte cu ignoranța și lipsa de disciplină a subalternilor săi.

Ierarhia sârbească a lăsat pe preoții și învățătorii români în cea mai cruntă ignoranță, complect desorganizați, fără vreo conștiință superioară a misiunii lor. Nu cunoșteau nici măcar modul de a purta o corespondență oficială sau a conduce oficiul parohial; averea bisericii era confundată cu averea personală a preoților; dările convenite episcopului și protopopului se plăteau cu întârziere și numai după multe eforturi; majoritatea preoților fiind abonați la foile sârbești erau înstrăinați sufletește, ne mai fiind la curent cu evoluția culturii române; situația învățământului era tot atât de dureroasă; majoritatea învățătorilor abia știau să citească; școlile erau într'o stare mizerabilă; copiii nu frecventau școala, iar învățătorii aveau o situație nestabilă, fiind la bunul plac al poporenilor din lipsă de contracte. De altfel nu se aflau nici măcar manuale pentru școlile primare românești. La toate aceste neajunsuri trebuie să adăugăm intrigile Sârbilor și propaganda uniților spre a ne face o idee de nenumăratele greutăți cu cari avea să lupte Velia la organizarea noului protopopiat românesc. De aceea totul va trebui să fie luat dela început și fiecare neajuns îndreptat în parte, după numeroase insistențe.

* * *

¹⁾ Anexa 153.

În urma circularei lui Popasu din 25 Septembrie 1865 ¹⁾, în 28 Septembrie, Velia anunță preoților din protopopiatul Vârșetului despărțirea ierarhică și numirea lui ca administrator protopopesc, dând următoarele norme pentru orientarea preoților: convenția și sidoxia dela 15 Iunie 1865 înainte se vor trimite episcopiei române prin protopopiat; la slujbele religioase va fi pomenit numai numele arhierelui român Ioan care se va însemna și în dipticul bisericii; fiecare circular ce vine dela oficiul protopopesc după ce se va ceti, se va transcrie în protocolul circularilor, apoi iscălit de preotul respectiv se va trimite oficiului parohial din comuna mai apropiată, iar ultimul preot ce-l va primi va fi obligat a-l retrimite la sediul protopopesc ²⁾. Aceste dispoziții sunt completate printr'o nouă circulară trimisă chiar a doua zi (26 Septembrie): « Fiecare preot să-și aibe protocolul său de exhibite, unde să însemne în rubrici toate cele ce se țin de ordinațiunile sau scrisorile oficioase ce le-a căpătat de undeva, adecă numărul curent, apoi prezentatul scrisorii, apoi datul și numărul oficios al scrisorii, numele oficiului sau partidei și cuprinsul scrisorii, cui s'a rescris și datul expedițiunii; fără așa protocol nu se poate purta oficiul și fără număr pre adresa scrisorilor oficioase nu se vor primi scrisorile la deregătoriile de poștă și urmările se vor încărca pre capul celui de vină ³⁾ ».

Concomitent, episcopul Popasu începe administrarea dieceze dând o serie de norme pentru organizarea protopopiatelor și combaterea influenței sârbești și unite ⁴⁾. Secția românească a teologiei din Vârșet este mutată la Caransebeș urmând să-și deschidă cursurile la data de 1 Noembrie 1865; Episcopul dă o circulară în acest sens, la care Velia, adresându-se preoților explică binefacerile noilor dispoziții privitoare la restrângerea numărului clericilor: « să spuneți poporului folosul cel mare ce-l va avea biserica și națiunea dacă va avea preoți mai puțini și mai învățați; preoții atunci nu vor fi atâta spre greutatea poporului și fiind luminați cu știință, își vor împlini mai bine datorințele, se va susține mai bine vaza bisericeii și a preoțimeii, se va îndrepta, înainte și întări

¹⁾ Anexa 98.

²⁾ Anexa 154.

³⁾ Anexa 158.

⁴⁾ Anexa 155.

tot mai mult credința și evlavie creștinească, moralul și cultura și bunăstarea națională » ¹⁾).

Ca fost profesor al teologiei din Vârșeț, cunoștințele și experiența lui vor fi utilizate de episcopul Popasu care numește pe parohul Dognecei, Mihail Velceanu, ca profesor la teologia din Caransebeș în urma recomandării lui Velia ²⁾). Spre o mai ușoară administrare dar mai ales « din cauza sănătății celei mult sdruncinate » Velia împarte protopopiatul său în trei circumscripții conduse de câte un « locțiitor protopopesc »: Ștefan Popovici, paroh în Straja, se va îngriji de comunele Straja, Grebenaț, Oreșăț, Găitaș, Voivodinți, Coștei, Sălcița, Mesici, Jabuca, Vlaicovăț și Râtișor; Alexandru Popovici, parohul Fizeșului va avea comunele: Fizeș, Ramna, Jidovin, Gherteniș, Gătaia și Morava, iar Iosif Giurcovici, parohul Ghermanului, va avea sub îngrijire comunele: Gherman, Percosova, Butin, Ferendia, Clopodia, Marcovăț, Srediștea-Mică, Jam, Marghita-Mare și Sânt-Ianăș ³⁾).

Indatoririle acestor locțiitori erau: *a)* să îngrijească de bunul mers al circularelor; *b)* « să privegheze asupra preoției și a învățătorilor », căutând să-i cunoască de aproape și să refere anual protopopiatului asupra calităților și defectelor fiecăruia; *c)* să adune dela preoți sidoxia și birul protopopesc; *d)* « Preste tot, să susțină pacea și rândul bun întru cât se poate în sfera d-lor ». Pentru cunoașterea cât mai deplină a protopopiatului și a preoților în urma îndrumărilor episcopului cere locțiitorilor să răspundă la o serie de chestiuni privitoare la viața preoților, iar pentru lămurirea situației parohiilor trimite un chestionar ce urma să fie completat cu ocazia vizitației canonice ce trebuia să o întreprindă în protopopiat ⁴⁾).

* * *

Pentru o bună funcționare a treburilor se cerea în primul rând organizarea cât mai perfectă a oficiilor parohiale, ridicarea culturală a preoților și mai ales o cât mai multă seriozitate în mărirea chestiunilor oficioase.

¹⁾ Anexa 159.

²⁾ Anexele 88, 89.

³⁾ Anexa 157.

⁴⁾ *Ibidem.*

Deoarece noua episcopie de Caransebeș avea cheltuieli enorme în comparație cu veniturile, una dintre grijele principale a lui Velia era adunarea la timp a sidoxiei și convenției episcopiești, dări ce trebuiau plătite de preoții și locuitorii fiecărei comuni ortodoxe. Până va reuși să convingă preoții și poporenii despre folosul achitării regulate a acestor dări va trebui să depună o efortare istovitoare. De aceea, încă din 14 Decembrie 1865 pune în vedere locuitorilor lui că până la 31 Decembrie să fie adunate cele două dări precum și birul protopopesc ¹⁾. În 19 Decembrie această cerere e repetată cu insistență adăugând și birul protopopesc «căci eu având ist timp foarte puțin grâu am și început a cumpăra pentru pătuc dară cum îl voi cumpăra neavând eu nicio simbrie de năcăieri?» ²⁾. În 22 Decembrie aceste dări sunt urgentate din nou ³⁾. Dar adunarea dărilor din cari urma să se susțină noua eparhie și conducătorii ei mergea foarte greu. Din Gătaia preoții îi comunică că judele nu are bani pentru convenție deci să aștepte până «va căpăta» ⁴⁾. Din Percosova, Alexandru Ioanovici îi cere îngăduință: «pentru celelalte dări parohiale precum și pentru convenția episcopiească mai târziu până la începutul lunii Făurar fii îngăduitor» ⁵⁾. Nici la sfârșitul lui Februarie cele trei dări nu erau adunate ⁶⁾. Între timp, episcopul cerea cu insistență adunarea lor. Atunci Velia la 5 Martie dă o nouă circulară, destul de aspră, dojenind pe acei ce nu și-au făcut datoria: «d-voastră știți că, ca preoți, cu capătul anului aveți niște scripte oficioase a subșterne la oficiul protopopesc și a plăti niște tribute în bani, iară oficioase, și iacă că trecu anul și veni și primăvara anului următor și d-voastră deși îmboldiți și până acuma de mine către împlinirea acelor datorințe totuși nu vă mai mișcați nici a lua pana ca să scrieți ce sunteți datori întocma ca cărturarii cei simpli căroră nu le dă în gând de pană, cu atât mai puțin vă îngrijorați să plătiți toate tributele prescrise. Pentru aceia eu nu voi să sufăr mai mult rușine pentru negrijirea unuia sau altuia ci pre

¹⁾ Anexa 157.

²⁾ Anexa 166.

³⁾ Anexa 167.

⁴⁾ Arh. Prot. V., nr. 5/1866. Scrisoarea din 30 Decembrie 1866.

⁵⁾ Arh. Prot. V., nr. 6/1866. Scrisoarea e datată 10 Ianuarie 1866.

⁶⁾ Anexa 174.

acea din d-voastră cari până la 10 Martie nu vor căuta să-mi vină în mâni lucrurile mai în jos însemnate numaidecât voi fi silit să-i suspendez »¹⁾. De sigur că măsura pare cam aspră ; însă rezultatul a fost edificator: după această dată nu mai cere sidocsia, convenția și birul protopopesc, ceea ce înseamnă că toți și-au îndeplinit datoria de frica pedepsii. Deoarece aceste dări nu se plăteau regulat nici în celelalte protopopiate episcopul hotărăște ca achitarea sodixiei și convenției să se facă cu două luni înainte de împlinirea termenului, adică la 30 Aprilie pentru trimestrul I și 30 Octombrie pentru trimestrul al II-lea, iar cei ce nu se vor conforma vor fi suspendați²⁾. Conform acestei hotărâri, încă în 3 Octombrie 1866 Velia va cere cu insistență sidoxia, convenția și birul protopopesc pe trimestrul al II-lea din același an³⁾. Rezultatul acestor energice și repetate intervenții se poate vedea în circulara din 23 Noembrie 1866, când dintre cele 26 comune numai patru nu și-au plătit sidoxia și convenția⁴⁾. Executarea acestor plăți a îndeplinit-o până în pragul morții, cerând mereu preoților să-și facă datoria căci « dacă plătește omul înainte de termen se simte ușurat înlăuntrul său și e om regulat și de omenie »⁵⁾.

Nu a neglijat nici celelalte izvoare de existență ale episcopiei, ca banii din « trasurile » II și III ce se încasau în timpul slujbelor, pe care îi cere în repetate rânduri împreună cu protocoalele⁶⁾. Și aici, prin energia ce o arată, reușește să impună preoților disciplină și corectitudine, nemai confundând averea bisericii cu averea lor particulară. De sigur că astăzi ni se pare ciudată această insistență pentru strângerea dărilor episcopești. Trebuie să ținem seama însă că nou înființata episcopie română nu avea posibilități de venituri decât foarte reduse, așa încât convenția, sidoxia și banii din cele două tasuri constituiau un izvor important pentru menținerea ei.

Dar partea cea mai grea a conducerii oficiului parohial o constituiau de sigur nouile măsuri luate de Consistor: în fiecare an,

¹⁾ Anexa 176.

²⁾ Anexa 196.

³⁾ Anexa 207.

⁴⁾ Anexa 210.

⁵⁾ Anexa 225.

⁶⁾ Anexele 174, 175, 176, 209, 220.

parohul comunei e: a obligat să trimită un tablou care cuprindea situația comunei, mișcarea populației, trecerile dela o confesiune la alta, situația preoților și a clericilor. În deosebi situația clericilor interesa foarte mult deoarece ierarhia sârbească a ridicat numărul teologilor fără nicio restricție, încât se aflau foarte mulți absolvenți ai teologiei din Vârșet fără parohii. Ori prin noua măsură a Consistorului, de a se restrânge numărul preoților, trebuia să se aibe în vedere și pe acei cari aveau drepturi câștigate.

Greutatea cea mai mare la întocmirea acestor statistici consta că pe lângă faptul că erau foarte mulți preoți cari abia știau ceti și scrie, Velia trebuia să se izbească și de indolența și reavoința acestor preoți: « Beteag fiind trebuie să mă mai necăjesc și pe d-voastră că-mi puneți piedică întru împlinirea datorințelor mele de care eu mă îngrijesc și în boala mea mai mult decât ce vă îngrijiți d-voastră de ale voastre, chiar și când sunteți sănătoși »¹⁾, va spune el cu amărăciune preoților în 24 Febrarie 1866 când urgentează statisticele cerute de Consistor. Va trebui să-și risipească și ultimele resturi de energie până va reuși să convingă pe preoții districtului său de importanța acestor statistici²⁾.

* * *

Una dintre cele mai actuale preocupări ale nou înființatei ierarhii românești era problema învățământului care fusese complet neglijat de ierarhia sârbească ce n'avea niciun interes să dea dezvoltare învățământului românesc. Localurile aproape că nu existau; personalul didactic nu corespundea noii lui misiuni; copiii nu frecventau școala decât în număr foarte restrâns. Tuturor acestor neajunsuri trebuia să li se dea o soluționare grabnică.

Pentru îmbunătățirea situației învățătorilor, la ordinul Consistorului, Velia dă o circulară cerând ca fiecare învățător să aibe contract cu comuna care să fie întărit și de subscrierea judeului cercual³⁾. În 10 Decembrie 1865 încă, mai erau 7 comune cari nu aveau acest contract⁴⁾. În Gătaia această măsură a produs nemulțămiri: « Acum după ordinațiunile nouă trimise, noi în tot

¹⁾ Anexa 174.

²⁾ Anexele 175, 176, 184, 185, 207, 214, 220.

Anexa 160; circulara e din 17 Octombrie 1865.

⁴⁾ Anexa 167.

modul am luat la împlinire și am arătat conlocuitorilor comunali cerințele consistoriale și pe cum în sfânta biserică așa și afară și în casa comunală cu destule sfaturi ca să se întărească contract, altul nou, peste emolumintele învățătoarești și prin acestea numai o turburare mare s'a ațâțat între poporeni, fiindcă ei se învoiesc scăzăminte și micșorare peste emolumintele învățătoarești până acum avute și poftesc a face tocmeală în tot anul cu învățătorul ca și cu atare păstor de dobitoace comunale »¹⁾. Cu toate aceste greutăți, până la începutul lui Ianuarie din anul 1866 toate comunele din protopopiatul Vârșețului își aveau contractul cu învățătorul respectiv. Prin această măsură se aducea o mare ameliorare în situația morală și materială a învățătorilor, așa încât se va putea păși la a doua măsură pentru reorganizarea școalelor: alcătuirea tabelelor statistice școlare, ce cuprindeau în mod amănunțit situația școalelor, personalului didactic și a elevilor²⁾. În 6 Ianuarie 1866 Velia înaintează Consistorului tabelele statistice școlare, explicând modul cum le-a alcătuit și cauza întârzierii: « ...am trimis și mi-a venit un locțiitor de ai mei acasă, l-am învățat cum are să facă și s'a dus din sat în sat la renitenți și în satele acestora a umplut rubricile tabelor cari eu aci le subștern cu acea băgare de seamă cum că numai pentru Coștei am putut însemna numărul și anul din îndorsala intimatului prin care să intervină fasiunea, iară din celelalte comune nu mi s'a adus contractul ori fasiunea cu acuzațiunea că nu o a căpătat dela notar au că nu se poate afla (antistele le-a ascuns). Și oamenii nu vor să facă alt contract. Execuțiunea să vină pre capul celui ce nu-și plinește datorința. La mine Ilustritate nicio piesă nu așteaptă o zi întreagă până la espedire, afară dacă am mai multe într'o zi. Preoții noștri sunt mulți necultivați și leneși și răi și așa, fără pedeapsă nu se pot îndrepta pre calea oficiozității »³⁾.

Seria reformelor școlare e continuată prin introducerea cărții de cetire a lui Zaharia Boiu în clasele II-III⁴⁾, începerea catehizării cu elevii în fiecare comună⁵⁾, înființarea școalelor speciale

¹⁾ Arh. Prot. V., nr. 6/1866. Scrisoarea preoților din 30 Decembrie 1865.

²⁾ Anexa 169.

³⁾ Anexa 171.

⁴⁾ Anexa 172.

⁵⁾ Anexa 178.

pentru fete 1), selecționarea elementelor meritoase 2), și organizarea conferințelor învățătoarești 3). În deosebi conferințele învățătoarești au dat rezultate « îmbucurătoare », arătându-se totodată « și piedicele cele multe care stau în calea înaintării învățământului popular »: ... « diregătoriile politice... nu se prea interesează nici de școală, nici de soarta învățătorilor; listele de nevenire la școală și de lenevire în genere se pun ad acta...; în mai multe locuri învățătorii nu-și capătă regulat puținul salariu ce-l au...; juzii comunali de multe ori rețin banii adunați la sine și-i întrebuintează spre alte scopuri; edificiile școlare precum și grădinile de pomi se află cu puține excepțiuni în stare rea căci juzii comunali nu le reparază și în fine că școlăle de pomi au decăzut cu totul » 4).

Pentru rezolvarea acestor neajunsuri Velia anunță că s'au luat măsuri ca autoritățile « să se îngrijească mai bine pentru ținerea în stare bună a școlălelor populare, pentru îngrădirea școlălelor de pomi, pentru plătirea regulată și neștirbită a lefilor învățătorilor și a păușălelor lor și pentru constrângerea părinților ca să-și trimită... regulat copii la școală » 5). El însuși, în 21 Iulie 1866, în urma inspecțiilor constată numeroase lipsuri și propune completarea lor în felul următor: 1) Să se predea în fiecare școală istoria Românilor de Marienescu și geografia « cum se propune aceasta în Râtișor »; 2) Antistii comunali « să fie constrânși de jurisdicțiunea politică spre cumpărarea cărților, repararea școlălei, plătirea învățătorului la timpul său etc. »; 3) Toți copiii de școală să fie obligați cu severitate a frecventa prelegerile.

O mențiune deosebită, în activitatea lui școlară, merită organizarea catechizării în limba maternă a elevilor români dela școlălele din Vârșeț. În Vârșeț nefiind parohie românească, nici catichet, elevii trebuiau să învețe religia în limba sârbească. Încă înainte de începerea anului școlar din 1866 Velia comunică proto-popului Trandafirovici că elevii români dela școlălele din acest oraș vor trebui să învețe religia în limba maternă « ca să înțeleagă

1) Anexe 179, 197.

2) Anexa 212.

3) Anexe 181, 182, 191.

4) Anexa 222.

5) *Ibidem*.

ce învață »¹⁾. În 26 Septembrie 1866 comunică preotului Simion Popovici din Voivodinți că a fost numit catichet pentru elevii români din Vârșeț și cere preotului Ilie Panciovan să-l înlocuiască la serviciul divin și la conducerea oficiului parohial²⁾. Noul catichet se prezintă la Vârșeț și-i raportează asupra situației în 30 Septembrie 1866. În 6 Octombrie Velia îi dă îndemn în exercitarea funcției, fixându-i programul de catechizare³⁾. Prin această măsură se ajunge, într'un timp atât de scurt, la realizarea tuturor desideratelor urgente, pentru buna funcționare a învățământului din protopopiat.

* * *

Pe lângă organizarea oficiilor parohiale și a învățământului se simțea nevoia îndrumării preoților și învățătorilor spre publicațiile românești, mai ales că majoritatea citeau ziarele sârbești. Această îndrumare o face, conform dispozițiilor episcopului, prin recomandarea foii lui Șaguna, Telegraful Român care « este organul public al Metropoliei noastre româno-ortodoxe în care dela Anul Nou încolo toate publicațiunile oficiale ale arhidiecezei noastre și ale episcopiiilor sufragane a Aradului și a Caransebeșului se vor aduce la cunoștința comună...; ne va face să cunoaștem tot ce e mai interesant din lumea largă, dar mai vârtos întâmplările din patriile noastre...; venitul acestui jurnal e menit pentru formarea unui fond spre ajutorarea preoților neputincioși și a familiilor lor »⁴⁾.

La începutul anului 1866, scoțând Mocioneștii la Viena ziarul « Albina », prin circulara din 12 Aprilie, Velia o recomandă în modul cel mai călduros, insistând asupra caracterului ei bănățean: « Iată răsare încă o lumină pre cerul cel puțin vederos al națiunii și culturei noastre: de mult așteptata gazetă română bănățeană Albina a ieșit la lumină în Viena, fundată și sprijinită de bărbații cei mai binemeriți, de membrii strălucitei familii Mocioni. La această gazetă lucră bărbații cei mai învățați din toate părțile și mai cu seamă cei din Bănat. Gazeta aceasta mai mult se

¹⁾ Anexa 198.

²⁾ Anexa 199.

³⁾ Anexa 201.

⁴⁾ Anexa 168.

va ocupa cu trebuințele Românilor... pentru aceea... să o prenumere afară de alți inteligenți toți preoții, toți învățătorii și cei mai mulți din cărturarii noștrii din clasa de jos »¹⁾. Acest îndemn îl va repeta și la sfârșitul anului 1866 cerând preoților și învățătorilor să se aboneze la Albina și Telegraful Român²⁾. În 28 Iunie 1866 recomandă Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română din Bucovina ce apărea la Cernăuți sub redactarea lui Ambrozie Dimitrovița³⁾. Invățătorilor le va recomanda Magazinul Pedagogic ce apare la începutul anului 1867 la Năsăud⁴⁾.

Prin introducerea Calandrelor Mitropoliei din Sibiu se înlătură complet influența sârbească. De aceea Velia obligă pe toți intelectualii din protopopiat la prenumerare: « Tot preotul și învățătorul trebuie să aibe câte un călindar, ba și sătenii cărturari; deci să știți că eu vă prenumăr pre toți preoții și învățătorii »⁵⁾. Același lucru îl face și cu Biblia: « ... această carte prețioasă și minunată dacă nu pot toți creștinii noștrii să și-o câștige, barem toți preoții și toate bisericile să-și câștige câte un exemplar »⁶⁾. Interesul pentru răspândirea periodicelor românești merge atât de departe încât în 2 Ianuarie 1867 cere preoților să-i trimită « numele acelor cărturari din sat cari sunt prenumerați la Albina, la Telegraf, Gazeta, Concordia sau altă novelă »⁷⁾; iar preotului Nicolae Popescu din Marcovăț îi cere cu energie să renunțe la « novelele sârbești »⁸⁾.

PE DRUMUL MORȚII

Ca administrator al protopopiatului de Vârșeț, Velia conduce afacerile dela Secaș. La început, din cauza activității lui anterioare este foarte bine văzut de episcopul Popasu. Cu ocazia instalării episcopului, conferința ce s'a ținut în vederea compunerii programului l-a aflat ca « cel mai apt » de a ține discursul în numele

¹⁾ Anexa 180.

²⁾ Anexa 211.

³⁾ Anexa 187.

⁴⁾ Anexa 214.

⁵⁾ Anexa 207.

⁶⁾ Anexa 210.

⁷⁾ Anexa 214.

⁸⁾ Anexa 227.

-protopopilor diecezani ¹⁾. Tot lui i se cere să facă și darea de seamă asupra serbărilor instalării, ce urma să fie publicată în Telegraful Român ²⁾. Preotul Velceanu din Dognecea e numit profesor al teologiei din Caransebeș în urma recomandării lui Velia ³⁾ iar cu ocazia apariției Istoriei episcopului Popasu dă o circulară frumoasă ⁴⁾. În Aprilie 1866 «după ce dânsul a dovedit cu cuvântul și cu fapta că este demn de o chemare așa înaltă și plină de responsabilitate» Popasu îl numește protopresbiter al protopopiatului Vârșeșului ⁵⁾. Deci până în primăvara anului 1866 legăturile cu noul ierarh și cu poporenii erau dintre cele mai bune ⁶⁾.

Dela această dată însă, nu se știe din ce motive, cade în disgrația episcopului Popasu, care se pare că influențat de anumiți dușmani personali de-ai lui Velia, va da ascultare tuturor reclamațiilor împotriva lui. De altfel și Velia din cauza bolii, care se agrava din zi în zi, în ultimul an din viață devenise de o sensibilitate bolnăvicioasă. Prima lovitură îi vine în 14 Maiu 1866 prin hotărîrea Consistorului de a da parohia lui din Mârcina preoților Efrem Mioc și Teodosie Popovici, urmând ca Velia să-și caute o parohie în protopopiatul Vârșeșului ⁷⁾. Hotărîrea aceasta îl lovea din plin, deoarece parohia din Mârcina constituia singurul lui mijloc de existență, iar în protopopiatul Vârșeșului nu se afla deocamdată vreo parohie vacantă care să o înlocuiască. De aceea cere «suspendarea executării... numitei încheieri consistoriale până când voiu căpăta în loc altă parohie ce se va face vacantă în protopopiatul Vârșeșului». Pentru argumentare, pe lângă condițiile de ordin economic, face și câteva mărturisiri personale care dovedesc situația grea în care se găsea: «Bucuria pentru demnitatea de protopresbiter pentru carea voi ști a vă fi Ilustrății Voastre mulțămitor până la moarte se prefăcu întru întristare cumplită când cetii sentința veneratului Consistor... prin

¹⁾ Anexa 7.

²⁾ Anexa 8.

³⁾ Anexa 89.

⁴⁾ Anexa 11.

⁵⁾ Anexa 14.

⁶⁾ În actul de numire ca protopop se menționează că a fost hirotonit protopop «la rugarea preoțimei precum și a mai multor onoratori ai aceluiași protopresbiterat».

⁷⁾ Anexa 15.

care delă toamnă înainte se ia sesiunea mea și se dă parohului din Mârcina, Efrem Mioc și capelanului său și să fiu despoiat de proventul care singur mi-a dat pâne sigură și a ajutat la susținerea mea și a casei mele după ce proventele legale din Secaș trebuiră să le consacram cu totul pentru scăparea bisericeii și a unei jumătăți din locuitorii acestei comune. Fost-am trist din mai multe cauze ale trecutului și sum și până astăzi, dar delă moartea soției și a fiilor mele nu știu să fiu plâns până în 25 a. c. când cetii zisa sentință și cu o zi mai înainte alta, iară grozavă, delă Tabla Septemvirală prin carea sum convocat în timp de 15 zile a plăti o datorie rămasă delă socru-meu despre carea eu nimica nu am știut de 400 fl. v. a. și 6% procente și cât vor mai face speșele procesului. Aceste două trăsnete mă trântiră la pământ și dacă considerez că consiliul doctoricesc de a întrebuița în grabă băile ca să nu cad în niște boale nevindecabile, din cauza lipsei de bani nu-l pot împlini, atunci pot zice că după aceste necazuri sum cel mai nefericit, că ursita mea e a duce o viață plină de patimi, o viață care nu o mai voiesc »¹⁾.

În 22 Iunie Velia urgentează răspunsul Consistorului în cauza parohiei din Mârcina, deoarece imediat după seceriș pământul trebuia arendat²⁾. Răspunsul i se dă chiar a doua zi: Consistorul « nu se poate abate delă hotărîrea sa... prin care se predă parohului Efrem Mioc... parohia ce o ai avut-o... și-ți intimează ca pe viitor să lași la o parte orice nesupunere și să nu mai moleștezi Consistorul »³⁾. În 19 August 1866, Velia face o nouă cerere Consistorului pretinzând ca cei doi preoți să-i plătească cel puțin arenda « cu care sunt datori pentru folosirea sesiunii până în toamna anului 1866, iar Teodosie Popovici mai are să-i dea și arenda pe anul 1865 pe care a încasat-o el⁴⁾. Episcopul aprobă ca în termen de o lună să i se achite datoria însă îl obligă ca « în termen de 14 zile » să-i facă cunoscut când se va muta cu locuința la Vârșeț⁵⁾. Văzând că lucrurile merg din ce în ce mai rău, recurge la ultimul mijloc pentru salvarea situației: roagă pe Șaguna să intervină la Popasu spre a i se da parohia Srediștei Mici dacă ar deveni

¹⁾ Anexa 16.

²⁾ Anexa 17.

³⁾ Anexa 18.

⁴⁾ Anexa 19.

⁵⁾ *Ibidem.*

vacantă ¹⁾. Fostul coleg de profesorat îi răspunde rece și autoritar că deoarece « un paroh nu poate stăpâni două parohii îndepărtate, prin urmare cererea aceasta fiind anticanonică » nu o poate recomanda episcopului ²⁾.

În ceea ce privește mutarea lui la Vârșeț cere amânarea până în Ianuarie 1867, mai ales având în vedere multele necazuri « între cari e și morbozitatea » ³⁾. Parohia Srediștei Mici e cerută și dela Popasu ca despăgubire pentru Mârcina, conform hotărîrii Consistorului din 14 Maiu 1866, oferind să dea în folosul fondului instrucției 200 fl. v. a. timp de doi ani, iar mai târziu « câte cât mai vor lăsa puterile » ⁴⁾. Pentru a-și arăta desinteresul material, după ce arată episcopului că a trecut o lună fără ca cei doi preoți să-i plătească datoria, cu toate că se află « într'o situație foarte precară » oferă și suma ce-o are de încasat de pe arendă în folosul « fondului instruct carele e un bun comun al diecezei », menționând că nu se învoește sub nicio condiție a lăsa capelanului venitul ce i se cuvine. Chestiunea acestei datorii nu va fi lămurită nici în Ianuarie 1867, când Consistorul cere lui Velia să-și dea replica la răspunsul lui Teodosie Popovici, « spre a se putea apoi face decisiunea finală » ⁵⁾.

Între timp noi necazuri, alături de boală, contribuie la grăbirea desnodământului fatal. În Noemvrie 1866, preotul Iosif Crăciunescu din Fizeș reclamă Consistorului că Velia l-ar fi suspendat pentru că n'a plătit birul protopopesc ⁶⁾. Întâmpinarea ce-o face Velia Consistorului e deosebit de dureroasă, dovedind că preotul Crăciunescu a fost suspendat pentru neplata sidoxiei episcopoești nu a birului protopopesc « care și aceasta nu e treabă curat personală ci iară oficioasă că nu e dar ci e tribut legiuit » ⁷⁾. O a doua reclamație pusă la cale de dușmanii lui și semnată Iovan Freațiu din Morava îi dă prilejul unor noi precizări: « Acuma mă împrășcă cu atare numire și Iovan Freațiu din Morava care nu mă cunoaște, apoi nici eu nu-l cunosc și e numai un nume surogat, tufa unde e ascuns ucigătorul meu, înainte de el a fost preotul

¹⁾ Anexa 91.

²⁾ Anexa 92.

³⁾ Anexa 20.

⁴⁾ Anexa 25.

⁵⁾ Anexele 23, 24.

⁶⁾ Anexele 26, 27.

⁷⁾ Anexa 27.

din Fizeș, Crăciunel, un învățăcel al meu, care într'o privință mai tare ar vrea cu orice preț să șadă în locul meu. Aceia o știți Ilustritatea Voastră și Veneratul Consistor că astăzi oamenii sunt foarte răi, că răsplătesc rele pentru bune, că nu se uită, fie mijloacele și minciunile și defăimările nedrepte, numai să-și ajungă scopul. Eu văd că răuvoitorii vreau să mă ducă spre împrușcarea zilelor mele, văzându-mă și așa cu un picior în groapă, numai fie voia Domnului, tăbărâ-va îngerul Domnului împrejurul celor ce se tem de dânsul și-i va mântui pre ei »¹⁾.

La 14 1867 Februarie anunță pe Popasu că după ce « se va mai îmbuni drumul Vârșeșului... apoi numai decât voi merge să-mi caut quartir și să mă așez în Vârșeș » deocamdată însă nu poate face nimic, deoarece bagajul nu se prinde nimeni să i-l care « până nu se îndreaptă încâtva drumul căci pre deluțele Marcovățului neci cu carul gol nu se poate străbate »²⁾. În Martie 1867, tuberculoza de care suferea încă din tinerețe se agravase mult: « Stadiul boalei mele a ajuns acolo, unde abia mă mai pot ținea picioarele care câte odată le târăsc până la masa unde scriu. Nu pot face zece pași din camera unde zac ca să nu stau să răsufli, așa nu pociu nici vorbi decât câte puțin, pentrucă răsufierea îmi e foarte grea și totuși m'am pregătit ca în prima jumătate a lui Aprilie să mă strămut la Vârșeș aleagă-se ce se va alege din mine »³⁾. În 9 Aprilie anunță preoților mutarea la Vârșeș pe data de 11 Aprilie adăugând că va locui « în ulița Panciovei, din jos de casa domnului protopop sârbesc Filip Trandafirovici »⁴⁾. În 19 Aprilie, din Vârșeș, scrie Consistorului că s'a stabilit definitiv la Vârșeș. Cât despre sănătate « e tot rea: slăbiciune trupească (Abschrang) și tuse cu răsufiatul greu, mă aflu sub cură doctoricească »⁵⁾.

Dar munca istovitoare din ultima vreme, numeroasele neazuri și nedreptăți și mai ales lipsurile materiale îi grăbesc sfârșitul. În 16 Mai, singur, va închide ochii pentru veșnicie, în casa « chirșnărilor » Sofronie Gramati, pe ulița Panciovei. Preotul care i-a însemnat moartea nu-i cunoaște nici locul, nici data nașterii.

¹⁾ Anexa 29.

²⁾ Anexa 31.

³⁾ Anexa 32.

⁴⁾ Anexa 34.

⁵⁾ Anexa 35.

Știa doar că era protopop « valah » de 51 de ani, mort de tuberculoză, fără a fi împărtășit cu sfintele taine ¹⁾).

Doar doi învățători, dintre cei atât de mulți pe cari i-a ajutat, Alexandru Jebeleanu și Simion Savul, au împărtășit publicului cititor al « Albinei » moartea protopopului lor: « Nicolae Tincu Velia, protopop greco-ortodox în Vârșeț, după un morb îndelungat repausă în Domnul, Joi în 4 Maiu s. v. la un pătrar la opt oare dimineața... Din familie și consângeni n'are cine să-l plângă dar națiunea întreagă e datoare să verse lacrimi de durere, drept recunoștință pentru meritele multe, ce într'o activitate lungă și mare și le-a câștigat răposatul pentru biserica română și literatura națională, fără ca în viață să i se fi putut da remunerațiune sau mângâiere » ²⁾). Iar despre înmormântare, învățătorul Savu scrie: « După ce s'au făcut pregătirile de lipsă, s'a încunoștiințat și ordinariatul sârbesc de aici; statorindu-se cum să fie celebrarea sfintelor ceremonii, s'a hotărît ca înmormântarea să se întâmple astăzi la 10 oare nainte de amiaz iar trupul răpsatului să se înmormânte la biserica din țințirimul gr. ort. sârb. La înmormântare a luat parte Ilustritatea Sa Dl. Emil Chengelaț, arhimandritul Stanoilovici, protopopul Trandafirovici și toată preoțimea parohială din Vârșeț din partea sârbească; apoi d-nii protopopi, din Oravița, Iacob Popovici, din Biserica Albă, Iosif Popovici, preoții români din comunitățile din vecinătate, încât numărul preoților a fost peste 30 inși. Inteligența și țărani din comunele acestea acurseră în număr mare. Repausatul număra 51 ani, în a căror decurs a făcut multe servicii pentru viața națională și mult ne-ar fi mai luminat dacă Dumnezeu s'ar fi îndurat să ni-l mai țină » ³⁾).

Cuvintele simple, dar pline de atâta suflet, a celor doi învățători sunt cea mai frumoasă recunoștință ce i se putea aduce. Epoca lui se isprăvise încă din 1865; se simțea nevoia altor oameni; rolul lui era terminat; litigiul cu ierarhia sârbească s'a încheiat; organizarea protopopiatului său a fost îndeplinită, iar opera lui va aștepta judecata timpului; și atunci « Dumnezeuul viilor și al morților, după sfatul său cel necuprins de mintea omenească », s'a îndurat a-i scurta suferința și singurătatea, dându-i liniștea mult așteptată.

¹⁾ Anexa 36.

²⁾ « Albina », (Viena), a. II (1867), nr. 52/159, p. 4.

³⁾ *Ibidem.*

A N E X E

I.

SCRISORI PRIVITOARE LA INTRODUCERE

1.

Vârșeș, 21 Decembrie 1845.

Andrei Vasici către George Barițiu despre abuzurile clericale.

Domnule redactor, iubite priatene!

Incepând odată jocul, preabine să-l jucăm. Prin aceasta vom lega și pe Sârbi mai tare de noi precum și vedem că decând le căutăm ceva dela inimă și dumnealor se mai apropie. O, câte variații s'ar putea face după tema aceasta însă exemplă sunt odiosa ci știu că tot preotul care va înțeleage va zice în sine « zău asta-i așa, nu eu dădui atâta și atâta ca să pot fi popă. Vai de feciorul sărac; fie el cât de harnic, nu se va ferici fără bani sau fără nepoție ». Se bagă în datorii apoi în urmă trebuie să jăfuiască și el. Cu aceea să amărească oamenii se despică de leagea lor. Dar dacă moare parohul până nu și[-] a luat regresul, văduva și pruncii lui rămân săraci și cerșitori. Nașterea lui Hristos să ne aducă folosul acela, care l-a vreau Mântuitorul.

Hoc inter nos.

al dtale slugă aplecată
Andrei Vasici

Original. Scrisoarea aceasta a fost trimisă odată cu articolul publicat în nr. 2, a. IX (1846), p. 6 din « Gazeta de Transilvania ». *Acad. Rom. ms. 1003*, fila 3. Pe verso scris de Barițiu: « 1845 Andrei Vasiciu, în cestiunea cu Serbii ».

2.

Vârșeț, 2/14 Iulie 18'8.

Andrei Vasici către Pavel Vasici, despre luptele dintre Sârbi și Unguri în regiunea Vârșețului.

Iubite frate!

Nu știu de unde să încep a-ți scria. Slavismul pe aici tare și-a întins aripile. Naționalitatea iastă o sirenă de a cărei cântec trebuie să te temi și să te aperi de ea astupându[-]ți urechile ca Iazon. Așa încântată se părea de vreo câțiva uimiți și partea Vârșețului cea sârbească. Auzind de pregătirile în graniță, Nemții să îngrijau iar Sârbii să râdeau, zicând că cei ce vor veni din graniță sânt frați ai noștrii și nouă nu ne va face nimic. Joia trecută la ziua Sâmbzianilor să apropiară grănicerii cu Sârvianii însă nu mulți la Vlaicovăț (sat un ceas departe de noi), jefuiră pe birtaș; jefuiră pe Mocion și pe Popovici... maistorul lui care mult simpatiza cu dânșii și cu aceasta arătară ce naționalitate gonesc ei. Ne alarmarăm, însă ei se retraseră în Alibunar și urma la lagărul lor. În ziua lui S. Petru și Pavel (careă să-ți fie la mulți ani) după ce sorbirăm zama iată majoru și Rollman dela Rucavina și ofițeri dela infanterie umblând iute încoace și încolo, ne deate grijă că va să fie ceva. Alarmă se făcu. Până aci să adunasă la noi pân' la 2000 național gardă. Inșă nefiind exercitată, nu făcu altă impresie decât să aibă vrăjmașul respect înaintea iuncărului. Pe lângă aceasta avem doaă escadroane de ulani și doaă de husari cu 4 potintee.

Iată că se iviră Servianii și mulți bănățeni grăniceari în țoale servienești îmbrăcați ca la 1500 cu 5 tunuri de cătră Vlaicovăț, cătră Vârșeț. Auzirăm pușcături de plotoane și de potintee din partea Servianilor.

La turnul bisearicei mare era un ofițer ce pândea într'acolo. Căpraru nostru încă să sui și îi răporta ce vedea. Eu sânșur la casa orașului stam și așteptam ce va să fie.

Raportul 1-ul: Servianii dădând foc asupra husarilor, aceștia să trag cătră oraș. Așteptam răul cel mai mare: foc, omoruri și jafuri. După aceea auzind tunuri regulate zisei aceastea e a noastră, dar unii din Sârbi strigau: «шосү наџини опови, нисс на!».

Raportul a 2-lea: husarii au făcut numai o mișcare strategică, acum ei și ulanii îi ocolesc de două părți; pedestrașii încă merg asupra lor. Garda stă pe de lături. Mă suii și eu în turn cu căpraru și mă uitam (tocma atunci nu-mi era ochianu acasă) văzurăm cum luă o parte mare din vrăjmași fuga către Vlaicovăț; alțiiocoliți și căsăpiți, singuri s'au prins. Grănicerii, cari cei mai mulți cu sila erau trimiși în logherul Sârbilor, erau loviți cu dosul sabiei, să lapede armele și să fugă acasă, așa și făcură. La spital am trei răniți. În urmă: triumfuri peste triumfuri. Cinci tunuri luați dela ei, sârvianii și grănicearii prinși la toată venirea strigau: Eljen!

Iar când se întoarsă obersterul ulanilor Baron Bomberg și după el 3 steaguri sârbești atunci strigările erau necontenite. Încă în turn fiind zisăi către ofițirul: « Diese Menschen haben geflucht calculirt sie haben auf die ¹⁾... der ²⁾... aber sie können sie ³⁾... »

Servianii veniră nevăzuți până în satul Pauliș, aci omorâră vo 12 gardiști, până eșiră soldații din regulași, au picat, 4 is răniți, iar din ei îngropară într'un loc 130, în altul 70 în al 3-lea 40. Ai zice că-i minciună, însă aceastea le văzui cu ochii. Satele românești din graniță cele de căpetenie nu țin cu ei, pentru aceaia St. Mihai și fu aprins și jăfuit de ei. Aci un căpitan de ulani, cu nume « Drosser », eși cu vreo câțiva ficiori să rocognoștească, dădură Sârbii pitulați într'un șanț cu foc în ei, un fecior pică, calul căpitanului încă, el fiind sub cal, în loc să fie prins, fu omorât cu săcurea. Pentru aceaia ulanii nu dădeau pardon mulți și acum se află morți și leșinați pe lângă fântâni. Sub seară iată iar alarmul, atunci ni să curmară puterile. Catița începu a plânge, Svetozar după, iar. Sămțirile încordate mi să tâmpiră, afurisiu lumea. Es la casa orașului, mă uit, văz pe Vucovici iurasoru pe cal. Aber warum läutet man allarm... ⁴⁾ și mă trăsăi acasă să mângăi pe ai mei. În 12-lea, către 9 ceasuri seara, iară alarmă. Zisăi să prindă la cocie, învălui copilul în căputul meu, dar el să râdea, coborâi muerile și copii din casă, eșii către târg, însă straja necunoscându-mă nu ne lăsă să eșim. Iată ulanii cur într'acolo că nu știau de unde vine vrăjmașul; ne întoarserăm înapoi. Svetozar adormi cărându-se, acasă î[-]m spun că s'or auzit glonțuri dela vrăjmași, mă duc la casa orașului aștept ce vei auzi.

Original. Restul scrisorii lipsește. *Acad. Rom.*, ms. 1003, f. 4—6. ¹⁾... ²⁾... ³⁾... ⁴⁾... indiscifrabil.

II.

ACTE PERSONALE

3.

Ticvaniul Mare, 1 Novembrie 1814.

Presupusul act de naștere a lui Nicolae Tincu Velia.

S'a botezat și s'a uns cu sfântul mir pruncul Petru, parte bărbătească. Tatăl pruncului Gheorghe Mișu, muma Ghila, lăcui-tori din Ticvaniu Mare; naș a fost Toma Anița din Ticvaniu Mare. Prin mine Iacob Popovici parohul Ticvaniului Mare.

După Protocolul Născuților dela oficiul parohial gr. cat. din Ticvaniul Mare, a. 1814, 1 Novembrie nr. prot. 56.

Alături, scris ulterior cu altă cerneală: « Botezu[l] lui Petru Nicolae Velia Tincu. (Mișu). »

4.

Caransebeș, 23 Septembrie 1865.

Episcopul Ion Popazu numește ca administrator protopopesc al Vârșețului pe Nicolae Tincu Velia.

No. 211/1865.

Onoraților parohi, administratori parohiali, capelani și diaconi!
Mult stimaților domni militari și civili, epitropi bisericești, învățători și evlavioșilor creștini din protopresbiteratul român ortodox al Vârșețului!

Darul și binecuvântarea dela Tatăl Nostru carele este în ceriuri!

După ce Majestatea Sa prea înduratul nostru împărat și rege apostolic Francisc Josif I-u prin preaînalta rezoluțiune din 6-lea

Juliu a. c. s'a îndurat preagrațios a orândui, ca episcopiile române de legea greco-răsăriteană din Caransebeș și Arad dela 3/15 Iuliu anul curent încolo să se despartă de mitropolia sârbească și să se supuie la mitropolia română de legea dreptmăritoare din Sibiu în Transilvania, fostul protopop al Vârșețului Filip Trandafirovics fiind sârb a trecut la episcopia sârbească din Vârșeț, împreună cu toate comunele curat sârbești și deocamdată și cu cele mestecate româno-sârbești și așa protopresbiteratul Vârșețului cu comunele curat române Butin, Clopodia, Coștei, Ferendia, Fizeș, Gătaia, German, Gertenış, Grebenaț, Marcovăț, Mesici, Morava, Percosova, Ramna, Râtișor, Sălcița, Sânt Ianoș, Srediștea Mică, Straja, Voivodinț, Jidovin, cu totul 21 de comune a[u] rămas fără protopop.

Pentru aceia Eu, arhiereul domniei voastre național, pătruns de părinteasca îngrijire de care sunt însuflețit către turma mea, ascultând și pe consistorul meu adunat la ședința plenară la 23-lea Septembrie a. c. am denumit de administrator protopopesic pentru protopresbiteratul român de legea ortodoxă a Vârșețului cu locuința în Vârșeț, comitatul Timișului, pre mult onoratul părinte Nicolae Tincu Velia fostul profesor de teologie, paroh și asesor consistorial.

Așa dar, aducându-vă aceasta la plăcuta cunoștință a domniei voastre vă poftesc ca suslăudatului administrator protopopesic, mult onoratului părinte Nicolae Tincu Velia să-i dați toată ascultarea și supunerea în toate trebile bisericesti și școlare, să-l îmbrățișați cu cuvenitul respect, cu cea mai fierbinte dragoste și neclătită încredere, ca pe unul ce este din sângele și de legea domniei voastre și ca un bărbat luminat și bine meritat pentru biserică și națiunea noastră, înzestrat cu știință întinsă, să-l sprijiniți cu ajutorul domniei voastre în împlinirea datoriilor lui cele grele fără de a vă împotrivi sau micșora simbria legiuită protopresbiterală ce i se cuvine după rânduelile de până acum, căci marele Apostol Pavel zice: « Vrednic este lucrătorul de plata sa » și fiind încredințați, că un preot bun și evlavios, un protopresbiter luminat și aprins de râvnă și dragoste către legea noastră strămoșească și către cultura mult cercatei noastre națiuni, un astfel de preot și protopop este cea mai mare binecuvântare și cel mai bogat dar dumnezeesc pentru poporul și comunele noastre românești.

Pre lângă care împărtășindu-vă binecuvântarea mea arhierescă
sunt al dvoastră tuturor

de tot binele voitor
Ioan Popasu
episcop

Caransebeș, 23 Septembrie 1865.

N.B. Acest circular să-l petreacă preoții în protocolul circularilor și după cetirea lui în biserică de trei ori să-l subscrie dâșii și fruntașii comunei mireni și să-l trimită la administratorul protopresbiteral, iar acesta la scaunul episcopesc.

Original. Arh. Prot. V., nr. 3/1865.

5.

Caransebeș, 7 Octombrie 1865.

Ion Popasu invită pe N. T. V. la instalarea lui care va fi în 31 Octomorie 1865.

No. 199/1865.

Mult onorate dle administrator!

Ziua instalării mele va fi în Duminica din 31 Octombrie calendarul vechi a. c. aici în biserica catedrală din Caransebeș în fața comisarului împărătesc, ilustrității sale dlui general maior și brigadir al trupelor confiniare Anton Benko baron de Boinic și a mandatarului metropolitan înalt prea sfințitului domn episcop al Aradului Procopiu Ivacskovits.

Deci te invit pe ziua [sus arătată a lua parte la această festivitate a cărei valoare e cu atât mai mare cu cât cu ocasiunea aceasta se va ceti totdeodată și prea înalta diplomă împărătească despre reînființarea episcopiei greco-răsăritene române a Caransebeșului și totdeodată te poftesc ca cel mult până în 8 zile să-mi trimiți o listă a proprietarilor (spăiilor), magnaților, și altor fruntași fără deosebire de religiune și națiune aflători în districtul prea onorat domniei tale ca să știu pre cine din aceștia să chem la instalațiune. Și fiindcă aici în Caransebeș locul e strâmt cu cartirele și ospătăriile, eu nu voi putea chema mulți, de aceia prea onorat d-ta să nu faci sgomot cu compunerea acestei liste.

Pre lângă care împărtășindu-ți binecuvântarea arhierescă
sum al prea onorat d-tale

de tot binele voitor
Ioan Popasu
episcop

Caransebeș în 7 Octombrie 1865.

P.S. Mai multe persoane preoțești și mirenești spun că protopopii la instalațiunea episcopilor sârbești, mergând în districtul lor adunau material de bucătărie și așa ajutau la cheltuiala cea mare a instalării. Bine ar fi dacă acest obicei s'ar păzi și cu această ocaziune, se înțelege de sine că aici e vorba numai de oamenii cari au dela Dumnezeu și dau foarte bucuroși că pe dătătorul de bună-voie iubește Dumnezeu.

Original. Pe aceeași pagină adresa: « Mult onoratului domn Nicolau T. Velia, administrator protopresbiterial în Secaș ». Arh. prot. V., nr. 13/1865.

6.

Secaș, 15 Octombrie 1865.

N. T. V. trimite lista proprietarilor din protopopiatul lui.

No. 13/1865.

Ilustre preasântite domnule episcop, archipăstorul meu prea grațios!

La grațioasa provocare a ilustrității voastre dato 7 Octomvrie a. c. No. 199 abia acu în ziua termenului sum în stare de a aduce aci o listă nu perfectă a proprietarilor și frunțașilor aflători în districtul românesc al Vârșetului, zic nu perfectă căci nu putui afla numele de botez dela cei mai mulți, pentrucă nu-mi mai veni însemnarea cerută dela cei trei domni asesori prin cari-mi petrec toate circularele și scriptele oficioase fiind dânșii prea bine situați unul de o parte și unul de alta și al treilea cam în centrul districtului; dar merg deocamdată toate trebile fiind preoții așa dedați de mai înainte ce însă orișicum trebuie să se îndrepte cum mi spuse un domn din vecinătate unde mă dusei așa morbos cum sunt.

Lista e aceasta: Butin și Percosova, Baron Hiller proprietar cu locuința în Butin. Clopodia, Onoschi, Benitzki, Neki, proprietari magiari. Deszan, (satul este sârbesc românesc) Gika, proprietar, pare-mi-se macedo-român. Ferendia, baron Bidol, proprietar;

Gătaia, Gorove proprietar mi se pare Slav magiarizat. Giam (sat mai tot românesc) Graf Guido Karacsoni, proprietar pare-mi-se român magiarizat; German, Constantinovics, proprietar sârb; Gertenisch, Holos, proprietar magiar; Marcovătz, Milosch Baici, proprietar sârb carele a răpit biserica vechei monastiri române din Vărădia dela comună; Sălcitza, Maiorul Iovanovici, proprietar român; Stregiștea Mică dar după sârbi zic toți Srediște, Basil și Alexander Lazarovics proprietari în Grosz Srediște, sârbi;

Totodată îmi iau voia de a înștiința ilustrității voastre cum că fiind eu aste zile la Vârșeț am înțeles dela protopopul Trandafiroviciu cum că în sârbi ar face o impresiune foarte impozantă dacă ați invita la instalațiune și [pe] episcopul Vârșețului Emilian Chengelaț. Iertați-mi a adauge aci că rezultatul însărcinării ce mi-ați impus sub 23 Septembrie a. c. No. 211 este răspunsul numitului protopop că actele câte au fost la el ținătoare de românii districtului Vârșeț sunt deja împreună cu celelalte toate din partea episcopiei Vârșețului predate.

Grației ilustrității voastre comandându-mă și sărutând sfânta arhierescă dreaptă cu cea mai profundă venerațiune rămân

al ilustrității voastre
cel mai credincios fiu.

Secaș, 15 Octombrie 1865.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 13/1865.

7.

Caransebeș, 28 Octombrie st. n. 1885.

Secretarul episcopesc Ioan Bartolomeu invită pe N. T. V. să pregătească discursul în numele protopopilor diecezani, ce-l va ține cu ocazia instalării episcopului.

Caransebeș, 28/X/1865.

Mult onorate domnule administrator!

Însărcinat din partea ilustrității sale vin a vă ruga ca să grăbiți cu trimiterea listei onoraților ce ar fi ca să se invite la instalațiunea înalt prea sfinției sale din protopopiatul Vârșețului căci timpul se apropie, apoi cade rău ca aceia să se invite în ziua din urmă.

Mai departe vin a-ți împărtăși dela mine, că după cum veți vedea din aci alăturatul program unul din domnii protopresbiteri

va avea să salute pe noul episcop în biserică după instalare. Pentru această cuvântare, conferința ținută cu ocaziunea compunerii programului v'a aflat pre mult onorat d-voastră de cel mai apt. Deci aducându-vă aceasta la cunoștiință vă rog ca să primiți asupra d-voastră această însărcinare onorifică. Binevoiți dar a cugeta asupra materiei de timpuriu.

Ilustritatea sa dl episcop până acum a avut nespus mult de lucru cu câte toate și așa cerculariul poftit de prea onorat d-voastră, în treaba opului literar ce voiți a-l tipări până acum nu l-a putut compune. Va fi însă după instalațiune obiectul cel dintâi care se va espeda.

Cu care am onoare a rămâne al mult onorat d-voastră
plecat serv

Ioan Bartolomeu
secretar episcopal provizoriu

Original. Pe aceeași pagină adresa: « Mult onoratului părinte Nicolau T. Velia, administrator protopopesc în Secaș ». Arh. Prot. V., nr. 13/1865.

8

Secaș, 21 Octombrie s. v. 865.

N. T. V. trimite lui Ioan Bartolomeu descrierea instalării episcopului I. Popazu pentru a fi publicată în ziare.

Spectabile, mult stimate dle!

Eu am fost provocat dară nu am promis a face și a publica descrierea solemnității instalațiionale și aceasta ți-am spus-o și d-tale în camera unde ți-ai cancelaria rogându-te ca să îngrijești însuși de acest lucru. Dar fiindcă iară cereți aceea descriere cu junghiu cum sum și îngropat în lucru o făcui cum potui și fiind un loc gol de a se umplea dar și pentru ca să o vedeți și eventualmente și corigați v'o trimet acasă ca dacă vă place însăși d-voastră să o trimeteți la Telegraful Român au unde voiți ca să se publice.

Am vorbit cu ilustritatea sa în Oravița și a binevoit a-mi concede să rânduiesc ca să mi se trămită esemplarele din cartea mea câte sunt pentru Banat la episcopia noastră și dacă veți plăti ceva pentru cărătură cât va fi, mi veți înștiința și eu cu mulță-

mită vă voi reîntorna. Atunci veți opri cele de oprit cum voi însemna eu, iar celelalte veți face bine a mi le trămite de-a-dreptul.

Intr'altelute te încredințez domnului meu despre via afecțiune ce ți-o păstrez și despre plăcerea mea de a fi fost și sum și voi ră-mâne

Al spec. d-tale
plecat și onorător serv,
N. T. Velia

Secaș, 21 Octombrie 1865.

Concept. La începutul foii scris de Velia: « D-lui secretar Ioan Bartolomeu ». Arh. Prot. V., nr. 13/1865.

9.

Caransebeș, 19 Oct. 1865.

I. Popasu admite ca N. T. V. să locuiască în Secaș și să conducă de acolo afacerile protopopiatului până la 23 Aprilie s. v. 1866.

No. 326/1865.

Mult onorate părinte administrator!

La rugarea mult onorat domniei-tale dato 15 Octombrie a. c. ți se conde ca până la începutul primăverei și anumit până la 23 Aprilie c. v. anul viitor să locuiești în Secaș și să conduci de acolo afacerile protopresbiterale ale protopresbiteratului român din Vârșeț.

Vei avea însă — spre întâmpinarea vre unor neînțelegeri — a publica în toate comunele protopresbiteratului mult onorat d-tale această prolongire a mutării mult onorat d-tale la Vârșeț.

Pre lângă care cu binecuvântarea arhierescă sum

Al mult onorat d-tale
binevoitor
Ioan Popasu
episcop

Caransebeș, în 19 Octombrie 1865

Original. Pe aceeași pagină adresa: « Mult onoratului părinte administrator protopopesc Nicolau Tincu Velia în Secaș ». Arh. Prot. V., nr. 15/1865.

10.

Secaş, 29 Nov. 1865.

N. T. V. dă informațiuni privitoare la Istorioara Bisericească politico-Națională.

No. 57/1865.

Istorioara Bisericească
Politico-Națională!

A Românilor preste tot dar mai ales a celor ortodoxși orientali din Austria și cu distincțiune a Bănățenilor față cu pretensiunile Sârbilor și a erarhiei lor Ipechio-Carlovițiană
După tradițiuni, monumente și documente istorice.

Acesta e titlul unui op așteptat cu neastâmpăr de când s'a înștiințat în anul 1861 care însă nu putu din cauza speselor să vadă lumina dar apoi și acu când eși de subt tipar în tipografia arhiediecesană în Sibiu se poate iară întârzia venirea lui în public, dacă frații români cu o prenumerațiune mai mare nu vor da ajutorul de lipsă.

Cuprinsul opului încât nu se străvede din titlul său, poate cine vrea să-l cetească mai pre larg în Telegraful Român No. 55-56-57 și în Concordia No. 60—419 a. c. Opul s'a și tipărit, prețul e doi florinți 20 cr. v. a., doritorii de a avea opul să binevoiască a plăti la dl colector 50 cr. v. a. ca un antecepat sau căpară și să-și înscrie onoratul nume ș. c. a. în rubricile cuvincioase. Termenul 2-lea până când banii adunați ca să se numere în cancelaria eparhiei noastre române din Caransebeș se pune pre 1 Decembrie c. v. D-lor domnii colectanți vor primi dela 10 exemplare unul gratis au dacă vor mai vrea vor detrage din bani 10 % adică 10 cruceri din 100.

Nicol. T. Velia

P.S. Se așteaptă că se vor petrece în acest protopopiat mai puțin 50 exemplare.

I. Bartolomeiu
secretar episcopesc

Secaş, 29 Noemvrie v. 1865.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 57/1865.

11.

Secaș, 29 Nov. 1865.

N. T. V. trimite preoților circulara episcopului Popasu referitoare la Istoria Bisericească Politico-Națională și dă indicații pentru prenumerare.

Onoraților preoți și diaconi, stimaților învățători, iubiților frați conaționali și fii ai mei întru Cristos, venerată inteligență din protopopiatul gr. ort. rom. al Vârșețului.

Vă înștiințez domniilor-voastre, cum că Istoria Bisericească Politico-Națională, care de câțiva ani o așteaptă cu mare dor românii de ambe confesiunile, dar mai vârtos cei gr. orientali această carte prea interesantă a și ieșit de sub tipar și preste puțin și-o poate cumpăra fiecare doritor.

Cum vă recomandă domniilor-voastre această carte ilustritatea sa d. episcop al nostru, placă a vedea din aci următorul circular episcopesc adresat către mine și prin mine și către d-voastră.

Mult onorate părinte protopop administrator!

Istoria este cartea vieții. Biserica, națiunea, țara ce are istorie are și viață; iar dacă nu are istorie, n'are viață, n'are carte, n'are parte. Istoria este chivotul cel de aur, în carele se păstrează drepturile unei biserici, națiuni și țări și se apără în contra tuturor fortunelor, periclelor și atacurilor. Biserica și națiunea, carea nu are istorie sau nu are cunoștiință de ea, n'are nici așezământ, n'are nici viitor. Cine e nepăsător către istoria bisericeii și națiunii sale, sau că e confundat în bunurile și plăcerile lumești sau că și-a pierdut speranța în viitorul bisericeii și a națiunii sale, ceeace ar trebui să fie pentru tot omul unul din odoarele cele mai prețioase pământești și cerești! Cu durere trebuie să mărturisesc că biserica noastră română drept măritoare și dulcea noastră națiune până astăzi nu are istorie scrisă cu deplinătate! De aceea noi românii de credința drept măritoare am căzut pradă altora în toată privința! Cu cât istoria noastră este mai nedeplinită, cu atâta ușurarea și înaintarea noastră este mai grea!

Adevărat că scrierea unei istorii îndeplinite a bisericeii și națiunii românilor este un lucru foarte greu, căci trebuie să se înceapă dela anul după Christos 102 și nu e poate nici un popor pre fața

pământului, care să fie trecut prin atâtea faze sau prefaceri prin cari a trecut românul; dar cu toate acestea Dumnezeuul părinților noștrii a ridicat în toate timpurile bărbați învățați, înflăcărați de amoarea ortodoxiei și a naționalității, tari în credința către viitorul bisericeii și a naționalității lor cari au lucrat toată viața lor pentru ca să afle și să scrie unul sau altul, izvoarele istoriei. La un astfel de izvor istoric bisericesc-național a lucrat și fiul cel ales [al] episcopiei noastre, bărbatul cel bine meritat de biserică și națiune mult onoratul administrator protopopesc al Vârșeșului și asesor consistorial părintele Nicolae T. Velia și tipărit gata vine să ni-l prezenteze ca până când națiunea noastră va produce pre bărbatul cel mare și de secol dorit, carele să scrie cu deplinătate istoria bisericeii și națiunii noastre, până atunci să ne folosim noi cu îmbelșugare de acest izvor bisericesc-național mult prețios. Deci mult onorat d-ta vei obliga pre toți preoții și învățătorii noștri ca să se prenumere la câte un exemplar din sus lăudata carte istorică. Asemenea vei sprijini ca nu numai inteligența noastră ci și alți membri ai comunelor noastre cu ceva stare și cu zel către cetire să-și câștige această carte prea folositoare și mult așteptată.

Condițiunile de prenumerațiune se pot vedea din aci alăturata listă de prenumerațiune.

Precât se va interesa preoțimea și învățătorimea mie încredințată de lățirea acestei cărți, pre atâta voi prețui și eu cu această ocasiune ortodoxia și naționalitatea preoților și învățătorilor mei, pentrucă înaintea mea simt urâciune și nu au nici un preț ortodocșiștii și naționaliștii farfaloși, prefăcuți cari se laudă cu simțiri și cuvinte frumoase bisericești și naționale dar când este vorba ca să dea în faptă un ajutor bisericeii și națiunii lor, un ajutor literar și moral, atunci se retrag arătându-se neinteresați de așa ceva și îngrijiți numai de interese materiale ș. a.

Caransebeș, 24 Noemvrie v. 1865.

Ioan Popasu, m. p. episcop.

Acuma după ce auzirăți cuvintele arhipăstorului nostru, luați seama ce aveți a face: până unul din preoți ori învățătorul va prescrie circularul acesta în protocolul atârnător, celălalt preot să provoace cu cuviință pre toți cărturarii din sat la prenumerare

și pre cei ce se învoiesc să-i înscrie în adausa listă, și atunci îndată să espedească mai departe cerculariul împreună cu lista. De aci înainte va îngriji preotul cel mai bătrân au cum se vor înțelege ei între sine a astrânge dela prenumeranți căpara de 50 cr. v. a. și banii să-i predea îndată în mânilor d-lui asesor consistorial Iosif Giurcoviciu, paroh în German iară acest domn colectant e provocat a trimete banii pre postă la mine până la 20 Decembre v. a. c. ca să știu câte esemplare să trămet la fiecare colectant. Cred că până la terminul II ce-l pune domnul episcop, se vor și împărți cărțile și atunci numai acela va primi cartea, carele va da restul în mânilor d-lui colectant. D. colectant Giurcovici să nu întrelase acea băgare de seamă, care ca român zelos trebuie să o aibă, adecă a provoca la prenumerare și pre frații preoți, învățători și cărturari români din satele mestecate: Dejan, Jeamul Mic, Marghita și a primi dela ei banii ș. c. a. Cartea o poate citi și cel mai simplu că e tipărită cu cirile bisericesti.

Cu cuviincioasă stimă rămân în Secaș 29 Noemvrie v. 1865.

Al d-voastră

Frate în Christos și onorator

Nicol. T. Velia

protopop administrator

Original. Scris de Velia pentru parohiile încredințate lui Iosif Giurcovici, cu adresa următoare: « Nr. 53/1865. Dela oficiul protopopesc gr. ort. rom. Verșeț. Prin mult on. d. asesor consistorial Iosif Giurcoviciu la preoțimea gr. ort. rom. din comunele German, Percosova, Butin, Ferendia, Clopodia, Marcovăț, Stregiștea-Mică de aci prin posta Zicsidorf, Sânt-Ianoș și de aci pre posta Zicsidorf la Sekas, über Kakova ».

Mai jos următoarea notă scrisă tot de Velia: « Așa să se scrie adresa, căci altcum rătăcește scrisoarea pre la Lipova și mai departe ». Arh. Prot. V., nr. 53/1865.

12.

Secaș, 20 Martie 1866.

Circulara lui N. T. V. anunțând apariția cărții sale și cerând achitarea prenumeranților.

No. 142 ex. 1866.

Către onorata preoțime parohială și onorații învățători și inteligenți din protopopiatul român al Vârșețului.

Fiindcă provocarea onorat domniilor voastre ca să aveți voie de a vă prenumăra la Istoria mea Bisericească s'a făcut officios din partea ilustrității sale d. episcop al nostru așa și scrisoarea mea aceasta tot în privința numitei cărți, iară e officioasă.

Eu vin adică a vă înștiința cum că am căpătat până acum 500 de exemplare din numita carte și că toate acestea s'au împărțit din partea d. secretar episcopesc numai la acei prenumeranți cari au plătit mai înainte de a primi cartea întreg prețul cărții adecă 2 fl. 20 cr. Restanțele 500 de exemplare se află la Tipografia Arhidiecesană în Sibiu și după o scrisoare primită în 25 Martie a. c. numai atunci se vor trămite la episcopia noastră după ce direcțiunea tipografiei va fi primit mai înainte restul care eu sunt dator pentru tipar care e 300 fl. v. a. pentru aceia vă poftesc cu aceasta pre d-voastră ca să aveți voie de a depune fiecare restul de prenumerațiune la atârnătoriul colectant ca să pot curând trămite banii la direcțiunea tipografiei ca să ne vină mai curând exemplarele și ca să le puteți și d-voastră mai curând primi.

Mult onorații domni locțiitori ai mei din Straja, Fizeș și German sânt poftiți a îngriji ca circulariul acesta în timp de 8 zile de astăzi să umble și să se reîntoarcă iarăși la d-lor și după aceia mâne zi să-mi trămită fiecare lista prenumeranților cu numele lor, cu numărul exemplarelor prenumerate și cu însemnarea banilor plătiți mai nainte ca căpară și a restului mai în urmă plătit.

Secaș, în 30 Martiu 1866.

Al onorat d-voastră de tot binele voitor și confrate în Christos.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 142/1866.

13.

Caransebeș, 27 Ianuarie 1866.

Cererea lui N. T. V. de a fi numit protopresbiter al Vârșetului « deocamdată s'a luat spre știință, însă la timpul său se va lua în mai de aproape băgare se seamă ».

No. 133 ex. 1866.

Mult onorate părinte administratoare!

La petițiunea mult onorat d-tale d-tto 22 Ianuarie 1866 cu privire la denumirea mult onorat d-tale de protopresbiter actual

în tractul Vârșetului și se rescrie cum că petițiunea mult onorat d-tale deocamdată s'a luat spre știință însă la timpul său se va lua în mai de aproape băgare de seamă.

Totdeodată te încunoștiințez cum că întâietatea sau rangul între nou denumiții protopresbiteri nu se va determina după ziua hirotosiei întru protopresbiter, ci după ziua hirotonirei întru diacon sau preot. Din ședința consistorială ținută în Caransebeș la 27 Ianuarie 1866.

Episcopul diecesan
Ioan Popasu

Original. Adresa: « Mult onoratului părinte Nicolau T. Velia, administrator protopopesc în Secaș ». Pe verso scris de Velia: « Pres. în 4 Febr. 1866 nr. 43/1866 ». Arh. Prot. V.

14.

Caransebeș, 23 Septembrie 1866.

Actul de numire al lui N. T. V. ca protopresbiter al Vârșetului.

No. cons. 1288/1866.

Ioan

Din îndurarea lui Dumnezeu episcop al bisericii răsăritene, drept măritoare în diecesa română a Caransebeșului.

Iubita mea preoțime parochială din protopresbiteratul ortodox român al Vârșetului și scumpii mei credincioși!

Dar, binecuvântare și pace dela Tatăl Nostru carele este în ceruri!

După ce prea iubitul nostru fiu, parohul din Secaș și asesorul consistorial Nic. T. Velia în ședința plenară a consistoriului nostru diecesan din 23 Septembrie a. tr. s'a ales și denumit de administrator al protopresbiteratului ortodox român al Vârșetului, după ce dânsul a dovedit cu cuvântul și cu fapta că este demn de o chemare așa înaltă și plină de responsabilitate, la rugarea lui proprie și a preoțimei precum și a mai multor onoratori ai aceluiaș protopresbiterat de Dumnezeu scutit l'am și hirotonit și întărit în Aprilie 1866 de protopresbiter actual al protopopiatului sus amintit.

Aducându-vă această denumire spre plăcuta știință în legătură cu circulariul meu arhieresc din 23 Sept. a. tr. No. 211 tot deodată

vă poftesc ca sus lăudatului părinte protopresbiter să-i dați și pe viitor ca și până acum toată ascultarea și supunerea în toate afacerile bisericesti și școlare, să-l îmbrățișați cu cuvenitul respect, dragoste și încredere, să-l sprijiniți cu tot putinciosul ajutor întru plinirea chemării sale cele grele și importante și în fine să-i răspundeți fără împotrivire și scădere simbria ce i se cuvine la un protopresbiter actual după rânduelile mai înalte de până acum ca așa și sus lăudatul părinte protopresbiter să fie în stare a corespunde deplin datorințelor celor mari ce le impune astăzi bântuita noastră biserică și mult cercata noastră națiune unui Protopresbiter luminat, înțelept și activ ca și prea onorat domnia-sa să poată împlini cu credință, acurateță și punctualitate însărcinările de multe ori mari și grele ce sunt împreunate cu postul său de protopresbiter și prin urmare ca așa să poată susține și înainta vaza și vrednicia sântei noastre biserici și să fie stâlp neclătit al legii noastre drept măritoare strămoșești.

Pre lângă care împărtășindu-vă binecuvântarea arhierescă sum al domniilor-voastre tuturor

binevoitor

Ioan Popasu

episcop

Caransebeș, 29 Septembrie 1866.

Original. Mai jos adresa: « Onoratei preoțime parohiale în Morava ». Arh. Prot. V. nr. 369/1866.

15.

Caransebeș, 14 Maiu 1866.

Consistorul încunoștiințează pe N. T. V. despre luarea parohiei lui din Mârcina.

No. 759/1866.

Prea onorate părinte protopresbiter!

Parohul din Mârcina Efrem Mioc prin suplica sa datto 7 Mai a. c. a arătat v. consistoriu eparhial cum că dânsul dimpreună cu capelanul său dabia folosește jumătate de sesiune parohială drept aceia se roagă pentru conferirea parohiei administrată de prea onorat d-ta din comuna Mârcina.

Consistoriul nostru eparchial luând în considerațiune că prea onorat d-ta ești înaintat la demnitatea de protopresbiter în tractul

Vârșetului, în care vei avea ați căuta și a cere o parohie, a încuviințat sus numita cerere a preotului Efrem Mioc predându-i spre folosire sus numita parohie din Mârcina cu acel adaus ca sesiunea parohială abia în toamnă va avea a o primi adecă după ce se va fi cules fruptele după ea.

Cu punerea în lucrare a acestei otăriri consistoriale s'a însărcinat prea onoratul părinte protopresbiter al Oraviței.

Din ședința consistorială ținută în Caransebeș la 14 Mai 1866.

In absența ilustrității sale d. episcop diecesan.

G. Pestianu

Senior, profesor de teologie și asesor
consistorial

Original. Mai jos adresa: «Prea onoratului părinte Nicolau T. Velia, protopop în Secaș». Pe verso scris de Velia: «Pres. în 25 Mai 1866, nr. 207/1866. Despre luarea parohiei mele din Mârcina». Arh. Prot. V., nr. 207/1866.

16.

Secaș, 28 Mai 1866.

N. T. V. atacă rezoluția consistorului adusă în lipsa episcopului.

Ilustritatea voastră prea sfințite domnule episcop!
Induratul meu archiepiscop!

Bucuria pentru demnitatea de protopresbiter pentru carea voi ști a vă fi ilustrității voastre mulțămitor până la moarte se prefăcu întru întristare cumplită când ceti sentința veneratului consistoriu din Caransebeș datto 14 Mai a. c. No. 759 în absența ilustrității voastre adusă prin carea dela toamnă înainte se ia sesiunea mea și se dă parohului din Mârcina Efrem Mioc și capelanului său și să fiu despoiat de proventul care singur mi-a dat pâne sigură și a ajutat la susținerea mea și a casei mele după ce proventele legale din Secaș trebuiră să le consacram cu totul pentru scăparea bisericei și a unei jumătăți din locuitorii acestei comune. Fost-am trist din mai multe cauze ale trecutului și sum și până astăzi, dar dela moartea soției și a fiilor mele nu știu să fiu plâns până în 25 a. c. când ceti zisa sentință și cu o zi mai înainte alta iară grozavă dela Tabla Septemvirală prin carea sum convocat în timp de 15 zile a plăti o datorie rămasă dela socru-meu despre carea eu

nimica nu am știut de 400 fl. v. a. și 6% procente și cât vor mai face spesele procesului. Aceste două trăsnete mă trântiră la pământ și dacă considerez că consiliul doctoresc de a întrebuița în grabă băile ca să nu cad în niște boale nevindecabile, din cauza lipsei de bani nu-l pot împlini, atunci pot zice că după aceste necazuri sum cel mai nefericit, că ursita mea e a duce o viață plină de patimi, o viață care nu o mai voiesc.

În scrisoarea unde mi se împărtășește numita sentință consistorială se zice că aceasta e bazată pe motivul că suplicantul folosește numai 1/2 de sesiune de pământ și că eu sum înaintat la demnitatea de protopresbiter în tractul Vârșeșului și să caut aci și să cer vreo parohie. Iertați-mi ilustrisime a aduce la aceasta următoarele mele reflexiuni: 1. Că numitul capelan a știut încă mai înainte că se așează de capelan la un paroh care de praesenti numai 1/2 sesiune folosește și așa volenti non fit injuria. Cealaltă 1/2 și-a reținut-o pentru propria subsistență bătrânul iubilat preot și unchiu al lui Efrem Mioc când a resignat acestuia parohia sa.

2. Că dânșii, Efrem Mioc și capelanul său amândoi afară de pământul urbarial ce-l au din moși strămoși și afară de parohia lor întreagă și 1/2 sesiune dela 1860 încoace în înțelesul contractului folosesc încă și toate absolute, toate proventele stolare și lecticale dela parohia mea și trei lanțe pământul cel mai de frunte ce și l'au ales ei după placul lor propriu din sesiunea mea și alte două lanțe din izlaz și plațul popesc al meu rămânându-mi mie din toate proventele parohiei numai 27 lanțe de pământ, cari se esarendează la oameni pre bani, dară cum se scot au nu se scot acei bani v'ar putea adeveri antistea comunală căci restanțele sunt grămădite preste olaltă. Altă greutate, că capăt târziu și neregulat banii e aceia că preotul Efrem Mioc și capelanul său în numele meu iau banii dela arendaș și apoi nici acești bani nici alții care îmi sunt datori și ei însăși pe pământul arendat dela mine nu mi dau cu anii așa am și acum la ei doi singuri 104 fl.

3. Că după moartea bătrânului iubilat preot, jumătatea acestuia de sesiune în înțelesul contractului are s'o capete parohul Efrem Mioc.

4. Că numiții suplicanți după cum arată punctul 2 afară de pământul casei având 21 lanțe de pământ și absolute toate proventele dela 2 parohii așa cum are și cum ar avea până când voiu

căpăta eu altă parohie nu se poate văita cu mai mare drept decât mine cela ce fără parohie aş fi silit a vinde pre bani cele 37 chible de grâu venit sigur anual dar scos cu sila căci Țidulele de cununie se reduc în toată ziua și plățirea lor atârnă astăzi dela voia oamenilor; ca pre banii grâului să-mi procurez: quartir în Vârșeț (cu 150—180 fl.) costul (circiter 300 fl.) lemnele 100 fl., vesmintele mele și a căsenilor (la 100 fl.) alte trebuințe de cancelarie, de casă, călătorii (fie 160 fl.) preste tot o sumă cam de 830 fl. care grâul și Țidulele nu mi-o ar putea da.

5. Și așa e evident că pre când parohii cu sesiuni bune în ani buni au venit curat preste 1000 fl. pre atunci protopopii în genere ca protopopi au tot venitul ca până aci nestrămutat de unde se vede incontestaverul adevăr că sau postul protopopesc singur fără parohie e o neajungere care neci însuși împăratul nu o suferă după ce Maestatea Sa vrând a măsura rangului să îmbunătățească subsistența și să ridice vaza protopopului prin Rescriptul Dechiaratoriu paragr. 32 a ordonat ca protopopii să aibă 1/2 parohii și sesie.

Din aceste reflesiuni și motive îmi iau voia de a forma și eu o suplică prin a cărei împlinire și mie mi s'ar face dreptate dar apoi contra suplicantului meu nu i s'ar face nedreptate adică de a vă ruga ilustrisime cu toate puterile sufletului meu nu pentru casarea ci numai pentru suspendarea esecutării des numitei încheieri consistoriale până atunci, până când voiu cere și voiu căpăta în loc altă parohie ce se va face vacantă în protopopiatul Vârșețului și apoi a sfătui cu asprime pre des numiții preoți a-mi plăti banii mei ce-i țin și folosesc în silă pre când eu trebuie să împrumut dela alții pre interes și să-i îndatorați ca până la 14 Octombrie când ei înșii mi-au promis plățirea să demustre cu chitanță dela mine că m'a împăcat.

Concept. Scris ulterior pe verso de N. T. V.: « datul scrisoarei acesteia e după 25 Mai poate 28 au 29—30 Mai ». Adresa: « La Ilustritatea sa prea sântitul domn Ioan Popasu episcop ortodox român al eparhiei Caransebeșului, rugămintea recursorală a parohului Mărcinei Nic. T. Velia asupra sentinței venerabilului consistoriu din Caransebeș datto 14 Maiu a. c. nr. 759 în absența Ilustrității sale preasântitului domn episcop adusă prin care recurentul se amovează fără nicio judecată și vină dela beneficiul său parohial din Mărcina (după cum arată alăturata sentință în copie). Recurentul se roagă, ca efectuarea sus zisei sentințe să se amâne până când i se va putea da în loc alta asemenea parohie în protopresbiteratul Vârșeț ». Arh. Prot. V., nr. 207/1866.

17.

Secaş, 22 Iunie 1866.

N. T. V. cere episcopului o rezoluție pe apelul său în cauza parohiei din Mârcina.

Ilustritatea voastră preasfințite domnule episcop,
Induratul meu archiepiscop!

După ce la umilita și cum sperez dreapta mea rogare recursorală către capătul lunei Maiu așternută ilustrității voastre în oiepul parohiei și sesiunii mele din Mârcina nu mai urmă până astăzi nici o rezoluție iară sesiunea și mai vârtos partea aceia de pământ carea e semănată cu grâu preste puțin adecă după seceriș ca totdeauna are să se esarendeze ca apoi să se poată îndată ogorâ: așa mă văd constrâns a cădea încăodată în genunchi la Ilustritatea voastră rugându-vă cu lacrimi, ca să binevoiți a lua la inimă nemeritatul meu plâns și să mă mângăiască cât se poate mai curând cu dorita rezoluție prin carea dacă ilustritatea voastră ați motiva-o cum și sunt motive destul de drepte și nerefutabile neci însuși surpătoriul meu suplicantul preot Efrem Mioc nu s'ar afla supărat pentrucă e întemeiată și pentrucă sentința cea lui favorabilă tot rămâne în valoare și numai ce nu se efectuiază până când nu se vede pentru mine altă parohie ce sperez foarte că cu ajutorul lui Dumnezeu se va întâmpla în decursul anului viitor.

Drept a ilustrității voastre comandându-mă și sărutându-vă sfânta dreaptă rămân întru cea mai fiască reverență.

al ilustrității voastre cel mai plecat fiu
Nicol. T. V.

Secaş, în 22 Iunie 1866.

Concept. Scris de Velia: « Espedită în 23 Iunie » Arh. Prot. V., nr. 207/1866.

18.

Caransebeș, 23 Iunie 1866.

Episcopul aprobă hotărîrea consistorului diecesan în privința parohiei Mârcina.

No. 894/1866.

Prea onorate părinte protopoape!

La recursul prea onorat d-voastră din 28 Mai 1866 prin care te rogi ca să se sisteze punerea în lucrare a hotărârei consistoriale

din 14 Măi 1866 No. 759 privitoare la predarea parohiei a II-a din Mârcina spre administrare parohului de acolo Efrem Mioc, ți se dă în cunoștiință că consistoriul nostru diecesan luând în băgare de seamă că prea onorat domnia-ta înaintând întru proto-presbiter ai devenit într'o stare materială mai bună pe când parohul Efrem Mioc și capelanul său Teodosiu Popoviciu care cu crunta osteneală săvârșesc funcțiunile lor preoțești la poporul din cestionata parohie se lipsesc de cele neapărat trebuincioase deo-partea, iar de altă parte aflând că sântele canoane ale dreptmăritoarei noastre biserici amenință cu totala depunere din treapta preoției pe clericii lacomi nu se poate abate dela otărârea sa suscitată prin care se predă parohului Efrem Mioc spre administrare parohia ce o ai avut-o prea onorat d-ta iar capelanului parochia principalului său și-ți intimează ca pe viitor să lași la o parte orice nesupunere și să nu mai molestezi consistorul carele și de altminterlea e destul de împovărat cu sarcini nepilduite.

Impărtășindu-ți binecuvântarea arhipăstorească sum

Al prea onorat d-tale

de tot binele voitor

Ioan Popasu

episcop

Caransebeș, în 23 Iunie 1866.

Original. Pe verso scris de Velia: «Prezentată în 30 Iunie 1866 ». Pe verso adresa: nr. 935/894. Eppia Caransebeșului. Prea onoratului părinte Nicolau T. Velia, protopop în Székás, per Oravicza, Exoffo » Arh. Prot. V., nr. 248 1866.

19.

Caransebeș, 15 Septembrie 1866.

N. T. V. să se mute cât mai urgent la Vârșeț; să numească de preot catichet pentru elevii școalei primare și normale din Vârșeț pe unul dintre preoții din jurul orașului.

No. cons. 1164/1866.

Prea onorate domnule protopoape!

Ce am dispus la rogarea prea onorat. domniei-tale din 19 August a. c. binevoiește a vedea din aici în copie alăturata însărcinare îndreptată către părintele protopresbiter al Orăviței.

Ce se atinge mai departe de acea cerere a prea onorat domniei-tale, ca devenind cumva vacantă parohia Stregiștei să-ți asignezi această parohie împreună cu sesiunea ei spre desdăunare pentru sesiunea parohială din Mârcină, predată preoților de acolo: Efrem Mioc și Teodosiu Popoviciu, aflu de lipsă înainte de toate a-ți aduce aminte că, cu denumirea prea onorat domniei-tale de administrator protopopesc în ședința plenară consistorială din 23 Septembrie a. tr. ai primit totdeodată și îndatorirea a locui în centrul districtului prea onorat domniei-tale adecă în Vârșeț, și ca de termin al strămutării prea onorat d-tale din Secaș la Vârșeț în urma rogării prea onorat domniei-tale din 15 Octombrie a. tr. prin hotărârea mea din 19 Octombrie a. tr. No. 326 s'a fost defipt 23 Aprilie 1866 care îndatorire prea onorat domnia ta se vede că ai făcut'o uitată, căci ne aflăm în Septembrie și prea onorat d-ta încă tot nu o ai împlinit.

Temeiurile din care s'a hotărât ca orașul Vârșeț să fie locuința protopresbiterului român Vârșețian și sunt de tot bine cunoscute și eu și consistoriul nostru nu ne vom abate nici decum dela sus atinsa hotărâre.

Mai încolo, lăsând la o parte că cât de greu se conduc afacerile unui protopresbiter dacă nu se află dânsul în mijlocul districtului său și câte spese de prisos se cauzează prin aceasta preoților și privaților ș. a., — acum se încep în Vârșeț școalele care sunt cercetate de o sumă de școlari români și așa neavând noi nici un preot român în acest oraș copilașii noștrii școlari sunt constrânși a merge la catichisațiune la preoții sârbi și a asculta învățătura creștinească într'o limbă necunoscută lor.

Drept aceea înainte de a lua în băgare de seamă cererea prea onorat domniei-tale sus atinsă mă simt silit a te însărcina:

1). Să porți de grijă, ca pentru pruncii și pruncele române care cercetează școalele normale și reale din Vârșeț până la mai departe rânduială să dumești dintre preoții noștrii români din vecinătate un catichet harnic pe care să-l notifici directoratelor școlare respective iar pe preot să-l îndatorezi a ține cu acești prunci și prunce școlari românești, catechisațiune cel puțin de 2 ori pe săptămână și despre toate cele făcute să-mi relaționezi.

2). Ca în termen de 14 zile să-mi faci cunoscut când te ve muta cu locuința în Vârșeț amăsurat sus amintitelor concluze.

Caransebeș din ședința consistorială ținută în 15 Septembrie 1866.

episcopul diecesan
Ioan Popasu

Copia despre hotărârea consistorului în privința parohiei Mârcina anexată actului de mai sus este următoarea:

No. cons. 1864/1866.

Prea onorate domnule protopoape!

Protopresbiterul și fostul paroh al Mârcinei Nicolau Tincu Velia ni se plânge că preoții din Mârcina: Efrem Mioc și Teodosiu Popoviciu nu voiesc să-i plătească nici decum arenda cu care sunt datori pentru folosirea sesiunii până în toamna anului curgător și că anumit preotul Teodosiu Popoviciu ar fi primit banii de arendă dela esarendanții sesiunii și pe anul 1865 și acum nu vrea să știe nimic de reîntoarcerea acestor bani și așa se roagă ca să demand cu asprime acestor preoți să-și răfuiască cât mai curând cu dânsul socotelile privitoare la folosirea sesiunii până în toamna anului curgător.

Pe temeiul acestora prea onorat domnia-ta primești însărcinarea a provoca îndată pe preoții sus atinși Efrem Mioc și Teodosiu Popoviciu să se împace în termen de o lună de zile cu sus lăudatul părinte protopresbiter Nic. T. Velia în privința arendeii cu care sunt încă datori desmenționării preoți, căci de nu vor face aceasta se vor privi ca niște nedemni și nemulțumitori de beneficiul ce li s'a încredințat și consistorul nostru se va vedea silit a lua măsuri în contra lor și a-i sili pe altă cale la plătire.

Despre urmata împăcare vor avea a lua preoții: Efrem Mioc și Teodosiu Popoviciu adevărul dela sus lăudatul protopresbiter Nic. T. Velia și a o subșterne încoace prin prea onorat d-ta spre luare de cunoștință.

Caransebeș, din ședința consistorială ținută în 15 Septembrie 1866.

episcopul diecesan
Ioan Popasu m. p.

Original. Adresa: nr. 1164—1165/1866. Episcopia Caransebeșului. Prea onoratului domn protopresbiter Nicolau T. Velia Szekas per Oravicza. Exoffo. Alături scris de Velia: « Pres. în 22 Sept. 1866. nr. 319/1866. Căchisarea studenților români în Verșeț. » Arh. Prot. V., nr. 319/1866.

20.

*Secaş, 15 Noembrie 1866.**N. T. V. cere amânare în privința mutării la Vârșeț. Raportează cum a aranjat catechizarea elevilor români dela școalele din Vârșeț.*

No. 319/1866.

Ilustritatea voastră prea sfințite domnule episcop!
Venerabile consistoriu!

La înalt stimata însărcinare din ședința consistorială datto 15 Sept. a. c. No. 1164 în privința strălocărei mele la Vârșeț și catichizațiunei cu tinerimea noastră română din școalele acelu oraș vin întru plecăciune a răspunde cum urmează:

Indatorirea mea de a locui în Vârșeț nu am făcut-o uitată ci împrejurările neprevăzute înainte de Aprilie au amânat strălocarea mea cu care acuma mult nu mă voiu întârzia dară mă rog cu umilință să nu fiu întețit a o face înainte de a împlini nește nevoi și datorințe cari cer neapărat prezența mea în Secaş și cari sunt: împăcarea unei esecuțiuni în timpul cel mai de aproape la județul cercual din Docnecia; descurcarea mea dintr'un labirint de socoți cu nește comostenitori apoi tot în treaba aceasta călătoria mea la Lugoj la Tribunalul Comitatens și în urmă punerea la cale a unor trebi familiare ca să nu las casa, pământul și celelalte lucruri a mele din Secaş pre seama vecinilor spre paguba mea care o am esperit prea adesea ori pre când eram profesor în Vârșeț. Până atunci adecă până în capătul anului voiu căuta apoi să subștern și sidoxia și convenția pentru semestrul II, 1866 ș. a. și în Ianuarie voiu înștiința ziua strălocării mele care vrând și Dumnezeu cum vreau eu, va fi tot în acea lună. Aveți îndurare ilustrisime domnule și venerabile consistoriu către mine pentru multele mele necazuri, între cari e și morbositatea mea, binevoiți a apreția nevoioasa mea rogare și de o parte aceste două luni nu vor aduce nici un scăzământ, de altă parte eu vă voiu mulțami cu inima fiească ca celor ce nu ați voit ruinarea mea, ca binefăcătorilor mei.

Incât pentru catechisarea tinerimei române din școalele Vârșețului precum nu se învoiesc capelanii din Coștei unde sunt trei parohi, a primi sarcina de catechet din causele cari sunt cuprinse

În aici sub alăturata scrisoare așa nu se învoiesc nici alții dinprejur ci eu am rogat pre domnul protopop sârbesc Filip Trandafirovici și el a ordonat ca și pre viitor până la strălocarea mea acolo, să țină catechisarea, tot catechetul de până acuma, un teolog, care știind bine românește a catechisat și până acuma pre tinerimea noastră în limba românească, adică pre cei ce cercetează școalele nemțești iar la școala reală mi-a înștiințat directorul că pentru toți greco-orientalii numai un catechet poate să fie, că acuma este acolo un catechet denumit și pentru români (cari acu sunt numai doi) și pentru sârbi și acesta e un preot din Vârșeț de naștere din Arad, care știe românește ca românul și catechizează pre școlarii noștrii românește și are un onorar anual de 210 fl. v. a. Când voi merge eu acolo voi merge cu deamăruntul de a afla calea pre care doară s'ar putea esopera — firește prin întrepunerea ilustrității voastre — ca să se denumească pentru tinerimea română catechet român ca onorariul cât pică pentru români nu altul ci iară românul să-l capete.

Grației ilustrității voastre comandându-mă și sărutându-vă sânta dreaptă rămân în pie reverință și supunere

Secaș, în 15 Noembrie 1866.

Al ilustrității voastre cel mai
plecat

Concept. Arh. Prot. V., nr. 319/1866.

21.

Secaș, 15 Noembrie 1866.

N. T. V. raportează consistoriului despre dificultățile ce le are cu capelanul Popovici din cauza sesiei parohiale.

Ilustritatea voastră prea sântite domnule episcop,
Venerabile consistoriu!

Mi-am fost propus a nu mai atinge coarda ce sună a plâns — necazul cu parohia din Mârcina — căci mă învățai a cunoaște — durere, prea târziu! — aceea ce nu știam, aceia ce nu credeam că se poate întâmpla cu mine; dar ce să fac când loviturile se repetesc, când deunăzi mergând la Mârcina, ca să-mi strâng banii pre pământul esarendat în 1866 și restul din anii trecuți ca să alerg la termen a plăti datoria, care vă este cunoscută ilustrității voastre

apoi și să mă văd odată împăcat cu preoții din Mârcina Efrem Mioc și Teodosiu Popoviciu cărora venerabilul consistoriu sub 15 Sept. a. c. No. 1164 le-a dat spre aceasta amenințătoare poruncă și termen de 30 zile dară în deșert! Capelanul Teodosiu Popoviciu descărcă asupra-mi un fulger sfâșietor de rana știută mi vesti adecă că el pentru 5 1/4 lanțe de pământ din sesiunea mea pre 1864-65 și 5 1/4 lanță pre 1865-66 nu-mi plătește nimica, căci lui se cuvine a treia parte din tot venitul și așa din sesiune 10 lanțe că el pentru aceasta către cele 3 lanțe ce i le-am dat în tot anul prin contract socoate pentru 1865 de ale sale și alte 5 care le-am dat lui și socrului său pre acel an în arendă cu 10 fl. lanțul și zece mețe de rană (bucate) și banii pentru aceste lanțe nu-mi plătește va-să-zică: au tocmit pământul pre plată și acuma dau bâva; că în anul 1865-66 a luat capelanul din sesiunea mea către cele trei contractuale încă mai nouă lanțe preste tot 12 adecă 10 lanțe în silă în anul 1864-65. La oieptarea mea că după contractul nostru încheiat în 1864 care însă după înțelegerea noastră a rămas în validitate pentru tot timpul cât voi fi eu paroh în Mârcina nu a avut numitul capelan drept a face aceia ce a făcut și eu voi da în contra lui plânsoare de conturbare în poses, mi-a răspuns dânsul spre cea mai mare a mea uimire că încă în anul 1865 i-ați fi dat ilustritatea voastră putere ca dacă după contract nu are a treia parte din venit să se ducă fără a mai întreba-mă în sesiunea mea și să are mai 7 lanțe către cele trei contractuale! M'am mirat pentrucă spunerea lui aceasta, — ceva nemi auzit în neci o erarhie dară neci de nime crezută și pentru aceia căci nu pot arăta nimica în scris a mărturisi că și sub jurământ și capelanul și parohul Efrem Mioc! M'am mirat că știu că ilustritatea voastră și în lucruri mai mici observați aceia ce zice legea: audiatur et altera pars și atunci dacă e adevărat că ilustritatea voastră ați dat numitului capelan răspuns favorabil doară că se cuvine să capete a treia parte din tot venitul, de eram eu întrebat demustram încă atunci ce vin acuma cu plecaciune a demustra prin contractul aci în copie alăturat și prin consemnarea de sub./. cum că numitul capelan a avut în anii 1865 și 1866 mai mult ca o treime din tot venitul. Că i-am lăsat capelanului toată stola și alte provente afară de stolă și eu nu m-am mestecat aci, am făcut un lucru rațional; aci chiar con-

trola să fie, nu poate scăpa de celai, de certe și alte urmări stricătioase.

Validitatea contractului nu o poate capelanul opugna după ce dânsul provocat de mine la încheierea anului 1865 ca să-l prolongim mi-a răspuns că nu e de lipsă, ar mai cere vre-un lanț însă dacă eu nu-i dau rămâne înțelegerea de până aci și pre venitor. Aceasta se constată prin aceia că capelanul a funcționat și de aci înainte în parohia mea și s'a împărțit în faptă de beneficiile ce i-au dat zisul contract.

Eu mă rog cu umilință de ilustritatea voastră și de venerabilul consistoriu să binevoiți a dispune ca capelanul Teodosiu Popoviciu să-mi dea banii de arendă pentru 14 lanțe răpite per 10 fl. = 140 fl. v. a. și 28 mețe parte de grâu parte de cucuruz în decursul lunii lui Decembre. Pre toată întâmplarea să capăt la mână otărârea veneratului consistoriu ca să mă știu orienta și în cazul dacă sentința veneratului consistoriu nu se va esecuta ce adesea se întâmplă pentru renitența preoților să-mi pot căuta dreptul la tribunalul civil.

Grației și iubirei de dreptate a ilustrității voastre și a venerabilului consistoriu încredințându-mă și sărutându-vă sfânta dreaptă rămân în adâncă reverență.

Secaș, în 15 Noembrie 1866.

Al ilustrității voastre

Concept. La o parte scris de Velia: « Pentru ocuparea celor 14 lanțe ». Arh. Prot. V., nr. 319/1865.

22.

Secaș, fără dată.

N. T. V. anunță pe episcop că deși a trecut o lună, preoții din Mârcina nu s'au împăcat cu el și continuă a-l păgubi de pământ.

No. 319 ex. 1866.

Ilustritatea voastră prea sântite domnule episcop,
Venerabile consistoriu!

Inima mea e străbătută de cumplită durere în plânsoarea mea din 15 Noembrie a. c. în contra capelanului Teodosie Popovici din Mârcina pentru răpirea nedreaptă a 14 1/2 lanțe din sesiunca mea parohială de acolo nici până astăzi nu s'a pertractat cu toate

că această plânsoare stă în legământ chiar cu grațioasa-vă dispozițiune din 15 Sept. a. c. No. 1164 unde ați binevoit a amenința cu pedeapsa pre acei preoți îndărătnici dacă în timp de una lună nu vă vor dovedi cu reversul dela mine că m'au împăcat și a-mi comunica și mie această grațioasă otărâre care numiții preoți departe de a o împlini, capelanul cutează a-mi face încă o pagubă și mai mare!

Eu ilustrisime mă aflu astăzi cum e de comun cunoscut — într'o stare foarte precară și cu toate acestea de bună voia mea mă lipsesc de legalul meu venit care-l răpi des numitul capelan însă numai în favoarea fondului instruct carele e un bun comun a diecesei și numai așa la văitarea mea din urmă să binevoiți a dispune să mi se facă dreptate și numitul capelan cred că îmi va da cum a și promis acel provent care pre 14 1/2 lanțe face 145 fl. și 29 mețe parte de grâu parte de cucuruz calculo aprosimativo la 140 fl. în sumă la 285 fl. și eu această sumă încă în ziua primirei mai târziu mâine zi voi da-o la poștă adresând-o ilustrității voastre acest tribut e separat de cela care-l promisei deunăzi iară în favoarea fundației instrucției după ce voi căpăta parohia Străgiștei și arenda pre sesiune care după licitare și predare au s'o plătească arendații pre 1867 îndată iară pre 1868 la Noemvrie 1867. La numitul capelan a lăsa venitul meu nu mă învoiesc sub nici una condițiune ci în aceste două cazuri: dacă a doua sentință a veneratului consistoriu iară nu s'ar efectua ca și cea dintâiu sau dacă veneratul consistoriu va delătura și această umilită rugare de astăzi eu mă voi vedea silit către 12-14 Ianuaru a. c. a-m căuta lucrul meu pre calea dreptului la tribunalul mirenesc căci încă înainte de mutarea mea la Vârșeț se cuvine și e drept să-mi capăt ce e a meu dela acei răi preoți din Mârcina; dară o repețesc ilustrisime că și în cazul să capăt venitul meu ce e drept cu sentința veneratului consistoriu în mână dară esperind din partea capelanului rezistență sau măcar numai trăgănare prin pâra formală la Tribunalul Județului Cercual și cu spese procesoale și în acest caz zic și promit că scoțind numai spesele, ceilalți bani îi voi subșterne ilustrității voastre.

Grației și scutului dreptății predându-mă și sărutând sânta archipăstorească dreaptă în pie reverință și fidelitate rămân

Al ilustrității voastre

Cel mai plecat fiu

23.

Caransebeș, 10 Ianuarie 1867.

Consistorul trimite lui N. T. V. răspunsul capelanului Teodosie Popovici în chestia parohiei din Mârcina și-i cere replica.

No. consist. 13/1867.

Prea onorate domnule protopoape!

La plânsoarea prea onorat domniei-tale din 15 Noembrie 1866 ridicată asupra capelanului din Mârcina, Teodosiu Popoviciu, consistoriul nostru diecesan n'a întrelăsat a provoca pe premenționatul capelan să-și dea răspunsul său de mântuință, ceea ce acest capelan a făcut sub 18 Decembrie 1866.

Acest răspuns acum se comunică aci sub /. împreună cu plânsoarea prea onorat domniei-tale și cu acluzele ei pe lângă acea însărcinare ca să-ți dai replica spre a se putea apoi face decisiunea finală de către acest consistoriu diecesan în privința obiectului cuprins în des menționata plânsoare a prea onorat domniei-tale.

Caransebeș, 10 Ianuarie 1867

Episcopul diecesan
Ioan Popasu

Original. Răspunsul capelanului T. P. nu l-am aflat. Adresa: « Prea on d. protop. Nicolau T. Velia în Secaș ». Pe verso scris de Velia: « Pres. 20 Ian. 867, nr. 78/1867 ». Arh. Prot. V., nr. 78/1867.

24.

Secaș, Ianuarie, fără zi, 1867.

Replica lui N. T. V. la răspunsul lui Teodosie Popovici.

No. 78 ex. 1867.

Ilustritatea voastră preasântite domnule episcop,
Venerabile consistoriu!

Însărcinat prin grațioasa ordinațiune a ilustrității voastre din 10 Ian. a. c. No. 13 ca să-mi dau replica la răspunsul incusatului de mine capelan din Mârcina onoratului părinte Teodosie Popoviciu din 18 Decembrie 1866 alerg a subșterne în umilință replica mea întru următoarele:

Cetind răspunsul numitului capelan pre un Dumnezeu mărturisesc că am fost răpit de o uimire nedescrisă, am fost încremenit de nerușinarea acestui om de a umple răspunsul său numai și numai cu minciuni dela început până în capăt.

Mai înainte de a demonstra vorbele goale din răspunsul incusatului una după alta mă rog să binevoiți a-mi da voie de a spune istoria necazurilor mele din partea cunoscuților doi preoți dela căpătâniu. Eu am mulțămît de profesorat și ilustritatea sa domnul episcop de acuma al Vârșeșului împreună cu veneratul consistoriu mi-a dat parohia din Mârcina făcându-se chiar atunci vacantă, adecă în Februarie 1861 și însuși ilustritatea sa domnul episcop și protopopul Vârșeșului, Trandafiroviciu după ce rogarea mea de a șede în casa din parohia mea din Secaș și numai din când în când să cercetez parohia mea din Mârcina prin veneratul consistoriu se aprobase, m'a învățat să fac cu unul din preoții locali atare contract ca mie să-mi vină pământul tot și 1/2 din bir iară ascultătorului stola toată și 1/2 din bir. Am făcut contract cu părintele Efrem Mioc și i-am lăsat toată stola, 1/2 din bir și încă trei lanțe pământul cel mai bun, care el însuși și l-a ales, plațul preoțesc cu grădina, la izlas 1/2 lanț și alte mărunțăți cari ați binevoit a le vedea din contractul în copie accludat. Cu acest contract m'a ascultat parohul Efrem în anii 1861, 1862 și 1863 și fiindcă m'a vătămat în diferite moduri: au că nu a încasat — cum s'a făgăduit banii pân la termin ci după un an-doi dela arendatoriu de pământ, au că i-a încasat și i-a cheltuit etc., ca să mă scap de această fatalitate — așa speram eu — am întrebat pre părintele capelan și d-sa s'a învoit îndată fără vreo provocare din altă parte a mă asculta până când voiu ține parochia tot sub condițiunile contractului deși în contract s'a scris: « Pre anul 1864 ». În decursul anului 1865 la provocarea mea să prolongim contractul a zis părintele capelan că nu e de lipsă și a rămas așa; tot în anul acesta mi-a spus dânsul că două lanțe din pământul meu nu a venit nimeni să le arendeze și așa le-a luat el, la care eu i-am răspuns că oricine le va fi luat trebuie să le plătească. Eu i-am spus părintelui capelan nu mai de multe ori că ce are, trece peste a treia parte și mai mult nu-i poci da măcar să cer alt ajutor; și el a funcționat și mai departe și așa tacit și în faptă s'a învoit cu contractul —, bag sama încă atunci a cugetat viclenia: că dându-i-se ocasiune

să răpească din pământul meu fapta mai târzie constată această presupunere. Și în anul 1865 destul am necăjit cu scoaterea banilor, dar în acest an capelanul încă nu-și pusese în cap să îndeplinească planul său decât numai a făcut cercare cu mai sus numitele două lanțe, căci mi-a trimis contractul scris de arendatorii anului 1865 și numai numele său nu l-a scris cu acele două lanțe și 20 fl. și 2 mețe de cucuruz.

Și acești 20 fl. și alții care i-a scos capelanul dela arendatorii pământului și i-a cheltuit, apoi și alții, cari socru-su mie datoriu și până astăzi sunt banii aceia ilustrisime domnule despre care m'am văitat eu venerabilului consistoriu în finea lui Maiu 1866 și ați binevoit sub 15 Septembrie 1866 no. 1164 a slobozi una poruncă amenințătoare cu termen de 30 de zile până când numiții preoți au să arate chitanța că mi-a plătit, — dar în deșert. În anul 1866 fiind mai beteag și mai împiedecat nu am putut merge la Mârcina, dar văzând că la atâtea cereri nu-mi trimete contractul scris de arendator; ca să văd de aceasta și de banii mei ce-i am acolo, m'am dus beteag în 12 Noembrie a. tr. și cum am descris în plânsoarea mea din 15 Noembrie 1866 capelanul s'a declarat ca pre următoarele 5 $\frac{1}{4}$ lanțe ce le-a luat în arendă pre anul 1865 adecă pre cele două mai sus numite și o livadă de 3 $\frac{1}{4}$ lanțe și 9 lanțe ce le-a răpit însuși cu puterea nu va să-mi dea nimica până nu i se porunci din partea veneratului consistoriu. Fapta aceasta a capelanului care nu aș fi așteptat-o neci dela cel mai întunecat și demoralizat țăran, — atunci în Noembrie am auzit-o mai întâiu cu uimire și cu înfiorare!

Aceasta e pre scurt istoria parohiei mele din Mârcina, acestea sunt necazurile ce le-am avut până astăzi cu știuții doi preoți din Mârcina, fapte adevărate, iar nu ghicituri.

Toate cele ce se află în răspunsul părintelui capelan și nu se lovesc cu aceste cuvinte din replica mea sunt vorbe goale și adecă:

1. Că eu l'aș fi incusat pre d-sa, că el a esarendat dela mine 14 $\frac{1}{2}$ lanțe de pământ și acu nu mi le plătește. Adevărul e că numai 5 $\frac{1}{4}$ lanțe sunt luate în arendă, iar nouă le-a luat incusatul în silă.

2. Că incusatul nainte de trecerea anului 1864 ar fi cerut dela mine să fac alt contract pre 1865. Adevăru e că am zis mai în sus în privința aceasta unde fapta arată că capelanul s'a învoit

a funcționa pre totdeauna în parochia mea tot pre emolumentele ce-i da contractul după ce a văzut că voi să-i dau către cât i-am dat prin contract — des numitele două lanțe. Că despre $\frac{1}{2}$ ori $\frac{1}{3}$ din pământul parochial ori altă careva schimbare în condițiunile contractului ar fi făcut capelanul către mine vreo vorbă serioasă aceasta nu e adevărat numai două lanțe a mai cerut, cari eu nu i le-am dat. Spre adevărea acestui asert al meu aduc aci sub acudată scrisoarea incusatului și oferesc jurământul meu. Promisiunea ce o pomenește această scrisoare este că când voi căpăta altă parochie, voi lucra ca parochia mea din Mârcina s'o capete capelanul Teodosie. Dară mă doare că nu am putut împlini din cauză că părintele capelan s'a grăbit și a câștigat el parochia mea nainte de a căpăta eu alta în loc.

3. Că parochienii mei parte mare s'au unit și că cei rămași credincioși nu plătesc neci un crucer preotului. Adevărul e că din parochienii părinților Efrem și Teodosie s'au unit cei mai mulți, din parochia părintelui Ioan Popoviciu mai puțin decât din cea a preatinșilor iar din parochia mea încât am înțeles eu numai 7 case. Oamenii plătesc dară mai puțin ca mai înainte. Neadevărul asertului părintelui capelan de sub punctul acesta dacă ar interesa pre cineva cercetarea lui ar putea scoate la lumină în toată golă-tatea lui mai mulți decât destui martori dintre locuitorii Mârcinei.

4. Rămâne scornitură și aceea ce zice incusatul despre domnul episcop al Vârșețului: dacă ilustritatea sa ar fi voit să se schimbe contractul, a cărui punctuațiuni s'au făcut în ședința consistorială chiar sub prestigiul și cu îndrumarea ilustrității sale și a domnului protopop Trandafirovici, atunci ilustritatea sa nu ar fi poruncit capelanului să mă provoace pe mine să fac alt contract, ci fiind atunci și eu subordonat ilustrității sale m'ar fi provocat d'adrechtul la așa ceva.

Eu mă rog ca fiul carele fiind nedreptățit și păgubit din partea fratelui său, caută mai întâiu dreptate dela bunii și dreptii săi părinți ca să binevoiască veneratul consistoriu a se adresa în oieptul acesta la ilustritatea sa domnul episcop al Vârșețului și cu toate că acolo isvorul urei încă colcoie și spumegă venin asupra-mi, totuși crezând că nu a secat de tot pretutindenea fântâna adevărului, sperez că un neadevăr atât de grosolan fie el ori cu câte

petice acoperit se va desgoli ca să-l vadă cei ce nu cunosc și cei ce până acu străvād ca o mogândeățā.

5. Vorbe goale și nerușinate sunt și cuvintele: « M'am legătuit și învoit să-mi dea a treia parte din pământul parochial, iară celelalte venituri parochiale au rămas în două ca și până aci!!! ».

Neci o altă legătuință, Doamne ferește! Afară de știutul contract. Din stolă nu ne-am legat să primesc și eu și nici nu am primit nici nu am cerut nici un crucer; apoi ce înțeles poate să aibă fraza: « A rămas în două ca și până aci?! ». Intrebe-se oamenii cu suflet căci și ei știu legătuința mea cu incusatul. Eu am spus incusatului capelan că dacă nu e îndestulat cu contractul, voi cere alt ajutor, dară aceasta văzând că funcționează, n'am făcut, până nu m'a vătămat luând în silă cele două lanțe, — apoi și alte mai multe neplăceri și vătămări cari pieziș le recunoaște însuși în scrisoarea sa alăturată unde lasă să mai respire și un pic de părere de rău că parohia iară am încredințat-o socrului său. Ce să-i pară rău când schimbarea asta s'a făcut tot sub cunoscutul contract?! Dară oare nu interesează a vedea la lumina adevărului cum se metamorfoza așa repede mărturisirea incusatului care dânsul o a enunțat către mine în 12 Noem. a. tr. înaintea martorilor: a părintelui Efrem Mioc și a notarului Traian Neagoe și care eu în plânsoarea mea ce se ține de oieptul acesta o am adus înaintea veneratului consistoriu. Cum Caransebeșul se prefăcu deodată în Vârșeț, episcopul român în cel sârbesc, finea anului 1865 (când mi-a zis că a fost la Caransebeș) în finea anului 1864 (când zice aci în răspuns că a fost la acel din Vârșeț) apoi porunca ilustrității sale d-lui episcop al Caransebeșului: « Ca părintele capelan, dacă nu are a treia parte din venitul parochiei lui Velia să meargă fără a-l mai întreba cu plugul în sesiunea parochială etc. » cum se prefăcu în: « porunca episcopului sârbesc din Vârșeț, ca părintele capelan să provoace pre Velia să facă alt contract și să-i dea jumătate din venit ». Binevoiască veneratul consistoriu a o de judeca și aceasta.

Adevărul asertelor mele și minciunile din răspunsul incusatului cu cari dânsul ar vrea să-și apere condamabila sa faptă sum gata și cu jărământul a le comproba. Aducându-mi replica, mă rog prea plecat să binevoiți a dispune finala pertractare a acestui oiept neplăcut.

Grației ilustrității voastre comandându-mă și sărutându-vă sânta archiepiscopie dreaptă în pie reverență sum și rămân în Secaș, în ... Ian. 1867.

Al ilustrității voastre
Cel mai credincios fiu

Concept. Arh. Prot. V., nr. 78/1867.

25.

Secaș, fără dată.

N. T. V. cere a i se da drept despăgubire pentru luarea parohiei din Mârcina, parohia Srediștei Mici.

Ilustritatea voastră preasântite domnule episcop,
Induratul meu arhiepiscop!

Escuzați-mi vă rog aceasta a mea scrisoare privată cu carea nepotând veni de mult personalmente la ilustritatea voastră din cauza morbului — vin spiritualmente a vă săruta grațioasa dreaptă și ca fiul la părintele său a vă descoperi împrejurări de cari trebuie să-mi pese din cauza susținerii traiului și a vazei mele și cari neci ilustritatea voastră și veneratul consistoriu nu le puteți neconsidera. Lăcomia nu cea părută ci cea în realitate este una prihană care o urgisesc însăși faptele ei; dară aceia nu se poate cu dreptul numi lăcomie, când un protopop luându-i-se avuta parohie se roagă să capete altă parohie cum au toți colegii săi ba aceștia 1 ½ în înțelesul legii și auzului de până acuma.

Eu de timpuriu v'am rogat ilustrissime domnule că dacă se va face vacantă parohia din Stregiștea să binevoiți a mi-o conferi mie și aceasta din următoarele motive:

1). Pentru că socoteam că nu va fi rău ca ilustritatea voastră de timpuriu să știți rogarea mea prin împlinirea căreia s'ar putea pune în faptă și concludul venerabilului consistoriu din 14 Maiu 1866, No. 759: « Consistoriul nostru eparchial luând în considerare că prea onorat domnia-ta ești înaintat la demnitatea de protopresbiter în tractul Vârșetului în care vei avea însuși ați căuta și a cere o parohie a încuviințat etc ».

2). Pentru că și altmintrea trăgănarea din mai multe puncte de vedere ar putea fi un lucru smintit și căința că căutarea și cererea

mea ar fi trebuit să se știe ceva mai înainte numai mie însumi mi-aș putea-o ascrie, și așa.

3). Dacă aș aștepta după altă ocasiune să poate ca să rămân fără parochie va-să-zică în stare desperată, căci astăzi numai o sesiune parochială dacă e ceva bunicică — poate face pre preot ori pre protopop să iese deasupra de nevoie. Protopopii mai'nainte cu toate că aveau 1 ½ parochie și 1 ½ sesiune la o simplă rogare căpătau încă sub administrare mai câte o parochie vacantă ca una rebonificațiune pentru spesele avute prin multe excursiuni, investigații etc. cari nu i se recompensează niciodată. Eu nu mai aduc ilustrisime domnule și mai alte motive ca să-mi întăresc sus atinsa rogare: nu-mi mai arăt starea mea și traiul meu căci toate ale mele le știți; nu caut compătimire ci rog dreptate care știu că vreți să mi-o dați, ci până acuma nu avurăți ocaziune mă rog ca casei care mi-o ați dăruit ca un părinte să binevoiți a-i pune și acoperământul ca câte zile voi avea să le pot petrece sub acoperământul grației ilustrității voastre și ca ilustrisime pentru acest beneficiu, adevă că dacă va rămânea vinea în sesiune sub tocmeala de 10 fl. de lanț sau sub altă tocmeală, căci alt cum nu voi cere această parochie în ziua următoare după primirea contingentului contractual voi da în mâinile ilustrității voastre în folosul fondului instrucției unde, cu toată nesănătatea mea, m'aș simți mai mângăiat, de care cu durere vedem că nu l-ați aflat în viață și că ilustritatea voastră, ca neci unul din episcopi, singur trebuie să-l faceți voi da zic deocamdată 200 fl. v. a. și când voi primi contingentul la încheierea următorului an, voi da alte 200 fl. și nu viou înceta până când îmi veți fi părinte a vă spenda câte cât mă vor lăsa puterile ca să vă convingeți nu numai despre o adevărată venerațiune care aceasta mulți o poartă numai pre buze ci și despre o recunoștiință faptică care e o urmare firească a beneficiilor primite și adevăratei iubiri fiești. Pentru atare faptă dreaptă și legală știu că ar urma binecuvântări dela cei ce nu bolesc de patimi (pasiuni) dela cei înțelepți și drepți, dar și poporul cu toate machinațiunile preotului Munteanu precum în unanimitate a strigat când am fost acolo că ar dori să le fiu eu paroh și au Munteanu au altul capelan așa numai un semn să capete și devin și acuma în acelaș entusiasm. Dară încercări de acestea cu vulgul sau să se facă înțelepțește, sau nici de cum; căci nu tot-

deauna pot place la episcopie atestatele și comendațiunile cutărei comune, care nu judecă ce face ci se lasă a fi condusă de patimi și apoi neîmplinirea cererei cauzează turburări, cari abia se pot liniști. Aceasta e zis preste tot dar Străgiștenii sunt oameni cuvioși și se vor pleca dispusețiunei ilustrității voastre. Rog pre Dumnezeu să-mi ajute să mai trăiesc puținel ca să poci face între altele lucruri bune ce mi-am propus încă și aceia ca cu ajutorul lui Dumnezeu să sparg negura cea deasă ce pare că s'a pus la mijloc ca să mă vedeți mai mult negricos și care negură sau e compusă din păreri false preconcepte sau e obstrudată de fii întunericului și așa să-m cunoașteți sufletul și inima și să fiți deplin mulțamiți cu mine.

Comandându-mă grației și sărutându-vă dreapta arhiepăstoriească în pie reverență și credincioasă supunere voi rămâne pururea

Al ilustrității voastre
cel mai umilit fiu

Concept. Arh. Prot. V., No. 78/1867.

26.

Caransebeș, 5 Nov. 1866.

Consistorul trimite lui N. T. V. plângerea preotului din Fizeș Iosif Crăciunescu pentru a-și da replica.

No. cons. 1482/1866.

Prea onorate domnule protopoape!

Aci alăturata plângere a administratorului parohial din Fizeș Iosif Crăciunescu, se comunică prea onorat domniei-tale cu acea însărcinare ca în termen de 14 zile să te dechiari în privința cuprinsului acelei plângeri; iar pe viitor să nu mai suspendezi pe nici un preot pentru trebi curat personale ale prea onorat domniei-tale fără aprobarea venerabilului nostru consistoriu.

Din ședința consistorială ținută la Caransebeș în 5 Noembrie 1866.

Episcopul diecesan
Ióan Popasu

Original. Adresa: « Prea on. d. prot. Nicolau T. Velia în Secaș ». Pe verso scris de Velia : « Presentată în 13 Nov. 1866, nr. 435/1866 ». Arh. Prot. V., nr. 435/1866.

27.

*Secaş, 14 Novembrie 1866.**N. T. V. răspunde consistoriului la plângerea preotului Crăciunescu.*

No. 433 ex. 1866.

Ilustritatea voastră preasântite domnule episcop!
Venerabile consistoriu!

La plânsoarea administratorului parohial din Fizeş, Iosif Crăciunel (nu Crăciunescu cum îşi schimoseşte el acu numele) dată în contra mea în urma însărcinării venerabilului consistoriu din 5 Noembrie a. c. No. 1482 primită astăzi în 14 Noembre, vin a da dechiararea mea cum urmează: Se plânge părintele Crăciunel:

1. Că l'am îngreuiat eu cu bir prea mare şi
2. Că pentrucă n'a putut plăti l-aş fi suspendat.

La 1 mă dechiar: că în 16/28 August pentru o datorie care se pretinde dela socria şi de la soţia mea, altcum nedreaptă, însă prin o scrisoare care talismanul isteţului avocat a ştiut să-i sucească înţelesul în defavoarea preţinşilor datorinţi, respective a mea, aflată de dreaptă mi s'a pemnorat într'alte şi grâul protopopesc care încă nu-l căpătasem pre anul 1866 şi câtva rest din 1865 despre ce veţi binevoi a vă convinge din adausul aci document original în carele se publică ţinerea licitării grâului şi acelor alalte lucruri pemnorate. Grâul la pemnorate s'a preţuit prin preţuitori meşul cu 4 fl. 76 cr. Din acestea se vede că deia pemnorate încoace, birul meu protopopesc, restul din 1865 şi mai tot din 1866 a devenit proprietatea altuia şi el trebuia să se vândă şi dorind eu să încurajez licitaţiunea am rogat pre judele cercual şi pre avocat şi mi-au permis să vând eu grâul mai înainte de a se determina licitaţiunea. Eu am făcut nevoia mea cunoscută preoţilor şi i-am rogat iară nu i-am ameninţat cu suspensiune despre ce vă veţi putea convinge dacă aţi binevoi a cere dela preoţi scrisoarea mea din 20 Oct. şi le voiu rămâne până la moarte mulţamitor căci ei au prevenit licitaţiunea şi înşii au vândut grâul şi mi-au trimis banii nu după preţul târgului, care era ceva mai mărişor ci 11 fl. 80 cr. pentru 100 oche. (Astăzi e suta de oche 13 fl. 75 cr., meşul 5 fl. 50 cr.). Birul din anul 1865 dacă nu s'a plătit atunci se cum-

pără acuma nu cu prețul din 1865 cum zice Crăciunel ci cu prețul curent de astăzi. Așa stă treaba ilustrisime domnule cu acest caz extraordinar pentru mine prea fatal, pentrucă datoria e mare, nedreaptă și încă nu de tot plătită!

La 2 eu am suspendat pre mai mulți preoți cum se vede din circularul de sub /. dară numai și numai pentru sidoxie pre baza grațiosului mandat a ilustrității voastre din 25 August a. c. No. 9, convenția și sidoxia. Cum că și Crăciunel a fost suspendat numai pentru sidoxie iară nu pentru bir care și acesta nu e treabă curat personală ci iară oficioasă că nu e dar ci e tribut legiuit adevăresc cu conceptul scrisoarei care preotul Crăciunel o întrebuițează de armă în contra mea și las dreptei judecări a înalt preasânției voastre și a venerabilului consistoriu: dacă zisul preot Crăciunel merită vreuna imputare pentru asertele lui mincinoase cu cari a intenționat a înșela pre archireul său și pre mine m'a defăimat de asupritor. Acuzarea categorică: « Pre venitor să nu mai suspendezi pre preoți pentru trebi curat personale d-tale etc. » presupune că veneratul consistoriu e în credința de adevărată a plânsoarei încă înainte de cercetarea lucrului.

Grației și iubirei de dreptate a ilustrității voastre și a venerabilului consistoriu încredințându-mă și sărutându-vă sânta dreaptă rămân în profundă reverință.

Secaș, în 14 Noembrie 1866.

Al ilustrității voastre
cel mai plecat și credincios fiu

Concept. Arh. Prot. V., nr. 435/1866.

28.

Caransebeș, 24 Novembre 1866.

Consistorul în urma plângerei lui Nic. Freațiu din Morava cere lămuriri lui N. T. V. pentru impunerea ce-o face preoților cerându-le să plătească mai mult decât trebuie.

No. cons. 1565/1866.

Prea onorate domnule protopoape!

Aici alăturat /. încusa a lui Nicolau Freațiu din Morava ridicată asupra prea onorat domniei-tale, și se comunică cu acea însărci-

nare ca în termen de 14 zile să-ți dai răspunsul de mântuință răspicând pe larg, cum de schimbi arbitrar îndatoririle legiuite ale preoților impunându-le să plătească mai mult decât hotărăște legea, cu atât mai vârtos că punctul 32 lit. c. a prea înaltului Rescript Declaratoriu din anul 1779 sună așa: « Ut illi quilibet protopopiatu sui parocus proinde et is, qui eidem in parochia adjunctus est 100 occas tritici puri aut 2 fl. quod quidem solvendis popae optioni relinquatur praestet ».

Din ședința consistorială ținută la Caransebeș în 24 Novembre 1866.

Episcopul diecesan
Ioan Popasu

Original. Adresa: « prea on. d. protop. Nicolau T. Velia în Secaș. » Pe verso scris de Velia: « Pres. în 3 Dec. 866, nr. 459/866 ». Arh. Prot. V., nr. 459/1866.

29.

Secaș, fără dată.

Replica lui N. T. V. la acuzele aduse de consistor prin Nicolae Freațiu.

No. 459 ex. 1866.

Venerabile consistoriu!

După cum demustră scrisorile de sub A și B., Iovan Freațiu din Morava care nu mă cunoaște neci nu-l cunosc nu știe nimica de pâra ce se reîntoarnă aici sub C. la carea sunt însărcinat de veneratul consistoriu din ședința datto 24 Noemvre a. c. No. 1565 a răspunde și dânsul oferă jurământul că el în viața lui nicăieri nu m'a pârât și că nici nu ar putea dovedi neci o faptă rea în contra mea. Deci pâra mie spre răspundere comunicată este una pasquilla la care eu nu aș răspunde cu nici un cuvânt dacă venerabilul consistoriu încă nainte de cercare nu mi-ar cere răspunsul cu espresiuni apodictice: « Cum de schimbi arbitrar îndatoririle legiuite ale preoților etc. »; așa eu sum îndatorit a-mi da umilitul meu răspuns întru următoarele:

Să iau dela căpătâni ca să vedem mai întâniu îndatoririle cele înlegiuite și mai încolo dacă eu vreuna din acestea arbitrar am schimbat.

Încă dela începutul creștinătății s'a văzut lipsa de a otără ca biserica să-și susțină pre servitorii săi, să îngrijească pentru traiul vieții lor și aceasta cu tot dreptul căci cine va paște turma și din laptele ei să nu mănânce ba însuși fundatorul creștinătății a rânduit ca cel ce propovăduște evanghelia din evanghelie să se hrănească. Corint. cap. 9. vers 11, 14. De aci a rezultat legiuirea veacurilor mai târzii ca episcopii pentru susținerea sa să capete dela cler sau și de la credincioșii săi nește contribuții numite sidoxie și convențiune și feluritele taxe pentru felurite funcționări; a rezultat să dea preoții protopresbiterilor săi bir în bucate și poporul nește taxe pentru funcțiuni oficioase cum e cea pentru reviziunea socoților bisericesti sau pentru licența de cununie și mai târziu adunată taxa pentru vizitațiunea școalelor și ținerea esamenu-lui semstral; a rezultat în urmă să dea poporenii la preoții săi bir și bucate și oarecare plată pentru funcțiunile școlare către cari s'a mai dat preoților și porțiuni de pământ aici la noi o sesiune întreagă. Fiindcă acuma e vorba numai de protopopi să vedem mai deaproape cum stă treaba cu taxele lor. Taxa de 5 fl. e introdusă din vechime încă dela organizarea ierarhiei sârbo-române din Austria pentru revizuirea socoților besericesti cu învoirea și sancțiunea mai marilor bisericești ca o remunerare de osteneți și ca ceva ajutor spre îmbunirea subzistenței protopopului, cela ce nu are simbria fixată în bani, cuviincioasă ostenelelor caracterului și pozițiunii sale de onoare, cari aceștia din urmă trebuie susținute cu ori și ce preț chiar în interesul și pentru vaza bisericești, religiunii și națiunii noastre. Taxa aceasta se află mai târziu înlegiuită și solvirea ei demandată prin părțile confiniare din partea inclitei prefecture banatice de arme sub întâiu Mai 1823 No. 2040 R. Taxa pentru licența de cununie după Rescriptul Dechiarător din anul 1779, 16 Iulie sub C. a fost numai 7 cr. și cea pentru dispensațiuni — care aci nu se află — va fi fost ceva mai mare. Astăzi cercustările timpului care nu le putem neconsidera au orânduit în specie cea pentru licență protopopească mai întâiu în 1 fl. și de un timp încoace în 2 fl.

Încât pentru taxa de 2 fl. pentru vizitațiunea școalei și ținerea examenului mă rog să se chiarifice din partea veneratului consistoriu dacă acei 2 fl. au să se solvească pentru ținerea ambelor esamenuri anuali adecă 1 fl. pentru unul (o sâmbrie de 1 ziuar

argat) sau sunt acei 2 fl. taxa pentru una vizitațiune și un examen cum am înțeles eu ordinațiunea Inaltei Locotenențe carea nu o am la mână ca să o acludez. Eu am primit din Râtișor taxa de 5 fl. pentru revizuirea socoților pe 1864 care trebuia s'o facă predecesorul meu Filip Trandafirovici, apoi am primit de aci și pentru revizuirea socoților din 1865 și pentru esamenele de 3 semestre nu șase ci 4 fl.; va-să-zică pre un an revizuirea socoților 5 fl. și vizitațiunea și 2 esamene școlastice 4 fl. în sumă 9 fl. iar nu după basnele denunțantului 12 fl. Taxa pentru licența de cununie binevoîți a cerca și veți afla: că se plătește cu 2 fl., cu 1 fl., cu 50 cr. și cu nimica.

Acuma să vedem cum am schimbat eu îndatoririle cele înle-giuite ale preoților. Ilustritatea voastră când ați primit cărma arhiepiscopiei ați zis: că are să rămână statuo quo în privința dărilor ș. a. și în pastorală ilustrității voastre din 29 Sept. a. c. ca să mi se răspundă din partea clerului și a poporului districtual sâmbria de până acum rânduită de stăpânirea mai înaltă, prin urmare să mi se răspundă și taxa de până acuma de 2 fl. pentru țidula de licență de cununie. Eu aceasta iacă cum o am schimbat: am lăsat în voia oamenilor.

Incât pentru bir eu am cerut dela preoți mai întâiu în natură și numai atunci în bani când eu nu mai eram stăpânul birului ci județul după cum v'am arătat ilustrității voastre prin răspunsul meu din 15 Novembre a. c. No. 435 la mincinoasa văitare a preo-tului din Fizeș Iosif Crăciunel. Binevoîți ilustritatea voastră și veneratul consistoriu aplecați încăodată numitul meu răspuns din 15 Noembre a. c. unde mai pre larg e descrisă și dovedită cu docu-ment soarta birului zălogit de a se fi prețuit metrul cu 4 fl. 42 cr. (100 oche, 11 fl. 80 cr.) să se vândă numaidecât ca să iese banii ce se caută. Sau pentru mai buna încredere că grâul orișicum s'ar fi vândut la licitațiune ar putea veneratul consistoriu face între-bare la județul comitatens care însuși a rânduit acea licitare și atunci ilustritatea voastră și veneratul consistoriu v'ați convinge că nu a putut să fie altfel, întrebe pre preoți ei va răspunde toți că fapta ce s'a îndeplinit nu se poate cu dreptul imputa neci mie, neci județului căci e o faptă prescrisă de lege. Eu cutez a zice acelora cari milue pe preoți dacă și nu s'a mai putut ca să-mi dea preoții grâul cel zălogit, că mai bine le-a fost preoților că au dat

banii; iar dacă se pare cuiva că mai bine ar fi fost să dea grâul eu sum bucuros a primi grâul și a da preoților îndărăt pentru el, banii cât care a dat. Relutul de 2 fl. din Rescriptul Dechiarător s'a aflat conform timpurilor de demult pre când metrul de grâu era cu 40 cr. v. a. și protopopii mai aveau încă și alte provente cari astăzi nu le au. Astăzi stau toate altfel neci veniturile acelea nu mai există, neci bucatele nu mai sunt așa ieftine și relutul poate fi numai prețul piațului cum era și atuncea căci eterna dreptate demandă că dacă am să-ți dau ce-ți sum dator așa să-ți dau alta ce datorez de aceeaș valoare.

Fantast, făcător de basme, ocazii de acestea am luat dară totdeauna dela denunciianți și asasini de caractere, dela sârbi când le descoperiam nedreptățile ce ei ne făceau și le spuneam că orișicum odată căutăm să ne despărțim de erarhia lor; apoi și dela uniții din Banat pentru că dela 1845 încoace m'am pus la luptă în contra propagandei uniților și am dovedit înscris și cu gura că românii cei ce rămân neclătiți în legea strămoșească greco-răsăriteană sunt mai de omenie și mai români ca uniții; în urmă dela presbiterii noștrii greco-răsăriteni pentru că am introdus în Școala Clericală literile latine române și cuvinte curat românești în locul celor slave ș. a. ș. a.

Acuma mă împoașcă cu atare numire și Iovan Freațiu din Morava care nu mă cunoaște apoi nici eu nu-l cunosc și e numai un nume surogat, tufa unde e ascuns ucigătorul meu, înainte mergătorul lui a fost preotul din Fizeș, Crăciunel un învățăcel al meu care într'o privință mai tare ar vrea cu orice preț să șadă în locul meu. Aceia o știți ilustritatea voastră și veneratul consistoriu că astăzi oamenii sunt foarte răi, că răsplătesc rele pentru bune, că nu se uită fie mijloacele și minciunile și defăimările nedrepte numai să-și ajungă scopul. Eu văd că răuvoitorii vreau să mă ducă spre împușinarea zilelor mele văzându-mă și așa cu un picior în groapă — numai fie voia Domnului, — tăbără-va ingerul Domnului împregiurul celor ce se tem de dânsul și-i va mântui pre ei.

Grației...

Concept. Pe verso adresa: « La venerabilul consistoriu al eparhiei gr. ort. rom. a Caransebeșului. Nicolae T. Velia protopresbiter român ortodox răspunde la pasquilla scrisă cu numele Iovan Freațiu din Morava și dată la

veneratul consistoriu în contra sa ». Anexat se află și următorul atestat dat de către preoții din Semlacul-Mare:

A t e s t a t !

Noi cei din jos subscriși prin atestat arătăm precum Iovan Frianți există în comuna noastră și că noi preoțimea încât îl cunoaștem el la toate eccliesurile (sic!) a fost amestecat; și e în stare și îndrăznește ori pre cine, fără cauză a-l demustra, la care cu aceasta mărturisim.

Semlacul-Mare, 30—1-ia Noemvrie 1866.

Petru Folea, parochial administrator; D. Stoica, parochial administrator; Trifon Grasoane, docente.

Arh. Prot. V., nr. 459/1866.

30.

Caransebeș, 29 Decembrie 1866.

Consistorul declară pe N. T. V. «absolvat» de pâra lui Nic. Freațiu.

No. Cons. 1757/1866.

Prea onorate domnule protopoape!

În privința pârei din 20 Octombrie a. c. îndreptată în contra prea onorat domniei-tale de Nicolau Freațiu din Morava de cuprinsul că ai pune peste preoțime, casele bisericesti și preste nupturienți taxe grele, consistorul diecesan a aflat cu cale a te declara de absolvat, cu acel adaus însă ca de oarece argumentele prea onorat domniei-tale din răspunsul datto 20 Dec. 1866 dat la pâra premenționată: cum este cel în privința adaului prin care făcându-te explicator al legii ceea ce nu-ți este iertat, întărești ca preoții, care nu vreau sau nu pot să dea protopresbiterului adaul în natură sunt datorii în urma Rescriptului Dechiarator a-l plăti în bani după prețul cu care se vând bucatele în piață deși în Rescript stau numai cuvintele: 100 oca tricità puri seu duos florenos; apoi cum este argumentul cela în privința taxei pentru țidula de cununie unde iarăși explicând însuși legea nu te mulțumești cu 1 fl. ci zici că acum s'a suit taxa la 2 fl. măcar că toți protopopii mei iau numai 1 fiorin; ba cei mai mult, chiar protopopul sârbesc Filip Trandafirovici, antecesorul prea onorat domniei-tale a luat pentru țiduli de cununie 1 fl. v. a. în fine argumentul în privința taxelor ce ai luat dela comuna noastră din Râtișor pentru socotelile

bisericești și examenele ce le-ai făcut aici, unde după o explicațiune neiertată, arbitrară și totodată minunat de naivă adeverezi că ai făcut socoteala pe 2 ani 1864 și 1865 și ai luat 10 fl. și pentru facerea examenelor de trei semestre ai luat 4 fl. măcar că după uzul de până acum au fost 5 fl. pentru eșirea protopopului în fața locului spre reviziunea socotelilor iar nu pentru reviziunea unei socoteli anuale; asemenea 2 fl. pentru luarea examenelor scolastice, iar nu pentru examenul unui semestru; — de oarece, zicem, argumentele acestea pot convinge și pe omul cel mai simplu că voința prea onorat domniei-tale este îndreptată într'adevăr către lăcomia banilor, și se întimează: că pe viitor în luarea taxelor să te întocmești ca un înțelept, după oameni, loc, timp și împrejurări ca să nu mai vine la consistor asemenea pări în contra prea onorat domniei-tale, ca să nu se mai audă plângeri din partea credincioșilor noștri, că sub protopopii sârbești le mergea mai bine decât sub unii din protopopii noștri români și să nu mai poată zice lumea cu cuvintele Evanghelistului Luca la c. 23 v. 31 «că de fac acestea în lemn verde, dar în cel uscat ce va fi».

Din ședința consistorială ținută la Caransebeș în 29 Decembrie 1866.

Episcopul diecesan
Ioan Popasu

Original. Adresa: « Prea on. d. protop. Nicolau T. Velia ». Pe verso scris de Velia: « Presentată în 26 Ian. 1867, nr. 98/1867 ». Arh. Prot. V., nr. 98/1867.

31.

Secaș, 2/14 Februarie 1867.

N. T. V. încunoștințează pe episcop de trimiterea sidoxiei și convenției și despre mutarea lui la Vârșeț.

Ilustrisime venerande preasânțite domnule episcop,
Induratul meu archiepiscop!

Chitanța despre primita competență de sidoxie și convenție pre semestrul II al anului și pre semestrul I, 1866 în suma de 426 fl. 54 1/4 cr. v. a. o primiu eri în 26 a. c. și nu fără mirare deoarece cealaltă sumă de 328 fl. 35 cr. sidoxia și convenția pre semestrul II ce s'a trămes ilustrității voastre sub 3 a. c. la No. 297 ex. 1866 (dela mine 302 fl. 60 cr. și dela Gherteniș deadreptul

26 fl. 25 cr.) nu fu cuprinsă și ea în numita chitanță deși putea să fie căci banii 328 fl. 85 cr. cred că vor fi venit în mâinile ilustrității voastre încă până la 7 a. c. așa dară multe zile înainte de a preda chitanța la poșta din loc. Asemănarea ce se face între mine și între Trandafirovici e admirabilă! Acest protopop e norocos: e binevăzut înaintea episcopului său sârbesc și din partea ilustrității voastre e adus de pildă bună. Nu am așteptat să aud așa ceva în viața mea! Asta o testează bisericile pre cari le-a despoiat de bani cu felurite ocațiuni, o testează clerul și poporul pentru multele esacțiuni. Protopopul Trandafirovici de când s'a introdus taxa de 2 fl. pentru țidulele de nuntă nu a luat nici măcar dela unul mai puțin de 2-fl. și o pereche sau două de găini. Aceasta v'ar putea adevveri toți credincioșii noștri români din protopopiatul Vârșeșului carii au avut a cere țidule dela dânsul, cum ar putea adevveri și despre mine că le-am lăsat în voie și unii mi-au dat 2 fl. alții 1 fl. alții 50 cr. și alții nimica. Banii mi i-au dat preoții, — alte daruri nu s'au adus în casa mea de fel.

În 12 Februarie va fi nunta tănărului căruia voi încredința casa mea și cele atârănătoare despre ce oficios vă voi încunoștiința. Poate că aste mai câteva zile se va mai îmbuni drumul Vârșeșului care acuma e ogozea și apoi numaidecât voi merge să-mi caut quartir și să mă așez în Vârșeș după cum v'am înștiințat ilustrității voastre altădată și bogagea nu se prinde nime să mi-o care până nu se îndreaptă în câtva drumul căci pre deluțele Marcovășului neci cu carul gol nu se poate străbate.

Concept. Scris de Velia: « am espedit-o după logodnă în 2/14 Febr. 1867 ». Arh. Prot. V., nr. 101/1867.

32.

Secaș, fără dată.

N. T. V. roagă pe episcopul Popasu să intervină la oficialitățile din Vârșeș pentru a-i da concursul în chestiile privitoare la administrarea protopopiatului.

No. 161/1867.

Ilustritatea voastră preasânțite domnule episcop,
Induratul meu archipătsor!

Stadiul boalei mele a ajuns acolo, unde abia mă mai pot ținea picioarele care câte odată le târăsc până la masa unde scriu. Nu

pot face 10 pași din camera unde zac ca să nu stau să răsufli, așa nu pociu nici vorbi decât câte puțin pentrucă răsufierea îmi e foarte grea și totuși m'am pregătit ca în prima jumătate a lui Aprilie să mă strămut la Vârșeț alegă-se ce se va alege din mine. Deci m'aș ruga ilustrisime domnule că dacă veți fi mai având a scria ceva pentru mine la magistratul Vârșețului bunăoară să nu-mi lapede cererile mele oficioase cum ar fi espedierea vreunui cerculariu unde nu merge poșta și eu în pripă nu aflu ocasiune să-l espedez.

Grației ilustrității voastre comandându-mă, sărutându-vă sânta dreaptă rămân în pie reverență

Al ilustrității voastre...

Concept. Scris de altă mână. Corectat de N. T. V. Pe verso scris de Velia: « nr. 161/1867 ». Arh. Prot. V., nr. 161/1867.

33.

Caransebeș, 6 Aprilie 1867.

Consistorul anunță pe N. T. V. că a încunoștiințat primăria Vârșețului despre mutarea lui acolo.

No. Cons. 377/1867.

Prea onorate domnule protopoape!

În urma cererii prea onorat domniei-tale din 28 Martie a. c. No. 161 consistorul nostru n'a întârziat a notifica strămutarea prea onorat domniei-tale la Vârșeț măritului magistrat al acestui oraș și totodată a-l recerca ca să te sprijinească în afacerile-ți oficioase.

Ceeace ți se aduce la cunoștiință cu acel adaus ca îndată după strămutarea totală și definitivă să relaționezi încoace.

Din ședința consistorială ținută la Caransebeș în 6 Aprilie 1867.

Episcopul diecesan
Ioan Popasu

Original. Adresa: « Prea on. d. protopop Nicolau T. Velia în Vârșeț ». Pe verso scris de Velia: « Presentată 19 Aprilie 1867, nr. 177/1867 ». Arh. Prot. V., nr. 177/1867.

34.

Secaş, 9 Aprilie 1867.

N. T. V. anunță pe preoții din protopopiatul său că în 11 Aprilie se va muta la Vârșeț.

No. 169 ex. 1867.

Onorată preoțime parochială!

Vă înștiințez cum că poimâne în 11 Aprilie plec la scamnul meu la Vârșeț și locuința mea pre un timp va fi în casa chirșnă-rului Sofronie Gramati care se află în ulița Panciovei din jos de casa domnului protopop sârbesc Filip Trandafirovici în mare apropiere.

Aceasta vă fac cunoscut pentru ca să vă știți orienta.

Secaş, în 9 Aprilie 1867.

Al d-voastră binevoitor
Velia, protopop

Original. Scris de altă mână și numai iscălit de N. T. V. Pe verso adresa scrisă de Velia: « Onoratei preoțimi parochiale din comunele gr. or. rom. Fizeș, Jidovin, Ramna, Gertenış, Gătaia, Morava, retur la Versetz zu Fizeș, per Königsrad, Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 169/1867.

35.

Vârșeț, 19 Aprilie 1867.

N. T. V. anunță că s'a stabilit definitiv în Vârșeț.

No. 177 ex. 1867.

Venerabile consistoriu!

În urma mult stimatului înscris al veneratului consistoriu din 6 Aprilie a. c. No. 377 vin cu umilință a arăta cum că eu definitiv m'am așezat în Vârșeț ca respectivul scamn protopopesc. Starea sănătății mele e tot rea: slăbiciunea trupească (Abschrang) și tusa cu răsufatul greu, — mă aflu sub cură doctorească.

Vârșeț, în 19 Aprilie 1867.

Concept. Scris de altă mână. Corectat de Velia. Arh. Prot. V., Nr. 177/1867.

36.

Vârșeț, 4/16 Mai 1867.

Actul de moarte a lui N. T. V.

Knjiga XIII
 Strana knjige 439
 Tekući broj 130/1809

Gl. 3. t. 5. pravil. o
 crkvenih taksa — bez takca

I Z V O D

Iz knjige za upisivanje UMRLIK Srpske pravoslavne crkve Vršačke hrama sv. oca Nikolaja u Vršcu, opština Vršac srez Vršac banovine Dunavske.

- | | |
|---|---|
| 1. Prezime, ime, zanimanje,
pol i bračno stanje umrloga | Velja Nikolaj |
| a) kod supruje i udove:
prezime, ime, zanimanje i mesto
stanovanja počivšeg supruja | protorojerei vlaški
pravoslavne vere |
| b) kod dece: prezime, ime,
zanimanje i mesto stanovanja
roditelja. | |
| 2. Mesto gde je umro(la, lo) | Vršac |
| 3. Godina, neseć, dan i čas smrti | 1867 Maja 16/4 |
| 4. Godina, mesec i dan sahrane | 1867 Maja 18/6 |
| 5. Mesto i groblje sahrane | Vršac |
| 6. Mestođ raenja | — — — — |
| 7. godina, mesec i dan rođenja | 51 god |
| 8. Uzrok smrti | Iektika |
| 9. Prezime i ime sveštenika
koja je opelo izvršio | Stojanović Aleksandar, paroh
vršacki |
| 10. Da li je umrli ispoveden
prićešćen | — — — — |
| 11. Primedba | — — — — |

Da je ovaj izvod iz knjige za upisivanje umrlik crkve Vršacke hrama Sv. oca Nikolaja u svemu veran svome originalu overavam svojim potpisom i crkvenim pečatom.

Br. 459	Paroh
12 september 1941 god.	parohije vršacke
u Vršcu	Marinko Duričin.

In traducere românească:

Pag. protocolului 439. Cartea XIII.

Nr. crt. 130/1809.

E X T R A S

Din protocolul pentru înscrierea morților a bisericei ortodoxe sârbe din Vârșeț hramul Sfântul Părinte Nicolae în Vârșeț. Comuna Vârșeț. Județul Vârșeț, Banovina Dunăreană.

1. Numele, pronumele, profesia, sexul și starea civilă a decedatului: Velia Nicolai, protoerău român religia ortodoxă.

2. Localitatea unde a murit: Vârșeț.

3. Anul, luna, ziua și ora morții: 1867, Mai 4/16.

4. Anul, luna și ziua înmormântării: 1867, Mai 6/18.

5. Localitatea și cimitirul înmormântării: Vârșeț.

6. Localitatea nașterii: Necunoscută.

7. Anul, luna și ziua de naștere: 51 ani.

8. Cauza morții: tuberculoza.

9. Numele și pronumele preotului care a făcut prohodul: Stoianovici Alexander, preot din Vârșeț.

10. Dacă mortul a fost spovedit și cuminecat: Nu.

Verific prin semnătura și sigilul bisericesc că acest extras din protocolul morților dela biserica din Vârșeț, hramul Sfântului Părinte Nicolae, corespunde întocmai originalului.

No. 459; Vârșeț 12 Septembrie 1941.

preotul parohiei Vârșețului
Marinko Duricin m. p.

III

CORESPONDENȚE

A)

CORRESPONDENȚA LUI N. T. VELIA
CU GEORGE BARIȚIU

BIBLIOTECA
MUSEULUI
NATIONAL

Vârșeț, 22 Decembrie 1844.

N. T. V. comunică adresele noilor abonați la ziarele lui Barițiu ; trimite deslegarea șaradei apărută în No. 28 a Foi ; cere câteva numere din ziarele ce nu le-a primit.

Vârșeț zioa 22 Decembrie st. v. 1844.

Domnule redactor !

Inștiințez domniei-tale că mai câștigai doi prenumeranți la mult prețuitele foi ale domniei-tale, deși târziu, dar nu se putu altmintrele. Adresele acestora sunt aceste: Stephan Popovits g.n.u. consistorial asesor, per Temesvar, Versohetz zu Parta in Illyrisch-Banater Regiment bei Dognacska in Banat. Prețul cuvenit pentru două exemplare pe semestrul I adecă 8 fl. l'am depus mai deunăzi la compactorul de aice pentru mai departea expeduință—aceasta¹⁾... domniei-tale pentru ca să poată căpăta banii; ²⁾ ... aceștii la timpul său foile. Alta, numerii Foaiei semestru curs, 49, 50 și a Gazetei 97, 99 încă nu i-am căpătat — te rog așa dar ca să mijlocești a mi se trămite.

Așișderea rog ca să binevoiești a publica aicea însemnata deslegare a șaradei mele din No. 28 al Foaiei. Tocmai spre acest scop ț-am trămes nu de mult și unele versuri, — nu știu de le-ai primit. Banii pentru Macrobioticele mie trămise după sărbătorile acestea îndată-i voi trămite.

Intru altele cu cuviincioasa onoare mă însemnez al domniei-tale

mult prețuitor frate

N. Velia

profesor

Deslegarea șaradei din No. 28 e: « săracul ». — V[el]ia.

Original. 1) și 2) indescifrabil foaia fiind ruptă. Acad. Rom. ms. 1003.

38.

Vârșeț, 28 Iunie 1845.

N. T. V. amână darea la tipar a cărții sale « Cele șapte Virtuți » până se vor strânge mai mulți prenumerați.

Vârșeț zioa 28 Iunie v. 1845.

Domnul meu!

Ce mi-ai scris d-ta în răvașul din 19 Iunie n. a. c. am înțeles și sum îndestulat cu toate, însă numărul esemplarelor nu poti determina acuma până nu voiu vedea, ce zice publicul nostru — spre acest scop voiu să deschid cale de prenumerație prin alăturata aicea subînștiințare carea scurtând-o sau mai adăugându-i ceva — după prisosul sau scăderea ce vei afla într'ânsa te rog să binevoiești a o publica în Foaia literară. Terminul prenumerației l'am pus până în capătul lui August v. a. c. până când gândesc că voiu putea căpăta numele și numărul subscribenților din toate părțile, iară ce se atinge de cei din Prințipate și din Transilvania numele și numărul acestora de se vor îndrepta către d-voastră, vă rog prin d-voastră a mi se trâmite, căci de noi aicea sunt prea departe aceste locuri.

Cartea — gândesc — tocma după trecerea prenumerației a o trimite la tipografie. Aș dori domnule să știu circiter timpul care neapărat se cere la tipărirea cărții acestiia p. e. în 500 esemplare sau în mai multe.

Esperința ce o am încă dela întâia clipită a cunoașterii noastre morale — despre bunătatea, binevoința și simțămintele de prietenie ce le ai d-ta către mine, precum și despre zelul întru promișcarea și lățirea culturii și a luminării preste biata noastră nație, cu care mult cumpănești înaintea întregii nații — îmi dau îndemn și cutezare a te supăra cu umilita mea rugare, ca să binevoiești a-mi da mâna de ajutor cât stă prin putință în adunarea de prenumerați și în alte trebi privitoare la cartea aceasta. Și eu pentru aceste faceri de bine voiu fi prea mulțămitor și răsplătitor, — carele și altmintrele sum

Al domniei-tale
mai obligat și nestrămutat onorator
N. Velia
profesor

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

39.

Vârșeț, 8/20 Octombrie 1845.

N. T. V. amână pe Decembrie tipărirea cărții. Cere Curierul de Ambele Sexe și alte cărți.

Vârșeț 8/20 Oct. 1845.

Domnul meu!

Iată că trecu termenul ce s'a prefapt pentru subscrierea la cartea mea: Cele Șapte Virtuți etc. Ar trebui să-mi țin cuvântul însă din unele pricini mai înainte neprevăzute sum silit a mai prelungi terminul acesta până către sfârșitul lui Noemvrie. Eu aici abia din patru locuri am căpătat subscriitori în un număr neînsemnat. Nu știu doară primita-i și d-ta vr'unul: pentru aceia te rog cu umilință să binevoiești a mă încunoștiința despre aceasta și cum stă treaba cu patrioții noștrii din Prințipatele Române, este vre'o nădejde? Și fi-va de lipsă să mai așteptăm? Așijderea la cine voiu adresa cartea ce are a se tipări și banii cei ceruți mai 'nainte — la domnia-ta au la tipograful și editorul Gazetei, Ioan Gött? Putea-se-va pune îndată sub tipar și cam până când s'ar putea tipări în 500—700 esemplare. Mai pe urmă fă bine domnule a-mi înștiința căpăta-vom și noi în părțile acestea Magazinul Istoric, despre care s'a publicat în Gazetă că s'a și tipărit No. 1, au doară încă nu vi s'au trămis esemplarele din acela pentru socoata celor depe aicea subscridenți, au poate ni se vor trimite încoacea prin altă cale. Alta — ce e rogu-te de numai capăt Curierul de Ambe Sexe, despre care ai înștiințat în numărul 34 al Foi a. c. că mai sunt din acela esemplare de prisos. Dacă e pricina aceia că n'am trămis prețul, — doară am atâta credit — înștiințează-mă — și-l voiu trămite îndată. Așa și Gramatica d-lui Eliad o aștept cu mare dor. Nici Macrobiotica tomul II nu mi-a venit încă. Aș mai pofti și alte cărți publicate în Foi pecum: Istoria Bisericească, Pravila cea mare și Biblia ce s'au înștiințat la No. 38 al Foaiei Literare, pentru aceia rog a mi se înștiința prețul lor, — și până când aș putea să le capăt. Cartea cu banii ceruți cred că vă voiu trimite-o în Dechemvrie odată cu banii novelor pentru un semestru a viitorului an.

Intr'altele comandându-mă cunoscutei dragoste rămân cu toată
stimarea

Al domniei-tale
pururea prețuitor și iubitor frate
Nicolae Velia
profesor de theologie

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

40.

Vârșeț, 20 Decembrie 1845.

*N. T. V. cere cărți; comunică despre abonați și stabilește modul
de a coresponda cu G. Barițiu.*

Vârșeț zioa 20 Dechembrie 1845.

Domnule redactor,

Nește întâmplări de moarte și mai alte împedecări abia acu-
ma-mi îngăduie a înștiința domniei-tale, că și în semestrul I a
anului 1846 să trămiteți Gazeta și Foaia tot la cunoscuții abonați,
cari sunt: domnul profesor de teologie Ignatie Vuia, domnii
parohi Alexandru Ioanovici dela Percosova și Trifon Iancu dela
Vatin și frații Radulovici neguțători dela Biserica Albă și următorii
duoi noii abonați, cari de va vrea și Dumnezeu — se vor ținea de
aceste organe naționale până în capătul vieții — aceștia sunt:
Alexandru Sfera parohul și Ilie Sucea învățătorul dela Sent-
Mihai, peste tot șapte esemplare din amândouă foile cu ceeace
mi se va trămite mie. Prețurile 28 fl. le veți primi îndată după ce
voiu căpăta mai 'nainte răspuns dela unii din domnii abonați
despre care — fiindcă nu-mi scrise de mult nu știu doară trăește
încă sau e mort și dela alții pre cari am prochemat la prenumerare.
Abonaților dela Sent-Mihai să li se adresăze fieștecărui deosebi —
per Versohetz — Alibunar zu Szent-Mihay, iară celui dela Vatin:
Per Temeswar, Moravitz zu Vatin. Afară de acestea te rog Domnule
a face rânduială ca să mi se trămită următorii numeri din Gazeta
anului ce trece, 1845, cari încă nu i-am primit: 10, 16, 53, 54, 90,
92 și 98 și să binevoiești a-mi răspunde prin câteva rândurile la
scrisoarea mea ce-ți va aduce-o locuitorul de acolo: Ioan Toma
Vladerian, și a mă încunoștiința și despre aceia: Oare află-se
de vânzare în Brașov cartea publicată și recomândată prin Foile
Domniei-Tale: «Walachische Märchen» și cu ce preț? Eu aș dori a-m

cumpăra cartea aceasta. Nu mă îndoiesc că între cărțile cele predate domnului Slavnic pe seama mea îmi vei trimite și Gramatica domnului Eliad, care o așteptăm aicea cu dor, cu durere, sau cel puțin înștiințare, au albă au neagră, despre dânsa, că dacă nu mi-o puteți d-voastră procura să mă întorc către altul spre acest scop.

După cum am înțeles și am și înștiințat Domniei-Tale în treaba comunicației lucrurilor noastre mai îndemână și sigură ocazie nu putem avea decât pre domnul neguțitor Iuga dela Timișoara, — însă lucrurile lui pe seama mea predate, să nu se adreseze de-a dreptul către mine, căci nu mă cunoaște ci către lutristul de aici domnul Carol Kaț cu care-și are foarte bine.

Mă rog domnule ca în șirurile ce-m vei trimite ca răspuns să se cuprindă pe scurt și răspunsul ce-l aștept dela domnul editor Gött în privința cărții mele.

Intr'altele cunoscutelor prietenești simțăminte comandându-mă cu deosebită stimare sum

Al domniei-tale
pre plecat șerb și intim preten
N. Velia, profesor

Original. « Valachische Märchen » este cartea lui Arthur și Albert Schott apărută la Stutgard u. Tübingen în 1845 cu titlul complet: « Walachische Märchen herausgegeben von Arthur und Albert Schott mit einer Einleitung über das Volk der Valachen und einem anhang zur Erklärung der Märhan ». Acad. Rom., mss. 1003.

41.

Vârșeț, 10/22 Ianuarie 1846.

N. T. V. cere noi cărți și reviste. Se interesează de cartea lui, Cele Șapte Virtuți.

Vârșeț 10/22 Ianuarie 1846.

Domnul meu!

Abia ieri primiiu cele două lădițe cu cărți dela domnul Iuga din Timișoara și adecă 23 esemplare tomu I și 25 esemplare tomul II însă două din ceste din urmă nu-s complete la amândouă lipsesc numărul 1 și 2 dar fiindcă în luna trecută căpătai prin domnul Cermena No. 2 tomul II în triplo pentru aceia rămâne lipsă numai de o broșură No. 1 și de două broșure No. 1 și 2 tomul II. Să mi se trimită aceste trei broșure și mai una No. 1 din tomul II care nu-l căpătai cu cele trimise în Octombrie prin domnul

Cermena, apoi atunci am primit dela dumneata 25 esemplare tomul I și 27 esemplare complete tomul II socotindu-se aci și cele 2 de mai înainte. Cele 2 ce-s de prisos sunt doară trimise culegătorului de abonați pentru osteneală? Inșă acele doă esemplare din tomul I lipsesc. Afară de acestea mai am un No. 3 din tomul I care-l aflai între celelalte singur singurel. Curiere mi-ați fost trimis 8 esemplare, din care 6 s'au vândut iară doă sunt încă la mine pentru aceia mai trebuie unul către cele 5 trimise. Lipsa aceasta s'a ivit mai târziu după scrisoarea mea prin care am cerut numai 5 esemplare.

Biletul de subscripție la Curier ți-l retrămit domnule subscris; rugăm ca să binevoiești a-l înainta la locul său și a-m încunoștiința dacă pociu căpăta dela d-ta continuația Curierului și pentru acele doă esemplare ce se află la mine indero (sic) cu acea însă condiție ca rămânând vre-un exemplar nevândut să fie reprimat. Prețurile cărților după ce le voiu căpăta îndată ți le voiu trimite scoțând speșele căraușiei și celelalte, dela mine plătite. Intru celelalte rugând a-mi înștiința cam pe când va eși cartea mea de sub tipar și comandându-mă amiceștilor simțăminte rămân cu toată stimarea

Al domniei-tale

serv plecat

N. Vellia Tincu

profesor

P.S. Clericii mei nu mai căpătară dela un timp încoace Gazeta și Foaia — eu sperez că și pe viitor veți binevoi a le trimite-le.

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

42.

Vârșeț, 12/24 Februarie 1846.

N. T. V. clarifică chestiunea abonamentelor la diferitele cărți și reviste; cere informații asupra lui I. Eliade Rădulescu și asupra confesiunii lui G. Barițiu.

Vârșeț 12/24 Februarie 1846.

Domnul meu prea prețuit!

Inștiințez Domniei-Tale, că lada cu Macrobiotice, Magazinul Istoric și Curierul de Ambe Sexe, peste tot 46 esemplare am primit

abia mai deunăz[i] plătind mai nainte neguțitorului predător 1 fl. 27 cr. argint sub titulă de spesele cărăușiei ș. a. Pentru prisosul din Macrobiotică și din Curier am scris la Logoj îndată mâne zi. Să așteptăm răspunsul. Din Curier a. 1844 numai 11 coale căpătai — apoi mă tem că nu-mi vor plăti abonații dela Logoj (dacă nu vor fi doară și plătit lui Ventilă) prețul întreg 3 fl. 30 cr. arg. până nu li se va înmâna și restul de 13 coale, căci după publicarea dela No. 2 al Gazetei a. t. Curierul de ambe sexe stă din 24 coale pe 1 an. Prețul coalei 9 fl. e cam pipărat bine pentru naționaliștii săraci din părțile acestea. Dar acei 6 numeri în dupplo domnule din Magazinul Istoric în ce chip mi-ai trămis? Eu numai ce am întrebat pre domnia-ta doară căpăta-vom și noi pe aici Magazinul curând, dar prenumerația am făcut-o la dl Loga, pe cum ți-am și scris dela care cu câtva zile mai înainte de sosirea lăzii primiiu No. 1, 2, 3 și 4 din Magazin împreună cu Cuvântul Academic a lui Laurian, care cărți încă în Octombrie a. t. primite abia acum mi le trămise. Eu voi mai face vorbă cu d. Loga despre aceasta, apoi mai încolo ți-oi scria hotărât — acuma atâta numai însem că prenumeranți la Magazin depe aicea nu pociu căpăta, căci cei ce au vrut, s'au prenumerat la d. Loga.

Prețurile cărților acestora îndată ce mi se vor amănua, le voi depune la dl. Katz aici și le veți primi dela vreun neguțitor de acolo prin scrisoarea ce vă voi trimite-o dinpreună și cu alți bani cu care vă sum dator. Abonatul domniei-tale Alexandru Ioanovici dela Percosova se roagă să ștergi depe adresa lui: « Versohetz » și a se scrie în loc de Versohetz, Detta ca să-i poată veni plicurile de acolo drept acasă pe cum v'am rugat și eu căci dela Vârșeț care e foarte departe de Percosova — foarte târziu, neregulat și cu scădere capătă novelele — și așa va fi silit a nu se mai prenumera mai mult pentru viitor.

Acuma despre cartea mea. D. Gött cere să-i fac cunoscut numărul esemplarelor de tipărit și să-i trimit o parte din prețul tipăririi. La aceasta mă rog a înștiința că tipărirea are a se amâna până ce nu mi se va face cunoscut din partea tuturor domnilor acelora pre cari i-am rugat pentru adunare de subscriitori și de la cari nu căpătai până astăzi nici o vorbă, dacă am să tipăresc pe seama d-lor vreun exemplar sau nu — și oare rămânu-le subscriitorii — după publicația făcută în Gazetă —

statornici pe lângă aceia de a primi cartea tipărită cu literele Gazetei.

Spre cererea întâia mă sili împrejurarea aceia, căci numărul subscriitorilor în scurt timp de sui foarte încât până acum căpătai aproape 800 subscridenți, (dacă nu se vor retrage vreunii mai pe urmă de a primi cartea). Iar spre cealaltă înțelegere, că unii ar mai vroi slovele Ceaslovului și ale Psaltirii din pricină că nu pot la bătrânețe să învețe a ceti cinci litere: Aa, Dd, Ee, Nn, Zz, — căci singure numai acestea sunt deosebite de către cele ale Ceaslovului — deși pe la noi și școlarii cei mici citesc binișor Gazeta și Foaia. Pentru ca să poată veni aceste două cereri a mele la cunoștiința d-lor colectanți, cu umilință mă rog domniei-tale ca să binevoiești a le publica în Gazetă sau în Foaie cu acea rugare ca în privință spre amândoă să binevoiască rugații domni culegători cât mai curând a se dechiara sau la d-voastră sau prin scrisoare deadreptul mie adresată. Dacă ți se va părea — pune și numele d-lor Bojincă, Eliad, Cipariu, Alutan, Constantini, Grama, a proto-popilor: Petrovici dela Lipova, Vasici dela Timișoara, Gruici dela Hasiaș, a parohului Șerban dela Comloș pre cari prea umilit îi rog a-mi arăta cât se poate mai curând dacă pociu avea norocirea de a tipări și pe socoata d-lor vreun exemplar — aceștia sunt rugații culegători dela cari nimica până astăzi nu căpătai, către cari mai adaugă pre domnii episcopi de mine prin scrisoare rugați Lemeni, Erdeli și răposatul Moga al căruia locțiitor sau administrator — de nu mă înșel — e Popazo fostul protopresbiter al vostru ¹⁾. Dacă vei voi a atinge cumva și pre aceștia în publicație nădăjduiesc că le vei ști cruța numele, vorbind numai în general și aceasta din două pricine domniei-tale negreșit cunoscute. Le ajunge atâta: că rugații domni episcopi să se milostivească a face cunoscut că vrem să le servim pentru sufleteștii lor fii cu vreun exemplar din această carte morală. După ce voi căpăta la aceasta doritul răspuns, atunci nici o greutate nu ne va mai opăci întru

¹⁾ Domnule! Iartă-mi căci pe lângă atâtea întrebări mă slobod a mai face și aceasta: De sunt în Brașov uniți? Eu am înțeles că pe la dvs. în Țara Bârsei nu-s uniți și d'aci am încheiat că nici d-ta nu ești. Întrebarea aceasta despre d-ta a fost adeseori obiectul vorbelor înverșunate între mine și între unii sârbi și români nerumâni de pe aici, care învăluie naționalitatea cu religia ș. a. ș. a.

inceperea tipăririi cărții cu literele care va fi majoritatea subscriitorilor. Iar până când se va arăta aceasta mă rog să-mi însemne domnul Gött prețul coalei dela 12 sute exemplare cu litera Gazetei și tot dela atâtea exemplare cu litera Macrobioticeii, care trebuie să fie mai mic pecum știu dela Buda. Eu zic 1.200 exemplare dar cine știe poate că vom tipări mai multe. Să mai așteptăm puțin, apoi vom ști determinat. Rog a mi se înștiința prețul Paralelismului lui Eliad — acest bărbat vrednic și mare literator românesc, mi se vede după nume a fi de viță grecească, doară numai despre partea tătăne-său. Mă interesează de a-l cunoaște mai de aproape și în ce școală e profesor, dar prea mult te-aș supăra domnul meu, dacă te-aș mai îngreoa și cu această cerere.

Intr'altele cu deosebită cinstire sum al domniei-tale.

Mult prețuitor șerb
N. Velia

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

43.

Vârșeț, 10 April 1846.

N. T. V. despre raporturile Românilor cu Sârbii ; cere noi cărți și reviste ; dă relații despre Andrei Șaguna.

Vârșeț 10 Aprilie v. 1846.

Domnule și Prietene!

Prețioasa epistolă a domniei-tale din 7 Martie a. c. mai vârtos punctul despre uniți și neuniți întru atâta mi ațâță neastâmpărul de a grăbi cu răspunsul, — încât dacă nu eram foarte ocupat cu niște reparații a cvartirului meu și cu mai alte lucruri de ale condeiului încredințate mie dela episcop — îți scriam îndată prin întâia poștă aceste litere, care fiind încă și acuma ceva ocupat nu pot să-m stâmpere din destul văpaia dorinței mele și să răspunză cererii domniei-tale. Pentru descoperirea ce-m făcuși despre d-ta și alți profesori în punct religionar îți mulțănesc domnule prietenește și împărtășindu-ț aceia că știam de mult că ai absolvat teologia, însă nu știam unde. Te încredințez din toată inima că la toate ce-m scriaș acuma în punctul de credință atârnător dau mâna și sum de un simțământ cu d-ta însă cu ceva deosebire.

Ar trebui să mă cunoști domnule mai de aproape ca să te convingi deplin despre desăvârșita asemănare a opiniilor și simțămintelor mele cu cele ale domniei-tale în astfel de puncturi. Sunt însă unele întâmplări care schimbă și cele mai statornice opinii ale omului după împrejurări.

Ce zici despre sârbi ai drept domnule că sânt neghiobi, mai ales aceia ce și la noi sânt neghiobi, însă ceice văd mai departe decât până la nas pre cei ce-i stăpânește egoismul și toate felurile materialismului, aceia nu din neghiobie sau prostie se într'armează în contra uniției ci pentrucă-ș prevăd întru aceia nimicirea și perirea și au drept; căci dacă s'ar desghina românii de către sârbi și s'ar unii în credință cu romano-catolicii ar păți sârbii o sguire prea mare, o furtună vicodoloasă, un trăsnet care le-ar strica prea mult detunând starea lor și cea materială dar și cea morală încât aceasta nu poate sta fără de aceia și i-ar împila de tot. Atunci ar cunoaște d-lor merea de care fiind lipsiți s'ar înstrâmtora a linge și fagurii seci.

Atunci ar sbura în toate lăturile trântorii zuzzind și bârnăind neîndestulați și înfuriați căci blândeșle și lucrătoarele lor soașe — albinele — i-au părășit și i-au lăsat de capul lor, să piară de foame! De asta se tem ei domnul meu; asta e pricina neghiobiei ce zici domnia-ta, prin care-ș arată supărarea și hulirea asupra uniției și de ce se tem poate că nici nu-i va trece, dacă vor păși de aici înainte tot așa cu românii ca până acum, și dacă congresul ce ne stă înainte — pre care-l dorim toți ca pre raiul cel pământesc — nu va lua în judecare energică toate greutășle nașionale, dar mai ales cele ale românilor și nu va concede și acestora tot ce aduce cu sine dreptatea — aceia fiie fericitoare a cerului. Eu nu am domnul meu ceva antipatie asupra sârbilor, ferește doamne! Inșă ura lor asupra noastră și dorinșa de a ținea încât li se poate pre români în negura neștiinșei și a prostiei spre folosul și binele său fiind de tot arătată și cunoscută acum și celor mai pușini deșteptați români — afară de aceia, cari sau sânt sârbiși sau de tot încurcați în familie cu sârbii sau trăiesc din grașia acestora, sau orice alt interes au dela aceștia — nu se poate a nu te urâ fățarnicia și speculativa lor viclenie. De aș avea timp acum și-aș înșira foarte multe sate militare banatice și câteva orașe care deși sânt mai mult românești decât sârbești având un număr

foarte neînsemnat de sârbi, totuș în școalele lor se propun pentru 2-3 prunci de sârbi și celorlalți mai mulți de români învățăturile toate până și catihismul — acel lapte nutritor de suflet și de inimă — în limbă străină, în cea slavico-sârbească, care limbă le stăpânește și în biserică și în slujbele parohiale. Așa e și aici în Vârșeț, unde între aproape 9.000 de suflete de legea grecească neunită nu vei afla 10 care să mărturisească a fi români; toți zic că-s sârbi, bu[l]gari, și e minciună căci după cum m'am încredințat în anul trecut trei părți din Vârșețeni sunt chiar români veniți din Țara Românească din Ardeal și din alte părți; mărturie la aceasta le sunt connumele lor și o parte a orașului care se numește Mala Ciucurilor pentru că românele mai înainte de amalgamație purtau ciucuri. Știu câteva sate în eparhia aceasta chiar românești unde pe cum în școală așa și în biserică stăpânește limba slavico-sârbească, când și când în biserică și cea românească. Așisderea știu câteva sate provinciale, unde proprietarii sârbi, din temerea ca să nu aibă cândva ceva val cu cărturarii cei bogați (români) au pus școalele într'o așa plângăroasă stare încât numai numele-și poartă. De pildă fie într'altele Cârnecea un sat în diețezul acesta hotărâș cu Secașul, locul socriei mele, unde numai 2-3 școlari sunt peste tot anul din pricina mai sus atinsă. Vezi domnule în ce mizerabilă stare ne aflăm noi pe aici atârnați și stăpâniți de sârbi în lucrurile atârănătoare de biserică și de școală.

Acum să mai vorbim și despre altele și adecă: despre Magazin, Curier și mai alte. Alaltăieri după provocația mea căpătai dela Logoj 20 subscriitori pentru Magazin, zic subscriitori căci nu vor să plătească anticipat, după cum cer domnii autori în capătul No. 6. Tot cu condiția aceasta se mai subscrieră pentru Curierul de ambe sexe, 9 inși, dar nu le știu chiar și determinat voința — le-am trimis 6 din exemplarele mie trimise pe anul 1844 să le așteptăm răspunsul. Pentru Univers se subscrieră Stefan Marco capelan și Iosif Maniul neguțător în Logoj pe anul întreg, iar I. Vancea pentru Arhiva Albinei numai pe semestrul II. Trimis-am și câteva Macrobiotice la Logoj, dacă nu vor fi și de acolo alungate. Dacă le puteți procura așa aceste jurnale, să le adresați deadreptul către subscrivenți la Logoj. Aci mă rog și pentru mine a trimite Universul ce costă 14 cr. pe an pecum și cărțile acestea: Ceasurile de Mulțumire, Coconul Jorgu, Viața Păstorească, India-

nul și Filozoful și Frânghia Intreită. Despre cuprinsul acestor două din urmă aș dori să fiu mai înainte înștiințat, apoi prețurile le veți primi prin știuta... ¹⁾ ... dimpreună cu cele ce vă sâm dator, îndată după ce-m va răspunde domnul Gött la scrisoarea aici adăugată, ca cu ocazie să împăc toate... ²⁾ ... Din Vatin îmi spuse ieri că nu capătă novelele după... ³⁾ v'am fost scris. Acum nici nu mai vrea să-i trimeteți pentru acestea două semestre. Mă rog a-mi înștiința dacă am să mai aștept după vreo publicație despre cartea mea în Gazeta d-tale, au să le lăsăm de aceasta din pricina întârzierii, dar mă tem că literele Gazetei, care la mulți și din învățații noștri moderați de pe aici nu prea plac (dar le vor plăcea odată) mă vor face a ținea o parte mare din cărțile tipărite în grămadă spre nutrețul molilor, care mai bun gust au pentru cărți decât seama de naționaliști ai noștri.

Mă rog prin întâia poștă a-m trimite măcar cât de puțin răspuns adăugat în Foi despre toate, dar mai ales despre Magazin, poate-se ca să-l capete subscriitorii, apoi să-l plătească după primire. Dacă se poate, faceți rânduială să mi se trimită tomul I cât mai curând pentru 20 inși, afară de cele 20 esemplare ce am dela d-ta unde defectul ar trebui să se deplinească.

Despre episcopul Ardealului, am cercetat și iar voi mai cerceta. Pe semne dacă va fi faima d-tale adevărată, obiectul voiei mitropolitului va fi după părerea mea arhimandritul din monastirea Covilei (lângă Carlovitz, dincoace de Dunăre, în Bacica) anume Andrei Șaguna — român (țințar) om bun și învățat însă mai bine deprins în limba sârbă decât în cea română; sau doară arhimandritul Chirilovici iarăș român mai în vârstă, însă mai puțin învățat. Despre asta vom mai vedea. Acum închei Domnule și rămân cu deosebită onoare și iubire

cinstitorul și prietenul d-tale
cel mai adevărat
N. Velia, prof.

Original. Pe verso scris de mâna lui Barițiu: « Cestiunea religioasă; s'au trecut câteva pasage în Istoria mea, vol. III, c. VI » la p. 132—133; 1), 2), 3), cuvinte indescifrabile, foaia fiind ruptă. Acad. Rom., ms. 1003.

44.

Vârșeț, 21 Iunie 1846.

N. T. V. trimite banii pentru tipărirea Celor Șapte Virtuți și cere noi cărți.

Vârșeț 21 Junie v. 1846.

Domnule și pretene prea prețuite!

Iacă că-m ținui cuvântul și-ți trămet prin poșta de astăzi assemnățiunea adăugată prin care vei putea rădica dela domnul neguțitor de acolo Dumitru Ioanovici o sumă de 53 fl. 15 cr. arg. pentru lucrurile cele mai jos specificate:

Diaconul de Logoj, Teodori îmi scrie că un exemplar din Macrobiotică (ce tom nu-m spune) și două de Curier încă nu le-a putut vinde, iar pentru celelalte două de Curier nu vor să plătească primitorii până la căpătarea coalelor restante. Pentru Macrobiotică — ambe tomurile a trămis câte 1 fl. arg. rezimându-se spre aceia că învățătorul Miescu căpătând mai multe exemplare dela d-ta, iar cu acelaș preț le vinde. Din Magazin mă rog faceți bine a mijloci ca să mi se trimită 25 exemplare până în capătul cărții, iar deocamdată până unde se va fi tipărit, după care nu voiu întârzia a vă trămite prețul negreșit pentru aceasta te asigurerez domnule.

Eu pentru tomul I ce mi-ai trămis în duplo, îți trămit banii, te rog însă ca să mi se trimită și No. 1 iar în duplo — care lipsește de tot. Intre cele 25 exemplare sunt a se socoti și aceste două. Logojenii și mai alții roagă a li se trămite mai multe exemplare din cartea domnului Vasici, Neputința. In Logoj s'a încheiat de curând o soțietate literară, care înființând o bibliotecă — după zisa lor stabilă voie, de a se abona la toate cărțile românești ce se vor tipări în viitor prin urmare și la acelea care vor vedea lumina în București sub numele: Biblioteca Universală. Dorește însă a ști despre aceasta din urmă: dacă s'ar perde cumva vreun tom din vreun op, putea-va afla să cumpere altul în loc, sau și opul întreg. Din Curierul de Ambe Sexe înștiințez că numai 5 exemplare să mi se trimită pentru viitor. Mai repețesc rugarea-m domnule a mă asigura prin puțină scrisoare despre primirea banilor ce am trimis d-tale și d-lui Gött prin neguțătorul Loș, precum și despre a ace-

stora dela domnul Ioanovici și a binevoi cât se poate mai curând a ne trãmite Magazinul, restul din Curierul trecut dacã-l aveți și toate cãrțile specificate, pentru care veți primi prețurile precum am însemnat aci, unde și alți bani cu care vã suntem datori și care asemenea veți primi. Sânt însemnați adică pentru s[u]m[a]:

	fl.	cr.
4 exemplare din Gazetã și Foaie sem. II a. c.24	—
(Numele abonaților vi le-am trimis prin poșta trecută).		
2 exemplare Curier a 3 fl. 30 cr.	7	—
5 exemplare Macrobiotice a 55 cr. dela Teodori.	4	35
Universu în sem. 1845 cu lipsa No. 3.	2	10
(Acesta e prea scump și vine coala cu 27 cr. valutã).		
Tomul 1 în duplo din Magazin	4	—
Neputința — 15 exemplare a 20 cr.	5	—
Manualul de filozofie a d-lui Laurian	1	40
Ceasurile de Mulțãmire	1	20
Coconul Jorgu	1	20
Invățătura Satului 1 exemplar	1	—
Frânghie Intreitã		40
	în sumã fl. 52 45 cr.	

Așa dar nu 53 fl. 15 cr. cum am scris mai sus prin smintealã și cum sunã și țedula. Nimica de aceia. D-ta vei primi (fiindcã nu mai poate îndrepta domnul Kaț sminteala care acum absenteazã) 53 fl. 15 cr. și pentru prisosul de 30 cr. îmi vei trimite dacã vei vrea sau Viața Pãstoreascã, sau Indianul și Filozoful și restul vi-l voi plãti altãdatã; iar dacã nu, ține-l pentru altã socoatã ce vom mai avea.

Apropo — zãuitam ceva. Am prochemat pre mai mulți ca în soțietate barem sã ne abonãm la Biblioteca Universalã — deși resfirați prin mai multe locuri. Despre rezultat altãdatã când îți voi trimite tot deodatã și biletul de abonație dela logojeni.

Acum mã recomand domnul meu cunoscutei prietenii și sum cu deosebitã cinstire al d-tale.

Mult prețuitor prieten
N. Velia Tincu
profesor

45.

Vârșeț, 15/24 Iulie 1846

N. T. V. despre cariera lui; despre viitorul poporului român; cere un motto pentru Cele Șapte Virtuți.

Vârșeț 15/24 Iulie 1846.

Domnul meu!

La scrisoarea d-tale de mult așteptată și abia ieri cu data 4 Iulie a. c. dela poștă căpătată îți rescriu următoarele: de mirare-mi fu a înțelege îndoiala domniei-tale dacă am fost și până acum preot sau mai de curând m'am hirotonit când și novelele le-am primit o vreme cu adresa cuviincioasă și mai demult când mi s'au trimis cu adresă schimosită de administrator în Doknaska în care privință v'am și scris atunci. Dar și din titula cărții mele « Cele Șapte Virtuți » și din alte locuri te-ai putut convinge despre ceea ce îți făcea îndoială.

Insă nimica de aceia... Eu sum în rândul acesta de când sum și abonatul Foilor domniei-tale — doi ani am fost diaconul Secașului, trei ani și mai bine protodiacon episcopal și consistorial notariu și acum e al patrulea an de când sum paroh și al șaptelea de când țin catedra profesorală în institutul clerical de aici. Acum să trecem la celelalte.

Nu trei domnule ci șase scrisori ți-am trimis până la asta exclusiv, de când s'au depus la negușitorul Loș în Timișoara banii ce zici că nainte numai cu 10 zile îi primi dl. Gött. In cele două dintâiu (21 Aprilie, 6 Mai), ți-am scris de trimiterea banilor arătându-ți și suma și scopul și totdeodată și pentru dl. Gött am alăturat tot cu data de 21 Aprilie o scrisoare sunătoare despre bani prin care l'am rugat ca să-ți dea d-tale 61 fl. argint care bani sunt prețul pentru 8 exemplare Gazeta și Foaia semestrul I a. c. Două exemplare Curierul de Ambe Sexe și 22 exemplare Macrobiotica tomul II iară restul de 60 fl. arg. să-l țină d-lui ca o parte a datoriei pentru tipărirea cărții mele — și'ntru acea scrisoare mi-am determinat voia pentru 12 sute exemplare literale Gazetei formatul median octav. Imi pare rău că acele scrisori nu vă veniră la mână. Dar nimica de aceia — d-voastră sunteți acum în clar d-lor și pentru aceia rog ca Dl. Gött căruia acum nu-i pociu deosebit scria să aibă bună-

tate a se grăbi cât poate cu tipărirea cărții, căci se trage prea de mult. De oprirea literelor Curierului îmi pare foarte rău. Am cam prevăzut noi pe aici că sau mai timpuriu sau mai târziu se va pune pedică acestii începeri mari și mântuitoare de întunericul în care zacem cu limba și literatura noastră și firește prin R... Dar tot cred că va veni timpul, când toată oprirea va fi deșartă sau mă înșel eu în credința-m?

Ce zici d-ta la aceasta? Ajunge-vor românii cândva acest ferice timp și prin ce mijloc? Și dacă vor ajunge putea-vor rămânea neturburați pentru totdeauna în starea lor naintătoare, au va veni cândva asupra lor vre'on orcan nesperat care le va smulge din rădăcină limba, acea neprețuită avere părintească, după care de sine singură va pica și literatura noastră și toate celelalte? Despre asta vom mai vorbi doară și altădată. Pentru Biblioteca Universală îți trimet biletul de subscripție dela logojeni...¹⁾ ... lasă timpul a-ți mai vorbi ceva și despre aceasta la cele ce-m scrieși. Despre Magazin nimica nu atinseși dar speriez că m-ai înțeles că prețul îl voiu trimite negreșit, numai să căpătăm cărțile pentru care adăugăm rugarea în numele celor 25 de abonați.

Subt 10/22 Mai te-am fost rugat că dacă ești și d-ta de părerea mea ca adecă să se pună...²⁾ ... sau în capul cărții mele vreo sentință să binevoiești a alege una din aceste ce urmează aci, care socoți că va fi mai potrivită lucrului și aceia să se tipărească la locul său:

« Vârtuos e numai omul, dacă cu energie sugrumă în sine răul, pre sine însuși se învinge. Sfânt e numai Dumnezeu întru care nu e nici o schimbare a întunericului și a luminei, nici o luptă a bunului în contra răului ». Aceasta am scos-o din Stünden der Andacht. Beständigkeit der Christen.

Alta: « Religia numai dânsa ca fiică a treimei rădică firea slabă la locul strălucit ea însă dă la pulber valoare mai înaltă, ea însă bucuriei cu luna de sfârșit ea cerul cu pământul prin dragoste-l îmbină trecutul cu eternul prin ea se întrunesc; și un eden aicea prin trânsa de înfloare și o patrie eternă la tatăl cel ceresc. Religion psalm 100. Stünden der Andacht;

Gândește d-ta putea-se-va așa au să-ți trimit nemțește acestea. Eu sum îndestulat și mulțămit cu aceia ce vei face d-ta. Pare-mi-se că v'am scris că în carte să mi se tipărească numele așa: Nicolau

Velia Tincu. Paralelismul lui Eliad dacă nu e prea scump trimite-mi-l dacă-l poți procura.

Rămân cu toată respectoasă stimare al d-tale

umilit șerb

N. Tincu

Original. Pe verso scris de Barițiu: « Oprirea literilor latine, Cariera lui ». ¹⁾ ...Cuvânt indescifrabil; ²⁾ Foaia ruptă; parte din scrisoare e reprodusă în George Barițiu, Părți Alese din Istoria Transilvaniei, III, p. 134—135. Acad. Rom., ms. 1003.

46.

Vârșeț, 4/16 Sept. 1846.

Noi lămuriri privitoare la Cele Șapte Virtuți.

Vârșeț 4/16 Sept. 1846.

Domnul meu,

Ieri după înturnare-m din călătorie aflai și cetiu scrisoarea d-tale cu data 19 Sept. v. a. c. la care am onoare a-ți răspunde următoarele:

1. Pecum cărțile ce zici că mi le-ai trimis în 25 August a. c. prin dl. Cermena așa nici aviso despre aceasta eu până azi nu am primit.

2. Mă întrebi de ce nu spun lui Gött lămurit câte exemplare să tipărească din manuscriptul meu? Asta când o citiu mă umplui de necaz încât nu știam ce să fac și de aveam în acea clipeală curieri prin aer sburători îți scriam îndată și d-tale și d-lui Gött și vă întrebam: au doară nu ați căpătat scrisorile mele doaă din 26 Aprilie v. și 19/31 Julie a. c. d-lui Gött și doaă din 17/29 Junie și 15/27 Julie domniei-tale adresate prin care v'am înștiințat prea lămurit și determinat voia mea de 1200 exemplare. Dacă vor fi perit toate acele scrisori a mele!! Așa ați putut cu tot dreptul să-m trămiteți scrisoarea și să opriți tipărirea cărții despre care eu în toată zioa așteptai până astăzi înștiințare că e gata, dar iată ce înștiințare căpătai. Una totuș din acele scrisori mi-ai scris că ai primit-o adecă cea din 17/29 Junie, unde stă apriat aceia ce se cere.

In cazul să nu fi primit d-ta scrisorile mele din 10/22 Maiu și din 15/27 Julie a. c. repețesc rugarea-m d'atunci ca să binevoiești

{fiindcă d-ta ai luat asupra-ți cu dl. Mureșanu corectura cărții pentru care sîm și voiu fi pururea recunoscător) a alege și a pune ca motto la cartea mea, una sau și doaă din următoarele care vei socoti d-ta a fi mai potrivită opului: « Virtos e numai omul, dacă cu energie sugrumă în sine răul, pre sine însuș se învinge. Sfânt e numai Dumnezeu, întru care nu e nici o schimbăciune a întunerii-ului și a luminei, nici o luptă a bunului în contra răului » Ceasurile de cucerie...

« Mărire și cinste cuvântului Dumnezeesc cela ce e veșnic! Mărire și cinste religiei care din veacuri întru a sa sfințenie a devenit până la mine! Mărire și cinste credinței, întru care părinții și străbunii mei au adormit! Înlături toată ușoara cugetare, care cutează cu lucrurile religiei a se giuca; înlături dela soțietățile, dela scaunele acelea, unde șed necurații și necredincioșii». Autorul Ceasurilor de cucerire.

« Fă ce e bun și vei nutri planta Dumnezeiască a omenității.

« Lucră ce e frumos și vei spândi muguri de cei Dumnezeiești »
Șiller.

« Deșteptați-vă, priveghiați căci vrăjmașul nostru diavolul ca un leu răcnind umblă cercând, pre cine va înghiți »

1. Petru, 5, 8.

« Priveghiați, stați în credință, fiți bărbați și fiți tari »

1. Corinteni, 16, 13.

« Cela ce crede în mine, acela și lucrurile care eu le fac le va face »

Ioan, 14, 14.

« Religia ne precede și-n calea ghimpuroasă,

« Ca soț ne vederează, ca soț nedespărțit

« Și cine și-o păstrează drept steaoă de povață

« Pr'acela ea-l înalță și-l face fericit

« Religia numai dânsa ca fie a treimei

« Ridică firea slabă la locul strălucit;

« Ea însă (ipsa) dă la pulber valoare mai înaltă,

« Ea însă bucuriei cununa de sfârșit.

« Ea cerul cu pământul prin amor îl imbină;

« Trecutul cu eternul prin ea se întrunesc,

« Și un eden aicea printr'ânsa ne înfloare

« Ș'o patrie eternă la tatăl cel ceresc ».

Ceasurile de mulțămire, psalm 100, 2, 5.

Nu știu dacă vei fi primit domnule scrisoarea mea din 19/31 Junie a. c. în aceia pe lângă altele am cutezat a te ruga prietenește ca să binevoiești a face să se îndrepte o sminteală ce am aflat în proba cea mie trimasă dela tipografie în rândul ultim fraza VI adecă în loc de « pre » și « giudece » să se pună « are » și « judece »; căci în judec, jidov, jumară, joardă, jurdă ș. a. se pronunță și se scrie și pe la noi bănățenii « j » iară nu « gi ». Numele să mi se îndrepte așa: Nicolau Vellia Tincu. Dedicăția episcopului mă rog să nu lipsească.

Adăogata odă ți-o trămet cu prieteneasca rugare ca să o tipărești în Foaie ce făcând vei îndatora-ne pre toți de cei ce se atinge. La neplăcuta și nesperata întâmplare să nu se tipărească această odă, mă rog a mi-o retrămite. Prin o ocazie care o sperez curând îți voi mai trimite încă ceva. Intru altele rămân cu toată respectuoasa stimare al d-tale

Serv aplecat
N. Vellia Tincu
profesor

P.S. După ce am sfârșit scrisoarea aceasta căpătai ocazia dorită. Să ști că dela dl. G. Juga vei primi curând o scrisoare cu mai multe articole, care astăzi i-am trămes.

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

47.

Vârșeț, 1/13 Octombrie 1846.

N. T. V. repetă scrisoarea din 15/31 Iulie ; urgentează tipărirea cărții lui ; felicită pe Barițiu pentru avansare.

Domnule și pretene!

Ce zici domnia-ta că neînțelegerea sau învălmășala ce se făcu în privința esemplarelor ce sunt a se tipări din cartea mea să nu ne pună la mirare căci suntem cu toții foarte ocupați și putem lesne uita. Aceasta e adevărat domnul meu că și eu sum foarte ocupat: căci pe lângă alte trebi mai că port tot singur sarcina școalei clericale și o parte a lucrărilor consistoriale. Dar totuș cu toate ace-

stea questionata înștiințare despre câtitatea esemplarelor de tipărit nu am lipsit a o trămite domnului Gött sub 26 Aprilie și 19 Julie v. așa și domniei tale nu sub 17 Julie ce smintit am arătat. Căci deși între însemnările mele am pus apriat însemnarea de 12 sute esemplare, dar văz că aceia mi-a rămas din condeiu în scrisoarea mai sus citată — ci sub 15/24 Julie a. c. care scrisoare ca răspunzătoare la scrisoarea d-tale datto 4 Julie a. c. fiindcă pe cum se vede nu ți-a venit la mână ți-o copiez pe scurt aci: « Domnul meu! La scrisoarea d-tale de mult așteptată și ieri căpătată îți rescriu următoarele: de mirare-m fu a înțelege că d-ta nu ști dacă am fost preot și până acum sau mai de curând m'am hironit, când și novelele le-am primit dela d-voastră un timp cu adresa cuviincioasă. Dar și din titlul cărții voaă trămise și din alte locuri ai putut vedea aceasta, însă nimica de aceia. Eu sum în rândul acesta de când sum abonatul foilor domniei-tale ș. c. l.

Acum să trecem la celelalte obiecte. Nu trei domnule ci șase scrisori ți-am trămis. Se vede că cele din 21 Aprilie, 6 și 10 Maiu v. a. c. nu le-ai primit? In cele două d'ântâiu ți-am scris de trimer banilor ce zici că-i primiși nainte numai cu 10 zile. Domnul Gött arătându-ți acolo și suma și scopul și totdeodată și acestui domn tot pe atunci sub 26 Aprilie v. i-am scris despre aceasta rugându-l ca să-ți deie domniei-tale 61 fl. arg. care bani sunt prețul a 8 esemplare de Gazetă și Foaie semestrul I a. c.; două esemplare Curierul de ambe sexe (încă nu deplin primit) și 22 esemplare Macrobiotice tomul II iară restul să-l țină d-lui ca o parte pentru tipărirea cărții mele. Tot acolo mi-am determinat voia pentru 12 sute esemplare rugându-l ca de loc să se apuce de tipărire cu literile Gazetei — formatul mediu octav. Acum sunteți în clar domnilor, rog așa dar ca dl. Gött să caute cât poate mai curând a tipări cartea. ș.c.l.ș.c.l. ».

Acesta e cuprinsul scrisorii din 15/27 Julie a. c. unde la sfârșit am mai adăogat ceva despre Invățătorul Satului, despre Magazin, despre Curier și despre Paralelismul domnului Eliad și să ni se trămită acesta dacă nu e prea scump ș.a.ș.a. (pe lângă asta cerere rămân și acum).

Dar să lăsăm acestea la o parte ca nește încurcăciuni prin perirea unor scrisori a mele, care scrisori de s'ar și găsi acum, totuș nu ar mai fi în stare a rechema timpul cel trecut și să ne

înțelegem încai și acum dacă nu va lua și această scrisoare calea celorlalte mai sus atinse. Acum știu sigur că primirăți scrisorile din 4/16 Octomvrie mă rog însă domnule să am iertare că vă fac de nou supărare cu nestatornicia mea: cu ocazia înscăunării episcopului nostru, dl. director Pascu îmi descoperi trebuința sa de 200 de exemplare din cartea mea deci o împregiurare ca aceasta mă face a mări câtimea exemplarelor. Mă rog așa dar ca să mi se tipărească cartea în 14 au dacă mai voiește Dl. Gött măcar în 15 sute exemplare căci am peste 1000 de subscriitori. Prețul să mi se înștiințeze prin întâia poștă, tipărirea însă să înceapă fără a mai aștepta vreun răspuns dela mine în privința prețului. Cărțile către dl. Cermena adresate, le-am primit în săptămâna trecută după o rugare ce i-am trămes. Tot cu acea ocazie am adresat către dl. G. Iuga o scrisoare groasă învăluită în pele și bine legată, cu acea rugare ca să binevoiască prin întâia ocazie a o expedia la Brașov la d-ta; mă rog dacă vei afla cele cuprinse în acea scrisoare vrednice de preaprețuitele foi ale domniei-tale să binevoiești a le da loc întru acelea. Asta mă rog și pentru odă.

Faima deunăzi căpătată despre avânsământul domniei-tale, domnul meu mi-a adus cea mai mare bucurie. Să-m crezi domnule fără a avea asupra-m prepus de lingușire, că acea veste așa puternic a înfluit asupra inimei mele, atâta bucurie mi-a inspirat și cu atâta plăcere și îndestulare mi-a pătruns lăuntrul, încât sincer mărturisesc că nu știam de mine întru acea clipită când cugetu-m în inima-m se avântase la părintele universului spre a mulțami providenței lui, care și pre bărbații bieteii noastre nații îi scutește și înaintează. Crezi-mi domnule așa simțiminte duioase cuprinsese atunci plămânda mea inimă, ca când cu înaintarea domniei-tale nația întreagă a mai naintat; ca când cerul nostru e mai serin, soarele mai cald lucitor, câmpul literilor mai frumos și toate ale noastre mai bune, mai frumoase, mai înalte. Dee Prea Bunul Tată al tuturor să se facă și dintre ai noștri mai mari, mai tari; dee acelaș Părinte Ceresc ca să-ți urmeze mai mulți întru virtute și zeloasa lucrare pentru bunul național, dee Prea Induratul Făcător ca floarea vieții tale tot, mai frumoasă și mai vioaie înflorind întru mulți și foarte mulți ani să răspândească odorile sale binefăcătoare în grădina literilor și culturii naționale împărțind și altor frați dintru al său bun, frumos și folositor.

Aceasta cu sinceritate optându-ț și comandându-ț și mai departe naționalelor și amiceștilor simțăminte am cinste a fi deapurarea cu deosebită stimare și înalt prețuire al domniei-tale

serv plecat
Nic. Vellia Tincu
profesor

P.S. Mă rog pentru numerii 66 din Gazetă și 22 din Foaia semestrul II a. c. care nu i-am primit. La Lecsiconul cel de 8 fl. arg. al domnului Bălășescu numai un abonat am căpătat pre parohul Sferra din Sân Ianăș. Și eu voiu un esemplar pentru treaba mea. Mă rog a-mi face cunoscut noa diregătorie a domniei-tale.

Original. Acad. Rom. ms. 1003.

48.

Vârșeț, 25 Octombrie 1846.

N. T. V. trimite abonamentele la Foile lui Barițiu și cere noi cărți.

Vârșeț zioa 25 Oct. 1846.

Domnul meu!

In legământ cu scrisoarea mea din 4 a. curgător am onoare a trãmite domniei-tale adăugata poliță prin care vei rădica 28 fl. arg. dela neguțitorul I. Slavnik care bani sunt prețul Gazetei și Foaiei depe semestrul I, 1847 pentru următorii abonați și adecă pentru:

	<u>Ex.</u>	<u>Fl.</u>
D. Ignatie Vuia profesor de teologie	1	4
D. Dimitrie Sârbu parohul dela Marghita	1	4
Dela acesta pentru semestrul II a. c. ce a rămas dator		4
D-nii frați Radulovici neguțători din Biserica Albă .	1	4
Dl. Nicolau Drăghici a cărui adresă e: zu Uy Palanca- in Banat	1	4
Dl. Aaron Ioanovici în anul I de teologie auzitor .	1	4
Și pentru mine	1	4
Suma		<u>28 fl.</u>

Cu ocazia aceasta mă rog totdeodată a-mi încunoștiința prin întâia pe un petec de hârtie dacă ți-au venit la mână scrisorile mele din 1/13 și cea din 4/16 Octombrie (care am trimis-o prin o ocazie ce s'a dus la Sibiu) în care mi-am arătat voia nestrămutată în privință spre cartea mea ca adecă 15 sute exemplare să mi se tipărească din aceia.

Dacă voi mai căpăta abonați la Gazetă pecum sperez nu voi lipsi a-ți încunoștiința, de astă dată însă fui silit a-ți trămite polița, căci mai târziu nu-mi va putea face d. Katz această bunătate. Din Lesiconul d-lui Bălășescu ce constă 8 fl. mă rog domnule a-mi mijloci ca să mi să trămită la timpul său două exemplare. Din Istoria Bisericească, ce se anunță deunăzi cu preț de 2 fl. aș vrea să iau 10 exemplare dar fiindcă locuri de prenumerație și locuința editorului în anunțiație nu e însemnată mă rog a-mi înștiința calea prin care aș putea să mi le câștig. Aș mai atinge unele și altele dar cu altă ocazie că bate ceasul poștei.

Mă recomand așa dar cunoscutelor simțiri de prietenie și rămân cu toată stimarea

Al domniei-tale

Serv. plecat
N. Vellia Tincu
profesor

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

49.

Vârșeț, 5/17 Novembrie 1846.

N. T. V. dă noui lămuriri în legătură cu tipărirea cărții sale Cele Șapte Virtuți; comunică numele abonaților pe semestrul I al anului 1847.

Vârșeț zioa 5/17 Nov. 1846.

Domnul meu

Prin poșta trecută 1/13 Octombrie am scris domniei-tale pe lângă altele și aceia ca manuscriptul meu să se tipărească în 15 sute exemplare. Causele le-am încunoștiințat domniei-tale întru acea scrisoare dacă nu va fi apucat și aceasta pe calea rătăcirii. Mă rog a se înștiința despre aceasta și tipografia și dacă încă nu va fi

inceput și se va învoi la aceasta să înceapă deloc tipărirea și să-mi facă cunoscut prețul; iară dacă va fi început până acum tipărirea și cererei mele nu se va putea face de destul, voi rămânea pe lângă hotărîrea mea cea d'întâiu de 12 sute esemplare. La această nestatornicie mă siliră unii mai târziu culegători de subscripenți, care abia acum îmi comunicară lista de subscripție. Știu că mă veți vinovăți de nestatornicie și îmi pare rău de aceasta, mai vârtos că vă fac atâta lucru, dar mă rog să am iertare pentru toate, căci n'am ce face.

Cu ocazia aceasta trimit abonația Gazetei și Foaiei semestrul I 1847 ¹⁾).

Restanția 1 exemplar de Gazetă și Foaie din semestrul 2-lea a. c. dela parohul Dimitrie Sârbu	4 fl.
Prețul a două esemplare din Magazin Tomul II per 2 fl	4 fl.
în sumă	8 fl.

Abonații Gazetei și Foaiei pe semestrul I 1847 sunt tot cei vechi: dl. profesor Vuia, dl. paroh dela Sânmihaiu, Alexandru Sfera, dl. paroh dela Marghita, Dimitrie Sârbu, dl. paroh dela Bocșa, Grigore Popescu, d-nii frați Radulovici neguțători dela Biserica Albă și eu.

Prin ocazia aceasta mă rog a-mi trămite dacă aveți: Istoria Bisericească a lui Petru Maior și Gramatica au încai Paralelismul d-lui Eliad și prețurile vi le voi trămite negreșit prin altă ocazie. Bine ar fi dacă mi s'ar putea trimite tot acum și tomul II întreg din Magazin și Curierul de Ambe Sexe dacă nu-l vom căpăta doară mai nainte pre acesta.

Iți comând domnule adăugata rugare adresată domniei-tale în numele întregii tinerimi clericale românești de aici.

Intru altele rămân cu toată frățească stimare și prețuire
al d-tale

serv plecat
Nicolau V. Tincu
profesor

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

¹⁾ Fiindcă nu am căpătat banii dela toți abonații nu-i putui trămite acum pecum scrisii mai sus, ci voi trămite mai târziu după ce voi căpăta răspuns dela doi inși despre care nu știu sigur rămânea-vor abonați și pe anul viitor.

50.

*Vârșeț, 13/25 Decembrie 1846.**N. T. V. despre personalitatea lui George Barițiu ; despre alegerea lui Andrei Vasici ca primar al Vârșețului ; cere noi cărți.*

Vârșeț 13/25 Dec. 1846.

Domnul meu,

De mirare-mi fu a înțelege din prețioasa scrisoare a domniei-tale dato 18/30 Noembrie a. c. că faima despre naintarea d-tale ar fi mincinoasă. Vrei să ști din cătro veni aici acea faimă ? De cătră Timișoara și a adus-o un evreu de acolo dimpreună cu cărțile: Magazinul, Manual, Frânghe, — cele mie prin dl. Cermena trâmise. Evreul zicea că a înțeles aceasta adică: că ai căpătat d-ta o direcție la Magistratul din Brașov (dar nu știa să mi-o numească) nu dela altul ci dela D. Iuga. Ce aș mai avea a zice la cele ce spuni d-ta despre dimisia d-tale dela școală și multe altele reservez în inimă-m zicând numai atâta, cum că d-ta deși ești nimica — pecum zici — în sensul comun al lumii, totuși acea nimica e de mare însemnătate, ți aduce laudă și onoare dela nație, respect și observanță dela străini ș. a. ș. a. și crezi-mi numai numele d-tale răsună pe aici pela noi mai tare și mai măreț ca sgomotul și tropotul tunător de trufie al feluritelor ranguri câștigate numai prin intrigi, lingușiri, celaiuri și tot genul de nedreptate. Tină-ți numai bunul Dumnezeu sănătatea pururea întreagă și nevătămată, — lungească-ți firul vieții; renască-ți și întărească-ți puterile ca să poți până la cele mai adânci bătrânețe lucra în câmpul literaturii, aruncând semințe de deșteptare, luminare și fericitate prin lucrarea prea prețuitelor organe de publicitate ale domniei-tale. Ce norocire ne-ar răsări dacă toți românii (înțeleg mai mult pre cei cărturari) ar cunoaște zelul, năzuința și cugetoasa-ți lucrare pentru bunul comun și ar căuta a le urma și a le remunera. O Domnule meu ! Ce oftări sbucnesc aci din pieptu-mi dar plăpânda mea inimă nu o pociu în îngustele șiruri ale hârtiei a o desvălui, căci undele simțămintelor dacă le-aș lua stavila dinainte, mi-ar înneca condeiul și acesta ca o mică luntricea abia m'ar scoate la limanul de repauz.

Despre alegerea d-tale de director al Casinei, acum întâia oară aud. Îți încunoștițez că d. Andrei Vasici țiindu-se aici în Vârșeț radicala restauranție a magistratului sau mai bine zis a senatului s'a denumit consul, — drept în zioa sa onomastică (a sfântului Andreiu) a depus jurământul.

Ce-m scri prin scrisoarea dato Decembrie a. c. am înțeles și-ți mulțănesc. Mai deunăzi primiu dela D. Cermena No. 3, 4, 5 și 6 din Magazin în dupplo, după ce-am cinstit aducătorului la cererea ui 10 cr. arg. Prețurile acestor doă esemplare tomul II pecum și al Gazetei și Foaiei dela Grigore Popescu parohul Bocșei și Alexandru Sfera, parohul Sân Mihaiului, sunt la mine, care nu știu cum să vi le trămit, să mai așteptăm puținel, doară voi putea iară prin bunătatea d. Katz să vă mijlocesc primirea lor — poate deodată cu cealalți bani ce voi mai avea a plăti. Mă rog însă dacă plătirea se va amâna până după anul nou, să nu lipsiți a trămite la timpul său Gazeta și Foaia la mai sus numiții abonați cari mai târziu își răspunseră prețul. Din Istoria Bisericească a lui A. Gianoglu Lesviolak, îmi vor trebui până la 20 esemplare nu știu prin ce cale vom putea — le căpăta. Nu știu unde se vor tipări predicele lui Pap; de acestea mi-ar trebui până la 25-30 esemplare. Dar Gramatica d-lui Eliad, domnule și Paralelismul acestuia, tot nu le pociu căpăta?

Prin poșta trecută căpătară clericii mei Gazeta și Foaia dela Julie până la Noembrie a. c. numerii 1-ul dela Gazetă și 32 dela Foaie lipsesc și în acesta și în cel al meu exemplar. Pentru această facere de bine mulțănesc binevoinței d-tale și comandându-mă pretenesților simțăminte rămân cu toată respectuoasă stima al d-tale

serv plecat
Nic. V. Tincu
profesor

P.S. Parohul Sfera dela Sân Mihai se roagă să-i trimiteti următorii numeri cari lipsesc din Gazetă: 29, 63, 71, 73, 78, 83, 88, 89.
Din Foaie a. c. 15, 32, 36, 37, 45.

51.

Vârșeț, 14/26 Februarie 1847

N. T. V. despre predicile lui Aron și despre cartea lui ; despre abuzurile uniților în Banat ; cere informații asupra situației uniților din Ardeal.

Vârșeț, 14/26 Februarie 1847.

Domnul meu,

Sosind alaltăieri acasă dela niște incviziții aflai scrisoarea d-tale din 3/15 a. c. și ieri alta fără dată între foi și grăbesc a-ți răspunde pe scurt la acestea și la altele de mai înainte.

Esemplarul de Gazetă ce binevoiești a-l trimite clericilor să se trimită supt adresa: Reverendisimo Domino Stephano Puris s. Theologia auditorii-Vershetz, pentru această binefacere mulțămim cu toții. Ce se atinge de Magazin eu nu am poftit decât numai 25 esemplare — într'aceia voiu căpăta și cele două de prisos a le vinde de voiu putea. Inșă culegătorul de abonați dela Lugoj cere provizia cuvenită dechiarându-se că altmintrele cu paguba sa nu i-ar fi drag a ajuta nația. Eu îi voiu scria că i se dă 5%. Dar spesele lui, dacă are vre'unele care mie nu sunt cunoscute — sunt cu mult mai mici decât ale mele. Eu nu-s colector ci numai mijlocitorul care trimite cărțile Magazinului până la ușile abonaților logojeni inșă scrisorile în treaba aceasta mult mă constau. Bine, colectorul logojan îmi va reține provizia de 5% dar ce voiu face eu, nu-mi rămâne alta domnule decât spesele mele (scrisorile, cărușia ș. a. afară de osteneala ce-o fac bucuros pentru nația mea) să mi le recompensez din sumele ce vile voiu administra — de provizie mulțămesc. Banii Magazinului tomul I și II căci sunt abonați în scurt îi va trimite logojanul.

Așa-mi scrie dânsul (numai 25 fl. pentru aceia i-am rescris ca să nu se joace cu cuvântul său, să-m trimite toți banii ș. a.).

Predicile domnului Aron le-am văzut și cetit. Dece să am teamă? El scrie despre păcate, și eu despre virtuți, El se scrie acolo autor dar e ca și mine slobod traducător a originalului german, numai ce nu s'a ținut strâns de firul originalului. Și eu Dom-

nule vreau să adaug la capătul cărții mele o meditație asupra celor Șapte păcate de căpetenie în versuri pe scurt întocmită, de care mă și apucai ieri și în 5-6 zile o voi sfârși și descriind-o îndată vă voi trimite-o, rog însă a-mi încunoștiința dacă e de lipsă a vă trimite acest lucru în dublu sau doară nu se va supune așa lucru și censurei ce abia va consta din una coală tipărită și analog cărții ce odată s'a censurat. Iară dacă trebuie a se supune censurei putea-se-va censura curând ca când se va sfârși tipăritul coalei ultime să fie deloc gata de a se putea tipări în continuare adecă în capătul cărții. Prețul î-l voi defige după ce-m vei raspunde d-ta în lucrul acesta, ce rog aplecat să se facă prin întâia poștă ca să nu se întârzie trimiteria manuscrisului. Gazeta de Blaj o primesc, nu știu prin d-ta sau cum? Placă-ți a-mi face cunoscut și aceasta și voi plăti. Speram că la tipărirea cărții mele se vor lua literile Gazetei mai mărișoare pecum rugasem: așa câștigam în doadă: și cartea eșia mai mare și tipul era mai lesne de citit.

Pe aici domnule e mare turburare între românii noștri. Mulți de străină nație, impiegați romano-catolici dar și preoți uniți — proseliți infocați nu numai că îndeamnă cu făgăduinți mincinoase de bani, cucuruz, pământ, libertate ș. a. ci și silesc pre bieții noștri români neuniți la unire. Nu li se administră dreptatea, li se fac feluri de greutăți, capătă bătaie ș. a. ș. a. ca în viacurile gonirilor — dacă nu vor să se unească, iară uniților nu numa că li se administră dreptatea ci chiar să aibă fapte criminale se iartă.

Nu e departe de aci un preot unit, care fiind înainte de câți-va ani într'un sat lângă Oradia Mare a împușcat pre un om — bărbatul drăguței sale și unde e acum, a împușcat pre al doilea om și astăzi încă e preot și iea parte la cele sfinte, făcând cele mai scandaloase fapte. Domnule, domnule, de aș putea multe aș comunica cu d-ta de astfel de lucruri dar mai bine să tac.

Unia mai lesne și mai curând s'ar lăți peste tot, dacă silințele și crâncenele fără de legi ce se fac în favoarea ei, nu ar alunga și spărea pe oamenii mai înțelepți dela îmbrățișarea ei ș. a. ș. a. și dacă nu ar pune dânsa frică în inimile acelora cari în trânsa își văd moartea limbii și naționalității sale. Esemple vei ști d-ta destule. Dar totuși aș ruga comunicarea opiniei d-tale în privința aceasta precum și aceia: Dacă au uniții ardeleni nescar bonificății? Plătesc ei pre popă, dascăl, fac biserică, școală? ș. a. fie asta!

Și acum adieu domnul meu și iubește-mă cel ce cu pretinească
stimare subsemnează al d-tale

Serv. plecat
N. V. Tincu
profesor

P.S. Când era să încheiu scrisoarea fui chemat în curtea epi-
scopală pela 10 oare (timpul plecării poștei). Așa dar rămâne a se
espedia prin poșta viitoare = 17 Februarie. De aceia rog grăbește
cu răspunsul.

Original. E vorba despre lucrarea canonicului Teodor Aaron: « Cuvântări
bisericești despre ceale șapte păcate ale căpeteniei pe duminicile păreasmlor,
prelucrate de Theodor Aaron, în Buda, cu tiparul crăeștii tipografii a uni-
versității, 1847 », 66 p.

Acad. Rom., ms. 1003.

52.

Vârșeț, 10/22 Martie 1847.

*N. T. V. continuă discuția asupra propagandei unite în Banat
și a abuzurilor săvârșite de uniți.*

Vârșeț 10/22 Mart. 1847.

Domnul meu,

Prețioasa scrisoare a domniei-tale din 27 Februarie a. c. o
primii Joi seara în 6 v. și o ceti cu interes cu toate că unele expre-
sii muștrătoare, văz că din neștiință făcute, nu au loc, ce vei vedea
în scrisoarea mea aceasta, carea de nu eram foarte ocupat până
în grumaz tocma în seara când 'ți primiu mult prețuita scrisoare
încă atunci mâne zi ț-o trămeteam.

Mai înainte de toate ating meditațiunea mea. Eu m'am rezolvat
a v'o trămete și iacă-t'o aci, mă rog prea plecat că binevoiești a
o prociti și titlul: « Meditațiune » dacă ai afla altul mai cuviincios
și mai înțeles, al suplini cu acela și a corecta orice vei vrea și vei
afla de corectat apoi a face ca această lucrare să se tipărească în
capătul cărții mele. In privința spre aceasta mă reazim cu totul
spre cunoscuta bunătate a domniei-tale.

Zici că s'ar putea încă în postul acesta exemplarele din Cele
Șapte Virtuți împărți și folosi pe aici pe la noi? Abia cred Domnule.
Până se găsește ocazia, până ajung cărțile la Vârșeț, până se tră-

mit de aici la atârnatării culegători de subscriitori etc. negreșit ar trece și învierea. Fie și mai târziu nu face aceia nimica. Cu Magazinul am mult val. Culegătorul de abonați, diaconul din Logoj, Teodori, mult mă necăjește până acum după ce i-am trames 20 esemplare tomul I și II numai 21 florinți mi-a plătit. Mă tem că omul acesta — care și așa se află acum de nește împregiurări supărat — îmi va retrămite astăzi-mâne cărțile nevândute scu-zându-se că nu le poate trece. Atunci sau le veți lăsa pe un timp mai îndelungat la mine depuse spre vindere sau veți face altă ordineală în această treabă.

Dar doară nu se va întâmpla aceasta. În amărăciunea în care mă aflu mai vârtos de câteva zile încoace, deuitam a-ți încunoștiința că am primit în 20 Februarie tomul III din Magazin. Acum am 27 esemplare complete.

Să continuăm istoria neunismului și a unismului (îmi zicea mai deunăzi un protopop de ai noștrii, care mai mult s'a luptat întru apărarea bisericii și a credinței că ar avea voie a pune pe hârtie istoria unismului în Banat. Ce lucru complet și inviorabil ar fi aceasta la tot cetitorul ce are mintea și inima la locul său). Dar numai pe scurt. D-ta zici că prepuni despre mine că încă n'aș avea deplină încredere către d-ta în materia aceasta. Eu nu știu ce încredere înțelegi d-ta aci. Dacă n'aș avea încredere nu-ți descopeream atâtea lucruri și întâmplări atârnatore de naționalitate, religie, de sârbi ș. a. ș. a. care eu d-tale nu numai ca unui intim prieten ci chiar ca când ai fi acela care la întreaga nație ai putea întinde mâna de ajutor în jalnica ei stare credincioasă și cu căldură de prieten ți-am descoperit. Că ești d-ta teolog de Blaj aceasta știam și totuși te țineam și până acum de care însu-ți te arăți. Și cine te-a descoperit mie și altor binesimțitori? Spiritul cel bun al d-tale, care vorbește din scrisesele-ți publicului comunicate; înțeleapta tactică ce ai observat și observezi ca redactor carea îți seceră lauri și în câmpul neprietenilor (eu sum martor despre aceasta) și simțimintele d-tale văditoare de un bun și de cinste om, de un bărbat harnic, de un naționalist de cei primari iubitori și naintători de bunul comun național fără de cea mai mică deosebire religioasă — toate desfășurate în acele două organe prea prețuite care le redici de 9 ani în mijlocul unei comunități neunite pre ai căreia fragezi lăstărei ai crescut și manudus la lumină până

mai deunăzi ș. a. ș. a. Ce alta m'a îndemnat a lupta mai adesea pentru d-ta cu unii și cu alții, cari știindu-te unit fără a-ți citi cu loare aminte cele publicate în foi și a-ți grăbi sentința din scrise și din fapte scorneau că ai lucra în favoarea propagandei tocmit cu plată de episcopul Lemeni patronul d-tale? Crezi-mi domnule nimica decât pășirile și lucrările d-tale care eu cu bună luare aminte le observai până acum și le observez încă ca un model al bunului, frumosului și înaltului.

Eu am încredere către d-ta însă d-ta doară nu către mine după ce nu-mi răspunseși mai ales la acea întrebare: dacă unirea românilor în cele patru puncturi cu biserica catolică (acea unire care a adus acum o parte mare a Banatului în confuzie și turburare în care tulburime prozeliții pescuiesc zioa și noaptea) dacă aceea zic ar putea asigura românilor ce li-e mai scump: Leperirea limbei și înflorirea culturii naționale? Asta e domnul meu ce doresc a știi și eu și alții mai mulți; sau mai chiar să întreb: în ce confesie voiți d-voastră să-și caute românii acea unire frățească națională? care la care se vor pleca mai întâiu? Unirea frățească națională cere numai o confesie, mă rog insist aceasta într'una dintre cele două românești ce sunt până acum, în care să se împreune toți și pre carea mai rafinând-o încâtva să se șteargă de tot mai târziu numele de unit și neunit, au nu există decât în amândouă, apoi cum să se facă începutul și propășirea către ajungerea unui așa mântuitor scop de a fi laolaltă concentrați sub mitropolit român? O, când va răsări, când va străluci pe cerul bisericeii noastre acel soare încălzitor și fericitor!

Să mă re 'ntorc la fir. Ce poștești d-ta la tulburările iscate prin unism să auzi că uniții dela Oradea au venit și ne-au scos pre toți episcopii de bărbi din reședințele lor, poate că se va și întâmpla. Nu-ți fie d-tale năcaz pe clerurile noastre care cu mâ-nile legate și cu gura pe jumătate numai deschisă trebuie să se uite și să tacă, dacă nu vreau să fie învinovați pe strâmb că au vorbit ce nici în gând nu au avut în contra rezoluțiilor desdem-nând oamenii sau oprindu-i să nu treacă la unire ș. a. ș. a. Nu mai cutează acum preoții noștri nici a învăța-și turmele cum să rămână credincioase și statornice în credința în care s'au botezat, căci după așa învățături urmează acții fișcale, pedepse, rușini ș. a. asupra bieților popi.

Văz că nu știi d-ta în ce focuri ard ai noștrii pe aici, nu știi că unii din preoții luptători pentru credință întru nimica nu-s mai mici ca martirii cei de demult; nu știi cum ne răpesc bisericile cu puterea cei de curând uniți spărgând în beția sa (căci ăsta e mijlocul și mai unele făgăduințe prin care se amăgesc la unie) ferestrele, ușile dela biserici ș. a. Partea cea mai mare neunită scârnește numai dinții, dar fiind domni pe aci nu cutează a se repezi asupra spărgătorilor. Doaă biserici se răpiră așa în săptămânile trecute cu care ocazie așa fără de legi se făcură, care pre tot omul bine simțitor îl alungă cu scârbă și amărăciunea urgisitoare dela îmbrățișarea uniei. Asta e cauza domnule de numai drojdiile de oameni mai vârtos se uniră în comitatul Crașovei. Uitai a-ți spune că episcopul nostru ș'a plinit datorința a fost pretutindenii și a lucrat cât i-a fost prin putință, însă după renturnare-i misionarii iarăși au stricat tot cu momenele: vin, rachiu, bani ș. a.

De stoarceri acum nu e mai mult vorba, — vai și amar de viața preoților noștrii. Ce zici de Timișorean ai drept, mulți îl afurisesc și de ai noștrii, e negru și la curte. Ce te temi a prezice poate că va și urma. La guvern ne-am văitat de multe ori și de curând iar ne văităm.

Fie destul aceasta deocamdată, poate că ne vom mai întoarce la acest obiect și altă dată. Mă rog domnule observația de sub x) la « IV Invidia » să se pună la locul său. Descriitorul multe smintele a făcut abia va putea ceti puitorul de slove corecțiunea dacă nu e român. Numirea păcatelor cu temele lor sunt prea des la o laltă scrise, sperez însă că punătorul de slove se va feri de sminteala asta mai ales dacă d-ta vei binevoi a-l face atent spre dânsa. Va fi mai rămas smintele căci în fugă am procitit, după ce aseară mi-a adus-o descriitorul. Prețul voi defige după ce se va tipări și aceasta în cuprins sau vâară la capăt se înțelege de sine că se va face pomenire și de această meditație.

Mai departe cu deosebită cinstire și stimare rămân al domniei-tale.

Serv plecat
N. V. Tincu

53.

Vârșeț, 8/20 Iulie 1847.

Discuții filologice; despre acțiunea protopopului Marcu din Lugoj și despre acțiunea naționalistă a bănătenilor.

Vârșeț 8/20 Iulie 1847.

Domnul meu,

Cele scrise sub 4 Aprilie ca și 2 a curgătoarei le înțelesei toate, ce zici că te temi să nu aruncăm prin articolul meu pomul lui Paris între cunoscuții trei bărbați, nu face aceia nimica. Simțimintele și doar și nescar mișcări ce le va cauza acest articol, nu pot fi decât folositoare literaturii și publicului — vedea-vom. Mi se pare că nu dorește altul mai mult ca mine a vedea lupte — însă fără patimi — în câmpul literaturii. Unde e norocul să se încaiere bine și aceștia ca să vedem a cui rămâne cununa învingerii. Știi domnule că eu fug mai mult în partea d-lui Eliad în privința spre întreg (sic!): acum însă mă aflu între toți trei căci unele specialități câte îmi plac la unul nu-mi plac la altul și din contră. Dar în câteva nu mă învoiesc nici cu unul din aceștia trei. Dacă s'avem limbă curată — regulată, multe sânt de curățit și regulat. De vocabular mi pare bine — dar de ce-mi scri, vedea-voi după ce vei binevoi a-mi trimite și mie un exemplar din acela. Cu articolul meu caută să mai așteptăm puținel. Sperez însă că d-ta nu vei prea întârzia cu el. Mă rog odată cu vocabularul a-mi trimite și un exemplar de o Gramatică bună, românească dacă aveți a mână, de Brașău au de Blaj, dacă a lui Eliad nu o putem căpăta. Imi repet rugarea către dl. Gött cum în privința spre ce are bun la dânsul așa și spre defecte care sânt cum i-am scris următoarele: Dela 10 exemplare lipsesc pagini 81 până la 99 inclusiv; dela 3 exemplare pagini 83 până la 98 inclusiv și dela 1 exemplar pagini 17-32 și pagini 65-98. Acestea să mi le trimită cât mai curând căci eu i-am plătit omeneste și cu defecte nimene nu le cumpără.

Auzit-ai ce se făcu în Lugoj? Protopopul nou, Marco, după exemplul altora (Lipova, Arad) scoase cărțile slovene din biserica Logojului singur de voia sa.

Vezi mișcări și în astă diețeză — apoi ideile comunicate de M. R. ș. a. ș. a. le sămănăm cu zi cu noapte și să vezi c'or început

a încolți, — vor răsări și vor produce faptele dorite. Inșă nu știu cum, în felul ce zici d-ta, au într'alt fel. Abonatul dela Bocșa, Popescu iar se vaită că nu capătă foile regulat.

Intr'altele mă comând și însemn cu tot respectul al d-tale
plecat serv și prietin
N. T. Velia

Original. Reprodușă în parte de G. Barițiu, *Părți Alese din Istoria Transilvaniei*, t. III, p. 135. Acad. Rom., ms. 1003.

54.

Vârșeș, 9/21 Ianuarie 1848.

N. T. V. comunică adresele abonașilor la Foile lui Barițiu pe anul 1848.

Vârșeș zioa 9/21 Ian. 1848.

Domnul meu,

Abonatul din anul trecut Iosif Novac dascălul Oravișei Montane abia acum î-mi înștiinșă, cum că rămâne și acum abonatul d-tale. Nu știu însemnat-am și pre Ioan Tămășel parohul Vraniului (și să pare că l'am însemnat) între abonașii comunitășii căruia să se trămeată foile sub adresa: Ehrwündige Herrn Pfahrer Ioan Tămășel — bei Weiskirsche zu Vranj.

Cu aceștia domnule avem deocamdată 15 inși ale căror nume pentru mai bună orientare voi să-i mai înșir odată: 1) protopopul Ignatie Vuia. 2) profesorul Trifon Iancu 3) parohul Alexandru Sfera 4) parohul Dimitrie Sârbu 5) parohul Leonte Avramescu 6) parohul Ioan Tămășel 7) ieromonahul și vicarul mănăștirea Mesici, Serafim Scșiitoriu 8) capelanul Mihail Popovici 9) capelanul Teodor Panciovan 10) consulul Andrei Vasici 11) trizeceriul (sic!) Nic. Drăghici 12) negușătorii Radulovici 13) teologul Aron Ioanovici 14) dascălul Iosif Novac 15) eu.

Iartă domnule supărarea ce țî-o cășunai astă dată cu neregularitatea abonamentului carea se nășcu numai din lăudăroșia abonașilor și cine știe poate că va răsări și mai târziu vre-un lăștar din mai uscata trupină a publicului cărturar de pre aici. Apoi ce să facem? A ne bucura și de atăta. Să primim și pre cei din a 11-a oară numai ca să ne radem solzii de pre ochii minșei, — să le sgudurăm

rumoarea letargică îndemnându-i ca să alerge în urma celor din 'ainte.

Iată că ghicii că vor mai răsări lăstari. Pe când scriam mai adusă unul prețul abonamental — acesta e: *Erwündige Herrn Gregor Popescu Pfahrer und Eregriesteri helfer vicar per Temesvar zu Valach-Bogscha*. Acesta e cela ce necăpătând foile regulat și toate era să se lase de ele. Așa dar avem 16. Nu știu cumu-m stă capul de lucru mult.

Mă însemn cu tot respectul al d-tale

serv și pretin
Velia

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

55.

Secaș, 27 Iunie v. 1848.

N. T. V. despre acțiunea Sârbilor în revoluția din 1848.

Secaș 27 Juniu v. 1848.

Domnul meu,

La noi e rău. Regimentele germano-banaticul, ilirico-banaticul, districtul ceaichistic (phalan nassadistica) și toți sârbii din toate părțile, iar pre unde sunt mestecați și românii sunt pre picior de răsboi contra maghiarilor; numai regimentul român-banatic ce are locul stabil în Caransebeș până acum nu s'a predat revoluționarilor. La Alibunar două stațiuni dela Vârșeț, e cortul mai multor mii de revoluționari din prea atinsele ținuturi și puțini din Serbia. De acolo (din Alibunar) cuprinseră mai multe sate, care de bună voie se predară, afară de Sân Mihaiul (una stațiune dela Vârșeț) care de câteva ori provocat prin deputațiune, în loc de a se preda, maltrata deputațiunea; dar de acest fapt al S. Mihăienilor își răsbunără revoluționarii săptămâna trecută prin viclenie, căci merseră acolo după ce făcuseră a se lăți știrea că dâșii au trecut peste Dunăre și prin aceasta au făcut a se împrăștia germanii și maghiarii, ce de prinprejur se adunaseră în număr mare acolo înarmați — și uciseră pre un ofițer (căpitan ori maior) de Ulani, de carii erau câțiva acolo sparseră și aprinseră satul și-l prefăcură mai tot în cenușă, apoi îl deprădară sau despuiară

de toate vitele: boii, vacile, porcii, oile ș. a. care parte le vândură în Alibunar cu jumătate de preț, parte le mână ră peste Dunăre (fapte de ale secolelor barbare) ș. a. Apoi mai câte fapte crâncene făcură prin mai multe sate și la Vlaicovăț $\frac{1}{2}$ oră dela Vârșeț — trei servieni maltratară pre un evreu și pre muierea acestuia și pre notariul local după ce l-au bătut crâncen și i-au tăiat urechile, l'au luat cu sine legat și l'au dus la cortul lor în Alibunar. Nu-ți pot acum mai multe scrie, dar în venitor cred că și mai puțin, până ce vom vedea ce capăt vor lua aceste răscoale, care mă fac a mă înstrăina de acasă, ca unul ce sum și până acum provocat a aștepta să mă viziteze ucizătorii sârbi acasă în Secaș $2\frac{1}{2}$ stațiuni dela Vârșeț.

În treaba abonamentului la Gazetă și Foaie nu-mi scriaseră toți abonații — rog deocamdată a trimite Foile în semestrul II domnilor: Ignățiu Vuia, protopop în Oravița; Trifon Iancu, profesor în Vârșeț; Leontin Avramescu, paroh în Turluc; Aron Ioanovici teolog în Vârșeț; Andrei Vasici, consul în Vârșeț; Nicolau Drăghici Dreisiger în Uy Palanka; frații Radulovici, negustori în Biserica Albă; Ioan M. Cherda în Temișoara Fabrică No. 207 (acesta e nou) și mie iar în Vârșeț măcar nu știu mai ședea-voi de acum înainte în Vârșeț; iar celorlalți, dacă se vor învoi, veți trimite-le mai târziu. Dacă ați mai vândut cărți de ale mele, prețul exemplarelor vândute mi-l încunoștiințați ca să știu câți bani să vă mai trimit. — Mă bucur de cele ce-mi scrii pe coperta foilor de Miercuri despre Țara Românească. Dea cerul emanciparea tuturor românilor, dar zău, pericolul ce ne amenință e mare, apoi și neînțelegerea între noi încă e mare. Unii trag într'o parte alții într'alta.

Sărutându-te de o mie de ori, te las cu Dumnezeu, până ce voind providența iarăși ne vom revedea, până când totuși purtându-te în inima aceasta va corespunde neprecurmat cu d-ta într'un mod și pre o cale divină, carea nici cea mai vitregă soartă, nici cea mai neomenoasă mână nu o poate împiedeca.

Adio Domnul meu și nu uita pre cel ce cu cea mai fierbinte amoare se înseamnă al d-tale

Mai intim amic și frate
Nicol. T. Velia
Profesor

P.S. 30 Juniu v. Următoarele șiruri ți le scriu din Vârșeț, după ce nu putui până acum a-ți espeda scrisoarea de față, care temându-mă că la poșta de aici se va rupe și nimici, voiui căuta dară a ți-o trimite peste câteva zile și de aiurea. Ieri în ziua Sfântului Petru și Paul bătălie cumplită la Vârșeț! (Cu cirile).

Sârbii revoluționari veniră dela Alibunar prin Nicolinț, Ulmi și Vlaicovăț către Vârșeț și afară de oraș se înfruntară cu armata noastră regulată cu husarii, ulanii și cu gardiștii din tot comitatul Temeș aci concentrați și după o bătălie de vre-o trei ore din partea serbilor neregulați și fără experiență, iar din partea armatei noastre regulat și cu bună socoteală purtată, rămaseră în câmpul lui Marte din 6.000 de revoluționari preste 300 morți și mai mulți plagiți. Iar din partea armatei noastre se zice că numai 3 ostași și 7 gardiști morți și câțiva puțini ușor vătămați. Iar numărul revoluționarilor prinși. (Aci se curmă știrea).

Publicată după George Barițiu, *Corespondențe de ale repausaților*, Transilvania, a. XI (1878), nr. 7, p. 79—81. Reprodușă cu multe greșeli de Ion B. Mureșanu în « Dacia » din 18 Iunie 1941.

56.

Vârșeț, 4/16 Februarie 1850.

N. T. V. lămurește situația abonamentelor la revistă ; cere informații despre Timotei Cipariu ; informează pe Barițiu despre arhimandritul Popescu și despre opinia Românilor Bănățeni în diferite chestii religioase.

Vârșeț 4/16 Februarie 1850.

Domnule redactor,

Ești rogat a publica în Gazeta d-tale alăturata aci scrisoare în interesul bieteii națiunii de toate părțile vândută și apăsată. Și parocul dela Sân Mihai, Alexandru Sferra se dechiară zilele estea că din mai multe cauze nu poate ținea semestrul acesta foile ; deci să nu i le trimeteți până când nu voiui scria-vă, căci am aflat altu 'n locu-i. Voi să mă străduiesc în treaba aceasta căci îmi pare rău, că vi se face atâta supărare. Ceilalți abonați vor

rămânea neclătiți. Dacă primești prenumeranți la Lexiconul domnului Stamati, următorii vor a-ș câștiga acea carte: frații Radulovitz neguțatori dela Biserica Albă, 1 exemplar, apoi Timotei Voinovits neguțator aici și Ignațiu Nicolits așisderea, ambii câte 1 exemplar. Poate că mai încoalea și mai mulți.

Aștept însă praevie înștiințare spre aceasta dela d-ta și apoi deloc vom trămete banii. Fă curând ca să nu aștepti îndelung după bani, cu cari vreau a-ți trămete și cei pentru foi. Poșta cum ne-ai indireptat nu va să primească banii abonamentali decât cu vorbe sperietoare. Vedea-voi poate că-i voi trămete per Postwagen dela Temișoara, dacă nu voi putea cumva prin Katz.

Ce face dl. Cipariu, nu-și va continua Organul Național? Imi e dor de el. Primit-ai scrisoarea mea cu data 19/31 Ianuarie a. c. prin Dl. Gött? Rogu-te fă să se șteargă numirea «Protopop» depe plicurile foilor ce-mi trămeteți mie. Ți-am mai scris odată aceasta. D-ta nu știi ce paț eu și altmintrea dela oamenii aceștia. Dacă îți place așa tare a-mi da acea numire apoi binevoiește a-mi căuta măcar și pe la d-voastră o stațiune protopopială. Popescu a scris că va veni curând la Caransebeș doară ca administrator a diecezei, că episcopul se va alege în sinod, la primăvară. Scrisoarea lui Hackman către Patriarhul nu făcu bune impresiuni pe aicea adecă printre români. Trebuiam să pun ceva despre acela în articolul alăturat dar am uitat. Rog ca să implinești d-ta aceasta, unde și cum vei vrea. Rog a spune închinăciunea mea la toți domnii naționaliști depe acolo în specie domnilor profesori A. și I. Mureșeanu, cari deși nu am personala d-lor cunoștiință, dar dupre poeziilor d-lor, care le cetim cu mare plăcere — imi sânt foarte stimați.

Iartă domnule și primește a mea observație cu care sâmb al d-tale

Onorator serv
N. V. Tincu

P.S. Scrie-mi: putea-ți-voi trămete desigilate scrisorile cele în ale d-lui Gött învăluite, ca să nu le fac prea grele.

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

57.

Vârșeț, 17 Februarie 1850.

N. T. V. comunică adresa unui nou abonat și impresiile despre Șaguna și Hackman.

Vârșeț 17 Faur 1850.

Domnul meu,

Mai vânai un abonat. Adresa este: « d-sale d-lui Ioane Pincu, parohul Cacovei per Versohetz în Kakova ». Cacova e un loc poștal locuit numai de români. Așa dar trămeți foile și la cunoscutul domn de aicea? E bine. Ieri auz i dela dânsul aceasta cum și aceia, cum că reprezentațiunea lui Șaguna nu-i place; iar cea a lui Hackman o înalță în sfera Cheruvimilor.

Venitu-ți-a a mână scrisorile mele din 4/16 și 9/21 a. c.? Iartă că cercustanțele nu-mi iartă mai mult și mai bine. Cu tot respectul al d-tale

plecat serv
Velia

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

58.

Vârșeț, 9/21 Februarie 1850.

N. T. V. trimite o traducere dintr'un ziar sârbesc spre a fi publicată; atitudinea lui față de declarația lui Hackman. Cere achitarea restanțelor la Cele Șapte Virtuți și stabilește modul de a corespunda în secret cu Barițiu.

Vârșeț 9/21 Februarie 1850.

Domnul meu,

Alaltăieri citi aci închisul articlu în Gazeta Sârbilor și din cauza începutului lui însemnat socotind cum că publicarea lui se va face în interesul națiunei, nu întrelas a vi-l trămete deloc, tradus (eu cred că d-voastră nu țineți aci în loc această Gazetă?) cu rogarea ca însuși d-ta să-i faci cuvenitele băgări de seamă.

Causa pentru ce nu făcui eu însu-mi asta vei cunoaște-o îndată, dacă vei judeca puținel despre aceea ce făcu a ți se trimite pre cale strâmbă și mie neplăcută surorile cele din urmă ale acesteia. Subscrierea nu e de lipsă. Declarațiunea episcopului Hackman către patriarhul sârbilor făcu ici colea printre ai noștri impresiune de nemulțămire, iar printre fruntașii sârbilor își seceră d-lui laudă de o erudiție înaltă. Ce socoți n'ar trebui scărmanat? Eu sum de această părere, și încă așa ca să se răspândească norii și lămurească cerul cugetătorilor în arieptul acesta. Sperez că d-ta ai putea face aceasta cu bun succes.

Dacă nu ți-ar fi spre greutate te-aș roga a pune în primul număr al Gazetei ori Foaiei o provocățiune către d-nii naționaliști carii au primit esemplare din cartea mea *Cele Șapte Virtuți și Păcate Capitale* spre vânzare și încă nu mi le deplătiră, ca sau să-mi trămită competențele sau esemplarele în natură nevătămate — nemaculate — dacă încă nu le-au vândut nici sperează că le vor putea vinde. Totodată rog a încunoștiința publicul cum că mai am încă 200 esemplare din această carte. Prețul e cunoscut — 30 cr. arg. Dela 10 se dă unul gratis.

În locul parohului dela Sân Mihai, Alexandru Sferra despre carele-ți scrisei sub 4/16 a. c. prin dl. Gött cum că nu poate ținea foile să adresați de ici nainte foile așa: domniei sale d-lui Avram Murgu parohul Petrovaselei — per Versohetz în Alibunar. Aci au venit ele și mai nainte pentru Sferra. În partea aceasta a regimentului germano-banatic nu cred să ai mai mulți abonați? Și avem aci foarte mulți români dar parte mare amorțiți, înecați în elementul cunoscut. Aștept cu dor scrisoare dela d-ta. Când ai și vrei a-mi scrie ceva subrosa poți liber scrie la omul meu: Mihai Velceanu — neguțător în Oravitza veri a pune scrisorile în plicurile amicului meu și abonatului d-tale Iosif Novac învățător tot în Oravitza.

Sărutându-te rămân al d-tale

mai intim
N. V. Tincu

59.

Vârșeț, 2 Martie 1850.

Deoarece foile lui Barițiu au fost sistate N. T. V. cere ca articolele lui să fie trimise la ziarul Bucovina.

Vârșeț 2 Martiu 1850.

Domnul meu,

Inștiințarea că oarece piedică nu vă suferă a mai publica Gazeta și Foaia — adecă deocamdată — o primirăm pe aicea pătrunși de cea mai mare întristăciune și compățire. Sperăm că aceasta nu va ținea mult, dar și până atunci, până când cu voia lui D-zeu te vei descurca și vei reuși a reîncepe-ți misiunea, rog să binevoești articolele No. 4/16 și 9/21 Făurari a. c. care ți le-am trămes spre publicare a le îndirepta la onorata redacțiune a Bucovinei unde astăzi am și espedit o scrisoare în privința asta provăzută cu un articol despre denumirea domnului arhimandrit Popescu — carele încă se află în mănăstirul său ca administrator episcopal.

Cu tot respectul al d-tale

plecat serv și frate
Nicol. Velia Tincu
paroh

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

60.

Vârșeț, 5/17 Mai 1850.

N. T. V. despre persecuțiile sârbești și despre știrile ce circulau privitoare la unirea celor două confesiuni românești din Transilvania și Banat.

Vârșeț, 1850, Mai 5/17.

Domnul meu,

Știrea luată dela aducătorul scrisoarei acesteia Katz, cum că va să plece mâine demineață la Brașău în atât îmi străbătu lăuntru cu bucurie, încât nu știam în prima clipită ca să zic — era p'aci să rog pre Katz să mă ieie și pre mine cu sine ori să-i dau sute de comisiuni. O slăbiciune domnule, carea-mi vei ierta-o imputându-o

invăpăiatei amoare de națiune și de toți adevărații naționaliști. De mi-ar ierta cercustările aș astâmpăra acest dor, ce de demult îl nutresc în pieptu-mi; însă deocamdată trebuie să mă mulțumesc numai cu scrisoarea aceasta prin carea-ți înștiințez cum că prețuita domniei-tale epistolă din 15/3 Aprilie a. c. am primit-o dela poșta d'aice, cu toate că așteptam ca orice scrisoare a d-tale să o primesc nemijlocit din mânilor învățătorului Novak iară nu dela poșta de aici, carele e pentru noi suspicios. Ne pare rău de valurile ce te sbiciulă și cu atât mai mult îți compățim cu cât și noi înși-ne — toți preoții români mai deștepți și naționaliști din ambe diecezele Banatului suntem parte suspendați, parte persecutați până la ori depunerea reverendei, ori adieu vară! Apoi cei mai mulți nu cutează nici a se mișca, căci se tem că nu vom putea scăpa de supremația sârbească și așa ar fi și mai vai de ei. Știrea cum că în sinodul dela Sibiu s'ar fi determinat împreunarea tuturor românilor din monarhie cu ștergerea numirei de « uniți și neuniți » sub un cap metropolit român, a făcut mare impresiune pân' la cea mai de jos clasă a poporului. Inșă aceia nu încapă în priceperea celor mai mulți cum va să fie acea împreunare în privința spre Dogme. Eu am spus la întrebători și socot că acea adunare va fi determinat așa cum îmi scriseși d-ta a. 1847 că noi să ne desunim de sârbi (aci înțeleg numai jurisdicțiunea ierarhiei sârbești) iar uniții de catolici (aci înțeleg și dogmele) și să ne unim între noi sub titula « Ecclesia greco-răsăriteană a românilor » sub un metropolit cu mai mulți episcopi în Transilvania, Ungaria, Banat și cu comunicația numai dogmatică și rituală către toți ceialalți răsăriteni. Dacă e acesta sau altul rezultatul acelu sinod, prietenește rog a ne incunoștiința cu renturnarea ocaziunii de față cum și despre altele mai multe ce ne-ar putea interesa de ex.:

1. Sperez: d-ta cum că cei mai mari vor concede ca români uniți să se desbine deodată de catolicism și să accepte în masă dogmele neuniților, iară neuniții de jurisdicțiunea ierarhiei sârbești?

2. Ca români așa desuniți să se reunească într'un corp religios așa impozant după numerozitate?

Dar dacă vom ajunge la pozițiunea « inter dua mala minus eligendum » este că răul de carele d-voastră vreți a vă scăpa e mai mic ca al nostru?

Limba și literile străbune la d-voastră ni se cultivă mai bine, aveți școale mai bune — iar la noi și acestea și luminătorii ni se apasă, se sugrumă. Apoi așa ce vom face? Judecă d-ta și-mi spune părerea-ți — care ți-o cer ca dela un frate mai pățit și mai înțelept. Dacă am veni în strâmtoarea sau alternativa aceea (carea ferește că nu poate să fie decât în voie de alegere) ca sau cu unii sau cu alții să ne unim toți, adecă d-voastră vrând a scăpa de catolicism cu noi și cu sârbii sub patriarhul sârb sau noi vrând a scăpa de supremația sârbilor cu d-voastră și cu catolicii. Rogu-te luând în prejudecare împrejurările naționalității și literaturii soco-tește în care parte n'ar fi acestea mai periclitate și apoi atunci îmi răspunde. Eu de o asemenea alternativă mă tem; dar să nu ne afle nepregătiți. Poate veți avea d-voastră pe acolo prea bună speranță, — altfel nu trebuie să trecem acestea cu sânge rece. Fost-au și dintre uniți la sinodul din Sibiu? E adevăr că sinodul ar fi ales pe Șaguna de metropolit? Ce zic episcopii uniți la aceasta, dacă e adevăr? Și noi bănățenii țineam sinod dacă căpătam până acu episcop ori pre Popescu carele și acu se află în ghiarele sârbilor în mănăstirea Hopovo ca administrator. Inșă dieceza asta e în [mânile patriarhului, iar cea Temișană în ale lui Jivcovici, apoi ce poți aștepta dela aceștia? Consistorul de aice e acu mai sârbesc, ca cum a fost înainte cu 50 ani. Preoții mai deștepți și naționaliști români sunt persecutați ca și martirii în timpurile păgânătății gonitoare de creștini.

Eu eram parat a face un pas contra procedurii masonice și barbare a unui monopolist care învârte toate după caprițul său; inșă caut să mai aștept. Apoi sâmb și singur domnule, cei mai mulți sunt cu natură de epure: nici tremurul și suspinul nu și-l fac decât numai subț mantauă.

De ți-ar fi vie Gazeta ai avea de lucru. De aceia că tot d-ta vei conduce pre viitor redacția am știut-o de mult. Auziam că dl. Mureșeanu (doară renumitul poet Andrei) a fost provocat a lua asupra-și redacțiunea? Articolul știut trămete-l la locul său, — publice-se numai românește, veri și nemțește tot atâta. Ticăloșia dată de gol după părerea-mi s'ar imputa mai mult supremației și influenței sârbe iar aceasta doară ar stârni către noi simpatia podiscului neconrupt și drept judecător, de ceialți nu ne pasă. Până nu vom scăpa de acele două gangrene (sic!) vom fi tot tică-

loși și aceasta nu o vom putea ascunde din'naintea străinilor. Pentru bani am înțeles. Ce ai scris deputațiunii din Viena, dacă îmi este iertat a știi aceasta? Ce scriu oamenii noștri d'acolo, că eu n'am primit de mult scrisoare dela ei? Cu ce ne bucură? Aștept răspunsul d-tale la acestea cu cea mai mare sete, cela ce sârutându-te de mii de ori mă însemn al d-tale

serv și amic onorător
N. Velia

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

61.

Vârșeț, 9/21 Iunie 1850.

N. T. V. discută și cere părerea lui Barițiu în diferite chestiuni religioase și politice.

Vârșeț 9/21 Junie 1850.

Prea stimată domnule!

Dacă ai primit scrisoarea mea din 5/17 Mai a. c. carea omul meu Katz de aici zise că a înmănat-o onoratei doamne consorale în absența d-tale, fierbinte rog ca primind fără a te supăra, întrebările acolo cuprinse să nu-mi denegi fiățeasca binevoință de a-mi trâmite spre acestea doritul răspuns și aceasta prin scrisoarea deasupra învățătorului Iosif Novac per Temeswar la Oravița (Oravitza) iar în intru mie adresată. Acest răspuns va fi bine venit la toți adevărații români depe aici, cu atât mai vârtos că sugrumate fiindu-ne prea prețuitele organe Gazeta și Foaia iar Bucovina ceeace foarte târziu și dezordinat ne vine, mai nimica din ceeace așteptăm cuprinzând, ne aflăm întru cea mai adâncă neștiință, unde feluritele știri despre intrigile sârbilor și energica lor pretutindeni pășire în contra înființării petițiunilor noastre de o parte, iar purtarea nelovită a românilor noștrii în mai multe ținuturi de altă parte ne aduce amărăciune. Dar mai așteptată ne este știrea cum că oamenii noștrii, mai vârtos uniții nu au de țintă realizarea planului ce l'ai comunicat d-ta cu mine la 1847. Au nu vor ei aceia, au curtea și presulii catolici...? Uite ce scrie episcopul Șaguna într'o scrisoare lungă sub 22 Mai a. c. spre știrea luată despre mișcările reacționare ale bănățenilor

apăsați. Asta îți comunic sub rosa: « acum a sosit timpul ca biserica noastră cea clasică carea prin valurile timpurilor trecute s'a știut susține, să triumfe asupra intrigilor creaturilor proselitice și Dv. acum să veniți în cumpănă?!! De va fi asta adevăr, apoi în privința voastră mi-am pierdut speranța, nu însă și în privința cauzei noastre. Aș vrea să știu unde căutați Dv. siguranța națională și unde aflați minus malum. Noi nu voim, nici cerem independența bisericească națională, precum fac aceasta uniții pe socoteala noastră. Noi zicem: dă ne nouă ca și lor; ei zic: dă ne nouă, iar lor nu le da. Pre lângă toate acestea însă eu sunt tare încredințat 1. despre efectul cel bun al cauzei noastre fără a mai privi în lături; 2. ca dându-li-se lor și nouă trebuie să ni se dea și amândoa întâmplările și adecă în cea dintâiu vom fi adevărat emancipați, dar ei tot aceia vor rămâne, ce au fost din început, dela Strigoniu atâtnători iar noi și în a doua întâmplare vom fi mai independenți, într'alta că trebuie să avem episcop național iar nu unguri renegați ».

Auziți fraților români! Așa dar astfel stă treaba? Fiecare pentru sine? Așa se înțelege întrunirea românilor din monarhie sub un cap metropolitan cerută și subscrisă de uniți și neuniți și chiar de dl. Șaguna. Aceasta nouă depe aici nu ne-a trecut prin cap până acum. Asta poate că e fătul timpului mai de aproape? La întrebarea d-lui Șaguna: noi siguranța națională o socotim realizarea petițiunei Majestății Sale subșternute; iar minus malum în care parte se află, — asta cred că toți acei domni deputați și încă câțiva luminați români nu o ignoră! În ce urgie ne suspină limba; în ce catene ne geme literatura în partea de dincoace, sub cârmă străină e togma atât cunoscut, cât mai liberă și mai bună desvoltare a fraților de ceia parte, iar sub cârmă străină (cred că mă înțelegi domnule, adecă neuniți și uniți). Asta mi-e părerea pentru prezență; dar poate că viitorul, geniul bun al constituțiunii ne va emancipa cel puțin limba și acolo unde a fost până acum urgisită, și se va face ceva, din cele ce îmbună dl. Șaguna ca a doua întâmplare; însă cu toate acestea fără neatârnare nu este mântuire, și ah, aceasta lipsește în amândouă părțile!! Dar poate frații de ceia parte au câmp mai larg — nu au a-ș teme viitorul în acea măsură în care noi? Ce zici d-ta domnule la toate acestea?

Patriarchul va pleca, după cum auzim peste puțin cu Panta la Viena. Acesta va lua cu sine în urmarea dispozițiilor Patriarchului și pe protosincelul său Mihailovici (sârb crescut între români, dușman neîmpăcat al înaintării românilor, care pe cum se vorbește se va înturna de acolo episcop sfințit sau pentru Vârșeț sau pentru Arad în locul lui Ratz, pe care vor a-l pune în stare de odihnă). Foile nu se vor continua estimp? Articolul meu adresat Bucovinei încă nu văzu lumina. Ce cugeți despre sinodul viitor? — Iartă-mi domnule căci scriu prea negrijit. De câteva zile mă ține foarte durerea capului dar sunt și foarte ocupat — teologia iar se începe și numai aici la Vârșeț.

Comandându-mă esperitei amicitiei și sărutându-te de mii de ori mă însemn al d-tale

serv și amic
Velia Tincu
Profesor

Original. Acad. Rom. ms. 1003.

62.

Vârșeț, 18/30 Septembrie 1850.

N. T. V. face desocotirea cărților și revistelor ce le-a primit prin Barițiu.

Vârșeț 18/30 Sept. 1850.

Prea stimate domnule,

Este zile primiu doi numeri din Gazeta de Transilvania și Foaie — bucuria pentru re'nvierea estor organe naționale ne-ar fi cu mult mai mare dacă ar eși sub redigerea d-tale, cela ce ț-ai câștigat frumos renume la toată româtimea. Dar sperăm că tot d-ta ești conducătorul. Domnul Gött provoacă pre cei ce au vreuna socoteală cu d-ta ca să nu lipsească a se înțelege în privința asta cu d-ta.

Deci iată eu grăbesc a răspunde în câtva acestei dorințe. Socota noastră în privința abonamentului la foile de Brașov și Bucovina stă așa:

Pentru 10 esemplare din Gazetă și Foaie prenumerate pre semestrul 2 anul 1848 (nu 11 cum scrisesem d-tale, căci Avra-

mescu n'a primit pre acel semestru neci măcar un plic) am a plăti în valută	fl. 90
Pentru 15 esemplare din acele Foi semestrul I, 1850, carele se estinde până la capătul anului, am a plăti în valută	fl. 135
Bucovina, două esemplare I semestru 1850	<u>fl. 25</u>
în sumă	fl. 250

La d-ta au rămas depuse din cartea mea după cum însuși ai scris 118 esemplare care detrăgându-se provizia d-tale fac în valută 132 fl. 42 cr. Însă ai trecut din aceștia la socoteala mea în Magazin 50 fl. Așa dar restul d'aice 82 fl. 45 cr. = 82 fl. 45 cr. care-i am buni la d-ta scoțându-i din suma de sus rămân 167 fl. 15 cr. în valută sau în argint 66 fl. 54 cr. care bani cu polița aci închisă vei ridica-i dela negățătorul Franz Körner și-i vei număra unde trebuie.

La datoria-mi pasivă nu adăugai Organul Luminării, căci perindu-mi împreună cu mai multe cărți și scrisori în viscoalele rebelului și acest mai vârtos pentru literatură neprețuibil Jurnal nu știu cât am primit și cât sâm dator. D-ta trebuie să ai însemnat asta. Poate că l-ai și plătit pentru mine în urmarea rogării mele. Apoi nici prețurile cărților Coconul Jorgu și Ceasurile de Mulțămire care le-am bune la d-ta, căci ți le-am trămes și cărțile nu mi le-ai trămes nu le pun în socoata asta. Dar mai avem lucru în privința cărților la mine depuse, a-ș ruga și în treaba asta a-mi scrie ce să fac, mai ținea-voi cărțile, din care puține am vândut, ba câteva au și perit ești doi ani vicoloși—au ce să fac cu ele. Magazinul Istoric tomul IV No. 3, 4, 5, 6 în 27 esemplare primit în Junie 1848 nu-l poci împărți fără No. 1 și 2; trim ată-mi-se și acești numeri și apoi voi sta cu tot adinsul de logojan ca să plătească. Pe venitor poate că mă voi lăsa de așa sarcină fatală — mulți nu-mi plătiră nici până astăzi cărțile și foile ce le-am procurat. Intre aceștia e și parohul dela Mârcina Trifon Popovici, despre carele am întrebat pre d-ta sub 18/30 Octombrie 1847, dacă i-ai trămes foile semestrul II acela au, sau nu, căci el mi-a răspuns că nu le-a primit și eu am plătit pentru el 4 fl. Dacă e așa apoi caută să treacă și acești bani în socoata celor ce ai primit dela mine.

Articolii cunoscuți, dacă încă nu i-ai trămes la Bucovina, rog a-i da să se publice în una din foile noastre transilvane. Am rugat pe dl. Mureșeanu în treaba asta. Vei avea bunătatea de a-m ierta, că iar te supăr cu rogarea de a-mi scrie ceva spre scrisorile mele din 5/17 Mai și 9/21 Julie a. v. care sperez că le vei fi primit. Sărutându-te de mii de ori rămân al

d-tale mult onorator serv și amic
Nic. Velia
Profesor

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

63.

Vârșeț, 22 Ncembrie 1852.

N. T. V. cere Dicționarul și Calendarul lui Barițiu.

Vârșeț 22 Noemvre v. 1852.

Mult stimate și prea dorite domnule!

Când vei deschide această scrisoare și vei cugeta doară că pana mea de atâta timp către d-ta mută, acum s'a desmorțit și că va să reînceapă firul întrerupt, însă aceasta, preaculare domnule acum nu se poate până când nu știu — tot din cauza cu durere descoperită în ultima scrisoare a d-tale din Șercaia 10/28 Octombrie 1850 care și pre d-ta te-a reținut...

Las să-ți spună inima mai mult decât ce poate pana. Voi să-ți spun acum numai atâta, că înștiințarea d-lui Orghidan despre Dicționarul d-tale și provocarea la prenumerare precum ți-am mai încunoștiințat prin dl. Mureșeanu i-am primit și cum că ți-am câștigat până acum 33 prenumeranți, iară la Călindar aproape la 100.

Deci ești rugat domnule a-mi înștiința cu reîntornătoarea poștă unde să număr banii pentru Dicționar înainte plătiți — că prin poștă cum vrea dl. Orghidan mă tem; și de unde voiu putea căpăta Călindarul în 100 de esemplare, dacă la Timișoara, dela cine anume? Dacă dela dv. învoi-vă-veți, ca după ce le voiu primi să trimit banii, cari numai atunci mi-i vor plăti respectivii cumpărători. Așa s'au plătit Calendarele anului trecut tipărite în tipografia d-lui

episcop Șaguna. Răspunsul d-tale trimite-l îndată, nainte de a pleca oamenii la târgul Sf. Nicolae la Timișoara.

Intru îmbrățișeri și sărutări frățești rămân cu cea mai distinsă stimăciune al d-tale

frate și amic intim
Velia

P.S. Iartă domnule că din știuta cauză adresai scrisoarea-m d-lui Orghidan. D-ta vei adresa ale d-tale mie: N. Velia, profesor de teologie, iar dacă vei vrea a scrie de... vei adresa d-lui Simeon Netids învățător la Oravița.

Velia.

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

64.

Vârșeț, 5/17 Decembrie 1852.

Tot în privința prenumerării la Calendarul lui Barițiu.

Vârșeț 5/17 Decembrie 1852.

Prea prețuite și prea amate domnule!

Cu cail prinși scriu aceste șiruri și te întreb dacă ai primit scrisoarea mea din 22 a trecutei v. dela dl. Orghidan? Cu Dicționarul d-tale tot se mai prenumără mereu; până acu am 33 de esemplare prenumerate și plătite (adecă anticipat de 2 fl.). Dacă nu voiu căpăta prenumeranți până la Crăciun trimite-ți-voi numele și banii, ori să mai aștept? Călindarele d-tale se caută de minune. Te rog ca să cauți a-mi trămete prin dl. Juga, ori altă casă cunoscută, însă deloc, nu 100 esemplare cum am scris ci 150 care vor trece ca prin fulger și eu deloc le voiu plăti de unde voi primi-le. Acu mai mult nu aștepta. Sărutându-te de mii de ori rămân până la moarte al d-tale

serv și amic intim
N. T. Velia

P.S. Până acu sânt atâtea călindare prenumerate, poate că se vor mai prenumera.

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

65.

*Vârșeț, 28 Septembrie 1854.**N. T. V. lămurește socotelile după cărțile primite și cere altele.*

Vârșeț 28 Septemvre v. 1854.

Prea stimate și prea clare domnule,

Abonatul la Dicționarul d-tale, fostul meu coleg, Trifon Iancu a murit și muierea-i nu vrea a primi tomul II dela Dicționar ci a cerut și eu la rogarea ei i-am dat în locul d-tale prețul adecă 2 fl. îndărăpt. Și fiindcă eu sum dator d-tale pentru abonatul Alexandru Popovici dela Cacova 4 fl. pentru 1 exemplar din Dicționar, binevoiește către numiții 2 fl. ce-i am acum buni la d-ta a primi restul de 2 fl. cari ți trămit pe lângă scrisoarea asta prin dl. Mureșeanu, redactorul și apoi toți 4 fl. a-i trece în rubrica abonatului Alexandru Popovici.

Când ne veți îmbucura domnule cu tomul II? Domnii abonați sunt foarte nerăbdători. Dar cu Magazinul Istoric ce e? Să nu mai avem speranța de a-l putea căpăta cândva complet? Domnul autor aflându-se acu doară sub cer mai liniștit crez că va complecta tomul IV și va continua tipărirea. Prin dl. redactor Mureșeanu te-am rogat în Mai a. c. pentru No. 1 și 2 din tomul IV pentru trei inși. Acu sar și renoesc rugarea, ca să aibi bunătatea de a-mi răspunde măcar prin dl. Mureșeanu cu 2-3 vorbe, ca în cazul dacă se află aceste broșure, însă nu se dau până nu se numără înainte prețul, să știu cu cine și ce am a face.

La scrisorile mele din 17/10 Fevruare 1850 și 22 Noiembrie 1852 în privința socotelilor și a cărților ce zac aici eu tot î-ți aștept încă promisiul încă în Octombrie 1850 răspuns, ca să știu ce am a face și să mă scap odată de această grijă.

Sărutându-te domnul meu cu sărutare înmiită frățească rămân al d-tale

plecat serv și frate
N. T. Velia

66.

*Vârșeț, 11/23 Decembrie 1854.**N. T. V. cere noi cărți.*

Vârșeț 11/23 Dec. 1854.

Prea clare domnule!

Crez că-ți va fi spus dl. Mureșeanu rugarea mea ca să aveți bunătate de a ne trimite... 1) ..., tomul I din Dicționar și 80 Călindare, — acestea adresate An den Herrn Karl Hamerschmidt, Normalschulbuch handler in Wärschätz iar Dicționarele adresate mie. Din Magazin tomul IV aștept numai numerile 1 și 2 în câte trei exemplare.

Pentru trimeterea banilor pe cărțile acestea garantez eu. Mai mult nu pot că sunt bolnav de câteva zile.

Sărutându-te de mii de ori rămân al d-tale

serv și frate intim

N. T. Velia

Original. Pe verso scris de Velia: « scrie-mi ce titluri anume să-ți pun pe adresă: notar la Greniul neguțătoresc au cum? Velia ». 1) indescifrabil foaia fiind ruptă. Acad. Rom., ms. 1003.

67.

*Vârșeț, 8/20 Martie 1855.**N. T. V. urgentează cărțile prenumerate.*

Vârșeț 8/20 Martie 1855.

Prea clare domnule!

Dar pentru Dumnezeu! Ce faceți dv. de după atâtea scrisori și rugări încă nu ne trimeteți Dicționarul? Abonații bătrâni și cei de mai curând vor să mă scoată din casă; dar și mie mi-e greu a ține la mine atâta timp banii Călindarului, Geografiei ș. a. cari mi-am fost propus a vi trimite după primirea Dicționarelor, odată cu prețul acestora. Eu am scris d-lui Orghidan ca pentru 37 abonați cari au plătit întreg cartea, să se trimită 37 esemplare din tomul II și pentru 24 amatori care mai târziu s'au abonat să se trimită tot atâtea esemplare din ambe tomurile, după a căror

primire nu voiu întârzia cu trimiterea banilor cari încă nu sunt abonați.

Neștiind ce e cauza de numai eu nu capăt Dicționarele că ceialți abonați zice Gazeta că l'au primit și dece nu se înștiințează nimica, iată iar scriu d'adrechtul d-tale și te rog a nu mai amâna — cea mai îndămânică ocaziune e târgul de acum al Timișoarei (poate că le-ați și trimis la vreo casă acolo) au dacă este vreo piedică a mi-o încunoștiința.

Sunt mâhnit cauza ți-o spune dl. Mureșeanu dacă-l vei întreba. Cronica lui Șincai se întreabă pe aici că pre ce cale s'ar putea căpăta. Cu cea mai distinsă stimăciune și amoare frățească neclătită al d-tale

plecat și intim
N. T. Velia

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

68.

Vârșeț, August, fără zi, 1855.

N. T. V. despre candidatura lui la protopopiatul Caransebeșului.

Vârșeț, August, 1855.

Preaclare domnule!

Să am iertăciune că cu scrisoarea aceasta al cărei oiept e un lucru pentru mine trist, îți răpesc o părțică din scumpul timp ce-l petreci spre folosul națiunei. Eu am o văitare și o rugare către d-ta care văd că o să iasă cam lungă, dar voi să caut a o face scurtă pe cât se poate. Sperez domnule că din corespondențele noastre de vreo 17 ani încoace avute, cu toate că nu ne văzurăm niciodată decât numai prin litere, ai putut încâtva a mă cunoaște și prin mine și starea mea critică între acești oameni unde mă aruncă soarta, de cari bine că te-a ferit Dumnezeu.

Cred că vei fi auzit, dacă nu și de alt unde, de la dl. Mureșeanu cum că protopopiatul Caransebeșului e de trei ani vacant, cum nu a mai fost altul. După mai multe termenuri prefipse pentru denumirea noului protopop se prefipse acum iar unul — cum se zice cel din urmă pe 16 Septembrie a. c. Candidații trei: Gavril Iancovici namestnic în Caransebeș și paroh, Lazar Ștefanovici paroh aici și acum notar consistorial, al treilea eu.

Auz cum că să se fi dat din acel district și mai ales dintre Caransebeșeni mai multe petițiuni la episcopul pentru mine și să mă fi comandat și episcopii Șaguna, Mașirevici și Ivacicovici. Nu știu ce vor fi zis acești domni dar după semne cred că vor fi arătat cu degetul la fortuna ce se pregătește și vor fi sfătuit episcopul de aici ca să fie cercuspect între alegerea mijloacelor de a mângăia și a vâna inimile românilor. Însă episcopul nostru, care pe când venise zicea că va să arate românilor în faptă, cum că nu e dânsul urător de români cum l'au vestit voitorii de rău ci că din contră îi iubește și le dorește toată propășirea și îmbunătățirea se pare a fi surd la toate cererile și sfaturile acestea, se pare că serviciile mele în 18 ani bisericii și diecezei făcute va să le arunce la spate și vor să pună protopop pe namesnicul cela ce administrează protopopiatul de când e vacant, om bătrân, simplu, fără școală, știe nemțește mai puțin decât un corporal depe acolo, cu moralul rău; astă vară la un ospăț peste seama îmbătându-se, l'au dus patru inși acasă. Celălalt, Ștefanovici, sârb nu știe bine românește, dar e om cultivat și onest. Această faptă de batjocură, dacă se va întâmpla, tare va amără pe cei batjocoriți. Eu stau pe gânduri a-mi da demisia și a mă retrage la parohia-m în satul Secaș unde însă domnule, deși am ceva economie, totuși voi duce o viață amară, de oarece nu am casa mea proprie nici stolă, nici bir, decât numai dela 80 familii câte 80 fl. val. plata anuală. O, jertfa aceasta domnule nemai auzită în ierarhie, adusă bisericii și plăcută acestor domnitori neomenesți pentru interesul lor, dar pusă ca ceva merit înaintea lor s'ar sfârâma de semețul egoism, de granitoasa mamonă!

Ascultă domnule înțeleptele vorbe episcopești cu care se încercă deunăzi amăgirea-mi: că în 16 Septembrie se va denumi protopop; că va să astupe odată gurile celor răi; că el recunoaște meritele mele dar nu poate să dea în lături pe Ștefanovici nici pe namesnecul care e om bun și smerit (adică lingău, ipocrit); că lucrul acesta e foarte critic, că nu știe ce să facă, a așteptat ceva dela vreme, dar vremea nu i-a adus nimic. (Ce enigmă să fie asta?). Să nu aștepte oare deciderea soartei Sebastopolului, au venirea episcopului logojan, au descoperirea a nescar fapte în contra mea? Că el va lăsa oiieptul acesta consistorului spre decideră și se va retrage; că el mă va mângăia dacă voi rămâne în afară din ale-

gere cu alt beneficiu care mi-l va spune atunci ș. a. La toate acestea i-am răspuns că voiu răsina profesoratul, ce tare l'a supărat.

Acestea ți le istorisiiu d-tale ca să vezi cu ce oameni am eu de a face și cum că venitorul meu e aproape a se decide.

Al d-tale

plecat serv și frate
Nicol. Velia

Vârșeț ca sus.

P.S. Eu nu-ți mai spusei, fiind și așa prea lungă scrisoarea, dar altmintrea cunoscând și d-ta cauza stării mele critice în privința protopopiatului. Aceasta e forma tipului cărții mele *Cele Șapte Virtuți*, comandarea acesteia prin Organul Luminării, mai mulți articoli ai mei publicați în *Gazetă* și *Foaie*, corespondența cu românii literați, disputele-mi pentru națiune ș. a. Aceasta o știu pozitiv mulți mi-au spus-o în față. Acum, după ce prin infernalele lor denunțaiuni (în revoluție), calomnii, persecutări, batjocuri nu mă putură alunga dela catedră, vor să mai cerce odată cu denumirea protopopului, însă de protopopiat nu se știe dela mine nimica.

Bine judecați domnilor ce am să fac. Măcar să mai aștept până către capătul lui August după răspuns.

Fragment publicat de Barițiu în *Transilvania*, a. 1878, No. 7 (1 Aprilie) p. 81—82. Reprodus și de I. B. Mureșeanu în *Dacia*, a 1941, No. 77 (18 Iulie).

69.

Cacova, 22 Septembrie 1855.

N. T. V. cere Dicționarul lui Barițiu și alte cărți: despre conflictul lui cu Sârbii.

Prea stimate domnule și prea clare amice!

Prețioasa domniei-tale scrisoare din 11/23 a. tr. o am primit pre când eram la mica-mi moșioară în Secaș dela amicul meu Rezeiu. Primește domnule cea mai fierbinte-mi mulțămită pentru prieteneasca și atât de călduroasa-ți promteță.

Eu acu nu ți-aș mai face supărare fiind și așa morbos — dacă nu m'ar sili nește cercustări cari sunt: 1. Am să te rog a mijloci

ca să mi să trimită cu poșta încă 2 Dicționare și atâtea exemplare din Geografia Biblică a d-lui Munteanu. 2. Că unele fraze din prețioasa-ți scrisoare mă îndeamnă a le oferi ceva băgare de seamă.

Darea demisiei nici decum, dar darea cu piciorul îți place și mi-o sfătui subț cutare condițiune. Eu domnule nu am stare materială, dar totuși atâta ca să mă pot susține pre mine și soția-mi și o nepoată a ei, căci pruncii vii nu avem. Nu crede că demisia mea ar face bucurie vrăjmașilor, neci aceia că mâne va fi silit d.... a mă îmbia cu o stațiune meritată de mult. Cea dintâiu i'ar insufla ceva frică iar pentru a doua nu este perspectivă, dacă prin acea stațiune înțelegi protopopiat, ce în venitor va fi făcându-se vacant, doară nu vei înțelege iar parohie mai bună decât a mea, carea e cea mai săracă în dieceză, afară de aste două nu are ce să-mi deie ca să-mi provăz de viitor.

Mă rogi să o socot mai prețios de caracterul și demnitatea mea a disputa cu sârbii pentru națiune. Ce dispute înțelegi domnule? Toți cei ce mă cunosc, fie români, fie sârbi, dacă i-ai putea întreba, ți-ar răspunde cum că eu la dispute de acelea cu sârbii nu mă slobod niciodată și din cauza aceasta unii din cei mai înflăcărați și nesocotiți progresiști în orbul lor entuziast mă numesc tocma părtinitor sârbilor. N'aș crede că înțelegi aci puținii articoli, ce mi-ai publicat domnia-ta și dl. Mureșeanu în Foile noastre Transilvane, cu care m'am încercat a adauge și eu câte ceva la cuvintele îndreptate de mai mulți români către publicul cetitor și mai vârtos către românii bănățeni, ca cei ce nu aud să audă și cei ce nu văd să vadă... — și am îndrumat și cu cuvântul pre cei asupriți în privința limbei ș. a. Acestea nu sunt dispute seci ci fapte; și eu cred că am făcut bine, căci văd pre unele locuri fructe bune: deșteptare, limbă românească, reînviere ș. a.

Acum încă una domnule. Ca să nu mai pierdem vorbe cu sârbii cari sunt acele mijloace de a impune contrariilor fără periclitarea nimănui? Eu pentru cei de tagma mea nu știu decât numai un singur mijloc... cred că mă înțelegi. Dar dacă domnia-ta știi alte și mai multe, te rog foarte a mi le comunica fie prin calea știută împreună și părerea-ți: nu doară ar fi mai prejos de caracterul unui om de omenie, și o vezi slăbiciune, dacă nedreptățit de superiori ar fi totuși bucuros a primi dela ei în nume de regret o parohie, au alta

ce. Pare-mi-se că așa ceva va veni și preste mine; înțeleg că mă vor imbia. Lui Juga am scris și am întrebat. Cu acestea renoin-du-mi mărturisirea celei mai călduroase charități sum și rămân al domniei-tale

Cacova 10/22 S pt. 1855.

deobligat serv și frate mult
stimător.

N. T. Velia

P.S. Răspunsul ce ai vrea a mi-l face se poate trimete în pachetul cu cărțile sus numite adresate mie la Vârșeț, pentru care cu altă ocaziune voi trimete nesmintit banii.

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

70.

Vârșeț, 26 Noembrie 1855.

N. T. V. cere Calendarul lui Barițiu.

Vârșeț 26 Noemvre 1855.

Mult stimat domnule!

Ești rugat a trimete cărți cât se poate mai curând dar numai sub adresa: Herrn Karl Hamerschmidt Buchbinder und Buchhändler in Werscheț. Călindare pe anul 1856, pentru care însă dela mine vei primii banii după ziua Sft. Nicolae pe când voi trimete și banii Gazetei și încă o scrisoare d-tale. DD. Römer și Caniner mi-a scris încă în Septembrie pentru banii Călindarelor a. tr. dar eu nu le-am mai răspuns, pentrucă căpătasem înștiințare dela dl. Juga asecuritoare cum că bani pentru Dicționare și Călindare ș. a. i-au espedit de mult d-lui Orghidan.

Cu deosebită stimă sum al d-tale

plecat serv
Velia

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

71.

*Cacova, 4/16 Decembrie 1855.**N. T. V. despre conflictul lui cu ierarhia sârbească.*

Cacova 4/16 Decembrie 1855.

Mult stimate domnule și prea clare frate!

Abia acum mă iartă cercustările a vă face cunoscut ce e de mine. Așa dar vrăjmașii mai aduseră o jertfă simoniei și ambițiunei lor panslavistice. În 16 Septembrie s'a ținut general consistoriu unde instruiți și cumpărați fiind asesorii (puțini sârbi, ceilalți români renegați) afară de protopopul Logojului, toți au votat pentru namestnicul Iancovici. Să te fi făcut deoparte ai fi văzut domnule creaturi mișeloase, ai fi văzut blăstămății grozave! Vezi domnule ce stăpânire și judecători avem noi, ce mângâiere așteaptă aici pre cei cu sentimente bune și drepte, ce colonne are biserica noastră! Să nu te amăgești domnule a crede aceia ce mi-ai scris: mângâiere se face numai bănoșilor și renegaților. Dar îți spun domnule adevărul că chiar de m'ar îmbiia cu Domnul știe ce beneficiu mi-am propus vârtos a nu-l primi, numai din cauza că avui acum ocaziunea de a vedea fapte mai mult ca degradatoare, de autoritatea și demnitatea ce o poartă. Îți spun și alt adevăr, despre carele te-ai putut convinge și până acum: că pe mine nu m'a tras nici când inima către acești despoți; de nu eram constrâns de socrul meu și de alții, nici decum nu eram unde și ce sunt.

Cauza antipatiei e prea firească și domnia-ta o ști. Dar eu și aici între vrășmași, în labirintul ispitelor, am rămas neschimbat acela ce sunt, ce m'a făcut natura: mai bucuros a jertfi totul ce am, decât a mă face renegat pentru interes material. Aceasta o știu tiranii și pentru aceia mă tratează așa vitregește.

Aici e de căutat cauza că la anul 49 aflându-mă eu în primele 4 zile au fost aduși la mine în toată ziua câte 60-70 servieni, cari m'au despoiat de tot ce au aflat de mâncare și băutură; iar într'una din zile 6 serviani înarmați cu puști, pistoale și iatagane, conduși de un sârb de aici, intră în casa mea îmi aruncă că sunt român naționalist, că sunt dușmanul sârbilor ș. a. și zău de nu mă știam apăra cu o limbă exactă sârbească, poate că făceau întrebuintare de armele lor căci hoții aceștia eșind dela mine înverșunați, după

ce mi-au luat banii câți au aflat, afară în uliță au împuşcat pe un neamț. Destule de astea care numai cu gura ți le-aș putea toate împărtăși.

Dorința mea o știi, dar mai mult decât toate a-ș dori ca să nu mor până ce nu voi vedea pe toți românii încă și pe cei austrieci îmbrățișându-se într'un sion. Crezi d-ta domnule cum că unei atari dorințe universale, nu s'ar pune stavilă de sus?...

Imbrățișarea aceasta o doresc toți frații cei buni, fără destingere. Dar uită ce făcură despoții pricepând aceasta. Dela anul 1837 încoace, legară pre toți preoții tineri la hirotonire cu un jurământ a cărui quintesență e aceasta: « mă jur pe Dumnezeu cel viu cum că dacă numai voi cugeta a trece la altă credință să nu-mi suferă pământul oasele ci să fie fiarelor sălbatice spre roadere, neamul meu, seminția mea să fie afurisită și nenorocoasă ș. a. ». Ce ți ni d-ta domnule despre acest jurământ groasnic, restrângător de libertatea cugetului și a conștiinței, dacă ar vrea unul a cerceta după adevăr și a îmbrățișa cutare cale, pre care crede a-ș afla odihna cugetului și mântuirea? Știi d-ta să aibă atare jurământ vreo bază în constituțiunea bisericeii noastre și prin aceia puteri legante? Mă rog pentru răspuns și ce cugeți despre organizarea Principatelor.

Pentru așteptarea doritului răspuns sunt și rămân cu distinsă stimațiune al domniei-tale

mai intim și deobligat serv și amic
N. T. Velia

Publicată de George Barițiu în Transilvania, a. 1878, No. 8 (1 Aprilie) p. 91—92. Reprodușă și de I. B. Mureșeanu în Dacia, a. 1941, No. 78, (19 Iulie).

72.

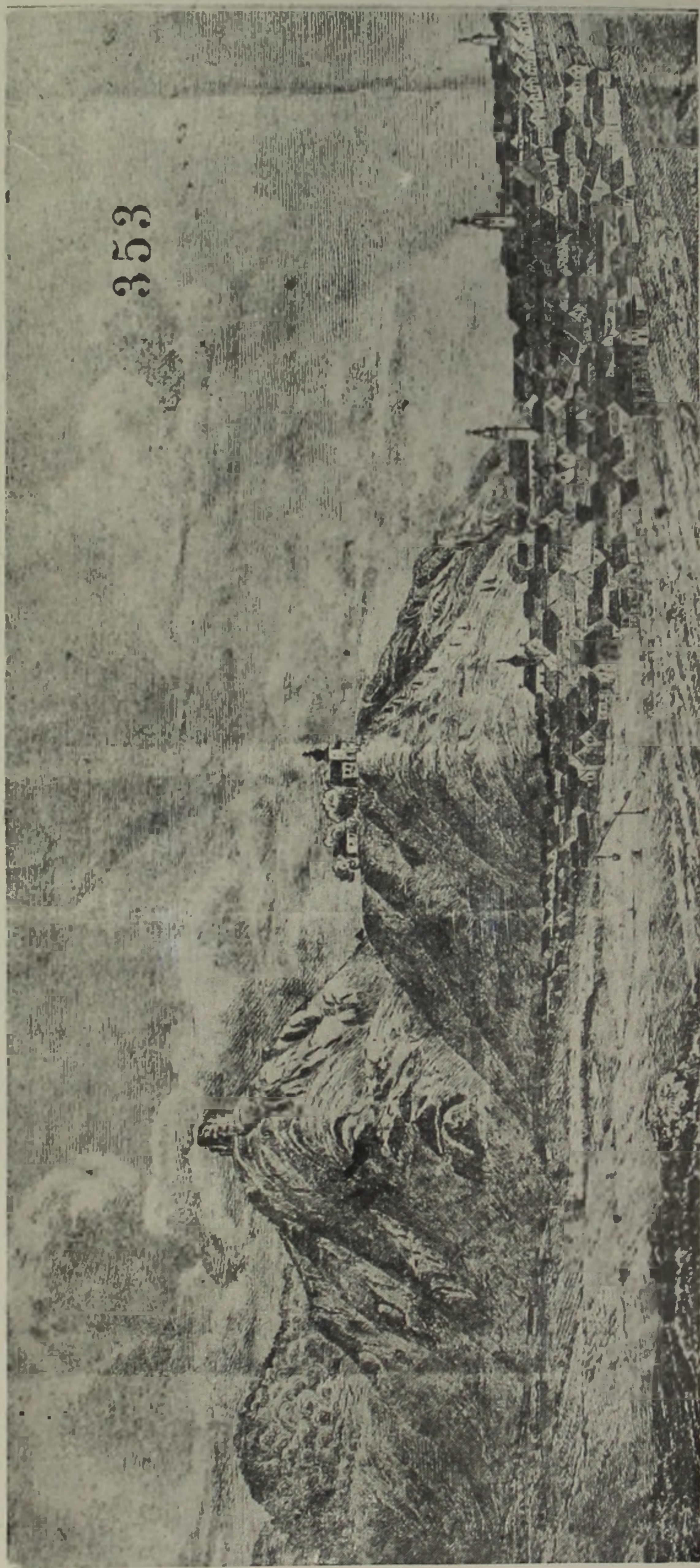
Vârșeț, 12 Octombrie 1856.

N. T. V. descrie Vârșețul și cere noui cărți.

Vârșeț 12 Octomvre v. 1856.

Prea stimate și prea clare domnule,

Când vei deschide cartea și vei vedea vei zice: dar acesta ce e? Acesta e prospectul locului unde necăjesc eu de 21 de ani cu un



Vârșeșul la 1856

(După o stampă din Bibl. Ac. Rom., Mns. 1003, f. 353. Pentru lămuriri vezi anexa 72)

an mai mult ca jumătatea vârstei mele, acestă e domnule Vârșețul. Pagubă că nu e desemnat în măsură mai mare ca să i se poată vedea mijlocul, care e mult mai frumos. Pe culmea a doua de către oraș e un castel numit pe aici « Cula », care poate stă încă depe timpul Romanilor, străbunilor noștrii. Pe culmea 1, e o capelă romano-catolică; beserica de subt aceasta e iar o capelă a apusenilor, biserica 2 e sârbească, cea mai mare din toată ierarhia; cea 3 iar e sârbească, cea 4 din capătul orașului e capela la morminții sârbești. Biserica Rom. Cat. între cele două d'întâi fiind foarte scundă și cu turn tâmp nu se poate aici vedea. Nemții vor a întreprinde rădicarea unei biserici impozante.

Acum de altele. Cam de mult nu ne întâlnirăm. De atunci făcui cunoștiință personală cu trei bărbați însemnați, oameni de ai noștrii, cu 2 în Banat iar cu al 3-lea în Hațegul d-voastră în trecutul August. Pre acesta îl poți găci: bărbat de al doririlor.. — De nu mă opreau cătușele care le știi și unele cercustări casnice familiare a mă absentă pre un timp mai îndelung, din care cauză în aproapele capitalei Daciei petrecui numai vreo 20 oare, zburam până la Brașov, ca să văd această cetate pentru deșteptarea Românilor mult meritată și mai vârtos ca să cunosc — ce foarte doresc — pre de comun stimatul bărbat al națiunei și iartă-mi espresiunea pre amicul inimei mele. Această dorință mi-o rezerv dacă va vrea Dumnezeu, spre alt timp mai favoritor până când mă voiu lăsa de postul care acum sum constrâns de cercustări a-l ținea încă. Dar dacă va vrea și Dumnezeu, cum vreau și eu numai și numai anul acesta. Poate că vom mai vorbi despre aceasta. Din Calendarul d-tale te rog a-mi trămite subt adresa cunoscută: Karl Hämerschmidt Buchbinder und Buchhändler in Werschätz, 50 exemplare și a-mi incunoștiința starea Dicționarului Româno-German și dacă se poate aștepta după bani cum cer prenumeranții, până la primirea cărții; apoi opurile: Biblia retipărită după cea din Blaj de episcopul de Buzău, Filotei, Șincai și tomul IV și următoarele din Magazinul Istoric oare putem noi bănățenii spera a le căpăta când-va și pre care cale? Iartă-mi Domnule te rog pentrucă nu mai încet a te supăra cu câte și mai câte, a mă intermedia și domnia-ta și eu bucuros voiu servi. Bani Calendarului voiu trimite-i ne 'ntârziat.

Intru cele mai sincere îmbrățișări frățești cu distinsă stimățiune
rămân al d-tale

onorator serv și intim amic
Nicol. T. Velia
profesor

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

73.

Cacova, 16/28 Decembrie 1856.

*N. T. V. despre relațiile dintre Șaguna și episcopul sârb din
Vârșeț, despre progresul unirii în Banat; cere noi cărți.*

Cacova 16/28 Decemvre 1856.

Prea stimate domnule
Prea clare amice!

La lumină seara îți scriu, căci câtă fi ziua nu mai am pace, n'am odihnă, întocma ca și domnia-ta. Prețioasa-ți scrisoare din 21 Noembrie c am primit. Pentru cele 50 Calendare trămit dela mine aci alăturării 15 fl. căci nu primi încă dela toți banii. Eu le împărții prin fulgere căci în 3 Noembrie a. c. prin un circular episcopesc se recomandau numai Calendarele lui Șaguna iar celelalte Călindare ca uniețești și vătămătoare dreptei credințe se opresc. Aceasta avem să mulțămim vrăjmașului cunoscut, carele are mare influență asupra cestui de aice; dar acesta e cam supărat asupra celuia, căci o arhipăstorală a lui întăritoare în credință nu vru a i-o tipări acolo la Sibiu pentru stilul ei cel necioplit și provocător, cu fraze vătămătoare de toți uniții. Cu toate acestea archipăstorală se publică aici în Dieceză, o citi episcopul și în două comunități care trecură deunăzi la unire, apoi mai dete a se citi și o predică compusă de un preot dela Lipova și tipărită în Timișoara care are în capăt aceasta: « priveghiați pentrucă protivnicul vostru diavolul ca un leu răcnitor umblă căutând pre cine să înghiță, căruia stați împotrivă » ș. a. ș. a. Acest preot căpătă deunăzi scrisoare laudătoare împreună cu o carte de predici în dar dela Șaguna. Dar toate acestea nu ajută nimica, căci unirea merge înainte, în mai multe comunități se scriu oamenii la unire.

Istoria lui Maior am primit-o dar numai exemplarul cel trimis de dl. Mureșeanu cu scrisoarea d-sale din 24 Septembrie a. c. La întrebarea-mi: dacă puteți aștepta după banii Dicționarului — cum vreau prenumeranții — până la primirea cărții, cum și despre Șincai și Biblia episcopului Filotei nu-mi răspundeți nimica. Nu te mira de nume. Uitasem: fă bine trimite-mi sub adresa: Alexander Popovits k. k. protopresbiter per Lugoj zu Kakova, cartea, « Die Romänien der Osterreichische Monarchie » însă completă și prețul care acum nu-l știu ți-l voi trimite neîntârziat. Sărutându-te fierbinte sâm cu cea mai distinsă stimă al d-tale

serv și amic intim

N. T. Velia

P.S. Scrisoarea aceasta și cei 15 fl. îi alăturai în scrisoarea adresată domnului Mureșeanu.

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

74.

Vârșeț, 20 Ianuarie v. 1857.

N. T. V. se interesează de Dicționarul Româno-German a lui Barițiu și trimite câteva cuvinte.

Vârșeț 20 Ianuarie v. 1857.

Mult stimat și prea clare domnule!

Fire-ai sănătos!

D'astă dată vin a te ruga ca să aibi bunăvoință de a-mi trimite două exemplare din Dicționarul Germano-Român nelegate și cu acea ocaziune a-mi răspunde — dacă ți-e prin putință — la întrebarea din 28 Decembrie a. t. în privința Dicționarului Româno-German și a altor opere și dacă se pot procura și pre care cale portretele principilor din Țările Românești și ale altor bărbați cari cu științele și cu virtutea s'au meritat pentru națiunea noastră. După primirea acestor două Dicționare voi trimite îndată prețul lor și dacă-mi vei răspunde că nu se poate trimite Dicționarul Româno-German decât numai celor ce v'au plătit înainte, firește mai puțin fiind, că cei mai mulți nu dau bucuroși înainte banii.

Sperați domnule, că până la începutul lui Julie va putea eși Dicționarul întreg de subt teasc? Zici că lucrând la el tot îl mai înavuțești și că totuși îți scapă din vedere mai multe cuvinte. Dacă nu-mi vei primi de rău, iată io-ți trămet aci câteva cuvinte dela O înainte, câte putui în pripă afla, care versază mai mult între popor; dar cred că neci acestea nu ți-au scăpat din vedere, numai nu știu socoti-se-vor toate demne de Dicționar? Ce e de nu mai ese Foaia literară? Nu mai putui scrie acum espediturei Gazetei, cum că No. 2 a. c. nu-mi mai veni, adecă al Gazetei.

Cred că vei fi primit cei 15 fl. pentru Calindare trămeși în 28 Dec. prin dl. Mureșeanu.

Sărutându-te cu sărutare adevărată frățească sum al domniei-tale

serv și amic intim
Nicol. T. Velia

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

75.

Secaș, 24 Ianuarie v. 1861.

N. T. V. cere din nou Calendare și comunică lui Barițiu hotărârea lui de a tipări Istoria Bisericească Politico-Națională.

Secaș 24 Ianuare v. 1861.

Prea stimate și prea clare domnule!

Sum beteag dela începutul lui Septemvre și aceasta e cauza că peana mi-a amortit. Șirurile acestea sum constrâns din pat a ți le scrie pentrucă m'am rugat de dl. Mureșeanu încă în 19 Dec. ca să-mi trămeată 10 exemplare din Calendarele d-tale, au să mijlocească a mi le trămete și în 11 ale curgătoarei i-am trămes tot d-sale și prețul 3 fl. 30 cr. și Căhindarele încă nu-mi sosiră. Dacă mai aveți Căhindare te rog domnule a face să mi se trămeată plătitelile acele 10 exemplare încă cu prima poștă, căci doi din acei 10 ce-l poftesc, îmi spuseră deunăzi că și-au luat Căhindare și mă tem că mai târziu nu le vor primi neci ceialalți și eu voiu rămânea în daună, după ce de la mine pusei banii. Cele ce se întâmplă la d-voastră prin care vedeți unanimitate și energie și care promit mai bun venitor pentru d-voastră, ne îmbucură

și pre noi — frații voștri — foarte tare; apoi cea mai puternică impresiune făcu publică recunoaștere de deunăzi în Brașov a meritelor bărbatului doririlor și luminătorului nostru de 23 de ani încoace! Eu cetind aceasta alaltăieri, în pat beteag, am vărsat lacrimi de bucurie.

Imi tremură mâna, nu-mi iartă puterile dar așa avea a-ți scrie mai multe. Ceva mai încolo, dacă vom fi mai în viață, după ce se va mai limpezi cerul politice naționale — dacă nu-l va tulbura bellona, ne vom reîntâlni că voi să comunic cu d-ta propusul meu de a da la lumină o istorioară scurtă a besericei românilor și mai ales a bănățenilor la care începui a lucra în Decembrie pre când mă lăsaseră frigurile și care iar voi continua-o dacă blestematele mă vor lăsa a mă scula din pat. Voi spune-ți și motivele pentru care nu putui face pașul despre carele cerusem dela d-ta îndrumare.

Cu distinsă stimăciune și amoare al d-tale

plecat șerb și frate
Nicol. T. Velia

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

76.

Secaș, 24 Aprilie 1861.

N. T. V. despre diferitele chestiuni politice de actualitate; cere protocolul conferințelor naționale din Ardeal și se interesează de un articol ce l-a trimis Gazetei.

1861 Aprilie 24.

Mult stimate domnule!

Se apropie trei luni de când nu-ți mai scrisei. Încă nu mă părăsiră de tot blestematele de quartane. Ce supărare, ce necaz acesta, atunci când ar trebui să fiu mai sănătos. Suntem puțini domnule aicea în Banat, cari cunoaștem deplin prețul luptei ce o susțin băiibații națiunei noastre, iar aceștia, adevărați și rezoluți sunt de tot puțini. D-voastră vă purtați cu mare energie și mai vârtos lupta d-tale domnule cu carea aperi drepturile națiunei e singulară, e exemplară; ea e o sarcină care nu știu care român ar putea-o purta asemenea. Dee-ți Dumnezeu viață lungă,

ă nătate și putere, ca să poți duce lupta în capăt bun spre bucuria și mângâierea poporului nostru, carele mult așteaptă dela înțelepciunea și energia d-tale. Mâne mergem la Oravița ca să ne alegem și noi deputatul, care cred că va fi comitele primar Faur.

Te rog domnule a-mi trimete vreo 10 esemplare din Protocolul Conferințelor Naționale din Ardeal și a-mi încunoștiința prețul care după vinderea cărților ți-l voi trimete.

Încă în 15/II a. c. am trimes la dl. redactor al Gazetei un articol care nu știu din ce cauză nu se publică până acum. Primește domnule descoperirea sentimentelor mele de distinsă considerațiune cu care sum al domniei-tale

aplecat șerb
Nicolau T. Velia
Paroh

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

77.

Secaș, 12 Aprilie v. 1862.

N. T. V. cere indicații în privința titlului Istoriei sale.

Secaș 12 Aprilie v., 1862.

Venerande și prea clare domnule!

Dacă fortuna nu îmi împlini dorul până acum, ca să te văd în natură, ia-mi dede bucuroasa ocaziune de a te vedea în formă artificioasă nu pre una oară, ori zi, ci până voi fi... între larii și penații mei. Mă bucur că în toată ziua mă întâlnesc cu d-ta și parcă privindu-te mă entuziasmes de spiritul cel mare și tare al domniei-tale. Iartă-mi aceste vorbe... sune cum vor suna, pară-se cum vor părea, ele sunt prea clare domnule expresiunea inimii mele cele neprefăcute.

Acum să vorbim de altele. Cărticela anunțată în Foaia Literară e compusă gata. Voi purica-o cu încetul căci cu prenumerațiunea merge more consueto, bani gata pentru tipar nu am și încă sum tot valetudinar.

Mult îmi frământ capul că ce titlu să dau acestui opuscul. Dacă nu ți-ar cădea cu greu, te-aș roga ca d-ta să-mi suciri (sic!)

întru aceasta și ca să poți mai ușor, însemn aci pre scurt cuprinsul cărții;

I. Creștinătatea Românilor sub regimul Romanilor și al Goților.

II. Inceput de organizare bisericească și de mitropolie.

III. Biserica Românilor sub timpul uniunii cu Bulgariei și până la un timp sub guvern maghiar.

IV. Erarhia română greco-răsăriteană în Austria.

V. Erarhia sârbească Carlovițană în Austria.

VI. Dizertațiune istorică asupra diecezilor române din Austria fățiș cu mitropolia Românilor de Alba-Julia și cu cea sârbească de Carloveț.

VII. Despre monastirile Românilor.

VIII. Despre privilegiile și drepturile Românilor Bănățeni.

Aceasta numai încât cere oieptul și scopul cărții.

În fine una poezie despre suferințele românilor, despre tăria caracterului și loialitatea lor etc. Toată poezia e insufătoare de speranță și credință într'un venitor mai bun. Afară de dizertațiune în celelalte, unde am aflat de cuviincios am întrebuințat forma cronologică.

Ești de părere ca să se tipărească cartea cu literele latine românești? Care tipografie din cele ardelenne ar tipări mai ieftin ca să nu fiu silit a căuta la toate.

Motto: Ad consilium de republica dandum primum est nosse rempublicam. Cicero.

Iacă titlul în două forme:

a) Biserica Românilor prin toate veacurile și până astăzi sau: Scurtă dizertațiune cronologico-istorică despre începutul și lățirea Bisericii creștine la Români și mai ales despre mitropolia Românilor de Alba Iulia fățiș cu mitropolia sârbo-carlovițeană.

b) Biserica Românilor mai vârtos a celor din Austria și ierarhia lor față cu ierarhia sârbo-carlovițeană.

c) Biserica și ierarhia Românilor preste tot și în specie cea din Austria în trecut și în prezent.

Te rog domnule să binevoiești a-mi comunica părerile d-tale la acestea și dacă vei fi având și nescar observațiuni. Escuză-mi domnule supărarea ce ți-o făcui prin răpirea câtorva oare care știu ți-s mai prețioase ca aurul și topazia, mai ales în timpul prezent

și primește mărturisirea considerațiunei mele cu care am onoarea de a mă suscrie al domniei-tale

onorator șerb și foarte intim
Nicol. T. Velia

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

78.

Secaș, 27 Iunie 1862.

Alte informațiuni în legătură cu Istoria Bisericească.

Secaș 27 Juniu v. 1862.

Mult venerande domnule!

Prea stimata d-tale scrisoare din 9 Mai a. c. o primii și cetii mult mai târziu după reîntoarcerea-mi din călătorie. Primește mulțămita-mi cordială pentru cele împărtășite.

Iartă-mi prea clare domnule, ca acuma când ești mai mult ocupat, iară vin spre a te supăra din nou. Dizertațiunea voiu trimete-o mâne au poimâne la dl. episcop și președinte Șaguna. Eu-i scrisei domnului Șaguna și separat și tot îmi iau voia de a-ți scrie și d-tale, cum că cartea mea — după ce nu căpătai până acum neci banii necesari pentru tipar (imprumut dela unul din cei mai mari mecenați M.) neci prenumerați mai mulți decât numai 69 — nu poate ieși numai atunci la lumină, când voiu avea banii necesari pentru tipar, au poate și mai înainte dacă d-voastră amândoi ați comanda această carte, cred că pentru prezent destul de interesantă — la venerabila adunanță generală și ați mijloci ca fondul Asociațiunei să-mi sucură cu atâta cât va cere tiparul și în cazul favoritor să mi se înștiințeze ale de înștiințat: eu bucuros mă voiu supune suportabilelor condițiuni sub cari mi se va da acel împrumut binefăcător.

Mă învoiesc ca cartea să se tipărească în 1000 exemplare la Römner și Kanner cu chirilice, iară motto și poezia din capăt cu garmont, format 14 unde coala tipărită cu tot cu hârtie mi-ar eși 13 fl. plus 3 fl. 8 cr. = cu 16 fl. 80 cr. dar aș ruga să fie aci și corectura socotită.

Domnul episcop Șaguna nu primește ca să-i dedic lui cartea din cauza anonimității autorului. Dă-m sfatul d-tale cui să o dedic: M. mi-a reieptat ajutorul, cum ar fi să o dedic Asociațiunei. Aștept

și rog răspunsul și sfatul d-tale cu care ocaziune vei avea bunătate domnule, după ce titula de d-ta aleasă și însemnată e pierdută împreună cu consoațele ei, a-mi arăta alta care ți se pare mai corespunzătoare împreună cu motto din aci următoare:

A. Biserica Românească prin toate veacurile și până astăzi sau Scurtă dizertațiune cronologică istorică despre începutul și mărirea bisericei creștine la români și mai ales despre metropolia românească dela Alba Julia fățiș cu metropolia sârbească Carlovițană.

B. Biserica Românilor dela creștinarea lor până astăzi sau metropolia Românească dela Alba-Julia față cu metropolia sârbească greco-carlovițană.

C. Rola bisericei române în trecut și în prezent mai vârtos a celei din Austria și cu distincțiune a celei bănățene în alăturare cu istoria bisericei și ierarhiei sârbești desineată după tradițiuni, monumente și documente istorice.

D. Scurta istorioară a bisericei Românilor sau ierarhia românească întemeiată în Austria față cu ierarhia sârbească strămutată în Austria.

E. Trecutul și prezentul bisericei Românilor preste tot dar mai ales acelora din Austria și cu distingere a bănățenilor față cu ierarhia și cu pretensiunile colonilor sârbi din Austria.

F. Biserica și ierarhia românească întemeiată în moderna Dacie alăturată față cu biserica și ierarhia sârbească strămutată din Ipecul Epirului în Carlovițul Austriei.

Motto:

a) Români ne bate oara... căutați lumina vieții.

Lucrați cu zel într'una, alt cum ne va suna

Să fim ca până acuma predați fatalității! —

Lucrați că vine noaptea când nu va mai putea!

Isus Mântuitorul exemplu să vă fie

Chemați dreptatea sfântă să vină în casa lui

Combateți pân' atuncea făr'frică de urgie

Pre cei ce caută alta în legea Domnului!

b) Priveghiați, stați în credință, fiți bărbați și fiți tari. — 1.

Corinteni, 16, 13.

c) Ad consilium de republica dandum primum est nosse rempublicam. Cicero.

Din aste trei au unu au toate.

Incă o rugare: să aibi bunătate domnule a mijloci ca să mi se trămită Gazeta și pe semestrul II și banii ceiace acu-mi lipsesc — voiu trimete-i fără întârziere. Aceasta ca să nu mai scriu și d-lui Mureșeanu. Din lipsa banilor mă lăsai de băile Mehadiei acele mie acum atât de lipsă. Ajutându-mi Dumnezeu să scap până pre toamnă — cum zice românul — deasupra de nevoie, voiu împlini-mi și io datorința-mi de român către salutarul institut al Asociațiunei noastre române din Ardeal.

Prețioaselor afecte și favoarei d-tale comandându-mă am onoare a fi și a rămâne cu cea mai distinsă stimă și recunoștință al d-tale

plecat serv și amic
N. T. Velia

Original. « M » este Andrei Mocioni. Acad. Rom., ms. 1003.

79.

Secaș, 2 Iulie 1862.

N. T. V. cere sprijinul lui Barițiu pentru tipărirea Istorioarei.

Secaș 2 Juliu v. 1862.

Mult venerande domnule!

Pre când scriam la dizertațiune primii foile cu invitațiunea ca lucruri de felul acesta au a se adresa de-adreptul d-tale și iacă io împlinesc această dispozițiune a d-voastră cu cea mai mare bucurie și plăcere. Dacă cartea mea se va afla demnă de doritul sprijin al Asociațiunei, deloc voiu publica în foile noastre altă înștiințare: ca doritorii de a avea această carte au numai a suscrie la cunoscuții domni colectanți iară prețul vor plăti-l numai la primirea cărții.

Io pun speranța mea în domnia-ta mai mult ca în toți ceialalți. Iartă-mă că nu avui altă hârtie mai cuviincioasă.

Comandându-mă esperitelor prețioase afecte am onoare a fi și a rămâne cu cea mai distinsă stimă și reverență al d-tale

plecat serv și amic devotat
Nicol. T. Velia

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

80.

Secaș, 21 August 1862.

N. T. V. cere Gazeta și Foaia; dizertația lui să se publice fără a menționa pe autor; începe descrierea pe curat a Istoriei.

Secaș 21 August v. 1862.

Venerande domnule!

Aștept cu neastâmpăr prețiosul răspuns al domniei-tale la scrisorile mele din 27 Junie și 2 Julie a. c. care poate că nici nu le-ai primit deoarece rugarea mea ca să mijlocești d-ta să mi se trâmăată foile și pe semestrul II a. c. și banii voiu trămete-i cât mai curând nu avu doritul efect, — eu neci până acum nu capăt Gazeta și deoarece nu primiiu dela d-ta rugatul răspuns neci vreo înștiințare în privința dizertațiunei și rogării mele adresate adunării generale, apoi neci în Telegraful Român, carele-mi vine gratis nu aflai așa ceva.

Dacă totuși ai primit mai sus amintitele mele scripte și dacă disertațiunea e destinată a se publica în Foaia Asociațiunei, atunci voiesc domnule ca aceia să se publice anonim; te rog a pune aceasta la cale. Opusculul meu așteaptă decisiunea soartei sale dela d-voastră până atunci voiu începe a-l descrie pre curat.

Cu distinsă considerațiune și reverență am onoarea de a mă subsemna al venerandei d-tale

aplecat serv și frate devotat
N. T. Velia

P.S. Iartă-mi domnule că scrisoarea aceasta nu ți-o trămesei de-adreptul cu poșta ci prin dl. Mureșeanu.

Original. Acad. Rom., ms. 1003.

81.

Secaş, 10 Novembrie 1865.

N. T. V. despre sentimentele lui față de Barițiu : despre noua lui situație în urma despărțirii ierarhice ; cere ajutor lui Barițiu pentru difuzarea Istoriei sale.

Secaş 10 Noemvre v. 1865.

Veneratul meu domn!

Prea clarul meu frate!

Trecu un timp bunișor de când nu ne mai întâlnirăm. S'au împutinat cauzele corespondențelor, dară fi prea sigur domnul meu că eu îți sum tot cel fost și ardoarea inimei mele către venerata persoană a d-tale nu se mai poate împutina. Pre un Barițiu, românii nu-l pot destul nici stima, nici ama!

Cred că vei fi auzit că făcui și eu un pas înainte. Domnul episcop Popasu m'a îmbiat să mă facă arhimandrit au protopop însă eu, ca cel ce vreau să trăiesc în lume și să lucru pentru popor, prefer postul al doilea.

Imi pare bine că deodată cu aceasta eși și opul meu la lumină. Eu am fost așa cutezător și te-am rugat domnule și pre d-ta prin ziare ca cu vaza și influența cea mare de care te bucuri să binevoiești prin comândarea opului și culegerea de prenumeranți a înlesni petrecerea lui în mai multe esemplare.

Acu eu pre toată întâmplarea vin iară a te ruga ca să binevoiești a-mi scrie în trei patru vorbe: câte esemplare ai putea petrece și vrei ca acestea să ți să trămită dela metropolia noastră ce ar fi pentru mine o cheltuială simplă, au vrei să vină cărțile de acolo la mine și dela mine la d-ta în Brașov au în Zărnești, ce ar fi pentru mine o cheltuială dublă și mai mult. Completul opului 22 1/4 coale prețul lui 2 fl. 20 + nebroșurat.

Comandându-mă și mai departe cunoscutelor bune sentimente a d-tale cu toată venerațiunea am onoarea de a mă subscrie al d-tale

serv și frate devotat

Nicol. T. Velia

protopop adm.

82.

Secaș, 6/18 Decembrie 1865.

N. T. V. cere lui Barițiu să-i desfacă prin regiunea Brașovului Istorioara și s'o anunțe în foile lui.

Multenerate domnule!

Un răstimp de câțiva ani și Doamne câte strămutări de când nu ne mai întâlnim, de când nu mai vorbim cum ne-a învățat dascălul Gutemberg. « Nihil Sine Causa » al străbunilor noștri e prea adevărat. Aveam mai demult cauze, aveam interese... acele acu nu mai sunt... unica-mi stimă și amoare către persoana, înțelepciunea și meritele d-tale mi-au mai rămas și aceste sentimente curate nu este putere, care mi le-ar nimici, vor merge cu mine în eternitate. Scrisori numai despre amicitie nu am mai scris de mult nicăiera, căci afară de multele necazuri, cari le știi și cari nu le știi, morbositatea și starea mea materială destul de mizerabilă nu se schimbă în mai bine!

Să lăsăm acu acestea domnule. Dă-mi voie ca să-ți vin cu o rugare pentru opul meu care e deja tipărit în 22 coale și costă 2 fl. 20 în broșură au 2 fl. dacă nu va fi broșurat. Precum te-am rugat în anii trecuți prin foile publice ca să aibi voia de a primi culegerea de prenumeranți, așa te rog și acu caută împarte și în acele părți marginare câteva zeci de exemplare cari le-ai putea căpăta dela Metropolia noastră din Sibiniu unde sunt 160 esemplare disponibile. Al d-voastră este gratis; cărțile numai pe bani gata numărați să se dea; banii să se predea la mitropolie. Alta nu am. Despre inima-mi mulțămitoare poți fi asigurat cum și despre viea afecțiune ce ți-o păstrez cu carea sum și rămân pân voi fi al mult venerat d-tale

Secaș lângă Oravița în ziua Sft. Nicolae 1865.

în etern mulțămitor și nestrămutat frate

Nicol. T. Velia

administrator al protopopiatului român al
Vârșetului

P.S. Mi-ați face o bucurie și m'ați îndatora cu mulțămită dacă ați mijloci publicarea în foia noastră, Gazeta, că opul meu Istorioara Bisericească Politico-Națională a eșit de sub tipar și se află

la Metropolia greco-ortodoxă română din Sibiniu de vânzare în 1000 esemplare cu prețul broșurat 2 fl. 20 cr. nebroșurat 2 fl. ș. a. Mă mir că Telegraful Român încă nu publică nimica și am trimis înștiințarea. Astăzi trimisei atare înștiințare și la Concordia. Pentru Gazetă doară vei binevoi a-mi face d-ta.

Original. Pe verso, scris de Barițiu: « 1865, Nicol. T. Velia Secaș lângă Oravița, Dec. 18/6. Răspuns 1866 Mart. 26 din cauza bolii mele ». Acad. Rom., ms. 1003.

83.

Secaș, fără dată.

N. T. V. despre dificultățile ce le are cu tipărirea Istoriei sale ; despre Barițiu și Aldulian ; despre starea sănătății lui.

Mult veneratul meu domn și frate!

Cu lacrimi ți-am cetit scrisoarea din urmă pentru morbu d-tale despre carele a fost avizat publicul și de Concordia. Știu că toți cei buni se vor fi bucurat auzind că ai scăpat.

Bine faci că mergi spre a-ți căuta de sănătate într'altă climă mai favoritoare. Dumnezeu să te poarte în pace și să te readucă întreg și sănătos în mijlocul națiunii ce te venerează. Despre opul meu și cl. ce-mi scri acuma le-am știut din scrisoarea d-tale dato 15/3 Dec. (târziu primită) care neștiind că o voiu căpăta ca răspuns la scrisoarea mea din 10/22 Octomvrie iară ți-am scris sub 6/18 Decembrie.

La acei trei protopopi nu voiu să trămet nimica căci neci eu neci fătul meu nu suntem prea bine văzuți astăzi, unde întru început eram cu binevoință îmbrățișați — apoi ce să poată face cei mai mici? Cum îți place aceasta: să ceară cineva vre'un op ca să-l cetească, să-ți scrie apoi că l-a dat la tipar în cutare lună va fi gata tipărit și va costa atâta; să-ți scrie că se opresc 400 esemplare ca zălog pentru 400 fl. spesele tiparului și după ce i se reflectează că mitropolitul sârbesc Raiacici departe de a cere zălog, a tipărit două cărți românești cu spesele sale și cartea mea Șapte Virtuți a fost bine comandată de episcopii sârbi ș. a. ș. a. și cum s'ar putea trâm te la Petru Fontana 20 esemplare? După acestea — zic — să-ți scrie că nu 400 fl. ci 470 fl. sunt a se plăti ca spese! Și nu 400 ci 700 esemplare ți se vînculează! Din ce în ce tot mai a

dracului — cum zicem noi pre aici — și nu știu pentru ce... ghicește domnia ta. Aș ști mai multe a spune... Miratu-m'am foarte când odată dându-ne aici în vorbă despre cuvântările ardelenilor în Senatul Impărațesc și întrebând eu: «dară cum ți-a plăcut stimate domnule cuvântările d-lui Barițiu?». Mi se răspunse: «da ce poți aștepta dela un gazetar? ci domnul Alduleanu a vorbit excelent» ș. a. la care eu în ton impunător am început a recita cuvintele cele mai însemnătoare cari le-ai rostit d-ta în Senat, — erau mulți de față — tăcerea cea mai mare! Pricepi acu domnule de unde suflă vântul rece asupra-mi? Acestea toate domnul meu și fratele meu sub rosa et sigillo.

Voi să ști d-ta cum că și eu sum morbos nu numai de catarachul ce mă ține aproape de 6 ani ci și de un spurcat de junghiu, ce-l căpătai în Caransebeș acu 7 săptămâni.

Dorindu-ți fericită reînsănătoșare sum și rămân al d-tale
plecat șerb și frate stimător
Nic. T. Velia
administrator protopopes

B)

DIFERITE CORESPONDENȚE

Vârșeț, 31 Decembrie 1852.

N. T. V. către Iacob Mureșeanu. Inșiră lista nouilor abonați la Gazetă și Foaie pe anul 1852.

Verșeți 31 Dec. 1852.

Domnule redactor,

În scrisoarea prezentă vă trămet cu posta 45 de fiorini monetă const. pentru 10 exemplare abonate din mult stimatele foi Gazeta Transilvaniei și Foia pentru minte s. c. a. pe sem[estrul] I, a. 1853.

Adresele abonaților ți le-am trămes d-tale prin D. Bariț, sub 23 a acesteia, dar dupăce mai căpătai doi iacătă-le încă odată toate (din previsiune plătii speșele expediții):

1). D. D. Sofroniu Ivacicovici protopresviter, prin Versohetz, Beserica-Albă, Weischirchen. 2). D. D. Gherasim Scrietoriu ieromonah și vicariu în Monast[irea] Mesiciului, Versohetz. 3). D. D. Ioanne Tămăsiel paroh în Vraniu prin Versohetz, în Oravița. 4). D. D. Trifon Iancu paroc în Vatiniu (nu Hatiniu cum ați scris până acum), Versohetz. 5). D. D. Nicolau Carbonariu, preot pr[in] Versohetz, Oravița, Szekas. 6). D. D. parohi ai Petrovoselei Murgu și Popoviciu — pr[in] Versohetz, Satul-Nou (Neudorf). 7). D. D. Andrei Vasitsu subjude cerculare (sic!) Versohetz. 8). D. D. Ignatiu Nicolits, comisariu (până la Martiu), la Versohetz iar d'aci 'nainte la Csakova. 9). D. D. Georgiu Nediciu parohu și Simeone Nediciu, învățător pr[in] Versohetz, Oravița. 10). D. D. Nicolau Tincu Velia prof. Versohetz.

Mai mulți după toate ostenelele [—] mi nu potui căpăta. Câțiva din abonații mei au abonat numai Telegraful Român.

Despre primirea celor 14 fl. 10 cr. m. c. ce am depus în Sept. 1852 la d. Iuga pentru scopul Reuniunii — și cari Iuga — cum

îmi zise i-a trămes de mult la onor. Comitet nici până astăzi nu mi se scrisă nimica.

Ieri căpătai doritul răspuns al d-lui Barițiu spre o scrisoare a mea — aștept cu nerăbdare răspunsul d-tale, și spre scrisoarea-mi ultimă din 23 Dec. în privința unor cărți.

Te sărut domnul meu fierbinte și sum al d-tale serv și
amic sincer
N. T. Velia

Adresa: Domniei Sale Domnului Iacob Mureșianu, redactorul Gazetei Transilvaniei s. c. a. Kronstadt.

Originalul în arhiva familiei Mureșanu proprietatea d-lui Aurel A. Mureșanu din Brașov.

85.

Vârșeț, 28 Iunie st. v. 1860.

N. T. V. către Iacob Mureșeanu. Plătește abonamentul la Gazetă și Foaie și-l anunță că se va muta definitiv la Secaș încă în aceiaș lună.

Vârșeț 28 Junie v. 1860.

Mult stimat domnule!

Abonații Neagoe și Ivașco nu mai veni ră spre a reînoui abonamentul Foiiilor, neci alții nu se mai arătară după atâtea provocări din parte-mi poate că ceva mai târziu, fiind acum foarte ocupați cu tăiatul grâului ș. a. Deci și până atunci eu grăbesc a trămete abonamentul meu în 5 fl. și pentru orfeline 4 fl. v. a. adaugând rogarea ca să mi se trămită dacă e prin puțință numerii semestru-lui I cari îmi lipsesc din Gazetă 16 și 17 iară din Foaie 1, 14 și 15 până la 10/22 Julie căci în 11/22 au 12/23 mă voiu muta pre tot-deauna la Secaș, unde voiu primi de aci nainte și Gazeta sub adresa d. Nicolau T. Velia paroh etc. prin Lugoj în Secaș. Nu pociu mai multe... dorul singurătatea și alte necazuri îmi storec măduva vieții. Numai plânsul mi-e unicul credincios soț, care nu mă mai părăsește.

Cu distinsă stimăciune rămân al d-tale

plecat și sincer frate
N. T. Velia

Concept. In partea stângă sus, scris de Velia: « Redact[orului] I. Mureșianu ». Arh. Prot. V., fără număr.

86.

Fără loc și dată.

*N. T. V. către Comitetul Reuniunii Femeilor Române din Brașov.
Trimite cotizația lui și a soției protopopului Trandafirovici.*

Onoratului Comitet al Reuniunii Femeilor Române din
Brașov.

Am onoarea de a trămete pre seama fondului pentru creșterea fetițelor sărace contingentul anual al doamnei Maria Trandafirovici 2 fl. și al meu acum 2 fl. și 70 cr. veți primii dela dl. neguțător Ioan G. Ioan în Brașov care-i am eu la d-sa buni. I-am scris despre aceasta în 28 Aprilie 1860. In sumă 4 fl. 70 cr. valută a.

Cu distinsă stimă însemnându-mă al onoratului comitet
spre servire plecat
Nic. T. Velia

Concept. Arh. Prot. V., fără număr.

87.

Lugoj, 4 Septembrie 1864.

Advocatul Aurel Maniu înștiințează pe N. T. V. despre demersurile făcute pentru tipărirea Istorioarei lui.

Lugoj în 4 Sept. 1864.

Prea reverende domnule!

Iartă-mi că prin absentarea mea de acasă care până în 30-lea necurmat a durat încă dela întâlnirea noastră în Cacova, numai acum vin a-ți răspunde la stimata-ți epistolă din 24 l. t.

Estrasul mie predat și de mine cu deobligământul acela preluat prin spesele mele a-l da spre tipărire l'am comunicat precum cu conablegații așa în specie cu domnii Babeș și de Mocionyi cea mai mare parte s'a cetit de toți, domnul de Mocionyi însă după ce a înțeles cuprinsul m'a provocat să i-l predau lui și să mă las de ideia ca să se tipărească având el voie ca să esopere tipărirea opului întreg. In urmarea aceasta eu i-am predat estrasul și azi acela se află în posesiunea d-sale fiind convins că d-sa e hotărât de necesitatea ca opul d-tale să se predee publicității deci d-ta însuși vezi cât e dânsul acuma de ocupat și trebuie dară să presu-

punem că aceasta îl împiedică a-ș împlini promisiunea când se va întoarce însă dela Carloviț eu îi voi scria în obiectul acesta și-ți voi comunica rezultatul.

Cauza Metropoliei e decisă, mulțămim cerescului părinte că ne-a lăsat să ajungem și aceasta. Te salut cu reverință și sum

stimător sincer

A. Maniu

Original. Adresa: Reverendisimului domn Nicolau Tincu Velia, paroh și asesor consistorial în Szekas. Arh. Prot. V., fără număr.

88.

Caransebeș, 4 Octombrie 1865.

Episcopul Ioan Popasu către N. T. V. cere referințe despre preotul Mihail Velceanu din Dognecea.

Ad Datto 4/54 1865.

Mult onorate părinte administrator al protopopiatului Vârșețului!

Fiindcă mult onorat domnia-ta ai purtat și protocolul de investigațiune datto 8 Martie 1863 asupra preotului Mihail Velceanu din Dognecea în procesul comunei de acolo avut cu dânsul și fiindcă precum se vede din actele aflătoare aici la ordinariat, mult onorat domnia ta ai putut cunoaște mai bine pe menționatul paroh la diferite ocațiuni precum la nunta fiicei lui George Ioanoviciu neguțătorul de acolo; prin aceasta ești provocat ca cel mult până în 15 Octombrie a. c. să dai informațiune după știința și conștiința [d-tale] despre purtarea morală de prezent și despre tăria lui în credința către religiunea noastră ortodoxă.

Această informațiune se cere cu atât mai mult că prezisul paroh a concurat la catedra vacantă de profesor de teologie și pentru aceia e neapărat de lipsă ca să se știe apriat dacă dânsul este om dumnezeiesc, omul păcii, cu supunere resignată către autoritatea sa duhovnicească și mai presus de toate dacă el este însuflețit de înflăcărata dragoste către credința noastră drept măritoare și către buna sporire a sfintei noastre biserici ortodoxe.

Pre lângă care cu archipăstorească binecuvântare sunt al mult onorat domniei-tale

de tot binele voitor
Ioan Popasu
episcop

Caransebeș în 4 Oct. 1865.

Original. Adresa: « Mult onoratului părinte administrator protopresbiteral din Vârșeț Nicolae Tincu Velia în Secaș ». Arh. Prot. V., nr. 14/1865.

89.

Secaș, Octombrie 1865.

*N. T. V. către episcopul Popasu. Dă referințele cerute, recoman-
dând pe Mihail Velceanu.*

No. 14

Ilustre preasântite domnule episcop
archiepiscopu meu prea grațios!

La grațioasa provocare a ilustrității voastre datto 4 Oct. a. c. No. 4/54 ca eu după știință și conștiință să vă dau informațiune despre purtarea morală de prezent a preotului Mihail Velceanu din Dognecea și despre tăria lui în credința către religiunea noastră ortodoxă mă plec cu umilință a răspunde următoarele:

Eu pre Velceanu ca pre conșcolarul meu în liceul Seghedinului și în teologia din Vârșeț îl cunosc bine. Din trăsurile caracterului său moral de mai înainte acestea sunt mai apriate cari dânsul nu le poate ascunde: cerbicositatea, necompătămirea, ardoarea de răsbunare ș. a. cari sunt contrare blândeței și umilinței inimei. De aceia... 1) ... fiind el altmintea om curat de prihanele cele urâte trupești și nemitarnic; poate că nici când nu venea în colisiune cu parohianii săi mai vârtos cu cei o mână de sârbi dacă soția lui mult mai rea ca dânsul în rivalitate și neîntreruptă ceartă cu sârbele vecine, nu-l învăpăia spre ceartă cu bărbații rivalelor ei, cari apoi și ei și alții văzând dal'd'astea au început mai mulți a-l urâ și a-l pârâ. Poate că în Caransebeș dacă vor fi puși sub ochii lui Argus vor fi mai buni și mai fericiți ambii soți.

Altmintea Velceanu căutând la inteligența ce o are e un preot luminat și dacă i-ar lipsi defectele mai sus înșirate, cari

poate că nu le mai are astăzi în acea măsură ca mai înainte și dacă cum e cam bun predicator, ar fi și mai bun ceremoniar bisericesc, atunci nu știu care dintre preoții Banatului l-ar putea întrece.

Incât se atinge de religiune eu nu mă îndoiesc despre tăria lui în credință către religiunea noastră cea străbună, despre supunerea lui către superioritatea sa spirituală și despre aplecarea lui către înaintarea sfintei noastre biserici ortodoxe.

Acestea ca sub confesiune ilustritate, comandându-mă înaltei grații pre lângă sărutarea sfintei drepte arhipăstorești cu cea mai profundă venerațiune rămân

al ilustrității voastre

cel mai credincios fiu

N. T. Velia

Secaș, Octombrie 1865.

Concept. Mihail Velceanu (1815—1883) este scriitorul bănățean care ne-a lăsat următoarele lucrări: *Regulele ortografice pentru scrierea cu litere latine*, Biserica Albă, 1867, p. 18. *Meditațiuni spirituale pentru înaintarea creștinismului adevărat și a cultului Dumnezeiesc de casă* traduse de ... Sibiu 1875, p. 150. *Doctrina fericirii ilustrată prin sentințe filozofice culese din scrierile celor mai celebrii filozofi anticî și moderni cu un adus*. Colecțiuni de 500 sentințe filozofice. Sibiu, 1878, f. 3. + 88 p. *Marcu Aureliu, Antoniu filozoful tradus de ...* tomul I, Sibiu 1854, p. 302. În urma recomandării lui Velia, Velceanu a fost numit profesor la teologia din Caransebeș. Arh. Prot. V. nr. 14/1865.

90.

Secaș, 24 Octombrie 1866.

N. T. V. felicită pe mitropolitul Șaguna cu ocazia onomasticeii sale.

Excelența voastră!

Prea grațioase domnule!

Cercul celor cari se strâng împrejurul excelenței voastre spre a vă gratula fericea zi aniversară cred că nu mă va eschide pre mine cela ce alerg și eu cu inima curată și credincioasă plină de fiască dragoste și reverență spre a-mi împlini această datorință.

Pana mea e cu mult mai slabă decât să poată deplin descrie și lăuda marile binefaceri și merite cari excelența voastră le-ați isprăvit (părere quasi ex părere) în interesul emancipării și înflo-

ririi bisericeii noastre celei adevărate române ortodoxe apoi nu mai puțin și a națiunii și a culturei cu totul părăsită. Acele mari și nemuritoare fapte sunt cunoscute pretutindeni, vestirea lor a străbătut în toată lumea! Fiii excelenței voastre, milioanele din Austria și frații lor din provinciile vecine, ceiace vă admiră faptele căror asemenea alt arhierău până astăzi nu a mai săvârșit, ceiace vă adoră și vă țin de un trimis al Domnului vor pomeni și mări marele vostru nume din genunchi în genunchi.

Eu din parte-mi vin cu ocaziunea luminătei serbări a aniversării excelenței voastre a vă descoperi cu sinceritate pre lângă fierbintea-mi mulțămită pentru multele binefaceri și binevoințe de care am fost norocit încă și aceia că eu totdeauna considerând însușirile și faptele cele bune și mari ale excelenței voastre și prea înțeleapta conducere a națiunii și bisericeii am rugat în inima mea și rog și astăzi și nici o împrejurare nu mă va putea reține de a ruga pururea pre bunul Dumnezeu ca să vă dăruiască o viață foarte lungă îndulcită de o întreagă sănătate și tot felul de bucurii și succese, cari excelența voastră înșivă vi le doriți toate acestea spre binele, decoarea și vâlva națiunii și bisericeii, spre folosul patriei, a statului și a omenității care acestea au tot dreptul a-l pretinde dela bărbații cei extraordinari și mai ingenioși.

Binevoiți excelență a primi această descoperire a curatelor și limpezilor sentimente a inimei mele cum și umilita-mi rugare pentru grațioasa-vă și mai departe binevoință și părintească favoare către mine cela ce sărutându-vă sfânta dreaptă rămân întru cea mai adâncă și pie devoțiune și reverență al excelenței voastre
cel mai credincios și plecat fiu

Secaș, 24 Octombrie 1866.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 458/1866.

91.

Secaș, 24 Octombrie 1866.

N. T. V. cere lui Șaguna să intervină la episcopul Popasu pentru a-i restitui parohia din Mârcina.

Excelența voastră,
prea grațioase domnule!

Mă rog să binevoiți a-mi ierta supărarea ce o fac excelenței voastre prin aceste șiruri. Aș vrea să vă conving ca pre cel mai

bun părinte al meu că starea și viața mea în toată privința e demnă de compătimire; dară un fel de răceală către mine observată de un timp încoaceă mă face să cred că în deșert mă voiu văiera pentru betegia mea, pentru lipsirea mea de beneficiile parohiei și sesiunei din Mârcina către care altă lovitură cumplită, că alaltăieri mi se luă și vându la execuțiune pentru o datorie de care nu știu nimica, întregul bir protopopesc (78 meți grâu mai mult nu aveam și neci nu mai am pentru 1866, neci un grăunte neci grâu neci cucuruz) și a mai altor lucruri din casă ș. a. Convingerea numită și milă ar urma dacă v'ați putea încredința că n'aveți nici o cauză adevărată și demnă ca să vă schimbați inima către mine. M'a întrebat un amic să nu fie cauza răcelei că doară cugetați excelența voastră că eu țin Gazeta și corespund cu redactorii ei și cu Barițiu. Dacă să fie aci răceala, atunci excelența voastră sunteți înșelat, căci eu din anul 1858 nu mai țin neci Gazeta neci corespondență cu acei oameni, ale căror tendințe vătămătoare în partea noastră sunt în comun cunoscute.

Eu v'aș ruga excelență să vă întoarceți mila părintească către mine și să mă mângăiați cu aci însemnatele binefaceri grațioase:

Să binevoiți a dispune să se comande Istorioara mea la arhidieceză că doară s'ar putea vinde și pre acolo o sumă de exemplare fie și cu 2 fl. exemplarul. După 10 exemplare, unu gratis.

Să binevoiți a da să mi se înștiințeze cum e cu publicarea în Foaia societății literare din Bucovina, că în Cernăuți ar fi mai multe exemplare din opul meu depuse spre vânzare cu câte 2 fl. 42 cr. la Pardini în com. lui Filtsch.

Să binevoiți a lăsa să fie prețul tipăririi opului precum mi-ați însemnat însăși excelența voastră sub 30 Octombrie 1865 adică cu 400 fl. căci susținerea d-lui secretar din 15 August 1866 că în anul 1865 nu se știa că câte coale va avea opul tipărit nu stă deoa-rece tot atuncea în 30 Octombrie când mi-a însemnat prețul 100 fl. mi-a trămes totodată și un exemplar tipărit spre vedere. Dacă binevoiți a-mi da această grație mă rog și să se oprească pentru restul de 86 fl. numai 100 exemplare iară celelalte să mi se trămăată căci îmi trebuiesc. Să binevoiți a stărui la prea sfințitul meu domn episcop și veneratul consistoriu ca să mi se dea parohia din Stre-giștea Mică împreună cu sesiunea, dacă pentru căderea preotului prezent în fapte criminale, va fi să rămână vacantă.

Faceți-mi mă rog acestea excelență, domnule și preaîndurate părinte și patroane al meu și nu vă veți căi, — vă voi fi până la moarte mulțămitor cela ce acum comandându-mă înaltei grații și sărutându-vă sfânta dreaptă rămân întru adâncă și pie reverință.

Al excelenței voastre

Secaș în 24 Octombrie 1866.

Cel mai umilit fiu

Concept. Arh. Prot. V., nr. 458/1866.

92.

Sibiu, 1 Decembrie 1866.

Mitropolitul Șaguna răspunde lui N. T. V. la cererile ce i le-a făcut.

No. 225.

Prea cinstite părinte protopoape, mie iubite!

Gratulațiunea cu carea m'ai îmbucurat la ziua patronului meu a Sfântului Apostol Andrei, celui dintâiu chemat, o am primit cu mângâiere ca un semn al inimei duhului și a legăturii de pace prin care noi slujitorii tainei din legea lui Christos suntem legați la olaltă.

Unimea aceasta a duhului și a legăturii de pace deie Dumnezeu să se susțină între noi și să o putem lăsa următorilor noștrii de erezire spre mărirea lui Dumnezeu, spre vaza sfintei maicii noastre biserici și spre binele națiunii noastre, premergând ei cu pilde bune.

După acestea trecând la specialitățile cuprinse în hârtia prea cinstiei tale din 24 Novembre vin a-ți rescrie următoarele:

1) Opul prea cinstiei tale eu și până acum l'am recomandat eparhioților mei dar răspunsul ce-l primesc este că acela pentru Ardeal și față cu alte opuri ieșite în aceiaș tipografie este cu mult prea scump;

2) Cât pentru vânzarea opului acestuia în Cernăuți cu un preț scăzut până la 2 fl. 42 cr. nu-ți pot da nici o informațiune deoarece starea lucrului îmi este cu totul necunoscută;

3) Ce se atinge de prețul tipăririi, mă învoiesc dar să-l statoresc definitiv la 400 fl. cu acel adaus că restul exemplarelor ți se va trimite îndată ce vei depune pe deplin prețul de 400 fl.

4) In fine, cu privire la cererea din urmă a prea cinstiei tale: ca să te recomand părintelui episcop diecezan spre a ți se oferi parohia din Stregiștea, când ar deveni vacantă — cu părere de rău trebuie să mă declar într'acolo că deoarece după canoanele bisericei noastre un paroh nu poate stăpâni două parohii îndepărtate, prin urmare cererea aceasta se arată a fi anticanonică, — nu o pot recomanda.

Pe lângă care am rămas cu binecuvântare arhierescă al prea cinstiei tale

Sibiu în 1 Decembrie 1866.

de tot binele voitor
Andrei

Original. Pe verso adresa: « 1. pres. 225/1866. Dela Mitropolia gr. ort. română a Transilvaniei și Ungariei. Prea cinstiei sale părintelui protopop Nicolau Tincu-Velia per Werschetz a Secaș Ex offo ». Alături scris de Velia: « Pres. în 4 Dec. 1866, nr. 458/1866 ». Arh. Prot. V., nr. 458/1866.

93.

Secaș 1866, fără lună și zi.

N. T. V. cere lămuriri protopopului din Oravița în diferite chestiuni oficiale.

No. 284.

Prea onorate domnule protopop,
Frate în Christos iubite!

Ca către un protopop veteran și cu mai multă experiență mă adresez către prea onorat d-ta și te rog să aibi bunătate și a-mi trimite o însemnare: că cum ai expedit prea onorat d-ta mai înainte banii tasului III la deputațiunea fondului școlar greco-ortodox din Pesta și cum îi vei expedi acum după noua însărcinare sau pe drept a-mi da deslușire la aceste întrebări:

1) Cum vei face adresa?

2) Vei plăti prea onorat d-ta portul poșta ex proprii au va plăti primitorul.

3) Cum să facem ca să ni se dea desigur chitanță despre primirea banilor, căci faptele din trecut ale acelor oameni ne stau încă proaspete înaintea ochilor însuflându-ne îndoială și neîncredere.

Ceeace îți cer eu prea onorat d-tale frate nu se ține atâta de amicitie, cât de oficiu și pentru aceasta sperez că nu mi-o vei denega.

Cine știe ce s'a întâmplat că o pâră dela veneratul consistoriu din smintă la prea onorat d-ta trimisă după ce ai văzut termenul de 14 zile totuși o ținuse aproape o lună și numai atunci mi-o trimiseși! Și cine ia ocară? Dar trebuie să mă apăr, căci eu împlinesc datoriile mele și cât pot și către mine și către alții; chiar aceasta și o grămadă de scripte oficioase stă s'o espedez acum în focul frigurilor.

Cu toată stima sum al prea onorat d-tale frate

Secaș.

Concept. La început scris de Velia: « D-lui Prot[opop] al Oraviței ». Arh. Prot. V., nr. 284/1866.

94.

Secaș, 17/29 August 1866.

N. T. V. cere lămuriri protopopului Ion Marcu al Lugojului și explică acuzele nedrepte ce i se aduc.

Secaș 17/29 August.

Mult stimat amice Marcu!

Ca pre un protopop veteran și cu mai multă experiență te rog să faci bine a-mi răspunde la următoarele întrebări:

1) La cine anume și sub ce adresă ai expedit mai înainte banii tasului III la Pesta?

2) Cu ocaziune au pe poștă, cu ce bani ai plătit poșta?

3) Pre ce cale sigură aștepti ca să capeți chitanța despre primirea banilor?

Alta te rog frate cu cea mai călduroasă inimă aibi bunătate a mai sta de prenumeranți să plătească restul ca să-și capete cartea și să-mi poți trimite banii dacă nu să-și spună cari nu plătesc și exemplarele lor trimite-mi-le, când îți voi trimite eu au vei avea însuși d-ta vreo ocaziune căci dacă în două luni nu voi împăca o datorie de 500 fl. mi se va vinde birul protopopesesc care eu trebuie astăzi încă mai înainte de a-l fi căpătat dela preoți să-l dau zălog. — Apoi câte alte nevoi. D-ta nu-mi crezi că mi-ai

spus-o în față și ai spus și altora. Inșă dacă vrei ca cineva să-ți creadă necredinței, dovedește cu vreo avere în fapta mea nu cu presupuneri, dovedește cauza care m'ar face așa nătărău ca având eu bani să trăiesc totuși în cele mai multe lipse și necazuri.

Concept. Scris de Velia: « Protopopului I. Marcu, Lugoj ». Arh. Prot. V., nr. 284/1866.

95.

Oravița, 14 Sept. 1866.

Protopopul Popovici al Oraviței răspunde la scrisoarea lui N. T. V.

Prea onorate domnule protopresbiter
și amice Velia!

Epistola frăției tale din 25 August a. c. No. 287 eu o primiu și mă bucur căci sunt increzut despre amicia frăției tale către mine și de vreme ce noi doi suntem vecini și eu din partea mea doresc ca întru toate să ne înțelegem ca așa ca niște amici și cunoscuți vechi să putem pre unu în oficiu așa și întru altele întru coînțelegere lucra. Ce se atinge de banii din al treilea tas eu gândesc, cum de-adreptul la comisiunea fundului școlar să-i trimitem de vreme ce eu i-am trimis acolo și dânsii ne-au trimis chitanța cuvenită, — domnului Babeș să trimiți banii eu socotesc că nu ar fi cuviincios, de vreme ce dânsul poate fi că prin așa ceva s'ar afla supărat, însărcinat fiind el și așa cu destule alte lucruri. Mai departe frate mai deunăzi îmi trimiseși unile pâri, așternute de unii locuitori ai Comoriștei în contra preoților din loc ilustrității sale, care ți s'or trimis spre investigare dară acelea pâri nu din sminteală ți s'or trimis ci cu adevărat pre frăția ta te-a denumit ilustritatea sa de investigător, fiindcă pre mine m'a înștiințat cum că eu sunt părtinitor preoțimei și din acea cauză predând acestea pâri protopresbiterului din Biserica Albă, dânsul, fiindu-i preoteasa din Comorâște nepoată de frate s'a executat și apoi ți s'or trimis frăției tale. Caută de ajutoră frate pre preoți căci aceste pâri sunt de uniți fabricate. Iată ți le trimit spre mai departe întrebuințare. Ce se atinge de banii pentru Istoria Bisericească fi numai puținel frate întru așteptare, că mi-au făgăduit învățătorii carii fură la conferință, neavând aci banii că-i vor trimite îndată ce

vor ajunge acasă, — însă frate ori nu va fi bine ca din acești bani să trag eu sidoxia domnului episcop, care o cere pentru Secaș dar și pentru Mârcina? Precum poate fi că și frăției tale ți-a și scris lustritatea sa în privința convenției și a sidoxiei. Intru altele și mai departe amicabilelor sentimente frăției tale recomandându-mă rămân cu cuviincioasă stimare al frăției tale

Oravița în 14 Septembrie 1866.

adevărat amic
Popoviciu
protopresbiter

Original. Pe verso scris de mâna lui Velia: « Mânezî în 23 Sept./5 Oct. 1867 i-am rescris într'altele că sidoxia nu sum dator a o plăti ca protopop în put[erea] Rescriptului Dechiarătoriu am citat paragr. etc. apoi dacă stă stato quo nici ca paroh [al] Secașului căci e aflat aci că nu se plătește nici o dare în urma iertării solemnele a episcopului răp[osat] Ștefan Popovici putem adeveri dacă se cere etc. etc. ». Alătura scris tot de Velia: « Pres[entată] în 22 Sept. 1866 ». Arh. Prot. V., nr. 284/1866.

96.

Timișoara, 5 Noembrie 1866.

Protopopul Meletie Drăghici invită pe N. T. V. la adunarea ce se va ține pentru alcătuirea statutelor viitorului Alumneu Român din Timișoara.

Prea onorate domnule protopresbiter!

Prin aceasta am onoare a vă invita în numele inteligenței române din Timișoara ca în societate cu alți distinși români să onorificați cu prezența domniei-voastre adunanția preliminară carea se va ținea aicea în casa mea în 17/29 Noembrie a. c. în prezența unui comisar politicesc spre desbaterea statutelor a înființânduului în Timișoara Alumneu Român și spre subșternerea lor înaltului consiliu regesc spre ratificare.

Timișoara 5 Noembrie 1866.

Meletie Drăghici
protopop, Timișoara

Original. Pe verso adresa: « Seiner Hochwürden dem Herrn Erzpriester Nicolaus Tincu Velya zu Szekés ». Arh. Prot. V., fără număr.

97.

Lugoj, 5 Aprilie 1864.

Atanasie Marian Marienescu dă o consultație juridică lui N. T. V. într'un proces.

Reverendisime domnule!

Am primit epistola prețuită cu datul din 30 Martie a. c.

Am conferit cauza cu fratele Aurel Maniu și rezultatul e:

a) D-ta nu recunoști datoria plătită prin repausata muiere.

b) Trimiți o împuternicire domnului Aurel Maniu carele ca avocat în timp de lipsă te va apăra.

Urmează dară că de ești dator ca să te înacționeze ascultă și pe urmă să se aducă sentința de plătire. Eu nu știu să fie vreun caz nici nu poate fi ca judecata să recunoască o socoată neguțătorească ca de așa puternică cât fără ascultare să convingă pe cineva.

Mă recomand binevoienței și rămân

al reverendisimului domnie-tale aplecat serv
Marienescu.

In Lugoj 5 Aprilie 1864

Original. Arh. Prot. V., fără număr.

IV

ACTE PRIVITOARE
LA DESPĂRȚIREA IERARHICĂ

Caransebeș, 13/25 Sept. 1865.

Ioan Popasu dă lămuriri în vederea separării ierarhice.

No. 114/1865.

Prea onorate părinte!

După cum te vei convinge din aci în copie alăturata provocare a protopresviterului sârbesc din Vârșeț, Filip Trandafirovici cu datul 24 August a. c. No. 133, protopopii sârbești încă și astăzi se țin că sunt mai marii preoților românești și că ca pre niște subordinați ai lor îi îndatorează să scoată sidoxia și convenția pentru episcopul sârbesc. Deci fiindcă dela 3/15 Julie a. c. după înțelesul înaltului rescript împărătesc din 6 Julie a. c. cal. nou, episcopii și protopopii sârbești nu mai au de a porunci protopopilor și preoților noștri greco-răsăriteni din comunele neamestecate curat românești: așa prea onorat domnia-ta cât și preoțimea prea onoratei domniei-tale supusă — veți avea a asculta și a pune în lucrare numai rânduelile eșite dela scaunul episcopesc al eparhiei noastre și dela protopopii noștri români greco-răsăriteni.

Pentru aceia ce se atinge de convenție și sidoxie și alte dări privitoare la episcopia noastră, dela 3/15 Julie a. c. precum s'a mai scris în 31 August a. c. No. 26, acestea le vei incasa, aduna și trimite domnia-ta numai pre seama și socoteala episcopiei române greco-răsăritene a eparhiei Caransebeșului, rămânând d-ta cu averea și persoana răspunzător scaunului episcopesc din Caransebeș pentru orișicare scăderi și neajunsuri ce ar purcede din comoditatea și negrija prea onoratei d-tale, nefăcând cunoscut preoților districtuali despomenitul termen al totalei noastre desfaceri de ierarhia sârbească. Iar pre protopopii și arhieriei sârbești să-i îndreptați la consistorul meu cu orișice fel de cerere a lor.

Sosind mai departe și acea împrejurare la auzul meu că în unele părți a eparhiei mele nu îndrăznește preoțimea mea a pomeni numele arhierelui lor diecesan din cauză că pentru pomenirea aceasta nu li s'ar fi impus nici o însărcinare: așa prea onorat d-ta primești acuma strânsă îndatorire, ca fără amânare să poruncești preoțimei întregi din comunele curat românești greco-răsăritene din districtul prea onorat d-tale, ca în toate sântele slujbe, unde după tipic se cuvine să pomenească numele arhierelui lor diecesan Ioan căci această datorință canonică se poate pricepe ușor de fiecare preot atât din circularul meu cât și din acela al esceleței sale Inalt Preasânțitului și Preademnului nostru arhiepiscop și mitropolit Andrei Baron de Șaguna îndreptate preoțimei eparhiale cu intrarea mea în dieceză și cu ocuparea scaunului meu arhiepiscopesc în Caransebeș.

Asemenea aflu de lipsă a-ți recomanda și respective demanda ca în viitor să se observeze o mai mare acuratețe în trimiterea circularilor mele arhieresti căci cele dintâiu împărțite cu sosirea mea în eparhie (din vina altuia) abia după două săptămâni au ajuns în comunele atârânătoare; apoi unele circulare s'au adresat la niște comune neromâne și neatârânătoare de eparhia mea de unde ușor se pot naște neînțelegeri și chiar învrăjbi scandaloase.

Despre aceia că preoțimea din tractul prea onoratei d-tale a primit și înțeles cuprinsul acestui circular al meu, să iai revers dela fiecare preot și acestea toate împreună cu raportul prea onorat d-tale să mi le subșterni până la 30 Sept. a. c. cal. v. nesmintit.

Pre lângă care împărtășindu-ți binecuvântarea mea arhierască sunt în

Caransebeș 13/25 Sept. 1865.

Al prea onoratei d-tale
de tot binele voitor
Ioan Popasu m. p.
episcop

Anexa de care e vorba în document cuprinde circulara protopopului sârb din Vârșeș pentru adunarea, fără drept, a sidoxiei din parohiile românești:

Copia No. 133.

Bine cucernicilor d.d. preoți!

După data mie poruncă dela înalt prea sântia sa domnul episcop ca până în 15 Sept. a. c. toată restanța sidoxiei episcopești să o încasiruesc și predau, cu aceasta din slujbă vă prochiez ca pre cum sidoxia episcopiască așa și birul meu, cari încă nu ați plătit până la sus numita zi să vă îngrijați a-mi trimite.

In Vârșeț, în 24 August, 1865,

F. Trandafirovici m. p.
protopresbiter

Original. Scris cu litere cirile; Jos adresa: Prea onoratului domn Nicolau T. Velia, asesor consistorial și interimal al protopopiatului Varșețului în Secaș. Arh. Prot. V., nr. 2.

99.

Caransebeș, 5 Oct. s. v. 1865.

Ioan Popazu dă noi dispoziții privitoare la despărțirea ierarhică.

No. 236/1865

Mult onorate părinte administrator!

La desele întrebări ce ni se fac în toate zilele de către creștinii noștri români din comunele mestecate am aflat cu cale înainte de espedarea unui circular către toți protopresbiterii respectivi în materia aceasta a-ți împărtăși cu grabă următoarea informațiune:

1) Că mai 'nainte de toate, Românii noștrii din comunele mestecate cu Sârbii fără cea mai mică întârziere să dea petițiune prin care să arate că voiesc desfacerea de Sârbi, formarea lor într'o comună bisericească deosebită, română-ortodoxă și supunerea acestei comune sub episcopia ortodoxă română a Caransebeșului și prin care totdeodată să ceară ca înaltele locuri să se îndure a le trămite comisiune în fața locului spre a se pune în lucrare desfacerea dorită.

Se înțelege de sine că dacă comunele sunt provinciale atunci petițiunile de desfacere au să le trimită la înalta cancelarie de curte regească a Ungariei din Viena iar de vor fi militare la înaltul minister de războiu c. r. tot din Viena.

2) Că preoții, învățătorii și frunțașii români în coînțelegere cu mult onorat domnia-ta din acelea comune să caute și să adune

din bună vreme date și documente prin care să dovedească înaintea comisiunii că zidirea bisericii și a școalei cu moșiile ce le va fi având biserica și școala s'au rădicat și s'au cumpărat cu banii Românilor, iar unde nu se vor afla astfel de date și documente să scoată la lumină alte împregiurări prin care să dovedească cam câți bani au dat Români, ce ajutor au făcut ei la mai sus numitele zidiri și moșii ca așa să fie cu toate gata pe când va veni comisiunea.

3) Toți acești fruntași ai bis ricei, școalei și comunei să privegheze în coînțelegere cu mult onorat d-ta ca creștinii noștri români din comunele despre care e vorba să nu se lase a se mitui, a se duce în rătăcire prin făgădueli sârbești care nu sunt decât vorbe goale, a se face uneltele altora, subscriind vreo hârtie prin care să se prindă în cursa sârbilor, însfârșit să se păzească de certe, gâlcevi și tot felul de excese, ca nu cumva călcând cele ce am zis în acest punct să-și piardă drepturile.

4) Bine să însemnezi ceea ce voi zice în punctul acesta:

Până la eșirea comisiunii pentru desfacerea credincioșilor noștri români, au să rămână în starea în care au fost până acum sub stăpânirea episcopescă și protopresbiterală sârbească.

Nimic să nu înoiască, nimic să nu schimbe din rânduielile de care s'au ținut până acuma.

N'au să pomenească numele meu sau al mitropolitului nostru român ortodox. Circularele mele n'au să le citească în biserică, cu un cuvânt precum am zis, să rămână în starea în care au fost până acum căci nepăzind acestea, Sârbii deabia vor apuca să le vină în mână Români, să-i pedepsească amar și cu chipul acesta înspăimântându-i, să-i silească a se declara că rămân sub ierarhia sârbească. Au răbdat Români sute de ani, mai rabde încă puțin și vor scăpa și bucura văzându-și împlinite dorințele lor cele fierbinți.

... Pre lângă care împărtășindu-vă binecuvântarea mea arhierescă sunt al mult onorat domniei-tale

Caransebeș în 5 Octombrie 1865,

de tot binele voitor

Ioan Popasu m. p.

episcop

100.

Secaș, fără dată.

N. T. V. luând ca exemplu lucrările comisiunii mixte din Checea indică preoților cum să procedeze, la despărțirea ierarhică.

Lucrările comisiunii mestecate în Checea (protopopiatul Temișoarei 7, 8, 9, și 10 Martie 1866) așa trebuie să se pășească și într'altel locuri și adecă:

1) Doresc Românii și mai departe a rămâne cu confrății lor Sârbi sub ierarhia sârbească? Dacă vreau să se despartă:

2) Să se facă conscrierea sufletelor.

3) Să se prețuiască biserica, școala, sesiunile parochiale și mobilele bisericesti. La opunerea Sârbilor în astă privință să nu se privească căci e ordin mai înalt.

4) Se provoacă mădularii români, ca să proiecteze modul împărțirii averii bisericesti. Aceștia pot cere termen de $\frac{1}{2}$ an și 1 an spre a da propunerea lor în scris, cum făcură în Checea în 9 Martie iacă așa: « Deoarece Sârbii fac numai a $\frac{1}{5}$ parte, dânșii le oferesc în numele Românilor Checeani din suma prețuirii adecă... sub acea condițiune ca după purcezânda deciziune aulică până într'un an să depună Românii din această sumă o $\frac{1}{2}$ iară până atuncea Sârbii locali să nu rămână fără mângâiere spirituală, dânșii le îngăduie ca amăsurat numărului sufletelor sârbești în a 5-a săptămână să poată servi cultul dumnezeesc în limba lor slovenească însă sub condițiunea ca până la totala despăgubire Românii să fie supuși ierarhiei române.

5) Poate că Sârbii nu se vor mulțumi cu aceasta și vor face și ei vreo propunere cum făcură în Checea: « Că ei pretind $\frac{1}{2}$ parte, etc. etc.

6) Românii trebuie să replice cum făcură în Checea în 10 Martie: « cum că în deșert cearcă Sârbii și mai departe supremația sa și prin aserte născocite, căci după Griselini și după alte date când s'a scăpat Banatul de sub jugul turcesc, în Banat s'au aflat mai numai Români și foarte puțini Sârbi mai mult pre marginile țării cari până la înființarea ierarhiei sârbești erau supuși metropoliei române dela Temișoara-Ienopole care era sufragână metropoliei canonice de Alba-Julia. Sunt tradițiuni românești și sârbești, apoi și date istorice sârbești, cari arată că numai după trecerea

colonilor sârbești din anul 1737 cu patriahul Arsenie Șacabent în frunte și după bătaia turcească din 1758 și mai vârtos după anul 1751 au început a se întinde Sârbii în număr mai mare depe malurile Dunărei, Tisei și a Mureșului mai către mijlocul Banatului printre Români, vechii locuitori. Aceștia după istoricul sârb Raici și după Alexandru Stoiaciovici în cartea sa: « Certe Jivota Naroda Srbscog » pg. 6, 7, 9, 10, 98 și 112. Din acest timp mai vârtos a început supremațiunea ierarhiei sârbești asupra Românilor cu preoți sârbi și limba slovenească în biserică și școală.

Dacă Sârbii arată —ce însă nu pot demonstra, că ei sunt de câteva sute de ani în Banat și au fost totdeauna sub ierarhia sârbească, noi putem demonstra că noi suntem în Banat moșneni de 1760 de ani, am avut pururea ierarhia noastră națională, căreia și Sârbii din Banat au fost supuși până la așezarea metropoliei sârbești în Carloviț: pretindem drept aceia ocuparea bisericii, a școlii și a averii aceloră promițând că suma de... fl. ... în ... ani vor desplăti-o Români din... după cum se dechiarară și legătura.

Concept. Teoria istorică de mai sus, privitoare la ierarhia sârbească este identică cu cea susținută în Istoria Bisericească Politico-Națională. Arh. Prot. V., fără număr.

101.

Secaș, 10 Octombrie s. v. 1865.

N. T. V. trimite preoților Ștefan Popovici din Straja și Alexandru Ioanovici din Percosova indicațiunile primite dela episcop în vederea despărțirii ierarhice.

No. 10/1865.

1. Mult onoratului domn Ștefan Popovici, paroh și asesor consistorial în Straja.

2. Mult onoratului domn asesor consistorial Alexandru Ioanovici în Percosova.

3. În urma grațioasei ordinațiuni a ilustrității sale domnului episcop al nostru, dato 5 Oct. a. c. No. 236, viu a te provoca pre frăția ta oficios în privința comunelor amestecate din protopresbiteratul Vârșețului sau încai în privința celor mai aproape, cari sunt: Vlaicovăț, Parta, Oreșnița, Găitaș și Iabuca-Mare a face următoarele:

1) Să cauți cât mai curând pre o cale înțeleaptă a da Românilor noștri din mai sus numitele comune informațiune că fără

toată întârzierea să dea petițiune prin care să arate că voiesc desfacerea de Sârbi, formarea lor într'o comună bisericească desclinită română-ortodoxă și supunerea acestor comune sub episcopia Caransebeșului și că roagă a li se trimită comisia în fața locului spre a se pune în lucrare desfacerea dorită. Petițiunea să li-o facă vreun om învățat și încrezut (român ori german) și să o trimită comunele provinciale la înalta cancelarie de curte regească a Ungariei din Viena iar cele militare la înaltul minister de războiu cezaro-regesc iar în Viena.

2. Să spuni fruntașilor comunei să caute încă în înțelegere cu frăția ta din bună vreme, date și documenturi care să dovedească înaintea comisiei că biserica și școala împreună cu moșiile acestora (dacă vor fi) s'au rădăcit și cumpărat cu banii Românilor; iar unde aceasta nu se poate, să caute să dovedească cam câți bani au dat Românii și ce ajutor au mai dat ei la numitele zidiri și moșii, ca așa să fie cu toate gata pre când va veni comisia.

3) Să spuni fruntașilor că creștinii noștri Români să se ferească de a subscrie vreo scrisoare prin care să cadă în cursa Sârbilor și apoi și de toată cearta ca să nu perdem dreptul. Se înțelege de sine că până la o rânduală, numele arhiereului nostru în bisericile ăstor comune mestecate nu se va pomeni.

Despre rezultat încă înainte de instalare să mă încunoștiințezi.

Secaș 10 Oct. v. 1865.

N. T. V.

Concept. La începutul scrisorii însemnat de Velia: « Espedită la fiecare desclinit ». Arh. Prot. V., nr. 10/1865.

102.

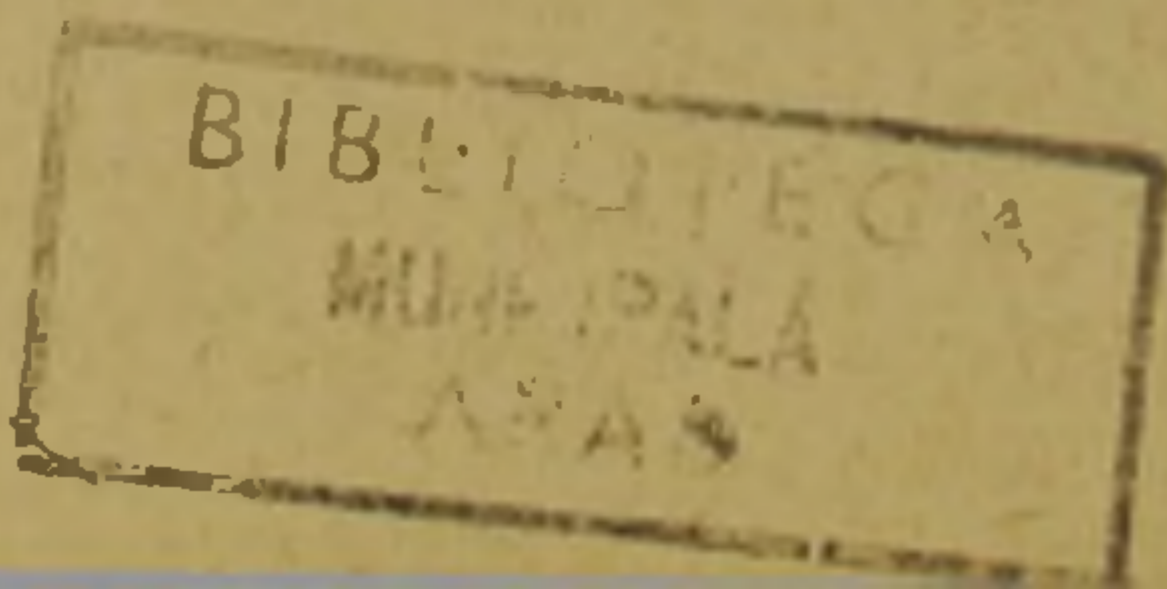
Caransebeș, 12 Nov. 1865.

Consistorul dă noui indicațiuni lui N. T. V. în vederea despărțirii ierarhice din comunele: Iabuca-Mare, Srediștea-Mare, Dejan, Parta, Găitaș și Mesici.

No. 416/1865.

Mult onorate părinte administratoare!

Aici alăturat ți se trimită un formular pentru petițiunile ce au Românii greco-orientali din comunele mestecate româno-sârbești



a le înainta către înalt preasfinția-sa domnul episcop diecesan, ca Înalt acelaș să poată pune la cale scoaterea lor de sub ierarhia sârbească și pentru ca să-i poată primi sub scutul și conducerea episcopiei lor naționale din Caransebeș cu acea îndatorire ca pentru comunele mestecate româno-sârbești din protopresbiteratul încredințat conducerii mult onorat d-tale și anumit: Iabuca-Mare, Srediștea-Mare, Dejan, Parta, Găitaș, în fine Mesici să se descrie câte un formular de petițiune și să li se trimită Românilor greco-orientali din prezisele comune pe calea care ți se va părea mult onorat d-tale mai sigură spre dechiarare, respective subscrierea acelei petițiuni și subșternerea ei cât mai cu grabă încoacea. Comunele Alibunar, Oreșnița, Vlaicovăț, Jamul Mic, și Marghita Mare au și cerut această desfacere deci acestora nu va fi de lipsă a li se trimită formularul de sus.

Totdeodată la relația mult onorat d-tale din 6 Noembrie a. c. No. 29 ți se rescrie că deoarece ierarhia sârbească a petrecut Mesiciul în listele ei de comună mestecată și prin urmare comuna a rămas sub Consistorul din Vârșeț va fi de lipsă, ca să-și declare înainte de toate comuna Mesici voința sa prin obțiune către înalt preasfinția sa domnul episcop diecesan al Caransebeșului că sub care episcopie voiește să rămână ea. Pe baza acestei petițiuni se vor face apoi cele de lipsă. Până nu se va clarifica starea lucrului în calea sa, nu se poate ordina preot în acea comună.

Dela scaunul episcopesc a eparhiei greco-orientale române a Caransebeșului.

Caransebeș în 12 Noembrie 1865.

In absența domnului episcop
Andreeviciu, administrator protopopesc
și asesor consistorial

Original. Pe verso adresa: « Mult onoratului părinte Nicolae T. Velia adm. protopresbiteresc în Secaș, Exoffo ». Alături scris de Velia: « Presentată în 16 Nov. 1865. nr. 46 ». Formularul despre ce se face amintire lipsește. S'a publicat totuși un asemenea formular în « Vestul » a. III (1932), nr. 467 (Duminică 28 Februarie) p. 2. (O mică contribuție la istoricul parohiilor depe Valea Almăjului) împreună cu adresa de mai sus. Arh. Prot. V., nr. 46/1865.

103.

Straja, 3 Ian. 1866.

Preotul Ștefan Popovici răspunde lui N. T. V. în privința prenumeranților la Istoria lui; a adunării sidoxiei și birului proto-popesesc și a despărțirii ierarhice din comuna Parta.

No. 2/1866.

Prea onorate domnule administrator!

Nu întrelas a vă trimite pentru Istoria d-tale dela mine	— f. 50
Dela Alexa Bufan, docinte	— f. 50
Dela Pavel Beloviciu p. Greb[enațului]	— f. 50
Dela Matei Rotaru p. Greb[enațului]	— f. 50
Dela G. Cocora par. Sălcița	— f. 50
Dela Lațco, docinte	— f. 50
Suma	<u>3 f.</u>

Ce se atinge de convenția ilustrității sale domnului episcop de a se încasa dela comunele Voivodinți, Coștei și Sălcița sunt încunoștiințat cum că acum s'au înșchimbât juzii comunali și cu niște oameni noi, nu pot deodată plăti ei ci vor căuta cât mai îndată a strânge banii și a-i trimite iară pentru birul d-tale scrie parohul dela Sălcița, cum că el cu trecerea la Dognecea va aduce el singur; iar pentru prenumeranții din comuna Coștei cu venirea directorului școlastic și docentelui, vă veți înconvinge mai bine.

Pentru trecerea Românilor din comuna militară Parta cu astă dată nu se poate lucra nimica, ei spun că lor le servește preotul lor românește, ei sunt îndestulați, — ei aud că tot o dreptate la Români ca și la Sârbi și m'au spus multe care aicea n'au loc.

Intru altele poftindu-vă mai fericită sănătate rămân și sunt al prea onorat d-tale

Straja 3-lea Ianuar 1866.

în Cristos frate
Ștefan Popovici
paroh și asesor cons[istorial].

Original. Pe verso scris de Velia: « Presentată 6 Ian. 1866, nr. 6/1866 ».
Arh. Prot. V., nr. 6/1866.

104.

Secaş, 27 Oct. 1865.

N. T. V. anunță episcopului că în 21 Oct. 1865 s'a făcut despărțirea ierarhică în Mesici și cere lămuriri pentru organizarea noiei parohii.

No. 49/1865.

Ilustritatea voastră preasântite domnule episcop,
Induratul meu arhipăstor,

În momentul acesta primii dela preotul Gavril Munteanu dela Mesici știrea cum că în 21 a. c. au ieșit acolo în fața locului proto-singelul Ciprian Stanoilovici, protopopul Vârșetului F. Trandafirovici și fiscalul consistorial Lazar Cveici și cu arhimandritul monastirei împreună au spus oamenilor: că dânșii fiind toți Români de acu înainte sunt desfăcuți de stăpânirea bisericească-scolastică de până acu și sunt sub stăpânirea episcopiei române dela Caransebeș, căreia au să fie ascultători ș. a. că de aci înainte sunt opriți călugării dela orișice funcțiune în comună dară că oamenii pot să cerceteze și de acum înainte biserica monastirei dacă vreau să asculte slujbele Dumnezești în limba sârbească, iar învățătorul a zis că nu e mai mult îndatorat a învăța pruncii cetirile și cântările sârbești.

Aceasta aduc la cunoștința Ilustrității Voastre în legământ cu cele până acu relaționate pentru trebuincioasa știre și cât mai curânda îndrumare pentru mine: 1) Dacă este să se ducă acolo preotul nostru ca să preia protocoalele respective dela călugări; 2) dacă să se lase oamenii a merge și de aci înainte la biserica monastirei, au să se esopereze estrădarea cărților bisericești române din mănăstire și să li se sfințească o casă de rugăciune?

Comandat înaltei grații și sărutând sfânta dreaptă cu cea mai pie venerație

Secaş 27 Oct. 1865.

Al ilustrității voastre
cel mai plecat fiu
N. T. V.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 49/1865.

105.

Mesici, 10 Novembrie 1865.

Gabriel Muntean, paroh administrator interimar al Mesiciului raportează lui N. T. V. asupra instalării sale și a uneltirilor călugărilor sârbi.

Mult onorate domnule administrator protopresbiteral
al Vârșețului,

Inștiințez domniei-tale cum că după sosirea mea la Mesici, Duminică dimineața am mers la arhimandritul Svetici și i-am arătat decretul meu și așa mi-a spus după ce i-am citit decretul, cum că el din a sa putere nu poate opri călugării din comună, numai el e silit a merge la episcopul lui și zicând, — cum că să merg și eu cu dânsul la Vârșeț, eu i-am spus cum că eu nu pot merge cu dânsul, căci eu am de a ceti scrisoarea mia înaintea poporului. Așa dară văzând cum că eu nu pot de a merge cu el la Vârșeț apoi până eu m'am discutat cu el în soba lui am dat decretul de l'a prescris călugărul român și acea copie a dus-o la d. Emilian. Dar la plecarea lui Svetici la Vârșeț i-am spus: domnule au va fi cu putință, au nu va fi cu putință a să opri călugării din comună să-i spuni domnia-ta domnului episcop Emilian, cum că eu am spus că călugării să se oprească din comună; apoi eu am mers la biserică și după ce am eșit dela slujbă cu oamenii le-am cetit decretul meu și au primit de bine mulțămind domniei-tale și zicând: cum că cu mare bucurie te așteaptă să vini odată în mijlocul lor, ca să auză și ei ce e de lucrul lor și cum stau ca o turmă rătăcită ce nu or văzut nici un stăpân român în comuna lor.

Dar venind Svetici dela Vârșeț a fost bun decretul meu, — dară nevrând domnul episcop Emilian a opri călugării din comună m'a chemat Svetici pre mine și pre judele comunal și mai mulți oameni fiind de față iar am cetit decretul înaintea oamenilor, așa deodată pofti Svetici dela călugărul român să i să tâlcuiască în limba sârbească ca să poată mai bine înțelege; atunci întrebă Svetici pre călugăru român Nestor, cum că știe dânsul că stă lucrul așa, cum sună scrisoarea mea și apoi spunând cum că așa stă, atuncea nemai având ce să mai zică, atunci fiind informat dela Emilian zisă judei: eu ție îți poruncesc ca mâne dimineață la 9 ore să-mi aduci oamenii la curte. Așa eu neputând răbda, i-am

spus napoi: «domnule, domnia-ta poruncești ca să se adune oamenii la curte iar eu poruncesc judelui cum că de va îndrăzni a aduna oamenii, ca să vină la domnia-ta, apoi îl voi arăta la înalta noastră stăpânire duhovnicească, și ce va urma dânsul singur va vedea». Și așa ne-am mai sfădit și am plecat zicând Svetici: Iată-ți consignația slujitorilor, mergi domnia-ta și-ți isprăvește datorințele domniei-tale, căci eu nu voi trimite călugării mei în comună. Și așa am plecat a funcționa în parohie. Unii oameni m'or primit, iar alții nu m'or primit. Așa deodată văzui cum că or venit și călugării prin sat și așa s'a săvârșit sfințirea apei.

Dar d. Emilian rândui comisia deodată fiind noi în biserică, iată veni Filla în comisie și după ce eșirăm dela slujbă, spunând poporului mai înainte, cum că a făcut împăratul lege și cum a despărțit pre români de către sârbi și să știți dragii mei cum că mare brazdă a tras Impăratul între români și între sârbi, zicând cum că care comune se vor afla constătătoare numai din români, acelea să se retragă la diecesa Caransebeșului, iar cele mestecate sârbi cu români acelea să rămână la dieceza Vârșețului. Numai iubiților creștini una vă stă în voie: dacă veți vrea să rămâneți la episcopul dela Vârșeț să-mi spuneți. Atuncia poporul s'a început a să turbura; iar eu stând în fața lui Filla i-am spus: domnule proto arată-mi cu ce lege și cu ce putere ai venit aicia în grădina domnului meu episcop Ioan Popazu, cum că domnia-ta nu ai slobozenie nici în comunele cele mestecate dar mai ales aicea unde nu e nici o unghie de sârb. Și așa ne-am despărțit rămânând lucrul turburos dară eu ce a fi mai departe nu știu; numai eu vă spun că oricum gode să nu mă lăsați spre batjocora și spre rușinea oamenilor, zicând cum că vin stăpânirile cele sârbești prin comuna noastră, dar stăpânirea noastră cea română nu mai vine. Dară domnule eu văd că sârbii au luat calea uniților, apoi dacă sună legea împăratului nostru așa apoi atuncia trebuie episcop cu episcop totdeauna în proces să se afle.

Numai domnule te rog ca de după întâmplarea aceasta să faci cunoscut domnului episcop. La sfârșitul scrisoarei am înțeles cum că unii blăstămați de oameni fiind amăgiți, or mers la prota Filla să se scrie și nu a vrut să-i primească poate și pentru aceia căci eu i-am spus că voi face relațiune la protopopul meu și

domnia-lui la episcop și poate și că pentru aceia nu i-a primit și văzând că numai blestemații or fost aceia, iară cei de omenie sânt toți în partea noastră.

Pre lângă care îți rămân cel mai necăjit și aplecat fiu al domniei-tale de tot binele voitor.

Mesiciu în 10-lea Noemvrie 1865.

Gabriel Munteanu
paroh administrator interimar

Original. Pe verso adresa: « Din Mesiciu. Mult onoratului domn protopop al Vârșeșului Nicolae T. Velia cu cea mai mare fiească aplecăciune să i se recomande (per Cacova) la Secaș ». Alătura scris de Velia: « Presentat 11 Noemvrie 1865, nr. 37 ». « Emilian » este episcopul Vârșeșului Emilian Kengelat iară « Filla » este protopopul sârb al Vârșeșului, Filip Trandavirovics. Punctuația îmi aparține. Arh. Prot. V., nr. 37/1865.

106.

Secaș, 9/21 Dec. 1865.

N. T. V. înștiințează pe preotul Gabriel Munteanu că-l va instala ca administrator parohial al Mesiciului.

No. 62/1865.

Onorate părinte Gavriile!

În urmarea rânduielei ilustrității sale domnului episcop al nostru din 6 Dec. a. c. No. 527 care eu în această clipită o căpătai dela Pesta, am să te întroduc de administrator parohial în comuna română Mesiciu și să văd cum să punem la cale cele ce se țin de biserică și școală ș. a. Deci fiind lucrul grabnic năimiiu omul acesta cu... cr. v. a. care trebuie tu să-i plătești îndată și te provoc dacă vrei să te așezi în parohia Mesiciului îndată să-ți iei o cocie și să vini la mine ca să mergem la Mesici. La întâmplarea să-ți fi schimbat voia scrie-mi dece nu vrei ca să știu cum să scriu episcopiei și să cer îndrumare și-mi înștiințează în scrisoare că ai plătit omului acestuia au că nu i-ai plătit. Ți-aș fi trămes pre postă exoffo, căci totdeauna oficios trebuie să ne scriem unu altuia, însă mai târziu ai fi primit scrisoarea.

Secaș [9/21 Dec. 1865].

N. T. V.

Concept. La începutul scrisorii scris de Velia: « Preotului Gavr. Munteanu ». Arh. Prot. V., nr. 62/1865.

107.

*Secaş, 16/28 Dec. 1865.**N. T. V. raportează asupra vizitei făcute la Mesiciu.*

La No. 62/1865.

Ilustritatea voastră preasântite domnule episcop,

Induratul meu arhipăstor!

Intornându-mă alaltăieri în 13 a. c. dela Mesiciu unde fui după însărcinarea ilustrității voastre din 6 a. c. No. 527 deși beteag, grăbesc a raporta următoarele: ajungând, am rânduit să se adune în școală 15—20 din frunțașii comunei iară antistele în timp de două oare a adunat din toată casa câte unu, ba din mai multe case au fost și feciori de 15-16 ani cu toții până la 200 suflete. Am ținut poporului o cuvântare prin care i-am înfățișat tabloul istoriei națiunii sârbești și a noastre, căci acest popor de 1 ½ veac de călugări întru întuneric ținut, neci nu visa până acu că este între români și între sârbi ceva deschiinire. Am adus pre toți la entusiasm și precând pomeneam numele excelenței sale domnului mitropolit și al ilustrității voastre și meritele respective au erupt toți în achiamări de « să trăiască ».

Am vorbit mai departe despre oieptul misiunii mele: introducerea preotului, sântirea unei case în loc de biserică. Aci aflai nodu gordian, aci fui întrerupt vreo 10 minute de zgomotul ce-l făcură vreo câțiva inși « că ei vreau să trimită deputațiune la împăratul la Pesta ca să arate că biserica monastirei s'a edificat mai mult prin moșii lor și dacă nu vor căpăta-o de tot încai să binevoiască a rândui Majestatea Sa ca preotul lor să servească în acea biserică tot a doua săptămână românește ». Documentele sunt numai tradițiunea, iară încât pentru limbă o știm toți că până la 1850 se usua și limba română în chestionata biserică de atunci însă s'a eliminat. Dacă Majestatea Sa le va favori rogarea și se va face ca preotul să-și capete sesiune parohială vor primi preot român; iară dacă nu, ei neci altă biserică nu vor face, neci în casa sfințită nu vor merge ci vor a rămâne cum au fost până aci. Sfatul meu ca ei atare rugământ să subștearnă Majestății Sale prin episcopia noastră l'au acceptat dânșii așa: « Că ei vă roagă prin mine pre ilustritatea voastră ca să vă întrepuneți la Majestatea Sa pentru

această a lor cauză dară tot vor trămite și ei o deputațiune la împăratul ». Eu le-am spus că preotul nostru trebuie să rămână aci, căci călugării sunt opriți, dară preoții din satele invecinate nu vor cuteza a le boteza pruncii, a le cumineca betegii, a le cununa nunți etc. Inșă ei nu toți, ci numai unii ca și Iuda între cei 12 apostoli nu vor să înțeleagă. Cu toate acestea preotul nostru a rămas aci și i-am dat instrucțiunile cuviincioase. Mânezi, iară am mers la arhimandritul și am priceput din vorbele lui cele acope-rite că dânsul a îndemnat pre oameni să ceară dela Impăratul biserica monastirii și să nu primească capela din casa sfințită cu malițioasa intențiune ca rămânând dânșii — locuitorii acestei comune cu rugământul lor pre jos — să devină iară sub călugări și sub episcopia Vârșețului. Am spus arhimandritului că preotul nostru e introdus, că va rămânea aci, că acu d-sa să-mi predea matricolele, conscripțiunea, cărțile românești etc. la care mi-a răspuns că el odată cu capul nu va lăsa pre călugări să funcționeze că va scrie numaidecât episcopului său în privința protocoalelor și a cărților și rezultatul îl va spune preotului nostru; banii tasului clerical și preparandul d la Iuliu-Decembrie încheiat mi-a spus că când îi va incasa mi va preda, despre convenția episcopescă că aceasta Mesiciul nici când nu o a plătit — iar oamenii mi-au spus că nici de acu înainte nu vor să o plătească. Inainte de plecare am vizitat școala, am ținut examen cu școlarii dară în câtva și cu bătrânul învățător. Rezultatul: școlari puțini; răspunsurile din oieptele de memorizare de mijloc, din socoată bine; învățătorul un om de 70 de ani se ține mai mult de sistema veche, trudește destul dar nu-i pasă de desvoltarea de acu, de naționalitatea română, propune cântările bisericesti slavonește — dece eu acu l'am îngercat (sic!) și e mare părtinitor al călugărilor. Și cu această ocaziune am ținut cuvântare poporului iară în număr mare adunat arătându-i ce e omul ce e știința și școala și cum trebuie acestea mbrățișate etc. și domolindu-l ca să se plece nouii ordine a lucrurilor.

In reînturnare fiindu-mi în cale comuna amestecată Iaboca oarecândva Mărul și poftit fiind de preotul de acolo român George Balan vechi amic cela ce zace cuprins de un morb greu, l'am cercetat și auzind aceasta oamenii au venit la mine și m'au rugat să le spun ce să facă ca să devină sub episcopia românească. Le-am

spus cu cea mai mare moderare și cuviință toate și preste puțin voiui primi rugământul lor. La această ocaziune îmi spuseră scandalele ce făcu colocuitorii lor sârbii cu ei dintre cari unul îl veți vedea în adausul aci atestat.

Inchei relațiunea mea depunându-mi cu umilință părerea ca să mai trăgănăm câtva timp cu sfințirea casei bisericesti și pentru ca să se mai fiarbă și lămurească îndoielile și pentru ca în acest răstimp să binevoiți ilustritatea voastră a vedea de unde și cum vom putea căpăta speșele neapărate pentru câștigarea acelor lucruri cari le recere acea casă dumnezeiască și ale căroră prețuri eu acu în pripă nu le pot însemna cu amănunțita. Eu opinez așa pentrucă cred tare că dacă nu căpătăm această mănăstire nu căpătăm nici biserica ei și că uzul limbei românești mestecat în această biserică numai atunci s'ar reintroduce dacă comuna Mesici ar rămânea iară subț sârbi dară sub condițiunea întrebuintării limbei românești. Ca și până atunci până când se va sfinți casa încet încet să se prepare și oamenii spre acest scop, e de lipsă să piară toată cerbicoșia lor, să se familiarizeze tot mai mult cu preotul nostru, în lipsele lor să-l caute pre el, iară nu pre alți preoți din vecinătate căci pre călugări — dacă e adevărat — nu-i vor căpăta. Aceasta s'ar efectua dacă ilustritatea voastră prin episcopul Vârșetului ați mijloci ca preotul sârb Ioan Moldanovici din Jab[uca] cela ce și deunăzi a sfințit apa la nașterea unei române din Mesici să se oprească pentru viitor dela orice funcțiuni ce ar mai cere Mesicienii dela dânsul căci preoților români din vecinătate le voiui da eu trebuincioasa instrucțiune. Înaltei grații și acoperământului părintesc comandându-mă sărutând sfânta dreaptă rămân cu cea mai adâncă fiască reverință al ilustrității voastre

cel mai plecat și devotat fiu

P.S. Eu nu știu ce să cuget Ilustrisime că descrierea solemnității instalațiunei cu carea am fost însărcinat trimitându-se din cauzele cuviincioase mai înainte de publicare la Ilustritatea Voastră neci până astăzi nu văzu lumina publicității. Cum că a ajuns în mânile Ilustrității Voastre împreună cu scrisoarea oficială în care am închis-o nu mă îndoiesc. Această cercustare mă face a crede

sau că descrierea nu v'a venit între scrisorile oficioase sau că este vreo cauză ca aceia să nu răsune în public.

Concept. Asupra descrierii instalării lui Popasu vezi și anexele nr. 7, 8. Arh. Prot. V., nr. 62/1865.

108.

Caransebeș, 23 Decembrie 1865.

Consistorul aprobă părerile lui Velia în ceea ce privește despărțirea ierarhică din Mesici și dă noi indicații pentru ducerea la bun sfârșit a acestei lucrări.

No. 599/1865.

Mult onorate administrator,

La relația mult onorat d-tale din 16 Decembrie 1865 în privința introducerii preotului Gavril Munteanu în comuna Mesici și se rescrie că părerea d-tale de a nu sili pe poporenii noștri din prezisa comună, ci a amâna lucrul cu sfințirea casei de rugăciune se află înțeleaptă că atât în privința extrădării matriculelor, cărților bisericești și conscripțiunei cât și în privința preoților sârbești din vecinătatea pre zisei comune și anume în privința preotului sârbesc din Iabuca, Ioan Moldanovici s'a scris sub acesta și dat la consistorul sârbesc din Vârșeș și că ce se atinge de convenție, acum nu trebuie a se face pomenire. Mai departe consistorul prin circular cum vei fi știind și d-ta a rânduit ca să se facă o colectă de bani și de odoare bisericești pe seama iubiților și mult cercaților noștrii poporeni din Mesici cu scopul ca ei acuma la început să-și poată deschide o casă de rugăciune și apoi mai încolo să-și ridice o sfântă biserică potrivită căci biserica de astăzi nu se poate rupe de mănăstire, apoi ei până când vor cerceta biserica mănăstirei nu se vor putea ținea de ierarhia noastră pe deplin, ci vor fi supuși la pericolul de a cădea sub ierarhia sârbească ceea ce trebuie să li se deie oamenilor bine să înțeleagă. Dacă nu vor ajunge banii adunați pentru de a fi ridicată biserica, atunci se va mijloci la Majestatea Sa Impăratul ca să li se deie ajutor și mănăstirea drept despăgubire pentru ajutorul ce l'au dat moșii poporenii noștrii la zidirea și împodobirea bisericei mănăstirești. Aceasta se va câștiga negreșit dar neroada lor cerere niciodată nu. Să se lase oamenii în voia lor în privința acestei nepricepute cereri, numai să fie invitați oamenii să vie la mine că apoi îi voi

capacita eu. Capul lucrului este să se deschidă cu un minut mai curând casa de rugăciune ca să se așeze cu toată statornicia preotul nostru Munteanu; iar până atunci să se înduplece poporenii ca să-și boteze pruncii și cunune tinerii prin preotul lor Munteanu într' o biserică de a noastră ortodoxă română din vecinătate la care ar trebui să meargă și asculte și sfânta liturghie, cum fac oamenii din foarte multe parohii filiale fără biserică, cu atât mai mult că preste puțin li se va aduna bani ca să-și deschidă capela.

Capacitatea oamenilor este totul. Deaceia Consistorul reușirea sau nereușirea în prezisa comună nu se îndoiește a o contribui d-tale. De aicea încă va cunoaște acesta dacă zelul d-tale, energia și amoarea către biserică și națiune este adevărată, căci numai cu o bună dimineață dată oamenilor și cu hârtoage de hârtii nu se face treaba. Asemenea și preotului Munteanu să i se spuie că omul activ (bărbat) harnic și devotat bisericei și națiunii sale nu se vaită, nu-și pierde curajul. Dacă se află oameni bravi, cari cutreerând mări și țări cu pericolul cel mai învederat al vieții aduc la creștinătate popoarele cele păgâne și mai sălbaticе, pentru ce să nu putem noi pe bieții noștrii frați români să-i desamortim și să-i ducem pre calea, ce singură le poate deschide ușile fericirii pământești și cerești. Dar proclata de comoditate, moliciune, lașitate și, interesație îi pune capul românului. Se tot plânge preotul Munteanu că n'are conscripție și nu cere dela d-ta formular și mergând din casă în casă pela oameni în două trei zile să-și facă singur conscripție după starea de astăzi a populațiunii. Iată aci rodurile cele veninate ale trecutului. În fine învățătorului să i se spuie că dacă nu va înceta cu sârbia în școala pruncilor români se va depune din post, se va da afară din școală și această depunere a lui se va da prin circular în cunoștiința întregii episcopii, ca să se învețe minte cei ce mai îndrăznesc a lucra pentru sârbizarea românilor noștrii.

Despre cele ce vei mai urma în privința cauzei comunei prezise ce o pune foarte tare la inimă, acestui consistor să faci raport încoace.

Din ședința consistorială ținută în Caransebeș în 23 Dec. 1865.

Episcopul diecezan

Ioan Popasu

Original. Pe p. 1 jos, adresa: « Mult onoratului Domn Nicolae T. Velia, administrator protopopesc în Secaș ». Pe p. 4 scris de Velia: « Presentată în 7 Ian. 1866 nr. 9/1866 ». Arh. Prot. V., nr. 9/1866.

109.

Secaș, 19 Ianuarie 1866.

N. T. V. raportează asupra vizitei făcute la Mesici.

No. 15/1866.

Ilustritatea voastră preasântite domnule episcop!
Induratul meu arhipăstor!

Toate cele cuprinse în ordinațiunea veneratului consistoriu din 23 Decembrie a. tr. No. 599 către mine dimisă în 7 a. c. primite bine le-am înțeles și cutez a vă mărturisi Ilustritate tuta conscientia, că când am fost în Mesici am făcut toate acelea cari ziceți Ilustritatea Voastră acuma, că ar fi trebuit și trebuie să le fac:

Cum că nu am dat numai « bună dimineața » și că a fost departe de mine « comoditatea moliciunea și lașitatea » o adevăresc cu aceia că am ajuns în fața locului ca astăzi nainte de amiazi și am plecat mâine zi după amiazi și o adevăresc mai vârtos cu cuvântările mele, ținerea examenului și alte lucrări acolo dar apoi și în comuna mestecată Jaboca cari vi le-am relaționat și-mi pare foarte rău că nu se apreciază.

Mă întorc ca să iau înainte mult lăudata ordinațiune consistorială și să vă arăt Ilustritate că toate ale acestei ordinațiuni încă atunci când am fost întâia oară le-am împlinit. Le-am spus oamenilor că cererea lor ca să fie sub ierarhia română dar să cerceteze biserica monastirei și aci să li se facă serviciile dumnezeiești românește neci când nu se va plini; că biserica de astăzi nu se poate rupe de mănăstire; că ei până când vor cerceta biserica monastirei nu se vor putea ține pre deplin de ierarhia noastră, ci lesne vor recădea sub ierarhia sârbească; că Ilustritatea Voastră voiți ca să li se deschidă o casă de rugăciune până când li se ridică o biserică potrivită la a cărei zidire se va mijloci prin Majestatea Sa ajutor dela monastirea de aci carea s'a zidit și împodobit cu ajutorul strămoșilor lor însă deocamdată e a sârbilor; că Ilustritatea Voastră nu veți suferi neci decum, ca ei să-și bată joc de preotul ce l'ați dat lor și să se ducă la alți preoți pentru trebuințele lor; — că au să meargă la biserica Sălciței ori a Strejiștei (cele mai aproape) pentru ascultarea dumnezeieștilor slujbe și pentru botezare, cunu-

nie etc., că toată necinstea ce vor face-o preotului să știe ei a bună seamă că aceia se va socoti de o necinste făcută chiar celui ce l-a trimis, adică episcopului nostru român național pentru a căruia câștigare nu putem destul să mulțămim lui Dumnezeu și Impăratului ș. a. ș. a. Dar duhul cel rău ce predomină în Mesici a făcut pre unii, apoi după aceia pre cei mai mulți să strige: « că ei nu se despart de maica biserica monastirească » că vor a cere — cum v-am mai spus Ilustrității Voastre — dela Impăratul câte toate... că până ce or căpăta răspuns de acolo ei nu se despart de monastire și așa nu au lipsă nici de preot desclintit, nici de a merge la biserica altui sat ș. a. ș. a.

Demoralizațiunea din Mesici și pozițiunea sa acolo o descrie în câțva preotul Munteanu în relațiunea sa (simplă și nestilizată) aci alăturată care ca un comentariu arată cauzele nedeslipirei românilor de acolo de mănăstire.

După toate acestea umilita mea părere ar fi:

1) Să se facă cele de făcut la județul comitatului Timișoarei în contra antistelui Iovan Putnic și a casirului Mihaela Marila, ca aceștia să înceteze a agita între oameni în contra episcopiei românești și în interesul ierarhiei sârbești și să nu mai persecute și alunge pre preotul nostru din sat.

2) Având odată pace preotul Munteanu, să se procure speșele neapărate și să se pășească la deschiderea casei de rugăciune în încăperea cea mare a școlii comunei.

3) Dacă s'ar ivi la aceasta ceva opunere din partea comunei aceia o va preîntâmpina veneratul ordinariat cu măsurile corespunzătoare.

4) Având odată o bisericuță care e factorul cel mai de căpetenie ce adună și ține la olaltă pre fiii aceleiași națiuni și confesiuni și e dulcea maică ce iubește pre fiii săi, voi servi și eu de câteva ori acolo și voi da cuvântări și așa cred că încetul cu încetul se vor lăsa frații noștri cei rătăciți de vitrega lor de carea atât i-a alipit comuniunea religioasă, orbia lor și un timp de mai multe veacuri!

5) Eu cuget că învățătorul comunei noastre Mesici nu e dator a merge în biserica monastirei ci să meargă cu școlarii la biserica celei mai aproape comune române și acolo să cânte cu frații săi consângeți. Deci dacă el și acuma se va opune rânduelii mele

acesteia au alteia, care poate Ilustritatea Voastră veți fi aflând-o de mai bună atunci las judecății Ilustrității Voastre că ce pedeapsă merită acest învățător.

Dacă Ilustritatea Voastră îmi veți da voie a rânduî cortelul preotului într'una din încăperile școalei, eu voi merge acolo, voi cerceta mai nainte localitatea și dacă binevoiți a dispune și cugetul comunei care știu mai înainte că nu se va învoi, ce e bine numai dacă se poate să facă tata fără a întreba pre copii. Școala cu adevărat e proprietatea cōmunei dar e legată cu biserica ca și preotul și învățătorul.

Rugând grațioasa îndrumare în privința tuturor celor aci comunicate și comandându-mă scutului părintesc pre lângă sãrutarea sfintei drepte arhipăstorești cu cea mai profundă venerațiune sum și rămân

Secaș în 19 Ianuarie 1866.

Al Ilustrității Voastre
cel mai umilit și devotat fiu

Concept. Arh. Prot. V., nr. 15/1866.

110.

Caransebeș, 27 Ianuarie 1866.

Consistorul înștiințează pe N. T. V. că a făcut demersuri pe lângă episcopia sârbească din Vârșeț și pe lângă Universitatea comitatului Timiș pentru potolirea agitatorilor din Mesici.

No. 102 ex. 1866.

Mult onorate părinte administrator!

La relația mult onorat d-tale dato 19 Ianuarie 1866 No. 15 privitoare la agitațiunile ce se comit în comunitatea Mesici din partea judelui comunal Iovan Putnic și casirului Mihuța Marila de acolo spre a întărâta poporul în contra întreprinderilor eparhiei noastre greco-ortodoxe române și la lipsele sufletești a creștinilor noștri români din aceiași comună etc. și se rescrie cum că acest ordinarat episcopesc cu datul de astăzi a recercat pe venerabilul consistoriu greco-ortodox sârbesc a Vârșețului, ca pe călugării monastirei din Mesiciu pentru totdeauna să-i oprească dela ori și ce slujbe dumnezeiești, care s'au îndătinat dânsii a face spre mulcirea poporului nostru român din Mesiciu.

Tot cu datul de astăzi s'a recercat și Universitatea comitatului Timișan ca pe judele și casirul comunal din Mesici ce nu încetă a agita poporul în contra întreprinderilor eparhiei noastre, pentru agitațiunile lor să-i tragă la aspră răspundere, îndrumându-i ca să înceteze în viitor cu atari agitațiuni.

Deci până la sosirea răspunsurilor mult onorat d-ta să provoci pe preotul nostru Munteanu, ca să nu întreprindă nimic ce ar nemulțumi pe poporul nostru din Mesici, căci consistorul nostru va face dispozițiunile recerute la timpul său.

Din ședința consistorială ținută în Caransebeș la 27 Ianuarie 1866,

Episcopul diecesan
Ioan Popasu

Original. Adresa pe p. 4: « Mult onoratului părinte Nicolau T. Velia, administrator protopopesc în Székás, per Oravitza, Exoffo ». Alături de Velia: « Presentată în 5 Februarie 1866, nr. 47/1866 ». Arh. Prot. V., nr. 47 din 1866.

III.

Secaș, 31 Decembrie 1865.

N. T. V. referă lui Ioan Popasu asupra situației din Mesici.

No. 80/1865.

Ilustritatea voastră preasânțite domnule episcop!

Induratul meu arhipăstor!

Ce pozițiune are preotul nostru Gavril Munteanu în fatala comună Mesici binevoiți Ilustritatea Voastră chiar din relațiunea zisului preot aci alăturată a vedea. Starea lui e rea pentru aceia, căci cei mai mulți îl nesocotesc. De aci înainte se încep nunți — vom vedea la care preot vor merge, căci călugării și preoții noștrii români din vecinătate sunt opriți de a le funcționa numai nu știu făcut-ați Ilustritatea Voastră pașii ca și cei sârbești vecini să se oprească; dar iacă altă fatalitate că unde va cununa preotul nostru după ce în monastire acu nu-i e ertat și în biserică altui sat nu vor vrea oamenii! Una trebuie să se întâmple și oamenilor le-ar mai place aceasta: ca Ilustritatea Voastră să mijlociți la patriarhul sârb ca până când se va vedea ce va fi cu deschiderea

unei capele preotul nostru să poată îndeplini încai botezul și cununia în biserica monastirei la a cărei zidire și împodobire a contribuit mai mult comuna aceasta română.

Slujirea liturghiei etc. în biserica monastirei știu că nu vor ierta preotului nostru nici decum. Pentru estrădarea conscripțiunii și mai vârtos a matricolelor ar trebui să se facă pașii cuviincioși căci călugărilor nu le mai compete a da extracte etc. Arhimandritul s'a exprimat către părintele Munteanu: că episcopul Chengelaț ar da matricolele și mai multe ar face dar e supărat pre Ilustritatea Voastră că de trei ori v'a rugat ceva în privința restanțelor de sidoxie și convenție și că neci un răspuns nu i-ați dat.

Din adausa consemnare se vede ce ar trebui și cam cât ar costa lucrurile unei capele sărace care să se deschidă în școală.

Secaș 31 Decembrie 1865.

Concept. Lista de cheltueli, de care e vorba mai sus nu se cunoaște. Arh. Prot. V., nr. 80/1865.

112.

Secaș, 8 Ianuarie 1866.

Circulara lui N. T. V. pentru adunarea banilor și odoarelor necesare ridicării bisericei din Mesici.

No. 6/1866.

Onorați preoți,

Preasânția sa domnul episcop al nostru trimite domnilor protopopi și prin aceștia preoțimei și creștinilor din ședința consistorială din 23 Decembrie 1865 provocarea părintească la un ajutor grabnic pentru niște frați ai noștrii cari așteaptă și ei ca să se bucure, ca să se mântuiască de tot și ei ca noi ceștialalți de ierarhia sârbească.

Comuna curat română greco-ort. Mesiciu din eparhia Caransebeșului despărțindu-se de ierarhia sârbească e de lipsă să încete a cerceta biserica monastirei de acolo, unde se întrebuintează limba slovenească și să-și câștige acu la început o casă pentru ținerea dumnezeieștilor serviciuri, iară mai târziu să pășească la ridicarea unei biserici. Dar bieții oameni sunt scăpătați și puțini și n'au cu ce să-și câștige lucrurile cele mai neapărat de lipsă, precum

sunt: prefacerea atarei case în capelă, sau casă de rugăciune, icoane, cărți și toate odoarele și așa ei se roagă la veneratul consistoriu să mijlocească o colectă în toată eparchia.

Preasânția-sa domnul episcop și veneratul consistoriu luând la inimă această dreaptă cerere a fraților noștrii și crezând că toți drept măritorii români din eparchia Caransebeșului doresc a vedea scăpați de sub ierarhia străină pre cei mai mult de 90.000 de români cari sunt în comunele cele mestecate cu sârbi și a-i vedea odată pre toți aduși sub aripile episcopiei noastre ort. române și așa crezând că aceasta o vor dori și pentru frații noștrii români din Mesici, cu inima părintească provoacă pre toți fiii săi, ca să concure cu ajutoare în bani ori și în alte lucruri: bucate, odoare, spre a putea înființa în grabă mai sus numita casă bisericească și a o înzestra cu toate cele de lipsă.

Acest lucru după însărcinarea Ilustrității sale domnului episcop așa are să se întreprindă: preoțimea să facă iute o listă, apoi un preot cu un epitrop să umble prin comună dela casă la casă, să provoace pre creștini cu toată buna cuviință ca să ajute fiecare cu ce-i lasă inima, cu bani, cu bucate ș. a. și căpătând și bucate, acestea să le vândă și banii cu lista împreună să mi trimită mie la Secaș prin știuții mei locțiitori, ca eu apoi să-i pot trămite la veneratul ordinariat de unde la timpul său se va da tot ajutorul la comuna Mesici, iar aceasta va da chitanță despre primirea ajutoarelor, care apoi se vor publica prin toată eparchia.

În fine sunt provocați preoții și epitropii din comunele mai avute: Coștei, Voivodinți, Râtișor, Sânianăș, Fizeș, Jidovin, Ghertenış, Gătaia și Morava a da spre zisul scop ceva din odoarele cele ce vor fi având de prisos: vreo carte bisericească, cădelniță, sfită, epatrachil, stihar ș. a. Asemenea și apoi la subscrierea despre primirea acestui circular a însemna așa: German, am primit în N. la atâtea ore și espedit în N. la atâtea ore la comuna N.... — Dela biserica noastră se pot da pentru Mesici următoarele odoare: 1 cădelniță slabă, 1 sfeșnic, 1 ștergar ș. a.

Secaș în 8-lea Ianuarie 1866.

Al onor. d-voastră

confrate în Christos

Nicolae T. Velia

administrator protopopesc

Adause: M. O. D. asesor Giurcovici să caute să provoace la darea de oferte și pre bunii noștrii frați din vecinele comune: Dejan, Jamul Mic și Marghita dar nu prin scrisori oficioase ci privative spuindu-le cum stă treaba.

Mult O. domn asesor consistorial Ștefan Popovici să provoace și pre bunii noștrii frați români din vecinele comune: Oreșnița, Parta, Iabuca, Vlaicovăț nu prin scrisori oficioase ci privative spunându-le cum stă treaba V[elia].

Original. Arh. Prot. V., nr. 6/1866.

113.

Secaș, 24 Ianuarie 1866.

N. T. V. încunoștiințează pe Gavril Munteanu că s'au emis circulare pentru a se strânge bani în toată țara în vederea ridicării unei capele românești la Mesici.

No. 6/1866.

Onoratului părinte Gavril Munteanu, parohial administrator în Mesiciu.

Dumneata ești însărcinat a înștiința antistei comunale din Mesici cum că la începutul lunei ăsteia s'au emis cerculare prin toată țara noastră, ca să se adune milostenie pentru zidirea unei biserici potrivite în Mesici și cum că din banii cei ce se vor aduna se va lua atâta cât e de lipsă și se va pregăti iute o chilie care se va sfinți de capelă și aci se va sluji până când va fi biserica gata a cărei zidire se va începe îndată când se va aduna o sumă bunăsoară de bani. Mai departe să spuni chinezului că domnul episcop așteaptă ca să meargă câțiva inși la el în Caransebeș ca să le spună domnul episcop tot lucrul cum stă, ca să se încreadă odată, cum că Mesiciul nu va mai fi în veac al sârbilor! în sfârșit d-ta însu-ți să spuni oamenilor până când le voi putea spune și eu că dl. episcop a rânduit ca ei să meargă la biserica din Stregiștea cu d-ta împreună și că acolo le vei face toate funcțiunile: botezarea, cununia ș. a. până când se va deschide capela.

D-ta după porunca episcopiască ai să te afli necurmat între oamenii din Mesici și vei întreba pre arhimandritul Svetici oare căpătat-a porunca ca să-ți dea afară protocoalele și cărțile româ-

nești și dacă ți le va da să le primești. Și dacă se vor face acolo nescar funcțiuni de alți preoți vei spune oamenilor că ai să însemni pre ceia ce s'au dus la alți preoți pentru funcțiuni și însemnarea aceia va merge la domnul episcop și nu va fi bine ca așa oameni să se împotrivescă rânduielii împărătești.

Secaș în 24 Ianuarie 1866.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 6/1866.

114.

Secaș, 24 Ianuarie 1866.

N. T. V. admonestează pe învățătorul Ioan Mersici din Mesici pentru că continuă să frecventeze mănăstirea și să cânte cu elevii români în limba slavonă.

No. 15/1866.

Domnului învățător Ioan Mersici în Mesici,

In urmare a demanțațiunei Ilustrității sale domnului episcop al nostru Ioan Popasu și a veneratului consistoriu din 23 Decembrie 1865 No. 599 am să te admonez pre d-ta că deoarece comuna românească Mesici e a episcopiei din Caransebeș d-ta de ici nainte să te lași de a mai propune școlarilor cântările în limba sârbească și a mai merge în biserica monastirei și a cânta acolo tocmai ca când ai fi subordonat episcopiei Vârșețului ci d-ta ești îndatorat a propune cântările românești și de ici nainte în toate zilele de slujbă dumnezeiască a merge cu școlarii la biserica din Stregiștea Mică împreună cu poporul care și el va fi îndreptat a merge acolo până când vom câștiga banii trebuincioși ca să deschidem și să sfințim o casă de rugăciune și ceva mai târziu o biserică potrivită pentru care s'a și început adunarea de milostenie prin toată țara. Văzându-te pre d-ta oamenii că te-ai despărțit de sârbi și de monastirea lor și îplinești poruncile episcopului român se vor îndemna și ei a face așa și d-ta vei arăta în faptă că ești om cuvios, ascultător și vrednic de încrederea stăpânirii; iar dacă nu te supuni rânduielii stăpânirii de acuma, vei fi depus din post și depunerea se va publica prin toată dieceza.

Secaș în 24 Ianuarie 1866.

al d-tale voitor de bine

Concept. Arh. Prot. V., nr. 15/1866.

115.

Secaş, 31 Mai 1866.

Locuitorii din Mesici nu admit să li se facă capelă din şcoală ; cer ca preot pe clericul Laţco care e dela ei.

No. 255/1866.

Ilustritatea voastră preasântite domnule episcop,
Induratul meu arhipăstor,

Dacă aş vrea să descriu mai pre larg ce e în Mesici mi-ar trebui să asud la o scrisoare lungă, plină de neplăceri şi descoperitoare de intrigi şi nedreptate ; dar eu şi așa nesănătos mă mărginesc a relaţiona Ilustrităţii Voastre că după ce v'am arătat mai de multe ori şi în scris şi cu gura că în toată comuna nu e nici o casă unde s'ar putea deschide capela afară de şcoala care e largă şi de material solid şi de şcoală se poate lua cealaltă cameră sau sobă a şcoalei având învăţătorul casa sa proprie tot în plaţul şcoalei.

La aprobarea Ilustrităţii Voastre eu am dat să se facă tâmpla în soba cea mare a şcoalei şi alte lucruri şi eşind în 20 Mai cu câţiva preoţi ca să sfinţesc capela în 21, care e cramul şi nedeia comunei Mesici se astrânseseră îndată — ca şi totdeauna când am fost acolo — numai partea contrară vreo 15-20 inşi şi deşi în cuvântarea mea le-am spus toate (cu care ştiu că am atras şi am îndreptat de multe ori inimile celor îndărătnici) şi i-am făcut adecă pre Mesiceni să creadă că străbunii lor au avut oarecândva preoţi laici români şi biserică ce adevereşte cramul bisericii lor: Constantin şi Elena pre când monastirea de aci are chramul Sântului Ioan, totuşi aceşti oameni simpli strigă: toate sunt bune, vă mulţămim, dar şcoala nu o dăm de capelă ci puneţi capela în soba mică căci de aceia nu face nimica că altarul ar fi întors către apus, căci mai mult preţuim noi şcoala decât capela şi pre preotul Munteanu nu-l vrem, că nu l-am pus noi, ci noi vrem să ne punem de preot pre clericul nostru Laţco. Mai târziu am înţeles că această înverşunare a produs-o o suplică a clericului din Mesici, Laţco de a fi preot în Mesici, care acesta cum el îmi spuse a adus-o gata dela Caransebeş compusă de Velceanu — cum zice Laţco — la porunca Ilustrităţii Voastre şi scrisă în numele oamenilor care apoi subscrisă să se fi aşternut la veneratul consistoriu. Ce va urma nu ştiu, atâta ştiu că dacă nu se deschide capela în şcoală, atunci tâmpla

care e croită pre soba cea largă a școalei și care e și adusă aci, nu se mai poate acomoda într'altă casă și banii sunt lăpădați în deșert.

Dacă Ilustritatea Voastră veți dispune încă mai odată ca să merg spre scopul sfințirii și întocmirii zisei capele binevoiți a-mi mijloci asistența căci vă dechiar din capul locului că fără asistență nu-mi voiu putea împlini acea sântă misiune. La rugarea preotului Munteanu îmi iau voia de a petrece aci o scrisoare a sa, adresată Ilustrității Voastre cum și alta a unui credincios de ai noștrii din Coștei. Strămutarea ce acesta o cere dacă o încuviințați Ilustritatea Voastră s'ar putea face așa ca preotul Gruici să capete altă casă dela celălalt preot.

Binevoinei Ilustrității Voastre comandându-mă și sărutându-vă sânta dreaptă rămân cu reverință și nepătată credință a Ilustrității Voastre.

Secaș 31 Mai 1866.

Concept. La urmă are următoarea adresă scrisă de V.: « La Ilustritatea Sa preasântitul domn episcop Ioan Popasu episcopul eparhiei române ortodoxe a Caransebeșului, umilita relație a protopopului Vărșețului N. T. V. despre ce s'a tâmplat de nu a potut deschide și sfinți capela din Mesici ». Arh. Prot. V., nr. 255/1866.

116.

Secaș, Iunie, fără zi, 1866.

N. T. V. trimite pe preotul Ștefan Popovici din Straja la Mesici pentru a comunica hotărîrea consistorului în privința sfințirii clericului Zaharia Lațco, cerut de Mesiceni.

No. 239/1866.

Mult onorate părinte Ștefan Popovici în Straja

La suplica Mesicenilor aci alăturată cum vei vedea din dosul ei veneratul consistoriu a otărât să se îplinească dorința comunei dar numai după ce dânsa va da învoirea sa în scris că soba cea mai mare a școalei, pentru carea s'a făcut și tâmpla ș. a. să li se sfințească de astă dată de capelă până când se va zidi o biserică potrivită.

Deci în urmarea sus lăudatei rândueli din 4 Junie astăzi de mine primită d-ta ca locțiitorul meu în locul meu — fiind eu bolnav — ai să mergi Vineri dimineața în 24 Juniu la Mesici și prin antistele comunei Sechieni la o laltă pre toți stăpânii de casă, să le citești și explichezi otărârea consistorială, care prin mine

li se împărtășește, să iai dela dânșii în scris învoirea pentru darea sobei mari școlare de capelă și aceasta să mi-o trimiți îndată spre expedire și să spuni oamenilor că după ce-ți vor da învoirea ca să se întrebuițeze cealaltă sobă a școalei am să vin îndată să sfințesc cu d-ta capela. Dacă află de bine scrie îndată chinezului să-ți trimită o cocie căci ai să publicezi o rânduială episcopească în privința capelei și pentru călătoria îndărăpt iară chinezul să se îngrijească. D-ta să te sfătuești cu antistele și cu cumeții și dacă nu este vreo împiedecare neprevăzută să întreprindem sfințirea în ziua Sfinților Apostoli Petru și Pavel. D-ta fiind acolo să rânduiești să se facă iute o masă după cum e prescris în altar adecă prestol. Despre împlinirea acestei rândueli și despre rezultatul sfatului cu antistea îmi vei trimite relațiunea d-tale împreună cu zisa învoire a comunei care așa să fie stabilită:

Subscrișii locuitori ai comunei Mesiciu având deplină încredere că ilustritatea sa dl. episcop al nostru Ioan Popasu ne va împlini dorința de a căpăta pre clericul Zaharia Lațco de preot după ce ni se va sfinți capela bucuroși dăm învoirea noastră în scris la ilustritatea sa ca să ni se sfințească capela în soba cea mare a școalei care numai atunci să se deschidă iar de școală, când ni se va zidi o biserică, iară până atunci de școală să se întrebuițeze cealaltă sobă a școalei.

Mesiciu în Junie 1866. Urmează subscrierile celor ce vor vrea de bună voie. Pe pagina doua, anexa cuprinde rezoluția consistorului privitoare la numirea clericului Zaharia Lațco ca preot în Mesici:

Rugarea aceasta în urmarea otărârei veneratului nostru consistoriu din 4 Juniu 1866 No. 820 care eu astăzi o primii se retrimite prin mine la subscrișii locuitori din Mesici cu acea rezoluțiune: că clericul Zaharia Lațco dacă e adevărată subscrierea rugării că-l cere comuna de preot al său se va hirotoni de preot numai după sfințirea capelei în soba cea mai mare a școalei spre care scop comuna trebuie să-și dea învoirea sa în scris, care apoi îndată are să se aștearnă la veneratul consistoriu.

Cu publicarea acestei rezoluțiuni, cu primirea învoirei în scris și relațiunea despre toate e însărcinat locțiitorul meu M. O. D. asesor consistorial Ștefan Popovici parohul Strajei.

Secaș în Iunie 1866.

Nicol. T. Velia.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 239/1866.

117.

Caransebeș, 4 Iunie 1866.

Consistorul condiționează sfințirea teologului Zaharia Lațco ca paroh al Mesiciului numai dacă Mescienii vor admite transformarea școlii în capelă.

No. 820/1866.

Prea onorate părinte protopresbitere!

Aci sub alăturata suplică a comunei Mesiciu prin care se roagă ca să i se dea clericul Zaharia Lațco de preot, o vei rezolva prezisei comuni într'acolo ca sus numitul cleric săvârșindu-și studiile sale teologice și ajungând etatea prescrisă sub acea condițiune se va irotoni de preot al aceleiași comuni bisericești, dacă și comuna își va da învoirea ei în scris ca încăperea cea mare a școlii de acolo să se sfințească deocamdată de capelă. Această învoire a comunei în scris o vei trimite prea onorat d-ta fără amânare încoace, în fine fără cea mai mică întârziere vei face cele ce le vei afla cu cale în privința sfințirii capelei și despre rezultat vei relaționa încoace la timpul său. Din ședința consistorială ținută în Caransebeș la 4 Iunie 1866.

Episcopul diecesan
Ioan Popasu

Original. Pe aceiași pagină adresa: « Prea onoratului părinte Nicolau T. Velia protopresbiter în Secaș ». Pe verso scris de Velia: « Presentată în 19 Iunie 1866, nr. 239/1866 ». Arh. Prot. V., nr. 239/1866.

118.

Secaș, 1866, fără lună și zi.

Propunerile lui N. T. V. pentru organizarea capelei din Mesici.

No. 187 ex 1866.

Ilustritatea voastră preasântite domnule episcop
Induratul meu arhipăstor!

Sub 21 Martie a. c. No. 59 am subșternut veneratului consistoriu importul tasului II din toate comunele protopopiatului nostru vârșețian afară de Mesici; după ce și în această rătăcită comună se învoiră respectivii a da afară banii taselor carii eu astăzi îi primiu:

pripesc a-i acluda aci și a-i subșterne veneratului consistoriu cu toată reverința în suma de 1 fl. 20 cr. împreună cu consemnarea tabelară, din care se vede dară și eu m'am convins că în lunile următoare până astăzi nu s'au purtat și nu se mai poartă tasurile în biserica mănăstirei și nici nu se vor mai purta până când nu se va deschide acolo capela românească.

Ilustritatea Voastră veți binevoi a-mi ierta a trece în alt oiept adecă a atinge nește cercetări ce se țin de oieptul capelei din Mesiciu. Inștiințez cu umilință că din cele mai multe sate a protopopiatului acestuia am primit deja 48 fl. din celelalte aștept să vină și cu ajutorul lui Dumnezeu voi să dau să se înceapă curând a lucra la gătirea casei de rugăciune în școala comunei neavând comuna altă casă pentru ce va trebui să țină învățătorul prelegerile în cealaltă cameră a școalei însă el mai voiește aceasta în casa sa proprie și de aceia acea cameră mai mică o a ocupat preotul spre locuință. Eu cred Ilustrisime că dacă s'ar putea iute improviza capela deocamdată cu cele de prima necesitate (o tâmplă de scânduri simplă și ca și toate celelalte oiepte) așa ca să se poată sfinți și ține întâia liturghie într'ânsa în ziua Sfinților Constantin și Elena ruga sau nedeea comunei Mesiciului, — această faptă surprinzătoare ar face impresiune bună în popor și ar desamăgi și pre cei rătăciți. Dar spre acest scop și ca de aci înainte să nu se mai întrerupă cultul dumnezeiesc în capelă ne lipsesc un antimis și cărți cari nu le putem căpăta împrumut: adecă 1 Evanghelie, 1 Apostol, 1 Mineiu general pre anul întreg căci 12 desclinite sunt mai scumpe, 1 Liturghier și 1 Tipicon. Pentru procurarea acestora se poate mai curând ori dela Metropolie pre bani, cari îi vom plăti cât mai curând, ori dela besericile acelea cari au și Mineiul anual și cele lunare toate împrumut pre lângă revers. Vin a vă ruga pre Ilustritatea Voastră cu fiască ardoare în numele meu și a credincioșilor din Mesici; dela 1 Ianuarie a. c. pentru banii ce se predau în scrisorile oficioase se plătește portul și așa a trebuit să plătesc și pentru ceeace mi se trimiseră pre seama capelei din Mesici.

Inaltei grații comandându-mă și sărutându-vă sânta dreaptă rămân întru cea mai adâncă fiască reverință al Ilustrității Voastre cel mai plecat fiu.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 187/1866.

119.

Secaş, 22 Aprilie 1866.

N. T. V. se interesează de suma necesară aranjării capelei din Mesiciu.

No. 174/1866.

Onoratului părinte Gavril Munteanu, administrator parohial în Mesiciu.

Până acuma primiiu din toate părțile afară de câteva proto-popiate 80 fl. v. a. pentru pregătirile cele de lipsă pentru o capelă românească în Mesiciu; deci onorat d-ta vei demanda să-ți însemni pre o hârtie toate cele ce au a se face din material și toate cele ce au a se cumpăra gata și pentru cele de material să cauți maistorii atârnători și să-ți dea socoata pre hârtie cu subscrierea lor cu prețul cel mai din urmă: Țimmerman, maor, mesar (Tischler), uiegar ș. a. iară pentru cele ce trebuie să le cumpărăm să întrebi pre atârnătorii negustori sau alți vânzători de prețul cel din urmă și să-ți însemni dela toate prețul și atari însemnări să mi le trameți îndată, ca să văd cât ese; căci dacă va eși preste 100 fl. nu vom putea începe lucrul. Toate trebuie să se facă ordinar și numai ce e mai de lipsă. Aș vrea să știu ce mai zic oamenii? nu se vor pune ei în contra la lucrul acesta ce se face iară pentru ei?

Secaş în 22 Aprilie 1866.

al d-tale voitor de bine
Nic. T. Velia

Concept. La urmă scris de N. T. V.: « pre o țidulă: umblând prin Vârșeț pre la maistor ispitește unde aș putea căpăta quartir, ce fel și cum de scump ». Arh. Prot. V., nr. 174/1866.

120.

Dognecea, 18 Ianuar 1867.

Zaharia Lațco, administrator parohial al Mesiciului scrie lui N. T. V. despre măsurile de luat pentru ridicarea capelei și despre instigațiile episcopului sârb.

Prea onorate domnule protopresbiter!

Considerând că în dignitatea prea onorat domniei-voastre stă a face pașurile necesari pentru înființarea unei capele în comuna

Mesiciu. Dar fiindcă tot poporul e convoit și aprins de dorul de a vedea în mijlocul lor o casă de rugăciune, — afară de vreo doi-trei indivizi dintre care e unul și judele comunal contrar scopului nostru, denegând dânsul să repara școala și să o podească, mă îndrumez către prea onorat domnia-voastră rugându-vă umilit să binevoiți cu grație a face de știre domnului județ cercual, cu aceia adaugere ca spectabilitatea sa, să-i pună în strictă datorință jude-lui comunal repararea și podirea sobei în care are a face casa de rugăciune. Mai departe am să vă fac cunoscut că în 18 l. c. primiu o epistoală dela comuna Mesiciu, unde cercetând episcopul sârbesc monastirea la anul nou văzând poporul nostru cu mic cu mare adunat la sfânta monastire a început episcopul sârb a le spune câte toate, numai ca să-i tragă în partea sârbilor, promițându-le să-i deie în scris și atunci episcopul sârb va face pașurile mai departe pentru de a-i câștiga la ierarhia sârbească. Înțelegând această veste poporul nostru prost și rătăcit care nu are nici cel mai puțin simț național și religionar și care nu are nici o schinteie de cugetare câtă însemnătate are în sine națiunea și limba maternă având-o în biserica lor, grăbesc prin aceasta de a vă ruga să nu întârziati, cât mai în grabă deschiderea capelei în comuna Mesici.

Dognecea în 18 Ianuar 1867.

Al prea onorat d-voastră
prea plecat fiu
Zaharias Latsco
administrator parohial

Original. Pe p. 4 adresa: « Prea onoratului domn Nicolau Velia, proto-presviterul Vârșetului și a veneratului consistor asesor în Secasiu, exoffo ». Alături scris de Velia: « Present. 20 Ian. 1867, nr. 72/1867 ». Arh. Prot. V., nr. 72/1867.

121.

Secaș, 22 Ianuarie 1867.

N. T. V. scrie primarului din Mesici să podească și văruiască școala pentru a se putea instala acolo capela.

No. 82, ex 1867.

La onoratul antiste sau chinez în comuna Mesici.

Domnia-ta ești provocat după mai nalta rânduială episcopiască să cauți cu ajutorul comunei să se podească școala și să se repa-

reze și văruiască ca să se poată apoi sfinți capela. Dacă și atâta cade cu greu pravoslavnicilor noștri creștini din Mesici atunci ei barem să ajute cu cât pot și despre cât mai lipsește. Domnia-sa chinezul îmi va da socoata în scris și eu voi face întrebare la d. episcop.

Domnia-sa chinezul să dea în mâinile părintelui administrator Gavril Munteanu revers cum că a primit porunca și să se declareze că va face au nu aceia ce i s'au scris; ca la întâmplare contrarie să pot scria la dl. jude cercual.

Secaș în 22 Ianuarie 1867.

N. T. V.

Concept. Scris cu litere cirile. Arh. Prot. V. nr. 82/1867.

122.

Secaș, 23 Ianuarie 1867.

N. T. V. cere administratorului parohial din Mesici să înainteze scrisoarea de sub No. 131 primarului din Mesici și să-i raporteze despre agitațiile episcopului sârbesc din ziua Anului Nou.

No. 82.

Onoratului părinte Gavril Munteanu administrator
în Mesici și Stregiștea.

Onorat d-ta primești demandarea ca cu această scrisoare deloc să mergi în persoană la antistea comunală Mesiciu și să iei revers dela antiste că a primit porunca și că se învoiește au nu la deplinirea lucrului ce se cere și în fugă să-mi trimiți reversul mai târziu până la 31 Ianuarie ca să-l pociu trimite și la venerata episcopie. Cearcă acolo ce au grăit episcopul Chengelaț oamenilor noștri la anul nou în biserică și-mi relaționează cu 1 atestat subscris de doi au trei inși.

Secaș în 23 Ianuarie 1867.

binevoitor
V[elia]

Concept. Arh. Prot. V., nr. 82/1867.

123.

Sălcița, 5 Februarie 1867.

*Preotul local relatează cum primarul Mesiciului se împotri-
vește la transformarea școalei în capelă.*

No. 5/1867.

Oficiul parohial român Sălcița

Prea onorate domnule protopresbiter!

Demandațiunea prea onorat d-tale mie încredințată ținându-se de pregătirea capelei din Mesiciu și aci prin judele comunal de acolo la care nu întârziez rezultatul a vi-l face cunoscut precum:

Tocmai Miercuri în 1-lea Făurari a. c. căpătai ocaziune a mă repezi până la Mesiciu mergând de-adreptul la dl. învățător de acolo, unde și aveam de scop a mă consulta cu judele comunal despre afacerile în privința capelei, — deodată avui onoarea și cu părintele Munteanu a mă întâlni unde îndată am trimis și după judele comunal; la sosirea dânsului mai întâi de toate fiind acolo de față părintele Muntean, învățătorul de acolo și încă un om cu mine, George Uzoniu numai decât începui cu vorbe călduroase către jude făcându-i cunoscut dorința prea onorat domniei-tale, adică să podească școala și să o văruiască spre a se putea cât mai timpuriu a se deschide capela, unde îndată îmi răspunse cum că măcar că dânsul e jude comunal însă nu îndrăznește pentru comună a face aceasta, deoarece comuna se dechiară că nu-i trebuie capela fără numai voiesc a rămânea sub filiala Stregiștei Mică; din nou rugând pe jude a binevoi să tocmească maistor pe cheltuiala d-lui episcop al nostru, după cum m'ați și imputerit fiind judele după aci specificațiunea speselor cauzate pentru care va primi și bani dela episcopie — însă de nou m'a răspuns cum că numai atunci va împlini și aceasta când va căpăta demandațiune închisă dela prea onorat d-ta — dară și atuncea încă va întreba spre atârnătorul jude cercual oare face-va aceasta sau ba? Ca nu cumva să-și facă pe sine răspunzător. În scris nimica nu am putut să capăt. Aceaste sunt prea onorate domnule răspunsurile judeului comunal din Mesiciu, care se vede a fi foarte bine informat de unde se trage firul nepăciuirii ușor se poate vedea — oare dece nu s'a putut comuna dechiară către Munteanu mai nainte de aceasta? Inșă acuma de filială la Strediştea Mică.

In sfârșit aduc și aceasta la cunoștința prea onorat domniei-tale ca să mijlociți prin alte întrebunțări a se pune lucrul în rând — altmintrelea răul și mai mare loc va cuprinde și apoi mai târziu nu se va putea pune la rând după dorința d-lui episcop și a prea onorat d-tale.

Al prea onorat domniei-tale
servitor

Ioan Popovici
paroh

Sălcița 5-lea Faur 1867,

Original. Adresa: « Prea onoratului Domn D. Nicolau T. Velia, protopresbiter gr. ort. rom. tractului vârșețian, cu onoare în Secasiu per Kakova, exoffo ». Alături scris de Velia: « Pres. în 9 Febr. 1867, la nr. 114/1867 ». Arh. Prot. V., nr. 114/1867.

124.

Secaș, 5 Februarie 1867.

N. T. V. trimite consistoriului cererea Mesicenilor de a se așilia parohiei din Srediștea-Mică.

No. 114 ex 1867.

Ilustrisime prea sfințite domnule episcop
Induratul meu archipăstor!

Beteag și lănced scriu acestea ca să binevoiți a vedea din alăturata subscrisoare a antisei Mesiciului ce răspuns am primit de acolo când am rânduit să se podească și să văruiască soba școalei destinată pentru capelă.

Expresiunile din scrisoarea aici accludată au fost pururea dela început și până astăzi expresiunile comunei Mesiciu. Oamenii aceștia totdeauna au strigat în contra și au arătat nemulțumirea cu cele ce erau dispuse să se efeptuiască. Dați-mi voie Ilustrisime a arăta ce a fost și ce e astăzi în Mesiciu.

1). La început: au strigat oamenii că ei nu primesc pre preotul Munteanu că e unit și ei știu ce a făcut el în interesul unirii în Vrani, Oravița și Marcovăț și așa că ei nu se încred într'ânsul.

2). Că un preot la ei fără sesiune numai pre lângă o stolă macră nu poate să trăiască.

3). Că nu vor să strice în zadar școala; — vor merge în biserica monastirei și pentru împlinirea datorințelor parohiale să li se rân-

duiască preotul din Stregiștea-Mică, comuna cea mai aproape. Va-să-zică Mesiciul să se adfilieze la Stregiștea.

4). Văzând împotrivirea stăpânirii, au cerut îndepărtarea preotului Munteanu și oamenii lui Lațco au cerut pre acesta de preot și numai așa s'a promis învoirea la deschiderea capelei în școală.

5). Astăzi când li s'a arătat că Lațco e preotul lor dar acesta la rugarea socrului său Velceanu administrează parohia din Dognecea și preotul Munteanu din vecinătate îl suplinește, repetesc dechiarările lor de mai nainte cu acea modifi cațiune: că nu primesc pre preotul Lațco, că nu lasă să se deschidă capela în școală, ci ei vor merge la biserica monastirei până când adunând un capital, vor putea să-și ridice o bisericuță și până atuncea cer adfilierea Mesiciului la Stregiștea Mică, că ei să știe pre preotul lor și acesta să aibă grija de toate cele ce se țin de oficiul parohial din Mesiciu.

Aceasta așternând-o ilustrității voastre pentru știință și grațioasa-vă îndrumare și sărutându-vă sfânta dreaptă rămân în pie reverință.

Secaș în 5 Februarie 1867.

al ilustrității voastre cel mai
umilit fiu

Concept. Pe verso scris de mâna lui N. T. V. « piesa e espedită în original la venerata episcopie ». Arh. Prot. V., nr. 114/1867.

125.

Caransebeș, 9 Februarie 1867.

Consistorul nu admite ca poporenii din Mesiciu să se afilieze comunei bisericesti din Srediștea ci să-și facă capela proiectată.

No. 182/1867.

Prea onorate domnule protopoape!

La relația prea onorat d-tale din 5 Faur a. c. No. 114 și se rescrie că acest consistor diecezan nu se poate abate dela hotărârea sa de sub No. 820 a t. și astfel nu poate încuviința cererea poporenilor noștrii din Mesiciu de a se afilia această comună bisericască la Stregiștea Mică; ceeace prea onorat d-ta vei avea a comunica pre menționaților poporeni, îndatorându-i totdeodată ca să pună

în lucrare cât mai în grabă cele ce s'au hotărât de acest consistor în privința capelei sub sus citatul No. și despre rezultat vei relaționa încoace.

Din ședința consistorială, ținută la Caransebeș în 9 Febr 1867.

Episcopul diecezan

Vestește iubiților mei creștini din Mesiciu că hârtia lor prin care mulțămesc consistorului pentru hirotonirea preotului lor Zaharia Latscu nu este perdută ci se află în mâna și arhiva episcopiască că ei acum ca creștini evlavioși și oameni de omenie nu se mai pot schimba că știu că ei sunt duși în rătăcire de un proclat sau altul, care n'ar gândi omul: în fine poruncesc desmațul (sic!) de preot Latscu ca într'o lună să fie în Mesici că altfel îl casez cu totul și îmi raportează.

Ioan Popasu

Original. Partea doua a actului este scrisă de episcopul Popasu. Pe p. 2 scris de Velia: « Pres. în 20 Febr. 1867, nr. 127/1867 ». Arh. Prot. V., nr. 127 din 1867.

126.

Caransebeș, 6 Aprilie 1867.

Consistorul nu admite ca Mesiciul să rămână fără capelă și urgentează deschiderea ei.

No. 354/1867.

Prea onorate domnule protopoape!

La relația prea onorat domniei-tale din 18 Martie a. c. No. 127 prin care ai raportat că comuna Mesiciu nu voiește a deschide capelă acolo, ți se rescrie că consistorul nostru diecesan nu se abate nici într'un chip dela hotărârea sa de sub No. 820/1866; de aceea prea onorat d-ta primești însărcinarea că dacă ești încă bolnav să esmiți pe parohul din Straja, Ștefan Popovici împreună cu profesorul Mihail Velceanu la sărbătorile sfintelor paști în fața locului Mesiciu, luând cu sine și pre preotul Zaharia Latsco, pentru ca să introducă pe acesta de administrator acolo și apoi fiind administratorul Zaharia Latsco în loc, să se pună la cale cele de lipsă pentru deschiderea capelei; iar despre rezultat să relaționezi

încoace căci la din contra Latsco se va suspenda și cu comuna se va proceda cu toată asprimea.

Din ședința consistorială, ținută la Caransebeș în 6 Aprilie 1867.

Episcopul diecezan

Ioan Popasu

Original. Mai jos adresa: « Prea on. domn protopop Nicolau T. Velia în Secaș. Pe verso scris de Velia: « Pres. în 15 Aprilie 1867. nr. 174/1867 ». Arh. Prot. V. nr. 174/1867.

127.

Secaș, 20 Februarie 1867.

N. T. V. comunică antistei din Mesiciu decizia consistoriului prin care nu se admite ca Mesiciul să fie o filială a Srediștei-Mici.

No. 127 ex 1867.

Onorata antistie comunală în Mesiciu.

Cu mare neplăcere a cetit ilustritatea sa dl. episcop al nostru scrisoarea d-voastră subscrisă și de părintele Gavrilă Munteanu unde vă exprimați: că ați vrea, ca Mesiciul să se adaugă ca filială la Stregiștea Mică și că nu v'ar trebui nici capelă nici preotul Latsco ș. a. Ilustritatea sa răspunde iubiților săi creștini din Mesici cum că scrisoarea prin care mulțămesc domnia lor, veneratului consistoriu pentru hirotonirea preotului lor Zaharia Latsco nu e pierdută ci se află în mână și în arhiva episcopiască și apoi acuma d-lor ca creștini evlavioși și oameni de omenie nu se mai pot schimba dar și încheierea consistorială de sub No. 820 a. t. nimănui nu e slobod a o strica și nimici. Ilustritatea sa zice mai departe că știe că Mesicienii sânt duși în rătăcire de un procllet, care n'ar gândi omul; și rânduiește ca preotul Latsco să vină într'o lună să slujească în Mesici. — Aștept răspuns la aceasta până în 14 zile, cum că veți rândui soba pentru capelă cu poditul și văruițul, iară dacă nici aceasta nu veți face ci veți mai sta și în contră, atunci se va lua o cale, care nu va plăcea creștinilor noștrii din Mesici. Eu sum foarte rău beteag, altcum aș fi venit la voi în persoană.

Secaș în 20 Februarie 1867.

Concept. Scris în litere cirile. Arh. Prot. V., nr. 127/1867.

128.

Vârșeț, 22 Aprilie 1867.

N. T. V. raportează asupra introducerii preotului Zaharia Latsco în parohia Mesiciului.

No. 173 ex 1867.

Venerabile consistoriu!

Spre a împlini mult stimata ordinațiune din 6 Aprilie a. c. No. 354 în privința introducerii nou hirotonitului preot Zaharia Latsco în comuna Mesici nu am întrelăsat îndată să esmit după poruncă spre acest scop la Mesici pre parohul și asesorul din Straja Ștefan Popovici, iară pre dl. profesor Mihail Velceanu nu era prin putință deoarece eu însărcinarea am căpătat-o în Sâmbăta Paștilor după cum arată prezenta, dar alta dacă ar și fi fost mai timpuriu nici nu știam unde e d-sa și în urmă eu pre d-sa ca pre un preot din district străin nici nu aș fi îndreptățit a-l esmite în dea dreptul districtul meu la vreun act de cercare oficioasă.

Ca să poată vedea veneratul consistoriu mai deamănuntul și mai apriat ce rezultat a avut introducerea preotului Zaharia Latsco, am aflat de bine însăși relațiunea d-lui asesor Ștefan Popovici din Straja a o subșterne în original veneratului consistoriu. Și eu aș fi de părerea care și altă dată v'am împărtășit-o: că treaba aceasta să ia o cale mai serioasă dacă venerabilul consistoriu ar vrea fie și cu asistență să se pună lucrul la cale.

Vârșeț în 22 Aprilie 1867.

Concept. Scris de altă mână. Arh. Prot. V., nr. 173/1867.

129.

Marghita Mare, 13 Noembrie 1865.

Invățătorul Alexandru Jebelianu scrie lui N. T. V. să intervină cât mai grabnic pentru despărțirea ierarhică din comuna Marghita-Mare.

Prea cinstite domnule protopoape!

Grăbesc a mă adresa către prea cinstia ta ca necunoscut, în numele meu și a 1600 de suflete români cari suferim cele mai neauzite batjocuri dela 400 suflete de sârbi ce se află în comuna noastră Marghita Mare. Agitația cea mai mare o face preotul local Milan Ianu pe la protopopul Vârșețului și pe la oficialatul

cercual din Banlog fiind judele cercual sârb, pe judele comunal dela noi Ștefan Păsulă cu mijlocirea mai sus amintitului preot l-a casat tot acel preot și pe mine cu ai lui sârbi umblă a mă păta pela județul cercual și la prota lui; ce e mai mult, preotul Milan Ianu arhiva bisericeii a ascuns-o. In acea arhivă a fost protocol românesc, unde a adevărit că românii au făcut biserica și în biserică s'au ridicat sârbii cu larmă ca să nu se mai slujească românește, unde amenințau și bătaie românilor și în casa satului și afară în public au strigat și amenințat românilor că-i va scoate afară din biserică și ei să facă biserica lor unde vreau și le place că aceasta e sârbească.

Declararea noastră s'a trimis de mult la Caransebeș prin dl. vicar Alexandru Popovici din Fizeș. A doua lucrare ce mi-a împărțit dl. asesor Alexandru a luat-o pe sine o a lucra dl. avocat Ionescu din Reșița și de atuncea până astăzi n'am căpătat-o, acuma așa suntem de confuzi cât nu știm ce să facem.

Te rog reverendisime în numele meu și a românilor mijlocește-ne mântuire să venim sub scutul domniei-tale ca să ne putem bucura ca și ceilalți frați și apoi totdeodată te rog ca român în numele românilor să nu te afli vătămat a ne spune ziua în care am putea avea onoare a vorbi cu prea cinstia ta la Vârșeț.

Intru altele sunt

al prea cinstitei tale cel mai aplecat serv
Alexandru Jebelianu
învățător

Marghita-Mare 13 November 1865.

Original. Pe verso scris de N. T. V.: « am scris Ilustrității sale vezi conceptul dela nr. 46/1865 ». Adresa: « Reverendisimului Domn Nicolae Velia, protoprezviterul gr. ort. român din Vârșeț în Sekas (Banat) comitatul Crașovul ». Alături scris de Velia: « Present. 19 Nov. v. 1865, nr. 47 ». Arh. Prot. V., nr. 47/1865.

130.

Caransebeș, 17 Februarie 1866.

N. T. V. este numit în comisiunea mixtă pentru despărțirea ierarhică din Marghita-Mare.

No. 280 ex 1866.

Mult onorate domnule administrator!

Consistorul eparhial a aflat cu cale a te denumi pre mult onorat d-ta împreună cu dl. Dr. Demetru Hațegan — d-sa în cali-

tate de fisc consistorial — de plenipotențieri ai episcopiei Caransebeșului la pertractarea comisională mixtă ce s'a cerut de către românii noștri greco-orientali din comuna mestecată Marghita-Mare comitatul Torontalului protopopiatul Vârșețului în privința desfacerii lor de legătura ierarhică de până acum și despărțirii averei lor bisericesti și școlare de sârbii din acea comună.

Ceace ți se aduce cu acel adaus la cunoștiință, ca despre ziua când va fi să iasă spre sus numitul scop comisiunea mixtă în fața locului, vei primi înștiințare mai de aproape sau dela comitatul Torontalului sau dela delegatul politic al aceluiaș; iar procedura comisiunei mixte în această afacere are să urmeze în înțelesul grațiosului intimat al înaltului consiliu regesc locțiitor al Ungariei din 24 August 1865 No. 65.887 despre care ți se alătură aci sub / . o copie spre știință și urmare.

Consistorul nostru eparhial tot deodată îți recomandă a-ți câștiga de timpuriu o conscripțiune a locuitorilor români din Marghita-Mare precum și alte date, mai ales în direcțiunea aceia că cine a zidit biserica etc. etc. ca așa eșind în fața locului să fi bine informat despre toată starea lucrului.

Din ședința consistorială ținută în Caransebeș la 17 Faur 1866.

In absența domnului episcop diecezan

Andreeviciu

administrator protopopesc

Original. Jos adresa: « Mult onoratului domn Nicolae Tincu Velia, administrator protopesc în Secaș ». Pe verso scris de Velia: « Pres. în 26 Febr. 1866, nr. 112/1866 ». Copia despre care e vorba lipsește. Arh. Prot. V., nr. 112/1866.

131.

Secaș, 28 Oct./9 Nov. 1866.

N. T. V. dă propunerea lui în privința despărțirii ierarhice din comuna Marghita Mare.

Subscrisul ca plenipotențiar al veneratei episcopii române ortodoxe de Caransebeș în comisiunea mixtă care în 28 Septembrie s. n. a. c. a eșit în fața locului Marghita Mare spre pertractarea oieptului despărțirii ierarhice de până acum a românilor și a averii lor bisericesti și școlare de sârbii din această comună —, dau prin

aceasta în scris propunerea mea în respectul împărțirii ziselor realități parte pe baza grațioasei rezoluțiuni împărătești din 24 Decembrie 1864 parte în câtva și pe baza însărcinării venerabilului meu ordinariat de Caransebeș din 7 Junie 1866 No. 787 apoi și pe baza dreptății:

1) Că deoarece românii după conscrierea făcută în sus numita zi fac 1.155 suflete iar sârbii 658 suflete așa și sârbilor s'ar cuveni să capete din importul realităților prețuite $\frac{1}{3}$ dară românii le dau $\frac{1}{3}$ întreg și această sumă oferesc dâșii să o plătească fraților săi sârbi în cinci ani sau cinci rate, socotindu-se aceasta dela sosirea deciziunii aulice înainte. Cifra desdăunării se va afla după prețuirea bisericeii, care neputând acuma — s'a rânduit curând să se facă prin maeștrii competenți.

2) Ca românii după ce prin înalta aceasta deciziune li se va aproba și întări dreptul de proprietate asupra bisericeii și celorlalte realități și imobile bisericești — școlești, din momentul sosirei acelei deciziuni se considerează pre sine de eparhioți — și pretind să intre atunci îndată sub jurisdicțiunea episcopiei românești de Caransebeș, căci termenul de plătire nu poate face prejudeț dreptului odată prin prea înalta rezoluțiune recunoscut și sancționat;

3) Că fraților sârbi le este lăsat în voie după sosirea deciziunii aulice până la totala despăgubire să poată servi cultul dumnezeiesc în biserică cea prin prea înalta deciziune dată românilor, se înțelege de sine în limba lor bisericească sârbească totdeauna a treia săptămână, ținându-se de jurisdicțiunea episcopiei lor din Vârșeț; însă tasuri și socoți pentru fondul lor prin biserică să nu se poarte.

4) Reflectez aci că mulți locuitori mai vârtos români, din Marghita — de aceștia vreo 30 de case — nu s'au prezentat la conscriere înaintea onoratei comisiuni cum se crede din cauze învinuitoare de amăgitori sau fie din ori și ce cauze. Asupra acestui scăzământ s'ar cuveni să urmeze vreo deciziune ca să se suplinească. Dacă acești români s'ar întreba și dechiara pentru Caransebeș — de ce nu mă îndoiesc — sârbii ar rămânea mai puțini de a treia parte și aceasta se va și întâmpla căci cu sila nu se pot reține românii.

5) La încheierea acestei scrieri venindu-mi dela onoratul presidiu al comisiei mixte toate actele comisiei împreună cu protocolul și instrumentele de prețuire, dar totodată și dela reprezen-

tanța românimeii din Marghita Mare protestul său trimitându-l la veneratul ordinariat în contra prețuirii făcută de maistorii Ștefan și A. Hoffmann eu mă declar în respectul prețuirii a mă conforma determinării veneratului meu ordinariat de Caransebeș.

Marghita Mare în 28 Sept. n. 1866.

Nicolae T. Velia

protopop român ortodox de Vârșeț ca ple-
nipotențiarul consistoriului

Concept. Pe aceeași pagină scris de Velia se află data exactă a copie: « Secaș în 28 Octomvrie/9 Noemvrie 1866 ». Arh. Prot. V. nr. 112/1866.

132.

Marghita Mare, 26 Oct. 1866.

Invățătorul Jebelean anunță pe N. T. V. că a primit evaluarea averii bisericesti și-i cere să o ia el în primire.

Prea onorate domnule protopresviter!

În 17 a. c. am primit prețuirea bisericeii noastre în preț de 25.100 fl. v. a. două sesiuni parohiale cu 3.400 fl. v. a. școala cu 600 fl. v. a. 3 lanțe a școlii cu 200 fl. v. a. și 2 plațuri parohiale cu 600 fl. v. a.

Acuma te rugăm toate să le primești și d-ta adică: sesiunile, școala, pământul școlii și plațurile parohiale că sunt bine prețuite numai să te opuni la prețuirea bisericeii cu aceia sântem vătămăți din partea zimermanului Ștefan Hoffmann din Vârșeț și apoi totdeodată îți trimitem și protestul românilor ca să-l indrumezi către Ilustritatea sa dl. episcop ca să ne trimită un arhitect din partea consistorului român ma voia noastră ar fi să mijlocești ca să ne trimită pe dl. Const. Rădulescu din Lugoj ca omul nostru. Mai multe vom vorbi cu trecerea domniei-tale la Sânt-Juon.

Marghita Mare 25 October 1866.

al prea onorat domniei-tale cel mai aplecat serv

Alexandru Jebeleanu

învățător

Original. Arh. Prot. V., nr. 112/1866.

133.

Caransebeș, 3 Martie 1866.

N. T. V. împreună cu avocatul Dr. D. Hațeganu sunt numiți plenipotențiarai ai diecezei Caransebeșului în comisiunea mixtă pentru despărțirea ierarhică din comuna Găitaș.

No. 313 ex 1866.

Mult onorate părinte administrator!

Inalta comandă generală provincială din Timișoara cu nota sa din 4 Martie 1866 No. 1313 desp. 7 mi rescrie în urmarea recercării mele oficioase din 15 Faur 1866 No. 201 că din partea sa s'a făcut dispozițiunile cuviincioase ca să iasă comisiune mixtă și în comuna Găitaș (Kaitosovo) din Regimentul Sârbo Banatic No. 14 ca așa să se poată și românii greco-orientali din această comună desface de ierarhia sârbească și încorpora cu metropolia respective episcopia lor națională greco-ortodoxă.

Ceeace ți se aduce cu acel adaus la cunoștiință ca mult onorat d-ta dimpreună cu dl. Dr. Hațeganu sunteți denumiți de plenipotențiarai ai episcopiei Caransebeșului la sus atinsa comisiune, despre a căreia începere veți primi înștiințare nemijlocită dela respectivul membru militar al comisiunei.

Din ședința consistorială ținută în Caransebeș la 3 Martie 1866.

Episcopul diecezan

Ioan Popasu

Original. Pe aceiași pagină adresa: « Mult onoratului părinte Nicolau T. Velia, administrator protopopesc în Sekáš ». Pe verso scris de Velia: « Presentată în 19 Martie 1866, nr. 149/1866 ». Arh. Prot. V., nr. 149/1866.

134.

Secaș, 3 Decembrie 1865.

N. T. V. dă indicațiuni preotului Ilie Panciovan din Voivodinți în vederea despărțirii ierarhice din comunele Găitaș și Jaboca.

Onorate părinte!

La scrisoarea frăției tale din 31 Noembrie a. c. îți trimit aci adausele petițiuni una pentru Găitaș și una pentru Iaboca și te însărcinez pre frăția ta în numele ilustrității sale dl. episcop al nostru ca să mergi mai odată la aceste comune și acuma numaidecât, căci comisiunea acuş își începe lucrările și să te duci la acela pre care-l ai mai încrezut și omul acela înțelepțește fără zgomot să

adune în casa sa vreo 10-15 din acei fruntași români, carii vreau îmbinarea cu episcopia românească și aceștia dacă știu că toți românii vreau să vină sub episcopul nostru român să subscrie această rugare însemnând din jos în numele tuturor fraților români din comuna noastră și către cei mai zeloși preoți au mireni vei zice — dacă vor fi singuri cu tine — că zelul și credința lor către nația lor o va răsplăti bunul nostru episcop cu dragoste și prețuire declinită. Ia seama dacă vor veni înaintea ta și de cei pistriți fii cu pază înaintea lor și vorbește în auzul lor cam așa către români: D-voastră tot ați poftit și ați așteptat ca episcopia noastră să vă primească; iacă acuma eu la pofta voastră sâm aci și vă spun că dacă vreți țâță dela mamele voastre trebuie să cereți, căci copilul micuț până nu țipă nu capătă țâță x). Rugările subscribe să mi le trimiți ex offo recomandat dela Jam.

Pentru această faptă, dacă vei duce-o bine în capăt, te voiu recomanda ilustrității sale ca să-ți cunoască zelul. El e cu mare iubire către naționaliștii noștrii.

Secaș în 3 Decembrie v. 1865.

al frăției tale confrate binevoitor
N. T. V.

x) Românii să subștearnă rugarea când cei pistriți nu-s de față înaintea ta, căci trebuie să iese vorba: nu că rugarea le-a venit necerută (în cutare loc) ci oamenii singuri au dat să le-o facă cutare scriitor au și dl. notar din Voivodinți sau altu și dacă te înțelegi cu unu sau doi din cei mai de frunte, poți zice naintea celor adunați iacă după pofta dvoastră vă adusei rugarea care vreți să o dați la dl. episcop al nostru, grăbiți că vine comisia. Caută te poartă înțelept. V[elia].

Concept. La începutul scrisorii, scris de Velia: « Părintelui Ilie Panciovan în Voivodinț ». Arh. Prot. V. nr. 59/1865.

135.

Secaș, 23 Decembrie 1865.

N. T. V. dă indicațiuni preotului Popovici din Straja în vederea despărțirii ierarhice din comuna Găitaș.

No. 70/1865.

Mult onorate domnule asesor!

Fiindcă locuitorii români greco-ortodoxși din Caitasovo prin o deputațiune și-au fost descoperit către un preot de ai noștrii

voia sa de a trece sub jurisdicțiunea episcopiei naționale române de Caransebeș și fiindcă această mișcare națională și dreaptă a românilor, care și înaintea lui Dumnezeu și înaintea legii și dreptății e încuviințată, nu trebuie să nu ne pese deși preotul local Vuici și o partidă mică se trudesca o nimici, încât ajunse treaba și la înverșunare împrumută (sic!); după ce preotul sus menționat s'a îmbiat el însuși a merge la Găitaș numai ca cercător, acu mult onorat d-ta după ce se știe cum stau elementele ești poftit a merge acolo ca cu înțelepciunea ce o ai să apipii pulsul fraților, să razi solzii de preochii cei ce nu pot vedea și succedându-ți să-mi scri ca să-ți trimit o petițiune, care o vor subscria românii de acolo. Aceasta o înștiințai chiar acu și episcopiei noastre.

Să-mi încunoștiințezi și despre voia comunei Parta.

Secaș 23 Decembrie 1865.

Velia.

Concept. Adresa: « Locțiitorului meu Ștefan Popovici, paroh în Straja ». Arh. Prot. V., nr. 59/1866.

136.

Voivodinți, 31 Novembrie 1865.

Ilie Panciovan raportează lui N. T. V. asupra situației religioase din comunele Găitaș și Iabuca în vederea despărțirii ierarhice.

Prea onorate domnule protopresviter!

Fusei provocat de prea onorat d-ta ca să mă duc la Găitaș și Iaboca. Eu mai întâiu m'am dus la Găitaș acolo am tras la preotul Vuici și cu dânsul m'am înțeles că cum stă treaba despre români și sârbi, ce se vorbește între oameni. El se resulta (sic!) că despre așa ceva nu se vorbește nimica între oameni; apoi l'am întrebat că cam ce am face ca să vorbesc eu cu vreo câțiva oameni; el îmi resultă, că acum cu oamenii nu putem vorbi nimic, că-s oamenii resfirați pela patronați care-s cu patronul caselor Alimpi (sic!); numai zisă că el va vorbi cu oamenii Duminica la biserică și așa voi vedea opiniunea lor și atuncea îți voi trimite în scris. Eu am așteptat după vorba lui, însă el n'a avut nici în capătul cugețului a-m trimite vreun rezultat fiindcă-i încarnat sârb și pre oameni a sfătuit a fi cu sârbii; și așa văzând niște români din sat, ce-i și

cumu-i că-i sfătuieste popa ca să fie cu sârbii nu cu românii, zicând popa că episcopul românesc le va strămuta cărțile în școală și în biserică cu cărți latinești, atuncea românii de acolo mai vârtos vorstandu și senatoru foarte urât s'au disputat cu popa zicându-i popii că ei nu mai vreau să fie cu sârbii și destul or fost cu ei, că până acuma n'au avut încotro, așa dară fiindcă a venit întrebarea, acuma vrem și noi să fim cu frații noștrii români și așa vorstandu și un senator anume George Ladaru și Vicenție Promu or venit la mine ca o deputație în numele românilor din comuna Găitaș că ei toți români Dumnezeu le știe bucuria lor câtu-s de bucuroși ca să să înbine și ei cu frații lor români; așa dară aici nu rabdă nici o îndoială. La Iabuca acolo de mult așteaptă și preotul și oamenii ca să-i întrebe cineva de opiniunea lor, aci iar nu rabdă nici o îndoială.

Intru altele rămân al prea onorat d-tale totdeauna aplecat
Voivodinți în 31 Noemvrie 1865.

în Christos frate
Ilie Panciovanu
paroh administrator

Original. Adresa: « Dela oficiul parohial în Voivodinți. Prea onoratului Domn Nicolae Tincu Velia, protopresbiterul Vârșetului în Secaș, poșta din urmă Cacova, din oficiu ». Alături scris de Velia: « Presentată în 2 Dec. 1865, nr. 59 ». Arh. Prot. V., nr. 59/1865.

137.

Voivodinți, 14 Decemvrie 1865.

Ilie Panciovan raportează lui N. T. V. despre vizita lui la Găitaș și Iaboca în vederea despărțirii ierarhice.

Prea onorate domnule protopresbiter!

Eu fusei la Jabuca și Găitaș cu petițiunile trimise. La Iabuca am finit lucru foarte bine, fiindcă preotul român din Iabuca, George Bălan e foarte zelos către națiunea română, așa și toți frații români din loco Iabuca, precum s'or și subscris din care subscriere a lor mai tare te vei convinge despre zelositatea lor câtu-s de zeloși către națiunea lor română, unde sub timpul desubscrierii lor deodată vini popa sârbesc din loco Iabuca, începu a mă ataca pre mine că ce caut eu numindu-mă hoț, lotru bleste-

mat și alte mai multe neplăcute vorbe. Văzând aceasta frații români îl luară pre sârb și-l lăpădară afară, zicându-i că până când să fim noi sârbi; nu ne poruncești tu nouă, aceasta noi am cerut și așa s'a finit lucrul foarte bine.

Iară la Găitaș n'am putut să mă duc așa cu grabă fiindcă mai nainte m'am adresat cu epistola exoffo la compani comandant din Vraceutgai. Comandantul companiei aceștia e domnul căpitan Megeleş, român, și-i foarte zelos român, că comuna Găitaș îi sub compania Vraceutgaiului și l'am rugat ca să hotărască o zi când să ieșim afară la Găitaș pentru subscrierea românilor din loco Găitaș, după cum a cerut deputațiunea venită din Găitaș, și ca să fie de față că m'am temut că s'o isca vreun zgomot între oameni și mai vârtos asupra mea și asupra a celor doi oameni care au venit la mine ca o deputație în numele românilor. Că acei doi oameni m'au spus că popa Vuici din loco Găitaș a întărâtat pre sârbi și pre cei care-s cam pestriți și pre neamurile lui asupra mea și asupra a celor doi oameni: că oamenii aceia vreau să aducă cărți latine în biserică și în școala noastră. Și aceasta nu vrem noi că noi avem vlădică și protă în Vârșeț și aceasta a zis popa către oameni că mai oamenii popii din Voivodiniți, care a venit la noi pentru români, au făgăduit lui George Ladaru și lui Vicențiu Roșu că dacă vor sta de voi să vă subscriați că vreți să rămâneți sub metropolia și episcopia română, ei atuncea voi fi zece ani forstanzi în loco Găitaș și cu așa fel futigă (sic!) a vânat pre toți oamenii către sine că acesta e lucrul firesc și cunoscut că oamenii când aud numai de chinez, apoi mai mare ură nu le trebuie; că oamenii întâiu pun pre chinez de bun și apoi pre urmă îl lapădă de rău și cu cea mai mare ură și așa merge treaba și la miliție cu forstanzii aceștia fiindcă acești doi oamenii din loco Găitaș anume George Ladaru și Vicențiu Roșu care au venit deputați la mine în numele românilor unul dintre dânșii îi forstand, unul senator și așa că popa Vuici cu astă futigă a lui că am făgăduit eu la acei doi oameni că 10 ani vor fi forstanzi dacă vor sta de oameni să fie sub episcopia română, foarte tare a turburat pre oameni și asupra mea și asupra acelora a doi oameni, că la epistola mea adresată către dl. căpitan Megeleş n'am căpătat nici un rezultat și apoi m'am dus și singur și acolo am tras la popa Vuici. După spusul prea onoratei d-tale avui ce auzi dela dânșul, — că s'a înțeleș cu ai câțiva sârbi ce-i

are el cu neamurile lui, că dacă mai odată oi veni la Găitaș ei mă vor lega și m'or duce la vlădica din Vârșeț. Ei nu vreau să știe de români. Acuma nu știm cum să facem, că acolo totuși sunt două partide.

Cu aceasta mă recomand și aștept mai departe îndreptare și cum vei cugeta și prea onorat d-ta despre treaba aceasta, aștept să aud și opiniunea prea onorat d-tale ca să luăm capăt la lucrul acesta. Intru altele rămân în

Voivodinți 14-lea Decembrie 1865.

al prea onorat d-tale în Christos frate
și naționalist
Ilie Panciovan
Paroh administrator

Original. Adresa: « Dela oficiul parochi. gr. ort. român din Voivodinți. Prea onoratului Domn Domnului Nicolau T. Velia grc. ori. român protopresviter al Vârșețului la Secaș über Cacova, Exoffo recomand ». Alături scris de Velia: « Present. 22 Dec. v. 1865, nr. 70/1865 ». Punctuația îmi aparține. Arh. Prot. V., nr. 70/1865.

138.

Caransebeș, 3 Martie 1866.

Consistorul cere lămuriri asupra reclamației făcute de consistorul sârbesc din Vârșeț Excelsiului Regiu Consiliu Loctiitor al Ungariei că N. T. V. și preotul Ilie Panciovan ar fi provocat pe români la o despărțire ierarhică imediată în comunele mixte și prin aceasta ar fi provocat turburări.

No. 362/1866.

Mult onorate domnule administrator!

Consistorul greco oriental din Vârșeț cu scrisorile sale oficioase din 14/26 Decembrie a. t. și 12/24 Ianuarie a. c. No. 717/1865 se plânge către Excelsul Regiu Consiliu Loctiitor al Ungariei că mult onorat d-ta precum și preotul nostru din Voivodinți Ilie Panciovan ați călătorit prin comunele mestecate româno-sârbe ce au să se țină până la despărțirea comisională de consistorul Vârșețului, ați conserie poporul din acele și ați provocat pe români în public și fără sfială să se desfacă de consistorul sârbesc, în urma căror agitațiuni precum se exprima sus atinsul consistor, în comuna

Iabuca s'ar fi întâmplat și frecări sângeroase între ambele naționalități. Pe temeiul acestora și cu provocare la prea înalta rezoluțiune împărătească din 6 Iuliu 1865 se roagă acel consistor ca să se pună capăt acestor agitațiuni și românii din comunele amestecate în privința desfacerii lor de ierarhia sârbească să aștepte ieșirea comisiunilor mixte în fața locului.

Deoarece consistorul nostru eparhial se invită a încunoștiința pe Înaltul Regiu Consiliu Loctiitor al Ungariei despre adevărul sus atinselor întâmplări, așa dară înainte de ce s'ar face destul acestei înalte provocări primești însărcinarea ca atât mult onorat d-ta cât și preotul nostru din Voivodinți Ilie Panciovanu să ne relaționați cât mai curând despre toată starea lucrului și mai ales despre amintita bătaie din Iaboca. Ca termen spre răspundere se pune atât pentru mult onorat d-voastră cât și pentru preotul Panciovan 1 Aprilie 1866. Din ședința consistorială ținută în Caransebeș la 3 Martie 1866.

Original. Adresa: « Mult onoratului domn Nicolau Tincu Velia adm. protopopesc în Secaș ». Pe verso scris de Velia: « Pres. în 14 Martie 1866, nr. 128/1866 ». Arh. Prot. V., nr. 128/1866.

139.

Secaș, 15 Martie 1866.

N. T. V. dă îndrumări preotului Ilie Panciovan spre a răspunde la acuzațiile aduse de consistorul sârbesc.

No. 162/1866.

Onorate părinte Ilie,

Ilustritatea sa dl. episcop al nostru sub 3 a. c. No. 362 îmi îștiințează că consistorul din Vârșeț s'a plâns la Excelsiul Consiliu Regesc Loctiitor al Ungariei cum că eu cu d-ta călătorind prin comunele mestecate româno-sârbe, conscriem poporul din acelea și provocăm pre români în public să se desfacă de episcopia sârbească și că în urma atâtor agitațiuni s'ar fi tâmplat și frecări sângeroase în Iaboca ș. a. și fiindcă consistorul nostru e invitat a da răspuns la Consiliu despre adevărul lucrului, ilustritatea sa dl. episcop al nostru cere până la 25 Martie și de la mine și de la d-ta relațiune dechiarătoare despre toate și mai ales despre amintita bătaie din Iaboca: așa d-ta să alergi numaidecât la Iaboca la

părintele Bălan însă sub seară ca să nu te cunoască poporul și te vei întoarce pre lună acasă. Acolo îți vei însemna ce bătaie a fost, în ce zi anume, prin cine s'a început și din ce cauză, apoi vei căuta să capeți două atestate, cari așa să se scrie încă de acasă și acolo numai să se subscrie fiecare de câte cinci au șase inși:

Atestat

Prin care noi subscrișii la cererea d-lui protopop administrator Nicolae T. Velia, ca să descoperim în scris după cuget: ce întâmplare a fost când într'o zi în luna crăciunului a. t. dl. Velia a fost aici la preotul nostru George Bălan, descoperim și adevărim cum că văzând noi o trăsură cu doi preoți că intră în curtea părintelui George și cugetând că vine comisia care toți o așteptăm ca să ne întrebe voim au nu să ne desfacem de episcopia sârbească am mers la părintele George, cela ce zăcea foarte beteag, am intrat și am întrebat pre dl. protopop Velia; ce să facem ca să putem veni sub episcopia noastră națională românească iară d-l Velia ne-a răspuns: «dragii mei eu vin acuma dela Mesici și fiindcă m'am întâmpinat cu fiul părintelui George, care mi-a spus că tata-so e foarte beteag și dorește să se întâlnească cu mine, fiindu-mi satul acesta în drum, am venit să cercetez pre fratele meu părintele George în boala sa și plec acu îndată acasă, nu am venit în treaba despre care d-voastră mă întrebați dar atâta totuși vă pot spune să fiți în pace și în liniște până când va veni comisiunea și atunci veți spune dorința voastră ». Atunci noi am mulțumit d-lui Velia, iară dânsul ne luă numele în scris ca la tâmplarea să se facă ceva denunțiațiune să poată cere dela noi atestat despre vorbele d-sale cu noi. Aceasta a noastră mărturisire o putem întări și cu jurământul.

Jaboca în ... Martie 1866.

Atestat

Prin care subscrișii adevărim, cum că părintele Ilie Panciovan dela Voivodinți nu de capul său, ci chemat de o deputațiune a noastră a venit la noi la părintele George ca să audă dorința noastră de a veni sub stăpânirea episcopiei românești din Caransebeș și ca să primească dela noi aceia ce preotul nostru român nu cutează a primi, adecă rugarea noastră în scris care să o trimită la

episcopia din Caransebeș. La care ocaziune zisul preot a zis că dacă noi avem voia tare și neclătită el primește rugarea și o trimite la episcopia din Caransebeș dară noi să fim în pace, că va veni comisiunea și se va face fiecăruia îndestularea după dreptate.

Jaboca în... în Martie 1866.

Atestatele acestea subscrise de câte vr'o 10 inși mi le vei trimite închise în dechiararea d-tale care vei adresa-o d-lui episcop unde vei zice că așa s'a tâmplat în Jaboca cum spune atestatul și dacă o fost vreo bătaie vei spune și despre aceasta așa cum vei auzi dela părintele George și că nu s'a tâmplat nici o vărsare de sânge ci numai ceartă unde românii numai s'au apărat de sârbii ce i-au atacat. Vei spune apoi că tocma așa prin deputațiune ai fost chemat ca un bine cunoscut și la Găitaș — nu că cineva te-a trimis acolo — și apoi ai mers și văzând că preotul și alții mulți agitează și strigă în contra episcopiei românești i-ai sfătuit să fie în pace și să facă fiecare după cumu-l îndeamnă mintea și inima și te-ai reîntors acasă.

Dechiararea d-tale o voi trimite împreună cu ceea a mea și cu atestatele la episcopie.

Secaș în 25 Martie 1866.

al d-tale de tot binele doritor.

P. S. Dacă poșta dela Jam reține scrisorile caută roagă pre dl. notar și antistea ca să-ți dea un străjer care să-mi aducă scriptele acestea la Secaș. V[elia].

Concept. La începutul scrisorii scris de Velia: « Lui Ilie Panciovan par. ad. în Voivodinți ». Arh. Prot. V., nr. 162/1866.

140.

Secaș, 24 Martie 1866.

N. T. V. răspunde consistorului despre încăierarea dela Jabuca.

No. 162 ex 1866.

Ilustritatea Voastră Preasântite Domnule Episcop
Induratul meu Arhipăstor!

La grațioasa ordinațiune a Ilustrității Voastre și a Veneratului consistoriu din 3 Martie a. c. No. 362 primită în 14 Martie, ca eu

și preotul din Voivodinți Ilie Panciovan să dăm relațiune cu privire la plânsoarea consistorului greco-ortodox din Vârșeț așternută Excelsului Consiliu, că noi am călători prin comunele mestecate româno-sârbe și am conscrie poporul și am provoca pre români în public să se desfacă de consistorul sârb și că în urma ataror agitațiuni s'ar fi întâmplat și frecări sângeroase între români și sârbi în Iaboca. — alerg întru umilință a relaționa cum că eu și mai înainte dară și de când am venit dela Mesiciu fiind și așa morbos, nici într'o comună n'am fost, nici în toată viața mea așa faptă nebună cum e ceeace mi se impută, n'am făcut ci tot ce s'a întâmplat e un eveniment cu totul neculpabil după cum vă veți putea convinge ilustritatea voastră și veneratul consistoriu din atestatul aci adaus, care-l pot întări mai mulți români din Iaboca cum și preoții George Bălan de acolo și Gavril Munteanu din Mesiciu, cari toți s'ar putea asculta sub jurământ.

Acludez și relațiunea părintelui Ilie Panciovan cu un atestat de unde se vede apriat că « bătaia sângeroasă » din Iaboca a fost numai în creerii celor ce o au scornit.

Grației și iubirei de dreptate a ilustrității voastre comandându-mă și sărutându-vă sfânta dreaptă rămân în cea mai profundă reverință.

Secaș în 24 Martie 1866,

Al ilustrității voastre cel mai plecat și credincios fiu
N. T. V.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 162/1866.

141.

Butin, 10 Ianuarie 1866.

Parohul din Butin cere îndrumare lui N. T. V. în privința atitudinii ce trebuie s'o ia față de ierarhii sârbi.

No. 5.

Mult onorate d-le protopresbiter districtual
Domnule mie de bun gânditorule!

Iată aicea alăturat prea onorat d-voastră se trimite conscripția poporului, a preoțimei, a clericilor și a schimbărei religiei pre anul 1865 întreg.

Pre lângă care încă vă fac cunoscut ca să știți precum circularele cu demanțațiuni consistoriale din Vârșeț îm[i] tot vin spre a le deplini. Inșă mă rog după sfat când vreun ficior cu isvestia unde să vină spre întărire. Și înainte de paști dl. protopresbiter Filip Trandafirovici de va porunci să merg la dânsul cu protocoalele matriculare și al circularelor sau după paști de va veni la noi la Butin la socoata besericei ce să fac eu atuncea — până ce ilustritatea sa dl. episcop al nostru prin înaltele orânduielei va scoate să se șteargă parohia Butinului dela scaunul patriarhicesc carlovițan sau episcopescul scaun al Vârșețului, nu cumva să cad la vreo împiedecare. Pentru aceia mă rog a mă îndreptăți. Mai departe rămân al mult onorat d-voastră

In Butin în 10-lea Ianuarie 1866.

Cel mai credincios fiu
Șerban Stoilă
administrator parohial

Original. Pe verso scris de Velia: « Pres. 14 Ian. 1866, nr. 14/1866 ». Punctuația îmi aparține. Arh. Prot. V., nr. 14/1866.

142.

Secaș, 15 Ianuarie 1866.

N. T. V. precizează situația ierarhică a comunei bisericesti Butin.

No. 26/1866.

Onorate părinte!

Nu pot destul să mă mir că onorat d-ta abia acuma după atâtea luni de zile prin scrisoarea-ți din 10 Ianuarie v. a. c. îmi înștiințezi că îți vin și până astăzi scrisori oficioase dela scamnul protopopiatului sârb din Vârșeț și ceri îndreptare: că de care stăpânire să ascuți. Eu ți-am trimis publicațiunea episcopiei noastre din Caransebeș bazată spre decretul împărătesc și voi ați văzut că comuna Butin din Banat e subordonată episcopiei românești și e încredințată ocârmuirii mele protopresbiteresti și v'ați și dat învoirea voastră la aceasta prin propria-vă subscriere.

Onorat d-ta ești provocat a-mi înștiința numaidecât: ce porunci ai primit dela Vârșeț și ce ai făcut cu ele, ca în cazul dacă

servești la doi domni și te clatini în credința celor dela noi împărțită pentru că stăpânirea sârbească încă nu vă spuse că se lasă de voi, — în cazul zic acesta să știu a-mi căuta preot și învățător pentru comuna curat românească Butin.

Caută frăția ta cât mai curând a-mi trămete pentru ilustritatea sa dl. episcop al nostru dela Iuliu 1865 până la 1 Ianuarie 1866 adecă pre $\frac{1}{2}$ an sidoxia și convenția cât ați plătit până acuma și birul meu 50 oche de grâu.

Secaș în 15 Ianuarie v. 1866.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 26/1866.

143.

Butin, 20 Ianuarie 1866.

Parohul din Butin încunoștiințează pe N. T. V. de cererea ce a făcut-o episcopiei din Caransebeș pentru despărțirea ierarhică.

No. 7.

Prea onorate domnule protopresbiter districtual
Domnule mie ales bun povățuitorule!

Și ilustrității sale domnului episcop în Caransebeș prin epistola mea oficioasă dato 11-lea Noembrie a. t. o asemenea jalbă în Caransebeș am subșternut; cum că mai întâiu dela protopresbiterul sârbesc al Vârșetului într'o epistolă a sa oficioasă cu dato 3 Noembrie a. t. ca întâiul circular cu demanțațiuni consitoriale (pentru alegerea deputirtului în 30 Noembrie a. t. de a merge la Moravița) la mine venind neîntroducând-o în protocolul cercularelor ci am pus-o deoparte, neștiind altcum ce să fac. Apoi al doilea circular cu demanțațiunile dela consistorul sârb al Vârșetului în dato 16 Decembrie a. t. (pentru familien Auskünfte) la lăcrămațiile feciorilor de cătănie cu dato 16 Decembrie a. t. la mine venind; pentru care cauză acuma în 10-lea Ianuarie 1866 oficios prea onorat d-voastră am făcut cunoscut și eu v'am rugat pentru sfat și ce să fac cu cercularele acele ce-mi mai vin dela consistorul sârb al Vârșetului. Iar prea onorat d-voastră cugetați cum că eu de doi domni ascult. Cum poate fi aceia că eu de când căpătai circularul dela ilustritatea sa dl. episcop al nostru din Caransebeș precum parohia greco-ortodoxă a Butinului fiind română este înscrisă la scaunul episcopesc român a Caransebeșului, după pu-

blicarea de trei ori în sfânta biserică eu și cu poporul meu subscriindu-mă și cu sigiliul oficios comunal și al meu întărindu-l prea onorat d-voastră în Secaș am trimis.

De atunci nici am mai fost la Vârșeț, nici nu am mai nimic scris protopresbiterului sârb al Vârșețului, despre ce lucru la această parohie. Dar cu adevărat cum că o instanță cu dato 24 Septembrie a. t. eu cu poporenii mei ilustrității sale d-lui episcop al nostru în Caransebeș am subșternut. Precum românii greco-ortodocși din Butin, nu voim să mai rămânem sub sârbi și suntem întru așteptare până ce ilustritatea sa dl. episcop al nostru din Caransebeș prin înalta sa orânduială va opri pre consistorul sârb spre a nu mai trimite circularele consistoriale sârbești la această parohie la mine.

Așa dară două circulare sârbești și în ce privință și când la mine până acuma au venit iară eu pre prea onorat d-voastră cunosc de domn protopresbiterul meu pre carele rog după sfat și primesc și întotdeauna supus sunt precum mai sus am arătat. Că e mai departe ca fiind parohia Butinului filială fără de pământ parohial, până acuma sidoxia, convenția și birul nici într'un an nu s'au dat până la eșirea pământului parohial din proces dela predicatorul luteran.

Al prea onorat d-voastră

Butin în 20-lea Ianuarie 1866.

cel mai aplecat credincios fiu
Șerban Stoilă
administrator parohial

Original. Adresa: « Von Buttyiner gr. or. Pfarramte Hochwürdigsten dem Herrn Hfrr. Nikolaus T. Velea districtual romanis Erzpriester und des hochwürdigsten Caransebeser romanischen Consistoriums Beisitzer per Moriszfeld-Doknacska in Secaș. Exoffo ». Alături scris de Velia: « Present. 22 Ian. 1866, nr. 25/1866 ». Arh. Prot. V., nr. 25/1866.

144.

Caransebeș, 4 Iunie 1866.

Consistorul încunoștiințează pe N. T. V. că va eși în curând comisiunea în comuna Butin « pentru totala lor desbinare de către sârbi ».

No. 856 ex 1866.

Prea onorate părinte protopoape!

La petițiunea credincioșilor noștri din comunitatea Butin dato 1 Iunie 1866 No. 44 prin care se roagă ca să li se trimită o comi-

siune spre desfacerea lor de către sârbi și se împărtășește spre încunoștiințarea credincioșilor cum că această comisiune va avea cât mai curând în fața locului a eși spre totala lor desbinare de către sârbi.

Din ședința consistorială ținută în Caransebeș la 4 Iunie 1866.

Episcopul diecesan

Ioan Popasu

Original. Adresa: « Prea onoratului părinte Nicolau T. Velia protopresbiter în Secaș ». Pe verso scris de Velia: « Pres. în 12 Iunie 1866, nr. 236/1866 ». Arh. Prot. V., nr. 236/1866.

145.

Secaș, 12 Iunie 1866.

N. T. V. anunță preoțimea din Butin că comisiunea pentru despărțirea ierarhică va veni cât de curând.

No. 236 ex. 1866.

Onoratei preoțimi române ortodoxe în Butin,

La petițiunea d-voastră din 1 Iunie a. c. No. 44 așternută veneratei noastre episcopii în privința despărțirii d-voastră de către ierarhia sârbească primiți acuma prin mine grațiosul răspuns al ilustrității sale d-lui episcop al nostru și a veneratului consistoriu din 4 Iunie a. c. No. 856 cum că comisiunea în privința despărțirii va eși cât mai curând în comuna d-voastră Butin.

Secaș în 12 Iunie 1866.

al onorat d-tale binevoitor

Concept. Neiscălit de Velia. Arh. Prot. V., nr. 236/1866.

146.

Secaș, 8 Ianuarie 1867.

N. T. V. dă lămuriri preotului Iosif Giurcovici din German în vederea despărțirii ierarhice.

No. 26 ex 1867.

Mult onorate părinte Iosif Giurcovici în German,

În 18/30 Ianuarie a. c. se va ținea investigațiune în contra învățătorului dela Percosova, Petru Cotețu și mult onorat d-ta ești rânduit cu mine a lua parte la acest act: drept care să cauți

să fi în Percosova în 18/30 Ianuarie pentru la șapte oare că până la 9 oare să ne putem prepara cu une-altele trebuincioase. Să scrii la părintele Ștefan Ciobanu la Jam, că comisiunea va ieși curând și să învețe pre oameni cum să vorbească și să fie toți la un cuget.

Secaș în 8 Ianuarie 1867.

al mult onorat d-tale

Concept. Arh. Prot. V., nr. 26/1867.

147.

German, 23 Ianuarie 1867.

Iosif Giurcovici cere lămuriri lui N. T. V. în vederea despărțirii ierarhice din Gaiul Mic.

Prea onorate domnule protopresbiter!

În 20 Ianuarie a. c. au venit doi oameni dela Gaiul Mic la mine cu însemnarea aceasta, ca să o trimit la domnia-ta spre vederea majorității românilor și minoritatea sârbilor cari cu totul îi asupresc. Dâșii ar dori să iese cât mai curând comisia despărțirii lor de către sârbi, să încete odată certele, batjocorile și sudalmile cu care îi asupresc sârbii.

Aceștia au fost și la Timișoara pentru cererea comisiei unde li s'a promis venirea comisiei cât mai în grabă. Fost-au văzând că iese comisia și la prota Ciacovei, carele îi i-a îndreptat la d-ta, zicându-le « duceți-vă la ol. protă Velia că el mai bine va ști despre Gaiul Mic cum stă treaba ».

Așa dar domnule dacă vă este cunoscut ceva despre comuna Gai aveți bunătate a mă înștiința ca să-i împac și să nu vină oamenii la mine să mă tot nepăciuiască, neștiind ce să le spun, cu atâta îi mângăi să fie îngăduitori, că comisia va veni și nu va zăbovi.

În altele salutându-vă și recomandându-mă rămân în German în 23 Ianuarie 1867.

al prea onorat d-tale subordonat preot

Iosif Giurcovici

adm. parohial greco-ortodox român

Original. Pe verso scris de N. T. V.: « În 3/15 Februarie i s'a însemnat într'o circulară să spună oamenilor cât știu și eu că comisiunea e rânduită dară când va ieși nu mi s'a înștiințat ». Pres în 1 Februarie 1867, nr. 111/1867 ». Arh. Prof. V., nr. 111/1867.

148.

Caransebeș, 1 Iulie 1866.

Episcopul Ion Popasu dă noi indicațiuni pentru despărțirea ierarhică din comunele amestecate.

No. 787 ex 1866.

Prea onorate părinte protopoape!

În legătură cu scrisoarea mea oficioasă din 27 Mai a. c. No. 787 privitoare la despărțirea comisională de ierarhia sârbească a românilor greco-orientali din comunele mestecate din protopopia-tul prea onorat d-tale am a te însărcina încă cu următoarele:

1) Indată ce se va aduce la mai de aproape cunoștiință ziua per-tractării comisionale în una sau cealaltă comună mestecată fără multă gândire vei merge cu o zi sau două înainte de ieșirea comisiunii în fața locului în acea comună și convocând pe fruntașii poporului ro-mân fără zgomot și cam pe sub mână la quartirul prea onorat d-tale le vei face cunoscut scopul comisiunii, ce are să se țină pentru desfacerea lor de către sârbi. Să spui acelor fruntași că în înțelesul otărârilor sfântului sinod din 1864 ținut în Carlovitz la care au luat parte sârbii și românii, care otărâri s'au întărit și de către prea bunul nostru împărat și rege cu rezoluțiunea sa prea înaltă din 24 Decembrie 1864, să spui zic, că la despărțirea românilor de sârbi din comunele mestecate au să se observe următoarele reguli:

a) Biserica, școala și averea lor nemișcătoare are să rămână acelei părți, care va putea dovedi că a zidit biserica și școala sau că a agonisit averea lor nemișcătoare.

b) Dacă nu vor putea dovedi nici românii nici sârbii că sau numai românii singuri sau numai sârbii singuri au zidit biserica sau școala sau au agonisit averea ei, atunci biserica și școala cu averea lor nemișcătoare are să rămână drept proprietate la acea parte a poporului care va fi mai mare la numărul sufletelor însă așa ca să despăgubească pe acea parte a poporului, care fiind mai mică la numărul sufletelor a rămas fără biserică și școală.

c) Ca averea mișcătoare a bisericeii are să se împartă după porțiunea sufletelor din ambele naționalități.

După ce vei fi descoperit fruntașilor comunei acestea, ca dânșii să știe cum să se poarte înaintea comisiunii, să le mai dai și povețele acestea adecă:

2) Ca să se dechiare înaintea comisiunei că sunt români și voiesc cu tărie sub punerea lor la metropolia respectivă episcopia română greco-orientală din Caransebeș, că deoarece ei sunt în majoritate, să li se predea biserica și școala cu toată averea lor nemișcătoare; că ei vor despăgubi pre sârbi cu o sumă de bani potrivită proporțiunei numărului sârbilor.

Despăgubirea are să se compute așa, dacă în o comună de exemplu sunt trei părți români și o parte sârbi apoi biserica cu școala s'a prețuit la 40.000 fl. românii ar avea să despăgubească pre sârbi cu 10.000 de fl.

Să împărtășești frunțașilor mai departe ca să nu se sperie de despăgubire căci suma de despăgubire nu au să o depună odată, ci în mai mulți ani unul după altul. De vor fi românii în vreo comună mai puțini la număr, atunci să ceară ei despăgubire dela sârbi precum s'a arătat mai sus.

Să faci în fine băgători de seamă pre acei frunțași ca să nu asculte la momelile și minciunile sârbilor nici să primească bani dela sârbi că au început și ei ca uniții să cumpere pe români cu bani, în care mod după obiceiul lor înspăimântează și vor să înduplece pe români ca să se dechiare pentru rămânerea la episcopia sârbească. Mai zic încă odată să privegheze atât ei frunțașii cât și prea onorat d-ta ca nu cumva să se conrumpă vreunii dintre români cu bani sau alte mijloace ca să se dechiare de sârbi și așa să rămână românii în minoritate.

Pe scurt să desvoltezi cea mai mare activitate și precauțiune în acest oiept căci sârbii umblă ca leii prin comunele mixte făcând prozeliți în partea lor pe când ai noștrii să arată cu totul indifeerenți și fără nici un zel.

În fine să fii cu cea mai mare băgare de seamă când se va face prețuirea bisericei și a școalei că aici se poate face mare daună poporului nostru, dacă se vor prețui lucrurile, de două sau trei ori mai scumpe decât sunt vrednice, ca să nu aibă oamenii noștrii cu ce să-i despăgubească.

Pre lângă care împărtășindu-ți binecuvântarea arhipăstorească sum al prea onorat d-tale

Caransebeș în 1 Junie 1866.

de bine voitor

Ioan Popasu, episcop

Original. Adresa: « Prea onoratului părinte Nicolau T. Velia, protopop în Secaș ». Pe verso scris de Velia: « Present. în 4 Iunie 1866, nr. 227/1866 ». Arh. Prot. V., nr. 227/1866.

149.

Secaş, 2 Junie 1866.

N. T. V. comunică unui preot că îl va însoți în comisia de despărțire ierarhică pentru comunele Butin, Jamul Mic, Gaiul Mic, Marghita, Vlaicovăț, Iabuca și Găitaș.

No. 224/1866.

Mult onorate domnule și frate în Christos!

Eu sum rânduit de plenipotențiar al consistorului nostru eparhial în comisiunea mixtă carea va funcționa în afacerea despărțirii românilor de sârbi în comunele mestecate: Butin, Jamul Mic, Gaiul Mic, Marghita, Vlaicovăț, Iaboca și Găitaș (dacă în privința cestuia nu se va face revocare) și d-ta vei merge cu mine la toate zisele comune ca adlatus. Despre aceasta, adecă cum că vei merge cu mine ori unde voi merge și eu și dacă nu poci eu din cauza morbului vei merge în locul meu, am scris ilustrității sale încă în 25 Februarie a. c. și acuma iară îi scriu.

Despre când vom începe și unde mai înainte mă vor încunoștiința delegații politici atârănători și eu te voi încunoștiința pre d-ta. Răspunde-mi îndată la aceasta dacă ai ceva observare. Pentru diurnă și forspan nu s'a făcut nicio rânduială, adecă mergem exoffo pentru biserica și națiunea noastră, afară dacă frații pre cari-i scăpăm vor vedea însuși că se cuvine ca numai dânșii singuri să poarte spesele noastre. Despre Oreșați cu 2 zile mai înainte de comisie am căpătat scrisoare dela episcopie, că acest sat după trecere va rămânea în protopresbiteratul român al Vârșețului.

Secaş în 2 Junie 1866.

al d-tale confrate în Christos,

P.S. Să te duci onorat d-ta la dulgherul sau țimermanul Hoffman cel bătrân și să-i citești aceste cuvinte: Es ist eine Reichspolitische Commission beordert um der Scheidung der Romänen von den Serben an der Gemeinden Butin, Klein Zsam, Klein Gay, Vlakovatz und Iaboka unter dem Vorsitze des ersten Comitats Vice Gasgraur von Ormos zu verhandeln. Es ist höchst wahrscheinlich, dass wir in diesen Gemeinden ausser in Butin die Kirchen und Schulgebäuden wir schätzen müssen, wozu ein Baumeister notwendig ist: Sie werden dieser ersucht sich mit meinem Stellver-

treter Herrn Consistorial Ștefan Popovici von Lagerndorf erklären zu wollen, ob Sie geneigt sind an Ort und Stelle zu kommen, wann werden um Sie ein Fuhr senden wird und was Sie für eine Schätzung verlangen.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 224/1866.

150.

Secaș, 4 Iunie 1866.

N. T. V. scrie preotului din Straja să meargă în comunele Vlaicovăț, Iabuca și Jam pentru a începe lucrările în vederea despărțirii ierarhice.

No. 227/1866.

Mult onorate părinte și frate!

În puterea mandatului ilustrității sale domnului episcop din 1 Iunie a. c. No. 787 ești însărcinat a merge în persoană (părintele Ștefan la preoții noștri români din comunele Vlaicovăț și Iaboca Mare iar părintele Giurcovici în comuna Jam) și a spune fără zgomot preoților și fruntașilor români următoarele chiar și răspicat:

1) Că nu e mult până va ieși comisia pentru despărțire, căci deunăzi căpătai dela episcopie poruncă ca să ies cu fiscalul consistorial când voi fi înștiințat din partea domnului vice comite Ormoș în satele Butin, Gai, Jam, Vlaicovăț și Iaboca.

2) Că după rânduiala sinodului din 1864 ținut în Carlovitz care s'a întărit de împăratul în 24 Decembrie 1864 despărțirea are să se facă așa: se face mai întâiu conscrierea românilor și a sârbilor, biserica, școala, pământul preoțesc și cel școlesc și dacă mai sunt și alte averi nemișcătoare rămân acelei părți care poate dovedi că a zidit singură biserica și școala și a agonisit singură zisele averi nemișcătoare. Dacă nu au așa dovezi nici românii nici sârbii zisele bunuri se prețuiesc și se dau la partea cea mai mare care trebuie pre partea cea mai mică să o despăgubiască în bani dându-i 1/3, 1/4, 1/5 au cât i se cuvine după proporțiune.

Să nu se sperie frații români căci împăratul a rânduit ca despăgubirea aceasta să se facă în mai mulți ani tot câte câta.

3) Românii să nu se uite la momentele sârbilor cu vorbe dulci și cu bani căci mai târziu ei și următorii lor se vor da cânilor că

s'au întemnițat sub sârbi ci românii să se dechiare că ei vreau să fie sub episcopia română din Caransebeș tocmai așa cum vreau să fie sârbii sub cea sârbească.

Cred că fraților nu le cade greu pentru ceva mâncare pentru comisarii episcopului nostru și pentru forspan din comună în comună.

Mult onorat d-ta îmi vei răspunde numaidecât despre rezultatul ce ai avut întru această călătorie, și oare este adevărat că în Jam și sârbii vor să treacă cu românii sub episcopia Caransebeșului.

Secaș în 4 Junie 1866.

Concept. Trimisă separat preotului Ștefan Popovici din Straja și Iosif Giurcovici din German. Arh. Prot. V., nr. 227/1866.

151.

Caransebeș, 7 Iunie 1866.

Episcopul Ioan Popasu dă noi indicațiuni în vederea despărțirii ierarhice din comunele amestecate.

No. 787/1866.

Prea onorate părinte protopoape!

La relația prea onorat d-tale dato 4 Junie a. c. No. 227 privitoare că ce ar fi de făcut dacă în comune cu majoritate română și cu două sesiuni parohiale, minoritatea sârbă vrând să fie parohie separată ori filială, ar vrea să capete o sesiune aconto porției ce i se cuvine din prețul bisericeii, școalei și a bunurilor materiale acelora să se dea minorității o sesiune spre ușurarea românilor au să se pretindă și a doua sesiune și apoi partea care se cuvine sârbilor să li se dea toată în bani, și se rescrie că sesiunile parohiale se privesc de avere nemișcătoare ale bisericilor greco-ortodoxe române și ca atari vin a se sub-suma la punctul al 2-lea al înaltei otărâri de despărțire din 24 Decembrie 1864.

Deci prea onorat d-ta nu te vei slobozi la nici o învoire în privința despărțirii sesiunilor parohiale, ci vei pretinde că dânsule cu averea nemișcătoare a bisericeii greco-ortodoxe să se predea acelei părți a cărei posesiune va deveni și biserica; se înțelege de sine că mai târziu adecă că după ce se va sancționa dela înaltele locuri actul de despărțire se va putea preda sârbilor cu învoirea

veneratului consistoriu eparhial, de va fi de lipsă, una sau cealaltă sesiune parohială spre a se putea ușura românilor noștri despăgubirea.

De astă dată însă pentru susținerea principiului noi trebuie să cerem tot ce ni s'a acordat prin sus atinsa înaltă rezoluțiune și nici cum nu ne-ar sta bine dacă noi ne-am îndepărta de ea sau am începe, fiind dreptul în partea noastră a pacta.

Pre lângă care cu binecuvântarea arhipăstorească sunt

Caransebeș în 7 Junie 1866.

al prea onorat d-tale de binevoitor
Ioan Popasu
episcop

Original. Adresa: « Prea on. părinte Nicolau T. Velia, protopop în Secaș ». Pe verso scris de Velia: « Pres. în 12 Iunie 1866, nr. 257 ». Arh. Prot. V., nr. 257/1866.

152.

Secaș, fără dată, 1866.

N. T. V. cere lămuriri episcopului Popasu pentru plățirea speșelor avocatului Rădulescu din Lugoj care susține cauza Românilor în procesul despărțirii ierarhice.

No. 227/1866.

Ilustre preasânțite domnule episcop!

Induratul nostru arhipăstor

Cu privire la grațioasa însărcinare și instrucțiune ce binevoiți a-mi da sub 1 a. c. No. 787 alerg a vă ruga întru plecăciune pentru grațioasa îndrumare: că ce ar fi să facem dacă în comune cu majoritate română și cu două sesiuni parohiale minoritatea sârbă vrând să fie parohie separată ori filială ar vrea să capete o sesiune acontopărții ce i se cuvine din prețul bisericei și a școalei și a bunurilor materiale a acestora? Să-i dăm minorității 1 sesiune ca să ușurăm bieților noștrii oameni despăgubirea? Au să pretindem noi și a doua sesiune și partea ce se cuvine sârbilor să le o dăm toată în bani firește într'un timp de câțiva ani? La întrebarea d-lui avocat Rădulescu către mine după îndrumarea ilustrității voastre făcute că cine va da spesele călătoriei și de instanțațiune în timpul comi-

siunei i-am rescris că nu-i poci da răspuns pozitiv că dela Secaş ar putea să meargă cu mine în trăsură până la locul cel dintâiu, iară dacă va fi să mergem dela comună la comună cred că frații români văzând că călătorim în treaba mântuirii lor din propriu îndemn se vor îngriji pentru trăsuri asemeni și pentru subzistența noastră cu cost și quartir iară încât pentru diete cred că nu ar fi consult în așa delicată afacere ca și acestea să le pretindem.

Grației comandat pre lângă sărutarea dreptei cu profundă venerațiune rămân

Concept. Arh. Prot. V., nr. 227/1866.

153.

Caransebeș, 5 Noembrie 1866.

Episcopul Ioan Popasu comunică lui N. T. V. deciziunea Ministerului de Răsboiu pentru despărțirea ierarhică din comuna Satul Nou.

No. 1478/1866.

Prea onorate domnule protopoape!

Deciziunea înaltului minister de rășbel din 26 Octombrie a.c. No. 3771 despărțământul 10 intimată mie cu emisul măritei comande generale de țară din Timișoara c. r. din 8 Noembrie a. c. despărțământul 7 No. 6035 prin care se orânduiește totala desfacere de ierarhia sârbească a românilor noștrii drept măritori din comuna româno-sârbească Satul Nou în înclitul regiment germano banatic aici în copie alăturată se comunică prea onorat domnieitale spre îmbucurătoare știință și păstrare.

In ședința consistorială ținută la Caransebeș în 5 Noembrie 1866.

Episcopul diecezan

Această mai înaltă deciziune vi se trimite ca să vă folosiți de ea înțelepțește iar nu ca luând-o în mână să o arătați la oameni în toate părțile lăudându-vă și zicând iată ce am câștigat.

Ioan Popasu
episcop

Original. Partea doua a comunicării este scrisă de mâna episcopului. Pe verso scris de Velia: « Pres. în 14 Noemvrie 1866, nr. 437/1866 ». Arh. Prot. V., nr. 437/1866.

V.

ACTE PRIVITOARE LA ORGANIZAREA
PROTOPOPIATULUI GRECO-ORTODOX
ROMÂN DE VÂRȘET

Secaş, 16/28 Septembrie 1865.

N. T. V. anunță pe preoții din protopopiatul Vârșeșului de despărțirea ierarhică ; de numirea lui ca administrator protopopesesc și apoi dă câteva norme pentru organizarea noului protopopiat.

No. 3/1865.

Onorați părinți

Iubiții mei frați întru Christos!

După cum vă veți convinge din aci în copie alăturata grațioasă scrisoare a înalt prea sfinției sale domnul episcop al nostru din 13/25 Septembrie a. c. adresată mie ca administratorul interimar a protopopiatului românesc Vârșeșan se cere dela onorat d-voastră deocamdată împlinirea unor datorințe, cari urmează aci sub 5 puncturi și adecă:

1) Că după înțelesul înaltului rescript împărătesc din 6 Junie a. c. fiind noi desfăcuți de ierarhia sârbă dela 3/15 Iuliu înainte numai rânduielile ieșite dela episcopia eparhiei noastre caransebeșană și dela protopopiatul ori administratorul atârnător românesc veți avea a le asculta și a le pune în lucrare;

2) Că convenția și sidoxia ș. a. privitoare la episcopia noastră dela 3/15 Juniu înainte (precum doară veți fi înțeles și din scrisoarea episcopului dato 31 August a. c. care eu nu o am primit) sunt a se încasa și a se trimite numai la mine spre socoteală episcopiei române din Caransebeș;

3) Că acei preoți, cari nici până astăzi nu pomenesc în sfintele slujbe pre arhiereul lor, au să-și țină de strânsă datorință de ici înainte a-l pomeni așa: « pe prea sfințitul arhiereul nostru Ioan » etc. și a-l însemna și pomeni și în dipticul bisericesc;

4) Că când vă vine vreun circular trebuie să dați omului ce vi-l aduce rețipis că în cutare zi, la atâtea ceasuri l'ați primit, apoi

să procetiți circularul și după poruncă să-l înscrieți în protocol, după aceasta pre circularul meu din jos de subscrierea mea să scrie preotul cele cunoscute după uzul de pân acum, iată un exemplu: Straja am primit în 17 Septembrie v. 1865 la 9 ore dimineața și tot atunci la 10-11 au 12 ore am trămes mai departe la cutare comună. Ștefan Popovici paroh etc. și preotul care mai în urmă capătă circularul e dator să-l retrimită la diregătoră protopopiască ;

5) Că acei preoți care au primit și înțeles circularul prin care se înștiințează denumirea, sfințirea și așezarea episcopului nostru Ioan Popasu în Caransebeș, au să-mi înscrie cu manu propria numele în reversul din ordinațiunea episcopiască în rubrica cea dintâiu, apoi să se umple și celelalte rubrice după cum se cere.

Cum zisei sub punctul 4 așa veți face și acum: preotul din comuna cea mai din urmă însemnată pre adresa circularului e dator sub răspunderea sa până la 25 Septembrie c. v. a. c. circularele acestea amândouă împreună cu reversul a mi le retrămite la Secaș, au prin diregătoră comunală din sat în sat, au mai bine predându-le sub chilină adresă oficioasă la poșta cea mai de aproape. Circularele le scrisei cu chirilice nefiind deplin încrezut că vor și toți să le citească cu litere latino-românești.

Intru altele cu amoare frățescă sum în Secaș 16 Septembrie v. 1865.

Al onoraților d-voastră frate în Christos

Nicol. T. Velia

Administrator protopopes

Original. Scris cu litere cirile. La urmă N. T. V. dă următoarea completare: « Aici și pre lăturarea următoare urmează însemnările de primire și de expediere mai departe ». Scrisoarea despre care face amintire este publicată sub nr. 155. Arh. Prot. V., nr. 3/1865.

155.

Caransebeș, 23 Septembrie 1865.

Episcopul I. P. dă indicații lui N. T. V. pentru reorganizarea protopopiatului.

No. 211 ex 1865.

Mult onorate părinte administratoare!

Aci alăturatul circular se împărtășește mult onorat d-tale cu acea strânsă îndatorire ca numai decât să îngrijești a se scrie

atâtea exemplare câte comune ai și prin doi sau trei oameni, după cum va fi depărtarea locului, plățiți anume să le trimiți fără amânare la toate comunele din protopopiatul mult onorat d-tale și aceasta să o faci cu cea mai mare grabă, căci numai după ce se vor publica aceste cerculare poți să-ți începi funcțiunea de administrator protopresbiteral. Iar circularele publicate și trimise de către parohii subordinați mult onorat d-tale toate să mi le așterni fără întârziere.

Tot deodată primești însărcinarea de a merge la protopresbiterul de mai înainte, sârbesc, Filip Trandafirovici și a-i cere predarea tuturor actelor și lucrurilor ce s'ar afla încă la dânsul țiitoare de comunele trecute sub stăpânirea bisericească a noastră. Acestea le vei primi pre lângă inventar. Când ai întâmpina vreo împotrivire să-mi faci îndată arătare. Cel dintâiu lucru ce vei întreprinde după acestea să fie o vizitațiune canonică în toate comunele încredințate îngrijirii mult onorat d-tale și apoi să-mi faci raport cu deamănuntul:

1) În privința zidirei bisericei și școalei, în ce stare se află precum și în privința odoarelor și cărților trebuincioase, sunt acelea sau lipsesc?

2) În privința preoților celor bravi:

a) Cari sunt preoții cari întrec pre alții în credința cea neclătită către legea strămoșească ortodoxă, în știință, în ținerea predicelor, în moravurile cele bune, în râvnă, în iubirea de pace, în activitate neobosită în împlinirea datorințelor lor și cu alte asemenea însușiri.

b) Care preot a pățimit și suferit pentru biserică și națiune dela sârbi și uniți;

c) Care preot se deosebește în iubirea către școală;

d) Care preot este în stare bună materială; Ce se atinge de preoții cei slabi și răi;

e) Cari preoți sunt de tot neînvățați, nepăsători și leneși; mai departe;

f) Cari sunt aceia, cari duc o viață de tot stricată, adecă sunt bețivi, învrăjbitori, barbari către popor, despoaie pre popor cu taxe, urăsc școala, nu slujesc săptămânile și nu intră în biserică la timpul obișnuit; cum s'ar face să se desvețe și lase de aceste păcate?

g) Cari sunt preoții ce dau semne că sunt aplecați către unire și stau în amicitie și rudenie cu uniții?

h) Cari preoți nu duc matriculele, protocolul circularilor după regulă cu curățenie și credință?

i) Cari preoți sunt disponibili adecă fără parohie, capelanie, etc.;

3) Care preot plătește bucuros, fără scădere și la timp, sidoxia și care e așa de năimit de nu plătește sau plătește mai puțin, din ce pricină și cum s'ar delătura pricina aceasta.

4) Unde și cari sunt învățătorii și supleanții înzestrați cu știință deajuns, cari își împlinesc cu spor și scumpătate datorințele lor și duc o viață exemplară, carii — din contra — sunt de tot neînvățați, hăbăuci, leneși, necinstitori de preoți și popor, sumeți activi, învrăjbitori și altele?

5) Cari învățători sunt tari în credința noastră drept măritoare și care se apleacă către uniție?

a) Cari poporeni cercetează biserica, sunt tari în credința strămoșească, trimit bucuros copiii la școală, iubesc pre preoți și învățători le dau bucuros taxele și simbria ce li se cade, sunt iubitori de pace și ascultători și al cui e meritul acesta?

b) Cari din contra, sunt slabi în credință, nu merg bucuros la biserică, amenință cu unirea, nu trimit copiii la școală, nu cinstesc pre preoți și învățători, nu le dau simbria, iubesc vrajba și turburarea și cine e vina și cum s'ar depărta acest rău?

c) În sfârșit, să se arate ce păcat sau virtute (aplicare la fapte bune) domnește în fiecare comună și pricina pentru ce? Și cum s'ar vindeca păcatul?

6) În privința socotelilor bisericesti să se arate comunele unde socotelile bisericesti nu se revăd regulat în tot anul, unde averea bisericeii dă îndărăpt din ce pricină se întâmplă aceasta și cum s'ar putea depărta piedicele, ca apoi așa să crească averea bisericească.

7) Care comună dă bucuros fără scădere la termen convenția episcopoească și din contra, care sunt comunele lipsite de creștinătate, care nu vreau să plătească sau plătesc mai puțin și cum s'ar putea delătura aceasta?

Cu ocaziunea acestei vizitațiuni cercetează mai bine și vezi nu cumva sunt mai multe comune curat române ortodoxe de cum ți-am petrecut eu în acest circular, nu sunt cumva luate de sârbi sub pretext de comune mestecate?

În care comună au luat uniții biserica zidită de ortodocși și cum au luat-o cu judecată (să-mi trimiți hotărârea judecătii) sau o țin cu puterea fără judecată?

În care comună au luat uniții dela ortodocși sesiunea de pământ și cum au luat-o, cu judecată (trimite-mi hotărârea) sau o țin cu puterea?

În care comună slujesc ortodocșii și uniții în una și aceeași biserică, învață în una și aceeași școală și la care preot se află protocoalele botezaților, cununăților, morților și circularilor?

Să-mi trimiți din comunele amestecate cu uniții o conscripțiune foarte acurată a ortodocșilor noștrii și a uniților și să-mi arăți cum s'au obicinuit, uniții a face conscripțiune pentru ai săi? Că am înțeles că uniții pun după voia lor și pe ai noștrii și această consemnațiune o aștern la înaltele locuri și pe temeiul acestei minciuni câștigă prin judecată și ne iau bisericile și sesiunile de pământ.

În ce chip urmează uniții când primesc pe ai noștrii în legea lor, că auz că ei nu păzesc poruncile mai înalte eșite în privința trecerii? Câte un ticălos dintre săteni sau preot unit scrie pe o listă pe mai mulți oameni fără știrea lor, sau vine câte un preot unit și face scrisoarea tot așa, fără știre, pre care apoi o trimite la preotul, protopopul, sau episcopul unit și apoi uniții îi țin de ai lor și cu numărul mincinos ne iau bisericile, școalele și sesiunile.

La răspunderea acestora nu-ți pun termen cugetând că mult onorat d-ta ca administrator nou protopresbiterial vei avea destul zel; înșelându-mă însă în părere, mai pe urmă îți voi pune și termen.

Pre lângă care împărtășindu-vă binecuvântarea mea arhierască sunt al mult onorat domniei-tale

Caransebeș în 23 Septembrie 1865.

binevoitor
Ioan Popasu
episcop

Original. Adresa: « Mult onoratului domn Nicolau T. Velia, administrator al protopresbiteratului Vârșet în Secaș ». Circularul despre care se amintește cuprinde numirea lui N. T. V. ca adm. prot. Arh. Prot. V., nr. 3/1865.

156.

Secaş, 29 Iulie 1866.

N. T. V. expune situația religioasă a protopopiatului său.
No. 264 ex 1866.

Ilustrisime preasfințite domnule episcop,
Induratul meu arhipăstor,
Venerabile consistoriu!

Eu o știu aceia prea bine că într'una și aceiaș relațiune oficioasă nu au loc mai multe oiepte; însă relațiunea mea din 14 a curentei No. 255 își are baza sa în grațioasa ordinațiune a ilustrității sale domnului episcop din 23 Septembrie 1865, No. 211 unde mi se demandă când se va putea a întreprinde vizitațiunea canonică și a relaționa:

- 1) Despre zidirea bisericei și a școalei și altele de acestea atâr-nătoare;
- 2) Despre preoți, cu privire la credință, știință, virtute, activitate în oficiu, pătimirea pentru națiune și biserică, starea materială ș. a.
- 3) Tot acestea despre învățători;
- 4) Despre poporeni, dacă aceștia sunt evlavioși, dacă iubesc biserică, școala și națiunea; — dacă domnește în vreo comună vreo prihană.
- 5) Despre socotelile bisericesti dacă se revăd în tot anul și dacă averea bisericască merge înainte au dă îndărăpt;
- 6) Dacă comuna plătește convenția episcopescă la termen ș. a.

Acestea toate sunt oieptele prea lăudatei ordinațiuni episcopești celei pentru vizitațiunea canonică la cari oiepte ca părți înființătoare a unui întreg credeam că am să răspund și eu iară numai într'una piesă în relațiunea mea despre acea vizitațiune canonică unde dacă am adaus și copiile revizuitelor socoți bisericesti, am făcut aceasta pentru ca între oieptele deslăudatei ordinațiuni episcopesti e cuprins și cel al raportării că cum stă casa bisericei, ce numai din reviziunea socoților se poate vedea; și așa se justifică geneza acelei relațiuni a mele și a conspectului alăturat acolo, care retrimis mie dela veneratul consistoriu îl reacludez și aci tot cu cele trei specificațiuni spre a reînfrățișa încât se poate răspunsurile mele la întrebările din prea lăudata ordinațiune cari răspunsuri sunt formulate și constrânse în sus însemnatele șase puncte.

Către acestea aș avea a mai adauge încă următoarele:

1) In biserici am aflat toate în ordine bună, afară de lucrurile ce lipsesc.

2) Reparațiunile și cumpărarea unor odoare bisericesti le vor întreprinde atârănătorii în înțelesul circularului episcopesc din 14 Mai 1866 No. 720.

3) In privința cărților bisericesti și școlești rog îndrumare că de unde să se cumpere? Fără îndoială din tipografia arhidiecezană însă adresa-se-vor respectivii deadreptul acolo, au vor face pașii cuviincioși însuși veneratului nostru ordinariat? Aș vrea să îndrumez pre cel cu lipsele.

4) Cu biserica noastră din Marcovăț stă cam critic: încă de mai mulți ani ceruse comuna a zidi biserica, dar numai turnul a rădicat iară casa o a lăsat foarte veche, toată crăpată și plecată spre ruinare, numai un orcan de ar veni deasupra ar putea-o trânti la pământ. Ar trebui să se cumpere materialul ce încă lipsește și să se înceapă zidirea; însă toți banii bisericeii sunt în mâinile oamenilor și preoții zic că numai atunci s'ar învoi oamenii fără multă opunere a plăti dacă ar vedea că se începe lucrul zidirei cu toată seriozitatea iară lucru s'ar începe dacă ilustritatea sa dl. episcop al nostru ca căpetenia bisericeii pre baza acestei arătări a mele ar exmite către poporeni noștrii de acolo o scrisoare corespunzătoare prin care s'ar dispune întocmirea unei case private pentru serviciul dumnezeiesc, închiderea bisericeii celei ruinate, încasarea încât se poate a capitalului bisericesc dela datorinți și începerea lucrului zidirei.

Grației ilustrității voastre comandându-mă și sărutându-vă sânta dreaptă rămân

Secaș în 29 Julie 1866,

cel mai plecat fiu

Concept. Arh. Prot. V., nr. 264/1865.

157.

Secaș, 2/14 Decembrie 1865.

N. T. V. numește trei asesori consistoriali ca locțiitori al lui. Dă indicații în vederea vizitei canonice ce o va întreprinde.

No. 57/1865.

Onorată preoțime parohială!

Din cauza sănătății mele celei mult sdruncinate nu pot să întreprind în cercul meu vizitațiunea cononică mie însărcinată și nu mă

voiu strămuta la scamnul meu în Vârșeț până la începutul primăverii anului 1866. Spre a ușura lucrul cu privire la aceste două cercustări mă adresez în privința celei dintâiu către întreaga submanuată preoțime parohială și o îndatoresc: cum va căpăta acest circular la mână, îndată să umple rubricile din adausa consemnare și așa circularul cu consemnarea mai departe să-l espedească și cel din urmă preot la mine neîntârziat să mi-l trimită; în privința celei de a doua, recuirez și împuteresc pre mult onorații frați asesori consistoriali Ștefan Popovici din Straja, Alexandru Popovici din Fizeș și Iosif Giurcovici din German, ca d-lor în locul meu în satele lor încredințate să poată întreprinde acele lucrări despre cari eu le voi scria, apoi și acestea: să expediască acurat cercularele care iară la ei se vor reîntoarce și așa ei vor vedea unde s'au întârziat și când îmi vor retrimite cercularele îmi vor înainta și pre cei leneși. Să privegheze asupra preoțimei și a învățătorilor, să caute a-i cunoaște deplin și să-mi trimită raportul până la anul nou 1866 într'o consemnare unde să fie însemnat tot preotul și dascălul și rubricile acestea umplute:

Este tare în credința strămoșească greco-ortodoxă?

Are înțelepciune și știință au e simplu?

Ține predice?

Este zelos în oficiul său?

În moral este eminent de clasa I ori de clasa II-a?

Având soția sa, oare însoțit e și cu altă femeie?

Oare spre ce prihană e încă aplecat?

Preste tot să susțină pacea și rândul bun întrucât se poate în sfera dlor.

Domnului asesor Ștefan Popovici aș vrea să-i încredințez în înțelesul de mai sus: Straja, Grebenaț, Oreșăț, Caitasova (aste două la timpul său) Voivodinț, Coștei, Sălcița, Mesici, Iaboca și Vlaicovăț (la timpul său) Râtișor, 11 comune; domnului asesor consistorial Alexandru Popovici i-ași încredința: Fizeș, Ramna, Jidovin, Gertenis, Gătaia și Morava și în fine domnului asesor Iosif Giurcovici comunele: German, Percosova, Butin, Ferendia, Clopodia, Marcovăț, Stregiștea Mică, Jam și Marghita (la timpul său) și Sânt Ianăș.

Acești locțiitori vor îngriji a scoate dela preoțime sidoxia episcopescă și birul meu dela începutul lui Julie până la 31 Decem-

brie adecă pre $\frac{1}{2}$ an și aceste tribute a mi le înmanua mie pre lângă chitanță până la 31 Decembrie 1865. Tributul meu, 50 oche de grâu îl pretind după Rescriptul Dechiarător din 1779, Julie 16, paragr. 32 care zice: Grâu curat și numai dacă vrea protopopul se poate preotul împăca cu prețul grâului în bani. Aștept dela acești domni asesori etc.

Secaș în 2 Decembrie, v. 1865.

al frăției voastre confrate în
Christos
N. T. V.

Anexat acestei circulare este următorul tablou cu întrebări privitoare la situația protopopiatului:

Consemnarea

unor împrejurări spre ușurarea vizitațiunei canonice ce se va întreprinde în cercul protopopesc greco-ortodox român al Vârșețului,

- 1) Numele comunei;
- 2) Numele preotului ce a înscris această consemnare;
- 3) În ce stare se află zidirea bisericei?
- 4) cari odoare și cărți bisericesti lipsesc?
- 5) În ce stare se află zidirea școalei?
- 6) Ce lipsește în școală?
- 7) Cari preoți și învățători au pățimit pentru biserică și națiune dela contrarii noștrii?
- 8) Cu ce fapte a arătat cineva că-și iubește naționalitatea și limba?
- 9) Cari preoți sunt disponibili adecă nu au oficiu?
- 10) Cari poporeni cercetează biserica și cari sunt slabi în credință și nu împlinesc mai sus zisele datorii?
- 11) Ce prihană domnește mai mult în cutare comună și cum s'ar putea vindeca răul?
- 12) Care comună nu dă la termen convenția episcopiască? care preot nu dă la termen sidoxia episcopească și birul protopopesc?
- 13) În comunele unde se află uniți câți sunt de ai noștri și câți uniți profesionați și câți se țin uniți fără a fi profesionați?

Concept. Arh. Prot. V., nr. 57/1865.

158.

Secaş, 26 Septembrie 1865.

N. T. V. dă lămuriri asupra lui și asupra alcătuirii arhivelor parohiale de către preoți.

No. 5/1865.

Onorați părinți parohi și administratori!

Și până atuncea până când vă va veni dela episcopia noastră greco-ortodoxă din Caransebeș publicarea mea de înainte stătător al vostru bisericesc — ca cursul trebilor să nu sufere nici o scădere, mă văd strâmtorat a vă îndruma pre frățiile voastre ca pre aceia ce vor avea ceva treabă cu mine cum și scrisorile voastre să le îndreptați la mine la Secaş și însemnând pre adresa scrisorilor poșta din urmă: « Kakova ».

După ce se va publica denumirea mea, ceva mai încolo, vă voi înștiința când va fi strălocarea și așezarea mea în Vârșeț și în ce casă veți avea a mă căuta și frățiile voastre și alții care vor fi având treabă cu mine.

Toate rânduielile de până astăzi în privința dărilor ce privesc pre episcopie, pre protopopi și pre parohi și în privința scriptelor oficioase anuale ș. a. rămân după datina și uzanța de până acuma până la organizarea și regularea prin sinodul metropolitan.

Toate circularele au să meargă repede și să se înscrie în protocolul circularelor cu literile acestea romane, cealaltă manipulare cu cercularele v'am încunoștiințat-o sub 16 Septembrie a. c. No. 3.

Fiecare paroh să-și aibă protocolul său de eshibite, unde să însemne în rubrici toate cele ce se țin de ordinațiunile sau scrisorile oficioase ce le-a căpătat de undeva, adecă numărul curent, apoi prezentatul scrisorii, apoi datul și numărul oficios al scrisorii, numele oficiului sau partidei și cuprișul scrisoarei, cui s'a rescris și datul expedițiunei; fără așa protocol nu se poate purta oficiul și fără număr pre adresa scrisorilor voastre oficioase nu se vor primi scrisorile la dregătoriile de poștă și urmările se vor încărca pre capul celui de vină.

Secaş 26 Septembrie v. 1865,

al d-voastră frate în Christos

N. T. V.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 5/1865.

159.

Secaș, 12 Octombrie 1865.

N. T. V. trimite preoților circulara episcopului Popasu prin care anunță deschiderea teologiei gr. ort. rom. din Caransebeș.

No. 15/1865.

Onorată preoțime parohială!

Aici mai în jos următorul grațios circular a ilustrității sale domnului episcop al nostru în privința deschiderii școalei teologice în Caransebeș se trimite la onorat domniile voastre, ca să urmați după înțelesul lui: să publicați circularul în biserică în trei Duminici sau sărbători una după alta; să spuneți poporului folosul cel mare ce-l va avea biserica și națiunea dacă va avea preoți mai puțini și mai învățați; preoții atunci nu vor fi atâta spre greutatea poporului și fiind luminați cu știință își vor împlini mai bine datorințele, și vor susține mai bine vaza bisericeii și a preoțimeii, se va îndrepta, înainta și întări tot mai mult credința și evlavie creștinească, moralul și cultura și bună starea națională.

După ce va publica și respica fiecare preot ambe aceste circulare în biserică e dator îndată cum va merge mai iute au pre poșta cea mai aproape, au prin dl. asesor consistorial de unde a pornit circularul a-mi trimete revers scris de preotul carele a publicat circularul ca să-l pot trimete acel revers îndată după poruncă la episcopie. Reversul faceți-l așa:

R e v e r s

Cum că eu scrisul, circularul prea sfinției sale domnului episcop al nostru din 8 Octombrie 1865 sunător despre teologie l'am primit în cutare zi și îndată l'am petrecut în protocolul circularilor apoi l'am publicat și tâlcuit poporului în biserică de trei ori și în cutare zi l'am retrimis pre poșta cutare la dl. protopop administrator în Secaș; cu aceasta adevăresc. În Fizeș N. Octombrie 1865.

Cu împlinirea ordinațiilor ce vă vin în sfera oficiului vă spun și iară vă spun: nu ținare-ți jocura sau gluma cum a cam fost până acuma, căci nu va fi bine de cel vinovat.

Iată circularul prea sfinției sale:

No. 260/1865.

Mult onoratului domn Nicolae T. Velia,
administrator protopopesc,

Prin aceasta se dă în cunoștiință tuturor celor ce se cuvine că școala teologică ortodoxă română, ce a fost până acuma în Vârșeț s'a strămutat la Caransebeș lângă reședința noastră episcopescă și că cursul clerical în acest institut se va începe cu prima Noembrie c. v. a. c.

Mai departe se vestește că venerabilul consistoriu diecezan în ședința plenară din 23 Septembrie v. 1865 a hotărât tare și neclătit ca la acest curs teologic să nu se primească alți tineri decât numai carii au învățat într'un gimnaziu public 8 clase cu spor bun. Dar pentru că sunt în eparhia noastră și unele parohii foarte sărace, cu privire la acestea consistorul în urmă a așezat ca în des numitul institut clerical să se primească în fiecare an cel mult trei-patru tineri, cari au învățat barem patru clase gimnaziale. Iară tinerii cu mai puține clase nici decum să nu se primească în institutul nostru clerical.

Invățătura cea bogată ce o cere Mântuitorul Christos dela păstorii puși în via lui, lumina și cultura fără de carea astăzi nu mai poate face nimenea nici un pas înainte; numărul cel fără măsură de mare al preoților care apasă greu eparhia noastră; sărăcia carea s'a lățit între preoți mai preste tot și carea face pe poporul nostru mai de multe ori de-și părăsește credința cea strămoșească și așa își pierde ce are mai scump pre pământ; apunerea și înapoierea clerului nostru ortodox român cari isvorăsc din neștiința, din numărul cel prea mare și din sărăcia preoților; în sfârșit căderea și starea cea jalnică a națiunii noastre române: acestea sunt pricinele cele mari, cari m'au îndemnat pre mine arhiereul d-voastră în chip poruncitor, ca abătându-mă dela întocmirile cele maștere de până acu, să fac sus atinsa punere la cale dela carea nici într'un chip nu mă voiu abate.

De aceia părinții acelor tineri cari nu au pregătirea otărâtă se îndreaptă ca să nu mai trapede și cheltuiască în deșert venind la episcopie și făcând cereri, ce nu li se pot împlini nici într'un chip pre cât privesc la cursul teologiei.

Mult onorat d-ta vei face a se publica acest circular fără cea mai mică amânare în toate parohiile din protopresbiteratul d-tale în trei duminici sau sărbători una după alta și atât d-ta cât și preoții cei subordinați tâlcuind mai de aproape poporului înțelesul și folosul cel mare al otărârei aflătoare în acest circular veți conlucra ca poporul să urmeze bucuros celor cuprinse într'ânsul.

Preoțimea la timpul său e datoare să-ți trimită revers în care să adevereze că a publicat și a tâlcuit acest circular petrecut în protocolul circularelor și prea onorat d-ta să-mi așterni reversul încoace.

Pre lângă care împărtășindu-ți binecuvântarea mea arhipăstoriească sum în Caransebeș în 8 Octombrie 1865.

al mult onorat domniei-tale binevoitor
Ion Popasu
episcop.

Se înțelege și de sine că circularul acesta îndată la primire trebuie să se înscrie în protocolul circularelor apoi tot pre el aici din jos de subscrierea mea să adevereze preotului primirea și expedierea mai departe când și cum cu subscrierea sa și apoi iute să espedească circularul acesta la comuna următoare.

Secaș 12 Octombrie 1865.

al onorat d-voastră frate în Christos
Nicolae T. Velia
protopop administrator

Original. Adresa: « Nr. 15/1865. Dela protopop. adm. gr. or. rom. al Vârșetului. Prin mult onor d. asesor consistor Alesandru Popoviciu la onorata preoțime gr. or. română din comunele, Fizeș, Jidovin, Rafna, Gertenis, Gătaia, Morava, Ferendia, Clopodia și d'aci prin Grosz-Zsam la Secaș ». Arh. Prot. V., nr. 15/1865.

160.

Secaș, 17 Octombrie 1865.

N. T. V. dă dispoziții ca fiecare comună să aibe un contract cu învățătorul și cere numele învățătorilor.

No. 18/1865.

Onoraților preoți, înțelepților învățători,
Iubiților drept credincioși creștini!

Dacă zisele Sfintei Scripturi: « tot lucrătorul e vrednic de plata sa » și: « să nu doarmă simbria năimitului tău la tine până dimi-

neața » sunt drepte și întemeiate, atunci ele în adevăr sunt întemeiate în privința preoților și a învățătorilor cari măcar că sunt în oficiul public ei totuși sunt slujitorii comunei cari desvoltă și îndreaptă spre luminare și fericire sufletul, mintea și inima oamenilor.

D'astă dată am să vă vorbesc mai aproape despre învățători. Prea sfinția-sa domnul episcop îmi trimise aste zile o ordinațiune consistorială din 30 Septemvrie a. c. No. 50-107 care are să se împlinescă pentru asigurarea și a învățătorului și a comunei adecă să văd eu oare în comunele la carile e îndreptat acest circular afla-se fasiuni despre sâmbria și emolumentele învățătorilor noștri întărite și de către înalta locotenență au nescar contracte și de cine întărite, unde ele se păstrează ș. a. ș. a. și în urmarea acestei ordinațiuni vă provochez pre voi onorați preoți, ca îndată după primirea acestui circular:

1) Să publicați creștinilor noștri că voia episcopiei noastre este ca dânșii, adecă aceia care încă nu au făcut contract cu învățătorii săi să facă acuma contract.

2) Afară de publicare să și stați d-voastră cu cuvinte blânde și sfaturi înțelepte de poporenii voștri ca să se pună în fapta aceasta rânduiala mântuitoare a bunului și zelosului nostru cap diecezan, cât se poate mai curând.

3) Dacă vreo comună se împotrivește și nu vrea nici decum să facă contract cu învățătorul său, dați-i pace până la altă rânduială, iară în comunele cele mai cuvioase cari se învoiesc a face, să căutați să se facă contractul până în capătul lunei acesteia Octombrie câte în două exemplare, să se subscrie de învățător și de comună ca contraenți, apoi de preoțime: directorul și catehetul și de stăpânirea politică cercuală ca autorități.

4) Pre învățătorul fiecărei din aceste comune îl îndatoresc cu zisul contract și din comunele cari l'au făcut de mai înainte și cele care acuma îl fac, a-l prescrie într'un exemplar separat ca o copie și acesta a-l trimite mie până la 8/20 Noembrie a. c. ca eu atunci la termen să-l pot subșterne ilustrității sale domnului episcop, căruia dacă voiu fi silit, voiu arăta pre aceia carii nu vor fi făcut din destul acestei însărcinări ce nu suferă amânare.

Circularul acesta veți introduce-l în protocolul circularilor și reversul de pre laturea din urmă să-l înscrieți cum se cere.

Secaș în 17 Octombrie 1865.

al onorat d-voastră frate în Christos
Nicolae T. Velia
protopop adm.

Original. Sub iscălitură, următoarea frază scrisă de N. T. V.: « De aci încolo să se însemne primirea și expedirea mai departe ». Adresa: « Nr. 18/865, Dela protopit. adm. gr. or. rom. al Vârșetului. Onoratei preoțimi din comunele gr. ort. rom. Fișez, Rafna, Jidovin, Gertenis, Butin, Ferendia, Clopodia, Marcovăț și d'aci pre postă la Secaș. Exoffo. ». Arh. Prot. V., nr. 18/1865.

161.

Secaș, 15/24 Octombrie 1865.

N. T. V. dă indicații în vederea alegerilor de deputați.

No. 18/1865.

Onorată preoțime parohială!

În legătură cu circularul episcopesc de deunăzi sunător despre cum are să fie purtarea tuturor la alegerea ablegaților de dietă sunteți acum de nou însărcinați prin înalta ordinațiune episcopescă dato 11/23 Octombrie a. c. No. 276 care eu o primiu astăzi în 15/27 Octombrie a. c. ca să faceți următoarele, alt cum veți fi răspunzători:

1) Fiindcă conscrierea alegătorilor de ablegați la dietă se va începe în comitatul Timișoarei în 25 Octombrie/6 Noembrie a. c. prin comisiuni în fiecare cerc de alegere și adică: în cercurile Ritberg, Moravița și Zickidorf; așa se demandă ca d-voastră onorați preoți din comunele: Ferendia, Ghertenis și Gătaia cu locul de alegere în Ritberg și cei din comunele: Râtișor, Voivodinț, Coștei, Sălcița, Mesiciu, Strejiștea Mică, Marcovăț, Clopodia și German cu locul de alegere în Moravița să vestiți în biserică în 14 Octombrie (dar porunca aceasta veni mai târziu) apoi în 17 și 24 Octomvrie cum că conscrierea acelor poporeni cari au dreptul de a alege ablegat la dietă se va începe Luni în 25 Octombrie / 6 Noembrie a. c. — tot atunci în biserică dar și afară de biserică.

2) Și voi preoților din sus numitele comune și toți cealalți din comitatul Carașului și Torontalului să spuneți poporenilor

voștri și să stați de ei că când se va pune lista alegătorilor în sat spre vederea fiecăruia să meargă tot natul să vadă: oare e însemnat dânsul în listă au ba și dacă nu e îndată să se ducă unde se scriu alegătorii și să ceară de nou a fi înscris.

3) Să le spuneți că cel ce nu va merge să se înscrie sau cel ce nu va reclama după ce vor trece 14 zile, rămâne afară din listă și-și pierde dreptul cel scump.

4) În sfârșit să puneți la inima poporenilor că cel ce are așa drept de alegere se privește de un fruntaș al țării, care lucrează la fericirea dânsului, bisericii și a națiunii și cel ce nu vrea să meargă ca să se înscrie, acela arată că nu are simțire pentru aceste lucruri mari și se aseamănează dobitoacelor.

Îndată mâne zi după alegerea sau conscrierea alegătorilor sunteți îndatorați toți preoții parohiali a trimite prea sfinției sale domnului episcop nu deadreptul ci prin mine revers: oare mers-au toți poporenii cei îndreptățiți ca să se conscrie și cei rămași din listă oare mers-au ca să reclameze. Cei ce nu vor urma strâns după rânduiala aceasta, adică preoții, vor cădea sub cel mai aspru răspuns.

Cu dragoste frățească rămân

Secaș în 15/24 Octombrie 1865

al onorat d-voastră frate întru Christos

Nicol. T. Velia

protopop administrator

Original. Adresa lipsește. Arh. Prot. V., nr. 18/1865.

162.

Fizeș, 16 Octomvrie 1865.

Preotul Alexandru Popovici scrie că nu se poate ocupa de culegerea darurilor pentru instalarea episcopului Popasu.

No. 13.

Prea onorate domnule protopresbiter administrator!

Prin această epistolă grăbesc a-ți comunica că ordinațiunile de sub No. 15 și 16 le-am primit și am și trimis respectivelor comune spre împlinire despre care garantez că nici o scădere își vor atrage.

Tot odată am onoare aci alăturata consemnare a nobililor din 11 comune a ți le exporta. Ce se atinge de culegerea darurilor pentru instalarea ilustrității sale am lăsat pre frații mei preoți să se îngrijească fiindcă eu astăzi am a întreprinde o călătorie foarte urgentă.

In Fizeș în 16 Octombrie 1865.

al prea onorat domniei-tale umil serv

A. Popovici

paroh și vicar protopopesc

Original. Arh. Prot. V., nr. 13/1865.

163.

Secaș, 17 Octombrie 1865.

Răspunsul lui N. T. V la scrisoarea preotului Popovici.

Mult onorate domnule asesor!

La scrisoarea d-tale din 16 Octombrie 1865, No 13, îți scriu că nu mă pociu destul mira și nu-mi vine să cred ochilor că văd ei bine ce scri, că pentru d-ta e mai mare urgența a călători colo ori colo (poate la Vârșet) decât a umbla pentru dl episcop al nostru acuma național Asta seamănă frățiorule cu o faptă care lasă să o ghicești însuși. Apoi ce respect și ascultare să mai poci eu aș-tepta dela d-ta domnul meu? Să mă mai îndoiesc acuma de ce am vrut să trec cu tăcerea, de clevetirile ce le faci prin sate asupra mea?! Să mă mai mir că-mi trimiți alte răspunsuri, iară despre primirea și espedirea circularei sunătoare de denumirea mea nu zici măcar o iotă măcar că aceasta ți s'a trimis mai de mult decât celelalte?! Slabe și ticăloase arme ți-ai ales, dar eu primesc duelul cu mâinile goale, fii numai gata! Eu în viața mea nu am vătămat pre nimeni dar tocma așa nu sufăr nici dela altul vătămare, nici dela subordonatul meu cerbicoșie în oficiu.

Secaș în 17 Octombrie 1865.

N. T. Velia

Concept. Adresa: La asesorul consistorial Alexandru Popoviciu în Fizeș.
Arh. Prot. V., nr. 13/1865.

164.

Secaş, fără dată.

N. T. V. scrie preotului Nicolae Popescu să facă tot posibilul pentru a alege la Moravița pe George Mocioni.

Mult onorate domnule asesor consistorial!

Domnia-ta ca un om cult și român bun trebuie să știi că la dieta țării numai români adevărați trebuie să trimetem ca ablegați. La dieta ce se va ține acuma în Decembrie ne-ar trebui tot Mocioni și Babeș deci căutați voi doi preoți și lucrați și la voi și într'alte sate vecine ca să se aleagă la Moravița, George Mocioni. Aceasta v'o pun pre inimă, aceasta s'o faceți pentru onoarea voastră care veți căpăta-o din toate părțile române și faceți pentru interesele națiunii noastre care e maica noastră. Eu voi afla în cât ați împlinit această nobilă sarcină și lenea au alt cum lucrarea voastră vă va aduce căință amară.

N. T. Velia.

Concept. Adresa: preotului Nicolae Popescu asesor consistorial în Moravița. Arh. Prot. V.

165.

Secaş, 1 Decembrie 1865.

N. T. V. anunță plecarea episcopului Popasu la Dieta.

No. 54 și 55/1865.

Onorată preoțime parohială!

Ilustritatea sa domnul episcop al nostru sub 25 Noembrie a. c. No. 504 a binevoit a-mi încunoștiința mie și prin mine și frățiilor voastre cum că Sâmbătă în 27 Noembrie s'a hotărât a pleca la Pesta la dieta țării ce se va începe la 2/14 Decembrie a. c. și mă însărcinează ca și în absența sa să împlinim cu scumpătate toate datorințele chemării noastre și în trebuințele noastre să ne adresăm ca și până acu la Caransebeș căci ilustritatea sa va veni mai de multe ori dela Pesta acasă pentru ca afacerile oficioase să decurgă după rânduială și fără scădere.

Alta vă însărcinează ilustritatea sa prin mine ca frațiile voastre să lucrați prin popor cu deadinsul ca să se stingă toată întărâtațiunea și toate patimile derăpănătoare ce se născură ci coala cu ocaziunea alegerilor de curând trecute ale ablegaților dietali. Spre scopul acesta să încuviințați în biserică și să puneți creștinilor noștrii pre inimă pacea, dragostea, frățietatea cu oamenii de toate naționalitățile și confesiunile căci acelea alegeri le poruncește legea și împlinirea legii este « dragostea » iar nu « cearta și bătaia » că noi românii ca totdeauna și acuma, pre calea legii așteptăm « drepturile noastre ».

Insfârșit frațiile voastre veți ținea-vă de datorință în cele dintâiu trei liturgii după olaltă următoare a ceti în biserică rugăciunile prescrise pentru călătoria scumpului nostru arhiereu la Dietă ca Dumnezeu dreptății să-i încoroneze lucrările acolo cu rezultat fericit și să-l întoarcă sănătos în brațele fiilor eparhiei sale.

Secaș 1 Decembrie v. 1865.

al frațiilor voastre confrate în
Christos
Nicolae T. Velia
protopop administrator

Original. Arh. Prot. V., nr. 55/1865.

166.

Secaș, 7 Decembrie 1865.

N. T. V. recomandă spre abonare Telegraful Român dela Sibiu : cere sidoxia și birul protopopesc.

No. 61/1865.

Onoraților inteligenți: preoți, învățători ș. a. în protopresbiteratul greco-ortodox român al Vârșetului.

Națiunea e muma fiecărui om..., națiunea noastră e muma noastră. Dacă nu ne iubim națiunea, nu suntem vrednici să trăim nici un minut; iar dacă o iubim, să o iubim nu cu gura ci cu fapta: să o ajutăm ca să trăiască, să strălucească, ca să ne putem mândri cu ea înaintea altor popoare. Dară trebuie să știți fraților că o națiune fără literatură trebuie să piară și literatura se cuprinde în

lucrările scrise și tipărite cari au de scop dezvoltarea limbei și a culturii.

O parte însemnătoare a literaturii noastre sunt foile periodice sau novelele noastre naționale cari între alte lucruri frumoase și folositoare ne mai apără și tot felul de interese naționale și bisericesti. Aceasta mai cu seamă o face «Telegraful Român» ce ese în Sibiniu și eu îmi țin de o sfântă datorință a vă provoca pre d-voastră în numele excelenței sale domnului metropolit și a ilustrității sale domnului episcop al nostru ca să vă câștigați această folositoare novelă prin prenumerare ca să vă îndulciți, deșteptați și luminați din visteria ei și ca îndată toți preoții și învățătorii au să mă înștiințați că sunteți prenumerați la Telegraful Român, au să-mi trămeteți până înainte de Crăciunul nostru prețul pentru un semestru 1866 cu tot cu poșta 4 fl. 20 cr. v. a.

Alta, în urma unei rânduielei presante vi se demandă d-voastră preoților, acu a doua oară, ca încă până la 20 Decembrie v. a. c. să îngrijiți a-mi trămete sidoxia episcopiască și convenția dela antist sau chinez, sau a-mi trămete însemnarea că cutare chinez nu dă convenția au trăgănează a o da, apoi împreună cu dările episcopești să împăcați până atunci și birul meu nesmintit, căci eu având ist timp foarte puțin grâu am și început a cumpăra pentru pâine, dară cum îl voi cumpăra neavând eu nici o sâmbrie de nicăieri? Aștept numai să cunosc pre cei nepăsători de datoriile lor ca să știu pre cine să pârăsc, căci pre mine împreună cu d-voastră ne-a făcut dl. episcop răspunzător pentru neîmplinirea astor fel de datorii și cu persoana și cu averea noastră, pre mine dacă nu vă poruncesc și nu vă pârăsc, iară pre voi dacă nu plătiți și dacă nu stați de chinezi să plătească și nu-mi arătați pre cei nepăsători.

Secaș în 7 Decembrie v. 1867.

al d-voastră de tot binele voitor

Nicolae T. Velia

protopop administrator

Original. Adresa: «Nr. 61/1865. Dela ofic. protop. gr. or. rom. al Vârșetului. Prin mult onor. domn asesor cons. Ștefan Popoviciu din Straja la onorata preoțime gr. or. rom. din comunele Straja, Grebenaț, Voivodinț, Coșteiu, Sălcița, Mesiciu de aci prin învățătorul la Râtișor și d'aci prin Straja la Secaș, über Kakova, Exoffo». Arh. Prot. V., nr. 61/1865.

167.

Secaș, 10 Decembrie 1865.

N. T. V. urgentează contractele cu învățătorii, sidoxia, convenția și birul protopopesc.

No. 64.

Onorați directori și învățători școlari!

Mandatele ce le căpătați dela superioritățile voastre bisericesti nu sunt jucărele copilărești, după ce nici d-voastră, ma cât de simplu să fie cineva, în sfera oficiului nu vă mai puteți juca ori glumi cu mai marii voștri.

Mandatul episcopesc care eu prin circularul din 17 Octombrie v. a. c. No. 18 vi l'am împărtășit d-voastră, mai vârtos învățătorii, nu l'au mai împlinit. Deci acuma mai cerc odată — fără a vă da la judecată — a vă demanda ca d-voastră directorii, catecheții și învățătorii să stați cu buna de creștinii noștri ca să se învoiască a face contract în comunele: Ramna, Gherteniș, Gătaia, Butin, Ferendia, Marcovăț, Sânt Ianăș și apoi atare contract să-l subscrie comuna și învățătorul apoi directorul catehet și însfârșit judele cercual și apoi învățătorul să prescrie un exemplar în copie cum în comunele numite așa și în Fizeș și Jidovin, unde sunt contracte mai demult și copiile să mi le trimită spre mai departe expedire. Contractul să se păstreze în lada bisericeii căci din lada comunală vedem că în mai multe locuri s'a scos și a perit.

Iară vă aduc aminte să grăbiți în aste câteva zile și voi preoții înșivă cu plățirea sidoxiei și a birului protopopesc, dară să însărcinați în scris și pre antistii comunali (chinezii) să grăbească cu plățirea convenției episcopești la locțiitorii mei din Fizeș și Gherman ca să nu fiu strâmtorit a da la judecată pre cei nepăsători. Aceasta s'o și spuneți fără sfială antistilor în scrisoarea ce le-o veți adresa.

Secaș în 10 Decembrie v. 1865,

al d-voastră doritor de tot binele

N. T. Velia

protopop administrator

Original. Adresa: « Nr. 64/1865. Dela oficiul protop. gr. or. rom. al Vârșetului. Prin mult onorat. d. asesor consist. Alexandru Popoviciu la onorata preoțime gr. or. rom. din comunele: Fizeș, Jidovin, Ramna, Gherteniș, Gătaia și apoi prin Moritzfeld și Boksan la Secaș, über Doknacska ». Arh. Prot. V., nr. 64/1865.

168.

Secaș, 18 Decembrie 1865.

N. T. V. recomandă din nou prenumerarea la Telegraful Român. Cere banii pentru Istoria lui.

No. 67/1865.

Onorată preoțime parohială, stimați învățători și inteligenți de toată clasa!

Eu mă adresai sub 7 a. c. No. 61 către d-voastră poftindu-vă ca să vă prenumerați la Telegraful Român și nici nu vă căpătai răspunsul până astăzi, când iacă acuma tot pentru aceia vă scriu a doua oară căci în minutele acestea îmi veni circularul episcopesc din 12 Decembrie No. 567 unde mi se demandă, ca să stau de tot preotul, învățătorul și alți inteligenți și cărturari de ai noștri să prenumere Telegraful Român pre 1866 sau fiecare singur, sau mai mulți câte un exemplar, au pre anul întreg au numai pre un semestru pentrucă:

1) Acest jurnal este organul public al Metropoliei noastre româno-ortodoxe în care dela Anul Nou încolo toate publicațiunile oficiale ale arhidiecezei noastre și ale episcopilor sufragane a Aradului și a Caransebeșului se vor aduce la cunoștiință comună;

2) Că acest jurnal ne va face să cunoaștem tot, ce e mai interesant din lumea largă, dar mai vârtos întâmplările din patriile noastre;

3) Că venitul acestui jurnal e merit pentru formarea unui fond spre ajutorarea preoților neputincioși și a familiilor lor.

Ilustritatea sa dispune mai departe ca tot prenumerantul să-și înscrie în lista de acea lature dela episcopie făcută numele și celelalte împrejurări și banii să i se trimită până la 27 Decembrie v. Drept aceia vă îndemn și eu pre d-voastră pre toți, ca să vă folosiți de această ocaziune să înscriați lista, care vreți să prenumerați și îndată să predați banii aci, opt fl. pentru anul întreg, au 4 fl. pentru 1 semestru fiecare în mâinile locțiitorului sau vicarului meu, de unde-i vin poruncile; iară d-voastră domnilor vicari aveți a-mi trimite banii până la 24 Decembrie și pentru Telegraf și pentru Istoria mea anticipatul, și unde veți vedea că sunt inimele împietrite, veți merge și în persoană căci soartea luminării la români —

deși ne aflăm către veacul 20-lea — e foarte tristă. Tot trebuie să boldim și fizicește și cu gura ca și în veacul lui Christos: « mergând învățați », adică lățiți cu cuvântul lumina, știința, adevărul nu numai prin scrisori mute. Eu umblând în trebi oficioase prin câteva sate așa betegos cum sum, acuma îmi e și mai rău, iară d-voastră aveți cercul vostru aproape și mai îngust în care puteți mai repede să îndepliniți toate.

Cred că cuvintele arhipăstorului nostru prin carile vă îndeamnă la prenumerarea acestui jurnal și mai deunăzi la prenumerarea Istoriei mele, vor fi răsunat întru nește inimi plecate spre tot ce e bun, frumos și înalt, iară nu în pustietate; și așa cu credința aceasta în preseara sfintelor sărbători sărutându-vă pre toți împreună cu credinciosul nostru popor și poftindu-vă cele patru mai prețioase daruri, adică Domnul puterilor să vă tot mai înmulțească și întărească viața și sănătatea, zelul bun și înțelepciunea sum și rămân în Secaș 18 Decembrie v. 1865.

al d-voastră confrate binevoitor
Nicolae T. Velia
protopop administrator

. Original. Urmează o listă a prenumeranților ce trebuia să fie complectată.
Arh. Prot. V., nr. 67/1865.

169.

Secaș, 20 Decembrie 1865.

Circular privitor la alcătuirea tabelor școlare.

No. 58/1865.

Onorați directori, stimați învățători!

Ilustritatea sa dl. episcop al nostru prin grațioasa sa scrisoare din 13 sosită la mine abia în 20 Decembrie v., No. 318 îmi trimise dela înalta locotenență regească ungară niște tabele pentru descrierea tuturor împrejurărilor școalelor noastre, fiindcă este să se facă rânduiele corespunzătoare pentru înflorirea școalelor. Tabelele sunt tipărite în limba maghiară și lucrul adică umplerea rubricilor se ține numai de d-voastră și eu numai ce am să priveghez căci

acuma aveți poruncă foarte aspră dela episcopie ca în zilele cele înainte de Anul Nou al nostru să veniți la mine în Secaș pentru îndeplinirea acestei lucrări, pentru care termenul cel din urmă e pus de Locotenență pre 1/13 Ianuarie 1866 căci altmintea vi se va face execuțiune.

Deci d-voastră domnilor ditectori și învățători după ce veți înscrie rubricile ce vi le-am descris eu aci în adaus românește și veți espedi scrisoarea mai departe, îndată să veniți la mine, unde veți afla pentru fiecare comună câte o tabelă, care tabele eu le voi scria mai de tot fără de voi și numai unele date și însemnări le voi pune când veți veni d-voastră. Pentru aceasta e de lipsă să veniți și mai vârtos că tabela A va trebui s'o subscrie directorul iară B. învățătorul cu mâna proprie.

Învățătorii vor trebui să aducă cu sine fasiunile ori contractele făcute cu comuna.

Directorii ca parohi sunt însărcinați să-mi aducă și o consemnare despre persoanele cari s'au însoțit în căsătorii nelegiuite concubinale.

Adaug aci pentru Sânt Ianăș că directorul și învățătorul de acolo pentru depărtare să meargă la locțiitorul meu Iosif Giurcovici în Gherman ca aci să sfârșească lucrul acesta: sau dacă mai voiesc vină la mine la Secaș; iară dacă până la 1/13 Ianuarie nu voi căpăta însemnările și tabelele subscrise de ei fi voi suspenda.

Aceasta se va face cu toți cei ce nu vor plini porunca aceasta. Circularul acesta să meargă repede, să se trimită prin oameni de încredere. Preotul dela Stregiște să-l trimită prin om anumit la Sânt Ianăș ca să nu stea prea mult la Zicsidorf.

Secaș în 20 Decembrie v. 1865.

al d-voastră de tot binele doritor
N. T. Velia
protopop administrator

Original. Adresa: « Nr. 68/1865. Dela Oficiul protop. gr. or. rom. al Versezului. Prin mult onoratul d. asesor și paroh gr. or. Nicolae Popescu la onorata preoțime gr. or. rom. din comunele: Marcovăț, Stregiștea Mică, Sânt-Ianăș, de aci au prin Zicsidorf, au dela German retur la Secaș. Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 68/1865.

170.

Secaș, 23 Decembrie 1865.

N. T. V. înaintează petiția de despărțire a românilor din Iabuca; dă referințe despre chestiunile religioase din comunele Găitiș, Mesici și Lățunaș; cere lămuriri pentru alcătuirea tabelelor școlare.

No. 70/1865.

Ilustritatea voastră preasânțite domnule episcop,
Induratul meu arhipăstor!

Sosită ieri petițiunea românilor din Iabuca, grăbesc a o subșterne ilustrității voastre aci în adaus cu cea mai adâncă reverință, descoperindu-vă că în Caitasova — sat mai întreg românesc — toate mișcările de până acu ale Românilor spre a se emancipa, mult le apăsa preotul local Vuici de naționalitate român cu minciunile că episcopul român va introduce în biserică și școală limba latină ș. a. ce a produs nu puțină ceartă între ambe partidele. Aceste cercustări mă îndemnară a trămete acolo pre părintele Ștefan Popovici paroh și asesor consistorial din Straja ca să radă solzii de pre ochii întunecaților noștri frați din acea comună depe malul Dunărei. Despre rezultat voi înștiința.

Iertați-mi ilustrisime a adauge aci niște fragmente despre alte oiepte numai pentru înștiințare.

Din Pesta ca să nu rătăcească scrisorile — să mi se adreseze a via N. N. la « Szekaș lângă Oravitza ». Despre Mesiciu v'am scris că de acolo nu s'a plătit nici când convențiunea și sidoxia episcopescă și birul protopopesc iară dacă să plătească de acu înainte să se facă dispozițiunile necesare. Incât pentru Lățunaș vă scriu că acolo nu putem avea nici o pretensiune deoarece e întreg unit de vreo câțiva ani.

La tablele deunăzi trimise nu am cine să mă ajute voiu trebui eu singur — deși beteag — să le scriu toate; însă mă rog ilustrisime a mă îndruma ce voiu face cu tablele cari nu se vor putea subscrie din cauza necomparării unui-altuia director și învățător? Să le trimit pre poștă acasă? Aceasta o voiesc ei dară mult va trece până la reîntornarea tabelor căci multe circulare din Octombrie-Noembrie, nici până astăzi nu-mi veniră îndărăpt; să le trimit prin oameni tocmiți pre plată? Cu aceasta aș fi eu

pedepsit căci respectivii nu ar plăti trimişilor mei când ei — cei mai mulți încă și execuțiunii pentru contribuțiune se opun.

Inaltei grații și părintescului acoperemânt încredințându-mă pre lângă sărutarea sfintei drepte arhipăstorești cu cea mai profundă reverință sum și rămân

Secaș în 23 Decembrie 1865

al ilustrității voastre prea umilit și devotat
fiu

Concep. Arh. Prot. V., nr. 70/1865.

171.

Secaș, 6 Ianuarie 1866.

N. T. V. trimite tabelele statistice școlare și explică întârzierea.
No. 68/1865.

Ilustritatea voastră prea sântite domnule episcop,
Induratul meu arhipăstor!

Expresiunea din grațioasa-vă scrisoare dato 30 Decembrie v. No. 625 « să nu iau lucrul în glumă » poate să-și aibă rațiunea sa către alții, dară eu ilustritate vă mărturisesc că nu sum omul glumei chiar neci afară de sfera oficiului, cu atât mai puțin în cea a oficiului unde morbos așa cum sum, neîntrerupt tușind și cu o durere de cap ce mă ține din tinerețe, — sum pururea activ scriind tot singur după ce nu sum ferice — ca alți colegi — a avea ajutători.

Eu făcui știuta întrebare pentrucă unii preoți și învățători nu voră să vină pentru tabele. Dacă aș fi rânduit cum m'ați îndrumat ilustritatea voastră ca la însărcinarea lui N. N. să subscrie N. N. învățător sau jude comunal etc. atunci tabelele trebuiau să se trimită acolo spre subscriere, dar atunci le pot și respectivii, fie betegi, fie renitenți a le subscria. Inșă când mi s'ar fi reînturnat?! Pentru aceasta am luat altă cale: am trimis și mi-a venit un locțiitor de ai mei acasă, l'am învățat cum are să facă și s'a dus din sat în sat la renitenți și în satele acestora a umplut rubricile tabelor, cari eu aci cu toată umilința le subștern ilustrității voastre cu acea băgare de seamă cum că numai pentru Coștei am putut însemna numărul și anul din îndorsata intimatului prin care să intervină fasiunea, iară din celelalte comune nu mi s'a adus con-

tractul ori faziunea cu escuzațiunea că nu o a căpătat dela notar au că nu se poate afla (antistii le-au ascuns). Și oamenii nu vor să facă alt contract. Execuțiunea să vină pre capul celui ce nu-și plinește datorința. La mine ilustritate nicio piesă nu așteaptă o zi întreagă până la espedire, afară dacă am mai multe într'o zi. Preoții noștrii sunt mulți necultivați și leneși și răi și așa fără pedeapsă nu se pot îndrepta pre calea oficiozității.

Secaș 6 Ianuarie 1866.

Grației și scutului părintesc încredințându-mă.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 171/1865

172.

Secaș, 17 Ianuarie 1866.

N. T. V. recomandă învățătorilor și directorilor școlari Cartea de Cetire pentru școalele populare a lui Zaharia Boiu.

No. 28/1866.

Onoraților domni directori și învățători!

Domnul profesor la Institutul arhidiecezan pedagogico-teologic din Sibiniu, Zaharia Boiu la însărcinarea excelenței sale d-lui arhiepiscop și mitropolit al nostru Andreiu a elaborat Cartea de Cetire pentru școalele populare române.

Și din punctul de vedere al lipsei ce o au școalele noastre de o atare Carte de Cetire lucrată după cerințele stadiului de dezvoltare în care se află astăzi științele pedagogico-didactice în școalele noastre populare apoi și pentru cuprinsul ei cel folositor s'a aflat ilustritatea sa domnul episcop al nostru împreună cu venerabilul consistoriu îndemnat a hotărâ în 23 Decembrie 1865 să recomande învățătorilor și preoților această carte spre introducere în clasa II și III a școalelor noastre capitale.

Această hotărâre consistorială sub No. 589/1865 se comunică domnilor învățători cu îndatorirea ca ei să-și procure de timpuriu zisa carte care se află de vânzare la episcopia noastră din Caransebeș cu prețul de 40 cr. iară domnilor directori spre știre și priveghere ca cartea aceasta nesmintit să se introducă în clasa I-a

și a III-a a școalelor capitale despre ce d-lor sunt datori a-mi relaționa.

Secaș în 17 Ianuarie 1866.

Al onorat d-voastră de tot binele doritor

Nicolae T. Velia

protopop administrator

Original. Adresa: « Nr. 28/1866. Dela ofic. prot. gr. or. rom. Vârșeț. La onorații domni directori și învățători ai școalelor gr. or. române din comunele: German, Percosova, Butin, Ferendia, Clopodia și retur prin Gr. Zsám la Secaș. Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 28/1866.

173.

Secaș, 19 Martie 1866.

N. T. V. dă lămuririle privitoare la situația sesilor și parohiilor din Ramna.

No. 135 ex 1866.

Venerabil consistoriu!

Prin prea stimata scrisoare a veneratului consistoriu dată în ședința din 10 Februarie a. c. No. 617 care o am primit în 4 Martie se cere dela mine până în termen de 14 zile care ieri se împlini o relațiune deslușitoare în oieptul acelei prea lăudate scrisori carele e descoperirea cum că ordinariatul episcopesc greco-catolic din Lugoj la înalta Locotenență Regie se silește a susține cum că sesiunile parohiale nu sunt posesiune neînstrăinabilă a bisericei, ci proprietate a comunității bisericesti și aceasta vrea să demustre cu mai multe ordinațiuni și exemple din Iladia, Zorlenț, Zgribești, Reșița, Chizdia, Vărădia și Ramna s. a.

Se cere anume dela mine să arăt încât mi se pare mie a fi adevărate aserțiunile ordinariatului unit; cu ce machinațiuni au sedus mercenarii uniților pre poporul român a-ș părăsi religia sa străbună. Să comemorez legile țării și ordinațiunile mai înalte, cari sunt în contrazicere cu cele citate de numitul ordinariat al uniților și să caut a resfrânge cu acele legi positive și ordinațiuni atinsele aserțiuni.

Problemă grea aceasta, a cărei deslegare cade numai în resortul veneratului consistoriu și a fiscalului consistorial la care lucru adevărat că și eu sum dator a contribui și bucuros contribuiesc încât îmi con-

ced puterile înțelegerii și ale sănătății. Dacă totuși să spun ceva, mă rog ca zisele mele să se ia ca socotințe individuale nepreocupătoare.

La 1 răspund: venerabilul consistoriu să judece dacă aserțiunile sau apărările ordinariatului greco-catolic din Lugoj sunt întemeiate pe dreptate; iară cum că acele apărări s'au încoronat cu succsul dorit de uniți, aceasta ne-o spun faptele. Ordinariatul greco-catolic susține că dicasteriile mai înalte ar fi hotărât mai de multe ori că sesiunile parohiale nu sunt proprietatea bisericeii ci a comunității bisericești și noi vedem în faptă altfel, vedem adecă că când trece o comunitate greco-ortodoxă întreagă ori în majoritate cu tot cu preoții săi la religia greco-catolică atunci trec și sesiunile parohiale ce s'au ținut de confesiunea noastră; iară când atare comunitate ori majoritatea ei se reîntoarce în sânul bisericeii sale de mai înainte greco-ortodoxe, atunci se lasă să se reîntoarcă numai dânsa (comunitatea) iară sesiunile află puntea ruptă, adecă minoritatea uniților își aroghează dreptul de a fi singură stăpână a tuturor sesiunilor sau dacă nu-i mai dă lumea pace se pleacă a ceda ca din grație, din 3 au 4 sesiuni numai una singură. Acest caz e în comuna Ramna unde astăzi sunt 1442 de ai noștri credincioși greco-orientali iară uniți 1069 și preoții acestora Ioan Popovici și Vasile Țăranu țin fiecare câte o sesiune și Vasile Țăranu încă a treia ce e vacantă, iară unicul nostru preot, Ioan Velceleanu care are absoluta majoritate a comunei sub grija sa spirituală de când s'a făcut unirea acolo nu ține nici o sesiune. Ordinariatul greco-catolic zice că pe a treia sesiune e conscris și preotul Isidor Țăranu și cum se poate aceasta când acest Isidor ridicat fiind din oficiu pentru prihana beției din partea consistoriului Vârșetan pre când s'a făcut unirea în Ramna nu era mai mult în activitatea oficiului. Oare aceste fapte din Ramna încât se pot combina cu reciprocitatea și egalitatea confesională enunțată prin legea din 1847/48 și întărită de Impăratul Francisc Iosif I prin patenta din 31 Decembrie 1851 și cu Rescriptul Dechiarător din 16 Julie 1779 paragraf. 37, b. după care în Ramna unde case greco-ortodoxe sunt 270 ordinariatul nostru greco-ortodox de Caransebeș ar putea cu tot dreptul pretinde ca să se constituie trei preoți.

La 2: machinațiunile mercenarilor seducători sunt foarte multe și le-ar putea mai bine istorisi domnii protopopi cei bătrâni. Eu adaug aci numai ceva ce se atinge de Ramna după cum mi-a rapor-

tat preotul nostru Velceleanu. « Că preotul Vasile Tieranu și anti-
stele Achim Durăim în anul 1864, luna Martie s'au dus la epi-
scopul greco-catolic din Lugoj, Alexandru Dobra și l'au întrebat
pe acesta: oare dacă s'ar uni comuna Ramna căpătare-ar dânsa
ajutor de bani pentru alinarea foametei; și numiții reîntornându-se
în Duminica III-a din Paresimi 1864 au publicat că dacă toată
comuna se unește atunci ea capătă 8.000 fl. v. a.; și așa s'a început
unirea în Aprilie acel an. Se vorbește că preoții cu Achim Durain,
Petru Balan, Iosif Bălan au primit 1000 fl. v. a. și i-au împărțit
între sine și ceva între oameni. Intre cei ce au căpătat câte ceva
din acei bani de propagandă sunt și aceștia: Ciulică Tabu, Costa
Vezoc, Mihail Vezoc, Costa Dragoș, Iosif Pârvu, Achim Pârvu-
Trocanu, Iacob Secoșan, Trifu Surdu, Pavel Popa, Mihail Pârvu,
Achim Miloș, Trifu Fiat, Trăilă Achim și Brebu Fiat.

La 3: Incât pentru citarea legilor și ordinațiunilor mai înalte
carile ar favori starea bisericeii noastre celei mult necăjite din
partea propagandei uniților eu aș fi de părere ca venerabilul con-
sistoriu carele va fi având legile țării să binevoiască a căuta însuși
să afle atari momentuoase date și ajutoare și să tragă și părerea d-lui
fiscal consistorial carele după datină de până acuma la toate episco-
piile și totdeauna în lucrurile mai momentoase își dă opiniunea sa
și atari expedițiuni sub a lui priveghere se scriu și se pun la cale.

Eu știu că de multe ori cel mai mare drept e cel mai mare
nedrept: « Summum jus, summa injuria ». Biserica noastră ca
oricare alta are dreptul conservării proprii: « jus conservatione »
că în acest drept nime să nu fie vătămat ar fi deajuns ca atare
drept să fie lăsat spre legea naturală care zice: lasă fie cui sau
ce ție nu-ți place altuia nu-i face și după legea aceasta nu ar tre-
bui uniții din Ramna să țină și până astăzi singuri în silă toate trei
sesiunile parohiale și școala apoi și casa bisericeii greco-orientală
costătătoare încă în 1864 din 272 fl. 50 cr. apoi două cădelnițe
o cruce de pacform (sic!) trei feloane între cari două de mătase
și 1 liturghier. Cu acestea vin a împlini încât se poate prea lăudatul
ordin consistorial din 10 Februarie 1866, No. 617.

Secaș în 19 Martie 1866.

al venerabilului consistoriu prea
plecat, V[elia]

Concept. Arh. Prot. V., nr. 135/1866.

174.

Secaș, 24 Februarie 1866.

N. T. V. urgentează conscrierea clerului și poporului, consemnarea schimbărilor de religie, banii din tasul al II-lea și al III-lea, convenția și birul protopopesc.

Onorați preoți,

Beteag fiind trebuie să mă mai necăjesc și pre d-voastră că-mi puneți piedică întru împlinirea datorințelor mele de care eu mă îngrijesc și în boala mea mai mult decât ce vă îngrijiți d-voastră de ale voastre chiar și când sânteți sănătoși; veți fi auzit cum se suspendează preoții pentrucă nu-și împlinesc datorințele. Acuma eu tac de altele și cer dela d-voastră până la 21 Martie conscrierile clerului și a poporului și consemnările tasului II și III împreună cu protocoalele și cu banii (să le aducă crâstnicul) și însemnările despre schimbarea de religie și adecă dela:

Fizeș, consemnarea despre schimbările de religie.

Jidovin, consemnarea tasurilor cu banii și protocolul (să aducă crâstnicul).

Ramna, conscrierile amândouă.

Gherteniș, consemnarea tasurilor cu banii și protocolul.

Morava, conscrierea preoțimei.

Gătaia, consemnarea tasurilor cu banii și protocolul.

Ferendia, conscrierile ambe și consemnările despre schimbările de religie și cele despre tasuri cu banii și cu protocoalele.

Clopodia, conscrierile poporului și consemnarea despre schimbările de religie și cea despre tasul cu banii și cu protocoalele.

În 5 Martie voi trimite consemnările generale și dacă careva nici până atunci nu-mi va fi trimis ce să cere dela dânsul îl voi trimite la veneratul consistor la Caransebeș nu ca să ducă însuși acele scripturi acolo ci ca să-și ia pedeapsa meritată. Nu ținearăți gluma nici cu convenția, sidoxia episcopescă și birul protopopesc.

Secaș în 24 Februarie 1866.

Nicolae T. Velia

administrator protopopesc

Original. Adresa: « Nr. 119/1866. Ofic. protop. gr. ort. rom. Vârșeț. La onorata preoțime rom. gr. ort. din comunele Fizeș, Ferendia, Clopodia, Morava, Gătaia, Gherteniș, Ramna, Jidovin prin Fizeș retur la Secaș. Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 115/1866.

175.

Secaş, 4 Martie 1866.

N. T. V. dă un ultim termen preoților din Morava, Gherteniș și Jidovin pentru trimiterea banilor din tasul II și III și a conșcripției clericilor.

No. 140 ex 1866.

Onoraților preoți din Morava, Gherteniș și Jidovin!

Eu pentru lenea subordinaților mei nu voi a suferi rușine dela superioritatea mea, pentru aceia vă fac cunoscut cum că dacă a doua zi după primirea acestei scrisori a mele, adică până Duminică seara în 6 Martie nu-mi veți trimite protocoalele cu tabelele taselor II și III și cu banii, apoi și consemnarea cum că în comuna voastră este au nu este vreun cleric atunci să știți că eu vă voi suspenda. Eu beteag trebuie să împlinesc datorințele mele.

Secaş în 4 Martie 1866.

Concept. Adresa: « La onor. preot. din Morava, Gherteniș, Jidovin, d'aci a Fizeș și d'aci la Secaş ». Arh. Prot. V., nr. 140/1866.

176.

Secaş, 5 Martie 1866.

N. T. V. urgentează conșcrierea clerului și poporului, consemnarea trecerilor religioase, protocolul și banii tasului II și III, sidoxia pe trimestrul II anul 1865, birul pe trimestrul II anul 1865.

No. 141 ex 1866.

Onorată preoțime!

D-voastră știți că ca preoți cu capătul anului aveți niște scripte oficioase a subșterne la oficiul protopopesesc și a plăti niște tribute în bani iară oficioase și iacă că trecu anul și veni și primăvara anului următor și d-voastră deși îmboldiți și până acuma de mine către împlinirea acelor datorințe totuși nu vă mai mișcați nici a lua pana ca să scrieți ce sunteți datori întocmai ca cărturarii cei simpli cărora să nu le dai în gând de pană, cu atât mai puțin vă îngrijirăți să plătiți toate tributele prescrise. Pentru aceia eu nu voi să sufăr mai mult rușine pentru negrijirea unuia sau altuia ci pre aceia din d-voastră cari până la 10 Martie nu vor căuta

să-mi vină în mâni lucrurile mai în jos însemnate numai decât voi fi silit să-i suspendez. Iacă cari sunteți și ce sunteți datori pre 1865:

Comunele	Conscrierea		Despre treceri religioase	Despre clerici sunt auba?	Protocoloalele și banii tas. I și III	Sidoxia pre sem. II, 1867	Birul pre semestrul II, 1865
	clerului	poporului					
German	Parohul Germanului măcar că i-a rămas numai sesiunea întreagă iară casele parohiale i s'or înmicșorat totuși a plătit sidoxia și birul protopopesc deplin.						
Ferendia							Nu a dat Sofronie Nicolae-viciu
Clopodia			nu a dat	nu a dat	nu a dat		
	Dator a da învățătorul Drăgoiu.						
Marcovăț	Preoții de aci ca și germăneanțul sunt datori a plăti.					nu au dat amândoi preoții	nu au dat amândoi preoții.

Secaș în 5 Martie 1866.

Nic. T. Velia
protopop administrator

Original. Adresa: « Nr. 141 ex. 266. Ofic. protop. or. rom. Vârșet. La onorata preoțime parochială din comunele or. rom. German ca să se trimită de aci mai departe Butin, Ferendia, Clopodia, Marcovăț, d'aci prin Cutriț la Secaș în cea mai mare pripă. Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 141/1866.

177.

Secaș, 21 Martie 1867.

N. T. V. cere lui Coloman Miletici protojudele cercului Deta să ia măsuri ca elevii din Morava să frecventeze școala.

No. 30 ex 1867.

Spectabilului domn Coloman Miletici protojude al Cercului Deta în Deta,

Derăgătoarea școlească locală din Semlac mai de multe ori mi-a arătat că acolo pruncii nu cercetează școala măcar că scăzământul

acesta l'a arătat și la spectabila d-voastră rugând ajutor. Aceasta e un lucru foarte trist când școalele sunt puse mai presus de toate și când privegherea asupra înaintării lor e o datorință mare a deregătoriilor cercuale.

Imi iau voia a trimite aci acludata consemnare și a vă ruga spectabile domn a stărui ca răul din școala Semlacului să se îndrepte odată.

Secaș în 21 Martie 1867.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 30/1867.

178.

Secaș, 10 Aprilie 1866.

N. T. V. comunică preoților începerea catehizării cu elevii în fiecare comună.

No. 184 ex 1866.

Onorată preoțime parohială!

Pastorala episcopescă aci pentru fiecare comună a protopresbiteratului alăturată vi se trimite frățiilor voastre ca dela Duminica cea dintâiu după primirea pastoralei adecă dela 17 Aprilie înainte să țineți catechizațiunea în toată Duminica și sărbătoarea dela două care după amiazi înaintea rugăciunei de seară (vecernea) și pastorala aceasta după primire îndată să o citiți de trei ori la trei liturgii în biserică și să vă îngrijiți ca să o audă și înțeleagă întreaga poporațiune, toți creștinii noștrii ca ei să știe dar și frățiile voastre să stați de ei cu toate puterile ca să trimită pre tinerime la catechizațiune.

Cu ce zel și statornicie aveți să vă purtați la împlinirea acestei sfinte datorințe veți vedea din cuprinsul pastoralei. Acolo mai departe cum veți vedea se rânduieste ca până când va ținea catechizațiunea adecă în tot anul dela Duminica Tomei până la Înălțarea Sft. Cruci să nu se mai cânte priceazna ci în locul ei să se cetească rugăciunile care le veți vedea în pastorală. Cei ce nu vor împlini această ordinațiune vor fi delăturați din clerul parohial.

Cu ocaziunea aceasta vă provoc a face socotelile bisericesti ca când voi veni să le aflu gata și a trimite îndată cei ce încă nu au trimis sidoxia și convenția episcopescă care după porunca d-lui

episcop, preoții trebuie să o ceară dela antistea comunală apoi milosteniile, banii pentru țidule, sau licențele de cununie sau dacă au dat, aștept însemnarea când, cui și cât a dat și pentru cine, apoi consemnarea despre concubinate și despre făcutul examen semestrial.

Secaș în 10 Aprilie 1866.

al fraților voastre binevoitor

Nicol. T. Velia

protopop

Original. Adresa: « Nr. 184/1866. Oficiul protop. rom. ort. Vârșețian. La onorata preoțime parohială din comunele române-ortod. Straja, Grebenat, Voivodinț, Coșteiu și de aci prin Jam retur la Secaș. Exoffo ». Arh. Prot., V. nr. 184/1866.

179.

Secaș, 12 Aprilie 1866.

N. T. V. comunică hotărârea Consiliului Loctiitor al Ungariei de a se înființa școala de fete separate.

No. 12 ex 1866.

Onorată preoțime parohială,

Domnilor directori ai școalelor comunale!

Inaltul Consiliu Loctiitor al Ungariei sub 31 Martie 1866 No. 12498 trage atențiunea veneratului consistoriu la acea împrejurare cum că școalele unde fetele umblă amestecate cu pruncii sunt foarte slab cercetate de fete, așa încât fetele fac 5% din numărul pruncilor și așa și din cauza aceasta și din privința moralului cere să se înființeze cât se poate mai multe școale desclinite pentru fete. Spre a satisface dară acestei cerințe veneratul consistoriu prin mine vă însărcinează a vă declara dacă în comunele d-voastră se poate înființa și câte o școală fetească, firește iar cu spesele comunei. Declinarea d-voastră să o însemnați din jos în acest circular, acolo unde însemnați primirea și esepedarea mai departe a circularului.

Secaș în 12 Aprilie 1866.

Concept. Scris de N. T. V.: « Circularul acesta s'a espedit tot într'o coală cu circularul pentru Albina! » Arh. Prot. V., nr. 185/1866.

180.

*Secaş, 12 Aprilie 1866.**N. T. V. recomandă spre abonare ziarul Albina.*

No. 185 ex 1866.

Onorată preoțime parohială,

Onorați învățători și inteligenți și cărturari români.

Iată răsare încă o lumină pre cerul cel puțin vederos al națiune și culturii noastre: de mult așteptata gazetă română bănățeană Albina a ieșit la lumină în Viena fundată și sprijinită de bărbații cei mai bine meritați, de membrii strălucitei familii Mocioni. La această gazetă lucră bărbații cei mai învățați din toate părțile și mai cu seamă cei din Banat. Gazeta aceasta mai mult se va ocupa cu trebuințele românilor și dânsa după formatul, cuprinsul și prețul ei cel din lăuntru ar putea să conste pre an 14 fl. v. a. însă domnii fundatori ai ei i-au hotărât un preț cu totul de jos, numai pre jumătate, adică 7 fl. v. a. pre un an întreg și 4 fl. v. a. pre jumătate de an și aceasta pentru aceia că gazeta aceasta să o prenumere afară de alți inteligenți, toți preoții, toți învățătorii și cei mai mulți din cărturarii noștrii de clasa de jos.

Ilustritatea sa domnul episcop al nostru prin grațioasa scrisoare din 7 Aprilie a. c. No. 563 din mai sus zisele motive îndeamnă așa dar și provoacă pre toți onorații preoți, învățători și cărturari ca să se folosească de această ocaziune și să se prenumere la gazeta Albina și ei înșii și pre ceilalți cărturari din fiecare comună așa că din comunele mai însemnate să iese mai mulți, iară din cele mai sărace barem câte doi trei prenumeranți; și preoții să facă o listă unde să însemne numele prenumeranților și caracterul lor, numărul exemplarelor prenumerate și poșta cea mai din urmă și lista aceasta să caute ca în 4 zile după primirea cercularelor să mi-o trimită mie împreună cu banii deadreptul la Secaş, care apoi eu voi subșterne-o la scaunul episcopesc. Fiecare să însemne în circular când a primit această poruncă și când a espedat mai departe.

Secaş în 12 Aprilie 1866.

Al onorat d-voastră binevoitor

N. T. Velia, protopop

Original. Adresa: « Nr. 185/1866. Oficiul protop. rom. Vârșetan. La onorata preoțime parohială din comunele gr. ort. rom. Fizeș, Ramna, Jidovin, Ghertenis, Gătaia, Morava retur la Secaş. Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 185/1866.

181.

*Secaș, 19 Aprilie 1866.**N. T. V. comunică învățătorilor ținerea conferințelor de vară.*

No. 16 ex 1866.

Onorați și înțelepți învățători!

În urmarea încheierii sinodului metropolitan din 16 August a. t. în locul prelegerilor practice ce le țineau până acum consilierii școlari cu învățătorii se vor introduce conferințele învățătoresți în fiecare inspectorat sau protopopiat.

Aceste conferințe în dieceza noastră încă în feriile sau vacanța viitoare se vor începe și fiindcă acest timp care nu e departe trebuie să ne afle pregătiți ilustritatea sa domnul episcop și venerabilul consistoriu ne va trimite instrucțiunea privitoare la aceste conferințe ceva mai încolo iară pentru acuma dispune următoarele:

1) Dorește a alege dintre cei în district mai harnici învățători în privința teoretică și practică pe unul care să țină prelegeri celorlalți învățători ai districtului ca comisar;

2) Spre acoperirea cheltuielilor comisarilor de la fiecare învățător or supleant mă însărcinez să încasez eu câte 2 fl. 50 cr. v. a. și banii să-i trimit la episcopie.

3) Să ne consultăm în care comună s'ar putea ține atari conferințe cu înlesnire pentru călătorie și celelalte trebuințe ale învățătorilor.

Mult onoratul domn locțiitor protopopesc Ștefan Popovici vă va hotărî o zi care o va însemna tot în acest circular mai în jos în care și d-voastră sub cea mai aspră răspundere să vă aflați toți la d-sa ca să vă sfătuiți despre toate aceste puncte: să alegeți dintre d-voastră prin votizare unu au doi cari sunt cei mai harnici și practici; să anumiți în care comună a protopopiatului ar fi mai bine să se țină conferințele; în urmă să predați locțiitorului meu fiecare câte 2 fl. 50 cr. v. a. cari bani apoi locțiitorul spre espedirea lor la episcopie are să mi-i trimită numaidecât împreună cu specificațiunea despre bani care o va alătura în relațiunea sa unde să stea apriat însemnat și clasificat numele învățătorilor mai harnici și practici și numele comunei ce ar fi mai acomodată pentru conferință.

Circularul acesta să-l introduceți în protocolul circularilor școlare.

Secaș în 19 Aprilie 1866.

al d-voastră voitor de bine
Nic. T. Velia
protopop

Pe aceiași pagină următoarea circulară a lui Ștefan Popovici:
No. 80.

Onorați și înțelepți învățători!

În urmarea poruncea mai înalte a ilustrității sale și a venerabilului consistoriu precum vă puteți înconvinge și din mai sus atinsa poruncă a prea onoratului domn protopresbiter Velia, aveți domniile voastre a veni la mine la Straja spre numitul scop toți învățătorii și supleanții și aceia s'a determinat pre 1 Mai de dimineață anul 1866 pentru de a putea din destul poruncea acesteia servi, aveți domniile voastre a aduce cu sine și a-mi depune câte 2 fl. 50 cr. spre scopul menit.

Straja 23 Aprilie 1866.

Al d-voastră de tot binele voitor
Ștefan Popovici
paroh și asesor consistorial

Original. Adresa: « Nr. 16 scol. 1866. Ofic. prot. rom. ort. Vârșețan ca inspectorat al școalelor districtuale. Prin mult onoratul părinte Ștefan Popoviciu, paroc și asesor consistorial în Straja la onor. învățători din comunele române ort. Voivodinț, Coșteiu, Sălcița, Marcovăț, Stregiștea-Mică, Mesici, Râtișor și prin Straja retur la Secaș. Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 16/1866.

182.

Gherman, 9 Mai 1866.

Preotul Iosif Giurcovici anunță că învățătorii au ales pe Ican Drăgoi ca comisar învățătoresc iar Clopodia au ales-o ca loc pentru ținerea conferințelor.

No. 26/1866.

Prea onorate domnule protopresbiter al tractului Vârșețan greco-ortodox român din Secaș.

În urmarea poruncii domniei-tale, conferința cu învățătorii am ținut în ziua de 1 a lunei lui Mai a. c. la care conferință toți învă-

țătorii au votizat pentru domnul învățător din Clopodia Ioan Drăgoi de comisar învățătoresc și ca locul mai îndemânatec a fi Clopodia pentru ținerea conferințelor districtuale au aflat, depunând și banii fieștecare câte 2 fl. 50 cr. v. a. spre trimiterea mai departe.

Ce se atinge de bani sau rest pentru Istoria Banato-Română numai eu și preotul Alexandru Iova din Percosova suntem gata, ceialalți prenumeranți au promis până la toamnă a-i depune, pre cari bani cu altă ocaziune dinpreună cu convenția și sidoxia îi voi trimite cât de curând.

Gherman în 9-lea Mai 1866.

al d-tale aplecat frate în Christos
Iosif Giurcovici
paroh greco-ortodox român

Original. Pe verso scris de Velia: « Presentată în 14 Maiu 1866, nr. 26/sc. 1866 ». Arh. Prot. V., nr. 26/1866.

183.

Secaș, 4 Mai 1866.

Circular în vederea strângerii fondurilor pentru zidirea bisericeii din comuna Domașda, județul Bihor.

No. 188/1866.

Onorată preoțime parohială!

În urma ordinațiunei Ilustrității sale domnului episcop al nostru și a venerabilului consistoriu din 21 Aprilie a. c. No. 586 este să se facă o colectă pentru zidirea bisericeii din comuna Domașda în comitatul Bihorului în dieceza Aradului. Deci preoțimea e îndatorată a rândui ca în 8 Mai și în toate trei zilele Rusalelor și în ziua Sfinților Constantin și Elena să se poarte un tas spre zisul scop prin biserică făcându-se cunoștiință mai înainte despre aceasta poporului adunat, — dară și prin sat să rânduiți să umble tătorii îndată după primirea acestui circular, cu doi deregători ca să provoace cu toată buna cuviință pre creștinii noștrii spre a se îndura a întinde ajutor fraților celor lipsiți și săraci de biserică, dând cât de puțin după starea averii sau în bani sau în bucate. Bucatele apoi le veți vinde și le veți preface în bani, care în 22 Mai să mi-i

trimiteți în relația voastră cu consemnarea despre daruri care să o subscrie preotul și tuturul bisericeii.

Secaș în 4 Mai v. 1866.

al d-voastră voitor de bine
Nic. T. Velia
protopop

Original. Adresa: « Nr. 193/1866. Ofic. protop. Vârșetan. La onorata preoțime rom. orient. din comunele: Voivodinț, Coșteiu, Sălcița, Marcovăț, Streghiștea Mică, Mesici, Râtișor, de aci la Straja și îndărăpt la Secaș, Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 193/1866.

184.

Secaș, 17 Mai 1866.

N. T. V. dă indicații preoților din Voivodinț, Râtișor, Coștei, Sălcița și Mesici pentru alcătuirea tabelor statistice.

No. 201 ex 1866.

Onoratei preoțimi parohiale române ortodoxe din comunele Voivodinț, Râtișor, Coștei, Sălcița, Mesiciu.

Vi se trimit tabelele statistice ca folosindu-vă de informațiunea ce urmează aci să umpleți toate rubricile cu acurateță și până în 22 Mai să mi le trimiteți nesmintit ca să le precaut, și îndată să le espedez la deregătoriile respective. Acestea după însărcinarea ilustrității sale domnului episcop dato 13 Mai, 738 a. c. iară eu vă mai dau ceva manuducere cum urmează:

Trebuie să cetiți în rubrici cuvintele cele din urmă românești și după ele să urmați.

Tabela I. Aci sunt șapte despărțăminte; al 7-lea e ușor de priceput; în cel dintâiu sunt însemnați bărbații mai jos de 24 ani cu muierile subt 20 ani și până preste 50 ani; deci dacă așa bărbat are muieră subt 20 de ani se înseamnă în rubrica cea dintâi; dacă muieră are dela 20 pân' la 24 ani se înseamnă în rubrica a II-a și așa mai departe. Căsătoriile mestecate se înseamnă de tot jos așa: neînsurat, greco-oriental cu o mireasă greco-catolică, au vădov cu mireasă au cum va fi, — numele nu se scrie. Căsătoriile deslegate prin moarte au prin despărțirea consistorială se înseamnă iară din jos în rubrica a II-a așa: o pereche a trăit în căsătorie un an, doi au trei ani etc. — O pereche a trăit atâția ani și așa mai

departe până se vor însemna toate perechile. Mai jos de $\frac{1}{2}$ an nu se socoate iară de $\frac{1}{2}$ și mai mult să socoate și să scrie un an.

Tabela II e foarte ușoară numai fiți cu luare aminte. Așa și Tabela III. Aici la început să îndreptați « mort născuții » iară nu « morții »; așa și

Tabela IV e ușoară. În rubrica « etate necunoscută » să se pună aceia carii nu sunt însemnați în matricole. Prefața a IV-a a acestei tabele tocma jos să se însemne cei mai bătrâni și cei mai tineri morți iacă așa:

Julie, Fizeș, cel mai bătrân mort de 80 ani;

Octomvrie, Fizeș, cea mai bătrână moartă de 78 ani;

Decemvrie, Fizeș, cel mai tânăr mort de 10 zile;

Detto, Fizeș, cea mai tânără moartă de 5 zile;

Tabela V se poate lesne înțelege.

Pre dos, la sinucideri, să se însemne din jos de vorba « modul » iacă așa: bărbat de 45 ani în Sălcița în luna Julie s'a împușcat; iară sub vorba « cauza »: pentrucă a fost disperat au din cutare cauză. Circularul acesta să meargă împreună cu tabelele care vor rămânea în fiecare sat câte un văluș însemnat cu numele satului. Circularul să nu se înscrie în protocol ci numai să se citească de preoți cu băgare de seamă și repede după subscrierea primirei să se spedească mai departe.

Secaș în 17 Mai 1866.

al d-voastră voitor de bine

Nicol. T. Velia

protopop

Original. Adresa: «Dela oficiul protopopesesc român ortodox al Vârșetului. Să se espedească prin m. o. domn Ștefan Popovici, paroh și asesor consistorial în Straja, onoratei preoțimi parohiale la Voivodinț, Coșteiu, Sălcița, Mesici, Râtișor ». Arh. Prot. V., nr. 201/1866.

185.

Secaș, 31 Mai 1866.

N. T. V. dă noui indicațiuni în vederea alcătuirii tabelelor statistice.

No. 221/1866.

Onorați preoți!

M'am convins că d-voastră nu știți toți să faceți tabelele statistice; deci mai odată vă învăț ca să știți ceeace se vede a fi mai

greu și să umpleți rubricile tabelelor și apoi în cea mai mare grabă să mi le trimiteți spre reviziune și mai departe expedire.

1) Cum să pășiți la însemnarea căsătoriilor v'am învățat de tot apriat, dar mulți smintiră. Trebuie să căutați ca părechile cari sunt însemnate în rubricile din celelalte despărțăminte, fie câte vor fi să se însemne toate și în despărțământul al 7-lea, că aci iară atâtea de multe să iese dar să băgați seama ce caracter au cei căsătoriți și să pună în acel al 7-lea despărțământ în rubricile lor după cum vor fi: au june cu fată, au văduv cu văduvă, au june cu văduvă ș. a. Părechile de unde a murit vreun soț în anul 1865 să se însemne la locul său în jos așa: una pereche a trăit în căsătorie doi ani; una pereche a trăit în căsătorie 6 ani ș. a.

Fiecare tabelă să o subscrie atârnatorii preoți desclinit punând și datul.

Secaș în 31 Mai 1866.

al onorat d-voastră voitor de bine

Pre o țidulă am scris sub No. 222/1866 părintelui Alexandru Popovici i-am trimis tabelele statistice cele dela Moravița și Gătaia pentru ca să cheme prin expres pre acei preoți și el cu frații să facă tabelele erga solut de 2 fl. și așa să facă și cu tabelele celorlalți preoți. Dela cei ce din nou voi primi tabelele smintite eu voi arăta la episcopie și deregătoria politică și vor fi pedepsiți.

Concept. Pe verso scris de Velia: « Nr. 221/1866. Espedit în 21 Mai 1866. Preoților din Fizeș, Ramna, Jidovin, Gertenis prin Șandru; Preoților din German, Percosova, Ferendia, Clopodia prin Giurcovici ». Arh. Prot. V., nr. 221/1866.

186.

Secaș, 31 Mai 1866.

N. T. V. încunoștiințează ruta vizitei canonice ce o va întreprinde.

Cu ajutorul lui Dumnezeu voi să întreprind vizitațiunea canonică, pentruca să nu mă întârziu prea mult:

1) Să aflu o consemnare gata și scrisă de preoți și învățători unde să stea însemnate anume:

1) Toate lipsele cari se țin de zidirea și lăuntrul bisericei, cărți ș. a.

2) Asemenea și lipsele cari se țin de școală, toate anume:

3) Numele și conumele fiecărui preot, fiecare ce școală a învățat și ce limbi vorbește și ce stare materială are. Fiecare va trebui să-mi arate singelia și să demustre instalarea sa.

4) Numele și conumele învățătorului ce școală și ce stare materială are. Va trebui să-mi arate decretul cum că e învățător definitiv.

II) Să fie socoata bisericei și protocolul matriculelor și circularelor în rândul său ca să se poată vedea fără împiedecare.

III) Asemenea examen de cercare cu școlarii prin care voi suplini ce n'am putut face în timpul trecut din cauza sănătății mele cei stricate. (Taxa pre două semestre trecute mi se va plăti după cum e prescris).

IV) Indătinatele taxe, diurnele pentru revisiunea socotelilor bisericești pre un an 5 fl. și taxa pentru examenul de două semestre 4 fl. și banii pentru licențele de cununie (țidule) împreună cu o consemnare despre câte nunți și câți bani sunt, vor avea cei atârnători a-mi da cu toată acurateța; Tot așa:

V) Trăsura gratis dela sat la sat, în care privință vă însemn aci marș-ruta călătoriei mele care dacă nu va fi asigurată, totuși va fi aproximativă:

1) Luni în 6 Junie, în deseară, voi fi în Fizeș și preste noapte.

2) Marți în 7 Junie, pre amiazi, în Ramna; acolo și prânzul; Marți în 7 sub seară, în Jidovin și preste noapte;

3) Miercuri 8, pre la 10 ore în Gherteniș acolo și prânzul; Miercuri 8 pre la 5 ore în Gătaia; Miercuri 8 seara în Morava și preste noapte.

4) Joi în 9, pre la nouă oare, în Ferendia.

5) Vineri în 10, pre la opt ore, în Clopodia și preste noapte.

6) Sâmbătă în 11, pe prânz în Percosova; Sâmbătă în 11 pe la 6 ore seara în Gherman și preste noapte.

7) Duminică în 12, sub seară, la Sânt Ianăș.

8) Luni în 13, la patru ore, în Vlaicovăț-Râtișor.

9) Marți în 14, la șapte, în Grebenaț; Marți în 14, către 10, în Straja; Marți în 14, către 3 ore, în Voivodinț; Marți în 14, către 8 ore, în Coștei.

10) Miercuri în 15 către 9 ore dimineața în Sălcița unde Joi în 16 Junie la 6 ore dimineața vor veni și preotul și învățătorul dela Mesiciu cu protocoalele lor matriculare și circulare.

11) Vineri în 17, pre la nouă ore, în Stregiștea Mică și pre prânz. Vineri în 17, pre la 4 ore, în Marcovăț și preste noapte.

12) Sâmbătă în 18, reîntoarcerea la Secaș.

Veți ceti cu băgare de seamă acest circular și veți căuta a-l împlini cu punctualitate.

Secaș în 31 Mai 1866.

Concept. Arh. Prot. V.

187.

Secaș, 28 Iunie 1866.

N. T. V. anunță începerea vizitațiilor canonice: recomandă spre abonare Foaia societății pentru literatura și cultura română din Bucovina.

No. 245 ex 1866.

Onoraților preoți, stimaților învățători!

Eu nu plecai în vizitațiunea bisericească-școlară pentrucă așteptai să mi se înștiințeze când am să merg în comisiunea ce are să departă pre Români de legătura ierarhiei sârbești, însă după ce nici până astăzi nu căpătai răspuns dela dl. vice comite la întrebarea mea, așa eu mă rezolvai a pleca în vizitațiunea bisericească școlară și aceste zile cu ajutorul lui Dumnezeu voi fi în Fizeș și din sat în sat vă voi înștiința venirea mea. Aceasta vă înștiințez numai pentru pregătirea d-voastră întru toate; iar circularul acesta nu trebuie scris în protocol.

Adaug aci încă o știre, cum că adevărat mai răsări o stea pre cerul literaturii noastre, mai căzu o rază călduroasă pre iezerul cel de multe veacuri înghețat al culturii noastre ca să ajute la topirea gheței, la plutirea mai repede către limanul doririlor noastre!

Aceasta e Foaia societății pentru literatura și cultura română în Bucovina, — eu nu o mai laud — ea se va lăuda însăș pre sine ci numai vă spun că ese la lumină de anul trecut în Cernăuți, în Bucovina, sub redacțiunea domnului Dr. Ambrosie Dimitrovița și că constă pre anul întreg numai 3 fl. 30 cr. cu tot cu spesele poștale. Domnii preoți locali sunt provocați a aduna prenumeranți

și cât mai curând a-mi trimite numele prenumeraților și banii în scrisori francate au cu ocaziune. Despre primirea banilor voi da eu adevărul în scris.

Secaș în 28 Junie 1866,

al d-voastră voitor de bine
Nic. T. Velia
protopop

N.B. dacă și această a mea hotărâre pentru nescar întâmplări neprevăzute va fi să se împiedice atunci voi veni când se va putea fără a vă face mai înainte înștiințare. Velia.

Original. Adresa: « Nr. 245 ex 1866. Ofic. prot. rom. ort. Vârșetan. La cnotata preoțime parochială rom. ort. din comunele Fizeș, Ramna, Jidovin Gherteniș, Gătaia, Morava, de aci retur la Secaș, Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 245 din 1866.

188.

Secaș, 31 Iulie 1866.

N. T. V. comunică consistoriului situația învățământului din protopopiatul Vârșetului în urma inspecțiilor făcute în Iulie 1866.

No. 40/1866

sc.

Ilustritatea voastră prea sînțite domnule episcop!
Induratul meu arhipăstor!

Cu ocaziunea vizitațiunii mele canonice întreprinsă deunăzi ținând și examenul semestrul II cu tinerimea școlastică vin în cuvenita umilință și cu credință a raporta despre cele ce am aflat și observat cu această ocaziune:

1) În Ramna, Gherteniș, Gătaia și Mesiciu nu s'a putut ținea examenul dar se va ținea curând și la timpul său voi relaționa despre rezultat.

2) În Fizeș și mai vârtos în Râtișor a ieșit examenul lăudaver iară în celelalte comune încât pentru răspunsuri indestulător.

3) După cum am arătat și în consemnarea despre vizitațiunea canonică învățătorul din Mesiciu nu e apt spre a putea învăța pre prunci cântările bisericesti românește iară cel din Percosova și cel al fetelor din Coștei au pierdut toată popularitatea, cel dintâiu cum zic oamenii pentru lenea lui, iară cel din urmă pentru că e certăreț.

4) Ar fi bine și de lipsă să se propună în toată școala gramatică, istoria românilor cea de Marienescu și geografia cum se propune aceasta în Râtișor.

5) Cele mai multe școale nu au cărți. Antistii provocați de mine spre cumpărarea cărților nu se vor mișca ci ilustritatea voastră ca suprem inspector al școalelor să binevoiți a face la cei de sus, pașii cuvincioși ca antistii să fie constrânși de jurisdicțiunea politică spre cumpărarea cărților, repararea școalei, plățirea învățătorului la timpul său ș. a.

6) E știut că școala e una din bazele vitale ale mărireii, tărieii și fericireii unei națiuni că ea revărsând binefăcătoarele sale raze de lumină asupra masei poporului desvoltă și plantează în inima lui virtutea și crește credința adevărată cu o vorbă aduce binecuvântarea preste națiune; aceasta de atâtea ori am spus-o poporului și învățătorilor și în biserică și acuma în școală cu ocaziunea examenului și totuși toți învățătorii se vaeră că părinții nu lasă pre prunci și fete totdeauna să vină la școală iar unii din învățători și mai mult cel din Morava (Semlac) s'a văierat mai de multe ori în scris și la domnul pretore că pruncii vara mai că nu cercetează nici decât școala apoi și cum că n'a căpătat sâmbria regulat în tot anul dară domnii aceștia politicești nu grijesc că mandatele lor d'aia se emit vreodată, să le și execute. Că nu umblă pruncii la școală, că învățătorii necăpătându-și plata regulat trăesc în cea mai mare lipsă, aceasta e un rău mare care mai mult la români îl vei afla; e o volbură care întunecă lumina culturei ce la noi și așa abia numai licurește; e un scăzământ cărui ar trebui să se caute ajutor fără toată amânarea.

Secaș în 21 Julie 1866.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 40/1866.

189.

Secaș, 14 Aprilie 1866.

N. T. V. cere preoților să-i comunice dacă se află vreo fundație școlară sau dacă vreo școală are avere personală.

No. 13/1866.

Onorată preoțime parohială!

Cu aceasta primiți prin mine însărcinarea consistorială din 4 Aprilie a. c. No. 517 ca în circularul acesta din jos de subscrierea

voastră fiecare să însemnați: oare află-se în comunele voastre vreo fundațiune pre seama școalelor, când și de cine întemeiată, au vreo sumă de bani de vreun creștin prin testament au alt cum spre zisul scop, au pentru școlarii săraci dăruită și cine și cum administrează acea dăruire și oare este undeva datina de a aduna în tot anul bani pentru școlarii săraci cine și cum manipulează acești bani? Pentru întoarcerea acestui circular în mâinile mele s'a pus termenul pre 23 Aprilie a. c. sub răspunderea grea a celor ce vor opăci împlinirea acestui termen destul de lung.

Secaș în 14 Aprilie 1866.

al onorat d-voastră voitor de bine

P.S. Nu se espedește la episcopie până la 23 Aprilie. Dacă nu capăt circularul din district până atunci voi adauge că numai despre testate nu poci să scriu până la întoarcerea circularelor.

Concept. Arh. Prot., V., nr. 13/1866.

190.

Secaș, 10 Iunie 1866.

N. T. V. comunică decizia consistoriului că nu se va mai putea face nici un fel de plantație pe intravilanele bisericești; anunță pe preoți să se pregătească de vizita canonică.

No. 218/1866.

Onorată preoțime parohială!

În urma însărcinării venerabilului consistoriu dato 14 Mai a. c. No. 712 vi se împărtășește otărârea din acea ședință: că de ici înainte să nu mai cuteze nimenea pre plațul parohial a ridica case, a planta pruni, vinie și alte corlate ori moșii, prin cari se poate împiedica întrebuințarea plațului parohial spre a clădi cândva pre el casa parohială ca proprietate eschisivă a bisericești respective; iară dacă cineva ar vrea să facă ceva pre plațul parohial socotind ca așa ceva nu-i aduce o pagubă, această schimbare nu este iertat a o face sub grea pedeapsă fără a avea mai nainte spre așa ceva înscris încuviințarea venerabilului nostru consistoriu.

Această ordinațiune veți înscria-o în protocolul circularelor și vă va fi spre știință și strânsă observare pre viitor. Însemnarea

că când ați primit acest circular veți pune-o în adresa circularului fiecare la satul său.

Secaș în 10 Iunie 1866.

al onorat d-voastră voitor de bine

Velia
protopop

N.B. Cele ce urmează aci mai în jos vreau numai ca să le știți iară nu veți însemna-le în protocolul circularilor.

Tabelele statistice se cer cu asprime și cu amenințare de suspendare de oficiu și beneficiu. Aceasta va și ajunge pre preoții aceia din ținutul Germanului și a Fizeșului carii până astăzi și cine știe până când vor mai ținea tabelele negata au le vor espedi ei înșii smintite la dregătoriile politice.

Alta, când voi veni în vizitațiunea canonică să aflu toate în rând: protocolul socoților bisericesti, matricolele, protocolul tasului II și III și o consemnare subscrisă de preotul atârnător unde să stea în rubrica d'ântâia numele tuturor persoanelor cununate (miri și mirese); în rubrica II-a datul când s'a cununat începând dela 3/15 Iulie 1865 până la ziua când voi veni în comună și în a 3-a rubrică: cine a dat licența sau țidula de cununie și cui s'a plătit taxa de 2 fl. Socoata aceasta va trebui atunci să se lămurească și să se împace până la un crucer. Eu nu iau lucrul nimănui, tocma așa nu voi suferi ca cineva să rupă din al meu, din aceia adecă ce s'a încuviințat și rânduit dela mai nalta superioritate. Eu voi ști să aflu care cât a primit în numele meu. Pentru acest oiept care taie adânc în subsistența protopopului, dacă va fi de lipsă se va face arătare și la episcopie și atârnătorii vor fi trași la răspundere. Indemnând pre oameni, măcar nu cu gura ci prin lașitate ca să dea mai puțin au ca să nu spună cât au dat îi învățați rău chiar și spre stricarea și paguba voastră — veți vedea cei atârnători.

Velia
protopop

Original. Pe verso adresa: « Nr. 218/1866. Ofic. protop. rom. ort. Vârșețian. Expedit dimineața în 11/23 Iunie la onor. preoțime din comunele ort. rom. mai jos însemnate, care în zilele naintea satelor însemnate au să-l înscrie circularul și să-l trimită mai departe, 12 Iunie, German, Clopodia, 13 Iunie, Ferendia, Percosova, 14 Iunie, Marcovăț, Gătaia, 15 Iunie, Gertenis, Ramna, 16 Iunie, Jidovin, Fizeș, 17 Iunie retur trimis la Secaș, Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 218/1866.

191.

Secaș, 21 Iulie 1866.

N. T. V. dă lămuriri privitoare la conferințele învățătoarești.

No. 37/1866.

Onoraților domni învățători!

În înțelesul grațioasei ordinațiuni a veneratului nostru ordinariat din 18 Iulie a. c. No. 1015 am să vă publichez d-voastră în privința conferințelor învățătoarești următoarele:

1) Că instrucțiunea ce vine cu acest circular a meu fiecare învățător comunal are să o înscrie în protocolul circularilor învățătoarești și apoi îndată prin deregătoria comunală să o trimită la învățătorul satului vecin dela care să ceară revers despre primire;

2) Că conferințele cum se vede din instrucțiune se vor ținea Duminecă în 4 Septembrie a. c. și se vor îndelungi Luni și Marți în Coșteiul de lângă Vârșet.

3) Că fiecare învățător are să studieze și să rumege bine instrucțiunea aceasta și așa pregătit spre a da răspunsurile cerute de ea și înzestrat cu cărțile cuviincioase sub pedeapsa lipsirei din postul învățătoresc are să fie în Coștei Sâmbătă în 3 Septembrie înainte de amiază sau mai târziu până către 2 oare după amiază ca să-și caute quartir pre trei zile și pentru alte pregătiri. Tot atunci, Sâmbătă, voi veni și eu către seară pentru ca mâne zi să deschid conferințele.

4) Că Marți în 6 Septembrie finindu-se conferințele de estimp vor fi liberi învățătorii de a pleca încă în această zi la ale sale dacă se vor fi temând (cei mai depărtați) că plecând în 7 Sept. nu vor putea ajunge acasă până la timpul rugăciunilor de seară.

Secaș în 21 Iulie 1866

Concept. Arh. Prot. V., nr. 37/1866.

al d-voastră binevoitor

192.

Secaș, 29 Iulie 1866.

Circular în vederea adunării fondurilor pentru ridicarea școalei din Butin care a ars.

No. 261 ex 1866.

Onorată preoțime parohială,
Iubiților întru Christos fii!

Ilustritatea sa domnul episcop al nostru din ședința consistorială dato 21 Iulie a. c. No. 1006 înștiințează cum că școala comunității bisericești Butin în comitatul Timișoarei a ars în 3/15 Juniu a. c. până în pământ și fiindcă comuna aceasta e de tot mică iară locuitorii ei săraci: așa înaltul Consiliu Regiu Loctiitor cu grațiosul intimat din 7 Iulie 1866 No. 50110 la propunerea Inclutului Comitat al Timișoarei din 20 Juniu a. c. No. 5750 a binevoit a încuviința ca pre seama școalei din Butin, care trebuie iară să se zidească să se facă în toate comunitățile bisericești greco-răsăritene din Ungaria colecte de bani.

Drept care ilustritatea sa domnul episcop însărcinându-mă ca eu să pun la cale cele de lipsă spre zisul scop vă provoc pre d-voastră ca să citiți și esplicați cu cuvinte pătrunzătoare acest circular poporului în biserică în 6, 7 și 15 August și să adunați și atunci cu tasul prin biserică dar și într'alte zile milostenia dela creștinii noștrii și dela alți dăruitori umblând un epitrop și un deregător comunal prin sat dela casă la casă. Darurile în naturale sau în fiece alta le veți vinde pre bani. Căutați ca să se adune cât se poate mai mult și banii să se dea pre lângă chitanță preotului celui mai bătrân și acesta pre lângă specificațiune să-mi trimită mie numai decât la Secaș.

Cu această ocaziune vă aduc aminte să-mi trimiteteți și milostenia pentru biserică din Domașda care de mult s'a circulat, sau relațiune că nu s'a căpătat nimica. Pentru Domașda numai dela Marcovăț, Morava, Gătaia și Fizeș am primit milostenia. Iară vă mai scriu că de ici înainte să plătiți d-voastră înși-vă postportul pentru scrisorile cu bani de milostenie au alți bani oficioși sau să trimiteteți banii cu ocaziuni sigure, căci eu nu le voiu plăti postportul. Circularul acesta să-l înscriați în protocolul circularelor.

Secaș în 29 Iulie 1866.

al onorat d-voastră binevoitor
Nicol. T. Velia
protopop

Original. Adresa: « Nr. 261 ex. 866. Oficiul protop. rom. Vârșețian. Onorațiilor preoți din comunele române ortodoxe German, Percosova, Ferendia, Clopodia retur la Secaș. Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 261/1866.

193.

Secaș, 30 Iulie 1866.

N. T. V. dă noi lămuriri în legătură cu administrarea bunurilor bisericesti și cu licențele de căsătorie.

No. 268 ex 1866.

Onorată preoțime parohială!

Grațioasa această scrisoare a ilustrității sale domnului episcop al nostru și al venerabilului consistoriu, care scrisoare reînprospătează cele două circulare eșite încă la 14 Maiu a. c. sub No. 712 și 720 în privința manipulării cu averea bisericască și susținerea întru întregime neatinsă a plăturilor și sesiunilor parohiale se trimite la onorat d-voastră ca să urmați cu ea așa:

1) Fiecare să-și ia exemplarul său și celelalte să le espediască mai departe;

2) Să prescriați circularul episcopesc în protocolul circularelor iară exemplarul ce e însemnat cu numele satului vostru să-l puneți în lada bisericeii;

3) Ordinațiunea aceasta să o publicați în biserică cum se rânduieste în capătul ei și să vă feriți ca de foc și onorat d-voastră și epitropii de a o călca cât de puțin afară dacă careva va avea pofta de a fi depus de preoțime;

4) Cum că a publicat această rânduială în biserică fiecare preot e dator a-mi trimite revers îndată mâne-zi după publicare, care se cere serios.

Secaș în 30 Iulie 1866.

al onorat d-voastră binevoitor
Nicol. T. Velia, protopop

Original. Adresa: « Nr. 268—269/1866. Ofic. prot. rom. ort. Vârșețian. La onorata preoțime parochială din comunele rom. ortod. Fizeș, Jidovin, Ramna, Gertiniș, Gătaia, Morava, retur prin Fizeș la Secaș. Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 268/1866.

194.

Secaș, 30 Iulie 1866.

N. T. V. dă lămuriri privitoare la licențele de căsătorie.

No. 269/1866.

Onorată preoțime!

Pentru licențele de cununie până la așezarea mea în locul scamnului protopopesc numai trimiteți pre oameni nicăiri ci faceți

onorat d-voastră fiecare în parohia sa cele de făcut după lege în locul meu — luând taxa cea îndătinată protopopească. Inșă luați seama să nu vă sloboziți la deslegări cari nu se țin de puterea d-voastră. Unde nu veți înțelege mă veți întreba pre mine.

al onorat d-voastră binevoitor
Velia
protopop

Original. Trimisă împreună cu circulara de mai sus și scrisă pe aceeași pagină. Arh. Prot. V., nr. 269/1866.

195.

Secaș, 21 August 1866.

N. T. V. anunță că consistorul a intervenit la județ pentru plă-tirea la timp a învățătorilor ; cere apoi o listă a cărților școlare.

No. 51-52/1866.

Stimaților învățători!

În puterea mult stimatului emis consistorial din 4 August a. c. No. 1096 vi se dă d-voastră de știre cum că venerabilul nostru consistoriu în ziua numită a provocat inclitele comitate cu toată energia spre a dispune cele de lipsă pentru ca învățătorii să-și primească la timpul său salariile sale.

De cumva dară vreun învățător nu va căpăta în viitor salariul și celelalte emolumente ale sale la termin atunci va avea a recurge la venerata noastră episcopie.

Să-mi relaționați de unde vi s'au cumpărat până acuma cărțile școlastice; să-mi trimiteți în vacanța fiecărui an o specificațiune despre cărțile ce lipsesc după care apoi voi scria antistei care cărți are să le cumpere dânsa dela tipografia arhidiecezană în urmarea ordinațiunei ilustrității sale domnului episcop al nostru.

Secaș în 21 August 1866,

al d-voastră binevoitor
N. T. Velia
protopop

P.S. în 12 Septembrie primi îndărăpt acest circular fără subscrieri; deci se retrimite ca fiecare să subscrie numele și când

l'a primit și trimis mai departe. Mă mir unde stătu acest circular 22 de zile. Velia.

Original. Adresa: « Nr. 51/sc. 1866. Inspect. școalelor rom. orientale din districtul Vârșețean. La stimații domni învățători din comunele rom. orient. German, Clopodia, Ferendia, Percosova, Morava, Gătaia, Gherteniș, Ramna, Jidovin, Fizeș retur la Secaș. Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 51/1866.

196.

Secaș, 5 Septembrie 1866.

N. T. V. aranjează plățirea sidoxiei, convenției episcopoești și a birului protopopesc.

No. 297/1866.

Onorată preoțime parohială,
Stimaților antiști comunali!

Ilustritatea sa domnul episcop al nostru văzând că preoții și antistii comunali nu se îngrijesc a plăti până la termen sidoxia și convenția episcopoească, s'a apucat de treaba aceasta a susținerii episcopiei mai serios în înțelesul prea înaltei rezoluțiuni împărătești din 6 Julie 1865, — poartă protocol desclinit și în 25 August s. v. No. 9 a porunciț aspru trimitându-ne niște puncte regulative de care avem în viitor a ne ținea cu toții: eu, onorat d-voastră și antistii comunali.

1) Ca două luni întregi înainte de termenele celor două rate 30 Junie și 31 Decembrie s. n. adecă încă la finea lui Aprilie pentru semestrul I și la finea lui Octomvrie pentru semestrul al II-lea al anului să fie sidoxia și convenția în mâinile mele;

2) Că onorat d-voastră sunteți datori pre antisti ca pre fiii voștri cei sufletești a-i provoca de trei ori la plățirea convenției la 1, 14 și 28 Aprilie, la 1, 14 și 28 Octomvrie și mâne zi a-mi scrie că dacă rezultatul e fără frupt să pot eu în grabă a arăta pre antistii neîmplinitori la juzii cercuali și voiui cere dela d-lor să-mi scrie ce rânduială au făcut și scrisorile acestea le voiui așterne ilustrității sale spre mai departe lucrare.

3) Că onorat d-voastră aveți tot această regulă a observa și în privința plățirii sidoxiei. Pre acela carele rata Sfântului George nu o va plăti până la finea lui Aprilie și rata miviului (sic!) până la finea lui Octombrie mi se demandă în numele ilustrității sale

domnului episcop al nostru și al veneratului consistoriu a-l suspenda ca pre un preot care nu va să-și împlinească către episcopia sa românească ortodoxă o datorie așa ușoară și așa nici nu merită a cuprinde loc în biserica noastră. Acestea pentru viitor iară

4) pentru timpul trecut adecă semestrul al II-lea, 1865 și semestrul Iulie 1866 să poruncește sub grea răspundere ca onorat d-voastră până la 18/30 Septembrie a. c. nesmintit să încasați dela antisti (chinezi) și să-mi trimiteți convenția împreună cu sidoxia d-voastră pre sus numitele două semestre și dacă până la 18/30 Septembrie nu-mi veți trimite banii numiți, atunci mânezi să-mi scrieți cum stă treaba ca să pociu îndată arăta pre chinezi la juzii cercuali iară pre preoții neîmplinitori să-i pociu suspenda. Banii convenției și sidoxiei să mi se trimită pre vreun om încrezut care să aducă și banii tasului II și III și protocoalele. Poșta eu pentru așa ceva nu sum dator a o plăti. Să-mi aduceți curând birul.

Secaș în 5 Septembrie 1866.

al onorat d-voastră binevoitor
N. T. Velia
protopop

Original. Adresa: « Nr. 297/1866. Protop. rom. ort. Vârșețian. La onorata preoțime parohială și prin trânsa la antistele comunal din German, Percosova, Ferendia, Clopodia, Stregiștea-Mică, Marcovăț de aci prin Kutritz la Secaș. Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 297/1866.

197.

Secaș, 9 Septembrie 1866.

N. T. V. anunță că este vacant postul de învățătoare la școala primară sârbo-română din Biserica Albă.

No. 61/1866.

Onorată preoțime parohială!

La școala de fetițe sârbo-română din Biserica Albă a devenit vacant postul de învățătoareasă cu care sunt împreunate emolumentele acestea: 315 fl. v. a. salar anual, 84 fl. v. a. relut de quartir și 4 stânjeni de lemne pre an.

Intre celelalte calificațiuni se cere ca doritoarea de a ocupa acest post să știe vorbi și scria limba română și sârbă.

Onorat d-voastră sunteți însărcinați în urmarea încheierei consistoriale din 18 August a. c. No. 1147 a căuta și dacă careva ar afla atare femeie în comună care ar primi zisul post să o îndrumați pre baza acestei ordinațiuni consistoriale a concurge deadreptul la inclitul magistrat al comunității c. r. militare din Biserica Albă pentru dobândirea zisului post și numele acelei femei aci mai în jos lângă subscrierea voastră să-l însemnați.

Secaș în 9 Septembrie 1866.

al onorat d-voastră binevoitor

Concept. Arh. Prot. V., nr. 66/1866.

198.

Secaș, 1866.

N. T. V. anunță protopopului sârb din Vârșet că elevii români dela școalele de acolo vor trebui să învețe religia în limba română.

No. 438 ex 1866.

Prea onorate domnule protopresbiter și director școlar,
Domnule mie înalt prea prețuite!

În urmarea însărcinării ilustrității sale domnului episcop al meu am să îngrijesc ca tinerimea școlastică românească din școalele Vârșetului să se catechizeze după cuviință prin vreun capelan ori cleric român din vecinătate. Aceasta e o greutate neînvinsă căci catehetul ar trebui să lăcuiască în Vârșet. Și până atunci până când voi veni eu ceva mai târziu la Vârșet îmi iau cutezare a vă ruga pre prea onorat d-voastră să binevoiți a îngriji ca școlarii români și în școala reală și în celelalte școale să se catechizeze în limba românească ca să înțeleagă ce învață. Dacă nu mi-ați trece cu vedere rugarea mea, eu v'aș ruga să mijlociți să mi se trimită o consemnare a școlarii români din școala reală și din toate celelalte școale din Vârșet (numele, locul nașterii și în care școală se află). Căci aceasta o cere episcopul meu.

Primiți prea cinstite domnule mărturisirea venerației mele cu care sânt în Secaș în

al prea onorat d-voastră plecat servitor și frate.

P.S. Aș dori să știu și numele și caracterul catechetului din școala reală (doară P. G. Vucașinovici) și a celui din celelalte școale.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 438/1866.

199.

Secaş, 26 Septembrie 1866.

*N. T. V. comunică preotului Simeon Popovici din Voivodin
că a fost numit catihet pentru elevii români ai școalelor din Vârșeș
No. 319/1866.*

Onoraților părinți Ilie Panciovan și Simeon Popovici
administratori parohiali în Voivodinț.

In urma prețuitei ordinațiuni a veneratului consistoriu din
15 Septembrie v. No. 1864 vă înștiințez că părintele Simeon e
denumit catehet a tuturor acelor tineri români carii cercetează
școalele din Vârșeș. D-sa să meargă până la 29 Septembrie v. a. c.
la Vârșeș să întrebe la toate școalele sârbești și nemțești normale
reale (ce fel vor fi) și să întrebe pre respectivii învățători despre
studentii români, să le conscrie numele și de unde sunt și în ce
școală se află și cu scrisoarea aci adăugată până voi putea să
mă smulg eu din brațele morbului meu să le arăți d-ta părinte
Simeoane că ești catehet român al tinerimei denumit din partea
episcopiei românești. Mai târziu sperez că vom lucra ca să capete
catehetul român un onorar adecă plată cuviincioasă. Indată după
arătare d-ta dela catihet să-mi trimiți consemnarea studenților
români și începi catehizarea ținând-o cu toți deodată într'o școală
sau Sâmbăta sau într'altă zi când nu este școală, dacă e datina
numai o zi dară ilustritatea sa rânduiește să se țină în două zile
preste săptămână. Când voi așeza-mă eu acolo, care cred că va fi
până la Novembrie, atunci îți voi ajuta și eu.

D-ta părinte Ilie vei împlini funcțiunile ce vor fi să se întâmple
în zilele acelea în care părintele Simeon va trebui să țină catehi-
zațiunea; în privința aceasta înțelegeți-vă ca frații.

Mandatul episcopesc trebuie să se îplinească și împiedicătorii
vor cădea sub grea răspundere.

Secaş în 26 Septembrie 1866.

al onorat d-voastră binevoitor
Nicol. T. Velia

Concept. Arh. Prot. V., nr. 319/1866.

200.

Voivodinți, 30 Septembrie 1866.

Simeon Popovici raportează lui N. T. V. asupra vizitei făcute la directorul școlii din Vârșeț și asupra catechizării.

Prea onorate domnule protopresbiter greco-ortodox român al Vârșețului Nicolae T. Velia în Secaș.

În 29 Septembrie a. c. Joi dimineața mergând la Vârșeț și prezentându-mă domnului director și domnilor învățători respectivi că sunt denumit catihet a tuturor tinerilor greco-ortodocși români din Vârșeț, din toate clasele, așa domnul director făcându-mi cunoscut despre școala reală cum că acolo debue de șase ori pe săptămână catechizarea și la această școală e plata anuală de 210 fl. v. a. și separat de cei din clasele mai mici.

La tinerii cei din celelalte clase nu e nici o plată și catechizarea se ține de două ori pe săptămână, Miercurea și Sâmbăta și se ține în școlile clericale.

Conscrierea pruncilor nu se poate căpăta până în 8-lea October a. c. c. n. căci cu 1-lea November c. n. se începe prelegerea și catechizarea. Pre lângă toate acestea prea onorate domnule protopresbiter îți mai fac cunoscut despre trăsura carea debue să mă care până la Vârșeț și despre plățirea arminției căci cu greu îmi vine a plăti eu și una și alta, decât prea onorat d-ta să aibi bunătate a mijloci ca să pot căpăta trăsura gratis și arminția căci eu demandațiunea veneratului consistoriu și a prea onoratei d-tale debue să o împlinesc, numai nu sunt mijloace căci nu am trăsura mea.

În fine recomandat sum simțămintelor prea onorat domniei-tale și aplecat fiu duhovnicesc.

Voivodinț în 30-lea Septembrie 1866,

Simeon Popovici
paroh administrator

Original. Pe verso scris de Velia: « Presentat 5 Oct. 1866, nr. 347/1866 ».
Arh. Prot. V., nr. 347/1866.

201.

Secaş, 6 Octombrie 1866.

N. T. V. numește catehet pe un an la școlile din Vârșeț pe preotul Simeon Popovici.

No. 347/1866.

Administratorului Simeon Popovici în Voivodinți.

Mânezi după primirea scrisoarei acesteia eu rânduiesc Duminică să mergi la Vârșeț să dai scrisoarea aceasta la domnu director dela școala reală și răspunsul d-sale în scris au cu gura să mi-l trimiți încă de aci pre poșta Vârșețului. Eu aş vrea ca d-ta să rămâni catehet permanent la școală reală dacă nu mai mult barem numai pre 1866-7: să șezi în Vârșeț în quartir au singur ducându-te în toată săptămâna odată au de două ori la familie au împreună cu familia cum vei vedea că-ți vine mai bine.

Cuartirul simplu cum vreau să iau și eu în casa nemțească va costa mai mult 40-50 fl. pre an, dacă șezi singur atunci pre o sobă fără cuină pre 10 luni vei plăti vreo 25-30 fl. Costul vreau să ți-l dau eu când mă voi așeza în Vârșeț și să-mi dai ajutor în scriere. Ca catehet cunoscut și publicat unde se cuvine, nu vei mai plăti arminția și vei căuta să mergi la Voivodinți numai când vei avea ocaziune ca să nu ai spese. Venitul dela sesiune și birul sunt întregi a d-tale apoi și venitul stolar două luni în vacanță cât ești acasă iară pre 10 luni cât te va suplini părintele Ilie se cuvine să-l capete el căci nu i se poate face silă să servească gratis după ce și d-ta servești în Vârșeț pre plata de 213 fl. v. a.

Catehizarea celorlalți școlari o vei ținea au înainte au după amiaz când nu ești ocupat cu realității. Dacă nu vrei, fiindcă eu te-am lăudat ilustrității sale domnului episcop voi scria acu că nu vrei pentru că nu te simți harnic.

Secaş în 6 Octombrie 1866.

Concept. Pe verso scris de Velia: « Expedit în 6/18 Oct. prin un străjean ». Arh. Prot. V., nr. 347/1866.

202.

Secaș, 5 Decembrie 1866.

N. T. V. comunică lui Simeon Popovici că consistorul nu va putea întări pe niciun preot de catihet definitiv până la așezarea lui în Vârșeș.

No. 460/1866.

Iubite fiule!

La scrisoarea d-tale din Vârșeș fără însemnarea zilei mie trimisă îți răspund că îmi pare bine că ai primit catehizarea tinerimei școlastice române din Vârșeș dară venerabilul consistor deocamdată până nu mă voi așeza eu în Vârșeș nu va putea întări pe nimenea de catehet stabil căci la școalele reale este catechet desclinit pentru toți greco-orientalii care are plată anuală, iară catechetul dela celelalte școale nu are nici o remunerațiune.

D-ta catechizează până voi veni eu în Ianuarie ori Februarie 1867 și vom cerca dacă se va putea izbuti să se așeze un catechet român pentru toți școlarii noștrii din Vârșeș și ceva plată.

Secaș în 5 Decembrie 1866.

binevoitor
N. T. Velia

Concept. Arh. Prot. V., nr. 460/1866.

203.

Secaș, 23 Septembrie 1866.

N. T. V. restitue tabelele școlare spre revizuire întru cât au fost alcătuite greșit.

No. 66/1866.

Onorată preoțime parohială!

Ilustritatea sa domnul episcop și veneratul consistor sub 15 Septembrie a. c. No. 1189 îmi retrimise tabelele statistice școlare depe 1865 dela înaltul consiliu regesc locțiitor pentrucă s'a aflat în ele niște sminte în privința numărului pruncilor și fetelor și trebuie îndreptate. Spre scopul acesta se trimite aci adausul conspect pentru fiecare comunitate parohială greco-ortodoxă română și preoțimea se îndatorează a umplea toate rubricile conspectului

nu după spusa învățătorului au iară numai așa și scoțând anul nașterii din protocolul botezaților dar uitându-se totdeodată și în protocolul morților ca să nu însemne între vii pre vreun mort și luând seama să nu însemne tineri cari s'au mutat într'altă comună sau au venit de curând dintr'altă comună sau sunt cu totul surzi, muți au orbi căci aceștia nu sunt de școală. În conspect stă apriat că aveți să însemnați bărbătești-femeiești născuți în 1859, 1858, 1857, 1856, 1855, și 1854 și iară desclinit pre cei din 1853, 1852 și 1851.

Acest lucru deși e ușor vi se demandă să-l faceți cu cea mai mare luare aminte și grijă și mâne zi după primirea circularului să-mi trimiteți împreună cu relațiunea voastră conspectul umplut gata la care veți lucra mai mult o oră. Preotul care până la termenul dat 14/26 Octombrie a. c. nu-mi va trimite conspectul umplut după cum se cere și fără sminte acela va trebui (așa e porunca) să meargă negreșit cu protocoalele la Caransebeș unde va lua și altă pedeapsă aspră. Circularul acesta să-l înscriați în protocolul atârnător.

Secaș în 23 Septembrie 1866.

al onorat d-Voastră binevoitor
Nic. T. Velia
protopop

Original. Adresa: « Nr. 66/sc. 1866. Protop. rom. ort. Vârșeșan. La onorata preoțime parohială din comunitățile rom. ortod. Voivodinț, Râtișor, Coșteiu, Sălcița, Mesiciu prin Versetz la Sânt-Ianăș ret. Secaș. Exoffo », în 23 Sept. 1866. Arh. Prot. V., nr. 66/1866.

204.

Caransebeș, 16 Ianuarie 1867.

Consistorul urgentează tabela școlară statistică.

No. 19/1867.

Prea onorate domnule protopoape!

Fiindcă prea onorat d-ta nu ai dat încă în primire la ordinațiunea consistorială din 8 Decembrie 1866 No. 1615 de a așterne cel mult până în 15 Ianuarie 1867 tabela școlară statistică despre starea școalelor elementare din districtul prea onorat d-tale așa

prin aceasta ești provocat a doua oară și mai pe urmă ca cel mult în 8 zile să trimiți încoace negreșit mai sus pomenita tabelă școlară statistică de oarece aceasta se întetește prin nota înaltului consiliu dato 22 Ianuarie a. c. No. 93.041/1866.

Caransebeș în 16 Ianuarie 1867.

Episcopul diecezan
Ioan Popasu

Original. Adresa: « Prea on. părinte protopop Nic. T. Velia în Secaș ». Pe verso scris de Velia: « Pres. în 22 Ian. 1867. nr. 10/sc. 1867 ». Arh. Prot. V., nr. 10/1867.

205.

Secaș, 23 Ianuarie 1867.

N. T. V. trimite consistorului tabela școlară statistică și arată cauzele întârzierii.

No. 5/1867.

Ilustritatea voastră prea sînțite domnule episcop
Induratul meu arhipăstor!

La grațioasa ordinațiune a ilustrității voastre din 16 Ianuarie a. c. No. sc. 19 primită în 22 grăbesc în umilință a subșterne tabela școlară statistică despre starea școalelor elementare din protopresbiteratul Vârșetului arătând cum că mie nu mi-ar trebui neci un termen ca acesta, adecă să mă boldească să fac lucrul meu curând, căci ori și ce oiept cum îl capăt îndată aș vrea să și-l expedesc; însă câteva comune mă opăcesc totdeauna cum fui opăcit și acuma cu tabela căci dela Ferendia căpătai cifrele cerute în 22 Ianuarie seara iară dela Jidovin le căpătai acuma înainte cu câteva minute prin execuțiune și amenințare cu suspensiune.

Grației Ilustrității voastre comandându-mă și sărutându-vă sfânta dreaptă în pie devoțiune, reverență și adevărată credință rămân până voi fi

Secaș în 23 Ianuarie 1867.

al ilustrității voastre cel mai umilit fiu.

Concep. Arh. Prot. V., nr. 5/1867.

206.

Secaş, 29 Septembrie 1866.

Circular pentru pomenirea lui Alexandru Nedelcu și a soției sale Ana drept recunoștință pentru fundațiunea ce au făcut-o la Lugoj.

No. 336 ex 1866.

Onorată preoțime parohială!

Prea iubitul bărbat al națiunii române și zelosul credincios al bisericii noastre răsăritene dl. Alexandru Nedelcu cetățean și proprietar în Pesta împreună cu mult stimata-i soție Ana născută Hauptman au statorit nerevocabil a consacra prin testament după moartea domniei-lor toată averea lor cea însemnată aproape la 40.000 fl. v.a. spre înființarea unui institut în orașul Lugoj pentru creșterea pruncilor greco-ortodoxi români săraci.

Spre a eterniza numele mărinimoșilor fundatori onorat d-voastră în urma otărârei consistoriale din 22 Septembrie a. c. 1284 primiți însărcinarea a petrece în dipticul (pomelnicul) viilor numele Alexandru și Ana și acestea a le pomeni la toate sfintele liturghii iară după moartea nobililor fundatori ceace vi se va înștiința la timpul său, veți petrece-i în dipticul răposaților și-i veți pomeni ca pre niște patroni ai tinerimei noastre școlastice.

Secaş în 29 Septembrie 1866.

Al onorat d-voastră binevoitor

N. T. Velia

protopop

N.O. Trimiteți iute cele două conspecte.

Original. Adresa: « Nr. 336 ex. 1866. Protop. rom. Vârs. La onorata preoțime parohială din comunele rom. ortodoxe Fizeș, Jidovin, Ramna, Gertenış, Gătaia, Morava ret. la Secaş. Exoffo ». Espedit în 8 Octov. ». Arh. Prot. V., nr. 336/1866.

207.

Secaş, 3 Octombrie 1866.

N. T. V. urgentează convenția episcopească; Sidoxia pe trimestrul al II-lea; birul protopopesc; banii tasurilor II și III; banii pentru

calendare; banii pentru licențele de cununie și conscrierea clerului și poporului pe anul 1866.

No. 407 ex 1866.

Onorată preoțime parohială!

Ilustritatea sa domnul episcop al nostru de 1½ ani de când poartă cârma diecezei a băgat de seamă că onorat d-voastră sunteți rău dedați din timpurile trecute, toate le faceți cu lene, nu țineți termenul ș. a. Pentru aceia vă fac cunoscută vârtoasa hotărâre a ilustrității sale a nu mai suferi în viitor pre așa preot în dieceza sa; țineți minte aceasta și vă păziți! Aici adaug însărcinarea ca să împliniți următoarele lucruri:

1) Să stați să vi se dea convenția pe semestrul II-lea 1866 unde încă nu s'a plătit și să mi-o trimiteți până la 18 Noembrie pre poștă la Secaș, per Cacova au Docnacea dară post portul să fie plătit de voi.

2) Să trimiteți iară până la 18 Noembrie sidoxia pre semestrul II 1866 care încă nu o ați plătit. Despre bir cred că v'am scris destul.

3) Să trimiteți până la 8 Noembrie cele două reverse cari încă nu mi le-ați trimis.

4) Să trimiteți banii tasurilor cu consemnările și protocoalele până la 8 Noembrie.

5) Să trimiteți câte 22 cr. pentru călindarul mitropolitan și câți cruceri se vor mai adauge post portul dela Sibiniu până aici vom vedea vând va veni pachetul căci 22 cr. constă călindarul la tipografie fără poștă. Tot preotul și învățătorul trebuie să aibe câte un călindar, ba și sătenii cărturari; deci să știți că eu vă prenumăr pre toți preoții și învățătorii și până la 8 Noembrie să-mi trimiteți banii ba și mai înainte.

6) Să-mi trimiteți taxele pentru țidulele de cununie împreună cu o însemnare a persoanelor cari s'au cununat a părinților și locuințelor lor și altele.

7) Faceți conscrierea clerului și a poporului pre anul 1866 ca la încheierea anului să le capăt.

Secaș în 3 Octombrie 1866. al onorat d-voastră binevoitor

Nic. T. Velia

protopop

N.B. Urmează subscrierea și adeverirea primirei și carii nu vor zice nimica pentru călindar îl vor primi iară carii se vor împotrivi

să-și scrie numele ca să-i cunoască ilustritatea sa domnul episcop. Călindarul acesta trebuie să știți că e a mitropoliei noastre și e de lipsă să-l avem.

Original. Adresa: « Nr. 407/1866. Oficiul protop. rom. ort. Vârșețean. Onoratei preoțimi parohiale din comunele rom. ortod. Râtișor, Straja, Grebenaț, Voivodinț, Coșteiu, Sălcița, Mesiciu, Sânt Ianăș la Secaș, per Verschetz zu Ritischor. Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 407/1866.

208.

Secaș, 7 Octombrie 1866.

N. T. V. recomandă spre abonare calendarul metropoliei din Sibiu pe anul 1867.

No. 346 ex 1866.

Onorată preoțime parohială!

In urma însărcinării grațioase a ilustrității sale domnului episcop al nostru din 28 Septembrie a. c. No. presid. 170 am a vă provoca pre onorat d-voastră preoții și onorat d-voastră veți provoca pre învățători și alți poporani cărturari să vă prenumerați la calendarul pe anul 1867 tipărit în tipografia metropoliei noastre din Sibiniu care e și tipărit gata; prețul 22 cr. de exemplar veți preda-l la locuitorii mei din Straja, German, Fizeș cât se poate mai curând și eu dela aceștia trei să capăt până la 20 Octombrie ca să-l trimit la direcțiunea tipografiei de unde mi se vor trimite fără amânare pre poștă calendarele.

Secaș în 7 Octombrie 1866. al onorat d-voastră binevoitor

N. T. Velia

protopop

Original. Adresa: « Nr. 346/1866. Protopop. rom. Vârșețian. La onorata preoțime parohială din comunele rom. ortod. German, Percosova, Ferendia, Clopodia, Stregiște, Marcovăț la Secaș. Exoffo. Expedit în 8 Octomvre ». Arh. Prot. V., nr. 346/1866.

209.

Secaș, 3 Novembrie 1866.

Apel pentru zidirea bisericeii din Birda.

No. 411 ex 1866.

Onorată preoțime parohială!

In urma însărcinării venerabilului consistoriu din 17 Octombrie a. c. No. 1353 sunteți datorii onorat d-voastră împreună cu

tutorii bisericești a umbla dela casă la casă și a astrânge milostenia pentru biserica din Birda care amenință să cadă și trebuie acuma să se zidească și reparațe. Dacă veți căpăta și bucate, grâu, cucuruz ș. a. veți vinde-le și veți rându-i să umble prin biserică și un tas anumit în ziua Sfinților Arhangheli și la liturghiile din 13, 21 și 28 Noemvrie și cu capătul lunei acesteia să-mi trimiteți banii cu o specificațiune unde să stea numele dăruitorilor.

Când îmi trimiteți banii oficioși: sidoxia, convenția, banii tasurilor ș. a. atunci plătească trimitătorii post portul acolo unde predau scrisoarea cu banii căci din banii oficioși nu mi-i iertat să iau iară eu nu pociu să plătesc pentru alții ei voiu fi silit atari scrisori a vi le trimite îndărăpt. Inscriați acest circular în protocolul circularilor.

Secaș în 3 Noembrie 1866.

al onorat d-voastră binevoitor
N. T. V.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 411/1866.

210.

Secaș, 23 Noembrie 1866.

N. T. V. recomandă Biblia lui Șaguna. Cere banii pentru calendare; urgentează sidoxia și convenția episcopescă.

No. 447 ex 1866.

Onorată preoțime parohială!

Cred că nu va fi de lipsă a vă spune cum că Biblia sau Sfânta Scriptură este cartea vieții celei veșnice carea a scos pre poporul nostru din barbaria veacurilor, ne-a descoperit legea lui Dumnezeu ne-a aprins lumina culturei, cu un cuvânt Biblia este cartea care ne arată drumul către fericirea lumească și cerească. Pentru aceia această carte prețioasă și minunată dacă nu pot toți creștinii noștri să și-o câștige, barem toți preoții și toate bisericile să-și câștige câte un exemplar.

Ilustritatea sa domnul episcop al nostru sub 14 Noembre a. c. No. 1512 prin mine vă dă d-voastră sfatul cel părintesc dară vă și îndatorește să vă câștigați câte o Biblie și să o citiți cu sârguință căci comorile ei trebuie să le împărțiți d-voastră între poporeni

voștrii și cum veți putea face aceasta dacă d-voastră înșivă nu le veți cunoaște? Asemenea și fiecare biserică să aibe Biblia sa.

Drept care onorat d-voastră să grăbiți a vă prenumera la mine și d-voastră dar și bisericile coînțelegându-vă despre aceasta cu epitropii și să-mi trimiteți din dată prețul de exemplar 20 fl. v. a. despre care vă voi da chitanță.

Când vă voiu preda Biblia, veți avea a plăti încă câțiva cruceri post portul. Fiecare din onorat d-voastră până la 3/15 Decembrie sunteți datori a-mi răspunde au cu însemnarea prenumerațiilor și prețul au cu relațiunea că nu vreți a prenumera ca să pociu da și eu răspunsul meu la venerata episcopie. Până la 3 Decembrie îmi veți trimite ori și cum și pentru calendar au prețul au relațiune tăgăduitoare adecă aceia carii încă nu s'au prenumerat apoi și sidoxia pre semestrul II, 1866, preoții din Grebenaț, Gherteniș, și Marcovăț și Teodor Pauloviciu și Vasile Gruiciu din Coștei și să stați de antist și să-mi trimiteți convenția pre semestrul II 1866 dela Gherteniș și Marcovăț. Cei ce nu vor plăti până la acest termen mai de pre urmă sidoxia aceia vor fi suspendați numaidecât.

Secaș în 23 Noembrie 1866.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 447/1866.

211.

Secaș, 19 Decembrie 1866.

N. T. V. recomandă Telegraful Român și Albina și dă informații în legătură cu calendarele mitropoliei.

No. 471 ex 1866.

Onorată preoțime parohială!

Nu voiu să vă laud folosul cel mare ce-l tragem noi din citirea ziarelor Telegraful Român și Albina, acest folos nu se poate destul lăuda. Deci vă provoc să prenumerați aceste ziare și d-voastră și să îndemnați și pre alții a le prenumera și după subscrierea numelor d-voastră să-mi însemnați pre acest circular că care din aceste două ziare ați prenumerat și la care poștă, dară să nu mă înșelați căci eu voiu întreba la amândouă redacțiunile. Albina va eși de trei ori pre săptămână cu prețul de 4 fl. pre jumătate de an și 8 fl. pre an; Telegraful iară e așa de scump.

Circularul acesta nu-l veți înscria în protocolul circularilor ci veți espedi cu grabă la satul vecin. Călindarele nu au venit toate; aștept mâne poimâne să vină mai un pachet și atunci voi ști să socot cât face pentru expedițiune și cum vine exemplarul și vă voi înștiința de unde și cu cât îl veți putea căpăta.

Secaș în 19 Decembrie 1866.

al onorat d-voastră binevoitor
Nicol. T. Velia
protopop

Original. Scris de altă mână. Adresa: « Nr. 74 ex. 866. Oficiul protopopesc gr. or. rom. de Vârșet. Onoratei preoțimi parohiale gr. or. rom. din comunele Marcovăț, Stregiște, German, Percosova, Ferendia, Clopodia retur la Secaș. Exoffo. Expedit în 20 Dec. ». Arh. Prot. V., nr. 471/1866.

212.

Secaș, 26 Decembrie 1866.

N. T. V. dă lămuriri pentru organizarea învățământului primar.

No. 473 ex 1866.

Onorați domni directori, stimați învățători!

În urmarea grațiosului intimat al Înaltului Consiliu Regiu locțiitor al Ungariei din 2 Decembrie No. 93040 veneratul consistoriu sub 8 Decembrie a. c. No. 1615 cere prin mine dela d-voastră să înscriați acest circular îndată în protocol și să-l espediți mai departe apoi să cetiți rubricile mai jos însemnatului conspect și mâne zi după primire să scriați acest conspect pe altă hârtie și să înscriați în rubrici toate acele însemnări care se cer dela fieștecare. Și conspectul așa scris tot atunci să mi-l trimiteți au prin poștă au prin vreun om. La întâmplarea să nu capăt eu acest conspect dela vreo comună până după 10 Ianuarie c. v. atunci directorul și învățătorul de acolo vor cădea sub aspră pedeapsă a neîmplinirii unei datorințe atâta de presante. În circular să însemnați data primirii și a espedirii.

Copii harnici de școală să-i scoateți din matricule cum făcurăți mai odată în anul acesta, firește atunci pentru anul școlar 1864—1865.

Comuna	numele și conumele catehetului	Câți copii sunt harnici și datori a cerceta școala		Din aceștia câți au cercetat școala în anul 1865/66.	
Fizeș					
Jidovin					
Ramna					
Ghertenış					

Secaș în 26 Decembrie 1866.

al d-voastră binevoitor
N. T. Velia
protopop

Original. Scris de altă mână; corectat de N. T. V. Adresa: « Nr. 473/1866. Ofic. protop. gr. or. rom. de Vârșeș. Onoratei preoțimi parohiale din comune[le] gr. or. rom. Fizeș, Jidovin, Ramna, Gertenış retur la Secaș. Exoffo. Expedit în 26 Dec. ». Arh. Prot. V., nr. 473/1866.

213.

Secaș, 31 Decembrie 1865.

Circular pentru colectare de bani în vederea ridicării bisericii din Maroș-Ludoș distrusă în încăierările din 1864.

No. 83/1865.

Onorați preoți!

Insărcinat de ilustritatea sa domnul episcop al nostru prin grațioasa ordinațiune din 23 Decembrie 1865 vă provoc ca să conlucrați cât puteți la o faptă creștinească, la un ajutor prin îndurare sau milostenie.

Biserica din Maroș-Ludoș în comitatul Turdei s'a dărâmat cu totul prin fortunile cele înspăimântătoare cari au cercetat unele părți ale Ardealului la anul 1864 și comuna aceasta săracă a căpătat mai înaltă învoire ca să se poată strânge milostenie prin toată țara noastră spre scopul ridicării bisericii sale.

Deci în urmarea însărcinării veneratei noastre episcopii onorat d-voastră aveți să publicați rânduiala aceasta poporului în biserică și în trei liturghii a da să umble tasul anume după ce ați dat poporului o cuvântare corespunzătoare și i-ați pus pre inimă datorința milosteniei, apoi a rândui pre tutorii bisericesti și un servitor comunal a umbla și prin sat spre a astrânge milostenia și în bani și în bucate (cucuruz, grâu, fasole ș. a.) și bucatele a le vinde și a le preface în bani și apoi a însemna banii împreună cu numele dăruitorilor într'o consignațiune și în urmă acești bani împreună cu consignațiunea a-i preda îndată locțiitorului meu și acesta are să mi-i trimită numaidecât pre poștă au cu ocaziune sigură.

Secaș 31 Decembrie 1866.

al onorat d-voastră confrate în Christos
Nicol. T. Velia
protopop administrator

Concept. Arh. Prot. V., nr. 83/1865.

214.

Secaș, 2 Ianuarie 1867.

N. T. V. recomandă spre prenumerare Magazinul Pedagogic din Năsăud; cere rezolvarea diferitelor chestiuni administrative.

No. 1/1867.

Onorată preoțime parohială!

În urmarea însărcinării veneratului consistoriu din 22 Decembrie 1866 No. 1715 aveți să înștiințați învățătorilor cum că de la anul nou 1867 iese în Năsăud în Ardeal o novelă pedagogică de 10 ori în an în broșure câte de trei coale și să-i îndemnați să o prenumere; prețul pre un an e 3 fl.; dacă se prenumeră toți învățătorii pot să trimită banii la mine iară dacă numai unul sau altul, aceștia să trimită banii în scrisori francate la onorata redacțiune a Magazinului Pedagogic în Năsăud.

Apoi să faceți încă următoarele:

1) Directorii să spuneti învățătorilor mandatul să-mi trimită în scris: ce cărți lipsesc în școală, cumpără cărțile antistea din lada comunei au părinții școlarii?

2) Preoții să-mi trimită până la 14-lea Ianuarie conscrierea clerului și a poporului, însemnarea clericilor, schimbări religioase, concubinate, banii tasurilor, matriculele spre revedere.

3) Preoții să însemne în acest circular numele acelor cărturari din sat carii sunt prenumerați la Albina, la Telegraf, Gazeta, Concordia sau altă novelă.

4) Cei ce vreau Biblia sau alte cărți să grăbească cu trimiterea banilor.

Secaș în 2 Ianuarie 1867.

al onorat d-voastră binevoitor
N. T. Velia

Concept. Arh. Prot. V., nr. 1/1867.

215.

Marcovăț, 7 Ianuarie 1867.

Preotul Vichentie Ugrin comunică lui N. T. V. că nu poate veni cu protocoalele fiind drumul rău; cere apoi amânare pentru plata birului.

No. 17.

Prea onorate domnule protopresbiter!

După porunca onoratei domniei-voastre de a veni la Secaș cu protocoalele până în 14 din pricina drumului rău nu putem veni că nu căpătăm trăsura dela comună prin drum așa rău, că nici cu patru cai nu putem străbate, dară când va fi drumul bun vom veni cu protocoalele.

Pentru bir să ne împărțiți birul pre casele ce avem cum ați făcut cu convenția episcopescă, că d-voastră știți bine că la noi e capelă unită și 100 de case unite și oamenii nu ne dau fără silă; să îngăduiți și d-voastră și noi până la vară apoi atuncea vom căuta măcar cu sila dela oameni și ne vom împăca atunci.

Marcovăț 7/I, 1867.

Ugrin, paroh

Original. Arh. Prot. V., nr. 60/1867.

216.

Secaș, 12 Ianuarie 1867.

Răspunsul lui N. T. V. la scrisoarea preotului Ugrin.

No. 60.

Onoratului părinte Vicenție Ugrin paroh în Marcovăț!

La scrisoarea onorat d-tale din 7 Ianuarie a. c. No. 19 ți se rescrie oficios cum că numai preoților aceloră le este iertat birul protopopesc cum și sidoxia episcopească carii nu au sesiune parohială, iară ceia ce au acest pământ, plătesc numitele dări deplin; numai dacă ar avea careva $\frac{1}{2}$ sesiune ar plăti jumătate de dare. Intrebați la Gherman și la Clopodia (aici sunt numai 20 case neunite) și veți afla că se plătește birul deplin și la timpul său.

Colega d-tale Popescu îmi promise cât mai curând a-mi plăti deplin birul în natură pre trei semestre; cauza împotivirei d-tale este că te-am păzit mai mult decât pre alții și apoi astăzi cine nu știe că răsplata facerii de bine e nemulțumirea. Domnia-ta pre lângă minte ar trebui să ai și inimă mai cultivată și atunci nu ți-ai arăta sumeția și grobianitatea în scrisori către nime în lume, cu atât mai puțin către mai marii d-tale. Când scrie măcar cine din lume la un oficiu numai scrie din jos: «rămân al onoratului oficiu (cum îl va chema) cel mai plecat»; iară când scrie la persoană cum scriseși d-ta mie acuma și totdeauna, atunci e prescris să întrebuițezi la sfârșitul scrisoarei cuvinte de plecăciune, care se chiamă «curtezie». Acestea le-ai întrebuițat d-ta numai când ai scris fără mânie iară în mânie subscrii numai Marcovăț-Ugrin, paroh. Aceasta numai dela d-ta am căpătat până acuma. Și mai mult să nu fie.

Secaș în 12 Ianuarie 1867. al onorat d-tale binevoitor

Concept. Arh. Prot. V., nr. 60/1867.

217.

Marcovăț, 16 Ianuarie 1867.

Preoții din Marcovăț recomandă pe Ilie Bărdean, Pavel Ugrin și Maxim Ciocoi pentru postul de inspector civil școlar.

No. 17.

Prea onorate domnule protopresbiter!

În privința inspectorului școlesc, noi în coînțelegere fiind cu judele comunal iată vă recomandăm pre acești trei bărbați și adecă

pre Ilie Bărdean, Pavel Ugrin și Maxim Ciocoi aceștia știu scria și ceti, pre lângă aceia sunt râvnoși către biserică, iubitori de religione și naționalitate fiind și cu moral bun noi credem că aceștia vor fi buni și harnici spre a împlini datorințele sale totdeauna cu bucurie la timpul său.

Intr'altele rămânem recomandați.

In Marcovăț 16 Ianuarie 1867.

al prea onoratei domniei-tale mai aplecați

Nicolae Popescu

paroh greco-ortodox român

V. Ugrin

paroh

Original. Pe verso scris de Velia: « Pres. în 20 Ian. 1867. nr. 74/867 ». Arh. Prot. V., nr. 74/1867.

218.

Secaș, 22 Ianuarie 1867.

N. T. V. numește pe Pavel Ugrin ca inspector civil la școala din Marcovăț.

No. 74 ex 1867.

Mult onoratului părinte Nicolae Popescu paroh și director școlar în Marcovăț.

D-voastră ați candidat trei persoane pentru postul de inspector civil la școala noastră de acolo și pre toți trei asemenea i-ați lăudat și comandat: deci eu denumesc pre Pavel Ugrin și d-voastră să-i publicați aceasta îndată și în numele meu să-l arătați și la comunitatea noastră greco-ortodoxă ca să-l știe și lui pre inimă să-i puneți ca cu credință și sârguință să-și îplinească datorințele sale cari i le veți face cunoscute căci altcum va pierde acest post; veți sfătui cu seriozitate și oamenilor să-și dea pruncii și fetele la școală căci contrarii vor fi pedepsiți.

Despre împlinirea rânduelii acesteia îmi vei relaționa d-ta cât mai curând.

Secaș 22 Ianuarie 1867.

Concept. Pe verso scris de N. T. V.: « în 31 Ianuarie am repetit această scrisoare auzind că nu or căpătat-o ». Arh. Prot. V., Nr. 74/1867.

219.

Secaș, 13 Ianuarie 1867.

N. T. V. urgentează la preoții din Percosova și Ferendia conspectul despre copii harnici la școală în 1865-1866 și reversul privitor la citirea pastoralei episcopoești de crăciun.

No. 468-473 ex 1866.

Onoratei preoțimi din Percosova și Ferendia!

Dacă vreo scriere oficioasă: conscrieri, tabele, conspecte reversuri nu le pociu trimite eu la veneratul consistoriu până la termen atunci cade ocară pe mine și de vină sunt preoții negrijitori pe carii eu nu-i voi mai suferi să-mi strice onoarea. D-voastră sunteți în restanță cu conspectul despre copii din 1865-1866 harnici de școală și carii au cercetat școala și cu reversul despre cetirea cuvântării episcopoești în sărbătorile trecute. Eu voi trimite aceste scrieri în 15/27 Ianuarie la episcopie și voi ruga ca să ieie măsuri aspre și corespunzătoare în contra preoților din Percosova, Ferendia și Jidovin carii cu toate expedițiunile sunt totdeauna cei din urmă. Dacă parohii sunt bătrâni și neputincioși și cum e părintele Alexandru Iova din Percosova cu defect la vederea ochilor eu am îndatorință a constrânge pe capelan și-l și constrâng a purta singur sarcina scrierei și espedirei scriptelor oficioase. Preotul Linca să-mi trimită scriptele și pentru Clopodia.

Secaș în 13 Ianuarie 1867.

al onorat d-voastră binevoitor
Velia
protopop

N.B. Dela Gherman aștept reversul despre cetirea cuvântării episcopoești în biserică și răspunsul învățătorului care-l cere veneratul consistoriu. Să caute la poștă că i-am scris deunări în privința aceasta.

Original. Adresa: « Nr. 468, 473/1866. Onoraților preoți rom. ort. din comunele Percosova și Ferendia. Subscrierile adevărate despre primirea acestui cercular le veți face sub semnul roșu. Retur la Secaș ». Arh. Prot. V., nr. 473/1866.

220.

Secaş, Februarie 1867.

N. T. V. urgentează banii de pe tasuri, conscripțiile, consemnarea clericilor și schimbările religioase.

No. 116 ex 1867.

Onorată preoțime parohială!

Trecură 5 săptămâni dela termen, când ar fi trebuit să ajungă în mâinile mele dela toți preoții tasurile, conscripțiunile, consemnarea despre clerici și cea despre schimbări religioase. Inșă următorii nu și-au împlinit datorințele și pentru aceasta tare li se demandă până în 12 Februarie a-mi trimite fără escuzare toate scriptele cu carile se află în restanță, după conspectul mai în jos însemnat căci după 12 Februarie nu se știe ziua când mă voi strămuta la Vârșeț și atunci nu mă pociu ocupa cu acest lucru, dar ar fi prea târziu.

C o n s p e c t

care arată mai sus descrisa restanță de scripte oficioase și alte îndatoriri anuale:

Comuna de unde nu s'a trimis	tas. II pe ce lună lipsește?	tasul III pe ce lună lipsește?	Conscripțiunea care lipsește	Dat-au consemn despre clerici	Dat-au despre schimbări religioase?
Stregiște de aci prin German	Oct. Nov. Dec.	Oct. Nov. Dec.	Amândouă	n'au dat	n'au dat
la Morava de aci la	pe luna lui Decembrie		—	—	—
Ramna	—	—	a clerului	nu a dat	—
Râtișor	Oct. Dec.	Oct. Dec.	ambe	nu a dat	nu a dat
Mesiciu	Preot. Munteanu să dea		și conscripțiile ambe și asta		și asta

La toți am scris desclinit și cam aspru că pre cel ce nu-mi va trimite până la 14-15 Februarie îl voi lovi urât pentrucă nu voi a suferi chin și rușine pentru negrijirea lor etc.

La Munteanu — că nu mi-a răspuns nimica ce a grăit episcopul la Mesiceni în biserică, că atestatul cutare a făcut bine că mi l-a trimis, că titula « paroh administrator » nu are drept să o uzeze, dacă crede că sumeția aceasta e dreaptă și ajută ceva placă a se disputa cu mine în scris și eu voi trimite scrisoarea lui la veneratul consistoriu ca să o dejudece.

Concept. Arh. Prot. V., nr. 166/1867.

221.

Secaș, 1 Februarie 1867.

N. T. V. dă noi indicații în vederea administrării fondurilor bisericesti.

No. 113 ex 1867.

Onorată preoțime parohială!

Înțelegând veneratul consistoriu că mai multe comune încă tot nu urmează după circularul consistorial din 21 Julie 1866 No. 1047 în privința administrării averii bisericesti; așa s'a văzut îndemnat prin mine a vă însărcina pre onorat d-voastră ca să publicați de nou în biserică sus numitul circular și să privegheați ca acel circular să se observeze cu toată acuretața. Dacă cineva ar cuteza a se slobozi la mai mult decât ce are putere, preotul cel mai bătrân e îndatorat așa ceva îndată a-mi înștiința; iară dacă chiar preotul cel mai bătrân ar fi făcut atare necuviință, atunci ceialalți preoți și tutorii sunt datori așa faptă a-mi înștiința. Preotul cel mai bătrân să-mi trimită îndată revers scris de toți preoții locului și de epitropi cum că circularul acesta al meu și cel consistorial din 21 Julie 1866 No. 1047 l'au publicat acuma de nou poporului în biserică. Acest revers se cere să-l trimit cu grabă la venerata noastră episcopie. Circularul meu acesta îl veți înscria în protocolul circularilor.

Secaș în 1 Februarie 1867.

al onorat d-voastră binevoitor

Nic. T. Velia

protopop

P.S. Domnul asesor consistorial din Gherman să răspundă românilor din Gaiul Mic atâta cât știu și eu că comisiunea e ordi-

nată să iese în toate comunele mestecate restante așa și în Gaiu dară când va eși nu mi s'a înștiințat dela președintele comitatens, căci de acolo mi se spune termenul iară nu dela episcopie. Velia.

Original. Scris de altă mână; Corectat de N. T. V., Adresa: « Nr. 113/867. Of. protopop. rom. ort. de Vârșeș. La onorata preoțime parochială din comunele rom. ortod. Marcovăț, Stregiște, German, Percosova, Ferendia, Clopodia apoi retur la Secaș. Exediat în 3/15 Febr. 1867 ». Arh. Prot. V., nr. 223/1867.

222.

Secaș, 23 Februarie 1867.

N. T. V. anunță pe învățători că s'au luat măsuri pentru îmbunătățirea situației lor materiale și pentru frecvența regulată a elevilor.

No. 23 ex 1867.

Stimaților domni învățători!

Consistorul nostru diecezan nu a întârziat a aduce prin reprezentațiunea sa din 22 Decembrie a. tr. No. 1681 la cunoștința înaltului Consiliu Regiu Loctiitor al Ungariei rezultatele cele îmbucurătoare secerate prin ținerea conferințelor învățătoresți din Septemvrie a. tr. arătând totdeodată și piedicele cele multe care stau în calea înaintării învățământului popular.

S'a descoperit aceluiaș înalt Consiliu cu această ocaziune că precum preste tot s'a constatat la sus amintitele conferințe învățătoresți diregătoriile politice subalterne nu se prea interesează nici de școală, nici de soarta învățătorilor; că listele de nevenire la școală și de lenevire în genere se pun ad acta; că în mai multe locuri învățătorii nu-și capătă regulat puținul salar ce-l au; că juzii comunali de multe ori rețin banii adunați la sine și-i întrebunțează, — spre alte scopuri; că edificiile școlare precum și grădinile de pomi se află cu puține excepțiuni în stare rea căci juzii comunali nu le reparază și în fine că școalele de pomi au decăzut cu totul.

Inaltul Consiliu Regiu Loctiitor cu grațiosul său intimat din 11 Faur a. c. No. 3859 ne împărtășește în urma reprezentațiunei noastre sus citate că a binevoit a intima grațios către măritele universități ale comitatelor Caraș, Timiș și Torontal ca acestea să îngrijească mai bine pentru ținerea în stare bună a școalelor

populare, pentru îngrădirea școalelor de pomi, pentru plățirea regulată și neștirbită a lefilor învățătorilor și a păușalelor lor și pentru constrângerea părinților ca să-și trimită fără împotrivire regulat copiii la școală.

Aceasta spre știrea și mângăierea d-voastră vi se înștiințează.

Secaș în 23 Februarie 1867.

al d-voastră binevoitor
N. T. Velia
protopop

Original. Adresa: « Nr. 23 sc. ex. 1867. Dela insp. scol. din district. gr. ort. rom. de Vârșet. La stimații domni învățători din comunele românești Fizeș, Jidovin, Ramna, Gherteniș, Gătaia, Morava retur la Secaș ». Arh. Prot. V., nr. 23/1867.

223.

Secaș, 23 Februarie 1867.

Circular pentru adunarea fondurilor necesare zidirei bisericii din Sâlha.

No. 124 ex 1867.

Onorată preoțime parohială!

Comuna Sâlha în comitatul Caraș protopresbiteratul Lugojului e silită să-și adune material și bani trebuincioși spre a-și zidi altă biserică în locul celei vechi de lemn, carea la tragerea svonurilor se mișcă și ea și turnul.

Și fiindcă această comună de mai multe ori a fost nimicită prin focuri mistuitoare încât a căzut în mare sărăcie, pentru aceia onorat d-voastră cu înțelegerea antistei comunale să astrângeți milostenia prin comună și de câteva ori cu tasul în biserică și banii aceștia de îndurare să-i trimiteți la timpul său la mine pentru a-i espedi la venerata episcopie și cu aceasta a împlini mult stimata ordinațiune consistorială din 9 Februarie a. c. No. 188.

Dacă veți căpăta cucuruz ori grâu ori alte bucate acestea le veți vinde și le veți preface în bani. Aștept și o listă despre dăruitori. Circularul acesta să-l introduceți în protocol și să-l însemnați

la locul său când l-ați primit și când l-ați expedit mai departe.

Secaș în 23 Februarie 1867. al onorat d-voastră binevoitor
Nic. T. Velia
protopop

Original. Adresa: « Nr. 124 ex. 1867. Ofic. protop. rom. ort. de Vârșeț. La onorata preoțime parohială din comunele rom. ort. Sânt Ianăș, Râtișor, Voivodinț, Coșteiu, Sălcița, Stregiște, Marcovăț retur la Secaș. Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 124/1867.

224.

Secaș, 26 Februarie 1867.

N. T. V. dă indicații privitoare la extrasele de naștere și moarte.

No. 133 ex 1867.

Onorată preoțime parohială!

Măritul comitat al Carașului cu scrisoarea sa oficioasă din 23 Februarie a. c. No. 369 aduce de nou la cunoștința veneratului nostru consistoriu că preoțimea noastră nu trimite regulat și la timpul său la atârnătorii domni juzi cercuali copiile sau extracțele din protocoalele matriculare ale botezațiilor, cununațiilor și morților din care cauză lucrurile oficioase suferă scăderi însemnate și pentru aceasta lăudatul comitat recearcă pre veneratul nostru consistoriu diecezan ca să ia măsurile cele mai corepsunzătoare și aspre ca preoții în viitor să trimită regulat la respectivul domn jude cercual sus atinsele extracțele matriculare și anumit:

1) Extracțele din protocolul răposațiilor pentru fiecare pătrar de an, din pătrar în pătrar; iară

2) Extracțele din protocoalele botezațiilor și cununațiilor pentru fiecare an, din an în an.

Acuma eu prin ordinațiunea ilustrității sale domnului episcop al nostru dato 20 Februarie a. c. No. 220 sânt însărcinat a vă aduce aminte circularul consistorial din 21 Julie a tr. No. 1033 prin care supt pedeapsa opririi de epitrachil a fost însărcinată preoțimea parohială a trimite la timpul său sus numitele extracțele autentice la diregătoriile politice și pre lângă aducerea aminte ca să mă încredințez fiecare cum a împlinit datorința sa în privința espedirei extracțelor, vă însărcinez în numele veneratului consistoriu a-mi trimite fiecare dechiarățiunea sa de a trimis sau

nu numitele extracte la respectivii domni juzi cercuali, ca apoi pre preoții aceia, carii nu vor fi plinit această ordinațiune, să-i suspendez în numele veneratului consistoriu dela epitrachir până atunci, până când prin revers dela respectivul domn jude cercual vor adevăra că au trimis acelea extracte.

Să nu cuteze careva a-mi trimite declarațiune mincionasă căci mai târziu se va afla minciuna și ea nu va aduce alta ce decât rușine celui ce s'a folosit de ea.

Veneratul consistoriu pentru viitor prescrie următoarea regulă în privința extractelor acestora care veți avea a o păzi cu credință și acurateță ca adecă cu sfârșitul lunilor Martie, Junie, Septembrie și Decembrie fiecare preot să relaționeze protopresbiterului său oare trimis-a sau nu respectivului domn jude cercual copiile sau extractele autentice din protocoalele răposăților și cu sfârșitul fiecărui an să relaționeze fiecare preot la protopopul său oare trimis-a sau nu pre anul trecut întreg tot la acea diregătorie copiile sau extractele autentice din protocoalele botezaților și cununaților și aceste relațiuni ale preoților, protopresbiterul are să le subștearnă îndată la veneratul consistoriu. Circularul acesta să-l înscriați în protocolul circularelor și să-l țineți de un regulament pre viitor care sub nici o escuzare nu e iertat a-l trece cu vederea.

Secaș în 26 Februarie 1867. al onorat d-voastră binevoitor
Nic. T. Velia
protopop

Original. Adresa: « Nr. 133 ex. 1867. Dela protopop. rom. ort. de Vârșet. La onorata preoțime parohială din comunele rom. ort. Sânt Ianăș, Râtișor, Voivodinț, Coșteiu, Sălcița, Mesiciu, Strediște, Marcovăț retur la Secaș. Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 133/1867.

225.

Secaș, 19 Martie 1867.

N. T. V. cere preoților să se pregătească de plata sidoxiei și a convenției.

No. 155 ex 1867.

Onorată preoțime parohială,
Stimați antisti comunali!

In urmarea grațioasei orânduiei a ilustrității sale din 25 August 1866 No. 9 vă aduc aminte ca să grăbiți cu plățirea

sidoxiei și a convenției căci termenul semestrului I se apropie cu pași iuți și trăgănarea va face să treceți termenul pre neștiute și urmările apoi aduc neplăceri; iară dacă plătește omul nainte de termen se simte ușurat înlăuntrul său și e om regulat și de omenie.

Să citiți aceasta la chinezi și să vă îngrijiți a încasa dela ei banii convenției și neîntârziat a mi trimite.

Secaș în 19 Martie 1867.

al onorat d-voastră binevoitor

N. T. Velia

protopop

Original. Adresa: « Nr. 155 ex. 1867. Protop. rom. ort. de Vârșeț. La onorata preoțime parohială din comunele rom. ort. Sânt Ianăș, Râtișor, Straja, Grebenaș prin Straja la Voivodinț, Coșteiu, Sălcița retur. Exoffo. Espedită în 20/III ». Arh. Prot. V., nr. 155/1867.

226.

Secaș, 26 Martie 1867.

N. T. V. regulează chestiunea căsătoriilor.

No. 156 ex 1867.

Onorată preoțime parohială!

Un creștin de ai noștrii a venit la mine cu rugarea ca să-i mijlocesc la ilustritatea sa domnul episcop al nostru să capete dispensație de a 4-a spiță de nemotenie pentru ca să se poată cununa și nevrând eu a face atare necuviință, omul s'a dus la preotul ce mă suplinește în acel ținut și acest preot fără nici o grijă s'a pus și i-a trimis scrisorile la ilustritatea sa. Ilustritatea sa în 11 Februarie a. c. m'a însărcinat să opresc pre preoții mei și pre creștini de a-l mai supăra în viitor cu așa cereri necuivicioase. Pentru aceia vă îndrumez pre onorat d-voastră ca numai dela a 5-a spiță în sus să cereți dispensație dela ilustritatea sa domnul episcop subșternând rugările voastre mai înainte scamnului protopopesc.

Secaș în 26 Martie 1867.

al onorat d-voastră binevoitor

N. T. Velia

protopop

Original. Scris de altă mână. Corectat de N. T. V. Adresa: « Nr. 156 ex. 867. Prot. rom. ort. de Vârșeț. La onorata preoțime parohială din comunele rom. or. Marcovăț, Stregiște, German, Percosova, Ferendia, Clopodia. Exoffo ». Arh. Prot. V., nr. 156/1867.

227.

Marcovăț, 18 Aprilie 1867.

Preotul Nicolae Popescu comunică lui N. T. V. nu e abonat la ziarele sârbești.

Prea onorate domnule protopresbiter!

În urmarea oficioasei scrisori dela prea onorat domnia-ta mie trimisă și adecă în privința novelor românești și sârbești cu aceasta mă răspund: cum că la foile românești Albina sum prenumerat și plătesc jumătate împreună cu supleantul învățătorului bătrân adecă cu Petru Iștvan precum și alăturatul aci revers dela dânsui adeverează. Iară ce se atinge de novelele sârbești acelea le-a ținut feciorul meu pre banii lui și a muierii lui carele ca teolog sârbesc e mai îndeletnicit în limba sârbească decât română.

Cu începutul lui Aprilie nici el nu le ține fiind însărcinat cu lucrurile economiei și n'are când să umble după novele.

Eu unul nu poci să-l opresc sau să-i poruncesc cum să lucre cu banii lui, dar cred că nici altul nu poate și așa acela carele m'a părât că bași eu țin novelele sârbești, acela s'a înșelat întru socoteala sa și mai bine i-ar fi fost de ar fi tăcut decât să mintă.

Aceasta din datorință făcându-vă cunoscut pentru mai departe încunoștiințare și recomandându-mă cu aplecăciune rămân

în Marcovăț în 18 Aprilie 1867.

al prea onoratei domniei-tale cel mai aplecat

Nicolae Popescu

paroh greco-ortodox rom. și as. cons.

Original. Pe verso scris de Velia: « Presentată în 24 Aprilie 1867. La nr. 165/1867 ». Arh. Prot. V., nr. 165/1867.

VI

MĂRTURII POSTUME

Caransebeș, 11 Mai 1867.

In urma morții lui N. T. V. administrator protopopesc al Vârșeșului e numit Ioan Popovici asesor consistorial și paroh în Mârcina.

No. Cons. 503/1867.

Onoraților parohi, administratori parohiali, capelani și diaconi,

Mult stimaților domni civili și militari, iubiților epitropi bisericеști, învățători și evlavioșilor creștini drept măritori din protopresbiteratul ortodox român al Vârșeșului.

Dar și binecuvântare dela Tatăl Nostru carele este în ceruri!

Hotărând Dumnezeu viilor și al morților, după sfatul său cel necuprins de mintea omenească a chema la 4 Mai a. c. dela cele pământești la cele cerești pe prea onoratul și prea iubitul nostru protopresbiter al Vârșeșului, Nicolae Tincu Velia, scaunul protopopiatului ortodox român al Vârșeșului a devenit vacant.

Pentru aceia eu arhipăstorul dv. diecezan pătruns de părinteasca îngrijire de care sum însuflețit către turma mea credincioasă ascultând și pe consistorul meu diecezan adunat la ședința ordinară în 11 Mai a. c. am denumit de administrator protopopesc pentru acest vacant protopopiat pe mult iubitul nostru paroh în Mârcina și asesor consistorial Ioan Popovici carele este un preot luminat și ales al acestei de Dumnezeu scutite dieceze, înzestrat cu științe mai înalte și deprindere întru administrarea afacerilor protopopești, carele are o purtare morală exemplară și demnă de a fi pusă și altora de model, carele este tare și neclătit în credința noastră strămoșească drept măritoare și înfrumusețat cu darurile neapărat trebuincioase unui înainte stătător bisericesc,

adecă cu umilință, blândețe și răbdare în urma cărora s'a aflat demn de a fi înaintat la o treaptă mai înaltă.

Deci aducându-vă spre plăcută cunoștiință de numirea mult onoratului părinte Ioan Popoviciu de administrator protopopesc al protopresbiteratului ortodox român al Vârșeșului, totdeodată vin a vă pofti ca sus lăudatului administrator protopopesc să-i dați toată ascultarea și supunerea în toate afacerile bisericesti și școlare, să-l îmbrățișați cu cuvenitul respect, cu cea mai fierbinte dragoste și neclătită încredere să-l sprijiniți în împlinirea datoriilor lui celor grele, fără de a-i arăta vreun fel de împotrivire sau a-i micșora leafa legiuită ce i se cuvine după rânduelile mai înalte de până acum căci marele și dumnezeiescul Apostol Pavel zice: « Vrednic este lucrătorul de plata sa », fiind mai departe încredințați că un preot bun și evlavios, un protopresbiter luminat și aprins de râvnă și dragoste către legea noastră strămoșească și către cultura mult cercatei noastre națiuni, un asemenea preot și protopresbiter este cea mai mare binecuvântare, cel mai prețios dar dumnezeiesc pentru poporul și comunele noastre române drept măritoare.

Pre lângă care împărtășindu-vă binecuvântarea mea arhipăstoriească sum al d-voastră tuturor

Caransebeș 11 Maiu 1867.

de tot binele voitor
Ioan Popasu
episcop

N.B. Acest circular să se publice în biserici în trei duminici sau sărbători următoare una după alta și apoi să se păstreze în protocolul circularilor. Preoțimea eparhială va relaționa mult onoratului domn administrator protopopesc despre publicarea acestui circular iar părintele administrator va subșterne aceste relațiuni la consistorul nostru diecezan.

Original. Litografiat. Fără adresă. Arh. Prot. V., Fără număr.

229.

Oravița, 30 Novembrie 1896.

Învățătorul Iosif Novac despre N. T. V.

Stimate domnule colega Birou!

La scrisoarea frăției tale dato 26/II c. referitoare la fostul învățător din Ticvanul Mare George Velia am să-ți comunic

următoarele: pardo.nează! ești fals informat pentru că nu eu ci tatăl meu Avram Novac a fost școlar a învățătorului George Velia.

Tatăl meu a fost mai mulți ani ca școlar la George Velia și anume în anii 1806 până la 1810. Precum mi-a povestit tatăl meu din școala învățătorului George Velia s'a dus la Timișoara la un curs de $\frac{1}{2}$ an numit Normă.

Și așa în anul 1810 a ajuns ca învățător în comuna Jitin, deci despre toate șapte întrebări nici un răspuns nu-ți pot da.

Incât pentru Nicolae Tincu Velia atâta știu că dânsul a fost fiu adoptat a lui George Velia învățător în Ticvaniul Mare mi se pare că N. T. Velia e născut în Secaș, soția sa e din Secaș fată a unui Ion Popa pre atunci om bogat din Secaș.

Eu am întrebat în Secaș despre N. T. Velia căci eu am avut bună cunoștință cu dânsul dar chiar preotul de acolo mi-a spus că nu ar fi născut în Secaș.

N. T. Velia a fost mare naționalist și am mai multe epistole dela dânsul; dânsul a fost mult persecutat din partea sârbilor fiind ca profesor în Vârșeț.

Toate epistolele din Ardeal, din România erau adresate mie în Oravița și dela mine sub altă covertă îi trimiteam în Vârșeț. Așa înșelam sârbii.

Pre lângă salutări frățești rămân sincer amic

Iosif Novac

Original. In posesia d-lui Ing. Virgil Birou din Timișoara.

BIBLIOGRAFIE

I. Lucrări privitoare la Introducere :

1. *Acte oficiale privitoare la înființarea mitropoliei greco-răsăritene a Românilor din Transilvania, Ungaria și Banat*, Sibiu, 1867, 128 p.
2. *Actele Soboarelor Bisericii greco-răsăritene din Ardeal din anii 1850 și 1860*, Sibiu, 1861.
3. Alecsandri Vasile, *Poezii populare ale Românilor*, adunate și întocmite de..., București 1866, XII + 416 p. + 1 pl.
4. Barițiu George, *Ce este Panvalahismul?* Foaie pentru Minte, Inimă și Literatură, (Brașov), a. VI, (1843), Nr. 6 (8 Februarie), p. 41—46.
5. Barițiu George, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, vol. II, Sibiu, 1890, XVI + 800 p., vol. III Sibiu, 1891, XII + 625 p.
6. Bălcescu Nicolae, *Cuvânt preliminar despre isvoarele istoriei Românilor*, Magazin Istoric pentru Dacia, tomul I, București 1845, p. 1—14.
7. Bizerea Petru, preot, *Ignatie Vuia, episcopul Vârșetului, Biserica Ortodoxă Română*, (București), seria III, a. XLVI (1928), Nr. 7, (Iulie), p. 603—607.
8. Bizerea Petru, preot, *Sfântul Josif cel Nou, Mitropolitul Timișoarei, Biserica Ortodoxă Română*, seria III, a. XLIII (1930), Nr. 5, (Maiu), p. 416—422.
9. Bogdan Duică G., *Eftimie Murgu*, București 1937, p. 223. Academia Română, *Studii și Cercetări*, XXXI.
10. Boroș Ioan, *Unirea Românilor din Lugoj, Istoricul parohiei în anii 1836—1860*, Lugoj 1926, p. 119.
11. Boroș Ioan, *Evenimentele Revoluției de libertate din anii 1848/49 desfășurate în Lugoj, însemnări cronologice notate în « Ziarul Domestic » al mănăstirii Minoriților din Lugoj*, Lugoj 1927, 56 + VIII p.
12. Boroș Ioan, *Constituția, societate secretă română în Lugoj (1830—1834)*, Lugoj 1928, p. 45.
13. Botiș Teodor Dr., *Monografia familiei Mocioni*, București 1939, p. 473.
14. Braharu D., *Un colaborator al lui Șaguna, Secretarul de Stat G. Ioanovici de Dulău și Valea Mare*, Cluj 1932, p. 45.
15. Branisce Dr. V., *Din Reșmiriță, documente importante pentru istoria noastră bisericească*, Drapelul, (Lugoj) a. IV (1904), Nr. 60 (Marți 25 Mai),

- Nr. 63 (Marți 14 Iunie), Nr. 64 (Joi 16 Iunie), Nr. 65 (Sâmbătă 18 Iunie), Nr. 73 (Joi 24 Iunie), Nr. 74 (Sâmbătă 26 Iunie), Nr. 101 (Marți 31 August), Nr. 102 (Joi 15 Septembrie).
16. Cătană Gheorghe, *Balade populare din gura poporului bănățean culese de...*, ediția III, Brașov 1916, 189 p.
 17. Ciuhandu G. Dr., *Șase documente și câteva cuvinte despre protopopul Dimitrie Stoichescu-Petrovici*, Analele Banatului, (Timișoara), a. IV (1931), fasc. 9 (Aprilie—Decembrie), p. 149—154.
 18. Cosma-junior Dr. Aurel, *Eutimie Murgu și Marea Adunare Națională dela Lugoj*, Analele Banatului, a. II (1929), Nr. 2 (Ianuarie-Iunie), p. 91—93.
 19. Cosma Aurel, *Din trecutul Românilor Timișoreni, Apostolatul protopopului Vasile Georgevici (1764—1826)*, Timișoara 1938, 29 p.
 20. D. S., *Damaschin Toma Bojinca, necrolog în Transilvania*, (Brașov) a. IV (1871), Nr. 6 (15 Martie), p. 64—66.
 21. Damșa Ioan, *Ținuta Sârbilor față de Români în cauza despărțirii ierarhice, Biserica și Școala* (Arad), a. III (1879), Nr. 33 (24 August), p. 262—263; Nr. 34 (31 August), p. 272—273; Nr. 35 (7 Sept.), p. 284—285; Nr. 36 (14 Septembrie), p. 294—296; Nr. 37 (21 Septembrie), p. 304—305; Nr. 39 (5 Octombrie), p. 318—319; Nr. 40 (12 Octombrie), p. 326—328.
 22. Dragalina Patriciu, *Din Istoria Banatului Severin*, partea III-a, Caransebeș 1899, 226 p.
 23. Grisellini Francisc, *Istoria Banatului Timișan*, traducere din limba germană de N. Bolocan, București, 1926, XVIII + 319 p.
 24. Hergan Ilie, *Ortodoxia în Ticvaniul Mare*, Caransebeș, f. a., p. 52, (Biblioteca religioasă-morală, Nr. 16—17).
 25. Hodoș Enea, *poezii populare din Banat*, culegere de ..., vol. II, *Balade*, Sibiu, 1906, p. 152. (Biblioteca populară a Asociațiunii, Nr. 25).
 26. I. P., *Din Ungaria*, Gazeta de Transilvania, (Brașov), a. VIII (1845), Nr. 95 (26 Noiembrie), p. 378—379.
 27. Iarnik Ioan Urban-Andrei Bârseanu, *Doine și strigături din Ardeal*, date la iveală de..., București 1885, 324 + XV p.
 28. Lupaș I., *Mitropolitul Andrei Baron de Șaguna*, ediția I, Sibiu, 1909, 539 p.
 29. Lupaș I., *Emanoil Gozsdu (1802—1870) originea și opera sa*, București, 1940, 59 p. Extras din Analele Academiei Române, *Mem. Sec. Ist.*, seria III, tomul XXII, mem. 28.
 30. M. O., *Petițiunea Patriarhului Raiacici*, Foaie pentru Minte, a. 1860, Nr. 44 (1 Noiembrie), p. 328—331. (Datat: de sub Carpații de Răsărit, 18 Septembrie 1860).
 31. Maniu Vasile, *Disertațiune istorico-critică și literară tractând despre originea Românilor din Dacia Traiană*, Timișoara, 1857, IX + XXXIV + 645 + VI p.
 32. Marchescu Dr. Antoniu, *Grănicerii Bănățeni și Comunitatea de Avere*, contribuțiuni istorice și juridice, Caransebeș, 1941, 620 p.

33. Marian-Mariencescu At., *Poezia populară*, vol. II, *Balade culese și corese de...*, Viena, 1867, 3 f + 147 p.
34. Marian-Mariencescu At., *Curgerea întâmplărilor cu Dimitrie Petrovici alias Stoichescu în timpul revoluției maghiare*, Albina (Viena), a. III (1868), Nr. 12 (12 Februarie).
35. Molin R. S., *Școalele cliricești sistemiziriute pre limba românească la anul 1822 în Vârșeț*, Foaia Diecezană (Caransebeș), a. XXXIX (1924), Nr. 8 (9 Martie), p. 3.
36. Muntean Silvan, *Monarhia Austriacă*, (Știri din Timișoara, 9 Maiu), Gazeta Transilvaniei (Brașov), a. 1851, Nr. 39 (14 Maiu), p. 166—167.
37. Murgu Eftimie, *Wiederlegung der Abhandlung welche unter dem Titel Vorkommt: Erweis dass die Wallachen nicht Römischer abkunft sind... und Beweis dass die Wallachen der Römer unbezweifelte Nachkömmlinge sind*, Ofen 1830, XX + 156 p. + 2 pl.
38. N. I., *Correspondență din Arad*, Gazeta Transilvaniei, a. 1851, Nr. 14, (15 Februarie), p. 64—65; Nr. 15 (19 Februarie), p. 68—69; Nr. 16 (22 Februarie), p. 72; Nr. 17 (26 Februarie), p. 76—77.
39. Nemoianu Petru, *Sârbii și Banatul*, Craiova 1930, 87 p.
40. Pascu Caius, preot, *Un preot bihorean în revoluția din 1848/49 din Banat: Ștefan Chirilescu*, București 1941, 13 p.
41. Papiu Ilarian A., *Independența Constituțională a Transilvaniei*, Foaie pentru Minte, a. 1861, Nr. 26 (5 Iulie), p. 204—208, Nr. 27 (12 Iulie), p. 211—214; Nr. 28 (19 Iulie), p. 219—220; Nr. 29 (26 Iulie), p. 227—230 și Nr. 30 (2 August), p. 238—240.
42. Păcățian Teodor V., *Cartea de Aur sau luptele politice naționale ale Românilor de sub coroana ungară*, vol. I, ediția 2, Sibiu, 1904, 800 p. vol. II, ediția 2, Sibiu 1904, 813 p.
43. Păcățian Teodor V., *Anexarea Banatului la Ungaria, Omogiu Fraților Lapedatu*, București 1936, p. 581—593.
44. Popea Nicolae, *Vechea Metropolie ortodoxă română a Transilvaniei, suprimarea și restaurarea ei*, Sibiu 1870, XIV + 352 p.
45. Popea Nicolae, *Memorialul Arhiepiscopului și Metropolitului Andrei Baron de Șaguna sau luptele naționale politice ale Românilor (1846—1873)*, tom. I, Sibiu 1889, XIV + 408 p.
46. Popovici Dr. George, *Istoria Românilor Bănățeni*, Lugoj-Pesta, 1904, 424 p.
47. Popu Gavril, *Geografia Banatului și cunoștințe istorice și etnografice despre locuitorii Banatului compuse pentru tinerime*, Lugoj 1864, 55 p.
48. R., *Reîncorporarea Banatului cu Ungaria*, Foaie pentru Minte, a. 1861, Nr. 5 (1 Februarie), p. 34—36.
49. Rotariu Pavel, *Petru Cermena, căpitan suprem al poliției din Timișoara*, Luminătorul (Timișoara), a. III, (1882), Nr. 47 (Sâmbătă 24 Iunie) p. 1.
50. Rudneanu C., *Dr. Pavel Vasici*, Luceafărul (Timișoara), a. V, (1939), seria II, Nr. 10—12 (Octombrie-Decembrie), p. 31—37.
51. Suciu I. D., *Petru Lupulov, epigon al Renașterii Bănățene*, Vestul, a. IX (1938), Nr. 2116 (18 Ianuarie) și Nr. 2117 (19 Ianuarie).

1. *Cele șapte virtuți sau fapte bune de căpetenie în șapte predici catedrale pentru timpul cel sfânt al postului ca antitesă la cele « Șapte păcate de căpetenie »*. Traduse și întocmite pentru orice creștin cultivat de Nicolae Velia Tincu, paroh și profesor de teologie și la preacinstita consistorie a de Dumnezeu mântuitei dieceze a Caransebeșo-Vârșetului asesor. Cu binecuvântarea stăpânirii duhovnicești, Brașov, În tipografia lui Ioan Gätt, 1847, XVI + 100 p.
2. *Istorieară Bisericească Politico-Națională a Românilor preste tot, mai ales a celor ortodocși orientali din Austria și cu distincțiunea Bănățenilor față cu pretensiunile ierarhice și politice ale colonilor sârbești din Austria. După tradițiuni, monumente și documente istorice compusă de Nicolae Tincu-Velia, paroh gr. orient. în Secaș, comit[atul] Carașului, asesor conzistor[ial] și emerit prof[esor] de teologie, Sibiu, în tipografia Arhidiecezană 1865, XXIX + 326 p.*

B) In periodice :

a) *Studii istorice și filologice :*

1. *Niște întrebări gramaticale în privința unor pronume și oare nu se poate lăsa afară litera « ı̃ » din alfabetul românesc*, Foaie pentru Minte, a. VII (1844), Nr. 27 (3 Iulie), p. 209—210.
2. *Răspuns articolului din Nr. 31 al Foi, Foaie pentru Minte, a. VII (1844), Nr. 41 (9 Octombrie), p. 325—327 și Nr. 42 (16 Octombrie), p. 334—336.*
3. *Descreirea institutelor clericale în ierarhia sârbo-românească greco-neunită din Ungaria, Sirmiu și Slavonia înființate*, Gazeta de Transilvania, a. IX (1846), Nr. 1 (1 Ianuarie), p. 1—2 și Nr. 2 (3 Ianuarie), p. 5. (Semnat: « Un mădular din clerul bănățean greco-neunit »).
4. *Scurtă istorie despre începutul Vârșetului și Români lui*, Foaie pentru Minte, a. IX (1846), Nr. 46 (11 Noemvrie), p. 361—363. (Semnat: V-ia T-u).
5. *Simțămintele unui bănățean la desvăluirea principilor de limbă și scriptură a Organului Luminii și la decurând publicatele refletăți limbistice ale marelui nostru literator Maiorescu și încă mai ceva despre limba, scriptura și literatura națională*, Foaie pentru Minte..., a. X (1847), Nr. 43 (27 Octombrie), p. 345—349; Nr. 44 (3 Noem'rie), p. 353—357; Nr. 45 (10 Noembrie), p. 361—364; Nr. 46 (17 Noembrie), p. 369—372; Nr. 47 (24 Noembrie), p. 377—380; Nr. 48 (1 Decembrie), p. 388—390; Nr. 49 (8 Deceml'rie), p. 393—394.
6. *Simțămintele unui bănățean*, Foaie pentru Minte, a. XI (1848), Nr. 19 (10 Maiu), p. 149—152 și Nr. 20 (17 Maiu), p. 158—160. (Iscălit: Un bănățean. T.)
7. *Răspuns la unele vorbe atingătoare din articolul Studii asupra limbei române publicat deunăzi în Nr. 14 al Foi literare*, Foaie pentru Minte, a. XI (1848), Nr. 22 (31 Maiu), p. 173—174.
8. *Din Banat*, Foaie pentru Minte, a. 1858, Nr. 18 (27 August), p. 94—95; Nr. 20 (10 Septembrie), p. 115, (Semnat: V.).

9. *Limbistic*, Foaie pentru Minte . . . , a. 1859, Nr. 18 (27 August), p. 92—94. (Nesemnăt, la « Cuprins » se indică ca autor T. V.).
 10. *Observațiuni fugitive*, Foaie pentru Minte, a. 1858, Nr. 18 (27 August), p. 95—96; Nr. 19 (27 August, sic!), p. 99—100.
 11. *Paul Iorgovici Brâncoveanu*, Telegraful Român, a. 1862, Nr. 92. (Citat după Velia).
 12. *Despre Dieceza Timișoarei și a Lipovei*, Vestul, (Timișoara), a. IV (1933), Nr. 859 (19 Iulie), 860 (20 Iulie) și 861 (21 Iulie). (Reproducere din istorioară . . . , p. 111—128).
- b) *Versuri* :
1. *Duhul prea bucuroasei săltări a României pentru preainalta denumire și așezare a preasfinției sale preastrălucitului și înalt vrednicului domn episcop al Pacrațului Ștefan Popovici de arhierul drept credincioasei de Dumnezeu scutitei eparhii a Vârșeșo-Caransebeșului prin Nicolae Velia, profesor al ss. Teologhi și Consistorial Notariu*, Foaie pentru Minte, a. VI (1843), Nr. 18 (Luni 3 Mai), p. 143—144.
 2. *Trandafirul, o închipuire a vieții*, Foaie pentru Minte, a. VI, (1843), Nr. 40 (Luni 4 Octomvrie), p. 320.
 3. *La mormântul iubitei mele fiie Elena*, Foaie pentru Minte, a. VII (1844), Nr. 18 (Luni 1 Maiu), p. 144.
 4. *Dorul*, Foaie pentru Minte, a. VII (1844), Nr. 25 (19 Iunie), p. 200.
 5. *Șaradă de trei silabe*, Foaie pentru Minte, a. VII (1844), Nr. 28 (Luni 10 Iulie), p. 224.
 6. *Unicul amic al săracului*, (după Schiller), Foaie pentru Minte, a. VII (1844), Nr. 51 (Luni 18 Decembrie), p. 405.
 7. *Speranța*, (după Schiller), Foaie pentru Minte, a. VIII (1845), Nr. 11 (12 Martie), p. 92.
 8. *Cuvintele deșertăciunii*, (după Schiller), Foaie pentru Minte, a. VIII (1845), Nr. 23 (4 Iunie), p. 188.
 9. *Puterea Muerii*, (după Schiller), Foaie pentru Minte, a. VIII (1845), Nr. 26 (25 Iunie), p. 212.
 10. *Către Uninimie*, Foaie pentru Minte, a. VIII (1845), Nr. 28, (9 Iulie), p. 228.
 11. *Odă preastrălucitului, înaltpreasfințitului și înaltvrednicului Domn Ștefan Popovici, dreptcredinciosului episcop al de Dumnezeu păzitei Dieceze a Caransebeșului-Vârșeșului, cu ocazia instalației sale în 13 Octombrie a. D. 1846 serbată în semnul ceii mai profunde venerații, dedicată prin cel mai mic dintre ai săi Nicolae Vellia Tincu, profesor*, Foaie pentru Minte, a. IX (1846), Nr. 47 (18 Noembrie), p. 374—375.
 12. *Religia*, Foaie pentru Minte, a. X (1847), Nr. 1 (6 Ianuarie), p. 7.
 13. *Crima și Virtutea*, Foaie pentru Minte, a. X (1847), Nr. 2 (13 Ianuarie), p. 16.
 14. *Ce e amicul?* Foaie pentru Minte, a. XI (1849), Nr. 7 (3 Ianuarie), p. 55—56.
 15. *La mormântul scumpei mele soții, repausată în 13 Aprilie s. o. 1860*, Foaie pentru Minte, a. 1860, Nr. 21 (17 Mai), p. 160.

16. *De-aș fi atotputernic*, Foaie pentru Minte, a. 1847, Nr. 39 (Luni 29 Septembrie), p. 319—320.
 17. *Spre aducere aminte când excelența sa înaltpreasfințitul și înaltvrednicul domn arhiepiscop al Carlovițului și mitropolit de religia g. n. u. a răsăritului Josif Raiacici prin preaîndurata a Maiestatei sale Cesaro regești și apostolicești binevoiență cu dignitate de consilier actual de taină s'a îmbrăcat*. Ms. 987, f. 303—304 din Biblioteca Academiei Române.
 18. *Câmpia*, Mss. 987, f. 216, Acad. Rom.
 19. *Sincer graiu a unui Român patriot din Banat către toți Românii*, Ms. 987, f. 335—336, Acad. Rom.
 20. *Către iubita*, Ms. 987, f. 216, Acad. Rom.
- c) *Diverse* :
1. *Hotărârea omului pe pământ*, Foaie pentru Minte, a. VII (1844), Nr. 10 (6 Martie), p. 77—79.
 2. *Cuvinte prin Excelența Sa preastrălucitul și Înaltpreasfințitul Domn arhiepiscop al Carlovițului și Mitropolit a c. r. Apost[olică] [m]aiestate, actual consilier de taină, Josif Raiacici, în obiectul religios în Tabla Magnaților, ziua 4 și 6 Septembrie 1843 rostite. Traduse din latinește prin N. Velia*, Foaie pentru Minte, a. VII (1844), Nr. 18 (Luni 1 Maiu), p. 137—139; Nr. 19 (Luni 8 Maiu), p. 145—149; Nr. 20 (Luni 15 Maiu), p. 153—156.
 3. *Puține idei despre cultura din afară a preoților*, Gazeta de Transilvania, a. IX (1846), Nr. 71 (2 Septembrie), p. 281—282.
 4. *De cultura muzicală*, Foaie pentru Minte, a. IX (1846), Nr. 44 (28 Octombrie), p. 348—352 și Nr. 45 (4 Noembrie), p. 355—358.
 5. *Ce e conștiința sau Cugetul?* Foaie pentru Minte, a. IX (1846), Nr. 46 (11 Noembrie), p. 366.
 6. *Regele Pământului*, Foaie pentru Minte, a. IX (1846), Nr. 47 (18 Noembrie), p. 369—371.
 7. *Câteva sentințe*, Foaie pentru Minte, a. IX (1846), Nr. 48 (25 Noembrie), p. 383—384.
 8. *Viitoare jurnale în viitorul secol*, Foaie pentru Minte, a. IX (1846), Nr. 48 (25 Noembrie), p. 382.
 9. *Istoria unei pene*, Foaie pentru Minte, a. IX (1846), Nr. 49 (2 Decembrie), p. 389—391.
 10. *Mosaic*, Foaie pentru Minte, a. IX (1846), Nr. 49 (2 Decembrie), p. 382.
 11. *Lipsa și oaia* (fabulă în proză), Foaie pentru Minte, a. IX (1846), Nr. 50 (9 Decembrie), p. 399—400.
 12. *Meditație la capătul anului*, Foaie pentru Minte, a. IX (1846), Nr. 52 (30 Decembrie), p. 409—410.
 13. *Mosaic*, Foaie pentru Minte, a. X (1847), Nr. 11 (17 Martie), p. 92.
 14. *Mosaic*, Foaie pentru Minte, a. X (1847), Nr. 15 (25 Aprilie), p. 108.
 15. *Locuitorii pământului și ai soarelui*, Foaie pentru Minte, a. X (1847), Nr. 21 (26 Maiu), p. 171—172.
 16. *O sărbătoare la Curtea dela Brüssel*, Foaie pentru Minte, a. X (1847), Nr. 27 (7 Iulie), p. 224.

17. *Mosaic*, Foaie pentru Minte, a. X (1847), Nr. 42 (20 Octombrie), p. 343—344.
18. *Oglinda Naturei omenești*, Foaie pentru Minte, a. XI (1848), Nr. 1 (5 Ianuarie), p. 5—6.
19. *Ceva pentru economia noastră banatică de câmp*, Foaie pentru Minte, a. XII (1849), Nr. 7 (21 Februarie), p. 55.
20. *Din Banat, pentru lectură și literatură*, Foaie pentru Minte, a. XIII, (1850), Nr. 11 (2 Octombrie), p. 85—88. (Iscălit: « un abonat: T »).
21. *Corespondență din Vârșeț*, Gazeta Transilvaniei, a. 1851, Nr. 37, p. 274.
22. *Corespondență din Vârșeț*, Gazeta Transilvaniei, a. 1852, Nr. 2 (5 Ianuarie), p. 6—7.
23. *Instalarea episcopului Kengelaj*, (Din Banat, Vârșeț, 2 Februarie), Telegraful Român, a. II (1854), Nr. 13 (13 Februarie), p. 50.
24. *Ioan și Lucian Mocioni de Foeni, necrolog*, (Banat, Vârșeț 21 Maiu), Telegraful Român, a. II (1854), Nr. 43 (2 Iunie), p. 169.
25. *Corespondență din Vârșeț, 7 Iunie*, Telegraful Român, a. II (1854), Nr. 47 (16 Iunie), p. 185.

III. Studii și informații despre N. T. Velia.

1. Barițiu George, *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, v. III, Sibiu, 1891, p. 132—134, 135, 136.
2. Barițiu George, *Corespondențe de ale repausaților*, Transilvania (Brașov), a. XI (1878), Nr. 7 (1 Aprilie), p. 79—81.
3. Birou Iuliu, *Dascălul Gheorghe Velia*, Progresul (Oravița), a. XI (1923), Nr. 36 (22 Septembrie), p. 2.
4. Birou Iuliu, *Cărturarul bănățean Tincu Velia*, Progresul (Oravița), a. XI (1923), Nr. 43 (10 Noembrie), p. 1—2.
5. Birou Virgil, *Năzuințe și Realizări*, Timișoara, 1941, p. 9—11.
6. Bizerea Petru, *Din viața marilor luptători bănățeni: Nicolae Petre Tincu-Velea*, Almanahul Invățătorilor pe anul 1930, Lugoj, 1929, p. 33—37.
7. Bocu Sever, *Mitropolia Banatului*, Vestul, a. IV (1933), Nr. 859 (19 Iulie), p. 1.
8. Bugariu Vicențiu, *Iulian Grozescu*, Timișoara 1941, p. 63—67 și în Vestul a. II (1931), Nr. 277 (28 Martie).
9. Corneanu Nicolae, *Din trecutul cultural bisericesc al Banatului*, Vestul a. V (1934), Nr. 1015 (8 Februarie).
10. Corneanu Nicolae, *Monografia Eparhiei Caransebeș*, Caransebeș 1940, p. 73.
11. Cosma Junior Dr. Aurel, *Bănățeni de altă dată*, Timișoara, 1933, p. 33—34.
12. Diaconovici Cornel Dr., *Enciclopedia Română*, t. III, Sibiu, 1904, p. 1100.
13. Ghidiu Andrei și Iosif Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, Caransebeș, 1909, p. 1, 192—103,
14. Grivu Nicolae, *Nicolae Tincu Velia*, Calendarul Asociației « Generația Nouă » pe anul 1937, Timișoara 1937, p. 63—64.

15. Grozescu Iulian, *Istorieară bisericească Politico-Națională a Românilor de peste tot apărută în Sibiu, 1865*, (recenzie), Albina (Viena), a. I (1866), Nr. 23 (1/13 Iunie).
16. Izverniceanu Damian, *Pagini din Istoria Banatului și scriitorii bănățeni*, Arhivele Olteniei (Craiova), a. III (1924), Nr. 16 (Noembrie-Decembrie), p. 488.
17. Jebeleanu Alexandru, *Necrolog (N. T. Velia)*, Albina (Viena), a. II (1867), Nr. 52/159 (Miercuri 10/22 Mai), p. 4.
18. Jurchescu Liviu, *P. Nicolae Tincu-Velia*, Vestul, a. I (1930), Nr. 204 (29 Decembrie) și 206 (31 Decembrie).
19. Lupaș I., *Cronicari și istorici români din Transilvania*, v. I, ed. I, Craiova, f. a., p. 216—223, ed. II, Craiova, f. a., p. 232—239.
20. Molin R. S., *Ultimile pagini din Istoria lui Nicolae Tincu Velia*, Semenicul (Lugoj), a. I (1928), Nr. 4, p. 14—16.
21. Mureșianu I. B., *Nicolae Tincu Velia*, Dacia, (Timișora), a. II (1940), Nr. 75 (1 Aprilie), p. 2.
22. Mureșianu I. B., *Nicolae Tincu Velia, câteva scrisori adresate lui George Barițiu*, Dacia (Timișoara), a. III (1941), Nr. 76 (17 Iunie), Nr. 77 (18 Iunie), Nr. 78 (19 Iunie).
23. « Mult prețuitor cunoscut », *Insemnări filologice cu privire la cele din Nr. 27 a Foaiei pentru Minte*, a. VII (1844), Nr. 31 (31 Iulie), p. 241—245. (Polemizează cu Velia).
24. Oprea Traian, *Centenarul lui Tincu-Velia*, Calendarul « Nădejdea » pe a. 1929, Vrsac, f. a., p. 70—73.
25. Rudeanu C. *Un istoric-bănățean uitat*, Banatul (Timișoara), a. I (1926), Nr. 8—9 (August-Septembrie), p. 17—19.
26. S., *Istoricul Credințelor*, Vestul, a. IV (1933), Nr. 859, (Miercuri 19 Iulie).
27. Savul Simeone, *Informație despre înmormântarea lui Velia*, Albina, (Viena), a. II (1867), Nr. 52/159 (Miercuri 10/22 Mai).
28. Suciu I. D., *Din corespondența lui Velia cu Barițiu*, Vestul, a. IX, (1938), Nr. 2207 (12 Iulie).
29. Suciu I. D., *Câteva lămuriri în legătură cu Nicolae Tincu Velia*, Societatea de Măine, a. XVII (1940), Nr. 2 (Aprilie-Iunie), p. 60—61.
30. « Un Bănățean », *Monumente și Documente*, Foaie pentru Minte, a. 1862, Nr. 8 (10 Martie), p. 63—64. (Datată: Banat, Martie).
31. « Un auzitor de Teologie », *Corespondență din Banat*, Telegraful Român, a. II (1854), Nr. 102 (29 Decembrie), p. 407—408.
32. Velia Nicolae, *Știre de subscripție : Cele șapte virtuți de căpetenie ca o antiteză la cele șapte păcate de moarte traduse de mai jos însemnatul*, Gazeta de Transilvania, a. VIII (1845), Nr. 55 (9 Iulie), p. 219—220.
33. *** *Literar*, Foaie pentru Minte, a. VIII (1845), Nr. 47 (19 Noembrie), p. 380.
34. *** *Studii asupra limbei române*, cap. I sau litera A, Foaie pentru Minte, a. XI (1848), Nr. 14 (5 Aprilie), p. 107—111.

35. *** *Inștiințare în privința Opusculului istoric bisericesc publicat în 10 și 11 Martie a. c. în foile noastre publice din Transilvania*, Foaie pentru Minte, a. 1863, Nr. 4 (30 Ianuarie), p. 29.
36. Velia Tincu Nicolae, *Inștiințare literară*, Concordia (Pesta), a. V (1865), Nr. 60—419 (Joi 29 Iulie/10 August), p. 246.
37. *** *Necrolog*, Telegraful Român (Sibiu), a. XV (1867), Nr. 40 (18/30 Maiu), p. 160.
38. *** *Necrolog*, Concordia (Pesta) a. VII, (1867), Nr. 39—606 (Duminecă 21 Mai—2 Iunie), p. 156.
39. *** *Necrolog*, Gazeta Transilvaniei, a. XXX (1867), Nr. 41 (28 Mai—9 Iunie), p. 164.

R E Z U M A T

În urma noilor cercetări, bazate pe actele rămase dela Nicolae Tincu Velia, putem stabili viața și activitatea lui în felul următor:

S'a născut în anul 1816 în comuna Ticvaniul Mare din județul Caraș. Părinții lui murind de tineri, educația i-a fost făcută de ruda sa, învățătorul Gheorghe Velia din Ticvaniul Mare. După ce face școala primară la Gheorghe Velia, trece la liceul din Seghedin apoi la teologia din Vârșeț, după care în 1837 este sfințit ca diacon în Secaș. Aci stă până la 1839 când este numit profesor la secția românească a teologiei, proto-diacon episcopesc și notar consistorial pe lângă episcopia Vârșețului. În 1842 este avansat preot și i se dă pentru meritele lui folosirea parohiei Sinersig, continuând însă să funcționeze ca profesor al teologiei din Vârșeț. Încă dela Secaș încep relațiile lui cu Gheorghe Barițiu, prin abonarea foilor din Brașov. Ele devin tot mai apropiate, Velia urmărind înainte de 1848 să treacă la unire spre a scăpa de ierarhia sârbească. Tot în acest scop participă la adunarea Românilor Bănățeni din 3/15 Mai 1848 dela Lugoj, fiind ales în « Deputațiunea » care urma să conducă trebile religioase ale Românilor Bănățeni, până la clarificarea situației politice. Ca membru al Deputațiunii de 16 ia parte la consfăturile dela Pesta și iscălește petiția de separare ierarhică din 21 Mai s. n. 1848. Din cauza acestei atitudini la începutul anului 1849, este terorizat de revoluționarii sârbi în Vârșeț, apoi după restabilirea situației Sârbii încearcă să-l înlăture din calitatea de profesor al teologiei fără a reuși. Mai târziu, în 1855, episcopul Kengelatz îl împiedică a ocupa scaunul de protopop al Caransebeșului. După 1849 tratativele cu Barițiu în vederea unirii sunt continuate cu aceiași râvnă până în 1861 fără a trece la realizarea acestui plan. La sfârșitul anului școlar 1859/60 fiind pensionat din calitatea de profesor,

singur și desiluzionat se retrage ca preot în Secaș unde se stabilește în luna Iulie 1860. Aci începe în Decembrie 1860 să scrie *Istoria Bisericească Politico-Națională* care se va tipări în 1865 la Sibiu în tipografia arhidiecezană. Ca paroh al Secașului funcționează până la 23 Septembrie 1865, când în urma despărțirii ierarhice, e numit administrator protopopesc al Vârșețului iar în Aprilie 1866 este numit protopop continuând să conducă afacerile dela Secaș până la 11 Aprilie 1867 când, în urma intervenției episcopului Ioan Popasu se întoarce la Vârșeț, sediul protopopiatului său.

În noua lui demnitate, cu toate că tuberculoza de care suferea se agrava din ce în ce, depune un efort uriaș pentru despărțirea ierarhică din comunele mixte și organizarea noului protopopiat. Astfel, într'un an și jumătate realizează despărțirea ierarhică în comunele Mesiciu, Marghita-Mare, Jabuca, Găitaș și Butin; o pregătește în comunele Jamul Mic, Gaiul Mic, Vlaicovăț și Parta; o inițiază în comunele Satul Nou și Oreșăț. Tot în acest timp reorganizează pe baze românești oficiile parohiale, luptă pentru ridicarea preoților și învățătorilor, introduce și organizează învățământul românesc în școlile primare insistând asupra obligativității frecventării școlilor. În 16 Mai s. n. 1867 din cauza bolii, a muncii istovitoare și a necazurilor moare singur la Vârșeț.

Opera lui, cunoscută doar în parte biografilor, este destul de variată prin multiplele preocupări de care dă dovadă:

1. Ca istoric se ocupă de trecutul Banatului și a personalităților din această provincie (*Paul Iorgovici, Scurtă istorie despre începutul Vârșețului, etc.*) încheindu-și cercetările cu *Istoria Bisericească Politico-Națională* de o deosebită valoare istorico-politică pentru Neamul Românesc din Banat deoarece în această operă, scrisă cu o dragoste nemaiîntâlnită de neam, stabilește pentru prima oară, bazat pe documente, raporturile bisericești româno-sârbe, dovedind tendința imperialistă și șovinistă a ierarhiei sârbești. Tot aci concretizează idealurile politice ale Românilor Bănățeni din care se vor inspira mai târziu urmașii, creind o mișcare locală binefăcătoare din toate punctele de vedere (Bănățenismul). Prin atenția ce-o dă Românilor din Peninsula Balcanică, îndeosebi celor din Serbia și Bulgaria, se situează printre primii istoriografi români care urmăresc unitatea neamului.

2. Ca filolog este un adept întârziat al Școlii Latiniste, căutând să impună însă ca metodă de scriere și sub-dialectul bănățean din care cauză are numeroase polemici.

3. Activitatea religioasă constă în numeroase articole morale și în favorul preoților (Puține idei despre cultura din afară a preoților, Hotărîrea omului pe pământ, De cultura muzicală etc.), dintre care merită o mențiune deosebită traducerea din limba germană a volumului *Cele șapte virtuți*, tipărit la 1847 în Brașov.

4. Ca poet, încătușat de ortografia latinistă și lipsit de o mlădiere a vocabularului, nu a reușit să creeze ceva deosebit deși a încercat ode, elegii și poezii eroice. Totuși trebuie să menționăm traducerile ce le face după poetul german Fr. Schiller, fiind printre primii traducători în limba română a marelui poet.

Tot în cadrul preocupărilor poetice trebuie să menționăm și culegerile baladelor populare din comunele Secaș, Ticvaniu Mare și publicate de At. M. Marienescu în 1866 la Pesta, care însă fiind prelucrate nu au decât o valoare documentară.

5. Demnă de menționat e activitatea ziaristică, cuprinzând reportajii, corespondențe și articole de actualitate, fără vreo valoare deosebită, scrise pentru *Gazeta de Transilvania*, *Foaie pentru Minte Inimă* și *Literatură* și *Telegraful Român* începând încă din 1844, care-l așează pe Velia printre primii ziariști bănățeni.

S U M M A R Y

As a consequence of the new investigations and researches, based upon the documents left by Tincu Velia, we are able to establish his life and activity.

Tincu Velia was born in 1816, in the village of Ticvaniul Mare, the Caraş district of the Roumanian Banat. His parents dying while still young, a relative of Tincu Velia, the village-teacher Gheorghe Velia, took care of his education. After finishing the elementary school in the house of his relative, the young Velia goes to the secondary school of Seghedin, then follows theological studies in Vârşet. In 1837, he climbs the first steps of the priesthood, becoming a « diacon » in Secaş. Here, he stays till 1839, when he is appointed professor in the Roumanian theological school of the Vârşet Episcopate, and at the same time becomes „proto-diacon“ and consistorial notary. In 1842, he becomes priest and for his merits is entitled to lead the parish-church of Sinersig, continuing to function as professor of Theology in Vârşet.

His relations with Gheorghe Bariţiu began while in Secaş, Velia being a subscriber to the Bariţiu's publications of Braşov. The relations become closer, Velia wishing before the year 1848 to pass to the Greek-catholic church in order to avoid the religious hierarchy of the Serbian church. In the same purpose, he participates to the meeting the Banat Roumanians have organised on the day of 3/15 May 1848 at Lugoj, being elected among the delegates who had the mission to take care of the religious interests of the Banat Roumanians till the political situation will be settled. As member of this delegation, composed of 16 persons, he participates to the tratatives of Pest and puts his signature on the bill of the hierarchical separation of the Roumanian and Serbian churches, in 21 May 1848. Due to this

attitude, he is persecuted, at the beginning of the year 1849, by the Serbian revolutionaries in Vârșeț. After the things are settled, the Serbians try to put him out of his function — that of professor of Theology — but without any success. Later, in 1855, the Bishop Kengelatz forbides him to become the „protopope“ of Caransebeș.

The negotiations with Barițiu in view of the religious union are continued after the year 1849 and with the same intensity till 1861. Nevertheless, the plan is not realized. At the end of the scholar year 1859-1860, Tincu Velia is pensioned off as professor. Isolated and free from any illusion, he goes as priest at Secaș, where he makes his home in July 1860. Here he begins to write — in December 1860 — *The Little Church History, Political and National* (Istorieara bisericească politico-națională), which will be printed in 1865 at Sibiu. As parish-priest of Secaș he functions till 23 September 1865, when — as a consequence of the hierarchycal separation — he is appointed church trustee at Vârșeț and in April 1866 „protopope“, continuing to manage the church interests at Secaș till 11 April 1867. At this date, he goes back to Vârșeț, the residence of his function, following the dispositions of the Bishop Ion Popasu.

In his new function and in spite of his sickness — his consumption became worse and worse — he makes a tremendous effort in order to realize the separation of the churches in the villages where there was still a mixt system and in order to organize the authority of his „protopopiate“. Thus, in a year and a half he succeeds to realize the separation in the following villages: Mesiciu, Marghita-Mare, Jabuca, Găitaș and Butin; he prepares it in the villages Jamul Mic, Gaiul Mic, Vlaicovăț and Parta; he takes some initiatives in the same aim at Satul Nou and Oreșăț. In the same time, he works for the reorganization, on a Roumanian basis, of the parish functions and does his best for uplifting the priests and the teachers. He introduces the Roumanian teaching in the elementary schools, insisting upon the obligation that these schools should be attendet by all the young people.

Exhausted by his sickness, by hard work and suffering, he dies at 16 May 1867 in Vârșeț.

His work and activity, known only partially by his biographers, are quite rich and full of variety due to his plural aims:

1. As a historian, he deals with the past of the Banat and with the personalities of this region (*Paul Iorgovici, An abbreviated History of the beginning of Vârșet*, etc.) closing his researches with *The Little Church History Political and National*, a work of special historical and political value for the Roumanian people of the Banat, because here, with an unique love for his nation, he settles — for the first time and based upon documents — the religious relations between the Roumanians and the Serbians, proving the imperialist and one-sided tendency of the Serbian church hierarchy. In the same time, he points out the political ideals of the Banat Roumanians and thus he will inspire other writers, creating an usefull movement for the uplift of the Roumanian consciousness in the Banat. By the importance he gives to the Roumanians of the Balkans, especially to those of Serbia and Bulgaria, he is among the first Roumanian historians who are interested in the unity of the Roumanian people.

2. As a philologue, Tincu Velia is a late disciple of the Latinist school, trying to impose as writing method also the Banat subdialect, a fact which causes him numerous discussions and controversies.

3. His religious activity is the source of numerous articles of Ethics and in the favor of priests (*Some ideas about the external culture of the priests, The earthly mission of Man, The musical culture*, etc.) Among these, a special attention is called by his translation from the German of the book *The Seven Virtues*, printed in 1847 at Brașov.

4. As a poet, he is too much the slave of the Latinist orthography and lacks the moods of an expressive vocabulary. He did not succeed in creating something personal, though he wrote odes, elegies and heroic poetry. Nevertheless, we have to mention his translation from Fr. Schiller, being among the first Roumanian translators of the German poet.

Also, he collected the popular ballads from the villages of Secaș and Ticvaniul Mare, which have been published by At. M. Marienescu in 1866 at Pest. As these ballads have been revised by him, they don't have more than a documentary value.

5. Worthy is also his activity as newspaperman, including some articles, reports and correspondance. but having no special significance. They were written for such publications as *Gazeta de Transilvania Foaia pentru Minte, Inimă și Literatură* and *Telegraful Român*.

As he began this activity as early as 1844, Tincu Velia is among the first Banat journalists.

I N D I C E

A

- Aaron Theodor, Cuvântări Bisericești... comparată cu Cele Șapte Virtuți, 79, 265—266.
- Academia Română, secția m-sse, 6.
- Acta Sancti Gerhardi, utilizată de N. T. V., 141.
- Adam Anghel, 125.
- Adunarea Națională a Românilor Bănățeni din 1860, hotărârile luate, 37.
- Alba-Iulia, mitropolia gr.-ort. de, 14, 96, 97, 98, 101, 102, 113, 137, 305, 335.
- Albina, ziar din Viena, 53, 125, 468; recomandată spre abonare de N. T. V., 170, 434, 464—465; preotul Nic. Popescu abonat la ea, 479; despre moartea lui N. T. V., 176.
- Aldulean, deputat, 311.
- Alexandri Vasile, colecția de poezii populare, 124, 127.
- Alexandru Lăpușneanu, cântat în baladele române, 127.
- Alexe, presupus secretar a lui N. T. V., 61.
- Alibunar, comună, 58, 131, 149, 182, 242, 275, 278, 338; cartierul revoluționarilor sârbi, 273—274.
- Almaș, district bănățean, 111, 137; reședință, 113.
- Almăj, țara, 50.
- Alutan, colecător de prenumeranți, 78, 246.
- Andreevici, adm. prot. în Caransebeș, 338.
- Andrei II, regele Ungariei, ridică Banatul la rangul Ardealului, 110; cruciata din 1217, 127.
- Anghel Atanase, mitropolitul, 10, 96, 99.
- Arad, 42, 83, 147, 189, 209, 271, 284; comitatul, 34; Preparandia din, 15, 40; dieceza, 5, 12, 20, 35, 44, 46, 47, 48, 98, 101, 107, 170, 188, 420, 437; sediu de episcop român, 10; recursul Românilor din dieceza, 19; acțiunea Rom. în 1848, 21—22; numărul parohiilor din dieceză, 40; Petiția din 1814, 40—41; primul episcop român, 41; dieceză sufragana, 49; Isaia Diacovici se mută la, 98.
- Arcoși Ioan, 26.
- Ardeal, 48, 100, 249, 306, 466, 467, 485; dieceza, 44, 47; capătă autonomie, 37; Românii din, 97; deosebirea de Bănat, 109.
- Asociațiunea Transilvăneană pentru Cultura Poporului Român (Astra), 134, 306; atitudinea lui N. T. V. față de ea, 121; N. T. V. cere ajutor, 304.
- Atanasievici Alexandru, membru în deputațiunea de 16, 25; procuror, 34.
- Atanasievici G., membru în deputațiunea de 16, 25.
- Auran Ioan, 26.
- Austria, 96, 101, 104, 305; Românii din, 97, 99, 104; episcopii ort. din, 89; mitropolia gr.-ort. rom. din, 101,

- 104, 137; Sârbii din, 102; coloniile sârbești din, 106; ierarhia sârbească din, 113.
- Auzitoriu de Teologie, despre sărbătorirea lui N. T. V., 143.
- Avacumovici Pavel, episcop al Aradului, 40.
- Avacumovici Ștefan, episcop al Timișorii, 41.
- Avram Ghila, presupusa mamă a lui N. T. V., 57, 62.
- Avramescu Leonte, preot, abonat la ziarele lui Bariț, 84, 272, 274, 285.
- ## B
- Babeș Vichentie, 46, 48, 135, 317, 326, 416.
- Baci, dieceza, 20.
- Bacibodrog, județul, 30.
- Bacica, 22, 104, 250; district al Voivodinei, 23, 34.
- Baici Miloș, proprietar, 191.
- Banat, 5, 45, 48, 65, 90, 102, 97, 105, 131, 147, 192, 226, 260, 280, 297, 320, 335, 385, 434, 500, 505; începutul Unirii în, 10; cerut de Sârbi, 12; mișcări revoluționare în, 18; acțiunea Românilor în 1848, 21; lupta pentru autonomia lui, 36—37; încorporat Ungariei, 38—39; populația, 40; răspândirea Unirii, 41; diecezele din, 47; deosebirea de Ardeal, 109; situația geografică, 109—110; provincie autonomă, 110; mănăstirile românești din, 137; preoți persecutați în, 280; puțini luptători naționali, 301; situația Sârbilor în, 335—336; propaganda catolică în, 268—271.
- Banatul Lugojului și al Caransebeșului, 111.
- Banatul Severinului, 116.
- Banatul Timișan, 111, 116, 137, 138.
- Banloc, 155, 371.
- Barania, district în Voivodină, 23.
- Barițiu George, 6, 16, 61, 63, 68, 69, 71, 78, 79, 82, 83, 89, 91, 94, 95, 118, 119, 122, 315, 316, 322, 499, 503; despre acțiunea de sârbizare, 11; despre situația Românilor bănățeni, 13; legături cu bănățenii, 16; explică Panvalahismul, 17; susține acțiunea pentru desrobire, 19; despre N. T. Velia, 55—56; legături cu N. T. Velia, 83—86; conflictul cu Șaguna, 92; folklorist, 124; e înștiințat despre Istorioară, 133—136; reia relațiile cu N. T. Velia, 145—146; scrisori dela Andrei Vasici, 181; corespondența cu N. T. Velia, 237—311; N. T. Velia despre personalitatea lui, 263—264; Calendarele lui cerute în Banat, 92, 286, 287, 289, 294, 297, 300; Calendarele lui interzise, 298; Dicționarul Româno-German cerut de N. T. Velia, 286, 287, 288, 289, 290, 294, 299, 300; solicitat să sprijine tipărirea Istorioarei, 306; sentimentele lui N. T. V. față de el, 308; solicitat să ajute difuzarea Istorioarei, 308—310; comparat cu Aldulean, 311.
- Bartenstein, utilizat de N. T. V., 142.
- Bartolomeu Ion, secretar episcopesc, 194; corespondența cu N. T. V., 191—193.
- Batușa, sat în Serbia, 117.
- Bayuliansky, utilizat de N. T. V., 141.
- Băiulescu Bartolomeu, 126.
- Bălan George, preot în Iabuca, 345, 378, 382, 384.
- Bălan Iosif, 59, 62, 63, 68; despre N. T. V., 58; despre familia lui N. T. V., 64.
- Bălan Iosif, locuitor în Ramna, 428.

- Bălan Petru, locuitor în Ramna, 428.
 Bălășescu, Lexiconul lui cerut de N. T. V., 260, 261.
 Bălcescu Nicolae, influența asupra lui N. T. V., 123, 140—141.
 Băloi Dimitrie, neguțător în Vârșeț, 53.
 Bănățenismul, 95, 109—114, 133, 137.
 Bănia, comună, 50.
 Băniaș, familie din sec. XVIII, 107.
 Bărdean Ilie, 469, 470.
 Bârseanu Andrei, 127.
 Becicherec, protopopiat. 40, 49; district, 112.
 Belgrad, 97, 131, 132, 133, 141.
 Beloviciu Pavel, paroh, 339.
 Benitzki, proprietar, 190.
 Benko baron de Boinic Anton, comisar împărătesc, 189.
 Bercean George, maistor, 18.
 Bercean Ștefan, preot, 16, 18.
 Bersava, reședință, 113; district. 137.
 Bezdin, mănăstire, 35, 89, 147.
 Biblioteca Universală, 252, 254.
 Bidol, baron, 190.
 Bihor, comitatul. 34, 105, 437.
 Birda, circulara lui N. T. V. pentru zidirea bisericii din, 462—463.
 Birou Iuliu, 59, 62, 63, 65, 66, 484; despre N. T. V., 56—57; despre familia lui N. T. V., 64.
 Birou Virgil, 6, 7. 485; despre George Velia, 64.
 Birul protopopesc, cerut de Trandafirovici, 333; încasarea în unele comune, 339; nu s'a plătit la Mesici, 423; cerut de N. T. V., 418, 419, 429; N. T. V. stabilește achitarea lui, 451—452; urgentat de N. T. V., 461.
 Biserica Albă, 46, 61, 84, 147, 176, 242, 260, 262, 274, 276, 315, 326; acțiunea Sârbilor în 1848, 21; sediul Regimentului Sârbo-Banatic, 112; post vacant de învățătoare, 452—453.
 Bizerea Petre, despre N. T. V., 59.
 Blaj, 85, 268, 297; adunarea din 1848, 42; mitropolia de, 44.
 Boco di Cataro, 106.
 Bocșa, comună, 42, 84, 125, 262, 264, 272, 273.
 Bocu Sever, despre N. T. V., 59—60.
 Bogdan, baladă populară, 127.
 Bogdan Vasile, 26.
 Bogdan Vichentie, 26.
 Bogdan-Duică G., despre episcopii sârbi, 12; despre participarea lui N. T. V. la adunarea dela Pesta, 87.
 Boiu Zaharia, introducerea cărților de cetire în școlile din prot. Vârșețului, 168, 425—426.
 Bojincă Axentie, fruntaș în 1848, 24, 25, 26, 29.
 Bojincă T. Damaschin, 11, 66; student la Seghedin, 65; colector la Cele Șapte Virtuți, 78, 246.
 Bojincă Vasile, aderent al lui Murgu, 19, 83.
 Bomberg, colonel de ulani, 183.
 Bonfiniu, 103.
 Borlovoc, 129.
 Bosnia, 104, 106, 116, 117.
 Bota Moise, 16.
 Botoșiu Z., 125.
 Boțco Paul, 26.
 Bozovici, 125.
 Brașov, 6, 55, 77, 93, 126, 246, 259, 263, 279, 297, 301, 308, 317, 499, 503.
 Brâncovan Blasiu, 26.
 Bucovina, 48, 102, 171, 442,; episcopia, 44, 47, 97, 114, 138; ziarul, 89, 91, 119, 279, 282, 284, 285, 286.
 Bucur, sat în Serbia, 117.
 București, 7, 251.
 Buda, 247; dieceza, 12, 20.
 Budapesta, 18.
 Budinț, comună, 42.
 Bufan Alexa, docinte, 339.
 Bulgaria, Români din, 115—116, 133, 500, 505.

Butin, comună, 162, 164, 188, 190, 392, 406, 419, 500, 504; separarea ierarhică, 159—160; acte privitoare la separarea ierarhică, 384—388; sosirea comisiei de separare, 393;

circulara lui N.T.V. pentru reclădirea școlii, 447—448.

Buzău, 297.

Buzilă Teodor, preot, 144.

C

Cacova, comună, 277, 288, 299, 317, 408, 461.

Calendarul Mitropoliei din Sibiu, recomandat de N.T.V., 171, 298, 462.

Camera Aulică Superioară, 111.

Cancelaria Aulică Sârbească, 106—107.

Cancelaria de Curte Regească a Ungariei din Viena, 333, 337.

Cancelaria Ungurească, 106, 107.

Capra Nicolae, frunțaș în 1848, 25, 34.

Caransebeș, 94, 136, 145, 189, 199, 200, 217, 220, 230, 311, 319, 332, 348, 352, 357, 360, 416; episcopia, 5, 10, 49, 98, 115, 147, 148, 150, 156, 157, 160, 165, 170, 188, 194, 201, 203, 331, 337, 342, 353, 354, 356, 372, 373, 374, 375, 382, 383, 385, 386, 387, 391, 408, 420, 425, 427, 429; numărul protopopiatelor, 147; protopopiatul, 49, 121, 147, 499, 504; district, 111; sediul Regimentului Româno-Banatic, 112, 273; reședință a conducătorilor bănățeni, 113; teologia din, 163, 164, 409—411; N.T.V. candidează la protopopiatul, 290 — 295; Sârbii din Jăm cer să fie sub episcopia de, 394.

Caraș, comitat, 30, 57, 112, 126, 413, 474, 499, 503; răspândirea Unirii, 42.

Carașova, reședință a conducătorilor bănățeni, 113; district, 137.

Carbonariu Nicolae, preot, 315.

Carloviț, 11, 22, 45, 62, 101, 250, 318; mitropolia, 12, 20, 42, 56, 98, 99, 102, 305, 336; patriarhia, 96, 97; adunarea din 1/13 Maiu 1848, 23, 24; congresul național sârbesc din 28 Martie 1861, 26, 38, 86; teologia din, 57; mitropolia nu are bază canonică, 97; mitropolia este numai a Sârbilor, 104; sinodul din 1864, 390, 393.

Cătană George, 127.

Căvăran, episcopie, 101.

Căvăran-Sebeș, district, 137.

Câmpia Libertății, din Lugoj, 28; din Blaj, 42.

Câmpianu, familie din sec. XVIII, 107.

Câmpineanu, planurile lui, 16, 82.

Cârnecea, 42; situația școlii, 249.

Ceasurile de Mulțămire, carte cerută de N.T.V., 249, 252, 285.

Cele Șapte Virtuți și Păcate de Căpetenie, 55, 62, 143, 292, 501, 505; cuprinsul, 77—80; Precuvântarea, 80—81; N.T.V. amână tipărirea, 240—242; N.T.V., cere un motto lui Bariț, 254; N.T.V. dă lămuriri pt. tipărire, 261—262; N.T.V. cere achitarea ei, 278; primită bine de Raiacici, 310.

Cenad, comite timișan, 109, 110; district, 111, 112; comitat, 109, 117; protopopiat, 40, 49; dieceză, 101.

Cermena Petru, 15, 26, 33, 43, 243, 244, 255, 259; despre planurile lui Câmpineanu, 16; ales căpitan al Ti-

- mișorii, 26; monarhist, 32; relații cu N.T.V., 82, 263, 264.
 Cernăuți, 119, 171, 322, 323, 442.
 Cernojevici Arsenie III, patriarh, 97; vine în Bănat, 9.
 Cernovici, comisar al guvernului revoluționar maghiar, 23.
 Checia, comună mixtă, 335.
 Chengelaț v. Kengelatz.
 Cherda M. Ioan, abonat la foile lui Barițiu, 274.
 Chevia, baladă, 126; cetate, 54; reședință a conducătorilor bănățeni, 112; comitat, 109, 117.
 Chichinda Mare, acțiunea Sârbilor în 1848, 22; district, 23; protopopiat, 40, 49.
 Chinezu Pavel, comite de Timiș, 9.
 Chirilescu Ștefan, preot, 30.
 Chirilovici, arhimandrit, 250.
 Chizdia, 41, 426.
 Ciacova, 161, 315, 389; protopopiat, 49; district, 112.
 Cicero, 303, 306.
 Ciclova, mănăstire, 113.
 Ciobanu Ștefan, preot, 161, 389.
 Ciocoi Maxim, 469—470.
 Cipariu Timotei, 74, 121, 276; utilizat de N.T.V., 142; Colector de abonați la Cele Șapte Virtuți, 78, 246.
 Ciuchici, comună, 42.
 Clary, conscripția lui, 40.
 Cladova, district, 116.
 Clopodia, comună, 164, 188, 190, 406, 413, 429, 431, 441, 469; sediul conferințelor învățătorești, 437.
 Cluici, district, 111, 115, 116.
 Cluj, 17, 125.
 Coconul Iorgu, carte cerută de N.T.V., 249, 252, 285.
 Coconul Răducanu și Iancu Sibineanu, baladă culeasă de N.T.V., 127.
 Cocora G., preot, 339.
 Colson Felix, despre unitatea Românilor, 16.
 Comeat, district, 137; reședință, 113.
 Comloș, localitate, 78, 246.
 Comoriște, localitate, 125, 326.
 Concordia, ziar, 171, 194, 310, 468; despre N.T.V., 55.
 Conferința intelectualilor români din diecezele Arad, Timișoara și Vârșeț, hotărârile luate, 46.
 Consiliul Regesc Loctiitor al Ungariei, 372, 380, 381, 384, 448, 465, 474; înființează școli separate de fete, 433.
 Consiliul de Războiu din Viena, 111.
 Constantin, tipograf râmnicean, 11.
 Constantini Dimitrie, colector pentru Cele Șapte Virtuți, 78, 246.
 Constantinovits, proprietar, 191.
 Constituția, societate secretă, 18, 67
 Convenția, impozit religios, cerută de I. Popasu, 331; încasarea în unele comune, 339; cerută de N.T.V., 418, 419, 429, 461, 477—478; nu s'a plătit la Mesici, 423; N.T.V. stabilește achitarea ei, 451—452.
 Corbea, localitate, 83.
 Corbu Avram, 125.
 Corbul și Mihai Vodă, baladă culeasă de N.T.V., 124, 125.
 Corneanu N., reactualizează pe N.T.V., 61.
 Corvingrad, ruine în Morava, 117.
 Cosma-Junior Aurel, despre N.T.V., 59.
 Coștei, comună, 42, 153, 164, 168, 188, 208, 339, 354, 358, 406, 413, 424, 441, 443; sediul conferințelor învățătorești, 447.
 Cotețu Petru, învățător, 388.
 Covile, mănăstire, 250.
 Craguevici, episcop, 35.
 Craina, district, 111, 115, 116.
 Crașova, comitat, 24, 25, 270.
 Crăciunel Iosif v. Iosif Crăciunescu.
 Crăciunescu Iosif, preot, 225, 226; reclamă pe N.T.V., 174, 220; replica lui N.T.V., 221—222.
 Cristea Ioan, senator, 28.
 Criș, râu, 109.

Crișana, 65; acțiunea Românilor în 1848, 21.
 Crivina, district, 111, 115.
 Croația, 22, 38, 106; unită cu Voivodina, 23.
 Crușevaț, district, 117.
 Cuișor Constantin, neguțător, 53.
 Cula Vârșetului, 297.

Dacia, 115, 138, 297, 305.
 Dacoromânismul, 9, 95, 137; în opera lui N.T.V., 114—118.
 Dalmația, 22, 106, 116, 127; unită cu Voivodina, 23; episcopie gr. ort., 44.
 Dejan, comună, 149, 153, 190, 337, 338, 355.
 Deju, familie bănățeană în sec. XVIII, 107.
 Deputațiunea Aulică în Illiricis, 106.
 Deputațiunea celor 16, 499, 503.
 Desrobirea Ierarhică, acte privitoare la, 329—396.
 Deta, 245; cercul, 431.
 Diaconovici Cornel Dr., 56.
 Diaconovici-Loga Constantin, 13; continuă lupta de desrobire ierarhică, 15; colaborator la foile lui Barițiu, 16; colector la Cele Șapte Virtuți, 78; face abonamente, 245.
 Diacovici Isaia, episcop, 98.
 Dieta Ungariei, 38.
 Dimitrovița Ambrozie Dr., 171, 442.
 Districtele Bănățene, situația lor față de Ungaria și Transilvania, 110—111.
 Długoss, cronicar polon, utilizat de N.T.V., 141.

Efrem Veniamin, episcop, 98.
 Eliade Rădulescu I., v. Heliade Rădulescu.
 Enciclopedia Română, ediția Dr. C. Diaconovici, 56, 58.

Cumani, localitate în Serbia, 117.
 Curcubăta Mare, comună, 100.
 Curcubăta Mică, comună, 100.
 Curier de Ambe-Sexe, jurnal literar, 55, 85; cerut de N.T.V., 241, 244, 245, 249, 251, 252, 254, 258, 262.
 Cveici Lazăr, avocat consistorial, 149, 340.

D

Dobra Alexandru, episcop, 37, 428.
 Dobran Ioan Dr., 32, 33, 43.
 Dobreni, comună, 127.
 Dognecea, comună, 83, 164, 172, 208, 239, 253, 318, 339, 362, 367, 461.
 Doman, comună, 125, 126.
 Domașda, circulara lui N.T.V. pentru ridicarea bisericii din, 437—438; N.T.V. cere banii adunați, 448.
 Dragomir Paul, senator, 28.
 Dragoș Costa, 428.
 Dragoș Ioan, 23, 26.
 Drăgălina Patriciu, 114.
 Drăghici Meletie, protopop, 327.
 Drăghici Nicolae, abonat la foile lui Barițiu, 84, 260, 272, 274.
 Drăgoi, erou în balada « Ginerariul Victoran », 128, 129.
 Drăgoi Ion, învățător, 431; ales comisar învățătoresc, 436—437.
 Drăgoy Ștefan, senator, 28.
 Drosser, căpitan de ulani, 183.
 Dunărea, 105, 109, 110, 115, 116, 130, 131, 132, 250, 273, 274, 336, 423.
 Durăim Achim, antiste comunal, 428.
 Duricin Marinko, parohul Vârșetului, 233.
 Dumitor, munte în Bosnia, 117.

E

Engel I. C., utilizat de N.T.V., 142.
 Epir, 101, 305.
 Erdeli Vasile, episcop, 246.
 Europa, 106.

F

- Fabric, cartier din Timișoara, 100, 274; acțiunea Românilor în 1848, 26.
- Farchici Petru, 26.
- Faur, comite primar, 302.
- Faur Dimitrie, nobil, 18.
- Făget, protopopiat, 49; district, 111, 112.
- Ferendia, comună, 164, 188, 190, 406, 413, 419, 429, 431, 441, 459, 471.
- Feszler Iosif, senator, 28.
- Fiat Brebu, 428.
- Fiat Trifu, 428.
- Filotei, episcopul Buzăului, Biblia lui cerută de N.T.V., 241, 297, 299.
- Fizeș, comună, 153, 164, 174, 188, 198, 220, 221, 225, 226, 231, 354, 371, 406, 409, 419, 429, 439, 441, 442, 446, 448, 462, 466.
- Fleury, utilizat de N.T.V., 142
- Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Românilor din Bucovina, 322; recomandată de N.T.V., 171, 442—443.
- Foaie pentru Minte, Inimă și Literatură, 55, 57, 62, 68, 69, 124, 125, 143, 239, 240, 242, 246, 252, 253, 258, 260, 262, 264, 292, 315, 316, 501, 506; anunță apariția Istorioarei, 135; cerută de clericii din Vârșeț, 244; abonații în 1848, 274; suprimată, 279; vine neregulat, 282; reapare, 284; nu mai apare 300.
- Fogarași Blasiu, 26.
- Fogarași Vasile de, 28, 86; presidează adunarea dela Lugoj, 24; membru în Deputațiunea de 16, 25.
- Fogarași Teodor, 26.
- Fogaras v. Vasile de Fogarași.
- Folea Petru, preot, 227.
- Fonnai George, 26.
- Fontana Petru, 310.
- Francisc I, 107; Petiția Românilor înaintată lui, 40—41.
- Francisc-Iosif I, 187, 427.
- Freațiu Nic., reclamă pe N.T.V., 174—175, 222—223; replica lui N.T.V., 223—227; locuitor în Morava, 223; nu-l cunoaște pe N.T.V., 226; N.T.V. absolvat de păra lui, 227—228.

G

- Gaiul-Mic, comună, 160, 162, 392, 500, 504; despărțirea ierarhică, 161; demersuri pentru separarea ierarhică, 389, 393, 473—474.
- Gazeta de Transilvania, 55, 57, 62, 78, 79, 92, 119, 120, 121, 122, 143, 171, 239, 241, 242, 250, 252, 253, 258, 260, 261, 262, 264, 265, 281, 290, 292, 294, 306, 307, 309, 315, 316, 322, 468, 501, 506; despre Regulamentul de reprezentare în congresul sârbesc, 20; despre acțiunea Sârbilor din 1848, 21; despre Adunarea Românilor Bănățeni din 3/15 Maiu 1848, 24; despre aduna-
- rea din 15/27 Iunie din Lugoj, 28; despre numirea lui Patriciu Popescu ca administrator al diecezei Caransebeșului, 33—34; relevă abuzurile clericilor sârbi, 35; cerută pentru clericii din Vârșeț, 244; literele ei luate ca model, 246; N.T.V. trimite articole, 275, 302; vestea despre suprimarea ei, 279; vine neregulat, 282, 300, 307; reapare, 284.
- Găină I., 125.
- Găitaș, comună, 149, 162, 164, 336, 392, 406, 423, 500, 504; comună mixtă, 149, 337, 338; despărțirea

- ierarhică, 157—159; acte privitoare la despărțirea ierarhică, 375—383; Ilie Panciovan însărcinat să viziteze comuna în vederea separării ierarhice, 375—376; Ștefan Popovici merge în același scop, 376—377; N.T.V. și Dr. D. Hațeganu, numiți în comisia de separare, 375.
- Gătaia, comună, 153, 164, 167, 188, 191, 231, 354, 406, 413, 419, 429, 440, 441, 443, 448; judele nu plătește impozitele bisericesti, 165.
- Gârliște, comună, 42, 83.
- Georgevici Ioan, episcop, mută sediul dela Caransebeș la Vârșeț, 50.
- Georgevici Vasile, protopop, continuă acțiunea de desrobire, 41, 107.
- Gergeteg, mănăstire, 32.
- German, v. Gherman.
- Gherla, sediul episcopiei gr. cat., 44.
- Gherman, comună, 164, 188, 191, 197, 198, 354, 388, 389, 406, 413, 419, 422, 431, 441, 446, 462, 469, 471, 472, 473.
- Gherteniș, comună, 153, 164, 188, 191, 228, 231, 354, 406, 413, 419, 429, 430, 441, 443, 464, 466.
- Ghidu Andrei, 59, 62, 63, 68; despre N.T.V., 58; despre familia lui N.T.V., 64.
- Gibbon, utilizat de N.T.V., 142.
- Gika, proprietar, 190.
- Ginerariul Vitoran, baladă culeasă de N.T.V., 128.
- Giurcovici Iosif, locțiitor a lui N.T.V., 153, 164, 355, 422; trimis la Jamul-Mic pentru despărțirea ierarhică, 160, 392—393; despre situația din Gaiul Mic, 161; colector la Istoria-ră, 197; primește lămuriri pentru despărțirea ierarhică, 388—389; cere lămuriri lui N.T.V., 389; numit locțiitor protopopesc, 406; despre conferința învățătorilor, 436—437.
- Giurescu C. Constantin, 6.
- Giurgiu, localitate în Serbia, 117.
- Gojdu Emanoil, 26, 46; despre prietenia româno-ungară, 21; membru în deputațiunea de 16, 25; deputat, 29.
- Gorove, proprietar, 191.
- Gött Ioan, tipograf, 55, 78, 241, 243, 245, 250, 255, 258, 259, 276, 278; să comunice prețul tipăririi pt. Cele Șapte Virtuți, 247; primește bani dela N.T.V., 251; N.T.V. îi trimite bani, 253; să înlocuiască exemplarele defecte, 271; cere desocotirea banilor, 284.
- Gramă, colector de prenumeranți pt. Cele Șapte Virtuți, 78, 246.
- Gramati Sofronie, paraclisier, 175, 231.
- Grasoane Trifon, învățător, 227.
- Grebenăț, comună, 164, 188, 339, 406, 441, 464.
- Greoni, comună, 100.
- Greovăț, comună, 100.
- Griselini Francisc, 10, 335; comparație între opera lui și a lui N.T.V., 139—140; utilizat de N.T.V., 142.
- Griț de Ronze, comisar ministerial, 35.
- Grivu Nicolae, despre N.T.V., 61.
- Grosz Srediște, v. Srediștea Mare.
- Grozescu Iulian, despre Istoria Bisericească, 53—55; despre balada Chevia, 126.
- Gruici Constantin, protopop, membru în deputațiunea de 16, 25; colector la Cele Șapte Virtuți, 78, 246.
- Gruici Nicolae, profesor la teologia din Vârșeț, 52, 66.
- Gruici Vasile, preot în Coștei, 358, 464.
- Gruică, erou în baladele sârbești, 116.
- Gureanu Găvrilă, oberchinez, 112.
- Gutenberg, 309.

H

- Hakman, episcopul Bucovinei, 119, 277; conflictul cu Șaguna, 89; N.T.V. despre acțiunea lui, 276, 278.
- Hamerschmidt Karl, librar în Vârșeț, 289, 294, 297.
- Hansius, utilizat de N.T.V., 142.
- Hasiaș, 78, 246; protopopiat, 49.
- Hațeg, 297.
- Hațeganu Demetru Dr., delegat în comisia pt. separarea ierarhică din Marghita-Mare, 156, 371; idem din Găitaș, 159, 375.
- Hauptman, v. Nedelcu Ana.
- Heliade Rădulescu Ioan, 83; colecător la Cele Șapte Virtuți, 78, 246; N.T.V. cere Gramatica lui, 241, 243, 262, 264, 271; N.T.V., cere informații despre el, 247; N.T.V. cere Paralelismul, 247, 255, 258, 262, 264; N.T.V. de partea lui în discuțiile filologice, 271.
- Hemus, muntele, 117.
- Hertegovina, 106, 116.
- Hiller, proprietar, 190.
- Hodoș-Bodrog, mănăstire, 44, 147.
- Hoffman Ștefan, maistor, 374.
- Hoffman A., maistor, 374.
- Holos, proprietar, 191.
- Hopovo, mănăstire, 91, 281.
- Horom, comitat, 117.
- Horvath Mihaly, ministru în guvernul din 1848, 66.
- Hurmuzachi E., 46.

I

- Iabuca, comună, 100, 149, 153, 162, 164, 336, 347, 349, 355, 392, 406, 500, 504; comună mixtă, 149, 337, 338; separarea ierarhică, 157—159; vizitată de N.T.V., 345—346; ciocniri sângeroase, 381; N.T.V. despre încăerarea dela, 383—384; sosirea comisiei pentru separarea ierarhică, 393.
- Iabuca Mare, v. Iabuca.
- Iakabffi Cristofor, 26.
- Iancovici Gavril, candidează la protopopiatul Caransebeșului, 94, 290; N.T.V. despre el, 291; ales protopop, 295.
- Iancu de Hunedoara, 116; cântat în balade, 127.
- Iancu Trifon, preot, abonat la foile lui Barițiu, 84, 242, 272, 288, 315.
- Ianculescu Iulian, 26.
- Janu Milan, preot, face agitații, 155, 370—371.
- Iazon, 182.
- Ibru, râu, 117.
- Iclod, comună, reacția Românilor în 1843, 17.
- Iencovici Axente, 53.
- Ienopole, 101, 105, 113; mitropolie, 335; sediul mitropoliei mutată dela Timișoara, 97; episcopul I. Diacovici se mută dela, 98.
- Ierarhia Sârbească în Banat, Desrobirea Ierarhică, 39—50; primele încercări de separare ierarhică, 40.
- Iladia, 42, 113, 426; district, 137.
- Ilici Luca, istoric sârb, 141.
- Ilici Ștefan, 26.
- Iliev-Bebanu Ștefan, 30, 31.
- Iliric, 104.
- Iloc, circumscripție în jud. Sirmiu, 30.
- Indianul și Filozoful, carte cerută de N.T.V., 250, 252.
- Insbruk, 42.
- Ioan G. Ioan, neguțător, 317.
- Ioanovici Alexandru, locțiitor al lui N.T.V., 149, 165, 242, 245, 336, 437, 471.

- Ioanovici Aron, teolog, abonat la foile lui Barițiu, 84, 143, 260, 272, 274.
- Ioanovici Dumitru, neguțător în Brașov, 251, 252.
- Ioanovici George, neguțător în Dognecea, 318.
- Ioanovici G., membru în Deputațiunea de 16, 25.
- Ioanovici Nestor, episcopul Aradului, 41.
- Ioanovici Ștefan, notar al Lugojului, 28.
- Ioanovici de Dulău și Valea Mare Gh., despre prietenia ungaro-română, 21.
- Ioanovici-Șacabent Arsenie, mitropolit, 97, 336; titlurile lui, 96, 116.
- Ioanovici Vidac Petru, episcop al Vârșețului, 50.
- Ioanovici Vidac Vichentie, episcop al Timișorii, 11.
- Ionescu, avocat în Reșița, 371.
- Iorgovan Nic., 26.
- Iorgovici Paul, filolog, 5, 13, 14, 500, 505; avocat consistorial, 50; începe acțiunea pentru ridicarea limbii române, 107; studiul lui N.T.V. despre el, 122.
- Iorgovici Paul, protopop, comunică tradiții lui N.T.V., 141.
- Iorgovici Simeon, neguțător în Vârșeț, 53.
- Iosif II, împăratul, 13.
- Jam, comună, 164, 191, 376, 383, 389, 406; sosirea comisiei pentru separarea ierarhică, 393; Sârbii cer să fie sub episcopia Caransebeșului, 394.
- Jamul-Mic, comună, 149, 153, 160, 162, 197, 338, 355, 392, 500, 504.
- Jarnik J. U., 127.
- Jebel, protopopiat, 49.
- Iova Alexandru v. Ioanovici Alexandru
- Iovan Iorgovan și Șarpele, baladă culeasă de N.T.V., 124, 125.
- Iovanovici, proprietar în Sălcița, 191.
- Ipek, patriarhatul, 97, 101, 102, 104, 305.
- Istoria Bisericească Politico-Națională, 62, 95, 120, 172, 326, 336, 500, 504; I. Grozescu despre ea, 53—55; analiza ei, 133—142; date privitoare la tipărire, 133—136; recomandată de I. Popasu, 136, 195—196; sechestrată la tipografie, 136; cuprinsul, 137; metoda, 138; scopul urmărit, 139; comparație cu celelalte istorii ale Banatului, 139—140; isvoare, 141—142; informațiile lui N.T.V. despre ea, 194—198; N.T.V. începe să lucreze la ea, 301; este terminată, 302; dificultățile cu tipărirea, 310—311; N.T.V. cere achitarea ei, 420—421.
- Iștvan Petru, învățător, 479.
- Iuga, neguțător în Timișoara, 243, 257, 259, 263, 287, 294, 315.
- Ivacicovici Procopiu, episcopul Aradului, 48, 189; participă la conferința dela Timișoara, 46; instalează pe I. Popasu, 147; susține pe N.T.V., 291.
- Ivacicovici Sofronie, protopop în Biserica Albă, 315.
- Ivașco, abonat la foile lui Bariț, 316.
- Izvin, 41.

J

- Jebelean Alexandru, învățător, despre situația Românilor din Marghita-Mare, 155—156, 370—371; preia evaluarea averii bisericesti, 157, 374; despre moartea lui N.T.V., 176.
- Jidovin, comună, 153, 164, 188, 231, 354, 406, 419, 429, 430, 441, 459, 466, 471.

Jitin, comună, 485.
 Jivcovici Pantelimon, episcopul Timișorii, 27, 91, 281; destituit, 28; vestește acțiunea lui Murgu, 30.

Jugoslavia, 6.
 June, sat în Serbia, 117.
 Jurchescu Liviu, despre N.T.V., 59.
 Jurjova, comună, 83.

K

Kanner, tipograf, 304.
 Karacsony Guido, proprietar în Jam, 191.
 Karagici Vuk Șt., 117; influențează pe N.T.V., 123; utilizat de N.T.V., 141.
 Karamzin, utilizat de N.T.V., 141.
 Karlstadt, dieceza, 12, 20.
 Katona, utilizat de N.T.V., 141.
 Katz Carol, neguțător, 243, 245, 252, 261, 276, 279, 282.
 Kaț, v. Katz.
 Kedren, utilizat de N.T.V., 141.
 Kengelatz, jude în 1848, 22.
 Kengelatz Emil, episcopul Vârșețului,

92, 122, 155, 176, 191, 341, 342, 364, 499, 504; studiază la Seghedin, 66; trimite pe Trandafirovici la Mesici, 150; face agitații la Mesici, 154; supărat pe Popasu, 353.
 Kevia v. Chevia.
 Kikinda v. Chichinda.
 Kis Matei, senator, 28.
 Klapka György, ministru în guvernul ungar din 1848, 66.
 Kollar Jan, poet panslavist, 13.
 Kopitar, utilizat de N.T.V., 141.
 Königsrad, 231.
 Körner Franz, neguțător, 285.
 Kuvopolat, utilizat de N.T.V., 141.

L

La-Ole, localitate în Serbia, 117.
 Ladaru George, locuitor în Găitaș, 158, 378, 379.
 Lațco, învățător, 339.
 Lațco Zaharia, cerut ca preot de Mesiceni, 154, 357; numit condiționat, 155, 359, 360; despre organizarea capelei în Mesici, 262—263; despre agitațiile din Mesici, 363; obligat să meargă la Mesici, 368; impus ca preot, 369.
 Laurian August Treboniu, Temișana sau scurtă Istorie a Banatului Timișan, 139—140; comparație cu Ist. Bis. Pol. Naț., 139; cuprinsul Temișanei, 140; utilizat de N.T.V., 142; N.T.V. cere cărți de-a lui, 245, 252, 263.
 Laudon, general austriac, balada lui, 130.

Lazarovics Alexandru, proprietar, 191.
 Lazarovics Basil, proprietar, 191.
 Lazăr Gheorghe, 14.
 Lăpădat Ioan, preot, 18.
 Lățunaș, comună, trece la Unire, 11, 423.
 Lăudan Viteazul, baladă culeasă de N.T.V., 130—132.
 Leanca, presupusă soție a lui N.T.V., 61.
 Lemeni, episcop, 246.
 Leon Gramaticul, utilizat de N.T.V., 141.
 Leopold I, diploma lui din 1690, 9, 40, 96, 105.
 Lequien, utilizat de N.T.V., 142.
 Lesviodacs Alexandru Gianoglu, Istoria Bisericească cerută de N.T.V., 142, 241, 264.
 Lim, râu, 117.

Lipova, 16, 78, 83, 93, 109, 197, 246, 271, 298; preoții scot cărțile sârbești din biserică, 19; protopopiat, 49; episcopie, 98, 99, 101; district, 111, 112.

Lombardia, 36.

Loș, neguțător din Timișoara, 251, 253.

Lucăi, familie din sec. XVIII, 107.

Lucițe, sat în Serbia, 117.

Lugoj, 16, 18, 19, 22, 30, 41, 42, 46, 58, 83, 112, 128, 208, 245, 249, 271, 299, 316, 328, 428; Societate secretă în, 18; Adunarea dela 3/15 Maiu

1848, 24—26, 42, 86, 499, 503; adunarea dela 15/27 Iunie 1848, 27, 67, 87; scoaterea cărților sârbești, 86; societatea literară din, 83, 251; district, 34, 111, 112, 137; centrul districtelor bănățene, 111; reședință a cond. Bănățeni, 112; protopopiat, 147; episcopia gr. cat. din, 44, 426, 427; abonații la Magazinul Istoric, 265; înființarea unui institut pentru creșterea pruncilor săraci, 460.

Lupaș Ioan, 59.

Lupulov Petru, 15.

M

Macrobiotica v. Vasici Pavel.

Magazin Istoric pentru Dacia, cerut de N.T.V., 241, 249, 250, 251, 252, 254, 258, 262, 263, 264, 285, 288, 289, 297; utilizat de N.T.V., 123, 142; primit de N.T.V., 244—245, 265; dificultăți cu vinderea lui, 268.

Magazinul Pedagogic, recomandat de N.T.V., 171, 467.

Magento, 36.

Maior Petru, 13, 14; utilizat de N.T.V., 142; N.T.V. cere Ist. Bis., 262; N.T.V. primește Istoria pentru Inceputul Românilor, 121, 298.

Maiorescu Ion, 74.

Mala Ciucurilor, cartier din Vârșeț, 249.

Man Teodor, 125.

Maniu Aurel, avocat, 328; se obligă să tipărească Istoria, 134—135, 317—318; ține la curent pe N.T.V. cu evenimentele, 145, 318.

Maniu Vasile, Disertațiune Istoric-Critică și literară, comparație cu Istoria, 140; utilizat de N.T.V., 142.

Maniul Iosif, neguțător în Lugoj, 249.

Manuilovici Maxim, episcopul Vârșețului, 67, 75; reorganizează teologia din Vârșeț, 51.

Maramureș, comitat, 34.

Marco Ștefan, capelan, 249.

Marcovăț, comună, 100, 164, 171, 175, 188, 191, 197, 229, 366, 406, 413, 419, 431, 442, 448, 464, 469; N.T.V. despre biserica din, 405.

Marcu, păstor, 100.

Marcu Ioan, protopopul Lugojului, 16, 26, 94; scoate cărțile slavone din biserică, 19, 271; membru în deputațiunea de 16, 25; legături de prietenie cu N.T.V., 83, 325—326.

Marghita-Mare, comună, 84, 149, 153, 162, 164, 197, 260, 262, 338, 355, 392, 406, 500, 504; despărțirea ierarhică, 155—157; acte privitoare la despărțirea ierarhică în, 370—374; N.T.V. și Dr. D. Hațegan, numiți ca plenipotențieri pentru separarea ierarhică în, 371—372.

Maria Terezia, 10, 112.

Mariam, localitate în Serbia, 117.

Marian-Mariencescu Atanasie, 61, 128, 130, 501, 505; prieten cu N.T.V., 124; publică baladele culese de N.T.V., 125; prelucrează baladele, 126; despre balada « Salabeg Impăratul », 127; Istoria Românilor de el propusă să fie introdusă în fiecare

- școală, 169, 444; dă o consultație juridică lui N.T.V., 328.
- Marila Mihuța, casierul comunei Mesici, 151, 350, 351.
- Maroș-Ludoș, circulara lui N.T.V. pentru biserica din, 466-67.
- Martin, comite al Timișului, 110.
- Mașirevici Samuil, episcop al Vârșetului, 35, 89; mitropolit, 49; susține pe N.T.V., 291.
- Mărul, comună, 100.
- Măruță Alexa, paroh în Secaș, 144.
- Mârcina, 58, 62, 203, 204, 206, 213, 215, 285, 483; i se ia parohia lui N.T.V., 172—174, 200; intervenții pentru restituirea ei, 322; dificultăți cu preoții din, 209—213; sidoxia pentru, 327.
- Medacovici Daniil, istoric sârb, 116, 141.
- Megeleș, căpitan, 159, 379.
- Megerovici Nicolae, neguțător în Vârșeț, 53.
- Mehadia, protopopiat, 49, 147; reședință a conducătorilor bănățeni, 113; district, 111, 137; băile, 306.
- Mensdorff-Pouilly Alexandru, cercetează situația Banatului, 37, 38.
- Merczy Claudiu, general, 111.
- Mersici Ioan, învățător în Mesici, admonestat de N.T.V., 152, 356.
- Mesici, comună, 149, 162, 164, 188, 382, 384, 406, 413, 423, 441, 443, 472, 500, 504; despărțirea ierarhică în, 149—155; comună mixtă, 337, 338; acte privitoare la despărțirea ierarhică în, 340—370; situația religioasă văzută de N.T.V., 344—347; consistorul aprobă părerile lui N.T.V., 347—348; vizitat de N.T.V., 349—351; circulara pt. adunarea de bani și odoare necesare capelei, 151, 353-355; Ștefan Popovici trimis la, 358-359; organizarea capelei, 360—362; nu se afiliază la parohia Srediștei-Mici, 367—368; Zaharia Lațco introdus ca paroh, 370; mănăstirea, 147, 315.
- Miatovici Milan, istoric sârb, utilizat de N.T.V., 141.
- Micu Clain Samuil, 14; utilizat de N.T.V., 142.
- Miescu, învățător, 16, 251.
- Mihai Viteazul și Boerul Dobricean, baladă culeasă de N.T.V., 125.
- Mihailovici, protosincol, 284.
- Miletici Coloman, protojudele cercului Deta, 431.
- Miloș Achim, 428.
- Miklosich, filolog, utilizat de N.T.V., 141.
- Mioc Efrem, paroh, conflictul cu N.T.V. pentru parohia Mârcina, 172—174; 200—217.
- Misici Ioan, 26.
- Mișu Gheorghe, presupusul tată a lui N.T.V., 57, 62, 187.
- Mișu Ghila, presupusa mamă a lui N.T.V., 187.
- Mocioni, familia, 170, 182, 434.
- Mocioni Andrei, 114; monarhist, 32; comisar ministerial, 32; se retrage, 35; membru în Senatul Imperial Lărgit, 36; convoacă Adunarea Rom. Băn., 37; cere unirea Banatului cu Transilvania, 38; Memoriul împotriva încorporării Românilor în Voivodină, 38-39; cere reînființarea Mitropoliei, 44; începe acțiunea pentru separarea ierarhică, 45; convoacă a doua Adunare, 46; membru în delegația pentru separarea ierarhică, 46; participă la sinodul din Carloviț, 48; promite să tipărească Istorioara, 135, 317; nu ajută pe N.T.V., 134, 304.
- Mocioni Anton, 46.
- Mocioni George, cerut ca deputat, 416.
- Mocioni Ioan, monarhist, 32, 33.
- Mocioni Petru, 42, 43.
- Mocioni de Foeni Ioan, 122.
- Mocioni de Foeni Lucian, 122.
- Moga Ioan, episcop, 246.

- Moldanovici Ioan, preot în Iabuca, 346, 347.
 Moldova, 11, 99.
 Molin R.S. despre N.T.V., 59.
 Monografia Eparhiei Caransebeș, de Dr. C. Corneanu, 61.
 Montenegro, 106.
 Morava, comună, 117, 153, 164, 174, 188, 200, 222, 231, 354, 406, 429, 430, 441, 444, 448, 472; mănăstire, 113.
 Moravița, comună, 242, 386, 440; cerc electoral, 413, 416.
 Morlachia, 117.
 Munteanu, Geografia Biblică, cerută de N.T.V., 293.
 Munteanu Gabriel, administrator parohial al Mesiciului, 150, 151, 219, 347, 348, 350, 352, 358, 364, 365, 369, 384, 472, 473; slujește în biserica din Srediștea Mică, 153; refuzat de Mesiceni, 154, 357, 366; despre sosirea unei comisiuni dela Vârșeț, 340; raportează asupra instalării sale și a uneltirilor făcute de călugări, 341—343; instalat ca administrator parohial la Mesici, 343; situația lui în Mesici, 352—353; încunoștiințat de emiterea circularei pt. adunarea banilor necesari capelei, 355—356; însărcinat cu aranjarea capelei din Mesici, 362; suplinește pe Lațco, 367.
 Munteanu George, 26.
 Murani, comună, 30.
 Mureș, râu, 105, 109, 110, 336.
 Mureșana, eparhie, 101; reședință a conducătorilor bănățeni, 112.
 Mureșeanu Andrei, 120, 276, 281.
 Mureșeanu Aurel, 6, 7.
 Mureșeanu Iacob, redactor la Gazeta de Transilvania, 143, 144, 276, 286, 290, 293, 300, 306, 307; prieten cu N.T.V., 120; face corectura la Cele Șapte Virtuți, 256; N.T.V. îi cere cărți, 288, 289; trimite cărți lui N.T.V., 299.
 Mureșeanu Ion B., despre N.T.V., 61.
 Murgu Avram, preot, abonat la foile lui Barițiu, 278, 315.
 Murgu Eftimie, 11, 15, 16, 37, 42, 66, 83, 87, 95, 114; acțiunea din 1845, 18; membru în deputațiunea de 16, 25; convoacă adunarea din 15/27 Iunie 1848, 27; președintele adunării din Lugoj, 28; ales căpitan suprem al Banatului, 28; deputat în Dietă, 29; închis, 29; studiază la Seghedin, 65; preocupări folklorice, 124.

N

- Națiunea Ilirică, 108.
 Năsăud, orașul, 171, 467.
 Neagoe, abonat la foile lui Barițiu, 316.
 Neagoe Traian, notar în Mărcina, 217.
 Nedelcu Alexandru, circulara lui N.T.V. pentru fundația lui, 460.
 Nedelcu Ana, 460.
 Nedelcu Damaschin, maistor, 18.
 Nedelcu Iosif, maistor, 18.
 Nedici Gheorghe, preot, 315.
 Nedici Simion, învățător în Oravița, 287, 315.
 Negotin, oraș, 29, 117; district, 115, 116.
 Neki, proprietar în Clopodia, 190.
 Neoplanta, 13, 141; episcopia, 12; acțiunea Sârbilor în 1848, 22; district, 34.
 Nestor, călugăr, 341.
 Nicoară David, 26.
 Nicoară Moise, 5, 15, 41, 107.
 Nicolaevici Sofronie, preot, 431.
 Nicolinț, comună, 275.
 Nicolits Ignatie, 276, 315.

- Notarul Anonim al Regelui Bela, utilizat de N.T.V., 141.
 Novac Avram, tatăl lui Iosif Novac, 485.
 Novac Martin, erou din baladele sârbești, 116.

O

- Obradovici Dositei, 12, 15.
 Olariu Iosif, 125, 126.
 Onoschi, proprietar, 190.
 Oprea Traian, 7, 59, 62; despre N.T.V., 58.
 Optum, 116.
 Oradea-Mare, 266, 269; episcopia gr. cat., 15; Academia de drept din, 66; dieceza gr. ort., 98, 101.
 Oravița, 16, 62, 65, 125, 176, 192, 201, 205, 207, 272, 274, 278, 282, 315, 324, 352, 366, 423, 485; protopiat, 49, 147; școala nemțească din, 57; centru electoral, 302.
 Oreșat, comună, 149, 153, 161, 162, 164, 336, 338, 355, 392, 406, 500, 504.
 Oreșnița, v. Oreșat.
 Organul Luminării, revistă, cerută de N.T.V., 121, 285, 292.
 Organul Național, revistă, cerută de N.T.V., 276.
 Orghidan, neguțător, 286, 287, 289, 294.
 Ormoș, vice-comite, 392, 393.
 Orșova, district, 111.

P

- Pakratz, episcopia, 12, 20.
 Palanca, 131; protopiat, 49.
 Palanca Nouă, 260, 274; district, 111.
 Panciova, protopiat, 49; district, 111; sediul Regimentului Germano-Banatic, 112; cântată în baladele române, 130, 131, 133.
 Panciovan Ilie, preot, 170, 384, 456; însărcinat să organizeze separarea ierarhică din Găitaș și Iabuca, 375—376; despre situația din Găitaș și Iabuca, 157—159, 377—380; reclamat de consistoriul din Vârșeț, 380—381; numit locțiitor al lui Simion Popovici, 454.
 Panciovan Teodor, abonat la foile lui Barițiu, 84, 272.
 Panvalahismul, 9.
 Pap, predicele lui, 264.
 Pap Sigismund, 26.
 Papanek, utilizat de N.T.V., 141.
 Papelbrochius, utilizat de N.T.V., 141.
 Parta, comună, 149, 153, 162, 239, 336, 337, 338, 355, 377, 500, 504; situația religioasă, 161, 339.
 Partoș, mănăstire, 113.
 Pasarovitz, 116.
 Pascu Filip, membru în delegația pentru despărțirea ierarhică, 46.
 Pascu Maximilian, 26, 79; membru în deputațiunea de 16, 25; reprezentantul Românilor la Congresul din 1837, 27; deputat, 29; colector la Cele Șapte Virtuți, 78; prieten cu N.T.V., 83; cumpără Cele Șapte Virtuți, 259.
 Paulovici Teodor, preot, 464.
 Pădureni, comună, 127.
 Păuliș, comună, 50, 183.
 Păsulă Ștefan, jude comunal, 155, 371.
 Pârvu Iosif, 428.
 Pârvu Mihai, 428.

- Pârvu-Trocanu Achim, 428.
- Peninsula Balcanică, 500, 505.
- Percosova, comună, 164, 165, 188, 190, 197, 242, 245, 336, 388, 389, 406, 437, 441, 443, 471.
- Pesta, 22, 24, 26, 324, 325, 343, 344, 416, 423, 460; adunarea din 9/21 Maiu 1848, 26, 42, 86, 87, 499, 503.
- Peșteanu George, profesor la teologia din Vârșeț, 52, 143; încunoștințează pe N.T.V., despre luarea parohiei din Mârcina, 201.
- Petcu Ștefan, preot, 30.
- Petiția generală din 25 Februarie 1849, 43.
- Petiția din 2 Octombrie 1849 pentru despărțirea ierarhică, 43—44.
- Petrașcu Alexandru, oberchinez, 112.
- Petrilă Paul, 26.
- Petrino Nicolae Apostol de, baron, 36, 44.
- Petrovasela, 278.
- Petrovici, familie din Biserica-Albă, 61.
- Petrovici Constantin, senator al Lugojului, 28.
- Petrovici Ioan, 26.
- Petrovici-Stoichescu Dimitrie, 16, 66, 67, 142, 143; conducătorul societății Constituția, 18; membru în comitetul de 16, 25; vicar mitropolitan al Banatului, 28, 88; închis, 29; umilit, 30, 31; profesor la teologia din Vârșeț, 52; colector la Cele Șapte Virtuți, 78, 246.
- Pincu Ioan, preot, abonat la foile lui Barițiu, 277.
- Pojon, cele 17 puncte dela, 22.
- Pomuțiu Constantin Dr, 43.
- Pop Gavril, despre situația Românilor în timpul robiei ierarhice, 13.
- Popa Ioan, socrul lui N.T.V., 58, 67, 485.
- Popa Maria, v. Velia Maria.
- Popa Marta, presupusul nume al soției lui N.T.V., 58, 62.
- Popa Pavel, 428.
- Popa Ștefan, paroh în Seleuș, 58.
- Popasu Ioan, episcop al Caransebeșului, 33, 43, 145, 146, 163, 164, 342, 356; 359, 400, 500, 504; recomandă Istorioara Bisericească, 136, 195—196; numit episcop, 147; dă dispoziții pentru separarea ierarhică din comunele amestecate, 148—149, 331—332, 333—334, 390—391, 394—395; relații bune cu N. T. V., 171—172; N. T. V. cade în disgrăție, 172—175; numește pe N. T. V. administrator protopopesc al Vârșețului, 187—189; invită pe N. T. V. la instalarea lui, 189—190; admite ca N. T. V. să locuiască la Secaș, 193; numește pe N. T. V. protopop al Vârșețului, 199—200; N. T. V. atacă rezoluția adusă în lipsa lui, 201—203; aprobă hotărîrea consistorului în privința parohiei din Mârcina, 204—205; cere lui N. T. V. să numească un catichet român la Vârșeț, 205—207; cere preoților din Mârcina să se împace cu N. T. V., 207; trimite lui N. T. V. răspunsul lui T. Popovici spre a da replica, 213; trimite lui N. T. V. reclamația lui Nic. Freațiu, 222—223; « absolvă » pe N. T. V. de păra lui Nic. Freațiu, 227—228; rugat de N. T. V. să intervină la autor din Vârșeț, 229—230; înștiințează pe N. T. V. că a intervenit, 230; locțiitor episcopesc, 246; oferă demnități lui N. T. V., 308; cere rînte despre Mihail Velceanu, 318—319; dă instrucții pentru separarea din Mesici, 347—348; înștiințează pe N. T. V. de demersurile făcute pentru potolirea agitațiilor din Mesici, 351—352; condiționează numirea lui Z. Lațco, 360; ordonă lui Lațco să meargă la Mesici, 368; ordonă deschiderea capelei din Mesici, 368—

- 369; înștiințează pe N. T. V. că va ieși comisia de separare ierarhică în Butin, 387—388; comunică decizia de separare în Satul-Nou, 396; dă indicații lui N. T. V. pentru organizarea protopopiatului de Vârșeț, 400—403; pleacă la Dietă, 416—417; urgentează tabelele școlare, 458—459; numește pe I. Popovici administrator protopopesc al Vârșețului, 483—484.
- Popescu Ghenadie, arhidiacon, 22, 31.
- Popescu Grigore, preot, abonat la foile lui Barițiu, 84, 262, 264, 273; primește neregulat foile, 272.
- Popescu Nicolae, preot în Marcovăț, 171; i se cere să susțină pe Mocioni, 416; nu e abonat la ziarele sârbești, 479.
- Popescu Patriciu, 91; arhimandrit al Mănăstirii Gergeteg, 32; cerut ca administrator al dieceziei Vârșețului, 33; administrator al dieceziei de Caransebeș-Vârșeț, 88; acțiunea lui N. T. V. pentru numirea lui ca episcop al Vârșețului, 89; se pregătește să vină ca administrator al dieceziei Caransebeșului, 276; N. T. V. dă informații despre el, 279, 281.
- Popovici, jefuit la 1848, 182.
- Popovici, paroh în Petrovaselo, 315.
- Popovici Alexandru, protopop în Căcova, 299.
- Popovici Alexandru, abonat la Dicționarul lui Barițiu, 288; locțiilor protopopesc, 164, 371; numit de N. T. V. locțiitor protopopesc, 406; nu adună daruri pentru instalarea lui I. Popasu, 414—415; N. T. V. îi trimite tabele statistice, 440.
- Popovici Constantin, membru în societatea «Constituția», 18.
- Popovici George Dr., istoric bănățean, 114.
- Popovici Iacob, paroh în Ticvaniul Mare, 187.
- Popovici Iacob, protopop al Oraviței, 176; N. T. V. îi cere lămuriri, 324—325; dă lămuriri lui N. T. V., 326—327.
- Popovici Ioan, preot gr. cat. în Ramna, 427.
- Popovici Ioan, preot în Sălcița, despre situația din Mesici, 365—366.
- Popovici Ioan, preot în Mărcina, 216; numit administrator al protopopiatului de Vârșeț, 483—484.
- Popovici Iosif, protopop în Biserica Albă, 176.
- Popovici Iova, neguțător, 34.
- Popovici Mihai, capelan, abonat la foile lui Barițiu, 84, 272.
- Popovici Simeon, 26.
- Popovici Simion, numit catichet la școlile din Vârșeț, 170, 454, 456; despre situația elevilor români din Vârșeț, 455; nu poate fi întărit catichet definitiv, 457.
- Popovici Sterea, neguțător, 53.
- Popovici Ștefan, episcop al Vârșețului, 51; destituit, 28; N. T. V. îi dedică o odă, 75; scutește Secașul de sidoxie, 327.
- Popovici Ștefan, locțiitor al lui N. T. V., 149, 153, 164, 336, 355, 400, 423; trimis de N. T. V. la Găitaș pentru separarea ierarhică, 159, 376—377; trimis la Vlaicovăț și Iabuca pentru separarea ierarhică, 160, 393—394; despre situația din Parta, 161; abonat la foile lui Barițiu, 239; către N. T. V. în chestiuni oficioase, 339; trimis de N. T. V. la Mesici, 358—359; N. T. V. îi cere să introducă pe Lațco la Mesici, 368; introduce pe Lațco la Mesici, 370; numit locțiitor protopopesc, 406; însărcinat cu organizarea conferințelor învățătorești, 435; convoacă pe învățători la Straja, 436.
- Popovici Teodosie, capelan în Mărcina, 205, 206; conflictul cu N. T. V. pe

- chestia parohiei din Mărcina, 172, 174; Episcopul îi cere să se împace cu N. T. V., 207; provoacă dificultăți la împăcarea cu N. T. V., 209—213; răspunsul lui trimis lui N. T. V. pentru replică, 213; replica lui N. T. V. la răspunsul lui, 213—218.
- Popovici Trifon, paroh în Mărcina, 285.
- Popovici Vichentie, episcop al Vârșețului, 98.
- Posega, capitala Morlachiei, 117.
- Pray, utilizat de N. T. V., 141.
- Principatele-Unite, 114, 138, 240, 241, 296.
- Progresul, ziar, 57.
- Promu Vicenție, locuitor în Găitaș, 158, 378.
- Protocolul Conferințelor Naționale din Ardeal, cerut de N. T. V., 302.
- Pumnul Aron, 14.
- Puris Ștefan, cleric, 265.
- Putici Ioan, 26.
- Putnic Iosif, episcop de Arad, 15.
- Putnic Iovan, antiste în Mesici, 151, 350, 351.

R

- Radek, fruntaș sârb din 1848, 22.
- Radivoevici, administrator al episcopiei Vârșețului, 50.
- Radu, familie bănățeană, 107.
- Radu George, maistor, 18.
- Radulovici, frații, neguțători, abonați la foile lui Barițiu, 84, 242, 260, 272, 274; abonați la Lexiconul lui Stamat, 276.
- Radulovici Vasile, membru în delegația pentru despărțirea ierarhică, 46.
- Raiacici Iosif, mitropolit, 45, 51, 67, 108; atitudinea față de Români, 13; proclamat patriarh, 23; confirmat ca patriarh, 30; oprește întrebuintarea literelor latine, 32; încearcă să-și întindă jurisdicțiunea asupra unor episcopi, 44; studiază la Seghedin, 66; discursul din Casa Magnaților, 82; destitue pe episcopul Ștefan Popovici, 88; primește bine Cele Șapte Virtuți, 310.
- Raici, istoric sârb, 336.
- Rainer, arhiduce, locțiitor al Impăratului, 46.
- Ramna, comună, 164, 188, 231, 406, 419, 426, 429, 441, 443, 466, 472; N. T. V. despre situația religioasă din, 426—428.
- Raț Gherasim, episcopul Aradului, 21, 31, 284.
- Raț de Caransebeș, familie bănățeană, 107.
- Raț de Mehadia, familie bănățeană, 65, 107.
- Raț de Mehadia Ioan, prefectul districtelor românești, 65, 111.
- Rățiu Atanasie, 26.
- Răducan, erou în baladele române, 127.
- Rădulescu, inginer din Timișoara, 26.
- Rădulescu Constantin, avocat din Lugoj, 374, 395.
- Râtișor, comună, 153, 164, 188, 225, 227, 354, 406, 413, 441, 443, 444, 472; școala dată ca model, 169.
- Regimentul Germano-Banatic, 112, 273, 396; Românii din, 278.
- Regimentul Ilirico-Banatic, 239, 273.
- Regimentul Româno-Banatic, 112, 273,
- Regimentul Sârbo-Banatic, 375.
- Regulamentul Privilegiilor, 106.
- Rescriptul Declarator, 106, 224, 226, 227, 327, 407, 427.
- Reșița, 42, 371, 426.
- Reuniunea Femeilor Române din Brașov, 315, 317.
- Rezeiu, prieten cu N. T. V., 292.

- Rittberg, școala din, 57, 62, 65; cerc electoral, 413.
 Rollman, 182.
 Romania, munte, 116.
 România, 485.
 Roșu Gruia, paroh în Vârșeț, 7.
 Roșu Mihail, luptător pentru desrobirea ierarhică, 5, 14, 15.
 Roșu Vicențiu, locuitor în Găitaș, 379.
 Rotariu Matei, preot, 339.
 Rotek, utilizat de N. T. V., 142.
 Roth Șt. părerile despre Dacoromânism, 17.
 Römmer, tipograf, 304.
 Rudneanu C., despre N. T. V., 59.
 Ruma, circumscripție în județul Sirmiu, 30.
 Rusia, legături cu Sârbi din Banat, 13
 Rușava, 116.

S

- Salabeg Impăratul, baladă culeasă de N. T. V., 127.
 Sasca, comună, 46.
 Satul Nou, 161, 315, 500, 504; începutul separării ierarhice, 162; decizia pentru separarea ierarhică trimisă lui N. T. V., 396.
 Savoia, Francisc Eugen de, 111.
 Savul Simion, despre înmormântarea lui N. T. V., 176.
 Sălcița, comună, 164, 188, 191, 339, 349, 365, 366, 406, 413, 439, 441.
 Sătmar, comitat, 34.
 Sâlha, circulara lui N. T. V. pentru biserica din, 475—476.
 Sân-Mihai, comună, 84, 242, 262, 264, 275, 278; ars în 1848, 29, 273—274; jefuit în 1848, 183.
 Sân-George, mănăstire, 147.
 Sân-Ianăș, comună, 153, 164, 188, 197, 260, 354, 374, 406, 419, 422, 441.
 Sânt-Miclăuș, district, 112.
 Sârbii, imigrarea în Banat, 9—10; mișcările revoluționare din 1848, 22; acțiunea de desnaționalizare, 100; așezarea primelor colonii în Banat, 105; situația lor în Banat, 106—107.
 Sârbu Dimitrie, paroh, abonat la foile lui Barițiu, 84, 260, 262, 272.
 Schafarzik P. I., 13; utilizat de N. T. V., 141.
 Schiller Fr., traduceri din de N. T. V., 75, 501, 505.
 Schött Artur și Albert, utilizați de N. T. V., 142; N. T. V. cere cartea *Walachische Märchen* de, 243.
 Schwardtner, utilizat de N. T. V., 142.
 Scrietoriu Serafim, abonat la foile lui Barițiu, 84, 272, 315.
 Sebastopol, 291.
 Sebeș, episcopie, 101.
 Secaș, comună, 57, 58, 59, 61, 62, 68, 83, 87, 88, 93, 95, 125, 126, 127, 128, 133, 171, 173, 190, 191, 192, 193, 194, 198, 201, 204, 205, 208, 209, 211, 213, 214, 218, 220, 221, 222, 228, 229, 231, 249, 253, 274, 292, 315, 333, 335, 336, 337, 338, 340, 343, 344, 349, 351, 352, 354, 356, 357, 358, 360, 362, 363, 367, 383, 408, 409, 422, 423, 434, 442, 448, 461, 485, 499, 500, 501, 503, 504, 505; N. T. V. diacon în, 67; întoarcerea lui N. T. V. la, 142—146; poziția lui, 145; N. T. V. vrea să se retragă la, 291; N. T. V. anunță mutarea la, 316; scutit de sidoxie, 327.
 Sechieni, antiste comunal în Mesici, 358.
 Secoșan Iacob, 428.
 Seghedin, 57, 62; gimnaziul din, 65, 66, 319, 499, 503.
 Semlacul Mare, 227; măsuri pentru frecventarea școlii, 431—432.
 Senatul Imperial Lărgit, 36.
 Senatul Impăărătesc, 311.

- Serb Teodor, 26, 43.
- Serbia, 97, 106, 115, 131; urme românești în, 117; Români din, 116—117, 133, 500, 505.
- Severin, eparhie, 101.
- Sfântul Iosif cel Nou, mitropolitul Timișorii, 113.
- Sfântul Sava, întemeitorul ierarhiei sârbești, 97.
- Sfera Alexandru, paroh, abonat la foile lui Barițiu, 84, 242, 260, 262, 272; cere numere din Gazetă și Foaie, 264; nu mai abonează foile, 275, 278.
- Sibineanu Iancu, erou în baladele române și sârbe, 116, 127.
- Sibiu, 93, 261, 298, 418, 425, 461, 462, 500, 504; Mitropolia gr. ort., 5, 122, 188, 309, 310; sediu de episcop român, 11; tipografia Arhidiecezană din, 133, 194, 198; sinodul din, 48, 91, 280, 281.
- Sidoxia, impozit religios; cerută de I. Popasu, 331; cerută de F. Trandafirovici, 333; cerută de N. T. V., 418, 419, 477—478; nu s'a plătit la Mesici, 423; N. T. V. aranjează achitarea ei, 451—452; N. T. V. urgentează achitarea ei, 461.
- Sienița, ținut, 117.
- Silvestru II, papă, 113.
- Sinersig, parohie, 58, 62, 68, 69, 499, 503.
- Sinodul Diecezan, din 24 Martie 1850, 44; din 24 Octombrie 1860, 45; din Mai 1864, 48.
- Sirmiu, județ, 22, 30, 104; provincie a Voivodinei, 23.
- Slavnik I, neguțător, 243, 260.
- Slavonia, 22, 106, 117; unită cu Voivodina, 23.
- Solferino, 36.
- Srediștea Mare, 149, 191; comună mixtă, 337, 338.
- Srediștea Mică, 153, 164, 188, 191, 197, 355, 356, 364, 365, 406, 413, 422, 442, 472; parohia, 206, 212, 324, biserica din, 152, 349; parohia cerută de N. T. V., 173—174, 218—220, 322; Mesiceni cer afilierea la parohia, 155, 366—367; nu se aprobă afilierea, 369; mănăstirea, 113.
- Stamati C., Lexiconul lui, abonații prin N. T. V., 276.
- Stanoilovici Ciprian, vine la Mesici, 149, 340; participă la înmormântarea lui N. T. V., 176.
- Stara Vlahia, cnezat, 117.
- Stoiciacovici Alexandru, istoric sârb, 105, 336; contrazis de N. T. V., 106.
- Stoica D., preot, 227.
- Stoica de Hațeg Nicolae, 11, 114; comparație cu opera lui N. T. V., 139—140.
- Stoilă Șerban, despre situația Butinului, 160, 384—385; înștiințează pe N. T. V. de cererea pentru separarea ierarhică, 387.
- Straja, comună, 164, 188, 198, 336, 339, 358, 359, 368, 393, 400, 406, 423, 436, 462.
- Stratimirovici George, președintele adunării din Carloviț, 23.
- Stratimirovici Ștefan, mitropolit, 11, 13; despre limba română, 43; înființează teologia din Vârșeț, 51.
- Strigon, arhiepiscopia de, 56, 92, 283.
- Stupa George, 26.
- Sucea Ilie, învățător, 242.
- Suceni, sat în Serbia, 117.
- Suciu I. D., 7; despre N. T. V., 61—62.
- Suciu Moise, 26.
- Suplikatz Ștefan, ales voievod, 23; confirmat, 30; moare 35.
- Surdu Trifon, 428.
- Surduc, comună, 42.
- Svetici, arhimandritul măn. Mesici, 150, 154, 341, 342, 355.
- Szabo Ioan, 26.
- Szalay László, utilizat de N. T. V., 141.

S

Șag, comună, 30.

Șaguna Andrei baron de, mitropolit 32, 33, 60, 61, 62, 66, 89, 92, 93, 95, 119, 136, 170, 173, 250, 277, 332, 425; membru în Senatul Imperial Lărgit, 36; începe acțiunea de separare ierarhică, 42; memoriul din 1850 pentru înființarea mitropoliei, 44; cere reînființarea mitropoliei, 44; memoriul din 1860 pentru restaurarea mitropoliei, 45; conduce delegația din 1862 pentru separarea ierarhică, 46; însărcinat cu conducerea congresului bisericesc pentru separarea ierarhică, 47; despre acțiunea lui Manuilovici, 51; profesor la teologia din vârșeț, 52; coleg cu N. T. V., 58, 69; relațiile cu N. T. V., 122—123; solicitat de N. T. V. să-l ajute la tipărirea Istoriei, 134; ajută pe N. T. V., 135; Istoria Bisericii Ortodoxe utilizată de N. T. V., 142; preia conducerea dieceziei Caransebeșului, 147; conduce o delegație de mulțumire la monarh, 147; vești despre alegerea lui ca mitropolit, 281; despre despărțirea ierarhică, 282—283; Calendarele lui, 286—287, 298; susține pe N. T. V. la protopopiatul Caransebeșului, 291;

relațiile cu episcopul Kengelatz, 298; nu primește să i se dedice Istoria, 304; felicitat de N. T. V., 320—321; N. T. V. îi cere servicii, 321—323; răspunde lui N. T. V., 323—324; Biblia lui recomandată de N. T. V., 463—464, 468.

Șaguna Petru, 26.

Șandor Atanasie Dr., 125.

Școala Latinistă, 14, 123, 501, 505; influența asupra lui N. T. V., 114—115.

Șerban, preot în Comloș, colecător la Cele Șapte Virtuți, 78, 246.

Șerbani, sat în Serbia, 117.

Șercaia, comună, 286.

Șincai George, 14; utilizat de N. T. V., 142; Cronica Românilor cerută de N. T. V., 290, 297, 299.

Ștefan I, rege ungar, 110, 113.

Ștefan Vodă și Gegiu, baladă culeasă de N. T. V., 126.

Ștefan Vodă și Vlădica Ion, baladă culeasă de N. T. V., 126.

Ștefanovici Lazăr, coleg cu N. T. V., 69; candidat la protopopiatul Caransebeșului, 94, 290; N.T.V. despre el, 291.

Ștefanovici Teodor, maistor, 18.

Șutu Petru, protopop în Vărădia, 141.

T

Tabu Ciulică, 428.

Tămășel Ioan, preot, abonat la foile lui Barițiu, 84, 272, 315.

Târnova, comună, 125.

Telegraful Român, 62, 119, 171, 172, 192, 194, 307, 310, 315, 468, 501, 506; colaborarea lui N. T. V. la, 122—123; recomandat de N. T. V. 170, 171, 416—417; 417—418; 420—421; 464—465.

Teмиșana, 108, 113.

Teodor Ioan, maistor, 18.

Teodori, diacon în Lugoj, 251, 252, 268.

Tertulian, utilizat de N. T. V., 141.

Thuroczy, utilizat de N. T. V., 141.

Ticvaniul Mare, comună, 42, 58, 62, 63, 64, 100, 125, 127, 145, 187, 484, 485, 499, 501, 503, 505; localitatea de naștere a lui N. T. V., 57.

Ticvaniul Mic, comună, 100.

- Timiș, comitat, 30, 38, 109, 112, 188, 275, 351, 352, 474; district al Voivodinei, 34; district, 112.
- Timișoara, 6, 11, 28, 35, 45, 67, 93, 128, 129, 161, 239, 243, 246, 253, 263, 276, 282, 286, 287, 298, 375, 389, 396, 485; sediu de episcop român, 10; dieceză, 12, 20, 41, 44, 46, 48, 99, 100, 101, 107; mitropolie, 97, 113, 335; capitala Voivodinei, 23, 30; protopopiat, 49, 335; district, 111; reședință a conducătorilor bănățeni, 112; comitat, 448; numărul parohiilor din dieceză în 1814, 40; românizarea episcopiei de, 49; episcopia cerută pentru Românii bănățeni, 147; numărul bisericilor din dieceză, 35; congresul Sârbilor din 1790, 12, 106; teologia din, 14; acțiunea Românilor în 1848, 26; întrunirea proiectată pentru 13/25 Iunie 1848, 27; umiliți fruntașii Românilor bănățeni, 30, 31; Adunarea națională a Românilor din 1860, 37; conferința intelectualilor români din 1862, 46; A doua conferință, 46; evenimentele din 1848, 88; adunarea pentru alcătuirea statutelor unui Alumneu Român, 327.
- Timon, utilizat de N. T. V., 141.
- Tincu Velia Nicolae, v. Velia Tincu Nicolae.
- Tisa, 105, 110, 336.
- Tit Liviu, utilizat de N. T. V., 141.
- Toldálek, ziar din Cluj, despre mișcările panvalahe, 17.
- Toma Anița, presupusa nașă a lui N. T. V., 187.
- Tomici Ioan, colaborator la foile lui Barițiu, 16; profesor la Vârșeț, 50;
- Torontal, comitat, 30, 38, 112, 372, 413, 474.
- Tököly Sava, 124.
- Traian, ruine în Bosnia, 117.
- Trandafirovici Filip, protopop al Vârșețului, 169, 175, 188, 191, 209, 214, 216, 225, 227, 231, 342, 385; cere sidoxia și birul protopopesc, 148, 333; face agitații la Mesici, 149, 150, 340; trimite o circulară la Butin, 160; N. T. V. despre el, 229; i se cere arhiva pentru comunele românești, 401.
- Trandafirovici Maria, 317.
- Transilvania, 38, 78, 90, 96, 101, 102, 109, 110, 113, 188, 240, 280; biserica română din, 5; înființarea mitropoliei gr. ort. din, 49; episcopia gr. ort. rom. din, 44, 97, 99; episcopiile din, 101; Românii din, 145.
- Trăilă Achim, 428.
- Tröster I., utilizat de N. T. V., 142.
- Turda, comitatul, 17, 466.
- Turluc, 274.
- Turnu-Severin, 109, 115.

T

- Țapoș George, 26.
- Țara Bârsei, 246.
- Țara Românească, 71, 78, 87, 100, 249, 274, 299.
- Țarigrad, 130.
- Țarina, sat în Serbia, 117.
- Țăran Nicolae, 26.
- Țăranu Isidor, preot în Ramna, 427.
- Țăranu Vasile, preot în Ramna, 427, 428.
- Țerii, munte în Bosnia, 116.
- Țichindeal Dimitrie, 5, 13, 14, 41, 109; reprezentant al Renașterii Bănățene, 15; cere episcop român, 107.

U

- Udrea Constantin, primar al Lugojului, 28, 34; membru în delegația de separare ierarhică, 46.
- Ugrin Pavel, numit inspector civil la școala din Marcovăț, 469—470.
- Ugrin Vichentie, preot, nu poate veni la Secaș, 468; certat de N. T. V., 469.
- Ulmi, comună, 275.
- Ungaria, 12, 39, 48, 90, 97, 102, 110, 112, 113, 137, 280; numărul parohiilor ortodoxe, 11.
- Ungewiter F. H., utilizat de N. T. V., 142.
- Universul, revistă cerută de N. T. V., 249, 252.
- Ursuli, localitate în Serbia, 117.
- Uzoniu George, 365.
- Uy-Palanca v. Palanca Nouă.

V

- Valea Almăjului, 338.
- Valea lui Marcu, comună, 100.
- Valeva, oraș în Serbia, 117.
- Vancea Ioan, maistor, 18; abonat la Arhiva Albinei, 249.
- Vasici, colector la Cele Șapte Virtuți, 78, 246.
- Vasici Andrei, 6, 16, 76; membru în deputațiunea de 16, 25; vice-notar, 68; ales primar al Vârșețului, 264; subjude cercual, 315; abonat la foile lui Barițiu, 85, 272, 274; despre congresul național, 20; despre atitudinea Românilor bănățeni în 1848, 29; se interesează de chestiunile bisericesti, 53; despre abuzurile clericale, 181; despre luptele dintre Unguri și Sârbi, 182—183.
- Vasici Catița, soția lui Andrei Vasici, 183.
- Vasici Pavel, 15, 53; Macrobiotica lui cerută de N. T. V., 78, 239, 247, 251, 252, 253; primită de N. T. V., 244—245; Neputința... de — cerută de N. T. V., 251, 252.
- Vasici Svetozar, fiul lui Andrei Vasici, 183.
- Vatin, localitate, 242, 250, 315.
- Văraru C., 125.
- Vărădia, comună, 60, 141, 191, 426; protopopiat, 49; mănăstire, 113.
- Vârșeț, 16, 28, 35, 57, 60, 61, 62, 63, 69, 82, 84, 87, 145, 173, 176, 181, 182, 191, 193, 203, 212, 214, 217, 229, 239, 242, 273, 274, 277, 289, 294, 297, 315, 331, 332, 341, 370, 415; originea orașului, 50; situația Românilor între 1800—1865, 50—53; evenimentele din 1848, 88, 182—183, 275; corespondențe din, 79, 122; N. T. V. se mută la, 174, 175; catechizarea în școlile din, 169—170, 208, 453—458; i se cere lui N. T. V. să se mute la, 206—207; N. T. V. hotărît să se mute la, 229, 230; departe de Percosova, 245; numărul Românilor, 249; descris de N. T. V., 296—297; teologia din, 57, 66, 68, 124, 167, 265, 284, 319, 499, 503; activitatea profesorilor dela secția românească a teologiei, 52; activitatea lui N. T. V. ca profesor la teologie, 142—143; teologia se mută la Caransebeș, 163, 410—411; district, 112, 190; protopopiat, 49, 147, 155, 157, 168, 187, 191, 193, 195, 197, 201, 202, 203, 218, 336, 372, 386, 387, 392, 406, 500, 504; arhiva protopopiatului gr. ort. rom., 6; N. T. V. numit administrator protopopesc, 146; Organizarea protopopiatului de, 162—171, 397—479; N. T. V. numit protopop

- al prot., 172, 199—200; comunele componente, 188; Românii din protopopiat, 229; situația învățământului, 443; tabele statistice școlare din, 459; I. Popovici numit protopop, 483—484; dieceză, 11, 12, 20, 44, 46, 48, 49, 67, 100, 101, 107, 150, 152, 159, 160, 188, 342, 351, 356, 373, 381, 385, 386, 387, 499, 503; numărul bisericilor din dieceză, 35; numărul parohiilor la 1814, 40; românizarea episcopiei, 49.
- Velceanu Ioan, preot în Ramna, 427, 428.
- Velceanu Mihai, neguțător, 278.
- Velceanu Mihail, preot, 66, 357, 370; studiază la Seghedin, 65; preot în Dognecea, 172; I. Popasu cere referințe despre el, 318—319; N. T. V. dă referințe despre el, 164, 319—320; socrul lui Lațco, 367; i se cere să introducă pe Lațco la Mesici, 368.
- Velia Elena, fiica lui N. T. V., 144.
- Velia George, 62, 65, 484, 499, 503; viața lui, 64; cercetările lui Iuliu Birou privitoare la el, 56; crește pe N. T. V., 57; Iosif Novac despre el, 484—485.
- Velia Maria, soția lui N. T. V., 67, 118, 144.
- Velia Nicolae Tincu, 10, 11, 16, 26; colaborator la foile lui Barițiu, 16; membru în deputațiunea de 16, 25; despre originea Vârșetului, 50; cercetările lui Iuliu Birou asupra lui, 57; data nașterii, 63; primele noțiuni de cultură, 64—65; elev la liceul din Seghedin, 66; student la Teologia din Vârșeț, 66—67; diacon la Secaș, 67; căsătoria, 67; preocupări culturale, 68—82; polemici filologice, 71; pentru ridicarea preoților, 76—77; Cele Șapte Virtuți, 77—79; informator al publicului românesc, 82; relații cu Petru Cer-
- mena, 82; idealul lui politic, 83; despre unire, 85, 89—93; activitatea în revoluția din 1848, 86—89; persecutat, 88; legături cu Patriciu Popescu, 89; despre Hakman, 89; candidat la protopopiatul Caransebeșului, 94, 290—292; colaborarea la foile lui Barițiu, 118; colaborarea la Telegraful Român, 122—123; relațiile cu Șaguna, 122—123; preocupări folklorice, 123—133; profesor la teologia din Vârșeț, 142—143; întoarcerea la Secaș, 142—146; administrator al protopopiatului de Vârșeț, 146, 187—189; contribuția la despărțirea ierarhică, 146—162; activitatea pentru separarea ierarhică în Mesici, 149—155, 340—370; activitatea pentru despărțirea ierarhică în Marghita-Mare, 155—157, 370—374; activitatea pentru despărțirea ierarhică în Găitaș și Iabuca, 157—159, 375—384; activitatea pentru despărțirea ierarhică în Butin, 160, 385—388; organizarea protopopiatului de Vârșeț, 162—171; relațiile cu episcopul Popasu, 171—175; moartea, 175—176; presupusul act de naștere, 187; invitat de Popasu la instalare, 189—190; trimite lista proprietarilor, 190—191; trimite descrierea instalării, 192—193; admis să locuiască la Secaș, 193; informații privitoare la Istorioara Bisericească, 194—198, 303, 304—306, 307; numit protopop al Vârșetului, 199—200; dificultăți cu parohia Mărcina, 200—204, 209—213; catechizarea elevilor români dela școalele din Vârșeț, 208, 453—458; cere parohia Srediștea-Mică, 218—220; conflictul cu Iosif Crăciunescu, 220—222; conflictul cu Nic. Freațiu, 222—228; trimite sidoxia, 228—229; despre Filip Trandafirovici, 229; stabilit în Vârșeț,

- 231; actul de moarte, 232—233; corespondența cu G. Barițiu, 237—311; lămuriri privitoare la Cele Șapte Virtuți, 240—242, 251, 255—257, 257—260, 261—262; corespondența cu Iacob Mureșanu, 315—316; despre Mihail Velceanu, 319—320; corespondența cu Șaguna, 320—323; cere lămuriri protopopului Oraviței, 324—325; cere lămuriri protopopului Ion Marcu, 325—326; dă indicații pentru despărțirea ierarhică 335—337; dă norme pentru organizarea parohiilor din protopopiatul de Vârșeț, 399—400, 408, 419, 421—422, 423—424, 429—431, 431—432, 432—433, 444—445, 445—446, 449—452, 460—462, 471, 472—473, 473—474, 476—477, 477—478, 478; despre situația religioasă din protopopiat, 404—405; anunță deschiderea teologiei din Caransebeș, 409—411; organizează învățământul din protopopiat, 411—413, 424—425, 459, 425—426, 433, 435—436, 438—440, 443, 447, 447—448, 452—453, 457—458, 465—466, 467, 470, 474—475; dă indicații în vederea alegerilor parlamentare, 413—414; ceartă pe Ștefan Popovici, 415; cere să fie ales deputat George Mocioni, 416; anunță plecarea lui I. Popasu la Dietă, 416—417; recomandă Telegraful Român, 417—418, 420—421, 464—465; despre situația din Ramna 426—428; recomandă ziarul « Albina », 434, 464—465; circularele pentru bisericile din Domașda, Birda, Maroș-Ludoș și Sâlha, 437—438, 462—463, 466—467, 475—476; începe vizitele canonice, 440—442; recomandă Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Românilor din Bucovina, 442—443; circulara pentru pomenirea lui Alexandru Ne-delcu, 460; recomandă Calendarele Mitropoliei din Sibiu, 462; recomandă Biblia lui Șaguna, 463—464; răspunde lui Vichentie Ugrin, 469; Iosif Novac despre el, 484—485.
- Ventil, 245.
- Verdnic, mănăstire, 31.
- Vermeș, comună, 42.
- Vestul, ziar, 338; despre N. T. V., 60.
- Veterani, general austriac, 128—130.
- Vezoc Costa, 428.
- Vezoc Mihail, 428.
- Viața Păstorească, carte cerută de N. T. V., 249, 252.
- Vidin, 109, 115, 116.
- Viena, 9, 12, 21, 34, 36, 38, 61, 89, 147, 170—171, 282, 284, 333, 337, 434.
- Vlad, familie bănățeană, 107.
- Vlad Aloisiu, secretarul adunării dela Lugoj, 28; deputat, 29.
- Vladerian Ioan Toma, 242.
- Vlaicovăț, comună, 149, 153, 160, 162, 164, 183, 275, 336, 338, 355, 392, 406, 441, 500, 504; comună mixtă, 149; jefuit în 1848, 182, 274; ieșirea comisiei pentru separarea ierarhică, 393.
- Vlasici, munte, 117.
- Viaski, localitate, 117.
- Vlașca, localitate, 117; ținut, 105.
- Voinovitz Timotei, neguțător, 276.
- Voivodina Sârbească, 23, 88, 95, 104, 107, 108, 111; organizarea ei, 30; protestele Românilor, 32, 33; populația, 34.
- Voivodinț, comună, 153, 157, 159, 164, 170, 188, 339, 354, 376, 380, 381, 384, 406, 413, 441, 454, 456.
- Vracevgai, comună, 159, 379.
- Vrani, comună, 272, 315, 366.
- Vucașinovici P. G. preot, 453.
- Vucovici, iurasor, 183.
- Vuia Ignatie, 16, 26, 66; membru în deputațiunea de 16, 25; vicar al episcopiei de Vârșeț, 28, 88; pribegeste,

- 29; profesor la secția românească a teologiei din Vârșeț, 52; coleg cu N. T. V., 69; legături cu N. T. V., 83; abonat la foile lui Barițiu, 84, 242, 260, 272, 274.
- Vuia Iuliu, 114.
- Vuici, preot în Găitaș, 157, 377, 379, 423.
- Vulcan Samuil, 15.

Z

- Zăgujeni, comună, 64.
- Zărnești, comună, 308.
- Zgribești, comună, 42, 426.
- Zichidorf, cerc electoral, 413; comună, 422.
- Zombor, district al Voivodinei, 34.
- Zonoras, utilizat de N. T. V., 141.
- Zorlenț, comună, 42, 426.
- Zsiga Nicolae, 26.

LISTA ILUSTRĂȚIILOR

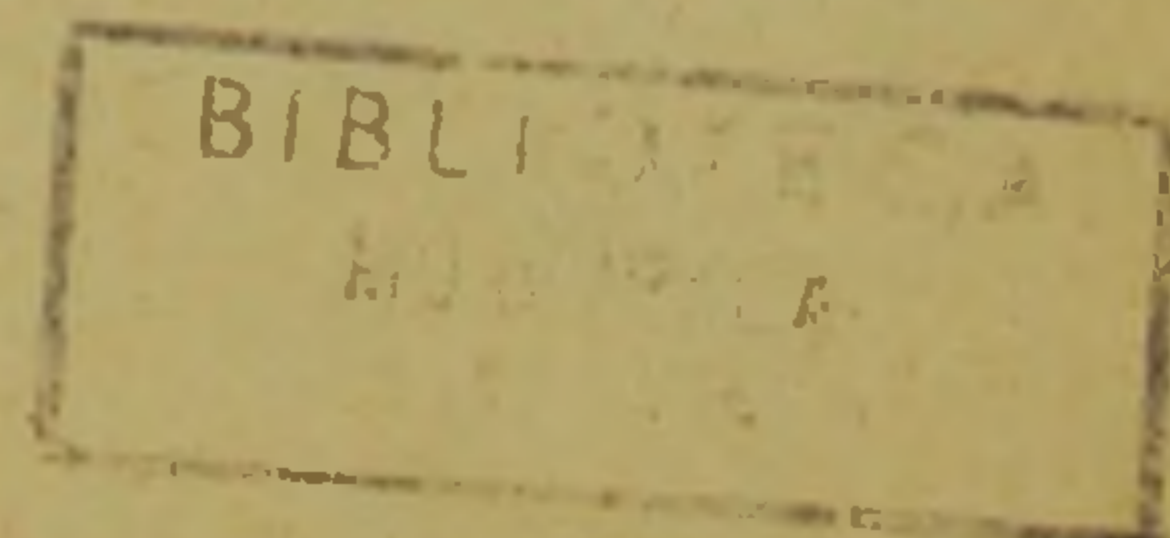
	<u>Pagina</u>
1. Nicolae Tincu Velia	4—5
2. Imigrarea Sârbilor în Banat	32—33
3. Secția sârbească a Teologiei din Vârșeț	50—51
4. Secția românească a Teologiei din Vârșeț	52—53
5. Cele Șapte Virtuți	80—81
6. Istoria Bisericească	140—141
7. Un « original » de-al lui N. T. Velia	190—191
8. Un « concept » de-al lui N. T. Velia.	274—275
9. Vârșețul la 1856	296—297

C U P R I N S U L

	<u>Pagina</u>
PREFAȚĂ	7
INTRODUCERE	9
<i>Situația politică a Românilor Bănățeni în prima jumătate a secolului al XIX-lea</i>	9
Acțiunea Sârbilor în Banat, 9—14; Reacțiunea Românilor, 14—16; Dacoromanismul, 16—18; Mișcări revoluționare în Banat: Constituția și acțiunea lui E. Murgu, 18—19; Nemulțămiri împotriva ierarhiei sârbești, 19—21; Revoluția din 1848 în Banat, 21—30; Adunarea Românilor Arădani, 21—22; Adunările Sârbilor, 22—23; Adunarea din 3/15 Maiu dela Lugoj, 23—26; Petiția generală din 9/21 Maiu 1848, 27; Adunarea din 15/27 Iunie 1848 dela Lugoj, 27—29; Voivodina Sârbească, 30; Acțiunea de pedepsire a preoților români după revoluție, 30—32; Lupta Bănățenilor monarhiști pentru autonomia Banatului, 32—37; Adunarea Națională dela Timișoara, 37—38; Incorporarea Banatului la Ungaria, 38—39.	
<i>Desrobirea Ierarhică</i>	39
Primele încercări de desrobire ierarhică, 40—42; Lupta lui Șaguna pentru reînființarea Mitropoliei Române, 42—45; Acțiunea lui Andrei Mocioni pentru Desrobirea Ierarhică, 45—49; Reînființarea Mitropoliei Ortodoxe a Românilor Ardeleni, 49—50.	
SITUAȚIA ROMÂNILOR DIN VÂRȘEȚ INTRE 1800—1865 . . .	50
Originea Vârșețului, 50; Ridicarea Vârșețului prin mutarea episcopiei dela Caransebeș, 50—51; Secția românească a Teologiei din Vârșeț, 51—53; Românii din Vârșeț, 53.	
CUM E CUNOSCUȚ VELIA	53
Iulian Grozescu despre Velia, 53—55; Ziarele contemporane despre Velia, 55; George Barițiu despre Velia, 55—56; Cercetările lui Iuliu Birou, 56—58; Andrei Ghidiu și Iosif Bălan despre Velia, 58; Predica protopopului Traian Oprea 58—59; Alți biografi, 59; Sever Bocu îl reactualizează, 59—61; Cercetări mai noi, 61—62; Vieața lui Velia e greșit cunoscută, 62.	

	<u>Pagina</u>
VIEAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI VELIA PÂNĂ ÎN 1849.	63
<i>Originile și tinerețea până la stabilirea în Vârșeț</i>	<i>63</i>
Data nașterii, 63; Familia, 64; Copilăria și influența lui George Velia, 64—65; la Gimnaziul din Seghedin, 65—66; La teologia din Vârșeț, 66—67; Căsătoria, 67; Diacon în Secaș, 67; Profesor la teologia din Vârșeț, 68.	
<i>Preocupări Culturale</i>	<i>68</i>
Chestiunea parohiei Sinersigului, 68—69; Preocupări filologice, 69—75; Preocupări poetice, 75—76; Pentru ridicarea culturală a preoților, 76—77; Cele Șapte Virtuți, 77—82.	
<i>Activitatea Politică până la 1848</i>	<i>82</i>
Informator al opiniei publice române, 82; Legături cu fruntașii bănățeni, 82—83; Crezul politic al lui Velia, 83; Prietenia cu George Barițiu, 83—84; Acțiunea pentru unirea celor două confesiuni românești, 84; Inclinații spre Unire, 85—86.	
<i>Velia și revoluția Românilor Bănățeni din 1848</i>	<i>86</i>
La adunarea din 3/15 Maiu din Lugoj, 86; La Pesta, 87; Consecințele participării lui la cele două adunări, 88—89	
ACTIVITATEA POLITICĂ DUPĂ 1849	89
<i>Continuarea tratativelor cu Barițiu în vederea Unirii</i>	<i>89</i>
Acțiunea pentru numirea lui Patriciu Popescu în scaunul Vârșețului, 89; Velia, Hakman și Șaguna, 89—90; Noui demersuri pentru unificarea confesională, 90—93.	
<i>Necazuri</i>	<i>93</i>
Candidatura la protopopiatul Caransebeșului, 94; Cauza nereușirii, 94; Gânduri de retragere, 95.	
<i>Stabilirea Raporturilor Româno-Sârbești</i>	<i>95</i>
Raporturile bisericești româno-sârbe în trecut 96—99; Acțiunea de desnaționalizare întreprinsă de ierarhii sârbi după revoluția din 1848, 99—101; Ierarhia sârbească este împotriva canoanelor, 101—104; Polemici pe chestiunea teritoriului Voivodinei, 104—109.	
<i>Bănățenismul</i>	<i>109</i>
Delimitarea geografică a Banatului, 109—110; Trecutul politic autonom al Banatului, 111—113; Trecut cultural și artistic separat, 113—114.	
<i>Dacoromânismul</i>	<i>114</i>
Unitatea Neamului Românesc, 114—115; Despre Românii din Bulgaria, 115—116; Despre Românii din Serbia, 116—117.	
ACTIVITATEA CULTURALĂ DUPĂ 1849	118
<i>Continuarea colaborării la Foile din Brașov</i>	<i>118</i>
Incercări de colaborare la « Bucovina », 119; Ajută pe Barițiu la Dicționarul Româno-German, 119—120; Prietenia cu Iacob Mu-	

reșeanu, 120—121; Interesul pentru Timotei Cipariu, 121; Atitudinea față de « Astra », 121—122.	
<i>Colaborarea la Telegraful Român</i>	122
Caracterul articolelor trimise Telegrafului Român, 122; Relațiile cu Șaguna, 122—123.	
<i>Preocupări Folklorice</i>	123
Interesul pentru poeziile populare, 123—124; Datarea preocupărilor folklorice, 124; Baladele culese de Velia, 125—128; « Ginerariul Vitoran », 128—130; « Lăudan Viteazul », 130—133.	
<i>Istoriografia Bisericească Politico-Națională</i>	133
Informații de ordin general, 133—137; Cuprinsul, 137—138; Metoda de lucru, 138—139; Scopul urmărit, 139; Comparație cu alți istorici bănățeni, 139—140; Importanța tradiției, 140—141; Izvoare, 141—142.	
ACTIVITATEA RELIGIOASĂ DUPĂ 1849	142
<i>Întoarcerea la Secaș</i>	142
Activitatea ca profesor la teologia din Vârșeț, 142—143; Starea morală cu care se întoarce la Secaș, 144; Ceialalți preoți din Secaș, 144—145; Continuarea corespondenței cu George Barițiu, 145—146; Administrator protopopesic al Vârșețului, 146.	
<i>Contribuția la Despărțirea Ierarhică</i>	146
Indrumările episcopului Popasu pentru despărțirea ierarhică, 147—149; Despărțirea ierarhică în Mesici, 149—155; Despărțirea ierarhică în Marghita-Mare, 155—157; Despărțirea ierarhică în Găitaș și Iabuca, 157—159; Lămurirea situației Butinului, 159—160; Acțiunea pentru despărțirea ierarhică în alte comune, 160—162.	
<i>Organizarea Protopopiatului de Vârșeț</i>	162
Situația noului protopopiat, 162; Indrumările episcopului Popasu, 163; Locuitorii protopopești, 164; Organizarea oficiilor parohiale, 164—167; Organizarea învățământului, 167—170; Recomandarea publicațiilor românești, 170—171.	
PE DRUMUL MORTII	171
Relațiile cu episcopul Popasu, 171; Pierderea parohiei Mârcina, 171—174; Alte necazuri, 174—175; Reîntoarcerea la Vârșeț, 175; Moartea, 175—176; Doi învățători despre Velia, 176.	
ANEXE	177
I. <i>Scrisori privitoare la Introducere</i>	179
II. <i>Acte Personale</i>	185
III. <i>Corespondențe</i>	235
a) Corespondența cu George Barițiu	237
b) Diferite Corespondențe	313



260
35

2/16 1172 69

538

NICOLAE TINCU VELIA

Pagina

IV. <i>Acte Privitoare la Despărțirea Ierarhică</i>	329
V. <i>Acte Privitoare la organizarea protopopiatului greco-ortodox român de Vârșeț</i>	397
VI. <i>Mărturii Postume</i>	481
BIBLIOGRAFIE	487
REZUMAT	499
SUMMARY	508
INDICE ALFABETIC	507
LISTA ILUSTRĂȚILOR	533
CUPRINSUL	535

BIBLIOTECĂ



Anticariat Arad

Lei 35